

การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมกลอนสวด เรื่อง พระปรมัตถ์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาจารึกศึกษา แผนก ก แบบ ก 2 ระดับปริญญามหาบัณฑิต

ภาควิชาภาษาตะวันออก

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2560

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

การศึกษาวិเคราะห์วรรณกรรมกลอนสวด เรื่อง พระปรมัตถ์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาจารึกศึกษา แผนก ก แบบ ก 2 ระดับปริญญามหาบัณฑิต

ภาควิชาภาษาตะวันออก

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2560

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

AN ANALYTICAL STUDY OF A DIDACTIC POEM "PHRA PARAMATTHA"

By

MR. Jameekorn CHOOSAB

A Thesis Submitted in partial Fulfillment of Requirements

for Master of Arts (EPIGRAPHIC STUDIES)

Department of Oriental Languages

Graduate School, Silpakorn University

Academic Year 2017

Copyright of Graduate School, Silpakorn University

หัวข้อ การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมกลอนสวด เรื่อง พระปรมัตถ์
โดย จามิกร ชูทรัพย์
สาขาวิชา จารึกศึกษา แผนก ก แบบ ก 2 ระดับปริญญามหาบัณฑิต
อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก อาจารย์ ดร. อุเทน วงศ์สถิตย์

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้รับพิจารณาอนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

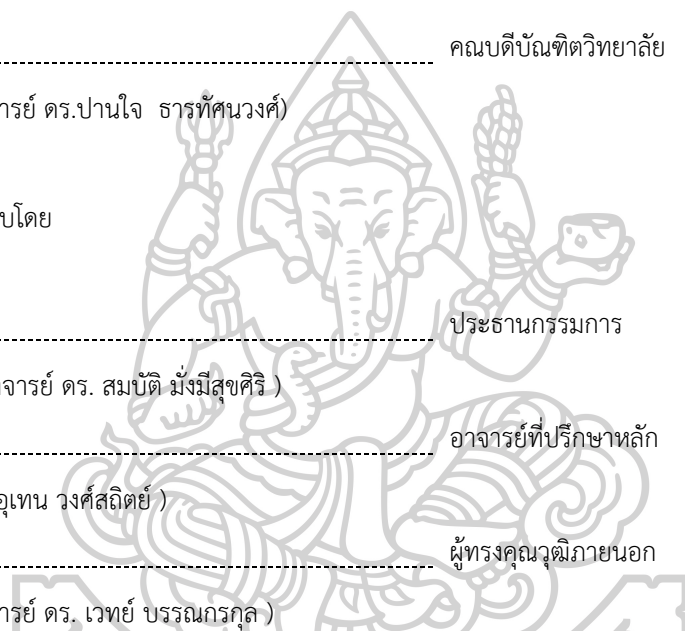
..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร.ปานใจ ธารทัศน์วงศ์)

พิจารณาเห็นชอบโดย

..... ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สมบัติ มั่งมีสุขศิริ)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก
(อาจารย์ ดร. อุเทน วงศ์สถิตย์)

..... ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก
(รองศาสตราจารย์ ดร. เวทย์ บรรณกรกุล)

56114202 : จารึกศึกษา แผน ก แบบ ก 2 ระดับปริญญาโท

คำสำคัญ : วรรณกรรมกลอนสวด, พระปรมาัตถ์, ปรมาัตถธรรม, ปรมาัตถ์

นาย จามีกร ชูทรัพย์: การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมกลอนสวด เรื่อง พระปรมาัตถ์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ : อาจารย์ ดร. อุเทน วงศ์สถิตย์

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาและวิเคราะห์วรรณกรรมกลอนสวด เรื่อง พระปรมาัตถ์ โดยใช้ต้นฉบับสมุดไทยของสำนักหอสมุดแห่งชาติ ท่าวาสุกรี กรุงเทพฯ จำนวน 29 เล่ม โดยการแบ่งกลุ่มของต้นฉบับออกเป็น 2 ส่วนใหญ่ ๆ ได้แก่ ส่วนความเก่าและส่วนความใหม่ แล้วตรวจสอบชำระต้นฉบับของทั้ง 2 ส่วน เพื่อหาลักษณะของต้นฉบับ ผู้แต่ง และสมัยที่แต่ง ที่มาของเรื่อง จุดประสงค์ของการแต่ง การแพร่กระจายของวรรณกรรม และการใช้สวดอ่าน จากนั้นจึงวิเคราะห์เนื้อหาและคุณค่าของวรรณกรรมทั้งด้านวรรณศิลป์และสังคม

ผลการศึกษาพบว่าวรรณกรรมกลอนสวดเรื่องพระปรมาัตถ์ ต้นฉบับส่วนมากชำรุดไม่สมบูรณ์ บันทึกด้วยอักษรไทย ภาษาไทย ไม่ทราบชื่อผู้แต่งและปีที่แต่ง สันนิษฐานว่าส่วนความเก่าแต่งขึ้นในสมัยอยุธยาตอนปลาย สอดคล้องส่วนความใหม่กลุ่มที่หนึ่งซึ่งพบต้นฉบับที่สร้างในสมัยธนบุรี ส่วนส่วนความใหม่กลุ่มที่สองเป็นส่วนที่แพร่หลายที่สุดซึ่งต้นฉบับส่วนใหญ่มีอายุอยู่ในสมัยรัชกาลที่ 3 - 5 เนื้อหาของเรื่องพระปรมาัตถ์เป็นการสอนตามหลักพุทธศาสนา มีที่มาจากการนำปรมาัตถธรรมซึ่งเป็นธรรมชั้นสูงมาดัดแปลงใหม่เป็นวรรณกรรมกลอนสวด เพื่อให้คนทั่วไปสามารถอ่านและทำความเข้าใจได้ง่าย โดยพระปรมาัตถ์ทั้ง 2 ส่วนมีบทประพันธ์แตกต่างกัน แต่มุ่งเน้นการสอนเรื่องเดียวกัน คือ สอนธรรมระดับพื้นฐาน ได้แก่ การบูชาพระรัตนตรัย ความกตัญญู การสร้างกุศล โทษของการทำบาป การฟังเทศน์ และสอนธรรมระดับสูง ได้แก่ ไตรลักษณ์ การเวียนว่ายตายเกิด และนิพพาน พระปรมาัตถ์เป็นวรรณกรรมที่มีคุณค่าเด่น ๆ 2 ด้าน คือ 1.ด้านวรรณศิลป์ ได้แก่ การดัดแปลงเนื้อหา การเลือกสรรคำ โวหาร และภาพพจน์ ที่แสดงถึงความรู้ความสามารถของผู้แต่ง และทำให้เข้าใจหลักธรรมได้ง่าย 2.ด้านสังคม ได้แก่ การสอดแทรกหลักธรรมต่าง ๆ สภาพสังคม ความเชื่อ และวัฒนธรรมการเขียนหนังสือของคนในสมัยก่อน ทำให้สามารถศึกษา เปรียบเทียบ หรือมองเห็นพัฒนาการของสังคมระหว่างสมัยก่อนกับสมัยปัจจุบันได้

56114202 : Major (EPIGRAPHIC STUDIES)

Keyword : Diatic poem, Phra Paramattha, Paramattha

MR. JAMEEKORN CHOOSAB : AN ANALYTICAL STUDY OF A DIDACTIC POEM
"PHRA PARAMATTHA" THESIS ADVISOR : PROFESSOR PH.D. U-TAIN WONGSATHIT

The research aims to study and analyse a didactic poem "Phra Paramattha" appeared in 29 manuscripts kept in the National Library of Thailand. Due to their different content and writing styles, these manuscripts were divided into two groups, which are old and new version. These two groups of manuscripts were read thoroughly and critically not only to find their form, their author, their composing date, their background story, their objective, their literature dissemination, and the use of them as a sermon but also to analyse their content and their literature and social values.

The research found that most manuscripts are dilapidated and written in Thai without composing date and author. However, it has been assumed that the first group or the old version might be composed in the late of Ayutthaya period whereas the second group or the new version was written either in Thonburi or Rattanakosin period. In addition, the manuscripts in the second group or the new version can be classified into two groups according to their writing period. The first group was written in Thonburi and the second group, which is recognised as the most well-known version, was dated in the reign of King Rama 3 – 5 respectively. The content of these Phra Paramattha's manuscripts is associated with the principle of Buddhism. "Paramattha Dharma", the highest level of Buddhism's principle was modified to be a didactic poem and was recorded in these manuscripts as this could assist normal people to read and understand "Paramattha Dharma" easily. Although the composing style of the didactic poem appeared in these two versions are different, their content focused on the same point which is the objective to teach both "the basic and advance Dharma". "The basic Dharma" consists of worshipping the Tripitaka, gratitude, benefaction, committing a sin, and hearing a sermon whilst "the advance Dharma" is related with the three characteristics or Trilaksana, cycle of birth and death, and Nirvana. Phra Paramattha also has two distinctive values. The

first value is the literature value showing the writing competence of the composer. This value associated with the content adaptation and the selection of words, phrases, and images to ensure that the readers will be able to easily understand “Paramattha Dharma”. Likewise, the second value is the social value. This value is about Buddhist principle, social environment, social belief, culture, and writing style presenting in each manuscript. This helps to study and compare the differences between the past and the present society and understand the social development as well.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะสำเร็จลุล่วงไม่ได้ หากไม่ได้รับความช่วยเหลือและความอนุเคราะห์จากผู้มีพระคุณหลายท่าน ดังที่จะขอกล่าวคำขอบคุณต่อไปนี้

ขอบคุณผู้ทรง ๗ พิมพ์พรรณ ไพบุลย์หวังเจริญ ที่มอบหมายงานให้ทำในช่วงทดลองงาน ทำให้ได้รู้จักกับวรรณกรรมกลอนสวดเรื่องพระปรมาัตถ์ จนได้นำมาศึกษาเป็นวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ตลอดจนให้คำแนะนำเกี่ยวกับต้นฉบับสมุดไทยที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้า

ขอบคุณอาจารย์อุเทน วงศ์สถิตย์ อาจารย์ที่ปรึกษา สำหรับคำแนะนำ และชี้จุดบกพร่องในการทำวิทยานิพนธ์ โดยเฉพาะในช่วงที่ประสบปัญหา อาจารย์มักจะเป็นผู้ที่ช่วยทำให้งานดำเนินต่อไปได้เสมอ ขอบคุณอาจารย์สมบัติ มั่งมีสุขศิริ และอาจารย์เวทย์ บรรณกรกุล ที่ให้เกียรติเป็นกรรมการสอบ และให้คำแนะนำสำหรับแก้ไขวิทยานิพนธ์ฉบับสมบูรณ์ ขอบคุณอาจารย์วราภรณ์ พูลสถิตวิวัฒน์ สำหรับการตรวจสอบแก้ไขบทความภาษาอังกฤษ และขอบคุณอาจารย์ภาควิชาภาษาตะวันออกทุก ๆ ท่านที่ถ่ายทอดความรู้ด้านต่าง ๆ ให้ และกรุณาสละเวลาเพื่อให้คำแนะนำเพิ่มเติม

ขอบคุณอาจารย์เทิม มีเต็ม อาจารย์ก่องแก้ว วีระประจักษ์ และอาจารย์ชวน เพชรแก้ว สำหรับคำแนะนำเรื่องศาสนา อักษรวิธ และวรรณกรรมภาคใต้ รวมถึงความห่วงใยที่คอยสอบถามถึงความก้าวหน้าของวิทยานิพนธ์อยู่เป็นประจำ

ขอบคุณอาจารย์อรุณี พี่เจียบ พี่หนู พี่กลอย พี่อ้อม และพี่แมวน้อย รวมไปถึงพี่ ๆ กลุ่มหนังสือตัวเขียนและจารึกทุกคน สำหรับคำแนะนำในการศึกษาข้อมูลจากต้นฉบับ การแนะนำแหล่งข้อมูลอื่น ๆ เพิ่มเติม และให้กำลังใจทั้งในการทำวิทยานิพนธ์และการทำงาน นอกจากนี้ขอขอบคุณสิ่งศักดิ์สิทธิ์และท่านเจ้าของเอกสารต้นฉบับผู้ล่วงลับ ที่อาจบันดาลใจหรือนำพาให้ได้พบกับข้อมูลอันเป็นประโยชน์ต่อวิทยานิพนธ์อยู่บ่อยครั้ง

ขอบคุณคนในครอบครัว ได้แก่ พ่อธำรงค์ แม่จัน น้องพัทธ์ และน้องเจียบภรรยา สำหรับกำลังใจและการสนับสนุนด้านต่าง ๆ เสมอมา ขอบคุณเพื่อนร่วมหลักสูตรจารึกศึกษาปี 2555 - 2556 สำหรับการช่วยเหลือเรื่องการเรียนและการทำวิทยานิพนธ์

ขอบคุณหนังสืออ้างอิงทุกเล่ม และบุคคลท่านอื่น ๆ ซึ่งไม่ได้กล่าวถึง ที่เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ช
สารบัญ.....	ซ
สารบัญภาพ.....	ฅ
สารบัญตาราง.....	ฉ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	3
ขอบเขตของการวิจัย.....	3
วิธีดำเนินการวิจัย.....	5
การเตรียมข้อมูล.....	5
แหล่งข้อมูลและการรวบรวมข้อมูล.....	5
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	6
ระยะเวลาในการทำงานวิจัย.....	7
การนำเสนอข้อมูล.....	7
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	7
ข้อตกลงเบื้องต้น.....	7
บทที่ 2 ปรัชญาบรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	9
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบรรณกรรมกลอนสวด.....	9
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบรรณกรรมเรื่องพระปรมัตถ์.....	14

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับปรมัตถธรรม.....	16
กรอบความคิดเชิงทฤษฎี.....	21
บทที่ 3 การศึกษาต้นฉบับกลอนสวดเรื่องพระปรมัตถ์.....	22
ลักษณะของต้นฉบับ.....	22
ต้นฉบับสมุดไทยที่ใช้ในการวิจัย	22
ลักษณะและที่มาของต้นฉบับ	27
การบันทึก รูปแบบอักษร และอายุของต้นฉบับ	28
การคัดลอกของต้นฉบับแต่ละเล่ม	36
การแบ่งกลุ่มต้นฉบับ.....	38
สำนวนความเก่า	40
สำนวนความใหม่	40
การตั้งชื่อเรื่อง	43
ผู้แต่งและสมัยที่แต่ง.....	44
ที่มาของเรื่อง.....	51
จุดประสงค์ของการแต่งหรือคัดลอก.....	52
ลักษณะคำประพันธ์.....	55
การแพร่กระจายของวรรณกรรม.....	58
การใช้สวดอ่าน.....	70
บทที่ 4 เนื้อหาและคุณค่าของวรรณกรรมกลอนสวดเรื่องพระปรมัตถ์.....	73
เนื้อหาของวรรณกรรมกลอนสวดเรื่องพระปรมัตถ์	73
พระปรมัตถ์สำนวนความเก่า	73
พระปรมัตถ์สำนวนความใหม่	90
ความแตกต่างระหว่างพระปรมัตถ์สำนวนความเก่าและความใหม่.....	116
คุณค่าของวรรณกรรมกลอนสวดเรื่องพระปรมัตถ์.....	124

คุณค่าด้านวรรณศิลป์	124
คุณค่าด้านสังคม	143
บทที่ 5 บทสรุปและข้อเสนอแนะ.....	197
บทสรุป.....	197
อภิปรายผล	199
ข้อเสนอแนะ	200
รายการอ้างอิง.....	201
ภาคผนวก	208
วรรณกรรมกลอนสวด เรื่อง พระปรมัตถ์ สำนวนความเก่า	210
วรรณกรรมกลอนสวด เรื่อง พระปรมัตถ์ สำนวนความใหม่	267
ประวัติผู้เขียน	356

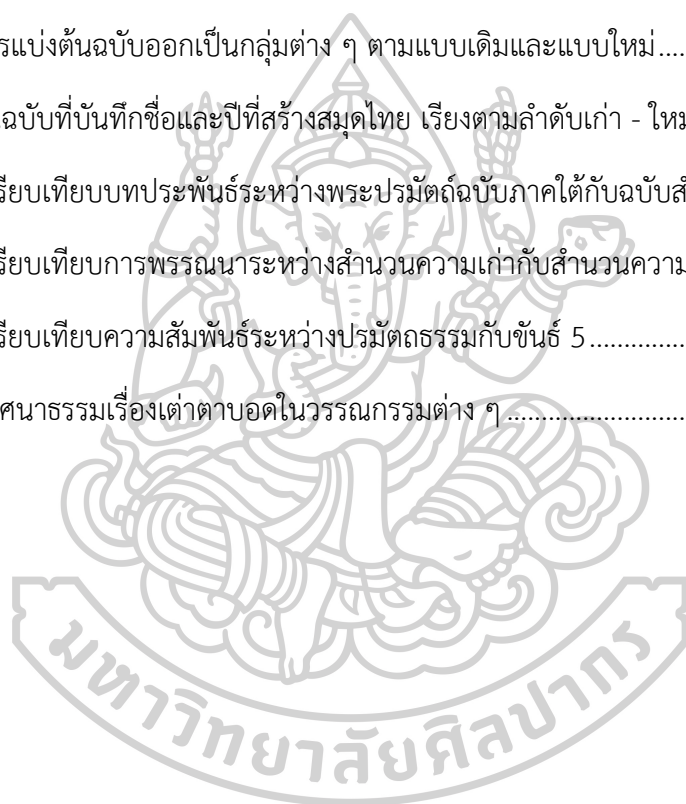
สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1 แผนผังแสดงขั้นตอนการทำงานตามกรอบความคิดเชิงทฤษฎี.....	21
ภาพที่ 2 ตัวอย่างหนังสือสมุดไทย ทั้งสมุดไทยดำและสมุดไทยขาว.....	22
ภาพที่ 3 ตัวอย่างต้นฉบับสมุดไทยที่สมบูรณ์และไม่สมบูรณ์.....	27
ภาพที่ 4 ตัวอย่างรูปอักษรสมัยรัตนโกสินทร์.....	29
ภาพที่ 5 (บนลงล่าง) ตัวอย่างรูปอักษรไทยย่อจากต้นฉบับเลขที่ 272, 273, 283 และ 294.....	30
ภาพที่ 6 ตัวอย่างอักษรแบบธรรมดาสสมัยอยุธยาตอนปลาย - ธนบุรี ในสมุดภาพไตรภูมิ.....	31
ภาพที่ 7 ตัวอย่างอักษรสมัยอยุธยาตอนปลาย - ธนบุรี แบบธรรมดา (ซ้าย) และแบบไทยย่อ (ขวา)	32
ภาพที่ 8 ตัวอย่างสมุดไทยเรื่องแผนที่เมืองนครศรีธรรมราช.....	32
ภาพที่ 9 การใช้อักษรขอมบันทึกภาษาบาลี.....	33
ภาพที่ 10 การเขียนด้วยรูปอักษรแบบพิเศษในสมุดไทยเลขที่ 285.....	34
ภาพที่ 11 รูปอักษร “ธ” แบบที่คล้ายกับอักษรอยุธยาและฝักขาม.....	34
ภาพที่ 12 (บนลงล่าง) อักษร “ธ” จากสมุดไทยเรื่องสังข์ศิลป์ และเรื่องสุวรรณลอยล่อง.....	35
ภาพที่ 13 ตราประจำกรมการศาสนา มี “ธေး” อยู่ตรงกลาง.....	35
ภาพที่ 14 (บนลงล่าง) ตัวอย่างรูปอักษรจากสมุดไทยเลขที่ 271, 274, 277, 279, 297 และ 347..	48
ภาพที่ 15 ตัวอย่างอักษรไทยย่อที่ใช้ในสมุดไทยเลขที่ 294.....	49
ภาพที่ 16 แผนผังแสดงความสัมพันธ์ระหว่างปรมัตถธรรม ชั้น 5 และไตรลักษณ์.....	149
ภาพที่ 17 ตัวอย่างเนื้อหาในปฐมมาลา เริ่มต้นด้วย “นโม และกขอ”.....	162
ภาพที่ 18 ปรีศนาธรรมเรื่องการสร้างเรือ.....	175

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่ 1 รายการต้นฉบับสมุดไทยเรื่องพระปรมาภิไธยของสำนักหอสมุดแห่งชาติ.....	3
ตารางที่ 2 รายการต้นฉบับสมุดไทย หมิวรรณคดี หมิวรรณกรรมกลอนสวด เรื่อง พระปรมาภิไธยของสำนักหอสมุดแห่งชาติ	23
ตารางที่ 3 เปรียบเทียบบทประพันธ์เรื่องพระปรมาภิไธยระหว่างต้นฉบับสมุดไทย 2 เล่ม.....	36
ตารางที่ 4 การแบ่งต้นฉบับออกเป็นกลุ่มต่าง ๆ ตามแบบเดิมและแบบใหม่.....	39
ตารางที่ 5 ต้นฉบับที่บันทึกชื่อและปีที่สร้างสมุดไทย เรียงตามลำดับเก่า - ใหม่.....	44
ตารางที่ 6 เปรียบเทียบบทประพันธ์ระหว่างพระปรมาภิไธยภาคใต้กับฉบับสำนักหอสมุดแห่งชาติ	61
ตารางที่ 7 เปรียบเทียบการพรรณนาระหว่างสำนวนความเก่ากับสำนวนความใหม่.....	117
ตารางที่ 8 เปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่างปรมาภิไธยธรรมกับชั้น 5.....	149
ตารางที่ 9 ปริศนารธรรมเรื่องเต้าตาดบอดในวรรณกรรมต่าง ๆ	173

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

วรรณกรรมกลอนสวด (กลอนอ่านทำนองสวด หรือคำกาพย์) เป็นวรรณกรรมที่ประพันธ์ด้วยกาพย์ชนิดต่าง ๆ เช่น ยานี 11 ฉบับ 16 และสุรางคนางค์ 28 มีความนิยมตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เนื้อหามักเป็นเรื่องในศาสนา คือ ชาดกและหลักธรรมต่าง ๆ ผู้สวดส่วนมากจะเป็นพระหรือบัณฑิตผู้มีความรู้สวดให้ประชาชนซึ่งอ่านหนังสือไม่ออกได้ฟัง โดยใช้สำหรับสวดหรืออ่านในช่วงที่ศาสนิกชนไปบำเพ็ญกุศลที่วัด สวดในวันนักขัตฤกษ์หรือสวดเมื่อสิ้นหน้านาในครัวเรือนทั่วไปตามชนบท (ตรีศิลป์ บุญขจร, 2547: 1; ราชบัณฑิตยสถาน, 2556: 113)

วรรณกรรมกลอนสวดมีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของประชาชนอย่างมาก เนื่องจากกลอนสวดสามารถใช้เป็นแบบเรียนสอนอ่านสำหรับเด็กเพื่อให้อ่านหนังสือได้คล่องแคล่ว เพราะกลอนสวดประพันธ์ด้วยกาพย์ซึ่งมีลักษณะเป็นร้อยกรอง ที่มีท่วงทำนองการอ่านและคำสัมผัส ทำให้อ่านและจดจำได้ง่าย (โสภี สุขเกษม, 2535: 1) นอกจากนี้กลอนสวดยังมีฐานะเป็นสิ่งจูงใจให้เลื่อมใสในพุทธศาสนา สั่งสอนเรื่องความดีความชั่ว บาปบุญคุณโทษ และให้ข้อคิดคติสอนใจในการดำเนินชีวิตอีกด้วย เพราะฉะนั้นวรรณกรรมกลอนสวดจึงเป็นวรรณกรรมที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย และแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของวัดกับประชาชน รวมถึงสะท้อนความเชื่อและค่านิยมของคนในสมัยก่อนได้เป็นอย่างดี (ธัญญาภรณ์ ภูทอง, 2544: 3; ก่องแก้ว วีระประจักษ์, 2559)

“พระปรมัตถ์” เป็นวรรณกรรมที่นำ “ปรมัตถธรรม” จากพระอภิธรรมในพระไตรปิฎก มาดัดแปลงเป็นวรรณกรรมกลอนสวด ซึ่งสิ่งที่น่าสนใจ คือ ปรมัตถธรรมเป็นธรรมที่กล่าวถึงจุดหมายสูงสุดของพุทธศาสนา หรือ “นิพพาน” ผ่านการอธิบายประกอบกับสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดและดับตามปัจจัย ได้แก่ จิต เจตสิก และรูป เพื่อให้เห็นถึงความไม่เที่ยงของสังขาร และชี้ให้เห็นว่านิพพานคือความจริงแท้ที่หลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง อย่างไรก็ตามเนื้อหาของปรมัตถธรรมเป็นหลักธรรมที่เข้าใจได้ยากอย่างมากสำหรับบุคคลทั่วไป หรือแม้กระทั่งในกลุ่มผู้ศึกษาเรื่องทางศาสนาเอง ก็ยังกล่าวว่า ปรมัตถธรรมหรือธรรมชั้นปรมัตถ์นั้นเป็นสิ่งที่ยากหากจะศึกษาให้เข้าใจอย่างถ่องแท้เช่นกัน (วินัย เกาเสณ, 2559) แต่วรรณกรรมเรื่องพระปรมัตถ์นี้ได้นำหลักธรรมดังกล่าว

มาดัดแปลงใหม่เป็นวรรณกรรมกลอนสวด ที่ประยุกต์เนื้อหาให้เข้ากับความเชื่อทางพุทธศาสนา และวิถีชีวิตของคนทั่วไป (พ่อน เปรมพันธุ์ และปริญญา ปันสุวรรณ, 2556: 5) โดยเนื้อหาเริ่มต้นจากการสอนศีลธรรมระดับพื้นฐาน เช่น การทำความดี ทำบุญ รักษาศีล บูชาพระรัตนตรัย เพื่อให้เห็นคุณประโยชน์ของการสร้างกุศล และสอดแทรกความเชื่อเรื่องนรกเพื่อให้เห็นโทษของการทำอกุศล เช่น

ศีลพระนี้ไซ้ไร
ศีลพระทั้งห้า
ให้พ้นที่กลัว

๑ ใครรักษาได้

ยกไว้เนื้อหัว

จะพาเอาตัว

พ้นทางกันดาร

(ความเก่า, 77)

บาปนั้นที่สุด
เมื่อดับสังขาร
ตกลงไปพลัน

๑ บาปเบียนมนุษย์

ยิ่งกว่าทุกอัน

เวราตามทัน

ในจตุรabay”

(ความเก่า, 180)

จากนั้นเนื้อหาจะกล่าวถึงสิ่งที่เป็นสามัญลักษณ์ของโลก (พ่อน เปรมพันธุ์ และปริญญา ปันสุวรรณ, 2556: 5) คือ ความไม่เที่ยงแท้ของสังขาร การเวียนว่ายตายเกิด และการไปสู่นิพพาน อันเป็นหลักสำคัญของปรมัตถธรรม เช่น

นำทางพาไป
เพราะว่าความตาย
บ่เที่ยงบ่จริง

๑ แม้นว่าน้อยใหญ่

ล้มสิ้นทุกสิ่ง

มีทั่วชายหญิง

อย่าพึงยินดี

(ความเก่า, 74)

๑ เวียนตายแล้วเวียนเกิด

อายุไม่ยืนนาน

เอากำเนิดในสงสาร

ไม่คิดอ่านทำกุศล

(ความใหม่, 178)

๑ ความสุขในมนุษย์โลกีย์

สุขนี้มีเท่านิรพาน

สวรรค์ชั้นนาคี

๑ เร่งให้ทำบุญให้ทาน
จงพันทุกนรินทร์ราตรี

คติดกรรรมฐาน

(ความใหม่, 581 – 582)

จากตัวอย่างข้างต้น วรรณกรรมเรื่องพระปรมัตต์จึงมีความน่าสนใจที่จะศึกษาและวิเคราะห์เนื้อหาที่ปรากฏอย่างยิ่ง เนื่องจากเป็นวรรณกรรมที่นำเอาหลักธรรมจากพระไตรปิฎกซึ่งเป็นภาษาบาลีหรือเป็นเรื่องทางศาสนาที่เข้าใจได้ยาก มาดัดแปลงเป็นวรรณกรรมกลอนสวดภาษาไทยที่มีทั้งท่วงทำนองไพเราะตามแบบฉบับร้อยกรอง มีการปรับเนื้อหาและการยกตัวอย่างต่าง ๆ ที่ทำให้ทำความเข้าใจเกี่ยวกับปรมาตธรรมได้ง่ายขึ้น แสดงให้เห็นถึงความรู้ทางด้านศาสนา ภาษา และวรรณศิลป์ของผู้แต่ง (สุวิงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2548: 263) โดยต้นฉบับพระปรมัตต์ที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ เป็นต้นฉบับสมุดไทยที่เก็บไว้ในกลุ่มหนังสือตัวเขียนและจารึก สำนักหอสมุดแห่งชาติ จำนวน 29 เล่ม จากการศึกษาเบื้องต้น เอกสารต้นฉบับส่วนใหญ่มีอายุอยู่ในสมัยรัตนโกสินทร์ช่วงรัชกาลที่ 3 - 5 เขียนด้วยอักษรไทย ภาษาไทย มีลักษณะจบในเล่มเดียว

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับวรรณกรรมกลอนสวดเรื่องพระปรมัตต์จากต้นฉบับสมุดไทยของสำนักหอสมุดแห่งชาติ ในประเด็นต่าง ๆ ได้แก่ ลักษณะของต้นฉบับ ผู้แต่งและสมัยที่แต่งที่มาของเรื่อง จุดประสงค์ของการแต่ง การแพร่กระจายของวรรณกรรม และการใช้สวดอ่าน
2. เพื่อวิเคราะห์เนื้อหาและคุณค่าของวรรณกรรมกลอนสวดเรื่องพระปรมัตต์ทั้งด้านวรรณศิลป์และสังคม

ขอบเขตของการวิจัย

1. ศึกษาเฉพาะเอกสารสมุดไทยหมวดวรรณคดีหมูกลอนสวดเรื่องพระปรมัตต์ของสำนักหอสมุดแห่งชาติ รวม 29 เล่ม ตามรายการดังนี้

ตารางที่ 1 รายการต้นฉบับสมุดไทยเรื่องพระปรมัตต์ของสำนักหอสมุดแห่งชาติ

ลำดับ	เลขที่เอกสาร	ชื่อ	หมวด
1	271	ปรมัตต์	วรรณคดี หมูกลอนสวด
2	272	ปรมัตต์	วรรณคดี หมูกลอนสวด
3	273	ปรมัตต์	วรรณคดี หมูกลอนสวด
4	274	ปรมัตต์	วรรณคดี หมูกลอนสวด
5	275	ปรมัตต์	วรรณคดี หมูกลอนสวด

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ลำดับ	เลขที่เอกสาร	ชื่อ	หมวด
6	276	ปรมัตถ์	วรรณคดี หมู่กลอนสวด
7	277	พระบรมมัต	วรรณคดี หมู่กลอนสวด
8	278	ปรมัตถ์	วรรณคดี หมู่กลอนสวด
9	279	ปรมัตถ์	วรรณคดี หมู่กลอนสวด
10	280	ปรมัตถ์	วรรณคดี หมู่กลอนสวด
11	281	ปรมัตถ์	วรรณคดี หมู่กลอนสวด
12	282	ปรมัตถ์	วรรณคดี หมู่กลอนสวด
13	283	ปรมัตถ์	วรรณคดี หมู่กลอนสวด
14	284	ปรมัตถ์	วรรณคดี หมู่กลอนสวด
15	285	ปรมัตถ์	วรรณคดี หมู่กลอนสวด
16	286	ปรมัตถ์	วรรณคดี หมู่กลอนสวด
17	287	ปรมัตถ์	วรรณคดี หมู่กลอนสวด
18	288	ปรมัทจบบริบูรณ์	วรรณคดี หมู่กลอนสวด
19	289	พระบอระมัต ทรางไวยสำหรับพระสาศหน้า นิพการณะปัจฉโยเหตุ	วรรณคดี หมู่กลอนสวด
20	290	ปรมัตถ์	วรรณคดี หมู่กลอนสวด
21	291	ปรมัตถ์	วรรณคดี หมู่กลอนสวด
22	292	พระบรมมัต	วรรณคดี หมู่กลอนสวด
23	294	ปรมัตถ์	วรรณคดี หมู่กลอนสวด
24	295	บอมัตเรม 1	วรรณคดี หมู่กลอนสวด
25	296	ปรมัทธู	วรรณคดี หมู่กลอนสวด
26	297	ปรมัต	วรรณคดี หมู่กลอนสวด
27	298	พระบอระมัต	วรรณคดี หมู่กลอนสวด
28	347	พระบอระมัต	วรรณคดี หมู่กลอนสวด
29	445	พระบอระมัต ฉบับเต็ม	วรรณคดี หมู่กลอนสวด

2. การศึกษาและวิเคราะห์ จะศึกษาจากสมุดไทยเลขที่ 279 และ 298 เป็นหลัก เพราะต้นฉบับมีความสมบูรณ์ทั้งด้านเนื้อหาและสภาพเอกสาร ส่วนต้นฉบับสมุดไทยเล่มอื่น ๆ จะใช้ตรวจทานในส่วนที่ต้นฉบับหลักขาดหายไป

3. เนื่องจากเรื่องของวรรณกรรมกลอนสวดและปรมัตถธรรมมีรายละเอียดค่อนข้างมาก เกินกว่าที่จะกล่าวถึงในงานวิจัยฉบับนี้ ดังนั้นการปริทัศน์วรรณกรรมและงานวิจัยของทั้ง 2 เรื่อง จึงจะกล่าวถึงเฉพาะความหมาย ลักษณะ และประเภทของทั้ง 2 เรื่องอย่างกว้าง ๆ เพื่อให้เข้าใจ ลักษณะเบื้องต้นของวรรณกรรมเรื่องพระปรมัตถ์

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “การศึกษาและวิเคราะห์วรรณกรรมกลอนสวด เรื่อง พระปรมัตถ์” ใช้วิธีการวิจัยเชิงเอกสาร คือ การนำข้อมูลจากเอกสารมาเรียบเรียงอย่างมีขั้นตอน แล้ววิเคราะห์ตีความเนื้อหา เพื่อหาข้อสรุปและมีความเข้าใจตัวเอกสารทั้งความสำคัญ ที่มา ผู้สร้าง และเนื้อหา (กุสุมา รักขมณี, 2556: 61; รังสรรค์ นัยพรม, 2557: 174) ควบคู่กับการสัมภาษณ์ มีขั้นตอนการวิจัยดังนี้

การเตรียมข้อมูล

ปริทัศน์วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมกลอนสวด วรรณกรรมเรื่องพระปรมัตถ์ และปรมัตถธรรม เพื่อศึกษาแนวทางการวิเคราะห์ และกำหนดขอบเขตและรูปแบบของการวิจัย เช่น ศึกษาเนื้อหาของปรมัตถธรรมเพื่อให้เข้าใจเนื้อหาของธรรมข้อดังกล่าว และเป็นพื้นฐานสำหรับการศึกษาเนื้อหาของพระปรมัตถ์เพื่อศึกษากลวิธีการดัดแปลงเนื้อหาจากหลักธรรมสู่วรรณกรรม โดยศึกษาจากหนังสือเกี่ยวกับปรมัตถธรรมของขุนสรรพกิจโกศล และพระอธิการพรหมมาศ ธีรภทโท รวมถึงเอกสารสมุดไทยหมวดธรรมคดีเรื่องปรมัตถธรรม เลขที่ 58 และ 59 ของสำนักหอสมุดแห่งชาติ

แหล่งข้อมูลและการรวบรวมข้อมูล

หลังจากกำหนดขอบเขตของการวิจัยในขั้นตอนการเตรียมข้อมูลแล้ว จากนั้นจะเป็นการรวบรวมข้อมูลสำหรับงานวิจัยจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ เพื่อนำมาศึกษาและวิเคราะห์ในขั้นตอนต่อไป โดยแบ่งแหล่งข้อมูลออกเป็น 2 ประเภท คือ แหล่งข้อมูลเอกสาร และแหล่งข้อมูลบุคคล

1. แหล่งข้อมูลเอกสาร

แหล่งข้อมูลเอกสาร คือ แหล่งข้อมูลที่เก็บเอกสารสำหรับใช้เป็นข้อมูลหลักในงานวิจัยฉบับนี้ โดยมีแหล่งข้อมูลเอกสารหลักอยู่ 2 แห่ง คือ

1.1 กลุ่มหนังสือตัวเขียนและจารึก สำนักหอสมุดแห่งชาติ

กลุ่มหนังสือตัวเขียนและจารึก สำนักหอสมุดแห่งชาติ ที่มีหน้าที่เก็บรวบรวม ช่อมแซม อนุรักษ์ และบริการเผยแพร่เอกสารโบราณ ทั้งจารึก สมุดไทย และใบลาน ให้แก่ประชาชน เป็นแหล่งข้อมูลหลักที่ใช้ในงานวิจัยชิ้นนี้ โดยเอกสารที่ใช้ คือ ต้นฉบับสมุดไทยเรื่องพระปรมาภิไธย จำนวน 29 เล่ม มีรายการตามที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

1.2 หอสมุดแห่งชาติและหอสมุดมหาวิทยาลัยศิลปากร

หอสมุดแห่งชาติและหอสมุดมหาวิทยาลัยศิลปากร เป็นแหล่งข้อมูลที่รวบรวม หนังสือที่เป็นประโยชน์ต่อการทำงานวิจัยไว้เป็นจำนวนมาก เอกสารหลักจากแหล่งข้อมูล 2 แห่งนี้ คือ หนังสือต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิสังขรณ์วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2. แหล่งข้อมูลบุคคล

แหล่งข้อมูลบุคคล เป็นแหล่งข้อมูลสำหรับรวบรวมข้อมูลเพื่อเสริมเนื้อหา ส่วนที่เอกสารไม่ได้กล่าวถึงหรืออธิบายเนื้อหาจากเอกสารให้ชัดเจนยิ่งขึ้น กล่าวคือเป็นแหล่งข้อมูล ปฐมภูมิ ที่สามารถให้ข้อมูลกับผู้วิจัยได้โดยตรง ซึ่งบุคคลที่คัดเลือกเป็นผู้ให้ข้อมูลจะเน้นกลุ่ม ที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวรรณกรรมและศาสนาเป็นหลัก เก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ หรือสอบถามผู้ให้ข้อมูล ซึ่งแหล่งข้อมูลบุคคลที่ใช้สำหรับงานวิจัยนี้ แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ

2.1 อาจารย์จากภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

2.2 ข้าราชการ อดีตข้าราชการกลุ่มหนังสือตัวเขียนและจารึก และนักวิชาการ ในสาขาวรรณกรรม

การวิเคราะห์ข้อมูล

วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลจะวิเคราะห์เนื้อหาจากเอกสารเป็นหลัก เนื้อหาในต้นฉบับ สมุดไทยเรื่องพระปรมาภิไธยทั้ง 29 เล่ม เริ่มจากการคัดแยกต้นฉบับออกเป็นกลุ่มสำนวนต่าง ๆ เพื่อให้ง่ายต่อการศึกษา แล้วเริ่มการวิเคราะห์โดยคัดเลือกเอกสารสมุดไทยเรื่องพระปรมาภิไธย ที่เหมาะสมของแต่ละสำนวนเป็นฉบับหลักในการศึกษาเนื้อหา และใช้ฉบับอื่นในการตรวจทาน ข้อความส่วนที่ไม่สมบูรณ์ ศึกษาว่าแต่ละสำนวนมีรูปแบบในการนำเสนออย่างไร เพื่อค้นหา หลักแนวคิดของวรรณกรรมเรื่องพระปรมาภิไธย โดยต้นฉบับที่เหมาะสมต้องมีสภาพสมบูรณ์ ไม่ฉีกขาด หรือฉีกขาดเพียงเล็กน้อยไม่ส่งผลต่อเนื้อหา และมีเนื้อหาครบถ้วนสมบูรณ์ มีจุดเริ่มและจุดจบ ของเรื่องที่ทำให้ทราบว่าต้นฉบับเล่มนั้น ๆ ความไม่ขาดตอน ซึ่งต้นฉบับที่คัดเลือกเป็นต้นฉบับหลัก ได้แก่ สมุดไทยเลขที่ 279 และ 298 รายละเอียดการแบ่งกลุ่มสำนวนและการคัดเลือกต้นฉบับหลัก ในการศึกษาจะอธิบายในบทที่ 3 เรื่องการแบ่งกลุ่มต้นฉบับ

ระยะเวลาในการทำงานวิจัย

ระยะเวลาในการทำงานวิจัยตั้งแต่เริ่มจนจบแบ่งเป็น 3 ช่วง ได้แก่

1. ระยะเวลารวบรวมข้อมูลทั้งแหล่งข้อมูลเอกสาร และแหล่งข้อมูลบุคคล เริ่มตั้งแต่เดือนมิถุนายน 2558 – มกราคม 2559 รวมระยะเวลาในขั้นรวบรวมข้อมูลทั้งสิ้น 7 เดือน
2. ระยะเวลาศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลและทำรูปเล่มวิจัย เริ่มตั้งแต่เดือนมกราคม 2559 – มีนาคม 2560 รวมระยะเวลาทั้งสิ้น 15 เดือน
3. ระยะเวลาแก้ไขและเพิ่มเติมข้อมูลในงานวิจัย เริ่มตั้งแต่เดือนเมษายน 2560 – พฤศจิกายน 2560 รวมระยะเวลาทั้งสิ้น 7 เดือน

สรุปรวมระยะเวลาในการทำงานวิจัย ตั้งแต่เดือนมิถุนายน 2558 – พฤศจิกายน 2560 เป็นเวลาทั้งสิ้น 2 ปี 5 เดือน

การนำเสนอข้อมูล

นำเสนอข้อมูลวิทยานิพนธ์แบบพรรณนาวิเคราะห์ ประกอบกับการใช้สื่อนำเสนอ คือ โปรแกรม Power Point และเอกสาร โดยนำเสนออย่างน้อย 4 ครั้ง คือ

1. การเสนอแบบความคิดเบื้องต้น ช่วงเดือนสิงหาคม 2558
2. การสอบหัวข้องานวิทยานิพนธ์ ช่วงเดือนพฤษภาคม 2559
3. การรายงานความคืบหน้าของวิทยานิพนธ์ ทุก ๆ 4 เดือน
4. การสอบวิทยานิพนธ์

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทราบถึงที่มา เนื้อหา และคุณค่าของวรรณกรรมเรื่องพระปรมัตถ์
2. เป็นแนวทางสำหรับการศึกษาวรรณกรรมกลอนสวดเรื่องอื่น ๆ
3. เป็นแนวทางสำหรับการศึกษาวรรณกรรมเรื่องพระปรมัตถ์ของท้องถิ่นอื่น ๆ หรือใช้ในการเปรียบเทียบระหว่างพระปรมัตถ์ในแต่ละท้องถิ่น

ข้อตกลงเบื้องต้น

1. ข้อความจากต้นฉบับสมุดไทยที่ใช้ในงานวิจัยฉบับนี้จะใช้อักษรวิธีแบบปัจจุบัน เช่น หากในสมุดไทยปรากฏคำว่า “หมีได้จำเร็น” จะเปลี่ยนเป็น “มิได้จำเริญ” แทน เป็นต้น
2. ข้อความจากต้นฉบับสมุดไทย จะอ้างอิงบทประพันธ์จากภาคผนวกที่อยู่ท้ายงานวิจัยเป็นหลัก โดยจะระบุสำนวนและลำดับของบทประพันธ์ไว้ในวงเล็บท้ายข้อความที่อ้างอิง ในรูปแบบ (ชื่อสำนวน, เลขบท) ดังตัวอย่าง

๑ ข้าไหว้พระเถรเจ้า
ไหว้ธรรมพระคาถา

อันปกเกล้าแลเกศา
โปรดหัวข้าผู้คนหลง
(ความเก่า, 23)

๑ ถ้าใครจะยืมไป
จบแล้วมาส่งปล้น

อย่านอนใจไว้หลายวัน
เจ้าของนั้นเร่งรักษา
(ความใหม่, 19)

แต่ถ้าหากว่าต้องการนำเสนอบทประพันธ์ในต้นฉบับสมุดไทยเล่มใดเล่มหนึ่ง โดยเฉพาะเจาะจง ก็จะระบุชื่อและเลขที่ของต้นฉบับไว้ท้ายข้อความ ในรูปแบบ (ชื่อ เลขที่ ....) ดังตัวอย่าง

นักปราชญ์ผู้มีปัญญา ปรรณนาเพื่อจะตั้งอยู่ในภูมิภักตยานบุถุชน อันมคติในสุขคติภูมิ เมืองไป ประดุจพระโสดาบันทุกคนนั้น ก็พึงมีอุตสาหะรักใคร่ ตั้งจิตลงในพระปรมัตถธรรม เล่าเรียนไถ่ถามให้ขึ้นปากขึ้นใจตามพระบาลี เนื้อความอันพรรณนามานัน

(ปรมัตถธรรม เลขที่ 59)

ล้นตาอำปาก
ธาตุดับทั้งสี่
แข็งตั้งขอนไม้

๑ ลนลานตายยาก
มีใครจะไป
เป็นผีทันใจ
จากในสงสาร
(พระบอระมัต เลขที่ 298)

3. บรรณานุกรมต้นฉบับสมุดไทยเรื่องพระปรมัตถ์จะเรียงลำดับตามเลขที่ของเอกสาร เพื่อความสะดวกต่อการทำงานวิจัยและการค้นคว้ากับต้นฉบับจริง

บทที่ 2

ปริทัศน์วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในบทที่ 2 นี้ เป็นการปริทัศน์วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นในการศึกษาเพื่อนำไปสู่การกำหนดกรอบความคิดเชิงทฤษฎี โดยปริทัศน์วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในหัวข้อต่าง ๆ ได้แก่

1. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมกลอนสวด
2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมเรื่องพระปรมัตถ์
3. วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับปรมัตถธรรม

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมกลอนสวด

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมกลอนสวดเป็นงานวิจัยที่พบเห็นได้น้อยในช่วงก่อนปี พ.ศ.2530 จนกระทั่ง ตรีศิลป์ บุญขจร ได้ศึกษาต้นฉบับวรรณกรรมกลอนสวดทั้งหมดของสำนักหอสมุดแห่งชาติและได้เผยแพร่งานวิจัยในปี พ.ศ.2530 ทำให้เริ่มมีการศึกษาวรรณกรรมกลอนสวดมากขึ้นเรื่อย ๆ ถึงจนปัจจุบัน

กุลนรี ราชปรีชา (2527) ทำงานวิจัยเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ ‘สุบินคำกาพย์’” ใช้หนังสือสุบินคำกาพย์ ฉบับที่ตีพิมพ์โดยกรมศิลปากรเมื่อปี 2509 เป็นหลักในการวิจัย ในเบื้องต้น กุลนรี ราชปรีชา ได้รวบรวมคำนิยามของวรรณกรรมกลอนสวดจากคำนำหนังสือวรรณกรรมเล่มอื่น ๆ เช่น “สังข์ศิลป์ชัย” ของ สุกิจ นิมมานเหมินทร์ หรือ “นายตัน วันकार และลิลิตโสมพศนิมิต วรรณกรรมของกวีชาวเมืองนครศรีธรรมราช” ของ วิทยาลัยครุนครศรีธรรมราช (กุลนรี ราชปรีชา, 2527: 1 - 3) เพื่ออธิบายถึงลักษณะของวรรณกรรมกลอนสวด จากนั้นจึงศึกษาและวิเคราะห์ ประวัติความเป็นมา เนื้อเรื่อง และคุณค่าในด้านต่าง ๆ ของสุบินคำกาพย์ ซึ่ง กุลนรี ราชปรีชา กล่าวถึงที่มาของวรรณกรรมว่าวรรณกรรมเรื่องนี้น่าจะได้รับอิทธิพลมาจากสุบินสำนวนภาคใต้ และแต่งขึ้นในสมัยปลายอยุธยาจนถึงต้นรัตนโกสินทร์ นอกจากนี้ยังให้ข้อเสนอแนะว่ายังมีต้นฉบับวรรณกรรมกลอนสวดอีกหลายเรื่องที่เกิดรักษาไว้ที่สำนักหอสมุดแห่งชาติ สามารถนำเอาวรรณกรรมเรื่องใดเรื่องหนึ่งมาศึกษาและวิเคราะห์ได้เพื่อให้วรรณกรรมประเภทนี้เป็นที่รู้จักมากกว่านี้

ตรีศิลป์ บุญขจร (2530) ทำงานวิจัยเรื่อง “วรรณกรรมประเภทกลอนสวดภาคกลาง” โดยใช้เอกสารสมุดไทยหมวดวรรณกรรมกลอนสวดของสำนักหอสมุดแห่งชาติ 264 เล่ม

และสมุดฝรั่ง 9 เล่ม เป็นหลักในการวิจัย มุ่งเน้นการศึกษาวรรณกรรมเรื่องที่ยังไม่มีการตีพิมพ์เผยแพร่ หรือศึกษาวิจัยมาก่อน เพื่อวิเคราะห์ด้านที่มา องค์ประกอบและลักษณะร่วม และพัฒนาการของวรรณกรรมกลอนสวดในภาพรวมทั้งหมด ตรีศิลป์ บุญขจร ได้กล่าวถึงการศึกษาวรรณกรรมกลอนสวดที่ยังไม่เป็นที่นิยมในการศึกษาว่า

การศึกษาวรรณกรรมประเภทกลอนสวดในฐานะประเภทวรรณกรรม เป็นประเด็นที่น่าสนใจและยังไม่เคยมีผู้ใดศึกษาอย่างจริงจังมาก่อน ผลงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับกลอนสวดมีเพียงการศึกษาวรรณกรรมคำภีร์เฉพาะเล่ม ได้แก่ วิทยานิพนธ์ของ กุลนรี ราชปรีชา... และของ สืบพงศ์ ธรรมชาติ เรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่อง สุทธิธรรมชาตก” (2527) วิทยานิพนธ์ 2 เรื่องนี้ศึกษาวรรณกรรมประเภทกลอนสวดเฉพาะเล่มและศึกษาจากต้นฉบับพิมพ์ ซึ่งมีผู้ปริวรรตมาจากต้นฉบับตัวเขียนแล้ว ส่วนงานวิจัยอีกเรื่องหนึ่งเน้นการปริวรรตต้นฉบับตัวเขียน และศึกษาเปรียบเทียบต้นฉบับเรื่องเดียวกัน คืองานวิจัยของ สุภาพร มากแจ้ง เรื่อง “พระมาลัยกลอนสวด (สำนวนวัดศิระชะกระบือ) : การตรวจสอบชำระและการศึกษาเปรียบเทียบ” (2524) (ตรีศิลป์ บุญขจร, 2547: 7)

ตรีศิลป์ บุญขจร ให้ข้อเสนอแนะไว้ว่างานวิจัยของตนเป็นการวิจัยในระดับมหภาค ซึ่งเน้นประเภทของวรรณกรรม ดังนั้นงานวิจัยต่อ ๆ ไป ควรจะมีการวิจัยในระดับจุลภาค คือ ศึกษากลอนสวดแต่ละเรื่องโดยละเอียดทั้งในด้านการเปรียบเทียบสำนวนและฉบับต่าง ๆ ของต้นฉบับเรื่องเดียวกันในแต่ละท้องถิ่น

โสภี สุขเกษม (2535) ทำงานวิจัยเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมกลอนสวดเรื่องณรงคจิตรชาตก” ใช้เอกสารสมุดไทยดำ จำนวน 9 เล่ม ของสำนักหอสมุดแห่งชาติ เป็นหลักในการวิจัย โดยศึกษาทั้งรูปแบบอักษร อักษรวิธี เนื้อหา และคุณค่า โสภี สุขเกษม กล่าวว่า ไม่พบที่มาของเรื่องณรงคจิตรชาตกว่าแต่งโดยใครในสมัยไหน เนื่องจากไม่มีการบันทึกไว้ในต้นฉบับ แต่จากการศึกษารูปอักษร อักษรวิธี การใช้ภาษา และสภาพสังคมที่ปรากฏในเรื่อง สันนิษฐานว่า น่าจะแต่งขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 1 – 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ และในตอนท้ายของงานวิจัยได้ให้ข้อเสนอแนะว่าควรศึกษาวิเคราะห์ต้นฉบับวรรณกรรมกลอนสวดเรื่องอื่น ๆ ที่ยังเก็บอยู่ในสำนักหอสมุดแห่งชาติ และควรเปรียบเทียบวรรณกรรมเรื่องเดียวกันที่มีอยู่ในท้องถิ่นต่าง ๆ ของประเทศไทยเพื่อให้รู้จักวรรณกรรมเรื่องนั้นดียิ่งขึ้น

รัตนชัย ปรีชาพงศ์กิจ (2552) ทำงานวิจัยเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมกลอนสวดเรื่องสมุทรโคดม” ใช้เอกสารสมุดไทยขาว จำนวน 3 เล่ม ของวัดสัมพันธวงศ เป็นหลักในการวิจัย โดยศึกษาทั้งรูปแบบอักษร อักษรวิธี เนื้อหา และคุณค่า รัตนชัย ปรีชาพงศ์กิจ กล่าวว่า ต้นฉบับไม่มีการระบุชื่อผู้แต่งและปีที่แต่ง แต่รูปอักษรและอักษรวิธีคล้ายคลึงกับที่ใช้ในสมัยรัชกาลที่ 3 และในตอนท้ายของงานวิจัยได้ให้ข้อเสนอแนะว่าควรศึกษาเปรียบเทียบอนุภาคต่าง ๆ

ในวรรณกรรมกลอนสวดที่มีเนื้อหาแบบชาดกหรือเลียนแบบชาดก เพื่อศึกษาถึงความเหมือนและความต่างของอนุภาคที่ปรากฏในวรรณกรรมประเภทนี้

โดยสรุปแล้วงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมกลอนสวดในระยะแรกจะเป็นการศึกษาที่มา เนื้อหา และคุณค่าจากวรรณกรรมเพียงเรื่องเดียว เล่มเดียว หรืออาจจะมีการเปรียบเทียบกับเล่มอื่น ๆ ที่เป็นเรื่องเดียวกัน จากทั้งสมุดไทยและหนังสือที่ตีพิมพ์ ดังงานวิจัยในช่วงก่อนปี พ.ศ.2530 จำนวน 3 เรื่องที่ ตรีศิลป์ บุญขจร ได้กล่าวไว้ แต่ไม่มีการศึกษาลักษณะของวรรณกรรมกลอนสวดอย่างละเอียด และจากข้อเสนอแนะของ กุลนรี ราชปรีชา ที่กล่าวว่ายังมีวรรณกรรมกลอนสวดอีกเป็นจำนวนมากในสำนักหอสมุดแห่งชาติที่ยังไม่ได้มีการศึกษาดังนั้นในปี พ.ศ.2530 การทำงานวิจัย เรื่อง “วรรณกรรมประเภทกลอนสวดภาคกลาง” ของ ตรีศิลป์ บุญขจร ที่ศึกษาต้นฉบับวรรณกรรมกลอนสวดของสำนักหอสมุดแห่งชาติทั้งหมด เพื่อหาลักษณะของวรรณกรรมกลอนสวดอย่างละเอียด จึงทำให้งานวิจัยดังกล่าวเป็นงานวิจัยสำคัญที่ผู้ศึกษาวรรณกรรมกลอนสวดต้องศึกษาและใช้อ้างอิงในเวลาต่อมา ส่วนงานวิจัยในระยะหลังจากปี พ.ศ.2530 ก็ยังคงดำเนินรูปแบบเดิม คือ ศึกษาที่มา เนื้อหา และคุณค่าจากวรรณกรรมเพียงเรื่องเดียว เล่มเดียว หรือมีการเปรียบเทียบ แต่เริ่มมีการศึกษาจากเอกสารสมุดไทย ทั้งของสำนักหอสมุดแห่งชาติและของแต่ละท้องถิ่นมากขึ้น รวมถึงสามารถศึกษาที่มาและให้คำนิยามเกี่ยวกับวรรณกรรมกลอนสวดได้ชัดเจนจากงานวิจัยของ ตรีศิลป์ บุญขจร โดยลักษณะสำคัญของวรรณกรรมกลอนสวดสามารถสรุปได้ดังนี้

วรรณกรรมกลอนสวดเป็นวรรณกรรมที่ประพันธ์ด้วยกาพย์ชนิดต่าง ๆ เช่น ยานี 11 ฉบับ 16 และสุรางคนางค์ 28 นิยมแต่งตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เนื้อหามักเป็นเรื่องในศาสนา คือ ชาดกและหลักธรรมต่าง ๆ เพื่อสอนคตินิยมและให้ความบันเทิงแก่ผู้ฟัง การอ่านจะอ่านออกเสียงเป็นทำนอง “โอ้อ้อวิหารราย” ดังนั้นกลอนสวดจึงเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “กลอนอ่านทำนองสวด” เนื่องจากคำประพันธ์ประเภทกาพย์ใช้เป็นคำสำหรับสวดมาแต่โบราณ ผู้สวดส่วนมากจะเป็นพระหรือบัณฑิตผู้มีความรู้สวดให้ประชาชนซึ่งอ่านหนังสือไม่ออกได้ฟัง โดยใช้สำหรับสวดหรืออ่านในช่วงที่ศาสนิกชนไปบำเพ็ญกุศลที่วัด สวดในวันนักขัตฤกษ์ หรือสวดเมื่อสิ้นหน้านาในครัวเรือนทั่วไปตามชนบท (ตรีศิลป์ บุญขจร, 2547: 16; ราชบัณฑิตยสถาน, 2556: 113)

วรรณกรรมกลอนสวดมีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของประชาชนอย่างมาก เนื่องจากกลอนสวดสามารถใช้เป็นแบบเรียนสอนอ่านสำหรับเด็กเพื่อให้อ่านหนังสือได้คล่องแคล่ว เพราะกลอนสวดประพันธ์ด้วยกาพย์ซึ่งมีลักษณะเป็นร้อยกรอง ทำให้อ่านและจดจำได้ง่าย นอกจากนี้กลอนสวดยังมีฐานะเป็นสิ่งจูงใจให้เลื่อมใสในพุทธศาสนา สั่งสอนเรื่องความดีความชั่ว บาปบุญคุณโทษ และให้ข้อคิดคติสอนใจในการดำเนินชีวิตอีกด้วย เพราะฉะนั้นวรรณกรรมกลอนสวด

จึงเป็นวรรณกรรมที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของวัดกับประชาชน รวมถึงสะท้อนความเชื่อและค่านิยมในสมัยก่อนได้เป็นอย่างดี (กุลนรี ราชปรีชา, 2527: 1; ตรีศิลป์ บุญขจร, 2547: 6)

วรรณกรรมกลอนสวดสามารถแบ่งได้ 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ 1. สอนคติธรรมโดยตรง 2. สอนคติธรรมโดยอ้อม (ตรีศิลป์ บุญขจร, 2547: 115 - 122)

1. กลอนสวดประเภทสอนคติธรรมโดยตรง

เนื้อหามุ่งสอนคติธรรมแก่ผู้อ่านหรือผู้ฟังโดยตรง แบ่งย่อยตามที่มาของเรื่องได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ กลอนสวดที่นำเนื้อเรื่องมาจากพระสูตรในพระไตรปิฎก และกลอนสวดที่นำเนื้อเรื่องมาจากตำนานเกี่ยวกับพุทธศาสนา

1.1 กลอนสวดที่มาจากพระสูตรในพระไตรปิฎก มักระบุว่าแต่งตามพระสูตรใดในพระไตรปิฎก บางครั้งชื่อพระสูตรอาจไม่ตรงกับชื่อในพระไตรปิฎก แต่ผู้แต่งอาจอธิบายรายละเอียดเพิ่มเติมทำให้สามารถสืบเค้าที่มาของเรื่องได้ โดยจุดมุ่งหมายของกลอนสวดประเภทนี้คือ สั่งสอนคติธรรมข้อใดข้อหนึ่งหรือหลายข้อ โดยเน้นการอธิบายเพื่อให้เข้าใจง่าย ตัวอย่างวรรณกรรมในประเภทนี้ เช่น พระเจ้านิพพาน (มหาปรินิพพานสูตร พระสุตตันตปิฎก) พระมาลัย (มาลัยสูตร พระสุตรนอกพระไตรปิฎก) ศิริมานนท์ (อาพาธสูตร พระสุตตันตปิฎก) รวมถึงพระปรมาตม์ (อภิธัมมัตถสังคหะ พระอภิธรรมปิฎก) เป็นต้น

1.2 กลอนสวดที่มาจากตำนานเกี่ยวกับพุทธศาสนาหรือตำนานอื่น ๆ มักเป็นประวัติความเป็นมาของปูชนียสถาน เนื้อเรื่องมักแทรกอภินิหารต่าง ๆ มากกว่าการอธิบายธรรมโดยตรง แต่ก็ไม่เหมือนกับวรรณกรรมประเภทชาดก หรือนำเนื้อเรื่องมาจากชาดก เพราะเนื้อเรื่องจากตำนานเหล่านี้มีพื้นฐานจากความจริงทางประวัติศาสตร์ ไม่ใช่นิทานที่แต่งขึ้น ตัวอย่างวรรณกรรมในประเภทนี้ เช่น ตำนานพระธาตุและตำนานเมืองต่าง ๆ ประวัติพระแก้วมรกต หรือนางโมคคัลลีน เป็นต้น

2. กลอนสวดประเภทสอนคติธรรมโดยอ้อม

เนื้อหามุ่งสอนคติธรรมโดยยกตัวอย่างเปรียบเทียบเป็นชาดก หรือนิทานที่แต่งเลียนแบบชาดก เนื้อเรื่องมีแนวคิดเป็นคติสอนใจมีการสอดแทรกคำสอนคติธรรม แบ่งย่อยตามที่มาของเรื่องได้เป็น 4 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

2.1 กลอนสวดที่มาจากนิบาตชาดก คือ กลอนสวดที่นำเนื้อเรื่องมาจากชาดกที่เชื่อว่าเป็นพุทธพจน์แท้ ๆ เป็นคาถาที่รวมอยู่ในพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย จำนวน 550 เรื่อง ตัวอย่างกลอนสวดในประเภทนี้ เช่น พระยาฉัททันต์ (ฉัททันตชาดก) พระมโหสถ พระภุริทัต มหาชาติ (มหานิบาตชาดก) เป็นต้น

2.2 กลอนสวดที่มาจากชาดกนอกนิบาต คือ กลอนสวดที่นำเนื้อเรื่องมาจากปัญญาชาดก ซึ่งเป็นชาดกที่พระเถระชาวเชียงใหม่รวบรวมนิทานพื้นบ้านในช่วง พ.ศ. 2000 - 2200

มารจนานาใหม่เป็นชาติกจำนวน 50 เรื่อง โดยบางเรื่องมีรายละเอียดต่างไปจากปัญญาสชาติก แต่โครงเรื่องส่วนใหญ่คล้ายกัน ตัวอย่างกลอนสวดในประเภทนี้ เช่น จันทสุริยคาร (จันทคารชาติก) สุธนุ (สุธนุชาติก) พระสุธน (สุธนชาติก) เสือโค (พหุลาคาวิชาตก) สุบินกุมาร (สุบินชาติก) เป็นต้น

2.3 กลอนสวดที่แต่งเลียนแบบชาติก คือ กลอนสวดที่มีเนื้อเรื่องแบบจักร ๆ วงศ์ ๆ ดำเนินเรื่องคล้ายชาติกแต่ไม่ปรากฏชื่อในนิบาตชาติกหรือชาติกนอกนิบาต เพราะเป็นนิทานที่ผู้แต่งมักอ้างว่าเป็นเรื่องในพุทธศาสนาที่มีมาช้านาน หรือเป็นพุทธดำรัสเพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือให้กับเรื่อง ตัวละครเอกฝ่ายชายมักใช้คำเรียกเป็นพระโพธิสัตว์ ทำให้กลอนสวดเหล่านี้มีสถานะเท่ากับชาติก และถือว่าเป็นอดีตชาติของพระพุทธเจ้า (ตรีศิลป์ บุญขจร, 2547: 117) ตัวอย่างกลอนสวดในประเภทนี้ เช่น จำปาสีตัน ทินวงศ์ ลิ่นทอง สุวรรณกุมาร อุบลวรรณนา เป็นต้น

2.4 กลอนสวดที่มาจากนิทานหรือวรรณกรรมอื่น ๆ เช่น ปลาบู่ทอง ศรีธัญไชย นางกะเชอกันรั้ว ยอพระกลืน รามเกียรติ์ เป็นต้น

วรรณกรรมกลอนสวดเป็นวรรณกรรมที่มีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ต้นฉบับที่มีอายุเก่าที่สุดเท่าที่สำรวจพบในปัจจุบัน คือ พระมาลัยกลอนสวด อายุประมาณ พ.ศ.2281 อยู่ในสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ (ตรีศิลป์ บุญขจร, 2547: 454) ซึ่งตลอดระยะเวลาเกือบ 200 ปีจนถึงปัจจุบัน วรรณกรรมกลอนสวดได้มีพัฒนาการมาโดยตลอด ก่อนจะลดความนิยมลง ในสมัยรัชกาลที่ 5 เนื่องจากการเข้ามาของเทคโนโลยีการพิมพ์จากวัฒนธรรมตะวันตก (ตรีศิลป์ บุญขจร, 2547: 461 - 462) โดยพัฒนาการของวรรณกรรมกลอนสวดก่อนมาถึงสมัยรัชกาลที่ 5 สามารถแบ่งได้เป็น 2 ช่วง คือ 1.กลอนสวดยุคความเก่า และ 2.กลอนสวดยุคความใหม่ ดังนี้

1. กลอนสวดยุคความเก่า

กลอนสวดยุคความเก่าเป็นกลอนสวดในสมัยอยุธยาตั้งแต่ช่วงประมาณ พ.ศ.2281 จนสมัยรัชกาลที่ 1 ส่วนใหญ่มีเนื้อหาขนาดสั้น ไม่ยืดยาว มีการมุ่งสอนคติธรรมโดยตรง หรือถ้าเป็นกลอนสวดประเภทสอนคติธรรมโดยอ้อมก็มักจะมีโครงเรื่องสำคัญเพียงเรื่องเดียว การดำเนินเรื่องรวบรัดไปสู่แนวคิดที่ต้องการเสนอค่อนข้างชัดเจน ซึ่งการคัดลอกต้นฉบับตัวเขียนมักมีการเปลี่ยนแปลงเนื้อความตามความเห็นของผู้คัดลอก ทำให้ต้นฉบับแต่ละเล่มมีความหลากหลายแตกต่างกันไปมากบ้างน้อยบ้าง แต่ยังคงสำนวนและบทประพันธ์หลัก ๆ เอาไว้อยู่ (ตรีศิลป์ บุญขจร, 2547: 457) แต่ถ้าหากกลอนสวดเรื่องใดได้รับความนิยมมากหรือมีผู้เห็นว่าสำนวนเดิมไม่สมบูรณ์ไม่ถูกใจ ก็อาจจะดัดแปลงเนื้อหาหรือแต่งสำนวนใหม่ที่แตกต่างจากสำนวนเดิมขึ้น เรียกว่า “ความใหม่” ซึ่งมักจะพบในช่วงรัชกาลที่ 3 เป็นต้นมา ส่วนสำนวนเดิมนั้นจะเรียกว่า “ความเก่า”

2. กลอนสวดยุคความใหม่

กลอนสวดยุคความใหม่มีอายุอยู่ในช่วงรัชกาลที่ 3 - 5 เนื้อหามักมาจากกลอนสวดเรื่องเดิม หรือ “ความเก่า” ที่ดัดแปลงบทประพันธ์ใหม่ให้ต่างไปจากเดิม (ตรีศิลป์ บุญขจร, 2547:

467) แต่ยังคงโครงเรื่องโดยรวมเอาไว้ เช่น ตัวละคร สถานที่ เหตุการณ์ หรือลักษณะคำสอน วรรณกรรมกลอนสวดที่มีทั้งสำนวนความเก่าและความใหม่ เช่น พระปรมัตถ์ นางอุทัย เตโชไชย แก่นจันทร์ และบุญทนางค์ เป็นต้น ลักษณะของกลอนสวดสำนวนความใหม่มักจะมีเนื้อเรื่องที่ยืดยาวและซับซ้อนด้วยโครงเรื่องหลักและโครงเรื่องสืบเนื่อง จุดมุ่งหมายในการสอนคติธรรมลดน้อยลง และมุ่งเน้นความตื่นตื้นโสดใสนแบบลักษณะเรื่องประโลมโลกหรือนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ ทำให้วรรณกรรมกลอนสวดที่มีลักษณะเป็นวรรณกรรมคำสอนเปลี่ยนแปลงมาเป็นวรรณกรรมเพื่อความบันเทิงในเวลาต่อมา (ตรีศิลป์ บุญขจร, 2547: 458 - 459) เช่น สุวรรณรัตน์ เบญจมาศทอง

เมื่อวรรณกรรมกลอนสวดกลายเป็นวรรณกรรมที่มุ่งเน้นการสร้างความบันเทิง ทำให้ความสำคัญในฐานะวรรณกรรมที่สั่งสอนคติธรรมแก่ประชาชนลดน้อยลง วรรณกรรมกลอนสวดเรื่องที่แต่งขึ้นใหม่ก็จะเป็นเรื่องประเภทประโลมโลกที่ให้ความบันเทิงมากขึ้น นอกจากนี้เมื่อเทคโนโลยีการพิมพ์จากชาติตะวันตกเข้ามาในสมัยรัชกาลที่ 5 วรรณกรรมกลอนสวดที่ได้รับการตีพิมพ์เป็นหนังสือจึงจะเลือกแต่เรื่องประเภทประโลมโลกมากกว่าประเภทอื่น ๆ ทำให้เกิดการสร้างหนังสือตัวเขียนเพื่อหวังบุญกุศลและการอ่านสวดเป็นทำนองค่อย ๆ เสื่อมหายไปเปลี่ยนไปเป็นการอ่านแบบปกติหรืออ่านในใจแทน (ตรีศิลป์ บุญขจร, 2547: 461 - 462)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมเรื่องพระปรมัตถ์

ถึงแม้ว่าวรรณกรรมกลอนสวดจะเป็นวรรณกรรมที่ได้รับความนิยมในสังคมไทยสมัยก่อน (ตรีศิลป์ บุญขจร, 2547: บทนำ) แต่ในปัจจุบันวรรณกรรมเรื่องพระปรมัตถ์กลับยังไม่เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง สาเหตุหนึ่งเป็นเพราะวรรณกรรมกลอนสวดที่นิยมอ่านมักจะเป็นชาดกเรื่องเลียนแบบชาดก และนิทานพื้นบ้าน หรือเรื่องทางศาสนาที่สำคัญ ๆ เช่น มหาชาติ หรือพระมาลัย รวมไปถึงการศึกษาวรรณกรรมกลอนสวดจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ เช่น สำนักหอสมุดแห่งชาติ ที่มักมีการเลือกศึกษาเฉพาะเรื่องที่เป็นชาดกหรือนิทานก่อนเป็นอันดับแรก ๆ เช่น โศกคดี สุธน หรือสังข์ศิลป์ชัย เป็นต้น (ตรีศิลป์ บุญขจร, 2547: 463-464; ชวน เพชรแก้ว, 2559) เนื่องจากผู้ที่มาศึกษาส่วนใหญ่ให้ความสนใจวรรณกรรมที่มีโครงเรื่อง ฉาก และตัวละครที่ชัดเจน (ยุวเรศ วุทธิรพล, 2559) ทำให้งานวิจัยเกี่ยวกับวรรณกรรมเรื่องพระปรมัตถ์มีจำนวนไม่กี่เรื่องเท่านั้น

ตรีศิลป์ บุญขจร (2530) ในงานวิจัยเรื่อง “วรรณกรรมประเภทกลอนสวดภาคกลาง” มีการกล่าวถึงต้นฉบับสมุดไทยเรื่องพระปรมัตถ์ของสำนักหอสมุดแห่งชาติว่ามีต้นฉบับเรื่องพระปรมัตถ์ จำนวน 32 เล่ม ซึ่งตรีศิลป์ บุญขจร ได้แบ่งพระปรมัตถ์ออกเป็นสำนวนต่าง ๆ 3 สำนวน แต่เน้นกล่าวเฉพาะสำนวนที่ 3 เนื่องจากมีใจความสมบูรณ์และมีลักษณะที่น่าสนใจหลายประการ เช่น มีข้อวิจารณ์หลอกเสียดสีบุคคลและสภาพต่าง ๆ นอกเหนือจากการดำเนินเรื่องตามคัมภีร์บาลีเพียงอย่างเดียว อย่างไรก็ตามงานวิจัยของตรีศิลป์ บุญขจร เป็นงานวิจัยที่สำรวจต้นฉบับ

เมื่อปี พ.ศ.2530 ซึ่งมีอายุห่างจากปัจจุบันเกือบ 30 ปี และในช่วงเวลาที่ผ่านมามีต้นฉบับสมุดไทย เรื่องพระปรมาัตถ์ของสำนักหอสมุดแห่งชาติทั้ง 32 เล่ม ได้เปลี่ยนแปลงจากเดิมไปพอสมควร บางเล่มชำรุดเสียหาย บางเล่มได้รับมาใหม่ หรือได้รับการทำทะเบียนขึ้นใหม่ ทำให้ต้องตรวจสอบ เอกสารต้นฉบับทั้งหมดใหม่อีกครั้ง

สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (2548) ทำงานวิจัยเรื่อง “พระปรมาัตถ์ธรรม คำกาพย์ ฉบับชำระ” ซึ่งใช้ต้นฉบับสมุดไทยเฉพาะที่พบในท้องถื่นภาคใต้เป็นหลักในการวิเคราะห์ โดยใช้ฉบับที่สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2385 ที่มีอายุเก่าที่สุดของภาคใต้เป็นฉบับต้นแบบ และคัดเลือก ต้นฉบับอื่น ๆ ทั้งจากต้นฉบับเล่มจริง และต้นฉบับที่ได้รับการเผยแพร่ในงานวิจัยของนักวิชาการ ภาคใต้อื่น ๆ ที่มีความสมบูรณ์อีกจำนวน 15 เล่มในการวิเคราะห์ประกอบ เน้นการศึกษาคุณค่า ด้านการใช้ภาษาและสภาพสังคม ผลการวิจัยสรุปได้ว่า พระปรมาัตถ์ธรรม คำกาพย์ เป็นวรรณกรรมทางพุทธศาสนาที่แพร่หลายที่สุดเรื่องหนึ่งในท้องถื่นภาคใต้ สืบเนื่องจากการที่พบต้นฉบับทั้งหมดไม่ต่ำกว่า 30 เล่ม กระจายอยู่เกือบทุก ๆ จังหวัดในภาคใต้ ต้นฉบับ ส่วนใหญ่มีอายุอยู่ในสมัยรัชกาลที่ 3 - 5 มีการบันทึกคัดลอกแบ่งเป็นสำนวนได้ 4 สำนวนใหญ่ ๆ เป็นวรรณกรรมที่มีพร้อมทั้งคุณค่าวรรณศิลป์และสังคม ถือเป็นเพชรเม็ดงามของวรรณกรรมภาคใต้

พื่อน เปรมพันธุ์ และปริญญา ปันสุวรรณ (2556) ทำงานวิจัยเรื่อง “การศึกษา และปริวรรตวรรณกรรมคำสอนจากเอกสารโบราณที่พบในจังหวัดกาญจนบุรี” และได้คัดเลือกเฉพาะ วรรณกรรมเรื่องพระปรมาัตถ์มาจัดพิมพ์เป็นหนังสือชื่อ “ปรมาัตถ์กลอนสวด : วรรณกรรมท้องถื่น กาญจนบุรีปริทรรศน์” เนื้อหาแบ่งเป็น 2 ส่วนใหญ่ ๆ คือ 1. บทนำ ประกอบด้วย ความหมาย ของกลอนสวด การแพร่กระจายของพระปรมาัตถ์ และเนื้อหาโดยย่อของเรื่องพระปรมาัตถ์ 2. เอกสารเรื่องพระปรมาัตถ์ ประกอบด้วย การนำเสนอเนื้อหาจากต้นฉบับสมุดไทยเรื่องพระปรมาัตถ์ ของจังหวัดกาญจนบุรีจำนวน 3 เล่ม โดยยึดรูปแบบงานวิจัยคล้าย ๆ กับงานวิจัยของ สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ คือ คัดเลือกต้นฉบับที่มีความสมบูรณ์เป็นหลักในการวิจัย จำนวน 3 สำนวน แต่มีจุดประสงค์เพื่อการเพื่อแพร่เฉพาะเนื้อหา มากกว่าการวิเคราะห์ อย่างไรก็ตามก็ยังมี ส่วนที่กล่าวถึงคุณค่าด้านภาษาและบทวิเคราะห์คำสอนบ้าง ผลของการวิจัยสรุปว่าวรรณกรรม เรื่องพระปรมาัตถ์เป็นวรรณกรรมที่มีการแพร่กระจายอย่างมากในช่วงรัชกาลที่ 3 - 5 โดยพบต้นฉบับ สมุดไทยอยู่ในบริเวณภาคกลาง ภาคใต้ และภาคเหนือตอนล่าง เป็นวรรณกรรมที่นำเอาหลักคำสอน ที่เข้าใจยาก มาปรับให้เข้ากับความเชื่อพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน

โดยสรุปแล้ว งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมเรื่องพระปรมาัตถ์จะมีขั้นตอน ในการศึกษาแบบเดียวกันคือศึกษาเฉพาะเอกสารที่พบในพื้นที่ที่กำหนด แล้วแบ่งเอกสาร ออกเป็นสำนวนต่าง ๆ ตามเกณฑ์ของตน เพื่อให้ง่ายต่อการศึกษา และคัดเลือกต้นฉบับ

ที่มีความสมบูรณ์เป็นหลักในการศึกษา ซึ่งจะเน้นการศึกษาเรื่องภาษาและเนื้อหาสำคัญ ๆ ของต้นฉบับที่คัดเลือกมา

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับปรมัตถธรรม

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับปรมัตถธรรมสามารถค้นหาได้ง่ายทั้งหนังสือและข้อมูลบนสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เนื้อหาหลักกล่าวเหมือนกันคืออธิบายลักษณะของปรมัตถธรรมว่าคืออะไร มีลักษณะอย่างไร ซึ่งวรรณกรรมที่อธิบายเรื่องปรมัตถธรรมที่ได้นำมาปริทัศน์มีดังนี้

เอกสารสมุดไทยหมวดธรรมคดี เลขที่ 58 และ 59 (สร้างขึ้นก่อนปี 2453) เรื่อง “ปรมัตถธรรม” เนื้อหากล่าวถึงปรมัตถธรรมด้วยคาถาภาษาบาลีและพุทธพจน์ควบคู่กับอธิบายหรือการอธิบายความเป็นภาษาไทยตลอดเล่ม พร้อมทั้งยังกล่าวถึงหลักธรรมข้ออื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น ชั้นธ 5 และไตรลักษณ์ เป็นต้น

ขุนสรรพกิจโกศล (พิมพ์ครั้งแรก 2537) เขียนหนังสือเรื่อง “ลักษณะที่จุดกะแห่งปรมัตถธรรม” เป็นหนังสือที่รวบรวมและอธิบายลักษณะเฉพาะตัวของปรมัตถธรรมแต่ละอย่างเป็น 4 หมวด ได้แก่ ลักษณะ คือ คุณภาพหรือรูปแบบของธรรมนั้น รสยะ คือ กิจหรือหน้าที่ของธรรมนั้น ปัจจุบันฐาน คือ ผล อากาการปรากฏ หรือสิ่งที่เกิดจากกิจของธรรมนั้น และปทัฏฐาน คือ เหตุที่ทำให้ธรรมนั้นเกิดขึ้น

พระอธิการพรหมมาศ ธีรภทฺโท (2549) เขียนหนังสือเรื่อง “คู่มือการศึกษาปรมัตถธรรม 4” มีจุดประสงค์เพื่อเป็นคู่มือสำหรับผู้เริ่มศึกษาพระอภิธรรม โดยย่อเฉพาะหลักสำคัญของจิต เจตสิก รูป นิพพาน ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของปรมัตถธรรม ก่อนศึกษาอภิธรรมชั้นสูงต่อไป เนื้อหาคือการอธิบายลักษณะของปรมัตถธรรมทั้ง 4 ประการว่าคืออะไร มีลักษณะอย่างไรบ้าง

วรรณกรรมที่นำมาปริทัศน์ข้างต้นแสดงให้เห็นถึงการนำเสนอปรมัตถธรรมสู่คนทั่วไปที่ทำให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น เอกสารสมุดไทยเลขที่ 58 และ 59 อธิบายความด้วยภาษาบาลีควบคู่ภาษาไทยในปริมาณเท่า ๆ กัน หนังสือของขุนสรรพกิจโกศลมุ่งเน้นการอธิบายลักษณะของปรมัตถธรรมแต่ละอย่างไว้โดยสรุปทำให้เข้าใจได้ชัดเจนและแม่นยำขึ้น หนังสือของพระอธิการพรหมมาศ ธีรภทฺโท ได้อธิบายปรมัตถธรรมเอาไว้อย่างย่อโดยตัดเอาข้อความภาษาบาลีออกไปเหลือเพียงแต่เนื้อหาภาษาไทยเป็นส่วนมากเพื่อให้ง่ายต่อการศึกษาเบื้องต้น แต่ไม่ว่าจะมีการนำเสนอปรมัตถธรรมในรูปแบบสำนวนใดก็ตาม เนื้อหาเกี่ยวกับปรมัตถธรรมที่กล่าวถึงก็ไม่มีการเปลี่ยนแปลง คือยังอยู่ในกรอบของ จิต เจตสิก รูป และนิพพานเสมอ สำหรับเนื้อหาของปรมัตถธรรมสามารถสรุปได้ดังนี้

คำว่า “ปรมัตถ์” เป็นคำสนธิระหว่างคำว่า “ปรม” และ “อตุล” ในภาษาบาลี โดยพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานได้ให้ความหมายไว้ว่า “ประโยชน์อย่างยิ่ง, เนื้อความอย่างยิ่ง, ความจริงอันเป็นที่สุด; ชื่อพระอภิธรรมปิฎก ว.ลิกซึ่งยากที่ปุถุชนจะเข้าใจได้” (ราชบัณฑิตยสถาน,

2556: 698) และพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ ได้อธิบายความหมายไว้ว่า 1.ประโยชน์อย่างยิ่ง คือ พระนิพพาน 2.ความหมายสูงสุด, ความหมายที่แท้จริง เช่น ในคำว่า ปรมัตถธรรม (พระธรรมปิฎก, 2546: 122) ซึ่งคำว่า “ปรมัตถธรรม” โดยทั่วไปหมายถึง ธรรมที่เกิดขึ้นตามเหตุปัจจัย มีเนื้อความอันไม่วิปริตผันแปรเปลี่ยนแปลง จำแนกได้เป็น 4 คือ จิต เจตสิก รูป และนิพพาน (ขุนสรรพกิจโกศล, 2559: 2; วินัย เภาเสน, 2559) ดังนั้นคำจำกัดความของคำว่า “ปรมัตถธรรม” จึงควรหมายถึง “ธรรมที่กล่าวถึงความจริงอันเป็นที่สุด” ได้แก่ “จิต เจตสิก รูป และนิพพาน” ซึ่งในเอกสารสมุดไทยหมวดธรรมคดีมีบทกล่าวถึงคุณค่าของปรมัตถธรรมว่าเป็นธรรมอันสัจจริงไว้ว่า

อภิธรรมมัตถา อันว่าเนื้อความพระอภิธรรม วุตตา แลสมเด็จพะผู้มีพระภาคเจ้า
ตรัสพระธรรมเทศนาไว้ ตัดละม่อมหาปกรณ ในคัมภีร์หลวง พระอภิธรรมทั้ง 7 นั้น จตุธา
ด้วยประการ 4 ปรมัตถะโต โดยปรมัตถ์สัจ เนื้อความอันสัจจริง แลเว้นเสียซึ่งสมมุติสัจอันมิได้จริง
แล้วแลเกิดมี อิตติงรวบไว้ฉะนี้ สัพพา จบเสร็จสิ้นสภาวะธรรมในอนันตจักรวาล
(ปรมัตถธรรม เลขที่ 59)

จากข้อความข้างต้นกล่าวว่า ปรมัตถธรรมเปรียบเสมือนหัวใจหลักของพระอภิธรรม ทั้ง 7 คัมภีร์ ซึ่งเป็นพระไตรปิฎกหมวดที่รวบรวมหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า โดยที่มาของปรมัตถธรรม มาจากคัมภีร์พระอภิธัมมัตถสังคหะ หมายถึงคัมภีร์ที่ประมวลและอธิบายเนื้อหาจากพระอภิธรรมเอาไว้โดยย่อเป็นปรมัตถธรรม 4 ประการ (พระอภิการพหุมาศ ธีรภทฺโท, 2549: 7; วินัย เภาเสน, 2559) กล่าวคือพระอภิธรรมมีเนื้อหาเป็นจำนวนมากซึ่งยากแก่การศึกษา พระอภิธัมมัตถสังคหะหรือปรมัตถธรรมจึงเป็นการอธิบายหรือการสรุปใจความสำคัญเพื่อเป็นพื้นฐานสำหรับการศึกษาพระอภิธรรมในระดับสูงต่อไป (พระอภิการพหุมาศ ธีรภทฺโท, 2549: คำนำ) ดังข้อความในสมุดไทยว่า

อันว่าพระปรมัตถกลานี้ ทูลบพว บุคคลจะได้เล่าเรียนสดับฟังให้เข้าใจนั้น
เป็นอันยากนัก ด้วยเป็นวิสัยแห่งสมเด็จพะสรรเพชญ์พุทธเจ้าทั้งปวง อันมีพระบารมี
สั่งสมมาเสร็จแล้ว...ประการหนึ่งนักปราชญ์ผู้มีปัญญาพึงรำเรียนให้รู้ในภูมิพระปรมัตถ์โดยย่อ
4 ประการ โดยคัมภีร์พระอนุรุธาจารย์เจ้าโปรดไว้ฉะนี้...นักปราชญ์ผู้มีปัญญา จะใคร่เรียนรู้
พระปรมัตถ์ อันสมเด็จพะมหากรุณาเจ้าตรัสไว้ในคัมภีร์หลวงทั้ง 7 จะกำหนดด้วยมะนะสิการะนั้น
ยากพันที่จะจำได้ด้วยสติด้วยปัญญา หย่อนน้อยลงมาแล้วให้กำหนดเอาใจความพระปรมัตถ์
ด้วยปัญญาว่า พระอภิธรรมทั้ง 7 พระคัมภีร์ซึ่งพระองค์ตรัสนั้น มีเนื้อความแต่ 4 ประการเท่านั้น
คือจิต 89 โดยสังเขป 121 โดยพิสดาร เจตสิก 52 รูป 28 นิพพานธรรม 1

(ปรมัตถธรรม เลขที่ 59)

พระอภิธรรมมัตถสังคหะเป็นผลงานประพันธ์ของพระอรุณธาตุอาจารย์ สันนิษฐานว่าแต่งขึ้นในช่วงพุทธศตวรรษที่ 16 - 17 (พระธรรมปิฎก, 2546: 323) โดยสรุปเนื้อหาสำคัญจากพระอภิธรรมปิฎกทั้ง 7 คัมภีร์แล้วเรียบเรียงขึ้นใหม่เป็นปรมัตถธรรม 4 ประการ ได้แก่ จิต เจตสิก รูป และนิพพาน แบ่งเนื้อหาออกเป็น 9 ปริเฉท หรือ 9 ตอน เรียงลำดับเนื้อหาตั้งแต่ง่ายไปหายาก ดังนี้

ปริเฉทที่ 1 “จิตตสังคหวิภาค” ว่าด้วยเรื่องของจิตประเภทต่าง ๆ

ปริเฉทที่ 2 “เจตสิกสังคหวิภาค” ว่าด้วยเรื่องของเจตสิกประเภทต่าง ๆ

ปริเฉทที่ 3 “ปกิณณกสังคหวิภาค” ว่าด้วยเรื่องจิตและเจตสิกร่วมกับธรรม 6 หมวด คือ เวทนา เหตุ ทวาร กิจ อารมณ และวัตถุ

ปริเฉทที่ 4 “วิถีสังคหวิภาค” ว่าด้วยกระบวนการทำงานของจิต

ปริเฉทที่ 5 “วิถีมุตตสังคหวิภาค” ว่าด้วยการทำงานของจิตขณะที่ใกล้ตาย ขณะตาย ขณะที่เกิดใหม่ และหลักธรรมที่เกี่ยวข้อง

ปริเฉทที่ 6 “รูปลังคหวิภาค” ว่าด้วยเรื่องของรูปประเภทต่าง ๆ และนิพพาน

ปริเฉทที่ 7 “สมุจจัยสังคหวิภาค” ว่าด้วยหลักธรรมอื่น ๆ ที่สำคัญ ได้แก่ อุปาทานขันธ์ , อายตนะ 12, ธาตุ 18, อริยสัจ 4 และโพธิปักขิยธรรม 37

ปริเฉทที่ 8 “ปัจจยสังคหวิภาค” ว่าด้วยเหตุและผลที่ทำให้มีการเวียนว่ายตายเกิด และแสดงบัญญัติธรรม

ปริเฉทที่ 9 “กัมมัฏฐานสังคหวิภาค” ว่าด้วยการปฏิบัติทางสมณะ และวิปัสสนา เพื่อให้พิจารณา จิต เจตสิก และรูป ซึ่งเป็นความทุกข์

พระอภิธรรมมัตถสังคหะทั้ง 9 ปริเฉทจะเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของปรมัตถธรรมทั้ง 4 ว่าคืออะไร มีอิทธิพลต่อกันอย่างไร รวมถึงยกหลักธรรมและข้อปฏิบัติอื่น ๆ มาอธิบายเพิ่มเติม ซึ่งงานวิจัยฉบับนี้จะกล่าวถึงปรมัตถธรรมในระดับพื้นฐานเพื่อให้พอเข้าใจถึงลักษณะของปรมัตถธรรมก่อนจะศึกษาเนื้อหาในวรรณกรรมเรื่องพระปรมัตถต่อไป ปรมัตถธรรมมีองค์ประกอบ 4 อย่างตามลักษณะดังนี้

1. จิต คือ สภาวะธรรมที่รู้อันที่ปรากฏทั้งรูปและนาม (ขุนสรพกิจโกศล, 2559: 6) เช่น สี เสียง กลิ่น รส สัมผัส อารมณ เกิดขึ้นได้เพราะมีเหตุปัจจัยทำให้เกิดขึ้น เมื่อไม่มีปัจจัยจิตก็เกิดไม่ได้ เมื่อเสียงไม่เกิดขึ้นกระทบหู จิตได้ยินก็เกิดไม่ได้ เมื่อกลิ่นไม่เกิดขึ้นกระทบจมูก จิตรู้กลิ่นก็เกิดไม่ได้ หรือ จิตเห็นเกิดขึ้นเพราะมีปัจจัยคือ ตา ได้แก่จักขุประสาท และรูป คือ สิ่งที่ปรากฏทางตา เป็นต้น โดยจิตทั้งหมดมีแยกย่อยเป็น 89 ประเภท หรือ 121 ประเภทอย่างกว้าง¹ เช่น กามาวจรจิต หมายถึง

¹ ในเอกสารโบราณนิยมใช้คำว่า “โดยพิสดาร หรือ วิตถาร”

จิตที่ท่องเที่ยวเกิดอยู่ในภูมิอันเป็นที่เกิดแห่งวัตถุและกิเลสความเป็นส่วนมาก หรืออกุศลวิบากจิต หมายถึงวิบากที่เกิดจากอกุศลกรรม 12 มีการเห็น การได้ยิน การได้กลิ่นที่ไม่ดี เป็นต้น (พระอธิการพรหมมาศ ธีรภทฺโท, 2549: 11)

2. เจตสิก คือ สภาวะธรรมที่เป็นอารมณ์ต่าง ๆ เช่น ความโกรธ ความรัก ความสุข ความทุกข์ ความตระหนี่ ความริษยา ความเมตตา โดยเกิดร่วมกับจิต รู้สิ่งเดียวกับจิต และดับพร้อมกับจิต จิตเกิดดับที่ไหน เจตสิกก็เกิดดับที่นั่นไม่แยกกัน คือ ไม่เกิดดับแต่เพียงอย่างเดียว โดยจิตจะเป็นผู้นำในการรู้อารมณ์ ส่วนเจตสิกจะปรุงแต่งจิตให้เกิดความรู้สึก เช่น เมื่อจิตรับรู้กลิ่น เจตสิกจะปรุงแต่งให้จิตมีความคิดเห็นต่อกลิ่นนั้น ๆ เช่น ชอบหรือเกลียด ซึ่งลักษณะและผลหรืออาการที่ปรากฏจะต่างกันไปตามลักษณะของเจตสิกแต่ละประเภทที่มีลักษณะและกิจต่างกัน มีแยกย่อยทั้งหมดเป็น 52 ประเภท เช่น โทสะเจตสิก มีลักษณะหยาบกระด้าง ประทุษร้ายในอารมณ์ หรือโลภเจตสิก มีลักษณะยึดติด ไม่สละ และปรารถนากามารมณ์ เป็นต้น (พระอธิการพรหมมาศ ธีรภทฺโท, 2549: 34)

3. รูป คือ สภาวะธรรมที่แปรปรวน เป็นเพียงแต่รูปลักษณะที่จิตรับรู้ มีทั้งรูปที่เห็นด้วยตา และรูปที่เห็นด้วยจิต เกิดและดับตามปัจจัยปรุงแต่ง เช่น สี เสียง กลิ่น รส โดยมีมหาภูตรูป หรือรูปที่เป็นใหญ่ 4 ประการ ได้แก่ ปถวี คือ รูปที่อ่อนหรือแข็ง อาโป คือ รูปที่ไหลหรือเกาะกุม เตโช คือ รูปที่ร้อนหรือเย็น และวาโย คือ รูปที่หยาบหรือตึง เป็นปัจจัยหลักให้เกิดรูปอื่น ๆ อีก ซึ่งรูปทั้งหมดมี 28 ประเภท เช่น รูปารมณ์ คือ สีต่าง ๆ หรือ ทหะ คือ รูปที่เกิดอยู่ในหัวใจ เป็นต้น นอกจากนี้รูปยังเป็นทั้งอาศัยหรือเหตุให้เกิดจิตและเจตสิกทั้งหลาย (ขุนสรรพกิจโกศล , 2559: 27 - 28; พระอธิการพรหมมาศ ธีรภทฺโท, 2549: 55)

ตามปกติแล้ว จิต เจตสิก และรูปเป็นสิ่งที่มักเกิดขึ้นพร้อม ๆ กันเป็นจำนวนมาก ในเวลาเพียงเสี้ยววินาที ยกตัวอย่างเช่นหากเราพูดถึงคำว่า “กระต่าย” ช่วงขณะหนึ่งจิตของเราจะเกิดชุดของภาพ ความคิด และความรู้สึกต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับกระต่ายขึ้นมาเป็นจำนวนมาก เช่น สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม สัตว์ที่เคลื่อนไหวด้วยการกระโดด น่ารัก แครอท กระต่ายบนดวงจันทร์ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้คือตัวอย่างการเกิดขึ้นของจิต เจตสิก และรูปในเวลาเพียงเสี้ยววินาที (วินัย เภาเสน, 2559)

4. นิพพาน คือ สภาวะธรรมที่หลุดพ้นจากจิต เจตสิก และรูป เป็นสภาวะธรรมที่สงบสุขจากทุกข์ทั้งปวง ดังนั้นนิพพานจึงมีเพียงหนึ่งเดียว เป็นธรรมที่จริงแท้ ไม่มีปัจจัยตกแต่งหรือเหตุให้เกิด และเป็นจุดหมายสูงสุดในพุทธศาสนา (ขุนสรรพกิจโกศล, 2559: 38; พระอธิการพรหมมาศ ธีรภทฺโท, 2549: 76; พระธรรมปิฎก, 2546: 103) อย่างไรก็ตามลักษณะของนิพพานในปริมาตถธรรมสามารถอธิบายได้ตามมุมมองต่าง ๆ ได้แก่

- สภาวะลักษณะ ได้แก่ สันติลักษณะ หมายถึง การสงบจากความทุกข์ทั้งปวง
 - ปริยายแห่งเหตุ หรือการมีอยู่ของชั้นขณะนิพพาน ได้แก่ 1.สุขุपाติเสสนิพพาน คือ การสิ้นกิเลสทั้งหมดแล้วแต่ยังมีชั้นเกิดดับสืบต่ออยู่ และ 2.อนุภาติเสสนิพพาน คือ การดับชั้นทั้งหมด โดยทั่วไปเรียกว่า “ปรินิพพาน”

- อาการเข้าถึง ได้แก่ สุญญตนิพพาน คือ นิพพานโดยสูญสิ้นจากกิเลสและชั้นปวงอนิมิตตนิพพาน คือ นิพพานโดยไม่มีนิमित เครื่องหมาย รูปร่าง สี สัน วรรณะ และอัปภินิหิตนิพพาน คือ นิพพานโดยไม่มีอารมณ์ปรารถนาและตัณหา (พระอภิธรรมปิฎก จีรภทฺโท, 2549: 76 - 77)

การศึกษาปรมัตถธรรมมีจุดประสงค์เพื่อให้เข้าใจถึงการเกิดและดับของสิ่งต่าง ๆ ตามลักษณะของจิต เจตสิก และรูปที่เกิดดับสืบต่อสัมพันธ์กันตามแต่ละปัจจัย ดังข้อความในสมุทไทย

นักปราชญ์ผู้กล่าวไว้ในสงสารพิงมี ศรัทธา วิริยะอุตสาหะ ปัญญา เล่าเรียนพระปรมัตถธรรมให้ขึ้นปากขึ้นใจทั้งพระบาลีและเนื้อความก่อน จึงจะเป็นทางปัญญาวิปัสสนาพิจารณาเห็นเหตุปัจจัยแห่งนาม รูป...ถ้าใครปรารถนาจะมีให้เกิดชั้น 5 อายะตนะ 12 ธาตุ 18 อินทรีย์ 22 สืบไปนั้นเห็นว่าเป็นสุข สิ้นสงสารทุกข์อันจะเวียนเกิดตายไปนั้น จะได้นิพพานดุจกล่าวมานี้ อาศัยเรียนรู้พระปรมัตถธรรมเป็นภูมิที่ตั้งปลูกฝังก่อน...นักปราชญ์ผู้มีปัญญา ปรารถนาเพื่อจะตั้งอยู่ในภูมิภักตยานุภูชน อันมีคติในสุขคติภูมิเมืองไป ประดุจพระโสดาบันบุคคลนั้นก็พึงมีอุทธาสหะรักใคร่ ตั้งจิตลงในพระปรมัตถธรรม เล่าเรียนไถ่ถามให้ขึ้นปากขึ้นใจตามพระบาลีเนื้อความอันพรรณนามานั้น

(ปรมัตถธรรม เลขที่ 59)

อย่างไรก็ตามจากที่อธิบายมาข้างต้น จะเห็นว่าปรมัตถธรรมทั้ง 4 ประการนั้นยังมีรายละเอียดแยกย่อยอีกเป็นจำนวนมาก ทั้งจิต 89 หรือ 121 เจตสิก 52 รูป 28 และนิพพาน 1 ซึ่งการจดจำรายละเอียดและทำความเข้าใจความสัมพันธ์ของสิ่งเหล่านี้ทั้งหมดจึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ปรมัตถธรรมเป็นเรื่องที่ทำความเข้าใจได้ยากนั่นเอง (วินัย เภาเสน, 2559)

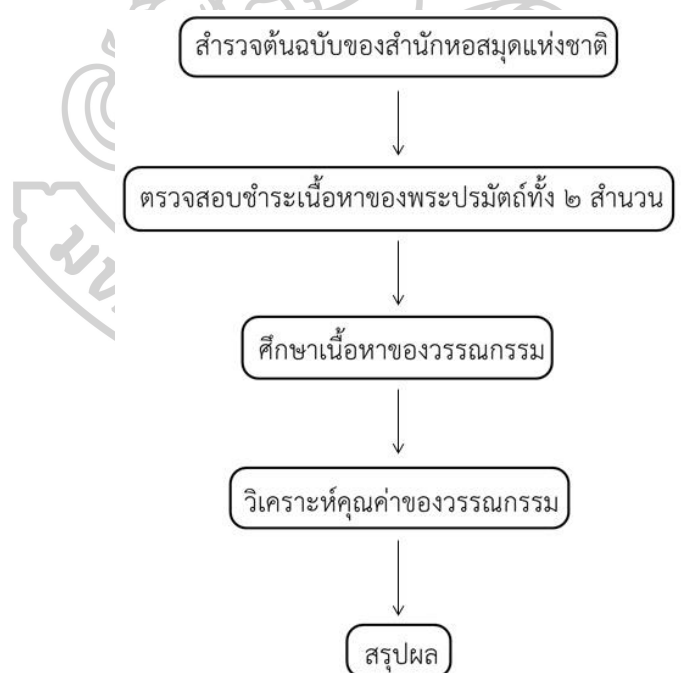
เพราะฉะนั้นสามารถสรุปได้ว่าปรมัตถธรรม คือ ธรรมที่มุ่งเน้นการทำความเข้าใจเรื่องการเกิดดับไปของสิ่งต่าง ๆ ตามปัจจัยปรุงแต่งอันได้แก่ จิต เจตสิก และรูป ซึ่งล้วนเป็นสิ่งที่ไม่เที่ยงแท้และยังคงอยู่ในการเกิดดับไม่สิ้นสุด และชี้ให้เห็นว่านิพพานคือความหลุดพ้นจากการเกิดและดับของสิ่งต่าง ๆ ถือเป็นความสุขที่แท้จริงหรือความจริงอันเป็นที่สุดที่ปรมัตถธรรมหมายถึง (พระธรรมปิฎก, 2546: 103) สอดคล้องกับข้อความในสมุทไทยว่า

แลนิพพาน 1 นั้น คือปัญญาประกอบกับจิต แลปัญญาเห็นโทษในจิตโลภี๋ แลเจตสิก แลรูปเป็นทุกขัง อนิจจัง อนัตตา ย่อมเบียดเบียนมิเที่ยงแท้หาแก่นสารมิได้ จิตนั้นก็ได้อาลัยยินดี ยินร้ายรักใคร่ในจิต เจตสิก ที่จะตกแต่งให้เวียนเกิดตายสืบไปนั้นเห็นสุขไม่สูญสิ้น พ้นจากกองรูป จิต เจตสิกนี้แล้ว ก็เป็นลักษณะพระนิพพาน เป็นที่พระอริยะเจ้าทั้งหลายปรารถนานิพพานธรรม อันเป็นปรมปรมัตถธรรมประเสริฐสุดจริงเที่ยงแท้

(ปรมัตถธรรม เลขที่ 59)

กรอบความคิดเชิงทฤษฎี

การศึกษาและวิเคราะห์วรรณกรรมกลอนสวดเรื่องพระปรมาภิไธยในงานวิจัยฉบับนี้ จะศึกษาที่มา เนื้อหา และคุณค่าของวรรณกรรมที่นำมาวิจัย รวมทั้งศึกษาลักษณะของวรรณกรรม กลอนสวดและปรมาตถธรรมเพิ่มเติมจากวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เข้าใจพื้นฐานของวรรณกรรมเรื่องพระปรมาภิไธยยิ่งขึ้น ส่วนขั้นตอนการศึกษาเนื้อหาจะแบ่งเอกสารต้นฉบับออกเป็น ส่วนต่าง ๆ ก่อน แล้วจึงคัดเลือกต้นฉบับที่มีความสมบูรณ์เป็นหลักในการศึกษา สรุปขั้นตอนการทำงานเป็นแผนผังได้ดังนี้

ภาพที่ 1 แผนผังแสดงขั้นตอนการทำงานตามกรอบความคิดเชิงทฤษฎี

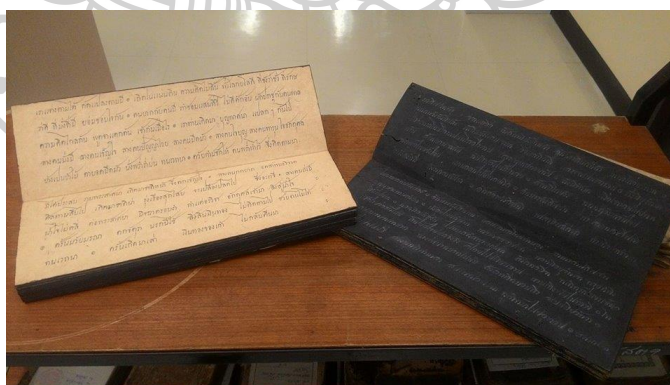
บทที่ 3 การศึกษาต้นฉบับกลอนสวดเรื่องพระปรมาภิไธย

บทที่ 3 จะเป็นการศึกษาต้นฉบับกลอนสวดเรื่องพระปรมาภิไธยในประเด็นต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

ลักษณะของต้นฉบับ

ต้นฉบับสมุดไทยที่ใช้ในการวิจัย

หนังสือสมุดไทย คือ เอกสารที่นำเปลือกไม้ชนิดต่าง ๆ มาทำเป็นกระดาษ เช่น เปลือกปอ เปลือกข่อย เปลือกสา ใบสับปะรด เป็นต้น มีลักษณะเป็นกระดาษแผ่นบางยาว ๆ พับกลับไปกลับมาเป็นเล่มสมุด ซึ่งใช้รองรับการเขียนหรือชุบลายลักษณ์อักษรไว้บนกระดาษ ได้ทั้ง 2 ด้าน (กรมศิลปากร, 2548: 2) กระดาษสมุดไทยจะมี 2 สี คือ สีดำที่เกิดจากการย้อม และสีขาวที่เป็นสีตามธรรมชาติ เรียกว่า สมุดไทยดำ และสมุดไทยขาว แต่ในท้องถื่นภาคใต้ นิยมเรียกว่า หนังสือบุด หรือบุดดำและบุดขาว วัสดุที่นำมาทำสมุดไทยสำหรับภาคกลางจะนิยมทำจากเปลือกต้นข่อย จึงทำให้มีชื่อเรียกอีกอย่างว่า สมุดข่อย ส่วนในท้องถื่นภาคเหนือนิยมใช้เปลือกต้นสา จึงเรียกกันว่า สมุดกระดาษสา หรือปี่สา (กรมศิลปากร, 2548: 6)

ภาพที่ 2 ตัวอย่างหนังสือสมุดไทย ทั้งสมุดไทยดำและสมุดไทยขาว

ต้นฉบับสมุดไทยที่ใช้ในงานวิจัยฉบับนี้เป็นต้นฉบับสมุดไทยเรื่องพระปรมาภิไธยของสำนักหอสมุดแห่งชาติที่ได้รับการจัดหมวดหมู่เป็นเอกสารหมวดวรรณคดี หมู่วรรณกรรมกลอนสวด สามารถรวบรวมมาได้ทั้งสิ้นจำนวน 29 เล่ม มีรายละเอียดดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 2 รายการต้นฉบับสมุดไทย หมวดวรรณคดี หมวดวรรณกรรมกลอนสวด เรื่อง พระปรมัตถ์ ของสำนักหอสมุดแห่งชาติ

ลำดับ	เลขที่เอกสาร	ชื่อ	ประเภท	เส้น	จำนวนหน้า/ บรรทัด	ผู้สร้าง/ ปีที่สร้าง (พ.ศ.)	สภาพเอกสาร	ที่มา
1	271	ปรมัตถ์	สมุดไทยดำ	ดินสอ	62/5-6	-/-	ไม่สมบูรณ์	สมบัติเดิมของหอสมุด
2	272	ปรมัตถ์	สมุดไทยขาว	หมึก	100/6	-/-	ไม่สมบูรณ์	หอสมุดซื้อเมื่อ พ.ศ.2450
3	273	ปรมัตถ์	สมุดไทยขาว	หมึก	64/7	-/-	ไม่สมบูรณ์	หอสมุดซื้อเมื่อ พ.ศ.2450
4	274	ปรมัตถ์	สมุดไทยขาว	หมึก	140/5	แม่เทศจำง/2402	ไม่สมบูรณ์	หอสมุดซื้อเมื่อ พ.ศ.2450
5	275	ปรมัตถ์	สมุดไทยขาว	หมึก, สีน้ำยา	107/4	-/-	ไม่สมบูรณ์	หอสมุดซื้อเมื่อ พ.ศ.2461
6	276	ปรมัตถ์	สมุดไทยขาว	ดินสอ	136/6	-/-	สมบูรณ์	หอสมุดซื้อเมื่อ พ.ศ.2450
7	277	พระบรมมัตถ์	สมุดไทยดำ	หรรดาล	110/4	-/-	ไม่สมบูรณ์	พระวิสุทธานายก (ชุ่ม) วัดปรีมนายก มอบให้เมื่อ 13 มกราคม 2450
8	278	ปรมัตถ์	สมุดไทยดำ	ดินสอ	156/4	-/-	สมบูรณ์	นางพรหม ขมาลา มอบให้เมื่อ พ.ศ.2465
9	279	ปรมัตถ์	สมุดไทยขาว	หมึก	139/5	นายมาบัณฑิต/-	สมบูรณ์	หอสมุดซื้อเมื่อ พ.ศ.2450
10	280	ปรมัตถ์	สมุดไทยขาว	หมึก	150/5	-/-	สมบูรณ์	หลวงเสนาภักดี มอบให้เมื่อ พ.ศ.2459
11	281	ปรมัตถ์	สมุดไทยขาว	หมึก	101/6	-/-	ไม่สมบูรณ์	สมบัติเดิมของหอสมุด

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ลำดับ	เลขที่เอกสาร	ชื่อ	ประเภท	เส้น	จำนวนหน้า/ บรรทัด	ผู้สร้าง/ ปีที่สร้าง (พ.ศ.)	สภาพเอกสาร	ที่มา
12	282	ปรมัตถ์	สมุดไทยขาว	หมึก	136/5	พระเจ้ามหาจักร/ 2378	ไม่สมบูรณ์	หอสมุดชื่อเมื่อ พ.ศ.2452
13	283	ปรมัตถ์	สมุดไทยขาว	หมึก	102/6	พระ.../2322	ไม่สมบูรณ์	หอสมุดชื่อเมื่อ พ.ศ.2464
14	284	ปรมัตถ์	สมุดไทยขาว	หมึก	150/5	-/-	สมบูรณ์	นายทองอยู่ จรรย์กุล มอบให้เมื่อ พ.ศ.2468
15	285	ปรมัตถ์	สมุดไทยดำ	พรดาล	120/5	คุณอยู่ วัดชนะสงคราม/ 2426	สมบูรณ์	หอสมุดชื่อเมื่อ พ.ศ. 2460 ในต้นฉบับเขียนปีที่สร้างไว้ว่า “ปีมะแมเบญจศก จุลศักราชล่วง 1246” ซึ่งชื่อยปี คือ “เบญจศก” กับ เลขท้ายปี คือ “6” ไม่สัมพันธ์กัน แต่เลข 6 นั้นตัวอักษรลบเลื่อน สันนิษฐานว่าผู้เขียนได้บันทึกเลขผิด และลบเพื่อแก้ไขตัวเลข แต่อาจจะเป็น สืมาแต่ในเวลาต่อมา ในที่นี้ควรจะเป็น 1245 ซึ่งสัมพันธ์กับชื่อเบญจศก มากกว่า
16	286	ปรมัตถ์	สมุดไทยดำ	หมึก	110/4-5	-/-	ไม่สมบูรณ์	หอสมุดชื่อเมื่อ พ.ศ. 2460

ตารางที่ 2 (ต่อ)

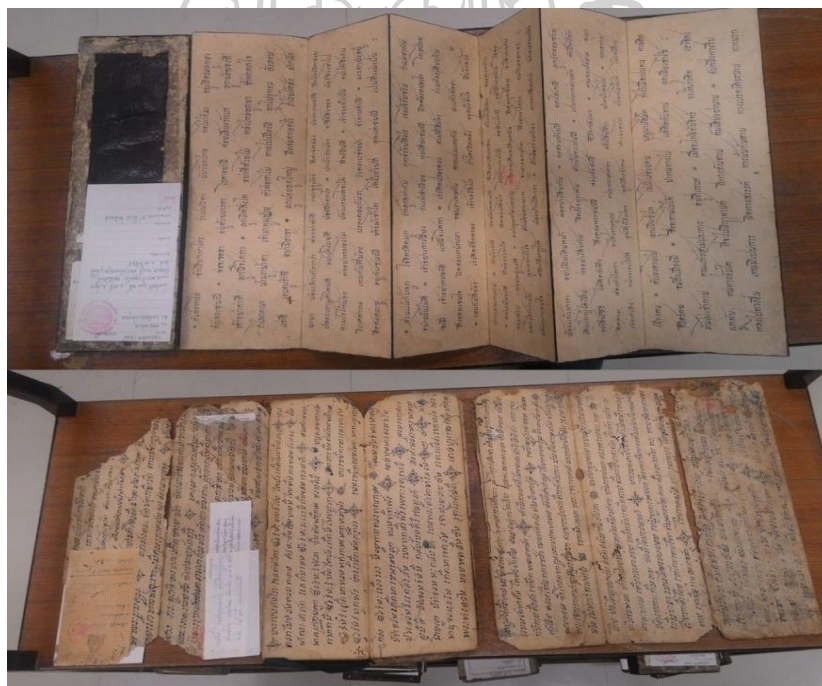
ลำดับ	เลขที่เอกสาร	ชื่อ	ประเภท	เส้น	จำนวนหน้า/ บรรทัด	ผู้สร้าง/ ปีที่สร้าง (พ.ศ.)	สภาพเอกสาร	ที่มา
17	287	ปรมัตต์	สมุดไทยขาว	หมึก	112/5	-/-	ไม่สมบูรณ์	นางเครือวัลย์ เทพหัตถิมินทร์ มอบให้เมื่อ พ.ศ.2475
18	288	บรมທຈບ บริบูรณ์	สมุดไทยขาว	หมึก	152/5	-/-	สมบูรณ์	พระภิกษุอุทัย ทองมีสิทธิ์ วัดตี่ดาวต ธนบุรี มอบให้เมื่อ 27 ก.พ. 2509
19	289	พระบรมมัต ทรงางไวยส่าร์บ พระสาตหน้า นิพการนะ ปัจะโญไ้เหตุ	สมุดไทยขาว	หมึก	163/5	สมัยบุ/2427	สมบูรณ์	หอสมุดซื้อเมื่อ พ.ศ.2450
20	290	ปรมัตต์	สมุดไทยดำ	ดินสอ	142/6	-/-	สมบูรณ์	สมบัติเดิมของหอสมุด
21	291	ปรมัตต์	สมุดไทยดำ	ดินสอ, ทรดาล	49/4	นายทอง/2434	ไม่สมบูรณ์	นายล้อม มอบให้เมื่อ พ.ศ.2460
22	292	พระบรมมัต	สมุดไทยขาว	หมึก	100/5	-/-	ไม่สมบูรณ์	คุณหญิงประทุมราชพิณีจจัย มอบให้เมื่อ 23 เม.ย. 2511
23	294	ปรมัตต์	สมุดไทยขาว	หมึก	100/7	มหาจันทสุวรรณ/-	ไม่สมบูรณ์	หอสมุดซื้อเมื่อ พ.ศ. 2462
24	295	บอมัตเรม 1	สมุดไทยขาว	หมึก	106/4	นายเกด/2414	สมบูรณ์	นายพลพันธ์ (เอม) มอบให้เมื่อ พ.ศ.2450

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ลำดับ	เลขที่เอกสาร	ชื่อ	ประเภท	เส้น	จำนวนหน้า/ บรรทัด	ผู้สร้าง/ ปีสร้าง (พ.ศ.)	สภาพเอกสาร	ที่มา
25	296	ปรมัทธ	สมุดไทยดำ	ดินสอ	110/4	-/-	สมบูรณ์	คุณหญิงประทุมราชพินิจจัย มอบให้เมื่อ 23 มี.ค. 2511
26	297	ปรมัต	สมุดไทยดำ	ดินสอ	64/4	-/-	ไม่สมบูรณ์	หลวงเทพวิจารณ์ (ปลัด) มอบให้เมื่อ พ.ศ.2474
27	298	พระบอระมัต	สมุดไทยขาว	หมึก	142/5	-/-	สมบูรณ์	นางเครือวัลย์ เทพพิสดินทร์ มอบให้เมื่อ พ.ศ.2475
8	347	พระบอระมัต	สมุดไทยขาว	หมึก	148/6	-/-	สมบูรณ์	กรมหลวงสมรรัตนสิริเชษฐ ประชาน ให้เมื่อ พ.ศ.2458
29	445	พระบอระมัต ฉบับเพิ่มเติม	สมุดไทยขาว	หมึก	152/6-7	-/-	ไม่สมบูรณ์	ทายาทหลวงตรุณกิจวิทร มอบให้เมื่อ 12 มี.ค. 2518

ลักษณะและที่มาของต้นฉบับ

ต้นฉบับทั้งหมดเป็นเอกสารประเภทสมุดไทยดำและสมุดไทยขาว สภาพส่วนใหญ่เก่า ไม่สมบูรณ์ โดยความสมบูรณ์ของเอกสารพิจารณาจากความครบถ้วนของเนื้อหา คือ มีการเปิดปิด เรื่องชัดเจน หรือหน้าสมุดไทยไม่ฉีกขาด ทำให้ทราบได้ว่าต้นฉบับนั้น ๆ มีเนื้อหาครบถ้วน ข้อความไม่ขาดหาย ซึ่งถ้าหากพิจารณาแล้วเห็นว่าส่วนต้นและ/หรือส่วนท้ายของสมุดไทยฉบับใดขาดหายไป และข้อความที่ปรากฏไม่ใช่การเปิดหรือปิดเรื่อง ต้นฉบับนั้น ๆ จะระบุให้เป็นเอกสารไม่สมบูรณ์ รวมถึงหากมีข้อความที่ไม่สามารถอ่านได้เนื่องจากหน้าสมุดไทยขาดหาย เป็นรูปร่าง ตัวอักษร ลบเลือนมาก หรือเขียนไม่จบเรื่องก็จะระบุเป็นเอกสารไม่สมบูรณ์เช่นเดียวกัน ดังนั้นเมื่อสรุปข้อมูล จากตารางข้างต้น ต้นฉบับสมุดไทยเรื่องพระบรมถ์ถ์ของสำนักหอสมุดแห่งชาติ แบ่งตามประเภท ของวัสดุเป็นสมุดไทยดำ 9 เล่ม สมุดไทยขาว 20 เล่ม แบ่งตามความสมบูรณ์ของเอกสาร เป็นเอกสารสมบูรณ์ 13 เล่ม และไม่สมบูรณ์ 16 เล่ม

ภาพที่ 3 ตัวอย่างต้นฉบับสมุดไทยที่สมบูรณ์และไม่สมบูรณ์

ส่วนที่มาของต้นฉบับแต่ละเล่ม จะมีที่มาจาก 2 ทาง คือ เป็นสมบัติเดิมของสำนักหอสมุดแห่งชาติจำนวน 3 เล่ม และการรับบริจาคหรือซื้อจากบุคคลภายนอกจำนวน 26 เล่ม ซึ่งรับเข้ามามากในช่วง พ.ศ.2450 - 2470 เนื่องจากเป็นระยะจัดตั้งหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร เมื่อปี พ.ศ.2448 ก่อนที่จะมาเป็นสำนักหอสมุดแห่งชาติในปัจจุบัน อย่างไรก็ตามต้นฉบับส่วนมากมักจะไม่ได้ออกแหล่งหรือท้องถิ่นที่แน่ชัดว่าต้นฉบับเล่มนั้น ๆ มาจากท้องถิ่นใด ซึ่งอาจจะเป็นปัญหาสำหรับการศึกษาการแพร่กระจายของวรรณกรรมในภายหลัง

การบันทึก รูปแบบอักษร และอายุของต้นฉบับ

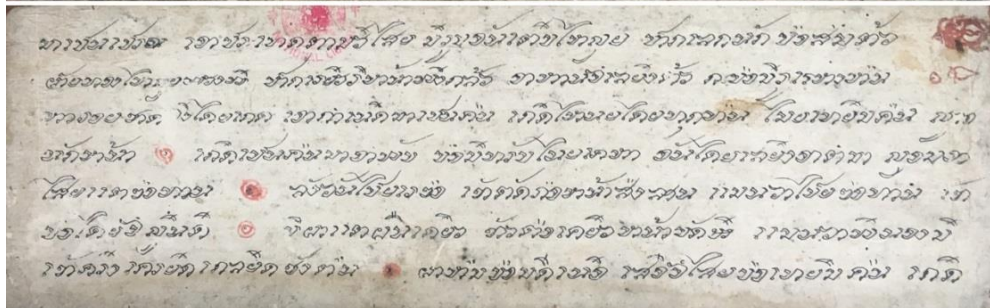
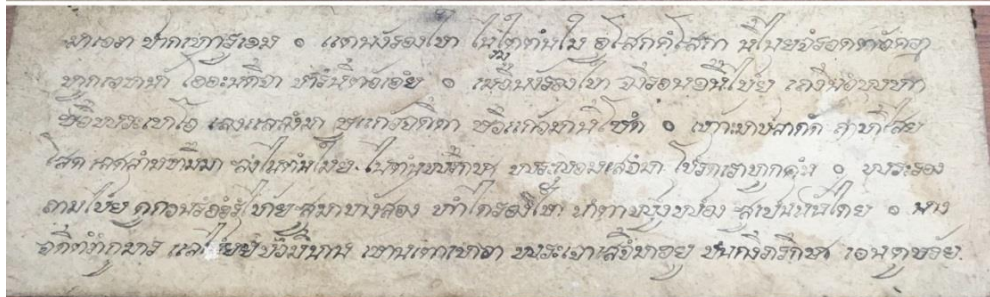
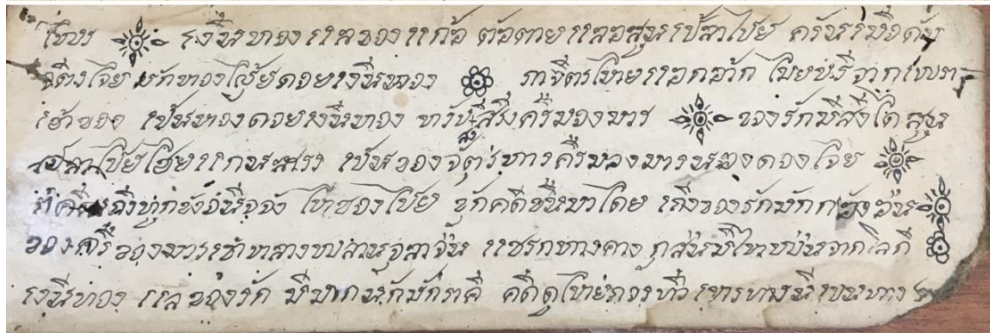
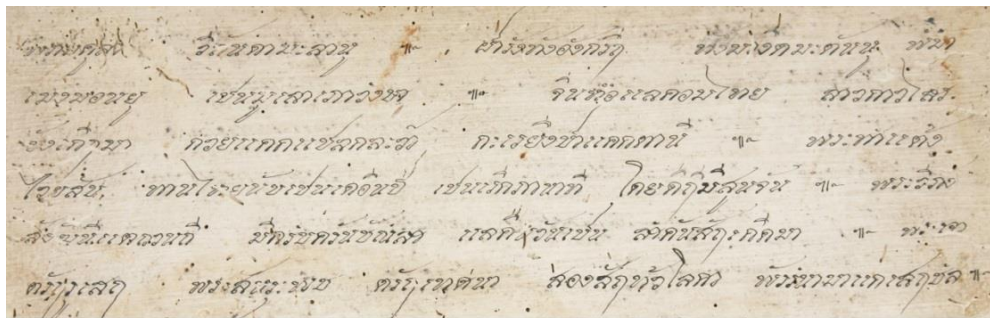
จากการศึกษาข้อมูลของต้นฉบับทั้ง 29 เล่ม พบว่าต้นฉบับจำนวนหนึ่งจะระบุชื่อผู้สร้างและ/หรือวันเดือนปีที่สร้างเอาไว้ด้วย โดยส่วนมากมีอายุอยู่ในช่วงรัชกาลที่ 3 - 5 และต้นฉบับอีกจำนวนหนึ่งจะมีเพียงเนื้อหาเท่านั้น ซึ่งต้นฉบับที่มีอายุเก่าแก่ที่สุดเท่าที่ทราบได้ คือ สมุดไทยเลขที่ 283 สร้างขึ้นในปี พ.ศ.2322 ตรงกับสมัยพระเจ้าตากสินแห่งกรุงธนบุรี และฉบับที่ใหม่ที่สุดที่ทราบได้คือสมุดไทยเลขที่ 291 สร้างขึ้นในปี พ.ศ.2434 อยู่ในสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ส่วนฉบับอื่น ๆ ที่ไม่สามารถระบุปีที่สร้างได้ เมื่อพิจารณาจากลักษณะอื่น ๆ คือ สภาพของต้นฉบับและรูปอักษร สันนิษฐานว่าน่าจะมีอายุอยู่ในสมัยรัตนโกสินทร์นี้เป็นส่วนใหญ่ และอาจมีบางเล่มที่สร้างขึ้นในสมัยอยุธยาตอนปลายหรือธนบุรี

การบันทึกของสมุดไทย มีลักษณะจบในเล่มเดียว จำนวนหน้าเฉลี่ยประมาณเล่มละ 120 หน้า บันทึกด้วยภาษาไทย เส้นหมึก จำนวนหน้าละ 5 บรรทัดเป็นส่วนมาก และพบการบันทึกด้วยภาษาบาลี การเขียนด้วยดินสอหรือทรดาล และมีจำนวนหน้าละ 4 - 7 บรรทัดอีกจำนวนหนึ่ง มีทั้งลายมือแบบบรรจงและลายมือหวัด โดยลายมือแบบบรรจง มักมีเส้นอักษรที่ชัดเจน อ่านได้ง่าย มีขนาดและระยะห่างสม่ำเสมอ ส่วนใหญ่จะบันทึกหน้าละ 4 - 5 บรรทัด และลายมือแบบหวัด มักมีเส้นอักษรไม่สวยงาม ตัวอักษรมีขนาดและระยะห่างไม่สม่ำเสมอ รวมถึงจำนวนบรรทัดในแต่ละหน้าก็อาจไม่เท่ากัน (พิมพ์พรรณ ไพบุลย์หวังเจริญ, 2558) ทางด้านตัวอักษรที่ใช้ ส่วนมากเป็นอักษรไทยที่อยู่ในช่วงอยุธยาตอนปลาย - รัตนโกสินทร์ตอนต้น โดยสังเกตจากพัฒนาการความเอียงของเส้นอักษรที่ปรากฏได้ดังนี้

1. ความเอียงประมาณ 40 - 50 องศา เป็นแบบอักษรสมัยอยุธยา ใช้ในช่วง พ.ศ.2201 - 2300
2. ความเอียงประมาณ 50 - 60 องศา เป็นแบบอักษรที่ใช้ในช่วง พ.ศ.2301 - 2350
3. ความเอียงประมาณ 70 - 80 องศา เป็นแบบอักษรที่ใช้ในช่วง พ.ศ.2351 - 2400
4. ความเอียงประมาณ 80 - 90 องศาหรือตั้งตรง เป็นแบบอักษรที่ใช้ในช่วง พ.ศ.2401 - 2500 (ก่องแก้ว วีระประจักษ์, 2559)

จากการพิจารณาเส้นอักษรในต้นฉบับเรื่องพระปรมาัตถ์ พบว่าเส้นอักษรส่วนมากจะเอียงไปทางขวาตั้งแต่ประมาณ 60 - 90 องศา ซึ่งเป็นรูปอักษรที่ใช้อยู่ในช่วง พ.ศ. 2301 - 2500 ตรงกับสมัยอยุธยาตอนปลายจนถึงสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ดังตัวอย่าง

ภาพที่ 5 (บนลงล่าง) ตัวอย่างรูปอักษรไทยย่อจากต้นฉบับเลขที่ 272, 273, 283 และ 294

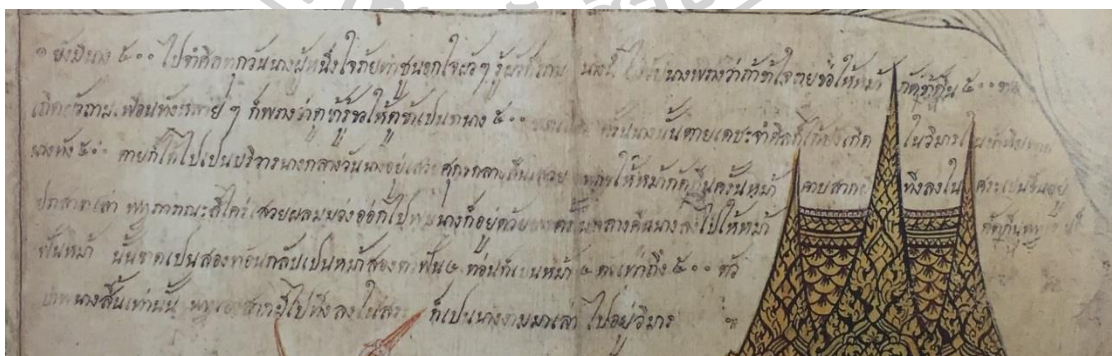
รูปอักษรสมัยอยุธยาตอนปลายนั้นมีอยู่ 2 แบบ คือ อักษรแบบธรรมดา และอักษรไทยย่อ¹ ซึ่งส่งอิทธิพลต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์ แต่จะนิยมใช้เพียงรูปอักษรแบบธรรมดาเป็นส่วนมาก และรูปอักษรจะเริ่มหยุดการเปลี่ยนแปลงในช่วงหลังสมัยรัชกาลที่ 3 เป็นต้นมา เนื่องจากเกิดระบบการพิมพ์และมีตัวพิมพ์อักษรไทยเข้ามาแทนที่ ทำให้รูปอักษรมีความคงที่

¹ อักษรไทยย่อ คือ ตัวอักษรที่มีลักษณะหักเหลี่ยมย่อมุม อักษรประเภทนี้เป็นการตกแต่งประดิษฐ์รูปอักษรแบบธรรมดาที่ใช้เป็นปกติให้ประณีตบรรจงงดงามขึ้น ทั้งนี้คงได้แบบอย่างมาจากอักษรขอมบรรจง (จุไรรัตน์ ลักษณะศิริ, 2551: 158)

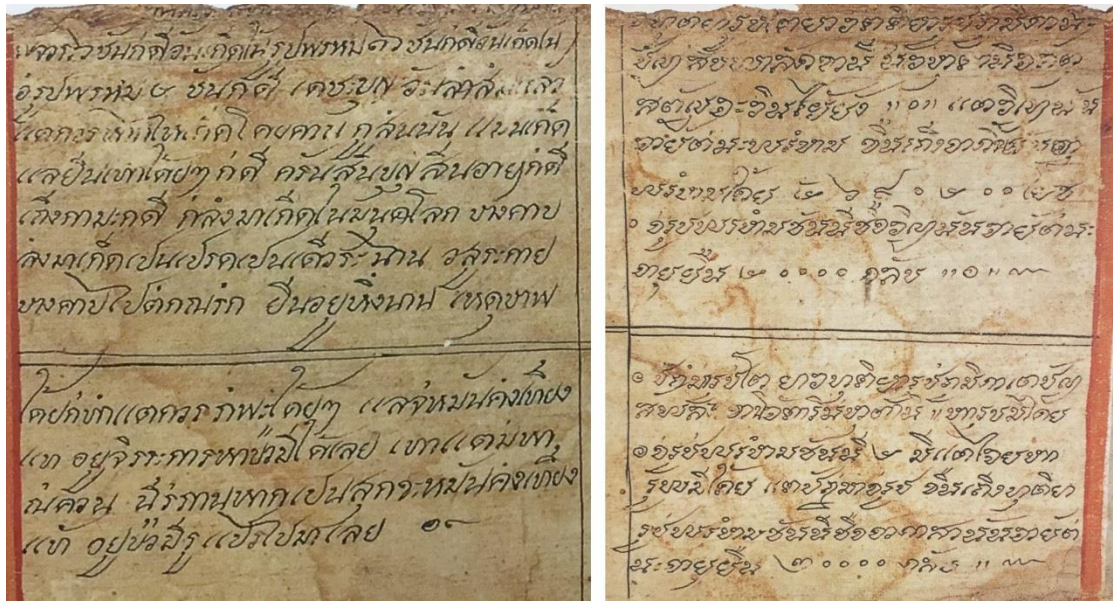
ไม่มีการเปลี่ยนแปลงจนเด่นชัด ส่วนรูปอักษรไทยย่อในสมัยรัตนโกสินทร์จะไม่เป็นที่นิยมนัก (จุไรรัตน์ ลักษณะศิริ, 2551: 332 - 333) ทั้งนี้จากภาพต้นฉบับพระปรมัตถ์อักษรไทยย่อที่ยกมาข้างต้น ทำให้เกิดข้อสันนิษฐานอยู่ 2 ประเด็น คือ

1. ต้นฉบับกลุ่มนี้อาจสร้างขึ้นในสมัยอยุธยาตอนปลาย - ธนบุรี

อย่างที่กล่าวไว้ตอนต้นว่าต้นฉบับบางเล่มอาจจะสร้างขึ้นในสมัยอยุธยาตอนปลาย หรือธนบุรี โดยตั้งข้อสังเกตจากการบันทึกด้วยอักษรไทยย่อซึ่งเป็นอักษรสมัยอยุธยา แต่เพราะต้นฉบับกลุ่มนี้มีเพียงฉบับเลขที่ 283 เท่านั้นที่ระบุปีที่สร้างว่าอยู่ในสมัยธนบุรี ส่วนต้นฉบับอีก 3 เล่มไม่ได้ระบุวันเดือนปีที่สร้างเอาไว้ ทำให้ไม่ทราบว่ต้นฉบับสร้างขึ้นเมื่อไหร่ ดังนั้นต้นฉบับที่ปรากฏรูปอักษรสมัยอยุธยา อาจเกิดขึ้นจากฝีมือของผู้สร้างที่อยู่ในสมัยอยุธยาตอนปลาย ธนบุรี หรือรัตนโกสินทร์ตอนต้นก็ได้ ด้วยความที่ทั้ง 3 สมัยนั้นยังมีช่วงเวลาห่างกันไม่มาก จึงยังมีความคุ้นเคยในการใช้รูปอักษรสมัยอยุธยาอยู่ (จุไรรัตน์ ลักษณะศิริ, 2551: 233) อย่างไรก็ตาม รูปอักษรไทยย่อนี้พบอยู่มากในเอกสารต่าง ๆ ที่มีอายุอยู่ในสมัยรัตนโกสินทร์ของทางภาคใต้ แสดงให้เห็นว่าแม้จะเป็นอักษรสมัยอยุธยาแต่ก็อาจเป็นต้นฉบับที่สร้างขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ เพราะฉะนั้นการพิจารณาอายุของต้นฉบับและวรรณกรรมจากรูปอักษรและอักขรวิธีที่พบจึงเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก เนื่องจากรูปอักษรและอักขรวิธีระหว่างสมัยอยุธยาตอนปลาย ธนบุรี และรัตนโกสินทร์ตอนต้นไม่มีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน เพราะว่าเป็นช่วงเวลาที่ยาวนาน และบุคคลบางคน อาจจะมีชีวิตอยู่ในช่วงระยะเวลาขึ้นมาโดยตลอด จึงมีการใช้อักษรและอักขรวิธีสมัยอยุธยาตอนปลาย สืบเนื่องมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ดังตัวอย่างในสมุดภาพไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา - ธนบุรี (กรมศิลปากร, 2542) ที่แสดงให้เห็นว่ารูปอักษรและอักขรวิธีนั้นคล้ายคลึงกับที่ใช้ในสมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้นอย่างมาก

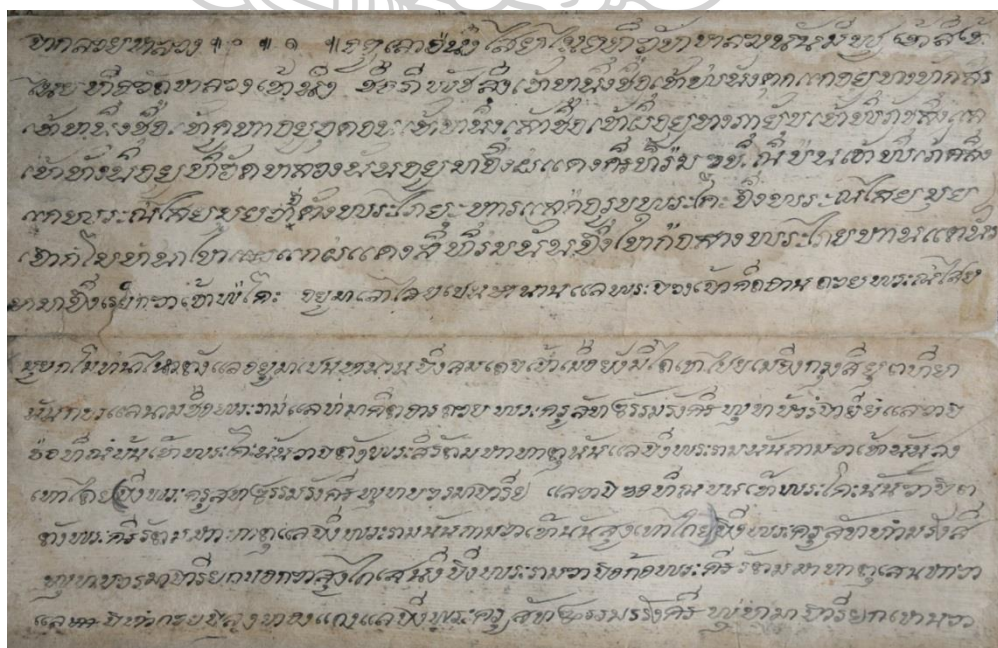
ภาพที่ 6 ตัวอย่างอักษรแบบธรรมดาสมัยอยุธยาตอนปลาย - ธนบุรี ในสมุดภาพไตรภูมิ

ภาพที่ 7 ตัวอย่างอักษรสมัยอยุธยาตอนปลาย - ธนบุรี แบบธรรมดา (ซ้าย) และแบบไทยย่อ (ขวา)

2. ต้นฉบับกลุ่มนี้อาจเป็นต้นฉบับที่ได้มาจากทางภาคใต้ของประเทศไทย

เนื่องจากอักษรไทยย่อเป็นอักษรที่พบมากในเอกสารของภาคใต้ ซึ่งน่าจะได้รับอิทธิพลด้านตัวอักษรไปใช้ตั้งแต่ช่วงพุทธศตวรรษที่ 22 หรือตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนกลาง (จุไรรัตน์ ลักษณะศิริ, 2551: 131) ดังปรากฏหลักฐานหนังสือสมุดไทยของภาคใต้ อักษรไทยย่อ เรื่องแผนที่เมืองนครศรีธรรมราช พ.ศ.2158 หรือรัชกาลพระเจ้าทรงธรรม สมัยอยุธยา

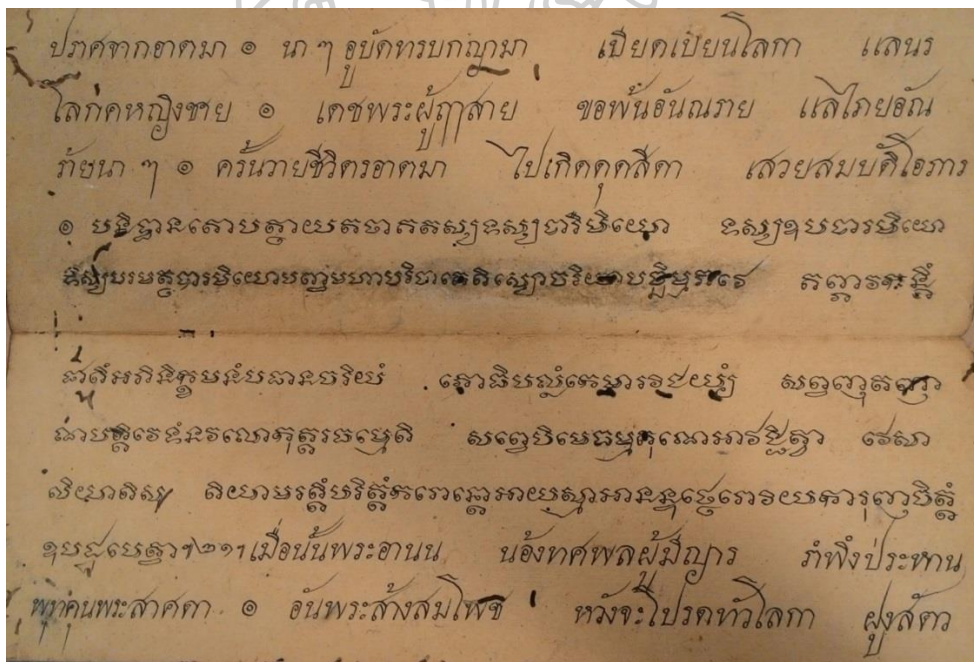

ภาพที่ 8 ตัวอย่างสมุดไทยเรื่องแผนที่เมืองนครศรีธรรมราช

ในสมัยรัตนโกสินทร์ การเขียนการบันทึกของท้องถิ่นภาคใต้ จะคล้ายคลึงกับการบันทึกของภาคกลาง คือ มีการบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ ลงบนสมุดไทย ที่เรียกกันในท้องถิ่นว่า “บุด” รูปแบบอักษรที่ใช้มีทั้งอักษรไทยแบบธรรมดาและอักษรขอมไทย แต่ที่แตกต่างกันคือมียังมีความนิยมใช้รูปอักษรไทยย่อที่ทางภาคใต้เรียกว่า “ตัวผด” ในการบันทึกอยู่ การที่ท้องถิ่นภาคใต้ได้รับอิทธิพลด้านการเขียนจากสมัยอยุธยา น่าจะเป็นเพราะมีการติดต่อสื่อสาร และการเดินทางที่สะดวก ไม่มีปัญหาด้านลักษณะภูมิประเทศที่เป็นอุปสรรคในการติดต่อถึงกัน (จุไรรัตน์ ลักษณะศิริ, 2551: 133) และประเด็นนี้อาจจะเป็นประเด็นสำคัญที่ชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์กันระหว่างวรรณกรรมภาคกลางกับภาคใต้ก็เป็นได้ อย่างไรก็ตามข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับอายุของต้นฉบับหรือวรรณกรรมนี้เป็นการวิเคราะห์เฉพาะจากรูปอักษรที่พบเท่านั้น ซึ่งยังสามารถวิเคราะห์จากข้อมูลอื่นจากเนื้อหาที่บันทึกอยู่ในต้นฉบับได้อีก เช่น ผู้แต่ง สมัยที่แต่ง สมัยที่สร้างต้นฉบับ หรือสภาพสังคมที่ปรากฏในเรื่อง

นอกจากนี้ยังพบการบันทึกแบบอื่น ที่พบเป็นส่วนน้อยในต้นฉบับที่ใช้ในงานวิจัย ได้แก่

1. การใช้อักษรขอมบันทึกภาษาบาลีในสมุดไทยเลขที่ 292

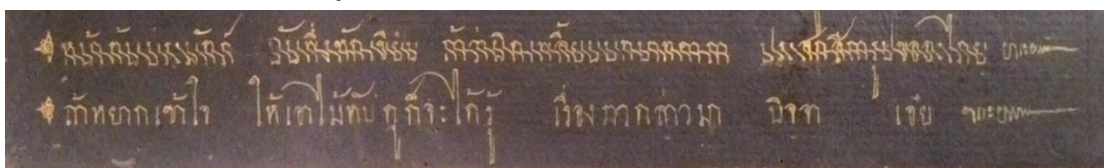

ภาพที่ 9 การใช้อักษรขอมบันทึกภาษาบาลี

อักษรขอมเป็นอักษรที่พัฒนามาจากอักษรขอมโบราณให้สามารถนำมาเขียนได้ทั้งภาษาไทย ภาษาบาลี และภาษาเขมร เป็นอักษรที่มีการใช้มาตั้งแต่สมัยสุโขทัยสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน และด้วยความที่อักษรขอมมักใช้บันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับพระธรรมคำสอนที่เป็นภาษาบาลี หรือเรื่องทางศาสนาอย่างขาดตกเป็นส่วนใหญ่ คนไทยทั่วไปจึงถือว่าอักษรขอม

เป็นอักษรศักดิ์สิทธิ์ จนมักนำไปใช้เขียนยันต์และคาถาต่าง ๆ มาโดยตลอด (กรรณิการ์ วัฒนเกษม, 2552: 23) ส่วนในกรณีของต้นฉบับที่กล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่านอกจากเป็นการใช้อักษรขอมไทยกับวรรณกรรมเรื่องพระปรมาตม์ที่เป็นเรื่องทางศาสนาแล้ว ยังมีการใช้อักษรนี้เฉพาะกับข้อความที่เป็นภาษาบาลีเท่านั้น ซึ่งแสดงถึงแนวคิดเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของตัวอักษรที่ใช้สำหรับบันทึกเฉพาะภาษาบาลีก็ได้เช่นกัน

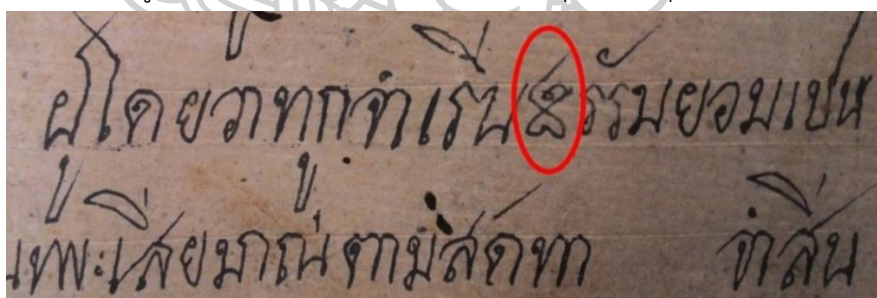
2. การเขียนด้วยรูปอักษรแบบพิเศษในสมุดไทยเลขที่ 285

ภาพที่ 10 การเขียนด้วยรูปอักษรแบบพิเศษในสมุดไทยเลขที่ 285

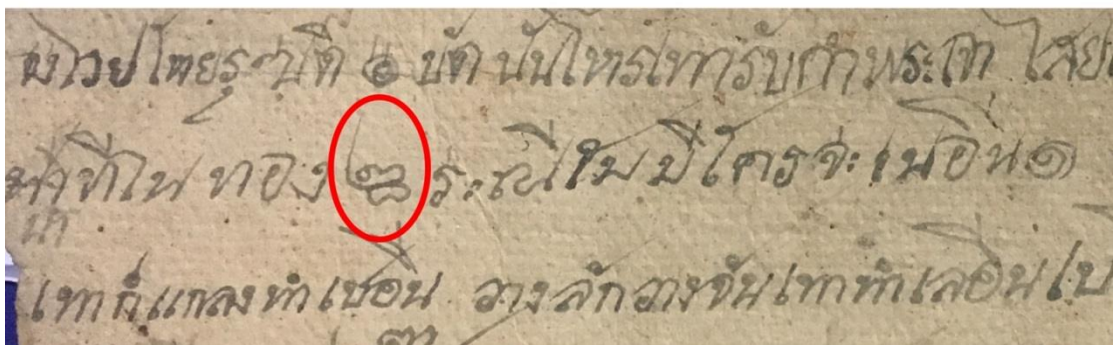
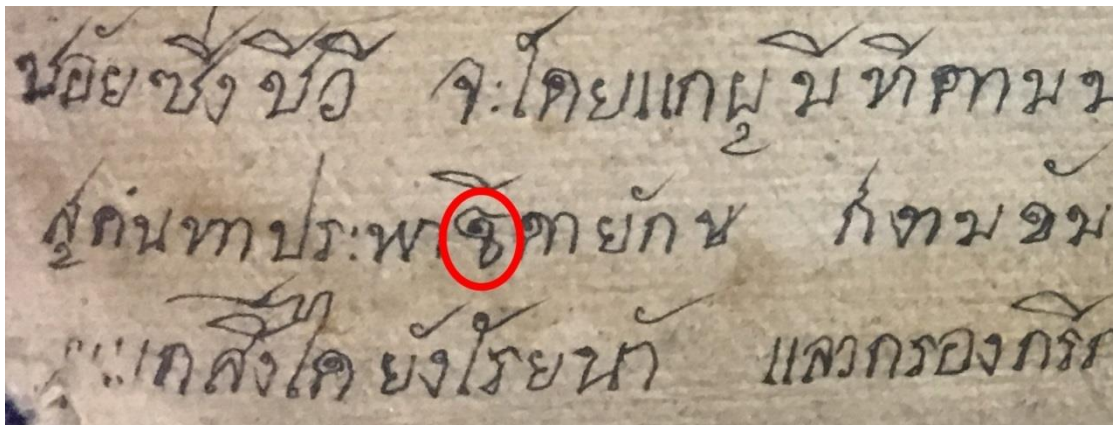
ผู้บันทึกเขียนไว้ว่า “๑ หน้าต้นบรมตม์ ฉันทิ่งหัดเขียน ถ้าว่าผิดเพี้ยนบพบาทคาถา ประสกลีการูปขอมะไย ๑” เป็นรูปอักษรที่มีลักษณะพิเศษคืออักษรแยกเป็น 2 ส่วน เส้นอักษรเส้นหน้าส่วนบนจะลากเส้นเป็นแนวทแยงเชื่อมกับเส้นอักษรส่วนล่างเส้นถัดไป ซึ่งผู้บันทึกกล่าวต่อไปว่า “๑ ถ้าหยากเข้าใจ ให้เอาไม้ทับดูก็จะได้รู้ เรื่องราวกล่าวมา นิจจา เอ้ย ๓๕๑” หมายถึงให้ใช้ไม้ทับก็จะอ่านได้เข้าใจ การบันทึกลักษณะนี้เป็นกลวิธีเล่นอักษรอย่างหนึ่งของผู้บันทึกที่อาจจะทำเพื่อเป็นการแก้เบื่อจากการบันทึกแบบปกติ (พิมพ์พรณ ไพบุลย์หวังเจริญ, 2558)

3. การใช้รูปอักษรที่สืบเนื่องมาจากอักษรสมัยอยุธยาในสมุดไทยเลขที่ 276

ภาพที่ 11 รูปอักษร “ธ” แบบที่คล้ายกับอักษรอยุธยาและฝักขาม

จากภาพจะสังเกตเห็นได้ว่าอักษร “ธ” มีรูปอักษรที่ผิดไปจากรูปอักษรอื่น ๆ เพราะมีลักษณะเหมือนอักษร “ธ” ของอักษรอยุธยาและอักษรฝักขามของทางล้านนา พบเพียงอักษร “ธ” แค่ตัวเดียวเท่านั้น และปรากฏแค่แห่งเดียวในคำว่า “ธรรม” ส่วนอักษรตัวอื่น ๆ เป็นอักษรแบบธรรมดาทั้งหมด และการเขียนลักษณะนี้ยังปรากฏอยู่บ้างในสมุดไทยเรื่องอื่น ๆ เช่น คำว่า “ธิดา” ในสมุดไทยเรื่องสังข์ศิลป์ชัย และคำว่า “ธรรณี” ในสมุดไทยเรื่องสุวรรณลอยล่องของพิพิธภัณฑสถานบ้านแพรง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพที่ 12 (บนลงล่าง) อักษร “ธ” จากสมุดไทยเรื่องสังข์ศิลป์ และเรื่องสุวรรณลอยล่อง

ลักษณะในข้อนี้สันนิษฐานว่า อักษร “ธ” ที่พบ น่าจะเป็นสัญลักษณ์หนึ่งของสังคมไทยที่เรียกว่า “เราะ” ซึ่งถือเป็นอักษรศักดิ์ที่นิยมใช้สำหรับการเขียนยันต์หรือคาถาเพื่อความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์ เช่น ตราประจำกรมการศาสนา

ภาพที่ 13 ตราประจำกรมการศาสนา มี “เราะ” อยู่ตรงกลาง

ดังนั้นการที่ผู้สร้างสมุดไทยนำตัวเราะมาเขียนประกอบคำ เป็นไปได้ว่าน่าจะทำเพื่อเพิ่มความศักดิ์สิทธิ์ให้ตัวเอกสาร หรืออาจจะเป็นเพียงแค่กลวิธีการเขียนส่วนตัวของผู้สร้างสมุดไทยก็ได้ (เทิม มีเต็ม, 2560)

การคัดลอกของต้นฉบับแต่ละเล่ม

ต้นฉบับสมุดไทยเรื่องพระปรมัตถ์แต่ละเล่มต่างก็เป็นต้นฉบับที่คัดลอกต่อ ๆ กันมา มีทั้งคัดลอกมาจากต้นฉบับอีกเล่มหนึ่ง คัดลอกจากการบอกเล่า หรือคัดลอกจากการท่องจำ ซึ่งทั้งหมดนี้ทำให้ตัวบทประพันธ์มีการเปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลาและทำให้เนื้อหาในต้นฉบับสมุดไทยแต่ละเล่มมีข้อความที่ไม่ตรงกันโดยสมบูรณ์ การคัดลอกในบางครั้งผู้คัดลอกคัดลอกต้นฉบับจากความทรงจำ ซึ่งอาจลืมเนื้อหาในช่วงใดช่วงหนึ่งไป หรือจำลำดับก่อนหลังของบทประพันธ์สลับกัน และในบางครั้งผู้คัดลอกมักจะดัดแปลงข้อความจากต้นฉบับที่คัดลอกมาให้ตรงตามความเห็นชอบของตัวเอง เช่น เปลี่ยนแปลงคำบางส่วน ตัดหรือเพิ่มบทประพันธ์ สลับการเรียงลำดับเนื้อหาใหม่ ดังตัวอย่าง

ตารางที่ 3 เปรียบเทียบบทประพันธ์เรื่องพระปรมัตถ์ระหว่างต้นฉบับสมุดไทย 2 เล่ม

	บรมัตถ์ เลขที่ 274		ปรมัตถ์ เลขที่ 279
	ขอทำตามอรรถ		ขอทำตามอรรถ
ขอปรนนิบัติ	สรรเพชรมุนี	ข้าขอปรนนิบัติ	พระสรรเพชรมุนี
อย่าได้หลงไหล	เพียงเท่าเกศี	อย่าได้หลงไหล	เพียงเท่าเกศี
จงบังเกิดมี	ศรัทธาเหตุหรรษ์	จงบังเกิดมี	ศรัทธาเหตุหรรษ์
.....	.....		ทิฏฐิอุยามี
.....	.....	ขอหน่ายขอหนี	ทุกเมื่อเชือวัน
.....	กราบทำววายชนม์	สิ่งใดประเสริฐอันร้าย	อย่าได้สำคัญ
	.....	อย่าเกิดในครรภ์	กราบทำววายชนม์
จึงให้บังเกิดมี	ในใจตน	จึงให้บังเกิด	สิ่งใดประเสริฐ
สิ่งใดอันพน	.....	สิ่งใดอันร้าย	มิในใจตน
จึงเกิดกุศล	โดยดุจรำพึง	จึงเกิดกุศล	อย่าทำอลวน
	จงพ้นจากสัตว์		ได้ดุจใจปอง
ในสังขารวัตร	โลกีย์หิงหวง	ในขารวัตร	จงพ้นจากสัตว์
.....	ในดาวดิงสา	มั่นเอาปฏิสนธิ์	โลกีย์หวงหิง
ยามาดุสิตา	เป็นที่อาศัย	ยามาดาวดิงส์	เล่าที่กลพันถึง
			เป็นที่อาศัย

ตารางที่ 3 (ต่อ)

บรมัต เลขที่ 274		ปรมัตต์ เลขที่ 279	
	ชาตินี้มีได้		ชาตินี้ขอได้
จะสร้างสมไว้	.....	จะสร้างสมไร	ให้เป็นกำไร
ขอข่าอย่าผิด	สิ่งกิดวินัย	จงขออย่าผิด	สิ่งกิดพระวินัย
อย่าได้หลงไหล	ดูจนคนสาธารณ	อย่าให้หลงไหล	ดูจนขอทาน
รู้อายุรู้กลัว	รู้ลักคนพาล		รู้อายุรู้กลัว
เร่งดำรงจิต	เร่งคิดเร่งอ่าน	รู้รักษาตัว	อย่าให้อลวน
รำพึงถึงการ	อันจะเปนกุศล	ตั้งใจแต่ชอบ	ให้เป็นกุศล
ถ้ากัถึงทุกข์	อย่าได้ออระคน	จักใครเอาตน	พ้นจากสงสาร
ตั้งจิตคิดชอบ	ให้เป็นกุศล		อย่าคิดมีดมน
จะได้เอาตน	ให้พ้นสงสาร	อย่าดูเยี่ยงคน	อันใจสามาน
	อย่าได้มีดมน	แม้ผิดว่าชอบ	ถือเอาเป็นการ
อย่าเอาเยี่ยงคน	อันใจสาธารณ	ไม่ฟังอาจารย์	ฟังแต่ใจเอง
ถือผิดเป็นชอบ	ถือเอาเป็นการ		
ไม่ฟังอาจารย์	ฟังแต่ใจเอง		

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นว่าบทประพันธ์บทเดียวกันจากต้นฉบับทั้ง 2 เล่มนี้
 บันทึกไม่เหมือนกัน ซึ่งมีทั้งการเพิ่มหรือลดคำ เพิ่มหรือลดบทประพันธ์ เปลี่ยนแปลงคำ หรือผู้คัดลอก
 อาจลืมหรือคัดลอกข้อความจากต้นฉบับตกหล่นไปทำให้คำหรือวรรคในบทประพันธ์มีไม่ครบถ้วน เช่น
 วรรคที่หายไปโนบทที่ 2 หรือ 3 เป็นต้น ลักษณะของความผิดเพี้ยนไปจากบทประพันธ์เดิมนี้
 เป็นธรรมชาติของการถ่ายทอดและการคัดลอกซึ่งเป็นสิ่งปกติที่พบเห็นได้เสมอ ๆ จากต้นฉบับ
 สมุดไทยเกือบทุกเล่มในวรรณกรรมทุกเรื่อง (ตรีศิลป์ บุญขจร, 2547: 35 - 39) นอกจากนี้ยังมี
 ขนบอย่างหนึ่งที่ตัวผู้คัดลอกหรือผู้แต่งจะกล่าววิพากษ์วิจารณ์ตัวเองว่าตนไม่ใช่นักปราชญ์
 หรือเพ็งหัดเขียน หากใครที่อ่านเนื้อหาแล้วพบข้อบกพร่องตรงไหนก็ขอให้ช่วยแก้ไขให้ดีขึ้นด้วย เช่น

หวังเป็นนิสัย
 เพี้ยนพลาดอักษร
 บทกลอนใครดี

๑ ข้าผู้แต่งไว้
 ปัจจายโดยมี
 ดัดทอนพระบาลี
 ช่วยจัดดัดแปลง

(ความใหม่, 639)

ว่าเราผู้เขียน

ฉบับชัดเจน

เราแต่งทั้งนี้

ช่วยตกแต่งใส่

ให้ชัดให้เจน

ใส่ลงจงงาม

๑ แล้วจะตีเขียน

ผิดเพี้ยนพระบาลี

บทต้นไม่มี

ประสมเนื้อความ

๑ แม้นผิดเพี้ยนไป

ให้เพราะให้งาม

ให้เห็นเนื้อความ

ตามแต่ปัญญา”

(บรมัทจบปริบูรณ์ เลขที่ 288)

ลักษณะเช่นนี้ถือเป็นการเปิดโอกาสให้มีการแก้ไขต้นฉบับใหม่ให้มีความไพเราะเหมาะสมยิ่งขึ้น จึงเป็นอีกสาเหตุให้บทประพันธ์ในวรรณกรรมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา (ตรีศิลป์ บุญขจร, 2547: 35 - 36) และถึงแม้ว่าเนื้อหาในต้นฉบับทุกเล่มจะไม่ตรงกันโดยสมบูรณ์ เพราะการคัดลอกที่ต่างกันตามแต่สำนวนของผู้คัดลอก แต่ความแตกต่างโดยมากมักจะอยู่ที่การใช้คำ อักษรวิธี และการเพิ่มหรือลดบทประพันธ์เป็นหลัก ซึ่งเนื้อหาและบทประพันธ์ส่วนใหญ่ก็ยังคงอยู่ในเค้าโครงเดียวกันที่สามารถระบุได้ว่าเป็นต้นฉบับเรื่องเดียวกัน

อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงของบทประพันธ์ในกรณีข้างต้นเป็นการเปลี่ยนแปลงในระดับเล็กน้อย ซึ่งหากผู้แต่งหรือผู้คัดลอกมีจุดมุ่งหมายที่จะดัดแปลงต้นฉบับให้เป็นสำนวนใหม่ด้วยเหตุผลต่าง ๆ เช่น สำนวนเดิมไม่ไพเราะ หรือเนื้อเรื่องไม่ครบถ้วน ก็จะทำให้ตัวบทประพันธ์เปลี่ยนแปลงไปอย่างมากจนเกิดเป็นสำนวนใหม่ที่มีบทประพันธ์แตกต่างไปจากเดิม แต่ยังคงเนื้อเรื่องหรือแก่นเรื่องแบบเดียวกัน โดยเราเรียกวรรณกรรมที่เป็นสำนวนเดิมว่า “สำนวนความเก่า” และวรรณกรรมเรื่องเดียวกันที่แต่งขึ้นใหม่ว่า “สำนวนความใหม่” (ตรีศิลป์ บุญขจร, 2547: 39 - 40) ซึ่งหลังจากการศึกษาต้นฉบับวรรณกรรมเรื่องพระปรมาตย์ ก็พบว่าพระปรมาตย์เป็นวรรณกรรมที่มีทั้งสำนวนความเก่าและสำนวนความใหม่เช่นกัน

การแบ่งกลุ่มต้นฉบับ

ก่อนที่จะศึกษาวรรณกรรมกลอนสวดเรื่องพระปรมาตย์ พบว่าวรรณกรรมเรื่องนี้มีการแต่งด้วยสำนวนที่แตกต่างกันอยู่ 2 สำนวน คือ สำนวนความเก่า และสำนวนความใหม่ จึงได้คัดแยกต้นฉบับสมุดไทยเรื่องดังกล่าวที่ใช้ในการวิจัยทั้ง 29 เล่ม ออกเป็นกลุ่มตามแต่ละสำนวน ซึ่งแต่เดิมต้นฉบับสมุดไทยได้รับการจัดแบ่งเป็นกลุ่มต่าง ๆ แล้วโดยเจ้าหน้าที่ของสำนักหอสมุดแห่งชาติ แต่จากการสำรวจพบที่มีความคลาดเคลื่อนของการจัดแบ่ง คือ บางเล่มไม่ระบุสำนวน บางเล่มเป็นสำนวนหนึ่งแต่ถูกจัดให้เป็นอีกสำนวนหนึ่ง บางเล่มเป็นวรรณกรรมเรื่องอื่น และบางเล่ม

ควรจัดให้อยู่ในหมวดหมู่อื่น ดังนั้นงานวิจัยนี้จึงจะยึดการจัดแบ่งของเดิมเป็นหลักก่อน จากนั้นจะคัดแยกใหม่ตามความเหมาะสม ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4 การแบ่งต้นฉบับออกเป็นกลุ่มต่าง ๆ ตามแบบเดิมและแบบใหม่

เลขที่เอกสาร	กลุ่มเดิมจากสำนักหอสมุดแห่งชาติ	กลุ่มใหม่ที่คัดแยกแล้ว
271	ไม่ระบุ	ความเก่า
272	ความเก่า	ความใหม่ (กลุ่มที่ 3)
273	ความเก่า	ความใหม่ (กลุ่มที่ 3)
274	ความเก่า	ความเก่า
275	ความใหม่	ความใหม่ (กลุ่มที่ 2)
276	ความเก่า	ความใหม่ (กลุ่มที่ 1)
277	ความเก่า	ความเก่า
278	ความเก่า	ความใหม่ (กลุ่มที่ 2)
279	ความเก่า	ความเก่า
280	ความกลาง	ความใหม่ (กลุ่มที่ 1)
281	ไม่ระบุ	ความใหม่ (กลุ่มที่ 2)
282	ความกลาง	ความใหม่ (กลุ่มที่ 2)
283	ความเก่า	ความใหม่ (กลุ่มที่ 1)
284	ไม่ระบุ	ความใหม่ (กลุ่มที่ 1)
285	ความใหม่	ความใหม่ (กลุ่มที่ 2)
286	ความใหม่	ความใหม่ (กลุ่มที่ 2)
287	ไม่ระบุ	ความใหม่ (กลุ่มที่ 2)
288	ไม่ระบุ	ความใหม่ (กลุ่มที่ 2)
289	ความเก่า	ความใหม่ (กลุ่มที่ 3)
290	ความเก่า	ความใหม่ (กลุ่มที่ 3)
291	ความกลาง	ความใหม่ (กลุ่มที่ 2)
292	ไม่ระบุ	รัตนสูตร มงคลสูตร และอาการ 32
294	ความเก่า	ความเก่า
295	ความกลาง	ความใหม่ (กลุ่มที่ 2)
296	ไม่ระบุ	ปรมัตถ์กลอนอ่าน (กลอนแปด)
297	ไม่ระบุ	ความเก่า
298	ไม่ระบุ	ความใหม่ (กลุ่มที่ 2)
347	ความเก่า แปลงใหม่บ้าง	ความเก่า
445	ไม่ระบุ	ความใหม่ (กลุ่มที่ 2)

หลังจากคัดแยกต้นฉบับวรรณกรรมกลอนสวดเรื่องพระปรมาภิไธยทั้งหมด ออกเป็นแต่ละกลุ่มตามความเหมาะสมแล้ว สามารถอธิบายลักษณะของแต่ละกลุ่มได้ดังนี้

สำนวนความเก่า

ต้นฉบับพระปรมาภิไธยหมวดวรรณคดี หมวดวรรณกรรมกลอนสวด สำนวนความเก่า พบ 7 เล่ม ได้แก่ สมุดไทยเลขที่ 271, 274, 277, 279, 294, 297 และ 347 บทประพันธ์ของต้นฉบับ กลุ่มนี้ไม่แตกต่างกันมาก เนื้อหาโดยสรุปสอนว่าไม่มีผู้ใดหนีพ้นความตาย ต้องเวียนว่ายตายเกิด ในวัฏสงสารไม่มีที่สิ้นสุด และจะเกิดในภพภูมิที่ดีไม่ได้อย่างไรก็ขึ้นอยู่กับกรรมที่ได้ทำไว้ขณะยังมีชีวิต ดังนั้นมนุษย์จึงไม่ควรประมาทและเร่งสร้างกุศลเพื่อสร้างสมผลบุญและมุ่งสู่นิพพานอันเป็นความสุขที่แท้จริง พระปรมาภิไธยสำนวนความเก่านี้สันนิษฐานว่าแต่งขึ้นในสมัยอยุธยาตอนปลาย และเป็นเค้าโครงให้กับพระปรมาภิไธยสำนวนความใหม่ในเวลาต่อมา

สำนวนความใหม่

ต้นฉบับพระปรมาภิไธยหมวดวรรณคดี หมวดวรรณกรรมกลอนสวด สำนวนความใหม่ เป็นสำนวนที่มีเนื้อหาคล้ายกับสำนวนความเก่า แต่ใช้บทประพันธ์ที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง ต้นฉบับกลุ่มนี้พบ 20 เล่ม ส่วนใหญ่มีอายุอยู่ในสมัยรัชกาลที่ 3 - 5 จากการศึกษาพบว่าบทประพันธ์ของต้นฉบับกลุ่มนี้มีความหลากหลายค่อนข้างมาก สามารถแบ่งย่อยได้อีกเป็น 3 กลุ่ม คือ

1. กลุ่มที่หนึ่ง

ต้นฉบับในกลุ่มนี้พบ 4 เล่ม ได้แก่ สมุดไทยเลขที่ 276, 280, 283 และ 284 บทประพันธ์ที่ใช้ในกลุ่มนี้กว่าครึ่งมีที่มาจากสำนวนความเก่า และมีบทประพันธ์อีกครึ่งหนึ่งที่แต่งขึ้นใหม่ซึ่งตรงกับส่วนหนึ่งของสำนวนความใหม่กลุ่มที่สอง โดยมีต้นฉบับเลขที่ 283 ระบุปีที่สร้างว่า พ.ศ.2322 ตรงกับสมัยธนบุรี จึงสันนิษฐานว่าบทประพันธ์ในต้นฉบับกลุ่มนี้เป็นระยะแรก ของสำนวนความใหม่ โดยใช้เค้าโครงจากสำนวนความเก่าที่น่าจะแต่งขึ้นในสมัยอยุธยาตอนปลาย มารวมกับบทประพันธ์ที่แต่งขึ้นใหม่ ก่อนที่บทประพันธ์ใหม่นี้จะเป็นเค้าโครงให้กับพระปรมาภิไธย สำนวนความใหม่กลุ่มที่สองที่แพร่หลายในสมัยรัชกาลที่ 3 ในเวลาต่อมา

2. กลุ่มที่สอง

ต้นฉบับกลุ่มนี้พบมากที่สุด ซึ่งพบทั้งหมด 12 เล่ม ได้แก่ สมุดไทยเลขที่ 275, 278, 281, 282, 285, 286, 287, 288, 291, 295, 298 และ 445 เป็นกลุ่มที่แพร่หลาย ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 เป็นต้นมา ซึ่งต้นฉบับที่เก่าที่สุดที่ทราบได้ของกลุ่มนี้คือต้นฉบับเลขที่ 282 พ.ศ.2378 อยู่ในสมัยรัชกาลที่ 3 บทประพันธ์ของสำนวนความใหม่กลุ่มที่สองได้ตัดเอาบทประพันธ์ของสำนวนความเก่าออกทั้งหมด แล้วนำแต่บทประพันธ์ส่วนใหม่ของต้นฉบับกลุ่มที่หนึ่ง หรือสำนวนความใหม่ระยะแรกที่มีมาตั้งแต่สมัยธนบุรีมาแต่งเพิ่มเติม แต่เนื้อหาโดยสรุปยังคงคล้าย

กับสำนวนความเก่า คือ สอนเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสาร และสอนว่าทุกสิ่งบนโลก ล้วนไม่เที่ยง ไม่มีผู้ใดหนีพ้นพญามัจจุราชไปได้ จึงควรเร่งสร้างกุศลเพื่อให้ไปสู่นิพพาน แต่สำนวนความใหม่นี้จะสอดแทรกด้วยนิทานเกี่ยวกับพระคุณมารดาที่ตั้งครรภ์และเลี้ยงดูลูกจนโต และนิทานเกี่ยวกับเศรษฐกิจที่กำลังจะตาย พระปรมัตต์สำนวนความใหม่กลุ่มที่สองนี้น่าจะเป็นกลุ่มหลักของสำนวนความใหม่ เพราะนอกจากจะพบมากที่สุดในต้นฉบับที่ใช้ในการวิจัยแล้ว ยังพบว่ามีความคล้ายคลึงกับพระปรมัตต์ฉบับภาคใต้ที่ปรากฏในงานวิจัยของสุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ด้วย

3. กลุ่มที่สาม

เนื้อหาโดยสรุปกล่าวถึงนางโกควติบริจาacleือด เนื้อ และชีวิตให้กับพระอิศวร เพื่อสร้างโลก ประกอบด้วยพระอาทิตย์ พระจันทร์ แผ่นดิน ท้องฟ้า มหาสมุทร ป่า ภูเขา และสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ พร้อมทั้งสั่งสอนว่าฝูงสัตว์ที่เกิดมาในโลกนี้ล้วนต้องตายด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น จึงไม่ควรประมาทและเร่งบำเพ็ญศีลทานภาวนาเพื่อสร้างสมผลบุญต่อไป ต้นฉบับสมุดไทยในกลุ่มนี้ พบ 4 เล่ม ได้แก่ สมุดไทยเลขที่ 272, 273, 289 และ 290 แต่ต้นฉบับสมุดไทยกลุ่มนี้ค่อนข้างมีความสับสน คือ สมุดไทยทุกเล่มผู้สร้างไม่ได้ระบุชื่อเรื่องไว้บนหน้าปกเดิมหรือในเนื้อหาว่าเป็นเรื่องใด ยกเว้นเอกสารเลขที่ 289 ที่ระบุชื่อเรื่อง “พระบรมมัต ทรายงไวสำหรับพระศาสดานานิ พภาวระปะจจะโยโหตุ” แต่ว่าสมุดไทยทุกเล่มได้รับการตั้งชื่อเรื่องและจัดหมวดหมู่โดยเจ้าหน้าที่ สำนักหอสมุดแห่งชาติให้เป็นเรื่อง “พระปรมัตต์ สำนวนความเก่า” แทน ซึ่งเนื้อหาส่วนใหญ่ กลับเป็นเรื่องนางโกควติ โดยในตอนท้ายของเล่มมีเนื้อความที่ตรงกับพระปรมัตต์สำนวนความใหม่ นอกจากนี้ยังมีสมุดไทยเล่มอื่น ๆ เช่น เลขที่ 299 ชื่อเรื่อง “หนังสือเจ้าโกคะวะดินทาร์ทั้งหลายเออย” ซึ่งมีเนื้อความแบบเดียวกับต้นฉบับ 4 เล่มข้างต้น เมื่อพิจารณาจากเนื้อหาส่วนใหญ่แล้ว ต้นฉบับกลุ่มนี้ควรจะระบุให้เป็นเรื่องนางโกควติมากกว่าที่จะเป็นเรื่องพระปรมัตต์ (สำนวนความเก่า) ซึ่งตรีศิลป์ บุญขจร และรวีพิมพ์ สมจิตร์ ได้ให้คำอธิบายเกี่ยวกับเอกสารกลุ่มดังกล่าวไว้ในงานวิจัยของตนว่า

อันที่จริงปรมัตต์สำนวนแรกน่าจะเรียกว่าเรื่อง โภควติ เพราะเนื้อความตรงกับกลอน สวดเรื่อง โภควติ แต่หอสมุดแห่งชาติจัดไว้ในหมวดหมู่เรื่องปรมัตต์

(ตรีศิลป์ บุญขจร, 2547: 156)

เนื้อเรื่องเกี่ยวกับนางโกควติคล้ายคลึงกับในกลอนสวดเรื่องปรมัตต์ ทั้งนี้ น่าจะเป็นเรื่องเดียวกันเพียงแต่ต่างสำนวนเท่านั้น...ในตอนต้นของกลอนสวดเรื่องนี้ มีคำเรียก เรื่องนี้ว่า “นิยาย” ทั้งยังเรียกคำเทศานี้ว่าเป็นพระธรรมเจดีย์ด้วย

(ตรีศิลป์ บุญขจร, 2547: 189)

จากการศึกษาต้นฉบับลายมือกลอนสวดเรื่อง “นางโศกคดี” พบว่าที่หอสมุดแห่งชาติ ท่าวาสุกรี กรุงเทพมหานคร มีอยู่สองฉบับ (สี่เล่มสมุดไทย) แต่ใช้ชื่อต่างกันดังนี้ 1.นางโศกคดี ทานเอ๋ย เลขที่ 194 2.นางโศกคดี เลขที่ 195 3.กลอนสวดเรื่องปรมัตถ์ เลขที่ 272 4.กลอนสวด เรื่องปรมัตถ์ เลขที่ 273 จากการศึกษานี้ขอความในงานวิจัยของ รวิพิมพ์ สมจิตรที่กล่าวว่า “คำประพันธ์บางตอน มีสำนวนตรงกันกับกลอนสวดเรื่องนางโศกคดี ฉบับวัดวรมณิตถาราม แต่ในตอนที่อธิบาย พระธรรมเจดีย์คัมภีร์นั้นมีเนื้อหาต่างกัน

(รวิพิมพ์ สมจิตร, 2544: 4 - 5)

จากคำอธิบายข้างต้น ต้นฉบับพระปรมัตถ์กลุ่มดังกล่าวรวมถึงเอกสารเลขที่ 194, 195 และ 299 มีเนื้อหาเหมือนกันเกือบทั้งหมด แต่ได้รับการระบุชื่อเรื่องต่างกันคือพระปรมัตถ์ และนางโศกคดี นอกจากนี้ข้อความในงานวิจัยของ รวิพิมพ์ สมจิตรที่กล่าวว่า “คำประพันธ์บางตอน มีสำนวนตรงกันกับกลอนสวดเรื่องนางโศกคดี ฉบับวัดวรมณิตถาราม” จากการศึกษางานวิจัย ของ รวิพิมพ์ สมจิตร พบว่าคำประพันธ์ส่วนที่ตรงกันนี้ปรากฏอยู่ในพระปรมัตถ์สำนวนความเก่า แสดงให้เห็นว่าวรรณกรรมเรื่องพระปรมัตถ์กับเรื่องนางโศกคดีมีความนิยมคัดลอกพร้อมกัน ทั้งในพระปรมัตถ์สำนวนความเก่าและความใหม่ หรืออีกกรณีหนึ่งสันนิษฐานได้ว่าวรรณกรรม ทั้ง 2 เรื่องนี้อาจจะนิยมบันทึกให้เป็นต้นฉบับชุดเดียวกันก็เป็นไปได้ แต่การระบุชื่อเรื่องจะขึ้นอยู่กับ ความคิดของผู้สร้างต้นฉบับ ผู้คัดลอกต้นฉบับ หรืออาจจะเป็นความคิดของเจ้าหน้าที่ ผู้ทำบรรณานุกรมเอกสารในเวลาต่อมาก็ได้ เนื่องจากต้นฉบับในบางครั้งต้นสมุดหรือปลายสมุด ขาดหายไป การตั้งชื่อจึงใช้ข้อความหรือใจความสำคัญที่ปรากฏในเนื้อหาตามที่เหมาะสม ทำให้หลาย ๆ ครั้งมักพบต้นฉบับที่มีเนื้อหาเดียวกันแต่มีชื่อเรื่องแตกต่างกัน เช่น พระปรมัตถ์ ที่เรียกว่า “โศกคดี” ก็มี เรียกว่า “สวัสดิรักษาคำกาพย์” (ฉบับวัดหงสอาราม รศ.สมปราษฎ์ อัมมะพันธ์ุ ปรีวรรตเมื่อ พ.ศ.2526) ก็มี หรือเรียกว่า “นี่หนาในร่าง” หรือ “พิศหนา (พิจารณา) ในร่าง” (ต้นฉบับของนายศิริพรพรช มรกตคันโธ ปรีวรรตโดย กลิ่น คงเหมือนเพชร เมื่อ พ.ศ.2544) เพราะมีความตอนหนึ่งว่า “รู้อรธธรรมา ผู้มีปัญหา พิจารณาในร่าง” เป็นต้น (สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2548: 267)

ทั้งนี้ยังเหลือต้นฉบับอีก 2 เล่ม ซึ่งควรจัดให้เป็นเรื่องอื่นหรือกลุ่มอื่นมากกว่า เนื่องจากเนื้อหาไม่เหมือนกับต้นฉบับทั้งหมดข้างต้น แต่ยังคงมุ่งเน้นการสอนเรื่องเดียวกัน คือ เรื่องการประทุติตนและความไม่เที่ยงแท้ เอกสารในกลุ่มนี้พบ 2 เล่ม คือ สมุดไทยเลขที่ 292 เนื้อหาเป็นเรื่องรัตนสูตร มงคลสูตร และอาการ 32 และสมุดไทยเลขที่ 296 เนื้อหาคล้ายกับปรมัตถ์

กลอนสวด แต่ต้นฉบับเล่มนี้ใช้กลอนแปดเป็นฉันทลักษณ์ในการแต่ง ซึ่งควรจะได้รับการจัดหมวดหมู่ให้อยู่ในหมู่กลอนอ่านแทน

ดังนั้นหลังจากการศึกษาและแบ่งกลุ่มต้นฉบับสมุดไทยออกเป็น 2 ส่วนใหญ่ ๆ แล้ว จึงได้คัดเลือกต้นฉบับจากจำนวนความเก่าและความใหม่ที่มีความสมบูรณ์จำนวนละ 1 เล่ม รวม 2 เล่ม มาใช้เป็นหลักในการศึกษาเนื้อหาของพระปรมัตถ์จากสมุดไทย ดังนี้

1. เอกสารเลขที่ 279 หมวดวรรณคดี หมู่วรรณกรรมกลอนสวด จำนวนความเก่า
  2. เอกสารเลขที่ 298 หมวดวรรณคดี หมู่วรรณกรรมกลอนสวด จำนวนความใหม่
- ส่วนต้นฉบับเล่มอื่น ๆ จะใช้สำหรับตรวจทานส่วนที่ขาดหายหรือบกพร่องในต้นฉบับ

หลักต่อไป

การตั้งชื่อเรื่อง

ถึงแม้ว่าชื่อเรื่อง “ปรมัตถ์” จะไม่ได้บอกที่มาอย่างไร แต่เราสามารถสืบทราบจากเนื้อหาในบทประพันธ์ได้ว่าชื่อเรื่องดังกล่าวมีที่มาจาก “ปรมัตถธรรม” ซึ่งเป็นหลักธรรมในคัมภีร์อภิธรรมมัตถสังคหะที่เป็นคัมภีร์อรรถกถาพระอภิธรรมปิฎก สอดคล้องกับคำอธิบายของ ตรีศิลป์ บุญขจร ว่า

กลอนสวดที่มาจากพระสูตรในพระไตรปิฎก มักจะบูชาแต่งตามพระสูตรใดในพระไตรปิฎก บางครั้งชื่อพระสูตรอาจไม่ตรงกับชื่อในพระไตรปิฎก แต่ผู้ประพันธ์อาจอธิบายรายละเอียดเพิ่มเติมทำให้สามารถสืบเค้าที่มาของเรื่องได้

(ตรีศิลป์ บุญขจร, 2547: 116)

นอกจากการตั้งชื่อเรื่อง “ปรมัตถ์” จะเป็นการตั้งชื่อตาม “ปรมัตถธรรม” ซึ่งเป็นที่มาของเรื่องเพื่อระบุวาระวรรณกรรมนี้มีที่มาจากไหนหรือคัมภีร์ใดในพระไตรปิฎกแล้ว ในอีกทางหนึ่งยังสันนิษฐานได้ว่าเป็นการตั้งชื่อเรื่องเพื่อชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของวรรณกรรมเรื่องดังกล่าว เนื่องจากปรมัตถธรรม คือหลักธรรมที่ยิ่งใหญ่ที่สุดโดยชื่อและเนื้อหาที่เป็นการสรุปย่อพระอภิธรรมทั้งหมด ดังนั้นการตั้งชื่อเรื่องว่า “ปรมัตถ์” จึงแสดงให้เห็นว่าวรรณกรรมเรื่องนี้มีความยิ่งใหญ่และสำคัญเหมือนกับปรมัตถธรรมเช่นกัน

ส่วนการเขียนชื่อเรื่องพระปรมัตถ์ในต้นฉบับสมุดไทยแต่ละเล่ม จากตารางรายการต้นฉบับจะเห็นว่ามีการเขียนชื่อเรื่องที่แตกต่างกันไป ได้แก่ บรมัต บรมัตถ์ บรมัท บอมัต บอรัมัต ปรมัตถ์ ปรมัทธู ปรมัท พระบรมมัต พระบรมัต พระบอรัมัต พระบอระมัต และพระบอระมัต เนื่องจากการเขียนของคนไทยในสมัยโบราณนั้นเน้นการเขียนตามเสียงเป็นหลัก กล่าวคือหากผู้เขียนออกเสียงหรือได้ยินเสียงมาอย่างไร ก็จะเขียนคำตามเสียงนั้น ๆ โดยไม่คำนึงถึงความถูกต้องของรูปคำอย่างการเขียนในปัจจุบัน เช่น “ประเสริฐ, ศรี, มนุษย์” อาจเขียนเป็น “ประเส็ด, สี, มนุด” หรือ

“ปะเส็ด, ซรี, มนุษ” ก็ได้ ซึ่งลักษณะดังกล่าวจะพบได้ชัดเจนในเอกสารที่ใช้ภาษาถิ่นที่มีการออกเสียงต่างจากภาษาไทยมาตรฐาน เช่น “เลย, อะไร” เป็น “เหล้ย, ไหร” ในภาษาถิ่นใต้ “ไป, ใจ” เป็น “ไพ, ใจ” ในภาษาถิ่นเหนือ เป็นต้น

ผู้แต่งและสมัยที่แต่ง

ต้นฉบับสมุดไทยทั้ง 29 เล่มที่ใช้ในการวิจัย มีเพียง 9 เล่ม ที่บอกปีที่สร้างและ/หรือชื่อผู้สร้างดังนี้

ตารางที่ 5 ต้นฉบับที่บันทึกชื่อและปีที่สร้างสมุดไทย เรียงตามลำดับเก่า - ใหม่

เลขที่	ผู้สร้าง	วัน/เดือน/ปีที่สร้าง ในสมุดไทย	วัน/เดือน/ปีที่สร้าง เทียบเป็นปัจจุบัน ²
283	พระ...	วันพฤหัสบดี เดือนอ้าย แรมสามค่ำ จุลศักราชพันร้อย สี่สิบเบ็ด ปีกุญแจศก	วันอาทิตย์ที่ 26 ธันวาคม หรือ วันพฤหัสบดีที่ 30 ธันวาคม 2322
282	พระเจ้ามหาจัน	วัน 5 ขึ้น 5 ค่ำ เดือน 6 ขึ้น 5 ค่ำ ปีมะแม พุทธศักราชล่วงแล้วได้ 2378	วันพฤหัสบดีที่ 30 เมษายน หรือ วันศุกร์ที่ 1 พฤษภาคม 2378
274	แม่เทศจ่าง	วันเสาร์เดือนสาม แรมห้าค่ำ จุลศักราช 1221 ปีมะแมเอกศก	วันเสาร์ที่ 11 กุมภาพันธ์ 2402
295	นายเกต	วันอังคาร เดือนอ้าย แรมแปด ค่ำ ปีมะแมตรีศก จุลศักราชพัน สองร้อยสามสิบสามปี	วันอังคารที่ 5 ธันวาคม 2414

² หลังจากตรวจสอบกับปฏิทิน 100 ปี พบว่าสมุดไทยบางเล่มมีการบันทึกวันเดือนปีที่สร้างคลาดเคลื่อนจากปัจจุบันบ้าง อาจเกิดขึ้นจากการที่สมัยก่อนยังไม่มีระบบบอกวันเดือนปีที่เป็นมาตรฐานหรือการบันทึกวันเวลาผิดเอง ตัวอย่างเช่นสมุดไทยเลขที่ 282 มีข้อความว่า “วัน 5 ขึ้น 5 ค่ำ เดือน 6 ขึ้น 5 ค่ำ ปีมะแม พุทธศักราชล่วงแล้วได้ 2378” เทียบได้เป็น “วันพฤหัสบดี ขึ้น 4 ค่ำ เดือน 6 ตรงกับวันที่ 30 เมษายน” ซึ่งจะเห็นว่าไม่ใช่วันขึ้น 5 ค่ำ และถ้าหากเทียบด้วยวันขึ้น 5 ค่ำ จะได้เป็น “วันศุกร์ ขึ้น 5 ค่ำ เดือน 6 ตรงกับวันที่ 1 พฤษภาคม” ซึ่งไม่ใช่วันพฤหัสบดีหรือวัน 5 ดังนั้นหากต้นฉบับเล่มใดเกิดปัญหาดังกล่าวขึ้น จะมีการเทียบวันเดือนปีปัจจุบันไว้ทั้ง 2 วัน สำหรับพิจารณาต่อไป

ตารางที่ 5 (ต่อ)

เลขที่	ผู้สร้าง	วัน/เดือน/ปีที่สร้าง ในสมุดไทย	วัน/เดือน/ปีที่สร้าง เทียบเป็นปัจจุบัน
285	คุณอยู่ วัดชนะสงคราม	วัน 6 แรม 13 ค่ำ เดือน 9 ปี มะแมเบญจศก จุลศักราชล่วง 1245 จบ ณ วัน 5 ขึ้น 3 ค่ำ เดือน 11	วันศุกร์ที่ 31 สิงหาคม - วันพฤหัสบดีที่ 4 ตุลาคม 2426
289	สมิบุญ	เดือนเก้า แรมค่ำหนึ่ง ปีวอกฉศก	วันพฤหัสบดีที่ 7 สิงหาคม 2427
291	นายทอง	10 สิงหาคม รัตนโกสินทร์ศก 110	10 สิงหาคม 2434
279	นายมาบัณฑิต	-	-
294	มหาจันทสุวรรณ	-	-

จากตารางข้างต้นพบว่าผู้สร้างต้นฉบับสมุดไทยส่วนใหญ่จะเป็นพระ บัณฑิต หรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับวัด แสดงให้เห็นว่าผู้ที่สร้างต้นฉบับสมุดไทยหรือเขียนหนังสือได้นี้ จะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้หรือเคยได้รับการศึกษาจากวัดซึ่งเป็นสถานที่เล่าเรียนของคนในสมัยก่อน จึงสามารถอ่านเขียนหนังสือได้ ส่วนปีที่สร้างพบว่าต้นฉบับที่เก่าที่สุดสร้างในปี พ.ศ. 2322 หรือในสมัยธนบุรี และฉบับที่ใหม่ที่สุดสร้างในปี พ.ศ. 2434 หรือในสมัยรัชกาลที่ 5 ทำให้พอกำหนดอายุของวรรณกรรมเรื่องนี้ได้ว่าอยู่ในช่วงธนบุรีถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้นเป็นหลัก แต่สมุดไทยที่สร้างในปี พ.ศ. 2322 นี้ไม่ใช่ต้นฉบับพระปรมัตถ์เล่มแรกที่สร้างขึ้น น่าจะเป็นฉบับที่คัดลอกต่อมาอีกทอดหนึ่งมากกว่า เนื่องจากสมุดไทยเล่มนี้เป็นพระปรมัตถ์สำนวนความใหม่กลุ่มที่หนึ่ง โดยน่าจะได้รับต้นแบบและคัดลอกมาจากพระปรมัตถ์สำนวนความเก่าที่เป็นสำนวนที่แต่งขึ้นก่อนและน่าจะแต่งขึ้นตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลาย ซึ่งต้นฉบับพระปรมัตถ์สำนวนความเก่าหรือต้นฉบับที่เป็นเล่มแรกนั้นคงหายสาบสูญหรือผู้ฟังไปแล้วตามกาลเวลา อีกทั้งการผู้สร้างต้นฉบับส่วนใหญ่ก็คงจะไม่กล่าวถึงชื่อของตนและปีที่สร้างไว้ในสมุดไทย ทำให้จนปัจจุบันก็ยังไม่สามารถสืบทราบได้ว่าผู้แต่งวรรณกรรมเรื่องพระปรมัตถ์จริง ๆ คือใครในสมัยไหน อย่างไรก็ตามต้นฉบับที่อาจจะเป็นเล่มแรกมีการกล่าวถึงในงานวิจัยเรื่อง “พระปรมัตถ์ธรรม คำกาพย์ ฉบับชำระ” ของสุวิงศ์ พงศ์ไพบูลย์ ว่า

ท่านพุทธทาสภิกขุเขียนคำชี้แจงไว้ว่า “ไม่ทราบว่าเป็นผู้แต่งกันแน่ ทราบแต่เพียงว่าอาจารย์ผู้เฒ่าท่านหนึ่งแถวน้ำรอบหรือศิริรัฐนิคมแต่ง ไม่มีต้นฉบับที่เขียนเหลือไว้อยู่ แต่อุบาสิกาสน สุปันตี เป็นผู้ท่องจำไว้ได้มาแต่เล็ก ๆ ... และจดลงเป็นอักษรตามคำว่า ข้าพเจ้า

ขอโอกาสแก้ไขบ้างเล็กน้อยในส่วนฉันทลักษณ์ที่เห็นได้ว่าผิด และคำบางคำที่เห็นว่าจะสับสน ๆ กันมาคลาดเคลื่อนเพราะผิดหลักกรรม”

(สุริวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2548: 265)

จากการศึกษาพระปรมัตถ์ฉบับภาคใต้ที่กล่าวว่าเป็นสำนวนที่อุบาสิกาสน สุป็นตี ท่องจำมาในงานวิจัยของสุริวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ พบว่ามีลักษณะสอดคล้องกับพระปรมัตถ์สำนวนความใหม่กลุ่มที่สองของสำนักหอสมุดแห่งชาติ ดังนั้นสำนวนข้างต้นจึงไม่ใช่พระปรมัตถ์เล่มแรกหรือสำนวนแรกเช่นกัน เนื่องจากไม่ใช่สำนวนความเก่าแต่เป็นสำนวนความใหม่ที่แต่งขึ้นในภายหลัง และข้อความข้างต้นนี้อาจจะหมายถึงเล่มแรกของพระปรมัตถ์สำนวนความใหม่มากกว่า ซึ่งสันนิษฐานได้ว่าผู้แต่งเรื่องพระปรมัตถ์สำนวนความใหม่กลุ่มที่สองเป็นคนท้องถิ่นภาคใต้ในบริเวณอำเภอคีรีรัฐนิคม จังหวัดสุราษฎร์ธานี แต่ไม่ทราบว่าแต่งขึ้นในปีใดและต้นฉบับนั้นก็สูญหายไปแล้ว คงเหลือแต่การท่องจำและคัดลอกสืบทอดกันมาเป็นต้นฉบับสมุดไทยเรื่องพระปรมัตถ์เล่มต่าง ๆ เช่นที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ และต้นฉบับเล่มอื่น ๆ ในท้องถิ่นต่าง ๆ อย่างไรก็ตามเท่าที่พบข้อมูลเรื่องปีที่สร้างต้นฉบับทำให้ทราบว่าเรื่องพระปรมัตถ์มีอายุในช่วงธนบุรีตั้งแต่ พ.ศ.2322 ถึงสมัยรัชกาลที่ 5 ส่วนข้อสันนิษฐานที่กล่าวไว้ในหัวข้อการกำหนดอายุของต้นฉบับว่า วรรณกรรมกลอนสวดเรื่องพระปรมัตถ์อาจจะแต่งขึ้นในสมัยอยุธยาตอนปลาย - ธนบุรี โดยพิจารณาจากรูปอักษรที่พบว่าใช้อักษรไทยย่อในการบันทึกนั้น เมื่อพิจารณาเพิ่มเติมจากอายุของต้นฉบับจากท้องถิ่นภาคใต้และจังหวัดกาญจนบุรี³ พบว่าต้นฉบับที่มีอายุเก่าที่สุดสร้างขึ้นในปี พ.ศ.2385 และต้นฉบับอื่น ๆ ส่วนมากจะมีอายุอยู่ในช่วง พ.ศ.2406 - 2452 หรือก็คือช่วงรัชกาลที่ 3 - 5 ทำให้เกิดข้อสันนิษฐานได้ 2 ประเด็น คือ

1. พระปรมัตถ์เป็นวรรณกรรมที่แต่งในสมัยอยุธยาตอนปลาย - ธนบุรี

ข้อสันนิษฐานนี้มีความเป็นไปได้มาก เนื่องจากพบต้นฉบับเลขที่ 283 ซึ่งสร้างขึ้นในปี พ.ศ.2322 หรือสมัยธนบุรี ทำให้กล่าวได้ชัดเจนว่าพระปรมัตถ์เป็นวรรณกรรมที่มีมาตั้งแต่สมัยธนบุรี โดยต้นฉบับเล่มนี้เป็นต้นฉบับสำนวนความใหม่ที่มีบทประพันธ์ของสำนวนความเก่ารวมอยู่ด้วย ดังนั้นเมื่อสำนวนความเก่าที่เป็นสำนวนแรกที่แต่งขึ้นมาก่อน และพบต้นฉบับสำนวนความใหม่ที่มีอายุอยู่ในสมัยธนบุรี จึงมีความเป็นไปได้สูงกว่าพระปรมัตถ์โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำนวนความเก่า เป็นวรรณกรรมที่แต่งขึ้นแล้วตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลายและเป็นเค้าโครงให้กับต้นฉบับเลขที่ 283 ในเวลาต่อมา และต้นฉบับเกือบทุกเล่มที่เห็นว่าเป็นที่กด้วยลายมือและอักษรวิธี

³ เท่าที่พอสืบทราบได้ ต้นฉบับสมุดไทยหมวดวรรณกรรมกลอนสวดเรื่องพระปรมัตถ์ที่เก่าที่สุดอยู่ที่สำนักหอสมุดแห่งชาติ สร้างขึ้นในปี พ.ศ.2322 ส่วนต้นฉบับเรื่องพระปรมัตถ์ที่มีอายุเก่าที่สุดที่พบในท้องถิ่นภาคใต้สร้างขึ้นในปี พ.ศ.2385 และต้นฉบับที่พบในจังหวัดกาญจนบุรี สร้างขึ้นในปี พ.ศ.2400

แบบรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้น อาจจะเป็นต้นฉบับที่สร้างขึ้นในสมัยอยุธยาตอนปลาย - ธนบุรีก็ได้ เพราะในระยษนี้ยังมีช่วงเวลาห่างจากสมัยอยุธยาตอนปลายและธนบุรีไม่นาน รูปอักษร และอักษรวิจิ้งยังคงใช้สืบเนื่องต่อกันมาโดยตลอด แต่สาเหตุที่ยังไม่พบต้นฉบับที่มีอายุเก่ากว่า พ.ศ.2322 หรือก่อนสมัยธนบุรีอาจเป็นไปได้ดังนี้

1.1 ต้นฉบับหลายเล่มไม่ได้ระบุปีที่สร้างเอาไว้ ซึ่งความจริงต้นฉบับเหล่านั้น อาจมีอายุเก่ากว่า พ.ศ.2322 ย้อนไปจนถึงสมัยอยุธยาตอนปลายก็ได้ โดยเฉพาะการพบต้นฉบับ สำนวนความใหม่ที่อยู่ในสมัยธนบุรี ทำให้เชื่อได้ว่าสำนวนความเก่าของวรรณกรรมเรื่องนี้ มีมาตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลายแล้ว เนื่องจากทั้ง 2 สมัยนี้มีช่วงเวลาห่างกันไม่นาน ถึงแม้ว่า หลังจากพิจารณาต้นฉบับสำนวนความเก่าที่ใช้ในการวิจัยจำนวน 7 เล่มแล้วพบว่ามีสมุดไทยถึง 6 เล่ม ได้แก่ สมุดไทยเลขที่ 271, 274, 277, 279, 297 และ 347 ที่น่าจะสร้างขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ โดยมีสมุดไทยเลขที่ 274 เพียงเล่มเดียวที่ทราบปีที่สร้างว่า พ.ศ.2402 แต่อีก 5 เล่มที่เหลือ เมื่อพิจารณาจากรูปอักษรก็พบว่ารูปอักษรใกล้เคียงกับอักษรสมัยรัตนโกสินทร์ คือมีเส้นอักษร ที่ตั้งตรงประมาณ 80 - 90 องศา ซึ่งเป็นลักษณะของอักษรตั้งแต่ปี พ.ศ.2401 ถึงปัจจุบัน (ก่องแก้ว วีระประจักษ์, 2559) ทำให้สันนิษฐานได้ว่าต้นฉบับทั้ง 6 เล่มนี้อาจสร้างขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์

๑๓. กะบัวมีระกายออกโลก กระบะทั้งหลาย ชักักเกิดทั้งนั้น สักจะถึงพระนิ
พานเป็นส่นทวระสังการ อนพระโลกิ โสคะมีพระทระฤ ครอกสังเคษ ๗ พระพทะ ๗ นหมมีโดยไปดาวสุน
ทากทกระเนชระปโยกนิระโละ โสคะนิระนิ จิราชพระคุณ เหนะชีวาลักคะโต ในบักพระคน
วิไลภาวิกันใหม่ระวาใจ ว่าพระพธิ์ขาว มีพระพทสันตณ ประกอบไป กอระปโยก ครักพระ
โลกิระทระ สันตริสังหาร โสคะโลกิ สักคะวาโลกิ โสคะนิระนิ พักขพระคน เหนะชีวาลักคะโต ใน
บักพระคน ว่าอเนกคะโรนิน โสคะระฤกาใจ โสคะวาสันตริระทระนิ ระโลกิระกคะตา โสคะ

กวีเควี่เท่า	สกนแล้วสกเล่า	หมีโคเห็นหน	ผืนใบเปลี่ยน	:
อักษากอน	ลอยอยู่กลางวง	ลำภูคี	นกอินทรี	แล้ว
ขมลงไป	ในกลางนที	กมยากลำบาก	แล่นยกกวี	อยู่
เขนท่นปี	หมีโคเห็นส่ง	เท่านั้นทันอก	แก้วยเลกลอก	อยู่
ในรูป	หมีโคอภาน	กียกกีษ	ไม่รู้งาน	ทรงรอชม

พมกตัมก ถูกเป็นที่สง กิ่งทระสังสาร เทลาขแอกแล้ว ลอยยพนา
เทมิอคิมกัทท สรัจีนดิรงฟง ๑. ๒. สักทั้งคล้าย ทั้งถึงทั้งพ ขันวาทซึ่ง
ยาลาต้นก ยอมทุกทวิทั้ง ยาโดยกิดทวิ ทั้งภยโทษ ๑. ระงวักถึงโทษ ไป
ชาชาติใดท ขั้ระเรดีแวงท เทมิอเลโตยจับ จึงลพนิยา โดยพมกต

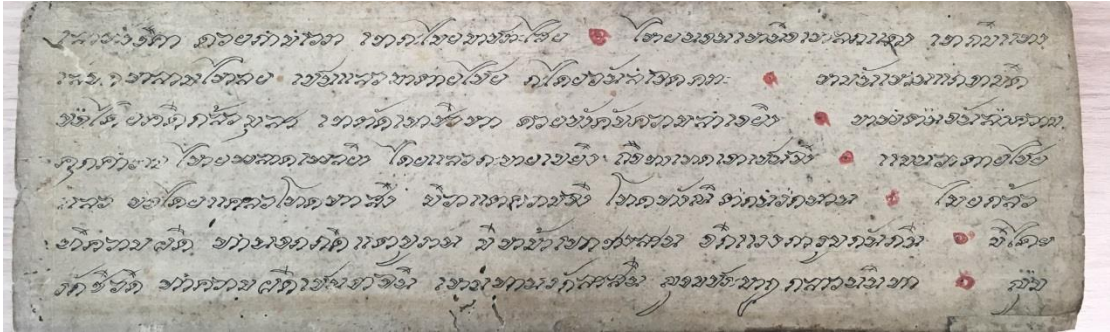
๑. สบาย เก้าทระทงหลาย จอกเผือกตีฟู่ ๑. กัถกนทระศลิ้ง จากโครอกกั
คิกโหลซอบกน เวทมนูจัก ของรักเป็นกัน เขาถึงทาบิน ทนท่งกักรท ๑
๑. ๒. ๓. ๔. ๕. ๖. ๗. ๘. ๙. ๑๐. ๑๑. ๑๒. ๑๓. ๑๔. ๑๕. ๑๖. ๑๗. ๑๘. ๑๙. ๒๐.
๒๑. ๒๒. ๒๓. ๒๔. ๒๕. ๒๖. ๒๗. ๒๘. ๒๙. ๓๐. ๓๑. ๓๒. ๓๓. ๓๔. ๓๕. ๓๖. ๓๗. ๓๘. ๓๙. ๔๐.
๔๑. ๔๒. ๔๓. ๔๔. ๔๕. ๔๖. ๔๗. ๔๘. ๔๙. ๕๐. ๕๑. ๕๒. ๕๓. ๕๔. ๕๕. ๕๖. ๕๗. ๕๘. ๕๙. ๖๐.
๖๑. ๖๒. ๖๓. ๖๔. ๖๕. ๖๖. ๖๗. ๖๘. ๖๙. ๗๐. ๗๑. ๗๒. ๗๓. ๗๔. ๗๕. ๗๖. ๗๗. ๗๘. ๗๙. ๘๐.
๘๑. ๘๒. ๘๓. ๘๔. ๘๕. ๘๖. ๘๗. ๘๘. ๘๙. ๙๐. ๙๑. ๙๒. ๙๓. ๙๔. ๙๕. ๙๖. ๙๗. ๙๘. ๙๙. ๑๐๐.

๑. ๒. ๓. ๔. ๕. ๖. ๗. ๘. ๙. ๑๐. ๑๑. ๑๒. ๑๓. ๑๔. ๑๕. ๑๖. ๑๗. ๑๘. ๑๙. ๒๐.
๒๑. ๒๒. ๒๓. ๒๔. ๒๕. ๒๖. ๒๗. ๒๘. ๒๙. ๓๐. ๓๑. ๓๒. ๓๓. ๓๔. ๓๕. ๓๖. ๓๗. ๓๘. ๓๙. ๔๐.
๔๑. ๔๒. ๔๓. ๔๔. ๔๕. ๔๖. ๔๗. ๔๘. ๔๙. ๕๐. ๕๑. ๕๒. ๕๓. ๕๔. ๕๕. ๕๖. ๕๗. ๕๘. ๕๙. ๖๐.
๖๑. ๖๒. ๖๓. ๖๔. ๖๕. ๖๖. ๖๗. ๖๘. ๖๙. ๗๐. ๗๑. ๗๒. ๗๓. ๗๔. ๗๕. ๗๖. ๗๗. ๗๘. ๗๙. ๘๐.
๘๑. ๘๒. ๘๓. ๘๔. ๘๕. ๘๖. ๘๗. ๘๘. ๘๙. ๙๐. ๙๑. ๙๒. ๙๓. ๙๔. ๙๕. ๙๖. ๙๗. ๙๘. ๙๙. ๑๐๐.

๑. ๒. ๓. ๔. ๕. ๖. ๗. ๘. ๙. ๑๐. ๑๑. ๑๒. ๑๓. ๑๔. ๑๕. ๑๖. ๑๗. ๑๘. ๑๙. ๒๐.
๒๑. ๒๒. ๒๓. ๒๔. ๒๕. ๒๖. ๒๗. ๒๘. ๒๙. ๓๐. ๓๑. ๓๒. ๓๓. ๓๔. ๓๕. ๓๖. ๓๗. ๓๘. ๓๙. ๔๐.
๔๑. ๔๒. ๔๓. ๔๔. ๔๕. ๔๖. ๔๗. ๔๘. ๔๙. ๕๐. ๕๑. ๕๒. ๕๓. ๕๔. ๕๕. ๕๖. ๕๗. ๕๘. ๕๙. ๖๐.
๖๑. ๖๒. ๖๓. ๖๔. ๖๕. ๖๖. ๖๗. ๖๘. ๖๙. ๗๐. ๗๑. ๗๒. ๗๓. ๗๔. ๗๕. ๗๖. ๗๗. ๗๘. ๗๙. ๘๐.
๘๑. ๘๒. ๘๓. ๘๔. ๘๕. ๘๖. ๘๗. ๘๘. ๘๙. ๙๐. ๙๑. ๙๒. ๙๓. ๙๔. ๙๕. ๙๖. ๙๗. ๙๘. ๙๙. ๑๐๐.

ภาพที่ 14 (บนลงล่าง) ตัวอย่างรูปอักษรจากสมุดไทยเลขที่ 271, 274, 277, 279, 297 และ 347

แต่อย่างไรก็ตามยังมีต้นฉบับสำนวนความเก่าอีกเล่ม คือ สมุดไทยเลขที่ 294 ที่บันทึกด้วยอักษรไทยย่อ ซึ่งมีความเป็นไปได้ว่าต้นฉบับเล่มนี้อาจจะเป็นต้นฉบับที่สร้างขึ้นในสมัยอยุธยาตอนปลายก็ได้

ภาพที่ 15 ตัวอย่างอักษรไทยย่อที่ใช้ในสมุดไทยเลขที่ 294

1.2 ต้นฉบับชำรุดเสียหายตามกาลเวลา หรือสูญหายไปมากเนื่องจากเป็นช่วงบ้านเมืองมีภาวะสงคราม ตั้งแต่ช่วงเสียกรุงศรีอยุธยา พ.ศ.2310 มาจนถึงสมัยรัชกาลที่ 1 ดังข้อมูลในข้อ 1.1 ที่กล่าวถึงต้นฉบับสมุดไทยสำนวนความเก่าทั้ง 7 เล่มว่ามีสมุดไทยเลขที่ 294 เพียงเล่มเดียวที่อาจจะเป็นต้นฉบับที่สร้างขึ้นในสมัยอยุธยาตอนปลาย ส่วนที่เหลืออีก 6 เล่มอาจสร้างขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ นั่นก็เพราะว่าต้นฉบับสมัยอยุธยาชำรุดเสียหายไปมากแล้ว คงเหลือแต่ต้นฉบับที่คัดลอกขึ้นมาใหม่ในสมัยหลัง

นอกจากนี้วรรณกรรมกลอนสวดยังเป็นวรรณกรรมที่มีความนิยมในการแต่งมาตั้งแต่สมัยอยุธยา (ตรีศิลป์ บุญขจร, 2547: 455 - 456) จึงมีความเป็นไปได้ว่าพระปรมัตถ์เองก็อาจจะแต่งขึ้นแล้วในสมัยอยุธยาตอนปลายเช่นกัน

2. พระปรมัตถ์เป็นวรรณกรรมที่แต่งในสมัยรัตนโกสินทร์

ถึงแม้ว่าจะพบต้นฉบับที่อยู่ในสมัยธนบุรีและมีความเป็นไปได้ว่าพระปรมัตถ์เป็นวรรณกรรมที่แต่งขึ้นในสมัยอยุธยาตอนปลายดังที่กล่าวมาข้างต้น แต่ข้อสันนิษฐานนี้ก็มีความเป็นไปได้เช่นกัน กล่าวคือสำนวนที่แต่งขึ้นในสมัยอยุธยาตอนปลาย - ธนบุรีนั้นเป็นสำนวนความเก่าและสำนวนความใหม่กลุ่มแรก ส่วนสำนวนความใหม่กลุ่มที่สองเชื่อว่าแต่งขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ เพราะจากต้นฉบับทั้งหมดที่ระบุอายุได้พบว่ามีอายุอยู่ในช่วงรัชกาลที่ 3 - 5 ทั้งหมด ซึ่งกลุ่มที่สองนี้น่าจะได้รับอิทธิพลจากสำนวนความใหม่กลุ่มที่หนึ่งในสมัยธนบุรี แล้วนำมาดัดแปลงจนกลายเป็นสำนวนที่แพร่หลายที่สุดตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 เป็นต้นมา ส่วนการพบต้นฉบับอักษรไทยย่อในต้นฉบับจำนวน 4 เล่ม ได้แก่ เลขที่ 272, 273, 283 และ 294 พบว่ามีเพียงสมุดไทยเลขที่ 283 ที่ระบุปี พ.ศ.ว่าอยู่ในสมัยธนบุรี ส่วนอีก 3 เล่มที่เหลือไม่ได้ระบุปีที่สร้างเอาไว้ ซึ่งสมุดไทยเลขที่ 294 เป็นสำนวนความเก่า สันนิษฐานว่าอาจจะเป็นฉบับที่สร้างในสมัยอยุธยา

ตอนปลาย ส่วนสมุดไทยเลขที่ 272 และ 273 นั้นเป็นวรรณกรรมเรื่องโศกคดีรวมกับพระปรมัตต์สำนวนความใหม่ น่าจะเป็นต้นฉบับที่มาจากภาคใต้ และเขียนขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์โดยคนที่คุ้นเคยอักษรไทยย่อเสียมากกว่า นอกจากนี้ สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์ ได้กล่าววว่าวรรณกรรมเรื่องนี้⁴ แต่งขึ้นในช่วงเปลี่ยนผ่านของยุคสมัย คือ ตั้งแต่เสียกรุงศรีอยุธยา เมื่อ พ.ศ.2310 เป็นต้นมา (สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์, 2548: 309) แสดงให้เห็นว่าวรรณกรรมเรื่องนี้ไม่น่าแต่งในสมัยอยุธยา โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องพระปรมัตต์เป็นหนึ่งในวรรณกรรมหลาย ๆ เรื่องที่แพร่หลายในท้องถิ่นภาคใต้ ช่วงรัชกาลที่ 3 - 5 (สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์, 2548: 308) ทำให้สันนิษฐานได้ว่าวรรณกรรมกลอนสวดเรื่องพระปรมัตต์เฉพาะสำนวนความใหม่กลุ่มที่สอง น่าจะแต่งขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ โดยเริ่มแต่งขึ้นในช่วงรัชกาลที่ 2 - 3 เป็นต้นไป

จากเรื่องการแบ่งกลุ่มต้นฉบับ และเรื่องผู้แต่งและสมัยที่แต่งที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปประเด็นเกี่ยวกับอายุของวรรณกรรมกลอนสวดเรื่องพระปรมัตต์ได้ดังนี้

1. วรรณกรรมกลอนสวดเรื่องพระปรมัตต์ สามารถแบ่งพัฒนาการได้เป็น 3 ระยะคือ
  - สำนวนความเก่า เป็นสำนวนแรกของเรื่องพระปรมัตต์
  - สำนวนความใหม่กลุ่มที่หนึ่ง เป็นสำนวนที่ดัดแปลงมาจากสำนวนความเก่า โดยยังคงบทประพันธ์เดิมไว้บางส่วน และแต่งบทประพันธ์ใหม่เพิ่มขึ้นมา
  - สำนวนความใหม่กลุ่มที่สอง เป็นสำนวนที่ดัดบทประพันธ์ของสำนวนความเก่าออกทั้งหมด เหลือไว้แต่เพียงบทประพันธ์ใหม่ของสำนวนความใหม่กลุ่มที่หนึ่ง และแต่งบทประพันธ์อื่น ๆ เพิ่มเติม เป็นสำนวนหลักของสำนวนความใหม่ ซึ่งมีความแพร่หลายมากที่สุด
2. จากต้นฉบับที่ทราบอายุได้ พบว่าวรรณกรรมกลอนสวดเรื่องพระปรมัตต์เป็นวรรณกรรมที่มีอายุตั้งแต่สมัยธนบุรีถึงสมัยรัชกาลที่ 5
3. สำนวนความเก่าน่าจะแต่งขึ้นตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลาย และสำนวนความใหม่กลุ่มที่สองน่าจะแต่งขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 2 - 3 โดยมีสำนวนความใหม่กลุ่มที่หนึ่งที่อยู่ในสมัยอยุธยาตอนปลาย - ธนบุรีเป็นช่วงเปลี่ยนผ่านระหว่าง 2 สำนวน
4. ไม่ปรากฏว่าผู้แต่งสำนวนความเก่าและสำนวนความใหม่กลุ่มที่หนึ่งเป็นใคร แต่สำนวนความใหม่กลุ่มที่สองสันนิษฐานว่าอาจเป็นคนท้องถิ่นภาคใต้ในบริเวณอำเภอคีรีรัฐนิคม จังหวัดสุราษฎร์ธานี

⁴ เมื่อเทียบกับสำนวนของสำนักหอสมุดแห่งชาติ ในที่นี้ต้องหมายถึง พระปรมัตต์สำนวนความใหม่กลุ่มที่สอง เพราะพระปรมัตต์ฉบับภาคใต้ของสุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์ สอดคล้องกับสำนวนดังกล่าว

ที่มาของเรื่อง

วรรณกรรมกลอนสวดเรื่องพระปรมาตม์เป็นวรรณกรรมที่ดัดแปลงเนื้อหาจากปรมัตถธรรมซึ่งเป็นหลักธรรมที่ดัดแปลงมาจากพระอภิธรรมในพระไตรปิฎกมาอีกทอดหนึ่ง ลักษณะของการดัดแปลงเนื้อหาทางด้านศาสนาต่อ ๆ กันมานี้ เป็นสิ่งที่ทำกันปกติในคัมภีร์ทางพุทธศาสนา เนื่องจากเนื้อหาในคัมภีร์ทางพุทธศาสนามีรายละเอียดมาก และเป็นเนื้อหาที่เข้าใจได้ยาก จึงมีการดัดแปลงเนื้อหาจากคัมภีร์เดิมขึ้นเป็นคัมภีร์ใหม่เพื่ออธิบาย ขยายความ หรือแก้ไขเนื้อหาจากคัมภีร์เดิมให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น เริ่มจากคัมภีร์หลักที่ใหญ่ที่สุด คือ พระไตรปิฎก ที่รวบรวมคำสอนของพระพุทธเจ้าแบ่งแยกย่อยได้เป็น 3 หมวด คือ พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก ต่อมาเมื่อพระภิกษุหรือนักปราชญ์ผู้ใดมีความเห็นว่าคัมภีร์เหล่านี้เข้าใจยาก หรือมีความตอนใดที่ไม่ถูกต้องเหมาะสม ก็จะดัดแปลง เรียบเรียง หรือรจนาเนื้อหาขึ้นใหม่ที่ทางศาสนาเรียกว่า “อรรถกถา” หมายถึง คัมภีร์ที่พระอาจารย์ทั้งหลายแต่งแก้เพื่ออธิบายข้อความในพระไตรปิฎก (ทรงวิทย์ แก้วศรี, 2536: 1; พระธรรมปิฎก, 2546: 325) ซึ่งที่มาของวรรณกรรมกลอนสวดเรื่องปรมัตม์ สันนิษฐานว่าเริ่มต้นมาจากคัมภีร์พระอภิธรรม โดยพระเถระในช่วงก่อนพุทธศตวรรษที่ 10 ได้แต่งคัมภีร์อรรถกถาอภิธรรมไว้เป็นจำนวนมาก เช่น มหาอรรถกถา และ สัมโมหวิโนทนี เป็นต้น (ทรงวิทย์ แก้วศรี, 2536: 1; วินัย เกาเสณ, 2559) ต่อมาประมาณพุทธศตวรรษที่ 16-17 พระอนุรุทธาจารย์ได้แต่งคัมภีร์อรรถกถาพระอภิธรรมขึ้นใหม่ ชื่อ “พระอภิธัมมัตถสังคหะ” หมายถึง “ประมวลความในพระอภิธรรม” เป็นการสรุปเนื้อหาสำคัญจากพระอภิธรรมรวมไปถึงอรรถกถาพระอภิธรรมอื่น ๆ แบ่งออกเป็น 9 ตอน ซึ่งกล่าวถึงปรมัตถธรรม 4 ประการ นอกจากนี้ในเวลาต่อมาคัมภีร์อภิธัมมัตถสังคหะเองก็ยังมีคัมภีร์อรรถกถาขึ้นอีก เช่น คัมภีร์อภิธัมมัตถสังคหะฎีกาเก่า อภิธัมมัตถวิภาวินี สังเขปนวรรณา และปรมัตถทีปนี เป็นต้น (พระคันธสาราภิวังศ์, 2552: 23 - 24) โดยปรมัตถธรรมนี้เองที่เป็นที่มาสำคัญของการแต่งวรรณกรรมกลอนสวดเรื่องพระปรมาตม์ในเวลาต่อมาด้วยการนำหลักธรรมดังกล่าวมาดัดแปลงเป็นวรรณกรรมกลอนสวด เพื่อให้คนทั่วไปที่ไม่มีความรู้ในเรื่องศาสนาสามารถเข้าใจลักษณะของปรมัตถธรรมได้ง่าย ซึ่งในต้นฉบับสมุดไทยมีข้อความกล่าวถึงที่มาของวรรณกรรมเรื่องพระปรมาตม์ความว่า

คำพระชินสีห์
สั่งสอนมนุษย์
ฟังแล้วจำไว้

๑ จักเอาบาลี
คัดออกเป็นไทย
กลบุตรสืบไป
อย่าให้เสื่อมสูญ

แปรเป็นคำไทย
สืบสืบกันมา
พระเจ้าบ้านชุกร

๑ ประมัตต์ผูกใหม่
พระเจ้าบ้านชุกร
มิให้เสื่อมสูญ
สอนสัตว์ทั้งหลาย

(ความใหม่, 31 – 32)

หวังเป็นนิสสัย
เพี้ยนพลาตอักษร
บทกลอนไครตี
ใ่วว่าจะแต่ง
ยกในพระคัมภีร์
ผิดเล่าเราเกรง

๑ ข้าผู้แต่งไว้
ปัจจัยโดยมี
ตัดทอนพระบาลี
ช่วยจัดตัดแปลง
๑ ทำตามสำแดง
สมมุติเอาเอง
ประมัตต์นั้นเอง
เป็นบาปกรรมนา

(ความใหม่, 639 – 640)

จากความข้างต้นกล่าวได้ว่า วรรณกรรมเรื่องพระประมัตต์มีที่มาจากการนำประมัตต์ธรรมที่เป็นภาษาบาลีมา “ผูก” หรือ “แปร” หมายถึงปรับเปลี่ยนแล้วเขียนขึ้นใหม่ แต่ไม่ใช่การสร้างเรื่องขึ้นเอง เพราะยังคงอยู่ในพื้นฐานของประมัตต์ธรรมตั้งข้อความที่บอกว่า “จักเอาบาลี คำพระชินสีห์ คัดออกเป็นไทย” หรือ “ใ่วว่าจะแต่ง สมมุติเอาเอง ยกในพระคัมภีร์ ประมัตต์นั้นเอง” หมายถึง วรรณกรรมเรื่องพระประมัตต์นี้ยกเอาประมัตต์ธรรมมาเป็นหลักในการแต่งเรื่องนั่นเอง

จุดประสงค์ของการแต่งหรือคัดลอก

จุดประสงค์ของการแต่งหรือการคัดลอกเรื่องพระประมัตต์สามารถแบ่งเป็น 3 จุดประสงค์หลัก ๆ คือ

1. เพื่อสอนคติธรรมในการดำเนินชีวิต

จุดประสงค์หลักของวรรณกรรมกลอนสวด คือ เพื่อสอนคติธรรม เรื่องความดี ความชั่ว บาปบุญคุณโทษ ให้ข้อคิดคติสอนใจในการดำเนินชีวิต และให้ความบันเทิงแก่ผู้อ่านหรือผู้ฟัง ซึ่งพระประมัตต์เองก็เป็นวรรณกรรมกลอนสวดที่แสดงให้เห็นจุดประสงค์ที่มุ่งเน้นการสอนเรื่องคติธรรมทางศาสนาอย่างชัดเจน เพราะเป็นวรรณกรรมที่มีเนื้อหาเป็นการสอนเรื่องทางศาสนาตลอดทั้งเรื่อง เช่น กล่าวถึงเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดที่ไม่สิ้นสุด จึงควรเร่งทำกุศลตั้งแต่ตอนที่ยังมีชีวิต เพื่อให้หลุดพ้นจากวัฏวนนี้ ดังความตอนหนึ่งว่า

เกิดแล้วตายไป
แต่เอากำเนิด
กระดุกเรียวยาย

๑ ตัวเรานี้ไซ้ไร
มิได้รู้วาย
เวียนเกิดเวียนตาย
อยู่ในแผ่นดิน

(ความใหม่, 33)

๑ ความสุขในมนุษย์โลกีย์
สุขนี้มีเท่านิรพาน

สวรรค์ชั้นนาคี

๑ เร่งให้ทำบุญให้ทาน
จงพันทุกนิรันดร์ราตรี

คิดกรรมฐาน

(ความใหม่, 581 - 582)

พระปรมัตถ์จึงเป็นวรรณกรรมที่มีจุดประสงค์เช่นเดียวกับวรรณกรรมกลอนสวดหรือวรรณกรรมทางศาสนาเรื่องอื่น ๆ ที่ต้องการสอนให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังหมั่นทำความดี ละเว้นความชั่ว เพื่อให้เกิดความสุขขึ้นแก่ตัวเองและได้ไปสู่นิพพาน

2. เพื่อเผยแพร่คำสอนทางศาสนาและเนื้อหาของวรรณกรรม

พระปรมัตถ์เป็นวรรณกรรมที่นำปรมัตถธรรมจากพระอภิธรรมในพระไตรปิฎก มาดัดแปลงเป็นวรรณกรรมกลอนสวด ที่มีท่วงทำนองในการอ่านและการยกตัวอย่างต่าง ๆ ที่ทำให้ทำความเข้าใจเกี่ยวกับปรมัตถธรรมได้ง่ายขึ้น ลักษณะเช่นนี้ถือเป็นการเผยแพร่คำสอนในศาสนา รูปแบบหนึ่ง ด้วยการใช้วรรณกรรมเป็นสิ่งจูงใจให้เลื่อมใสในพุทธศาสนา สั่งสอนเรื่องบาปบุญคุณโทษ และให้ข้อคิดคติสอนใจในการดำเนินชีวิตแก่ผู้อ่านหรือผู้ฟัง ส่วนการคัดลอกพระปรมัตถ์ลงในหนังสือสมุดไทยเล่มใหม่ทุก ๆ ครั้ง ทำให้มีต้นฉบับเรื่องพระปรมัตถ์เพิ่มขึ้นมาอีก 1 เล่ม และมีจำนวนเพิ่มขึ้นไปเรื่อย ๆ ตามความนิยมในการคัดลอก ทั้งหมดนี้เป็นการเผยแพร่เนื้อหาของวรรณกรรมให้เป็นที่รู้จักได้กว้างขวางยิ่งขึ้น ทำให้วรรณกรรมยังคงอยู่ในสังคมได้จนถึงปัจจุบันโดยไม่สูญหาย ดังข้อความที่กล่าวถึงการจะยกเนื้อหาของพระปรมัตถ์มากล่าวต่อผู้อ่านหรือผู้ฟัง เพื่อเผยแพร่เนื้อหาของพระปรมัตถ์ไม่ให้สูญหายไป ว่า

คำพระชินสีห์
สั่งสอนมนุษย์
ฟังแล้วจำไว้

๑ จักเอาบาลี
คัดออกเป็นไทย
กลบุตรสืบไป
อย่าให้เสื่อมสูญ

แปรเป็นคำไทย
สืบสืบกันมา
พระเจ้าบ้านจุง

๑ ประมัตต์ผู้ใหม่
พระเจ้าบ้านจุง
มิให้เสื่อมสูญ
สอนสัตว์ทั้งหลาย

(ความใหม่, 31 - 32)

รวมถึงข้อความที่ผู้คัดลอกกระบุว่าต้องการคัดลอกหรือต้องการให้เรื่องพระประมัตต์มีการเก็บรักษา ปรับปรุง และสืบทอดวรรณกรรมด้วย เช่น การขอให้ผู้อื่นช่วยแก้ไขเนื้อความให้ดีขึ้น หากเห็นว่าเนื้อความเดิมไม่เหมาะสม หรือการคัดลอกจากต้นฉบับอื่นมาแล้วแก้ไขด้วยตัวเอง เช่น “ข้าพเจ้าขอโอกาสแก้ไขบ้างเล็กน้อยในส่วนฉันทลักษณ์ที่เห็นได้ว่าผิด และคำบางคำที่เห็นว่าจะสืบ ๆ กันมาคลาดเคลื่อนเพราะผิดหลักกรรม” (สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2548: 265)

ให้เป็นวิสัย
ผิดพลังอักษร
บทกลอนใครดี

ว่าเราผู้เขียน
ฉบับขัดสน
เราแต่งทั้งนี้

ช่วยตกแต่งใส่
ให้ชัดให้เจน
ใส่ลงจงงาม

๑ ตัวเราแต่งไว้
จะได้โดยมี

ตัดรอนพระบาลี

ช่วยจัดตัดแปลง

๑ แล้วจะตีเทียน

ผิดเพี้ยนพระบาลี

บทต้นไม่มี

ประสมเนื้อความ

๑ แม้นผิดเพี้ยนไป

ให้เพราะให้งาม

ให้เห็นเนื้อความ

ตามแต่ปัญญา

(บรมัททจบบริบูรณ์ เลขที่ 288)

3. เพื่อหวังอันสงฆ์แก่ตัวผู้คัดลอก

โดยทั่วไปการสร้างหนังสือที่เกี่ยวข้องกับเรื่องทางศาสนาถือเป็นทางหนึ่งในการสืบทอดศาสนาอย่างเช่นในจุดประสงค์ข้อที่ 2 นอกจากนี้ยังถือว่าเป็นการนำมาซึ่งอันสงฆ์ด้วย โดยผู้แต่งหรือผู้สร้างจะมีแนวคิดว่าการสร้างหนังสือเป็นการสร้างกุศล จึงมักแสดงความปรารถนาหรืออธิษฐานขอให้ผลบุญในการสร้างหนังสือนี้เกิดประโยชน์ขึ้นต่อตัวเอง เช่น ขอให้มีความสุข ขอให้ได้พบพระศรีอาริยมตไตรยซึ่งมีความเชื่อว่าจะเป็นพระพุทธเจ้าองค์ต่อไปในภพภาคหน้า

หรือให้เป็นปัจจัยไปสู่นิพพาน (ตรีศิลป์ บุญขจร, 2547: 25 - 29) ซึ่งเรื่องพระปรมัตถ์มีข้อความที่แสดงถึงจุดประสงค์ในลักษณะนี้ เช่น สมุดไทยเลขที่ 289 มีชื่อเรื่องเขียนว่า “พระบอระมัตทรางไวยสำหรับพระศาสดานานิพพานะปัจจะโยโหตุ” หรือ “พระปรมัตถ์ สร้างไว้สำหรับพระศาสนา นิพพานะปัจจะโย โหตุ” เป็นการกล่าวถึงจุดประสงค์ของผู้สร้าง หมายถึง “สร้างพระปรมัตถ์เล่มนี้ไว้เพื่อสืบทอดพระศาสนา และขอให้ปัจจัยสู่นิพพาน” (วินัย เกาเสน, 2559)

เป็นหน่อพุทธองค์	๑ ข้าไหว้พระสงฆ์
ขอให้ข้าพ้น	ทรงศีลอาจารย์
โพลภัยอย่าพาล	จากวิภูสงสาร
อย่าให้เป็นบาป	เดชะพระสงฆ์
ให้พ้นจากมาร	๑ขอให้สุภาพ
ขอสิ้นราคะ	หมดสิ้นราคะ
ในพุทธบัญญัติ	ใจपालอย่ามี
ขอได้โปรดสัตว์	ในวิภูสงสาร
ข้ามพินกันดาร	๑ ขอให้ได้อรหัต
	ในโลกโอฬาร
	ในวิภูสงสาร
	จากฝั่งสาคร

(บรมัททจบบริบูรณ์ เลขที่ 288)

ขอให้สำเร็จแก่พระนิพพานในภพภาคหน้านั้นเถิด ข้าฯ ผู้เขียนสองคนนี้ ขอให้มิปัญญาอันใหญ่ยิ่งกว่าบุคคลทั้งหลายในชาตินี้และชาติหน้า จะเกิดในภพใด ๆ ขอให้พบพระศาสนาทุก ๆ ชาติหน้านั้นเถิด ประเสริฐเอย

(บอมัตถรม 1 เลขที่ 295)

ทั้งหมดนี้คือการแสดงความปรารถนาต่าง ๆ เช่น ขอให้ตนหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด คือ การไปสู่นิพพาน ขอให้ได้เป็นพระอรหันต์ในยุคสมัยของพระศรีอาริยมตไตรย ขอให้พ้นจากทุกข์ทั้งปวง หรือขอให้ได้เกิดในชาติภพที่ดี เป็นต้น

ลักษณะคำประพันธ์

พระปรมัตถ์เป็นวรรณกรรมที่ใช้กาพย์ชนิดต่าง ๆ ได้แก่ กาพย์ยานี กาพย์ฉบง และกาพย์สุรางคนางค์ เป็นหลักในการประพันธ์เช่นเดียวกับวรรณกรรมกลอนสวดเรื่องอื่น ๆ ซึ่งกาพย์ที่ใช้ในพระปรมัตถ์ ได้แก่

1. กาศ์ยานี 11

กาศ์ยานีใน 1 บท จะมี 2 บาท คือบาทเอกและบาทโท ในแต่ละบาทมี 2 วรรค วรรคหน้ามี 5 คำ วรรคหลังมี 6 คำ รวมเป็น 11 คำในแต่ละบาท จึงนิยมเรียกกาศ์ชนิดนี้ว่า “ยานี 11” หรือ “11” มีตัวอย่างดังนี้

๑ ฟังธรรมจำใส่ใจ

จะพ้นจากทุกขา

๑ แม้นว่านั่งฟังธรรม

จิตใจไม่มุ่งหมาย

มั่นจำได้เหมือนกล่าวมา

ความเวทนาจตุราบาย

พุดจากันเสียงวุ่นวาย

พุดมากมายแล้วหาถอน

(ความใหม่, 396 - 397)

2. กาศ์ฉบัง 16

กาศ์ฉบัง 1 บท มี 3 วรรค วรรคที่ 1 มี 6 คำ วรรคที่ 2 มี 4 คำ และวรรคที่ 3 มี 6 คำ รวมเป็น 16 คำใน 1 บท จึงนิยมเรียกว่า “ฉบัง 16” หรือ “16” มีตัวอย่างดังนี้

๑ ลางคนเกิดมาเมามัว

มิได้รำพึงถึงตน

๑ เสี้ยแรงเกิดมาเป็นคน

บ่ได้รู้อายอดสู

๑ เพราะว่าบาปนั้นคำชู

สำหรับวิบากคนพาล

บาปหนักกลุ่มตัว

น้ำใจทรชน

นรกสี่หมู

(ความเก่า, 389 - 391)

3. สุรางคนางค์ 28

กาศ์สุรางคนางค์ 1 บท มี 7 วรรค วรรคละ 8 คำ รวมเป็น 28 คำ จึงนิยมเรียกว่า “สุรางคนางค์ 28” หรือ “28” โดยมีตัวอย่างดังนี้

เจ้าขันธทั้งหลาย

ชักตีนชักมือ

เขารูมกันคร่า

๑ เมื่อตนจะตาย

เขารูมกันมา

ชักแข้งชักขา

เอาขันธของเขา

เขาเข้ากุมมือ
เขาจึงร้องว่า
ของท่านจะเอา

๑ ครางอยู่ฮือฮือ
ชกยื้อคร่าเอา
เอาไวโยเล่า
มีไซของเอ็ง

(ความใหม่, 732 - 733)

4. สุรางคนางค์ 32

กาพย์สุรางคนางค์ 32 เป็นกาพย์ที่ประดิษฐ์ขึ้นใหม่โดยพระราชวรวงศ์เธอกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ (วินัย ภูระหงษ์, 2544; 78) ลักษณะคือเพิ่มคำลงข้างหน้ากาพย์สุรางคนางค์ 28 อีก 1 วรรค รวมเป็น 32 คำ ตั้งชื่อว่า “กาพย์ธัญยช่างค์ 32” แต่ทั่วไปนิยมเรียก “กาพย์สุรางคนางค์ 32” หรือ “32” มากกว่า (พระยาอุปกิตศิลปสาร, 2533; 443) มีตัวอย่างดังนี้

๑ มาข้าจะกล่าวไป
สนโลกโลกา
สืบสืบกันมา
พระเจ้าบันฑูร

ปรมตฤ์ผูกใหม่
พระเจ้าบันฑูร
มิให้เสื่อมสูญ
สอนสัตว์ทั้งหลาย

(บรมัทจบบริบูรณ เลขที่ 288)

5. สุรางคนางค์ 36

กาพย์สุรางคนางค์ 36 เป็นกาพย์ที่ใช้ร้องขับเพลงขอ และบันฑูร เรียกกันทั่วไปว่า “กาพย์ขับไม้” ลักษณะคือเพิ่มคำในกาพย์สุรางคนางค์ 28 อีก 2 วรรค รวมเป็น 36 คำ (พระยาอุปกิตศิลปสาร, 2533; 443) มีตัวอย่างดังนี้

๑ หลงด้วยโลกีย์
ลืมนพ่อแม่เสีย
จะได้ฝากผี

มารยากระษัตริ
ด้วยเมียไม่ดี
ลืมนคุณชนนี

ยียวนไปมา
เลี้ยงมาตั้งใจ
มิดีหนักหนา

(ความใหม่, 350)

๑ ลูกคิดมาเล่า
ลูกจะแทนได้
ของพระมารดา

พระคุณทูลเกล้า
ยากหนักยากหนา
เอาเงินทองมา

บังเกิดเกศี
เป็นค่าน้ำนม
กองให้ชนนี

(ความใหม่, 352)

ปกติแล้วภาพยานี 11 ฉบับ 16 และสุรางคนางค์ 28 เป็นลักษณะคำประพันธ์ที่ใช้เป็นประจำในการแต่งวรรณกรรมกลอนสวด โดยนิยมใช้แต่งสลับกันไปมาในเนื้อเรื่อง (พระยาอุปกิตศิลปสาร, 2533: 431) ซึ่งพระปรมาภิไธยก็ใช้ภาพยั้ง 3 ชนิดนี้เป็นหลักในการประพันธ์เช่นกัน ส่วนภาพยั้งสุรางคนางค์ 32 และ 36 มีการใช้เพียงจำนวนไม่กี่บทเท่านั้น

การแพร่กระจายของวรรณกรรม

วรรณกรรมกลอนสวดเรื่องพระปรมาภิไธยเป็นวรรณกรรมที่แพร่หลายในช่วงรัชกาลที่ 3 - 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เท่าที่สามารถค้นหาและสืบทราบได้ในปัจจุบันต้นฉบับสมุดไทยวรรณกรรมกลอนสวดเรื่องพระปรมาภิไธยมีแพร่กระจายอยู่มากทางภาคใต้ตอนล่างและภาคใต้ฝั่งตะวันตกของประเทศไทย (สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2548: 308) โดยพบต้นฉบับเฉพาะที่มีสภาพสมบูรณ์และเสียหายเล็กน้อยรวมแล้วไม่ต่ำกว่า 30 เล่ม และยังมีต้นฉบับที่เสียหายกระต่อนกระแต่นอีกเป็นจำนวนมาก ส่วนทางภาคกลางเฉพาะที่เก็บรักษาอยู่ที่สำนักหอสมุดแห่งชาติพบต้นฉบับจำนวน 29 เล่ม ทางจังหวัดกาญจนบุรีพบต้นฉบับเฉพาะที่มีสภาพสมบูรณ์และเสียหายเล็กน้อยรวม 3 เล่ม และในบริเวณภาคเหนือตอนล่างพบต้นฉบับจำนวนอย่างน้อย 3 เล่ม (พ็อน เปรมพันธ์ และปริญา ปันสุวรรณ, 2556: 2 - 4) สรุปแล้วทั่วทั้งประเทศไทยพบต้นฉบับสมุดไทยวรรณกรรมกลอนสวดเรื่องพระปรมาภิไธยรวมแล้วไม่ต่ำกว่า 65 เล่ม แสดงให้เห็นว่ามีความนิยมในการคัดลอกหรือสร้างสมุดไทยเรื่องพระปรมาภิไธยในระดับหนึ่ง

ด้านทิศทางของการแพร่กระจาย สันนิษฐานว่าวรรณกรรมกลอนสวดเรื่องพระปรมาภิไธยน่าจะเริ่มแพร่กระจายมาจากภาคใต้ โดยตั้งข้อสังเกตจากจำนวนของต้นฉบับที่พบในท้องถื่นนี้ที่มากที่สุดและลดหลั่นกันไปจนถึงภาคเหนือที่พบน้อยที่สุด กรณีการเริ่มแพร่กระจายของเรื่องจากภาคใต้ขึ้นไปสู่ภาคกลางสันนิษฐานว่าน่าจะมาจากการรวบรวมหนังสือตำราต่าง ๆ จากหัววัดนครศรีธรรมราชตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 - 5 ขึ้นมายังกรุงเทพ (กุลนรี ราชปรีชา, 2527: 20; สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2548: 310) หรือจากการแต่งตั้งข้าราชการให้เป็นผู้บริหารจังหวัดนครศรีธรรมราชในฐานะหัวเมืองในสมัยนั้น ซึ่งทำให้ระยะนี้เป็นระยะที่วรรณกรรมทั้งจากภาคกลางและภาคใต้หลาย ๆ เรื่องเริ่มมีการเผยแพร่ส่งอิทธิพลไปมาซึ่งกันและกัน (ตรีศิลป์ บุญขจร, 2547: 17) เช่น การแต่งหรือคัดลอกวรรณกรรมภาคกลางเป็นสำนวนภาคใต้ หรือสำนวนภาคใต้เป็นภาคกลางประเด็นนี้จึงทำให้เกิดแนวคิดที่น่าสนใจว่าวรรณกรรมกลอนสวดเรื่องพระปรมาภิไธยเป็นวรรณกรรมที่เริ่มแพร่กระจายมาจากภาคใต้จริงหรือไม่ ซึ่งในงานวิจัยของสุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ ที่ศึกษาวรรณกรรมเรื่องพระปรมาภิไธยสำนวนภาคใต้ ได้ให้ข้อวินิจฉัยที่น่าสนใจเกี่ยวกับประเด็นดังกล่าว โดยอธิบายพอสังเขปได้ดังนี้

1. แนวคิดของสุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์

สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์ ทำงานวิจัยเรื่อง “พระปรมัตถธรรม คำกาพย์ ฉบับชำระ” โดยคัดเลือกต้นฉบับสมุดไทยเฉพาะที่พบในท้องถิ่นภาคใต้ที่มีความสมบูรณ์จำนวน 16 เล่มเป็นหลักในการวิเคราะห์ และเน้นการศึกษาคุณค่าด้านการใช้ภาษาและสภาพสังคม ซึ่งสุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์ ได้ให้ข้อวินิจฉัยว่าวรรณกรรมเรื่องพระปรมัตถ์เป็นวรรณกรรมที่มาจากท้องถิ่นภาคใต้จากการพิจารณาปัจจัยต่าง ๆ ต่อไปนี้

1.1 วัฒนธรรมที่แสดงถึงความเป็นวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้

ต้นฉบับสมุดไทยเรื่องพระปรมัตถ์ที่สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์ ใช้ มีเนื้อหาที่กล่าวถึงวัฒนธรรมพื้นบ้านภาคใต้ ซึ่งไม่มีในภาคอื่น ๆ ได้แก่ การออกพราน การใช้ไม้เพื่อนผี การแสดงโนรา กลองแขกและกลองทับ การเรียนและใช้อักษรขอมไทย (สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์, 2548: 264 - 270) ดังความในต้นฉบับท้องถิ่นภาคใต้ เช่น

๑ โขนหนังเครื่องรำเดิน เป็นของเล่นบันตามี
มะโนรามะโหรี ปีโหนทับจับจิตใจ
(สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์, 2548: 269)

1.2 การใช้คำภาษาถิ่น, หน่วยเสียง, โครงสร้างประโยค, ฉันทลักษณ์ และการบันทึกตามสำเนียงของท้องถิ่นภาคใต้

เช่นเดียวกับข้อ 1.1 ที่เป็นการมองเอกลักษณ์ของท้องถิ่นภาคใต้จากสภาพสังคมที่ปรากฏในวรรณกรรม ข้อ 1.2 จะเป็นการมองจากเอกลักษณ์ทางภาษา ซึ่งการใช้คำภาษาถิ่นในวรรณกรรม สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์ กล่าวว่าหากปรากฏการใช้คำภาษาถิ่นในระดับผิวเผินหรือมีเพียงเล็กน้อยจะไม่สามารถสรุปได้ว่าวรรณกรรมเรื่องนั้น ๆ เป็นของถิ่นใดถิ่นหนึ่งจริงหรือไม่ เนื่องจากคำบางคำเป็นคำที่ใช้กันทั่วไปในหลายท้องถิ่น หรือบางครั้งผู้คัดลอกก็อาจเป็นผู้รู้ภาษาหลาย ๆ ถิ่นหลาย ๆ สมัย ดังนั้นจึงควรพิจารณาคำในระดับลึกหรือเป็นคำที่มีวัฒนธรรมเฉพาะถิ่นเป็นบริบทอย่างเห็นได้ชัด เช่น คำว่า “ซังมั่ง” หรือ “ซังกั้ง” เป็นสำนวนภาษาถิ่นใต้ หมายถึง ทะลึ่งตึงตัง, เกกมะเหรก, เกกะ ตัวอย่างความในต้นฉบับท้องถิ่นภาคใต้ เช่น

๑ เดีโนโซเซมา
นาทรายซ่ายขวา เจรจาหยาบคาย
พบเพื่อนพุดหัว ทำตัวครุยคราย
เกะกะวุ่นวาย ซังมั่งโง่งง

(สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์, 2548: 270-271)

ผลของการวิจัยพบว่าพระปรมาภิไธยที่สุริวงค์ พงษ์ไพบูลย์ ศึกษา มีการใช้ลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมและภาษาของท้องถิ่นภาคใต้มากพอที่จะยืนยันได้ว่าผู้แต่งเรื่องพระปรมาภิไธยเป็นชาวใต้ (สุริวงค์ พงษ์ไพบูลย์, 2548: 274-279)

1.3 คำชี้แจงของพุทธทาสภิกขุ

หนึ่งในต้นฉบับสมุดไทยที่สุริวงค์ พงษ์ไพบูลย์ นำมาศึกษามีฉบับหนึ่งเป็นของพุทธทาสภิกขุ ซึ่งได้มาจากการบันทึกตามการท่องจำของอุบาสิกาสน สุป็นตี โดยพุทธทาสภิกขุเขียนคำชี้แจงในการตีพิมพ์ครั้งที่ 1 ว่า

ไม่ทราบว่าเป็นผู้แต่งกันแน่ ทราบแต่เพียงว่าอาจารย์ผู้เฒ่าท่านหนึ่งแถวน้ำรอบหรือศิริรัฐนิคมแต่ง ไม่มีต้นฉบับที่เขียนเหลือไว้อยู่ แต่อุบาสิกาสน สุป็นตี เป็นผู้ท่องจำไว้ได้มาแต่เล็ก ๆ...หนังสือเรื่องนี้แต่งเป็นกาพย์แต่เขาเรียกกันมาแต่ก่อนว่า ปรมาภิไธยคำกลอน

(สุริวงค์ พงษ์ไพบูลย์, 2548: 280)

ดังนั้นสุริวงค์ พงษ์ไพบูลย์ จึงกล่าวสรุปว่าลักษณะทั้งหมดเป็นการยืนยันว่าวรรณกรรมเรื่องพระปรมาภิไธยเป็นวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ แต่ทั้งนี้ข้อวินิจฉัยก็จะยังคงอยู่จนกว่าจะมีผู้นำหลักฐานอื่นที่หนักแน่นกว่ามาหักล้างเหตุผลดังกล่าว (สุริวงค์ พงษ์ไพบูลย์, 2548: 280) ซึ่งงานวิจัยของสุริวงค์ พงษ์ไพบูลย์ มีข้อจำกัดคือศึกษาแต่เฉพาะต้นฉบับสมุดไทยที่พบในท้องถิ่นภาคใต้เท่านั้น ข้อวินิจฉัยที่บอกว่าพระปรมาภิไธยเป็นวรรณกรรมภาคใต้จึงมีความน่าเชื่อถือน้อยลงเนื่องจากอาจจะมีต้นฉบับเรื่องพระปรมาภิไธยที่เป็นสำนวนท้องถิ่นภาคอื่น ๆ ที่มีลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมและภาษาที่เด่นชัดเช่นเดียวกันก็ได้ ซึ่งจากการศึกษาต้นฉบับสมุดไทยเรื่องพระปรมาภิไธยของสำนักหอสมุดแห่งชาติ ทำให้ไม่สามารถยืนยันได้แน่ชัดว่าพระปรมาภิไธยเป็นวรรณกรรมของภาคใต้หรือเป็นต้นฉบับที่มาจากภาคใต้หรือไม่ เนื่องจากมีการใช้ศัพท์ท้องถิ่นปะปนเพียงเล็กน้อยและอักขรวิธีก็เป็นรูปแบบที่พบได้ทั่วไปในทุกท้องถิ่น อีกทั้งบทประพันธ์ส่วนที่แสดงถึงวัฒนธรรมเฉพาะภาคใต้ตามที่สุริวงค์ พงษ์ไพบูลย์ ยกตัวอย่างมานั้นก็ไม่พบในต้นฉบับของสำนักหอสมุดแห่งชาติ แม้จะเป็นบทเดียวกันก็ตาม เช่น

ตารางที่ 6 เปรียบเทียบบทประพันธ์ระหว่างพระปรมัตถ์ฉบับภาคใต้กับฉบับสำนักหอสมุดแห่งชาติ

พระปรมัตถ์ฉบับภาคใต้	พระปรมัตถ์ฉบับสำนักหอสมุดแห่งชาติ
<p>โขนหนังเครื่องรำเต้น เป็นของเล่นบันดามี มะโนรามะโหรี ปี่โชนทับจับจิตใจ (สุริวงค์ พงศ์ไพบุลย์, 2548: 269)</p>	<p>โขนหนังเครื่องรำเต้น เป็นของเล่นบันดามี กลองแขกมโหรี การท่งนี้ผูกจิตใจ (ความใหม่, 458) หรือ โขนหนังเครื่องรำเต้น เป็นของเล่นโกหกใน ห้องกลองมโหรี การท่งนี้ผูกจิตใจ (บรมัทจบบริบูรณ์ เลขที่ 288)</p>

ตัวอย่างกรณีการศึกษาต้นฉบับของสำนักหอสมุดแห่งชาติที่กล่าวมานี้ เป็นข้อจำกัดเช่นเดียวกับที่กล่าวถึงในข้อ 1.2 คือมีลักษณะเกี่ยวกับความเป็นท้องถิ่นภาคใต้น้อยเกินไป รวมถึงบรรณานุกรมต้นฉบับของสำนักหอสมุดแห่งชาติเองก็ไม่ได้ระบุแหล่งที่มาอย่างชัดเจนว่าได้รับต้นฉบับหรือว่าต้นฉบับนั้นมาจากท้องถิ่นใด จึงยากที่จะยืนยันได้ว่าพระปรมัตถ์เป็นวรรณกรรมภาคใต้อย่างที่ สุริวงค์ พงศ์ไพบุลย์ เสนอ (ชวน เพชรแก้ว, 2559) โดยความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมภาคกลางกับภาคใต้ในลักษณะนี้ ยังเป็นประเด็นที่เกิดขึ้นกับวรรณกรรมกลอนสวดอีกหลาย ๆ เรื่อง เช่น สุนิบคัมภำพย์ ซึ่งขวัญดี รักพงศ์ และชวน เพชรแก้ว มีความเห็นว่า สุนิบคัมภำพย์ของภาคกลาง (ฉบับที่กรมศิลปากรตีพิมพ์เมื่อ พ.ศ.2509) น่าจะมาจากภาคใต้ เพราะมีคำศัพท์และวัฒนธรรมต่าง ๆ ของท้องถิ่นภาคใต้ปรากฏอยู่เป็นจำนวนมาก นอกจากนี้วรรณกรรมดังกล่าวยังได้รับความนิยมอย่างมากในภาคใต้และใช้เป็นแบบเรียนสอนอ่านสำหรับเด็ก จากความเห็นข้างต้นถึงแม้จะค่อนข้างยืนยันได้ว่าสุนิบคัมภำพย์ฉบับภาคกลางจะมีที่มาจากภาคใต้ แต่ไม่ได้หมายความว่าวรรณกรรมของภาคกลางทุกเรื่องจะมีที่มาจากภาคใต้ ดังเช่นกรณีของพระปรมัตถ์ซึ่งไม่สามารถยืนยันที่มาได้แน่ชัดเหมือนเรื่องสุนิบคัมภำพย์ รวมไปถึงวรรณกรรมเรื่องอื่น ๆ ดังนั้นจึงควรศึกษาเปรียบเทียบเป็นเรื่อง ๆ ไป (ตรีศิลป์ บุญขจร, 2547: 12 - 13) แต่ทั้งนี้หลังจากศึกษาต้นฉบับเรื่องพระปรมัตถ์ของสำนักหอสมุดแห่งชาติแล้ว พบว่ายังมีประเด็นอื่น ๆ ที่น่าสนใจมาพิจารณาเพิ่มเติมเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องพระปรมัตถ์เป็นวรรณกรรมภาคใต้ของ สุริวงค์ พงศ์ไพบุลย์ อีก ดังจะกล่าวต่อดังนี้

2. การพิจารณาเพิ่มเติมจากการศึกษาต้นฉบับของสำนักหอสมุดแห่งชาติ

2.1 การปรากฏเนื้อหาของวรรณกรรมเรื่องอื่นในต้นฉบับสมุดไทยเล่มเดียวกัน

นอกจากเนื้อหาเรื่องพระปรมัตถ์แล้ว ในต้นฉบับสมุดไทยเรื่องพระปรมัตถ์หลาย ๆ เล่มก็มักปรากฏเนื้อหาของวรรณกรรมเรื่องอื่น ๆ บันทึกพร้อมกันในต้นฉบับสมุดไทย

เล่มเดียวกัน ซึ่งการเขียนสมุดไทยเมื่อเขียนเนื้อหาหลักที่ต้องการจนจบแล้ว หากพื้นที่ในต้นฉบับสมุดไทยยังมีเหลืออยู่ ในบางครั้งผู้เขียนก็มักจะเขียนเรื่องอื่น ๆ เพิ่มเติมลงไปเพื่อให้มีเนื้อหาเต็มเล่มสมุดไทย โดยเรื่องที่เขียนเพิ่มเติมจะเกี่ยวข้องกับเนื้อหาหลักหรือไม่ก็ได้ กรณีนี้สันนิษฐานว่าบางครั้งผู้เขียนอาจต้องการใช้ทรัพยากรในสมุดไทยแต่ละเล่มให้คุ้มค่า ดังนั้นจึงพบเห็นต้นฉบับสมุดไทยที่มีเนื้อหามากกว่า 1 เรื่องในเล่มเดียวอยู่บ่อยครั้ง ซึ่งเรื่องที่เขียนเพิ่มเติมก็มีทั้งที่เขียนเต็มเรื่องเขียนโดยย่อ เขียนเท่าที่เขียนได้จนเต็มเล่มสมุดไทยแล้วตัดเรื่องจบ หรือเขียนไม่จบแต่มีการเขียนต่อในสมุดไทยเล่มถัดไป (ชัยวุฒิ พิชยะกุล, 2548: 124; ยุวเรศ วุทธิรพล, 2559) และจากการศึกษาต้นฉบับสมุดไทยเรื่องพระปรมาภิไธยของสำนักหอสมุดแห่งชาติ พบวรรณกรรมเรื่องอื่นที่นิยมบันทึกไว้ร่วมกันดังนี้⁵

2.1.1 นางโกลกวตี

เรื่องนางโกลกวตีเป็นวรรณกรรมที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับตำนานการสร้างโลก โดยพระอิศวรได้ให้กำเนิดนางโกลกวตีขึ้นมา ต่อมานางโกลกวตีมีจิตใจที่ต้องการอุทิศร่างกายให้แก่พระอิศวรเพื่อใช้ในการสร้างโลก พระอิศวรและพระนารายณ์จึงได้ช่วยยวะทุกส่วนของนางสร้างเป็นสิ่งต่าง ๆ ขึ้นมา เช่น แผ่นดิน ท้องฟ้า หมูดาว แม่น้ำ ภูเขา ดังความตอนหนึ่งว่า

นางผู้ประเสริฐ	๑ เราจักให้เกิด
จึงเอาพระหัตถ์	เนื้อเกลี้ยงจอมขวัญ
แทบข้างทำวนั้น	ตบลงด้วยพลัน
	เกิดเป็นนางมา
กลวงแกล้งเอวกลม	๑ นุ่มนอยนิรมล
พระอิศวรเจ้า	รูปร่างโสภา
ให้ชื่อตามวงศา	ชื่นชมหนักหนา
	นางโกลกวตี

⁵ วรรณกรรมเรื่องอื่น ๆ ที่นำมาบันทึกร่วมกันในต้นฉบับที่ใช้ศึกษานี้ ส่วนมากจะมีเนื้อหาแบบย่อหรือสั้นกว่าเนื้อหาทั้งหมดโดยปกติของวรรณกรรมเรื่องนั้น ๆ ซึ่งน่าจะเป็นเพราะผู้สร้างสมุดไทยต้องการแค่เพียงจะเขียนเนื้อหาให้เต็มเล่มสมุดไทยดังที่กล่าวมา แต่การอธิบายวรรณกรรมในกลุ่มดังกล่าวในงานวิจัยฉบับนี้จะอธิบายจากเนื้อหาสรุปของวรรณกรรมเรื่องนั้น ๆ เป็นหลัก ไม่ใช่การอธิบายตามเนื้อหาที่ปรากฏเฉพาะในสมุดไทยเรื่องพระปรมาภิไธย

เกิดมาเจ็ดวัน
จักใครให้ทาน
เนื้อหนังทั้งนี้

๑ นางนัจอมขวัญ
ศรัทธาเปรมปรีดิ์
เลือดเนื้ออันมี
ทั่วทั้งกายา

(ปรมัตถ์ เลขที่ 272)

ทำตามระบอบ
จักขุแห่งข้า
ขอเป็นพระจันทร์

๑ ผลข้าทำชอบ
ให้ทานทุกวัน
อันรุ่งเรืองฉั้น
อาทิตยเวหา

ขอให้ดวงจิต
เป็นสิ่งเป็นสัตว์
อยู่บนเวหา

๑ ขอลายชีวิต
เป็นดาวดารา
ทุกพันธุ์นา
รุ่งเรืองสุกใส

ขอเป็นคองคา
บ้างจืดบ้างเค็ม
ดำแดงขุ่นใส

๑ โลहितแห่งข้า
แม่น้ำน้อยใหญ่
ต่างต่างกันไป
มีในดินดอน

(ปรมัตถ์ เลขที่ 272)

วรรณกรรมเรื่องนี้มีจุดประสงค์เพื่อแสดงให้เห็นว่าพระเจ้าเป็นผู้สร้างโลกและมนุษย์ขึ้นมา และเพื่อสอนคติธรรมเรื่องบุพกรรม คือ ความเชื่อว่าการเป็นอยู่ในปัจจุบันเป็นผลมาจากการกระทำในอดีตชาติ ดังนั้นจึงควรเร่งบำเพ็ญทานบารมีและรักษาศีล เพื่อสร้างกรรมดีสำหรับอนาคตหรือชาติหน้าให้ดีกว่าเดิม (ตรีศิลป์ บุญขจร, 2547: 187 - 189; รวิพิมพ์ สมจิตร, 2544: 21 - 22) ซึ่งจากการศึกษาพบต้นฉบับเรื่องพระปรมัตถ์ที่บันทึกเรื่องนางโกศวดีทั้งหมด 4 เล่ม ได้แก่ สมุดไทยเลขที่ 272, 273, 289 และ 290

2.1.2 อาการสามสิบสอง หรือทวัตติงสาการ

อาการสามสิบสองเป็นเรื่องที่พรรณนาเกี่ยวกับส่วนต่าง ๆ ในร่างกาย ทั้ง 32 ประการด้วยคำภาษาบาลีและคำแปลภาษาไทย ได้แก่ เกศา - ผม โลมา - ขน นะขา - เล็บ ทันตา - ฟัน ตะโจ - หนิง มังสัง - เนื้อ นะหารู - เอ็น อัญฐี - กระดูก อัญฐิมิณูชัง - เยื่อในกระดูก วักกัง - ม้าม หะทะยัง - หัวใจ ยะกะนัง - ตับ กิโลมะกัง - ฟังผืด ปิหะกัง - ไต ปปผาสัง - ปอด อันตัง - ลำไส้ใหญ่ อันตะคุณัง - ลำไส้เล็ก อุทะริยัง - อาหารใหม่ กะริสัง -

อาหารเก่า ปิดตัง - น้ำดี เสมหัง - น้ำเสลด ปุพโพ - น้ำเหลือง โลหิตัง - เลือด เสโท - เหงื่อโคล
 เมโท - น้ำมันชั้น อัธฺสู - น้ำตา วะสา - น้ำมันเหลว เชโพ - น้ำลาย สิงฆาณิกา - น้ำมูก ละสิกา -
 น้ำในข้อ มุตตัง - ปัสสาวะ และ มัตตะเก มัตตะลุงคัง - เยื่อในสมอง จุดมุ่งหมายของเรื่องคือเพื่อสอน
 ให้ไม่มีความยินดีในรูปลักษณ์ภายนอกโดยให้ตระหนักถึงอาการสามสิบสองในร่างกายว่า
 ล้วนแต่เป็นสิ่งปฏิภูลเนาสลายได้ ไม่มีสิ่งใดสะอาดถึงแม้ภายนอกจะดูสวยงามก็ตาม เช่น ผม เล็บ ฟัน
 ดังความตอนหนึ่งในสมุดไทยว่า

อย่าได้ชื่นชม
 ทั้งแปดแสนเส้น
 อย่าได้สงกา

ทอดห้ก้มเก็บ
 เล็บเนาพุพอง
 คนพาลเอาไว้
 สามสิบสองอัน
 งอกคื่นภายหลัง
 คลอนห้กลุยสน

๑ เกศาคือผม

ว่าผมโสภา
 ย่อมแต่ล้วนอนิจจา
 ว่าจะเป็นแก่นสาร

๑ นักขาคือเล็บ

ว่าเล็บจัญไร
 เป็นหนองภายใน
 ย่อมเป็นทั้งวน

๑ ฟันาคือฟัน

ทั้งดำทั้งบน
 ยังไม่ร้อนรน
 ทนทุกขเวทนา

(พระบรมมัตถ์ ฉบับเพิ่มเติม เลขที่ 445)

ดังนั้นจึงควรตั้งจิตไม่ให้ความกำหนัดในร่างกายและตระหนักถึงความไม่เที่ยงแท้
 ของสังขาร ดังความตอนหนึ่งในสมุดไทยว่า

มัททะลุงคินฺติ
 ผู้มีปัญญา
 อย่าได้เฝ้ามัว

๑ มัททะเก

เยื่อในกระดูกหัว
 เล้าไว้ใส่ตัว
 โลภียัตถินหา

(บรมมัตถ์ เลขที่ 284)

นักขาพันตา
ทั้งสามสิบสอง
โมโหใจพาล

แต่ลั่นเครื่องเนา
เร่งคิดเร่งหาย
นิพพานมุณี

๑ เกศาโลมา

บ่เป็นแก่นสาร

ทวดิงสาการ

ยอยกว่าดี

๑ แต่ลั่นสูญเปล่า

เป็นการกระลี

อยู่ในคัมภีร์

อยู่ไกลกว่าไกล

(พระบรมมัต เลขที่ 292)

๑ บุคคลผู้ใด

อย่าได้มีดมัว

มีปัญญาเร่งให้เกลียดกลัว

ด้วยราคะตัณหา

(พระบรมมัต ฉบับเพิ่มเติม เลขที่ 445)

จากการศึกษาพบต้นฉบับเรื่องพระบรมมัตต์ที่ปรากฏเรื่องอาการสามสิบสองจำนวน 5 เล่ม ได้แก่ สมุดไทยเลขที่ 282, 284, 288, 292, และ 445 นับว่าเป็นอีกวรรณกรรมอีก 1 เรื่อง ที่นิยมบันทึกพร้อมกับพระบรมมัตต์ในสมุดไทยเล่มเดียวกัน

2.1.3 พระเจ้าเข้านิพพาน หรือนิพพานสูตร

พระเจ้าเข้านิพพานเป็นวรรณกรรมที่เล่าเหตุการณ์ช่วงก่อนและหลัง พระพุทธเจ้าปรินิพพาน เนื้อเรื่องเริ่มจากพระพุทธเจ้าตรัสเทศนาในขณะที่ประจวบอยู่ต่อพระสาวก เทวดาและพระมารดา ท่ามกลางความเศร้าโศกของเหล่าพุทธบริษัททั้งหลายที่กล่าวสรรเสริญ พระพุทธคุณ จากนั้นพระพุทธเจ้าจึงเสด็จดับขันธปรินิพพาน ดังความตอนหนึ่งว่า

ฟังพระเทศนา

ท่านท้าวโกสีย์

ท่านช่วยสั่งสอน

๑ พระอินทร์เจ้าฟ้า

ไพเราะบวร

มีใจน้ำอ่อน

จึงเข้านิพพาน

(พระบรมมัต เลขที่ 347)

พระเจ้าเทศนา	๑ ฤๅษีวิทยา
สอนสัตว์ถ้วนหน้า	ให้เร่งทำตาม
สรณังทั้งสาม	ให้เร่งเกรงขาม
	เป็นที่พึ่งตน
	(พระบรมมัต เลขที่ 347)

คิดคอดถ้วนถี่	๑ ท่านท้าวโกสีย์
พระเจ้านิพพาน	บั่นรอนทอนคุณ
เดือนหกพร้อมมูล	ปีมะเส็งเพ็งบุญ
สาวกทั้งหลาย	วันอังคารพอร
แต่ล้วนสาวก	๑ สั่งสอนหนักหนา
อกข้ารำจวน	ร้องให้คร่ำครวญ
	ตอกปั้นปูน
	ครวญถึงองค์ภควา
	(พระบรมมัต เลขที่ 347)

เนื้อเรื่องต่อจากนั้นเป็นกล่าวถึงการทำสังคายนาพระไตรปิฎก พระเจ้าอชาตศัตรู ออกรวบรวมพระธาตุที่กระจัดกระจายอยู่ตามที่ต่าง ๆ การประดิษฐานพระธาตุในสมัยพระเจ้าศรีธรรมโศกราช ณ หาดทรายแก้ว และการสร้างเมืองนครศรีธรรมราช (กลั่น คงเหมือนเพชร และ ชวน เพชรแก้ว, 2548: 91; ตริศิลา บัญชร, 2547: 167 - 178) จุดประสงค์ของเรื่องพระเจ้าเข้านิพพาน คือ เพื่อสอนเรื่องความไม่เที่ยงแท้ของสังขาร ดังจะเห็นได้ว่าแม้แต่พระพุทธเจ้าเอง ก็หนีไม่พ้นจากความแก่ชรา ความเจ็บไข้จากโรค และความตาย นอกจากนี้ยังเป็นวรรณกรรมประวัติศาสตร์เมืองนครศรีธรรมราชที่สำคัญอีกด้วย ซึ่งจากการศึกษาพบต้นฉบับเรื่องพระบรมมัตต์ที่ปรากฏเรื่องพระเจ้าเข้านิพพานจำนวน 2 เล่ม ได้แก่ สมุดไทยเลขที่ 287 และ 347

2.1.4 สุบินกุมาร หรือ สุบินคำกาพย์

สุบินกุมารเป็นวรรณกรรมที่กล่าวถึงสุบินผู้มีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาจึงได้ลามารดาออกบวชตั้งแต่อายุ 7 ขวบ ด้วยอาณิสงส์จากการบวชจึงสามารถช่วยบิดาให้พ้นจากการเป็นเปรตในนรกและทำให้มารดาตัดสินใจออกบวชเป็นชีด้วย สุบินคำกาพย์เป็นวรรณกรรมที่มีจุดประสงค์เพื่อชี้ให้เห็นถึงความไม่เที่ยงแท้ของสังขารจากเนื้อหาตอนที่บิดาของสุบินต้องเสียชีวิตไปตั้งแต่สุบินยังเล็ก และความสำคัญของการบวชที่ส่งผลดีต่อบุพการี (กุลนรี ราชปรีชา, 2527: 4; อภิขญา แก้วอุทัย และจอมขวัญสุทธีรินทร์, 2556: 40) ดังความว่า

สุบินกุมาร	๑ กล่าวตำนาน
รำเรียนเขียนธรรม	ทรงสมภารมา
บวชในพระศาสนา	ปรากฏหนักหนา
	ลู่ถึงอรหันต์
โปรดพ่อให้เสวยสุข	๑ โปรดแม่ให้พ้นทุกข์
นางฟ้าแห่ห้อม	ไปยังเมืองสวรรค์
เครื่องที่พอนันต์	เวดล้อมนั้บพัน
	อเนกนานา

(อภิขญา แก้วอุทัย และจอมขวัญสุพินันท์, 2556: 40)

จากการศึกษาพบต้นฉบับเรื่องพระปรมัตต์ที่ปรากฏเรื่องสุบินคำภีร์จำนวน 2 เล่ม ได้แก่ สมุดไทยเลขที่ 285 และ 286

นอกจากนี้ยังมีวรรณกรรมหรือเนื้อหาอื่น ๆ ที่บันทึกอยู่ในต้นฉบับที่ใช้ในการศึกษาอีก เช่น คำเนินพระรามและจินตตามณีในสมุดไทยเลขที่ 278 ตำราทำพระพุทธรูปไม้ในสมุดไทยเลขที่ 295 จิตตกุมารในสมุดไทยเลขที่ 445 เป็นต้น แต่เฉพาะวรรณกรรมทั้ง 4 เรื่องที่กล่าวมาเป็นวรรณกรรมที่นิยมบันทึกไว้ร่วมกับพระปรมัตต์อย่างเห็นได้ชัดซึ่งพบอยู่ในต้นฉบับเรื่องพระปรมัตต์หลาย ๆ เล่มดังที่กล่าวมาแล้ว และเมื่อพิจารณาวรรณกรรมทั้ง 4 เรื่องรวมกับเรื่องพระปรมัตต์ยังพบข้อสังเกตว่าวรรณกรรมเหล่านี้มีลักษณะร่วมกันที่สำคัญ ดังนี้

2.2 ลักษณะร่วมของวรรณกรรมที่ปรากฏร่วมกับพระปรมัตต์

2.2.1 แนวคิดสำคัญเนื้อหา

วรรณกรรมทั้ง 5 เรื่อง มีแนวคิดสำคัญของเนื้อหาที่คล้ายกัน คือ สอนให้ตระหนักถึงความไม่เที่ยงแท้ของสังขารว่าสังขารนั้นไม่ยั่งยืน เมื่อตายไปทุกอย่างที่มีก็สูญเปล่า มีแต่ผลบุญกรรมเท่านั้นที่ติดตัวไปจนถึงภพหน้า ดังนั้นจึงควรทำความดีสร้างบุญกุศลเพื่อให้ได้ไปสู่สวรรค์หรือไปสู่นิพพาน ซึ่งแนวคิดนี้เป็นทัศนคติหลักของพุทธศาสนาและเป็นลักษณะของวรรณกรรมประเภทกลอนสวด คือ เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับศาสนาหรือชาดกเพื่อมุ่งสอนคติธรรม

2.2.2 ท้องถิ่นที่วรรณกรรมได้รับความนิยม

การพบต้นฉบับสมุดไทยเรื่องพระปรมัตต์เป็นจำนวนมากในท้องถิ่นภาคใต้ แสดงให้เห็นว่าวรรณกรรมเรื่องนี้ได้รับความนิยมอย่างมากในท้องถิ่นใต้ และเป็นที่น่าสังเกตว่าวรรณกรรมเรื่องนางโกควดี พระเจ้าเข้านิพพาน และสุบินกุมาร ต่างก็เป็นวรรณกรรมที่มีความสำคัญและโดดเด่นจนได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายในท้องถิ่นภาคใต้เช่นกัน ซึ่งพอจะอธิบายความสำคัญของวรรณกรรมแต่ละเรื่องต่อท้องถิ่นภาคใต้ได้ดังนี้

- นางโศควดี เป็นเรื่องเกี่ยวกับตำนานการสร้างโลกที่มีลักษณะเด่น คือ มีเนื้อหาที่แตกต่างจากตำนานการสร้างโลกของพุทธศาสนา กล่าวโดยสรุปคือ ตำนานของพุทธศาสนาเชื่อว่าโลกถูกทำลายด้วยไฟประลัยกัลป์เป็นเวลานาน จากนั้นฝนจึงตกลงน้ำท่วมไปถึงสวรรค์เป็นเวลาอีกหนึ่งอสงไขย จึงมีลมสี่ประการพัดให้น้ำลดลง เกิดเป็นจักรวาล แผ่นดิน ภูเขา แม่น้ำ ป่า มนุษย์ ฯลฯ ขึ้นมา ส่วนตำนานการสร้างโลกในเรื่องนางโศควดีเป็นการสร้างโดยพระอิศวร ซึ่งเป็นความเชื่อในศาสนาฮินดู ลัทธิไสวนิกายของอินเดีย (รวีพิมพ์ สมจิตร์, 2544: 2 - 4) แต่เนื้อหาของเรื่องนางโศควดีก็ยังคงสอนเรื่องการสร้างบุญกุศลตามความเชื่อในพุทธศาสนาอยู่ ลักษณะนี้แสดงให้เห็นว่าวรรณกรรมเรื่องนี้มีการผนวกรวมความเชื่อระหว่าง 2 ศาสนา คือ พุทธและฮินดูเข้าไว้ด้วยกัน สอดคล้องกับรูปแบบความเชื่อของคนในท้องถิ่นภาคใต้ที่ผสมผสานกันระหว่างศาสนาพุทธและฮินดู ซึ่งอาจจะเป็นผลมาจากการติดต่อค้าขายทางทะเลกับอินเดียซึ่งมีมาตั้งแต่สมัยอดีตแล้ว นอกจากนี้ความเชื่อเรื่องนางโศควดียังปรากฏอยู่ในบทไหว้ครูต่าง ๆ ของภาคใต้ เช่น บทเพลงบอกทำขวัญข้าวของนายน้อย ฟองมณี จังหวัดนครศรีธรรมราชว่า

ครั้นนางโศควดี⁶ นางเจ้าจะสิ้นชีวิต
 แต่ว่าแม่ดวงจิตแจ้งจริง ไปเสียทุกสิ่งสรรพ
 ว่านางมีจิตคิดเมตตา ตามมาอาสาในเขตชันษ
 (สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2542: 5847)

บทไหว้ครูโนราของขุนอุปถัมภ์นรากร (พุ่ม เทวา) ตอนหนึ่งว่า

ลูกกาศราชครูเท่านั้นแล้ว ผ่องแผ้วเป็นเพลงพระคาถา
 ลูกไหว่นางหงส์กรงพาลี ไหว่นางธรรณีเมขลา
 ไหว้บริถิวราชา ภูมิมหาลามมหาชัย
 ลูกจะไหว้แม่โศควดี ธรรณีแม่ได้เป็นใหญ่
 ลูกเล่นเต้นรำบรรดาที่ทำบนหัวแม่ แหละขอค่าความอำภย
 (สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2542: 5848)

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่าตำนานเรื่องนางโศควดีมีความสำคัญทางจิตใจต่อคนภาคใต้ การที่มีชื่อของนางโศควดีปรากฏอยู่ในบทไหว้ครูเหล่านี้ แสดงว่านางโศควดีก็มีฐานะเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คนภาคใต้เคารพบูชาเทียบเท่ากับเทวดาหรือบรรพบุรุษอื่น ๆ ที่กล่าวถึงในบทไหว้ครูเช่นกัน

⁶ ชื่อนางโศควดีที่พบในบทไหว้ครู บางแห่งก็ใช้คำว่า “โศควชิตี” หรือ “โศควดีติ”

ด้วยบุญคุณแก่มนุษย์ที่ช่วยสร้างโลกขึ้นมา ดังนั้นเมื่อจะจัดพิธีใด ๆ ก็จะต้องมีการกล่าวอัญเชิญนางโศควดีมาด้วยเพื่อความมีสิริมงคล (สุธิวังศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2542: 5848)

- *พระเจ้าเข้านิพพาน* นอกจากจะเป็นที่รู้จักในชื่อนี้แล้ว อีกชื่อหนึ่งที่เรียกกันคือ “ตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช” (กรมศิลปากร, 2560: 8; กลิ่น คงเหมือนเพชร และชวน เพชรแก้ว, 2548: 91) เนื่องจากมีต้นฉบับสมุดไทยหลายเล่มที่มีเนื้อความตอนต้นเรื่องเป็นเรื่องพระเจ้าเข้านิพพาน และได้ขยายความต่อเป็นการพรรณนาถึงประวัติความเป็นมาของพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราชในลักษณะทางอิทธิปาฏิหาริย์เพื่อแสดงความศักดิ์สิทธิ์ของพระธาตุ และเชื่อมโยงการประดิษฐานพระธาตุในสมัยพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชกับการเล่าถึงเหตุการณ์ทางการเมืองระหว่างนครศรีธรรมราชกับกรุงธนบุรีเพื่อสรรเสริญบารมีของพระยาศรีธรรมมาโคกราชเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชด้วย⁷ ซึ่งตำนานนี้ยังคงเป็นที่เชื่อถือควบคู่กับองค์พระธาตุเมืองนครศรีธรรมราชอยู่อย่างแพร่หลายจนถึงปัจจุบัน (กลิ่น คงเหมือนเพชร และชวน เพชรแก้ว, 2548: 91; ตรีศิลป์ บุญขจร, 2547: 200 - 207)

- *สุบินกุมาร* แม้จะเป็นวรรณกรรมที่แพร่หลายในทุกภูมิภาคตั้งแต่ภาคเหนือจนถึงภาคใต้ แต่สำนวนที่ว่ากันว่าเป็นสำนวนที่แพร่หลายที่สุด คือ สำนวนเก่าของพระครูวินัยธรจังหวัดนครศรีธรรมราช (กุลนรี ราชปรีชา, 2527: 8 - 9; อภิขญา แก้วอุทัย และจอมขวัญสุทินนท์, 2556: 40 - 46) ซึ่งต้นฉบับที่พบในท้องถิ่นภาคใต้รวมไปถึงท้องถิ่นอื่น ๆ หลายฉบับต่างก็มีเค้าโครงเรื่องที่เหมือนกันกับสำนวนเก่านี้เอง นอกจากนี้สุบินกุมารก็ยังคงเคยเป็นหนังสือหัดอ่านของคนภาคใต้ในยุคก่อนที่จะมีโรงเรียน (ณัฐวดี สุทธิสงคราม, 2522: 33; อภิขญา แก้วอุทัย และจอมขวัญสุทินนท์, 2556: 37) แสดงให้เห็นว่าวรรณกรรมเรื่องดังกล่าวมีความสำคัญกับวิถีชีวิตของคนในภาคใต้อย่างมาก

ส่วนเรื่องอื่น ๆ อย่างอาการสามสิบสองและจิตทกุมาร แม้จะไม่ใช่วรรณกรรมที่พบเห็นได้เด่นชัดหรือมีความสำคัญมากนักในภาคใต้ แต่ในงานวิจัยของสุธิวังศ์ พงศ์ไพบูลย์ ก็ยังคงกล่าวว่ ต้นฉบับเรื่องพระปรมัตถ์ของภาคใต้หลาย ๆ เล่มก็มีความนิยมในการบันทึกเรื่องพระปรมัตถ์กับอาการสามสิบสองเอาไว้ร่วมกัน (สุธิวังศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2548: 267 - 268) ส่วนเรื่องจิตทกุมารเองก็เป็นวรรณกรรมที่สอนเรื่องความไม่เที่ยงแท้ของสังขาร การเวียนว่ายตายเกิด และพบต้นฉบับสมุดไทยเรื่องนี้ในภาคใต้เช่นเดียวกัน (เดือน พรหมเมศ, 2548: 80) เพราะฉะนั้นจากประเด็นเรื่องลักษณะร่วมที่กล่าวมานี้ การนำเอาวรรณกรรมที่มีความสอดคล้องกันทั้งเนื้อหา บทประพันธ์

⁷ ชื่อ “ศรีธรรมมาโคกราช” ในเรื่องนี้มี 2 คน 1.พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช คือ ผู้ที่ประดิษฐานพระธาตุ ณ หาดทรายแก้วและสร้างเมืองนครศรีธรรมราช เมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 17 และ 2.พระยาศรีธรรมมาโคกราช คือ เจ้าเมืองนครศรีธรรมราช อยู่ในสมัยกรุงธนบุรีถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น (ตรีศิลป์ บุญขจร, 2547: 200)

บางตอน ความสำคัญและความแพร่หลายในท้องถิ่นภาคใต้มาบันทึกพร้อมกับเรื่องพระปรมัตถ์ รวมถึงคำกล่าวของพุทธทาสภิกขุที่ชี้แจงว่าต้นฉบับแรกมาจากภาคใต้ และจำนวนของต้นฉบับ ซึ่งพบมากที่สุดในท้องถิ่นภาคใต้ ทั้งหมดจึงเป็นข้อมูลที่สามารถเสริมข้อวินิจฉัย ของสุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ ที่ว่า “วรรณกรรมกลอนสวดเรื่องพระปรมัตถ์เป็นวรรณกรรมภาคใต้” ให้มีความน่าเชื่อถือและมีความเป็นไปได้อยู่มาก ส่วนการที่พบเอกลักษณ์ทางภาษาและวัฒนธรรม ภาคใต้อยู่ในต้นฉบับของสำนักหอสมุดแห่งชาติ สันนิษฐานว่าเกิดจากการคัดลอกและปรับเปลี่ยน เนื้อหาบางส่วนตามความคิดเห็นของผู้คัดลอกซึ่งอาจเป็นคนภาคกลางนั่นเอง

การใช้สวดอ่าน

ถึงแม้ว่าจะพบต้นฉบับสมุดไทยเรื่องพระปรมัตถ์อยู่ในหลาย ๆ ท้องถิ่นของประเทศไทย อีกทั้งยังมีการคัดลอกเรื่องพระปรมัตถ์รวมอยู่กับวรรณกรรมเรื่องอื่น ๆ อีกหลายเรื่อง แต่ในปัจจุบัน ยังไม่พบว่ามีคนนำเรื่องพระปรมัตถ์มาใช้สวดอ่านจริง ๆ ในวันสำคัญหรือพิธีกรรมทางศาสนา หรืออาจมีแต่ไม่เป็นที่นิยมนัก ซึ่งน่าจะมีสาเหตุหลัก ๆ อยู่ 3 ประการ คือ

1. อิทธิพลจากปรมัตถธรรมและความศักดิ์สิทธิ์ของเอกสาร

การตั้งชื่อเรื่องว่า “ปรมัตถ์” ตามปรมัตถธรรมซึ่งเป็นที่มาของเรื่อง อาจมีข้อดีคือ ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของวรรณกรรมเรื่องนี้ เนื่องจากปรมัตถธรรมคือหลักธรรมที่ยิ่งใหญ่ที่กล่าวถึงความจริงที่สุดของโลก การตั้งชื่อเรื่องแบบนี้จึงแสดงให้เห็นว่าวรรณกรรมเรื่องนี้มีความยิ่งใหญ่ และสำคัญเหมือนกับปรมัตถธรรมเช่นกัน แต่ขณะเดียวกันก็มีข้อเสียคืออาจทำให้เกิดความคิดว่า ในเมื่อปรมัตถธรรมเป็นหลักธรรมชั้นสูงที่ยากแก่การศึกษาให้เข้าใจแล้ว เรื่องพระปรมัตถ์เองก็อาจจะ มีเนื้อหาที่ลึกซึ้งเข้าใจได้ยากเช่นเดียวกัน ในขณะที่วรรณกรรมกลอนสวดเรื่องอื่น ๆ สามารถอ่าน และทำความเข้าใจได้ง่ายกว่า จึงเป็นเหตุให้ไม่มีความนิยมในการนำพระปรมัตถ์มาอ่านหรือสวด นอกจากนี้ในสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมีหลายคนที่มีแนวความคิดว่าสมุดไทย ที่บันทึกเรื่องเกี่ยวกับศาสนานั้นเป็นของศักดิ์สิทธิ์ที่ไม่ควรแตะต้อง หรือต้องปฏิบัติตนให้เหมาะสม หากจะนำมาใช้ ซึ่งบางครั้งก็ปรากฏข้อความในสมุดที่ไทยกล่าวสาปแช่ง ดุค่า หรือดักเตือนผู้ที่จะนำ สมุดไทยมาใช้ ซึ่งบางครั้งก็ปรากฏข้อความในสมุดที่ไทยกล่าวสาปแช่ง ดุค่า หรือดักเตือนผู้ที่จะนำ สมุดไทยมาใช้อย่างไม่เหมาะสมเพราะถือว่าเป็นของสูงที่ควรเคารพบูชา (ตรีศิลป์ บุญขจร, 2547: 26) ดังความตอนหนึ่งว่า

๑ สวดแล้วให้รำพึง	คิดให้ถึงจึงสวดไป
คนดีที่เลื่อมใส	เห็นแจ้งใจในปัญญา
๑ คนพาลสวดเสียเปล่า	คนดีเล่าใส่เกศา
คนพาลอ่านหลับตา	คนบ้าว่ารำคาญ

๑ อ่านแล้วมิเข้าใจ	คนนั้นไซร้ไอ้คนพาล
ตัวมันใจห้าวหาญ	ที่เกี่ยวพาลจึงพอใจ
๑ สวดเล่นแต่พอสนุก	ไม่เห็นทุกข์แลเห็นภัย
ไอ้ถ้อยไม่เข้าใจ	สวดไปโยให้ป่วยการ
๑ ตัวมึงไอ้คนโหด	ไม่เห็นโทษในสงสาร
น้ำใจไอ้คนพาล	ถึงจะอ่านไม่ยินดี
๑ พอใจสวดไสวัด	ใจกำดัดค้ำโลกีย์
คนชั่วเอาตัวหนี	ไม่ยินดีที่สั่งสอน
๑ สวดไปใจไม่ตั้ง	ทั้งผู้ฟังนั่งหาวนอน
คนพาลอย่าสั่งสอน	ซึ่งบทกลอนพระคาถา

(ความใหม่, 223 - 229)

บทประพันธ์ข้างต้นกล่าวว่าการสวดต้องตั้งใจสวด มิใช่ระลึกถึงเนื้อหาคำสอน หากไม่ตั้งใจอ่าน หรืออ่านแค่พอสนุก ก็เปรียบได้กับคนชั่วคนพาลนั่นเอง ดังนั้นจึงน่าจะเป็นอีกเหตุหนึ่งที่ทำให้วรรณกรรมที่บันทึกอยู่ในสมุดไทยอย่างเช่นเรื่องพระปรมัตถ์ไม่ค่อยมีการนำมาสวดอ่าน เนื่องจากการสร้างภาพลักษณ์ให้สมุดไทยเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์และมีขั้นตอนการสวดอ่านที่ยุ่งยาก จนอาจทำให้ชาวบ้านไม่กล้าหยิบยืมมาอ่านนั่นเอง

2. วรรณกรรมเรื่องอื่นได้รับความนิยมมากกว่า

โดยทั่วไปวรรณกรรมกลอนสวดที่นิยมอ่านมักจะเป็นชาดก เรื่องเลียนแบบชาดกนิทานพื้นบ้าน หรือเรื่องทางศาสนาที่สำคัญ ๆ อย่างมหาชาติ หรือพระมาลัย (ตรีศิลป์ บุญขจร, 2547: 4 - 5) เนื่องจากวรรณกรรมทั้ง 2 เรื่องเป็นวรรณกรรมเก่าแก่ที่นิยมสวดอ่านมาตั้งแต่สมัยอยุธยา มีอิทธิพลแพร่หลายไปทั่วทุกภาคในประเทศไทยรวมถึงประเทศข้างเคียง อีกทั้งยังเป็นวรรณกรรมที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนไทยตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน โดยมหาชาติหรือเวสสันดรชาดก เป็นวรรณกรรมที่เล่าถึงพระชาติสุดท้ายของพระโพธิสัตว์ก่อนที่จะมาเกิดเป็นพระพุทธเจ้า ซึ่งคนไทยมีความเชื่อกันว่าหากได้ฟังเทศน์ชาดกเรื่องนี้ครบทั้ง 13 กัณฑ์ภายในวันเดียวจะได้านิสงส์มาก จึงมีการจัดประเพณีเทศน์มหาชาติเป็นประเพณีใหญ่ และเป็นประเพณีหลวงขึ้น ซึ่งผู้สวดจะเป็นพระและสวดเฉพาะมหาชาติเท่านั้น (ตรีศิลป์ บุญขจร, 2547: 5) ส่วนพระมาลัยเป็นวรรณกรรมที่เล่าถึงการไปโปรดสัตว์ในนรกและไปพบพระศรีอาริยมุตไตรยบนสวรรค์ของพระมาลัย ก่อนที่จะกลับมาเทศนาสั่งสอนมนุษย์โลกให้รู้จักเรื่องบาปบุญคุณโทษ นรกสวรรค์ การทำความดีละเว้นความชั่ว เพื่อให้ได้ไปเกิดในยุคของพระศรีอาริยมุตไตรย ซึ่งเรื่องพระมาลัยมีการใช้สวดแตกต่างกันไปตามแต่ละท้องถิ่น ทั้งการสวดในงานเทศน์

มหาชาติ โดยจะสวดเรื่องพระมาลัยก่อนการสวดเรื่องมหาชาติ หรือใช้สวดในงานมงคลและอวมงคล ตามที่ เสฐียรโกเศศ และ เปื้อง ณ นคร ได้กล่าวว่าแต่เดิมเรื่องพระมาลัยเป็นวรรณกรรมที่นิยมใช้สวดในงานแต่งงานช่วงที่เจ้าบ่าวนอนเฝ้าหอจนกว่าจะถึงฤกษ์วันเรียงหมอน แต่ในปัจจุบันไม่มีการสวดพระมาลัยในงานแต่งงานแล้ว คงเหลือแต่การใช้สวดในงานศพซึ่งก็ไม่ใช่ที่นิยมแล้วเช่นกันเพราะปัจจุบันเน้นการสวดแต่พระอภิธรรมเท่านั้น (ชฎาลักษณ์ สรรพานิช, 2524: 23-24)

นอกจากนี้เรื่องของกระบวนการศึกษาเองก็มีส่วนให้พระปรมัตถ์ไม่เป็นที่นิยมเช่นกัน เนื่องจากการศึกษาของเด็กในสมัยก่อนต้องอาศัยการหัดอ่านจากตำราเรียน วรรณกรรมกลอนสวด เรื่องต่าง ๆ ก็เป็นหนึ่งในตำราเรียนที่ใช้สอนอ่านสำหรับเด็กเพื่อให้อ่านหนังสือได้คล่องแคล่ว แต่กลอนสวดเรื่องที่เหมาะสมจะนำมาใช้สอนอ่านได้ ควรจะต้องเป็นเรื่องที่อ่านได้ง่าย และมีเนื้อหาที่ไม่ยากจนเกินไป เช่น ประถม ก.กา และปฐมมาลา ซึ่งเป็นเรื่องที่นิยมอย่างมากในการเรียนการสอนสำหรับเด็กช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ (กุลนรี ราชปรีชา, 2527: 2) หรือแม้กระทั่งการสวดไอ้เอ้ววิหาร รายที่มีมาตั้งแต่สมัยอยุธยา ก็เช่นกัน การสวดไอ้เอ้ววิหารรายคือการอ่านสวดโดยเด็กนักเรียน ซึ่งใช้กลอนสวดเป็นแบบเรียนฝึกอ่าน ในสมัยรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 4 โปรดให้นักเรียนโรงเรียนที่อ่านหนังสือกลอนสวดมาสวดตามศาลารายในบริเวณพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม โดยสวดเรื่องที่เรียนมาหรือเรื่องใดก็ได้ตามแต่ถนัด จนถึงปลายสมัยรัชกาลที่ 5 จึงสวดแต่เรื่อง กาพย์พระไชยสุริยาเรื่องเดียว (ตรีศิลป์ บุญขจร, 2547: 6) ทั้งหมดนี้จึงทำให้วรรณกรรมเรื่องพระปรมัตถ์ไม่ได้รับความนิยมมากเท่าวรรณกรรมกลอนสวดเรื่องอื่น ๆ นั่นเอง

3. การเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย

ด้วยความที่แนวคิดของคนในสมัยรัตนโกสินทร์นั้นเปลี่ยนแปลงไปจากสมัยอยุธยา กล่าวคือหลังจากสมัยอยุธยาเป็นต้นมา มีผู้รู้ภาษาบาลีและอักษรขอมน้อยลงเรื่อย ๆ การเข้าถึงแก่นของหลักธรรมก็ลดลงไปเช่นกัน ส่วนความเชื่อทางพุทธศาสนาก็เป็นการตีความโดยชาวบ้านมากขึ้น กลายเป็นว่าพุทธศาสนิกชนหันไปศรัทธาเรื่องของอิทธิปาฏิหาริย์มากกว่าหลักธรรม ทำให้ไสยศาสตร์ คาถาอาคม หรือมายาคติต่าง ๆ แทบจะกลายเป็นค่านิยมของสังคม ดังนั้นเนื้อหาของเรื่องพระปรมัตถ์ที่เป็นการสอนหลักธรรมจึงเหมือนเป็นการสวนกระแสความต้องการของสังคม ทำให้วรรณกรรมเรื่องนี้ไม่ได้รับความนิยมมากนัก (สุธิวศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2548: 309)

การเปลี่ยนแปลงอีกอย่างหนึ่ง คือ เทคโนโลยีการพิมพ์ที่เริ่มมีตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 ซึ่งได้เข้ามาแทนที่การเขียนด้วยลายมือ ทำให้ความนิยมในการสร้างสมุดไทยเริ่มลดลงตามไปด้วย เพราะการอ่านวรรณกรรมจากหนังสือที่พิมพ์เป็นเล่มนั้นสะดวกและง่ายกว่าการอ่านจากต้นฉบับสมุดไทย ส่วนต้นฉบับสมุดไทยที่สร้างขึ้นมาก่อนหน้านี้นี้ก็เริ่มชำรุดเสียหายไปตามกาลเวลา (สุธิวศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2548: 310)

บทที่ 4

เนื้อหาและคุณค่าของวรรณกรรมกลอนสวดเรื่องพระปรมัตถ์

บทที่ 4 นี้จะเป็นการกล่าวถึงเนื้อหาของวรรณกรรมกลอนสวดเรื่องพระปรมัตถ์ และกล่าวถึงความเหมือนหรือความแตกต่างกันระหว่างทั้ง 2 ส่วน จากนั้นจะกล่าวถึงคุณค่าของวรรณกรรมเรื่องนี้ที่พบหลังจากการศึกษา เพื่อให้ทราบถึงคุณค่า ความโดดเด่น ความน่าสนใจ หรือประโยชน์ต่อผู้ที่อ่านวรรณกรรมเรื่องพระปรมัตถ์

เนื้อหาของวรรณกรรมกลอนสวดเรื่องพระปรมัตถ์

เนื้อหาของวรรณกรรมเรื่องพระปรมัตถ์ สามารถแบ่งได้เป็น 2 ส่วนตามที่ได้คัดแยกต้นฉบับสมุดไทยเป็นกลุ่มส่วนต่าง ๆ ไว้ข้างต้น คือ 1.พระปรมัตถ์สำนวนความเก่า และ 2.พระปรมัตถ์สำนวนความใหม่ ซึ่งทั้ง 2 ส่วนมีเนื้อหา ดังนี้

พระปรมัตถ์สำนวนความเก่า

พระปรมัตถ์สำนวนความเก่า เนื้อหาหลัก ๆ จะกล่าวว่าไม่มีผู้ใดหนีพ้นความตาย ต้องเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสารไม่มีที่สิ้นสุด และจะเกิดในภพภูมิที่ดีไม่ได้อย่างไรก็ขึ้นอยู่กับกรรมที่ได้ทำไว้ขณะยังมีชีวิต ดังนั้นมนุษย์จึงไม่ควรประมาทและเร่งสร้างกุศลเพื่อสั่งสมผลบุญและมุ่งสู่นิพพานอันเป็นความสุขที่แท้จริง โดยมีเนื้อหา ดังนี้

1. คันถารัมภะ หรือ การเปิดเรื่อง

คันถารัมภะ หมายถึง อารัมภบทของคัมภีร์ การเปิดเรื่อง หรือการเริ่มเรื่อง ก่อนที่จะเข้าสู่เนื้อหาในคัมภีร์หรืองานประพันธ์ ในต้นฉบับพระปรมัตถ์ส่วนใหญ่จะเริ่มด้วยบทประณามพจน์หรือบทไหว้ครู คือ การกล่าวบูชาสิ่งทั้งหลายที่สูงกว่าตน เช่น เทวดา พระรัตนตรัย หรือบิดามารดา เพื่อแสดงถึงความเคารพยกย่องต่อสิ่งที่กล่าวถึง ดังตัวอย่าง

๑ นโมข้าจะไหว้พระพุทธ	อันบริสุทธ์ด้วยศีลา
ผมข้าคือบุชบา	ในเศสกาถายมุนี
๑ นิ้วมือข้าทั้งสอง	คือเทียนทองถวายด้วยดี
ประนมกรอัญชูลี	เหนือเกศไหว้ศาสดา
๑ ข้าไหว้ทั้งพระธรรม	อันเลิศล้ำคณนา
จากโอษฐ์พระศาสดา	ใครจักมาเปรียบบุญปาน

๑ ข้าไหว้ทั้งพระสงฆ์
รู้ธรรมใครจะปาน
เลิศพระองค์ขอปริญาณ
จะเทียมทานพระสงฆ์มา
(ความเก่า, 1 - 4)

๑ ข้าไหว้ทั้งครูสอน
สั่งสอนข้าทุกอัน
ย้ายอกรอภิวันท์
ให้สบพระคาถา
(ความเก่า, 20)

บทประณามพจน์ในพระปรมัตถ์สำนวนความเก่า เป็นการกล่าวบูชาพระรัตนตรัยทั้ง 3 คือ พระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ และกล่าวบูชาครูอาจารย์ โดยกล่าวถึงการไหว้ของตนว่า “ประณมกรอัญชลี เหนือเกศไหว้ศาสดา” คือการพนมมือขึ้นไหว้เหนือศีรษะเพื่อแสดงความเคารพอย่างสูงสุด กล่าวสรรเสริญคุณของพระรัตนตรัยซึ่งแปลความได้ว่า “พระพุทธรูปเจ้าเป็นผู้บริสุทธิ์ด้วยศีล พระธรรมเป็นสิ่งเลิศล้ำจากพระพุทธรูปเจ้า และพระสงฆ์เป็นผู้รู้ซึ่งในพระธรรมที่สุด” และกล่าวบูชาครูผู้สอน “ย้ายอกรอภิวันท์ สั่งสอนข้าทุกอัน ให้สบพระคาถา” หมายถึงขอบูชาครูที่สอนให้ได้รู้วิชา และพบพระธรรม นี่คือตัวอย่างของบทไหว้ครูที่มักจะปรากฏเป็นการเปิดเรื่องของวรรณกรรมแทบทุกเรื่อง ซึ่งนอกจากจะเป็นการแสดงความเคารพหรือขอบคุณต่อสิ่งที่สูงศักดิ์กว่าตนแล้ว ในอีกแง่หนึ่งก็ยังเป็นการถือโชคลางให้การแต่งหรือการเขียนวรรณกรรมนั้นประสบผลสำเร็จอีกด้วย เนื่องจากคนไทยมีความเชื่อว่าการไหว้ครูจะทำให้เกิดสวัสดิมงคล และในทางกลับกันถ้าไม่มีการไหว้ครูก็จะทำให้เกิดอับมงคลแก่ผู้แต่งได้ (โสภี สุขเกษม, 2535: 103)

หลังจากบทไหว้ครู พระปรมัตถ์สำนวนความเก่าจะเริ่มเข้าสู่เนื้อเรื่องที่เป็นคำสอนต่าง ๆ

๑ รู้ยารู้แล้ว	อย่าคบคนพาล
รู้รักษาตัว	เร่งคิดเร่งอ่าน
เร่งดำรงจิต	อันเป็นกุศล
รำพึงถึงการ	๑ ยามเมื่อมีสุข
รำพึงถึงทุกข์	อย่าให้อลวน
ตั้งจิตคิดชอบ	ให้เป็นกุศล
จะได้เอาตน	พ้นจากสงสาร

(ความเก่า, 30 - 31)

บทประพันธ์ข้างต้นกล่าวมาให้เลือกคบดีและตั้งใจสร้างกุศลเพื่อให้พ้นจากวิญญูสงสาร จากนั้นเนื้อหาจึงได้สอนถึงการนับถือพระธรรม ความว่า

เป็นทางปรมาตม์
แต่งไว้ทั้งหมด
จงจำเอาไว้

อย่าได้ดูเบา
เอาใจสอนจิต
ให้เกิดปัญญา

ละม่อมละไม
รสสิ่งใดเลย
ฟังแล้วเร่งจำ

๑ พระสังสอนสัตว์

อันเป็นพิสมัย
เป็นนวลตัวใหญ่
ใส่เกศเกศา

๑ ฟังพระธรรมพระเจ้า

จงมีศรัทธา
ถวายมิสบูชา
เดชะพระธรรม

๑ พระธรรมท่านไซ

ทุกสิ่งทุกอัน
จะเหมือนอรสพระธรรม
ด้วยใจศรัทธา

(ความเก่า, 37 - 39)

บทประพันธ์สอนให้ตระหนักถึงพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าว่า ให้นับถือและศรัทธาในพระธรรม เพราะพระธรรมเป็นสิ่งที่มีความค่า หลังจากนั้นบทประพันธ์ได้กล่าวถึงความสำคัญของปรมาตมธรรม เนื่องจากพระปรมาตมเป็นวรรณกรรมที่นำเนื้อหาจากปรมาตมธรรมมาดัดแปลง ดังนั้นในการเปิดเรื่องจึงได้กล่าวถึงที่มาและความสำคัญของปรมาตมธรรมว่า เป็นธรรมที่สรุปความจากพระอภิธรรมทั้ง 7 คัมภีร์อันได้แก่ ธรรมสังคณี วิภังค์ ชาตุกกถา ปุคคลปัญญาญติ กถาวัตถุ ยมก และมหาปฏิฐาน มาเป็นปรมาตมธรรม ดังความว่า

เป็นที่อาศัย

พระเจ้าเทศนา
ทั้งเจ็ดคัมภีร์

ประเสริฐยิ่งแก้ว
สิ่งนี้ประเสริฐ
มีคุณหนักหนา

๑ พระธรรมพิสมัย

สมเด็จจมนี่
กล่าวเป็นบาลี
จบแล้วบริบูรณ์

๑ พระเลือกสรรแล้ว

แต่พระกุศลา
คือยอดธรรมา
แก่เราทั้งหลาย

ท่านปลงตามอรรถ

คนใดรู้ฟัง

พินิจดูราบาย

๑ พระธรรมปรมัตถ์

เป็นคำบรรยาย

พินิจจากราย

ด้วยฟังศาลา

(ความเก่า, 37 - 42)

บทประพันธ์ข้างต้นกล่าวว่ ปรมัตถธรรมเป็นธรรมที่สรุปความจากอภิธรรม 7 คัมภีร์มาแล้ว เป็นยอดของหลักธรรมที่มีคุณอย่างมาก หากผู้ใดได้ฟังก็จะพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง อย่างไรก็ตามบทประพันธ์ที่กล่าวยกย่องคุณค่าของปรมัตถธรรมในเนื้อเรื่องพระปรมัตถ์นั้นมีไม่มากเมื่อเทียบกับเรื่องนิพพานและการสร้างกุศล ซึ่งอาจจะเป็นเพราะผู้แต่งต้องการให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังมุ่งเน้นไปที่เรื่องนิพพานที่เป็นหัวใจหลักของหลักธรรม และเรื่องการสร้างกุศลที่เป็นสิ่งที่ชาวพุทธพึงปฏิบัติมากกว่าที่จะสนใจเรื่องหลักธรรมแต่เพียงผิวเผิน ตามที่ปรากฏเป็นเนื้อหาหลักหลังจากการเปิดเรื่องดังต่อไปนี้

2. คำสอนระดับพื้นฐาน

คำสอนระดับพื้นฐาน หมายถึง คำสอนที่คนส่วนใหญ่สามารถปฏิบัติได้ เช่น ทำความดี ละเว้นความชั่ว โดยจะชี้ให้เห็นถึงคุณของการทำความดีและโทษของการทำชั่วว่าทำความดีจะได้ขึ้นสวรรค์ ทำความชั่วต้องตกนรก เป็นต้น คำสอนระดับนี้อาจเรียกว่าเป็น “โลกียธรรม” (พื่อน เปรมพันธุ์ และปริญญา ปันสุวรรณ, 2556: 98) คือ หลักธรรมหรือหลักปฏิบัติที่เกี่ยวกับการมีความสุขทั่ว ๆ ไป โดยเกิดจากอึดตาตัวตนเป็นผู้กระทำ ซึ่งยังข้องเกี่ยวข้องอยู่ในโลก หรือเป็นธรรมที่ยังอยู่ในวัฏสงสาร โดยในพระปรมัตถ์สำนวนความเก่ามีเนื้อหาที่เป็นคำสอนระดับทั่วไป คือ

2.1 การบูชาพระรัตนตรัย

การบูชาพระรัตนตรัยเป็นเรื่องที่พระปรมัตถ์กล่าวถึงอยู่เสมอ โดยชี้ให้เห็นถึงคุณของพระรัตนตรัยว่าเป็นสิ่งประเสริฐและมีคุณ จึงควรบูชาพระรัตนตรัย ดังความว่า

ศรัทธาเลื่อมใส

เท่านั้นประเสริฐ

จงทำบูชา

๑ หญิงชายผู้ใด

ในพระศาสนา

จงเกิดปัญญา

คุณพระทั้งสาม

คือปิ่นปักเกล้า

มียศมีศักดิ์

คุณพระทั้งสาม

ประเสริฐยิ่งแก้ว

ใครรู้โทษผิด

รำพึงถึงตัว

๑ คุณพระเป็นเจ้า

รุ่งเรืองดูงาม

นรลักษณ์มากขาม

ยกไว้เหนือหัว

๑ ใครถือเอาแล้ว

เร่งให้ชมชัว

คิดแล้วเกรงกลัว

คิดเป็นอนิจจา

(ความเก่า, 53 – 55)

บทประพันธ์ข้างต้นแปลความได้ว่า “คนผู้ใดมีศรัทธาในศาสนาก็นับว่าประเสริฐแล้ว ขอให้เคารพบูชาพระรัตนตรัยอยู่เสมอ เพราะคุณของพระรัตนตรัยเปรียบเสมือนปิ่นปักผมที่ทำให้คุณเป็นผู้สูงศักดิ์และงดงาม” ซึ่งเป็นข้อความที่สร้างแรงจูงใจให้อ่านหรือผู้ฟังรู้สึกถึงคุณค่าของการบูชาพระรัตนตรัยว่าเป็นสิ่งที่ดีนั่นเอง

2.2 การรู้คุณของบิดามารดา

เรื่องพระปรมัตถ์กล่าวถึงพระคุณของบิดามารดาว่าเป็นสิ่งที่ไม่สามารถหาอะไรมาเปรียบได้ โดยนำสภาพแวดล้อมที่มีขนาดใหญ่ ๆ ของโลก เช่น ภูเขาหรือทะเล มาเปรียบว่ายิ่งใหญ่ไม่เท่ากับพระคุณของบิดามารดาที่เลี้ยงดูบุตรมาตั้งแต่เกิดได้ ดังตัวอย่าง

๑ คุณพ่อคุณแม่สองรา

เราท่านอย่าได้ดูเบา

๑ พระคุณหนักยิ่งภูเขา

พระเอาดินชั่งด้วยตราชู

ประเสริฐหนักหนา

มีรู้ว่าเบา

(ความเก่า, 395 – 396)

ดังนั้นเมื่อบิดามารดามีคุณต่อเราอย่างมากแล้ว การตอบแทนบุญคุณจึงเป็นสิ่งที่บุตรควรกระทำ โดยเฉพาะการบวชเพื่อทดแทนคุณบิดามารดา (พ่อน เปรมพันธ์ุ และปรีญญา ปันสุวรรณ, 2556: 11) ซึ่งนอกจากจะได้ทดแทนคุณแล้ว ยังเป็นการสร้างกุศลแก่ตนเองด้วย ดังความว่า

ได้รู้จักคุณ

โกนเกล้าเข้าบวช

แทนคุณบิดา

๑ ลางคนใจบุญ

ด้วยใจศรัทธา

ในพระศาสนา

มารดาแห่งตน

ดุจเทพนิมิต
ไปบวชถวาย
ได้มรรคได้ผล

๑ ปัญญาผู้คิด
เข้าใจใจคน
จำเรณุกุศล
ดุจพระศรีอารีย์

(ความเก่า, 142 – 143)

การบวชคือการถวายตัวเป็นสาวกของพระพุทธเจ้า ทำหน้าที่ศึกษาเล่าเรียนพระธรรม และเผยแผ่คำสอนในศาสนาให้อยู่คู่กับสังคมตลอดไป ดังนั้นในสังคมไทยจึงถือว่าการบวชจะทำให้ได้รับอานิสงส์อย่างมาก ดังความในบทประพันธ์ข้างต้นว่า “ไปบวชถวาย จำเรณุกุศล ได้มรรคได้ผล ดุจพระศรีอารีย์” หมายถึง การบวชจะทำให้ได้บุญเทียบเท่าพระศรีอารีย์เมตไตรย หรืออาจจะให้ได้ไปเกิดในยุคของพระองค์ ด้วยอานิสงส์จากการบวชที่มีมากเช่นนี้ จึงมีความเชื่อว่าการบวชถือเป็นการทดแทนคุณบิดามารดาที่เลี้ยงดูเรามา โดยเฉพาะมารดาซึ่งเป็นผู้หญิง เพราะในศาสนาพุทธปัจจุบันไม่มีการบวชภิกษุณี กล่าวคือผู้หญิงไม่สามารถบวชและรับอานิสงส์นี้ได้ ฉะนั้นหากครอบครัวใดมีบุตรชายก็มักจะมีความต้องการให้ได้บวช เพื่อที่มารดาจะได้รับอานิสงส์จากการบวชของบุตรชายด้วย จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าเรื่องพระคุณของบิดามารดาเป็นสิ่งสำคัญในพุทธศาสนา ขณะเดียวกันผู้ใดที่ไม่รู้คุณของบิดามารดาก็ถือว่าเป็นคนอกตัญญู ดังความว่า

๑ ท่านเลี้ยงท่านรักษา	รอดตัวมาจึงมีเมีย
ลืมนคุณพ่อแม่เสีย	เป็นคนอกตัญญู
๑ หญิงชายอันเกิดมา	ในโลกาเมืองชมพู
คนใดลืมนคุณครู	แล้วลืมนคุณพระมารดา
๑ เขาเอาขวานมาผ่าหัว	ผูกกลางตัวแย่งไปมา
ลบหลู่คุณมารดา	บาปนั้นหนาตามมาถึง

(ความเก่า, 426 - 428)

บทประพันธ์ข้างต้นกล่าวว่าบิดามารดาคือผู้ที่เลี้ยงเรามาจนโต ถ้าหากไม่รู้จักรักพระคุณของท่าน เมื่อตายไปบาปของความอกตัญญูนั้นจะส่งผลให้จะถูกทรมานอย่างสาหัสในนรกอย่างเช่นถูกขวานผ่าหัวหรือถูกดิ่งลำตัวลงนรกเป็นส่วน ๆ

2.3 การทำความดีหรือการสร้างกุศล

การทำความดีหรือการสร้างกุศลเป็นหลักธรรมระดับพื้นฐานที่ทุก ๆ คนสามารถปฏิบัติตามได้ง่าย โดยจะเน้นการสอนให้หมั่นทำบุญ ทำกุศล รักษาศีลเพื่อให้พ้นจากความทุกข์ และสร้างความสุขให้กับชีวิต ซึ่งพระปรมาภิไธยว่าความเก่าเองก็มีเนื้อหาที่กล่าวถึงเรื่องนี้ ความว่า

จะกล่าวถึงคุณ	๑ ตั้งใจทำบุญ
มีในนิทาน	มากพันคนหนา
ประเสริฐยิ่งกว่า	อาจารย์เทศนา
	เที่ยงแท้จริงจัง
	๑ เกิดมาได้ดี
เพราะบุญตนมี	ได้แล้วทุกสิ่ง
บุญนั้นแต่งให้	ได้ทั่วหญิงชาย
มีแล้วมากมาย	ได้ด้วยทำบุญ

(ความเก่า, 191 – 192)

บทประพันธ์ข้างต้นกล่าวถึงการสร้างบุญกุศลว่าเป็นการกระทำที่ดีและให้คุณอย่างมากแก่ผู้ปฏิบัติ คือ จะส่งผลให้เกิดมามีชีวิตมีการเป็นอยู่ที่ดีด้วยผลบุญที่ได้ทำไว้ในชาติก่อน หรือคุณของการสร้างกุศลอีกอย่างหนึ่ง คือ ช่วยให้หลุดพ้นจากความทุกข์ในโลกได้ ดังความว่า

คิดสมประกอบ	๑ สิ่งใดเห็นชอบ
สอนตัวสอนจิต	ให้เป็นกุศล
ที่นั่นจะพ้น	คิดเห็นชอบกล
	โลกีย์สงสาร
อย่าครมั้นหมาย	๑ โลกีย์ฉิบหาย
จงเร่งชวนชวาย	แต่ล้วนกันดาร
ทำบุญให้ทาน	ให้พ้นรำคาญ
	ลุแล้วโดยปอง

(ความเก่า, 58 – 59)

บทประพันธ์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่าพระปรมาตม์มีการสอดแทรกความเชื่อการสร้างบุญกุศลเพื่อให้ได้เกิดในชาติภพที่ดี หรือเพื่อให้เป็นปัจจัยไปสู่นิพพานหรือการหลุดพ้นอยู่ ซึ่งพระปรมาตม์กล่าวว่าให้ปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้องที่เป็นกุศล เพื่อให้หลุดพ้นจาก “โลกีย์สงสาร” หมายถึง วัฏสงสาร หรือการเวียนว่ายตายเกิดในโลกมนุษย์ เพราะการเวียนว่ายตายเกิดในโลกนั้นเป็นทางที่มีแต่ความทุกข์และกันดารดังที่ใช้คำว่า “โลกีย์ฉิบหาย” คือเรื่องในโลกนั้นมีแต่ความย่อยยับสูญเสียนั้นจึงควรเร่งทำบุญเพื่อให้หลุดพ้นจากวัฏสงสารนี้ได้

2.4 โทษของการกระทำบาป หรือผลของการไม่สร้างกุศล

ตรงกันข้ามกับการได้รับความสุขหรือผลที่ดีจากการทำบุญกุศล การทำบาป หรือการไม่สร้างกุศลอย่างเช่น ออกตัญญูต่อบิดามารดา เบียดเบียนผู้อื่น หรือไม่เคยทำบุญ ก็ย่อมส่งผลร้ายและโทษให้แก่ผู้ประพฤติดนในทางนี้อย่างแน่นอนก็คือนรก ดังตัวอย่าง

บ่ได้รู้คุณ	๑ ลางคนคือหุ่น
เป็นคนใจแข็ง	บิดามารดา
แม่นเลี้ยงรักษา	เสียแรงเกิดมา
	โยมออกตัญญู
บ่ให้ดอกอยาก	๑ ท่านเลี้ยงมายาก
เลี้ยงใหญ่มาแล้ว	รักษาอุ้มชู
นรกสี่หมู	อั่งมิ่งอั่งกุ
	บ่แคล้วแก่ตน
	(ความเก่า, 149 - 150)

บาปเป็นที่สุด	๑ บาปเบียนมนุษย์
เมื่อดับสังข	ยิ่งกว่าทุกอัน
ตกลงไปพลัน	เวราตามทัน
	ในจตุรabay
	(ความเก่า, 180)

ผลของความอกตัญญูต่อบิดามารดาซึ่งเป็นผู้ที่เลี้ยงเรามา หรือการเบียดเบียนผู้อื่นนั้น เมื่อตายไปก็ต้องเจอกับ “นรกสี่หมู” หรือ “จตุรabay” (อบาย 4 หรือ อบายภูมิ 4) ซึ่งหมายถึง ภูมิกำเนิดที่ปราศจากความเจริญ เป็นที่อยู่ของวิญญานที่ทำอกุศลกรรมหรือบาปไว้เมื่อตอนยังมีชีวิต เมื่อตายไปก็จะเกิดในภพภูมิต่าง ๆ ตามบาปที่ทำไว้ ได้แก่ นรก เตริจฉาน เปรต และอสุรกาย (พระธรรมปิฎก, 2546: 319) นอกจากนี้การไม่สร้างกุศลยังจะส่งผลให้เกิดมาชาติหน้า พบแต่ความยากไร้อีกด้วย ดังความว่า

เมื่อก่อนบ่ได้	๑ เกิดมาโหดร้าย
เกิดมาชาตินี้	ทำบุญให้ทาน
ไร้ปัญญาญาณ	ไร้ทุประการ
	ไร้รูปไร้ทรง
	(ความเก่า, 164)

ตามมาเผาผลาญ
แม้ว่าอยู่ไหน
บาปนั้นให้เป็น

๑ อกุศลคือกาฬ
ให้เกิดความเข็ญ
จำให้ยากเย็น
คนอันเข็ญใจ

(ความเก่า, 212)

บทประพันธ์กล่าวว่าการที่เกิดมาเป็นคนยากไร้ทุกสิ่งทุกอย่างทั้งสติปัญญาและรูปร่างหน้าตาที่ไม่ดีนั้น เป็นผลของการไม่ทำบุญให้ทานในชาติก่อน ซึ่งบาปหรืออกุศลนั้นก็เปรียบเสมือนไฟนรกที่คอยเผาเราให้เกิดความทุกข์ทรมาน ไม่ว่าจะอยู่ที่แห่งใดผลกรรมนั้นก็ติดตามตัวไปด้วยเสมอแม้จะเป็นชาติหน้าก็ตาม ดังนั้นคำสอนเรื่องการสร้างหรือไม่สร้างกุศลนี้ จึงสอนให้เราตระหนักว่าควรปฏิบัติตนในแนวทางแบบใดเพื่อความสุขของชีวิตทั้งในชาตินี้และชาติหน้า

3. คำสอนระดับสูงหรือระดับปรมาตม์

คำสอนระดับสูงหรือระดับปรมาตม์ หมายถึง คำสอนสูงสุดซึ่งปฏิบัติได้ยาก โดยเนื้อหาจะมุ่งเน้นเรื่องไตรลักษณ์ การเวียนว่ายตายเกิด และนิพพาน โดยจะชี้ให้เห็นถึงความไม่เที่ยงแท้ของสังขาร ความทุกข์ของการเวียนว่ายตายเกิดไม่มีที่สิ้นสุด และนิพพานที่เป็นความสุขอันสูงสุด คำสอนระดับนี้ เรียกว่าเป็น “โลกุตระธรรม” คือ หลักธรรมที่มอบความสุขถาวรให้แก่ผู้ปฏิบัติ สามารถทำให้ผู้ปฏิบัติตามหลุดพ้นจากกิเลสและขันธ์ หรือเป็นธรรมที่หลุดพ้นจากวิภวสงสาร ซึ่งพระปรมาตม์สำนวนความเก่ามีเนื้อหาที่เป็นคำสอนระดับสูง ได้แก่

3.1 ไตรลักษณ์

ไตรลักษณ์ หมายถึง ลักษณะเฉพาะตามธรรมชาติ 3 ประการ ได้แก่

- อนิจจัง คือ ลักษณะที่ไม่เที่ยง ไม่คงที่ ต้องเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา
- ทุกขัง คือ ลักษณะที่ทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ เกิดขึ้นแล้วต้องดับไปเสมอ
- อนัตตา คือ ลักษณะที่ไม่ใช่ตัวตน ไม่สามารถบังคับบัญชาได้

ไตรลักษณ์เป็นหลักธรรมที่สอนให้เห็นถึงความไม่เที่ยงแท้ของสังขาร ดังความว่า

คือปิ่นปกเกล้า
ให้รู้ทุกขัง
เพราะว่าเกิดมา

๑ พระกรรมฐานเจ้า
ยิ่งชั้นพรหมา
อนิจจังอนัตตา
มิเป็นแก่นสาร

คนเข้าหยุดพัก
อยู่ในศาลา
ครั้นเมื่อถึงกาล

พบศาลาเก่า
ศาลาคือรูป
เร่งคิดใส่ใจ

๑ คือตั้งสำนัก
บ่ท่อนจะนาน
เจรจาสำราญ
ต่างคนต่างไป
๑ ไปแล้วมาเล่า
ที่เขาอาศัย
งามแต่เมื่อใหม่
ดูจเรททั้งหลาย

(ความเก่า, 215 – 217)

บทประพันธ์ข้างต้นอธิบายว่า ให้รู้จักพิจารณาไตรลักษณ์ให้เห็นว่าชีวิตของคนเรานั้น ไม่เที่ยงแท้ เปรียบได้กับคนเดินทางมาพักที่ศาลา เมื่อถึงเวลาก็ต้องออกเดินทาง ไม่ได้อยู่ที่ศาลานั้น ตลอดไป หรือเมื่อพบศาลาเก่าที่ไม่น่าอยู่ แต่ความจริงแล้วเมื่อตอนที่ศาลานั้นยังใหม่ก็มีสภาพ ที่สวยงาม เช่นเดียวกับสังขารของคนเราที่ย่อมแก่ชราไปตามกาลเวลาไม่ยั่งยืน และความไม่เที่ยงแท้ นี้ ก็เกิดขึ้นได้กับทุกสิ่งไม่เว้นกระทั่งเทวดาบนสวรรค์ ดังความว่า

เมื่อไหร่จะได้
เราท่านทั้งหลาย
เพราะว่าสังขา

นำทางพาไป
เพราะว่าความตาย
บ่เที่ยงบ่จริง

๑ ตกอยู่ต่ำได้
กลับคืนขึ้นมา
อย่าได้อูเบกขา
คือไม่ใกล้ตลิ่ง
๑ แม้นว่าน้อยใหญ่
ล้มสิ้นทุกสิ่ง
มีท้าวชายหญิง
อย่าพึ่งยินดี

(ความเก่า, 73 – 74)

ใครมีปัญหา
แม้นเอากำเนิด
เวรตามถึง

๑ ทัวทั้งโลกา
จงเร่งคิดถึง
เกิดในไตรตรึงษ์
ไม่พ้นความตาย

(ความเก่า, 172)

บทประพันธ์ข้างต้นกล่าวไว้ว่าเราทั้งหลายอย่าได้นิ่งนอนใจ เพราะว่าสังขารหรือร่างกายของคนเรานั้นก็เหมือนกับไม้ไผ่ที่ปลิวลม หมายถึงใกล้ความตาย ซึ่งไม่ว่าจะเป็นคนอย่างไรก็หนีไม่พ้นความตายทั้งสิ้น แม้กระทั่งเป็นเทวดาบนสวรรค์ก็ยังมีอายุขัยของตนและตายได้เช่นกัน

3.2 ความสำคัญของนิพพาน

ความไม่เที่ยงแท้ของสังขารถือเป็นความทุกข์อย่างหนึ่ง ซึ่งหลักสำคัญของปรมัตถธรรมคือต้องการชี้ให้เห็นถึงการเกิดและดับของสิ่งต่าง ๆ ได้แก่ จิต เจตสิก และรูปวนเวียนไปตามเหตุปัจจัยซึ่งล้วนแต่ไม่เที่ยงแท้และเป็นทุกข์ ในขณะที่นิพพานคือการหลุดพ้นจากการเกิดและดับทั้งปวง ถือเป็นความสุขที่แท้จริงที่ปรมัตถธรรมกล่าวถึง โดยวรรณกรรมเรื่องพระปรมัตถ์นี้ก็ได้กล่าวถึงความสำคัญของนิพพานว่าเป็นความสุขที่แท้จริงเช่นกัน ดังความว่า

เกิดความสนุก

บริบูรณ์เย็น

เป็นแก่นเป็นสาร

เป็นที่สรรเสริญ

พระเสด็จสู่

นิพพานสบาย

ดับทุกข์ดับโศก

ผู้ใดไปได้

พ้นจากบ่วงมาร

ประจักษ์หาย

เป็นที่สนุก

พระเสด็จไป

พระชินสีห์

ประเสริฐนักหนา

เลิศล้ำอุดม

๑ เป็นที่ดับทุกข์

บ่มิรำคาญ

เป็นสุขสำราญ

บ่เกิดบ่ตาย

๑ เป็นที่ดำเนิน

พระเจ้าทั้งหลาย

อยู่แล้วมากมาย

ยิ่งภพทั้งสาม

๑ นิพพานลบโลก

ถ้วนทุกประการ

เป็นแก่นเป็นสาร

ที่นั่นเย็นใจ

๑ เป็นที่สบาย

ประจักษ์

ดับทุกข์ภายใน

นิพพานเสวยรมย์

๑ นิพพานนี้ดี

มีใจชื่นชม

ยิ่งกว่าอินทร์พรหม

ยิ่งกว่าทั้งหลาย

(ความเก่า, 463 - 467)

บทประพันธ์ข้างต้นกล่าวถึงนิพพานว่าเป็นที่ที่สามารถดับทุกข์ได้ ทั้งทุกข์ในนรก หรือทุกข์จากการเวียนว่ายตายเกิด เป็นที่ที่อยู่แล้วมีความสุขยิ่งกว่าการอยู่สวรรค์หรือภพภูมิทั้งหมด และเป็นที่สุดพ้นจากการเกิดและตาย ดังนั้นนิพพานจึงเป็นที่ที่พระพุทธเจ้าองค์ต่าง ๆ ในกาลก่อน ต่างก็เสด็จไป เพราะนิพพานคือความสุขที่สุดอันเป็นหลักสำคัญของปรมัตถธรรมนั่นเอง แต่จะเห็นได้ว่าแม้ว่าทั้งวรรณกรรมและหลักธรรมจะให้ความสำคัญกับนิพพานเหมือนกัน แต่มุมมองและการนำเสนอเรื่องนิพพานระหว่างวรรณกรรมพระปรมัตถ์กับปรมัตถธรรมนั้นแตกต่างกัน ปรมัตถธรรมแบ่งเนื้อหาย่อยได้ 4 ประการ ได้แก่ จิต เจตสิก รูป และนิพพาน โดยกล่าวว่านิพพานคือสภาวะธรรมที่หลุดพ้นจากจิต เจตสิก และรูป เป็นสภาวะธรรมที่ดับตัณหา ทุกข์ และขันธแล้ว นิพพานจึงเป็นธรรมที่จริงแท้ ไม่มีปัจจัยตกแต่ง หรือก็คือปรมัตถธรรมที่หมายถึงธรรมที่เป็นประโยชน์สูงสุด ซึ่งนิพพานในปรมัตถธรรมสามารถอธิบายได้ด้วยมุมมองต่าง ๆ คือ สภาวะลักษณะ ปริยายแห่งเหตุ และอาการเข้าถึง ดังนั้นเมื่อพิจารณาจะเห็นว่าปรมัตถธรรมมีมุมมองต่อนิพพานเป็นสถานะหรืออาการรูปแบบหนึ่ง ซึ่งผู้ที่อยู่ในสถานะนี้จะไม่มีการกลับชาติมาเกิดใหม่อีกแล้วตามความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดในพุทธศาสนา ส่วนพระปรมัตถ์นั้นมีมุมมองต่อนิพพานเป็นสถานที่แห่งหนึ่ง ซึ่งเชื่อว่าเป็นที่ที่ดี ไปอยู่แล้วจะมีความสุข ดังความในบทประพันธ์ข้างต้นใช้คำว่า “เป็นที่ดับทุกข์” “เป็นที่สบาย” “พระเสด็จสู่ อยู่แล้วมาภมาย” ด้านการนำเสนอ ปรมัตถธรรมแบ่งนิพพานเป็นประเภทต่าง ๆ ตามสภาวะลักษณะ ซึ่งก็ยิ่งเข้าใจได้ยากว่านิพพานนั้นมีลักษณะอย่างไร การสูญเสียกิเลสและขันธเป็นอย่างไร ในขณะที่พระปรมัตถ์นำเสนอผ่านแนวคิดง่าย ๆ ว่า “นิพพาน ปรมิ สุขิ” หรือ “นิพพาน คือ ความสุขที่สุด” ผ่านบทประพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึงคุณประโยชน์ต่าง ๆ ของนิพพาน นอกจากนี้พระปรมัตถ์ยังมีบทประพันธ์ที่เปรียบเทียบเรื่องนิพพานกับสิ่งอื่น ๆ เพื่อให้เข้าใจได้ง่ายขึ้นอีกด้วย

3.3 ความเปรียบเทียบเรื่องการไปสู่นิพพานกับการข้ามฝั่งน้ำ

การใช้เหตุการณ์หรือสิ่งต่าง ๆ มาเปรียบกับคำสอนในพุทธศาสนา เป็นลักษณะที่พบเห็นได้บ่อยครั้งในการเผยแพร่คำสอนทางศาสนา เพราะชาวบ้านทั่วไปมักเป็นผู้ที่ไม่มีความรู้เรื่องศาสนา ดังนั้นการอธิบายด้วยหลักธรรมล้วน ๆ จึงไม่สามารถทำให้ชาวบ้านเข้าใจได้ ดังเช่นเรื่องของปรมัตถธรรมที่มีการจำแนกประเภทต่าง ๆ ออกเป็นจำนวนมากและซับซ้อน แต่ถ้าหากใช้สิ่งที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต สิ่งที่พบเห็นได้บ่อย หรือสิ่งที่ชาวบ้านรู้จักมาอธิบายควบคู่กับหลักธรรมโดยเปรียบเทียบให้เห็นภาพ ก็จะทำให้ชาวบ้านเข้าใจหลักธรรมนั้น ๆ ได้ง่ายขึ้น เช่นเดียวกับการอธิบายว่าสภาพของสวรรค์และนรกเป็นอย่างไร หรือเข้าถึงนิพพานแล้วมีความสุขอย่างไร ซึ่งความเปรียบอย่างหนึ่งที่มักใช้กันโดยทั่วไป คือ เปรียบการเดินทางไปสู่นิพพานกับการข้ามฝั่งน้ำ ดังตัวอย่างในพระปรมัตถ์ ดังนี้

3.3.1 เรื่องเต่าตาบอด

เรื่องเต่าตาบอด เป็นบทที่กล่าวถึงเต่าตาบอดตัวหนึ่งว่ายน้ำลอยไปมาอย่างยากลำบากอยู่กลางทะเลเป็นระยะเวลาานหลายปีแต่ก็ยังไม่เห็นฝั่ง จนวันหนึ่งพบไม้แฉกลอยน้ำมา เต่านั้นจึงอาศัยเกาะแฉกลอยตามน้ำไปจนถึงฝั่ง ดังบทต่อไปนี้

อยู่ในโอวาท

รู้ว่ากำเนิด

คือเต่าเสียตา

ผูกแล้วผูกเล่า

เวียนไปเวียนมา

ลอยอยู่กลางชล

แล้วจมลงไป

ทนทุกข์ทรมาน

อยู่นานหลายปี

แต่ว่ายลอยลอด

บ่ได้พบพาน

บรูถึงฝั่ง

ผูกขึ้นมาพบ

หยุดไว้สนัด

เพราะแอกเป็นผล

จะได้ถึงฝั่ง

เต่านั้นสำคัญ

จะรอดครั้งนี้

๑ คนใดฉลาด

พระเจ้าเทศนา

เกิดแล้วหลายครา

อยู่ในกลางชล

๑ ตัวเรคือเต่า

ก็บ่เห็นหน

อะดักอะตน

สำคัญว่าตัวดี

๑ ผูกขึ้นหายใจ

ในกลางนที

ลำบากแสนทวี

บ่ได้เห็นฝั่ง

๑ เต่านั้นตาบอด

อยู่ในชุมชิ่ง

ที่หยุดที่ยั้ง

หวังจะรอดตัวตน

๑ วันหนึ่งผูกสบบ

แอกลอยกลางชล

รัดไว้กับตน

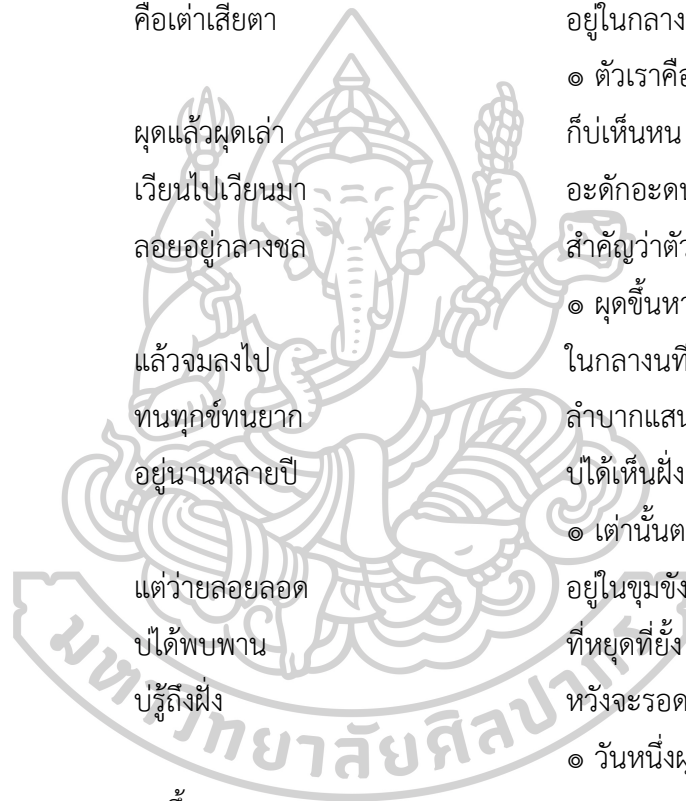
ได้แล้วยินดี

๑ เต่านั้นคิดหวัง

พ้นจากนที

หมายมั่นว่าดี

เพราะแอกพาไป

เต้านั้นชื่นชม
เต่าว่าแอกนี้
แม่นแอกจมไป

๑ แยกลอยตามลม
เพราะได้หายใจ
เป็นที่อาศัย
บ่ได้เป็นการ

(ความเก่า, 99 - 105)

เรื่องเต่าตาบอดเป็นเรื่องเล่าที่เปรียบเหตุการณ์ข้างต้นกับการไปสู่นิพพานในพุทธศาสนา โดยยกเหตุการณ์ว่าเราคือเต่าตัวหนึ่งที่ว่ายน้ำอย่างเหน็ดเหนื่อย เวียนวนไปไม่มีที่สิ้นสุด จนกระทั่งได้พบกับไม้แอกที่ลอยมาจึงทำให้รอดได้ ซึ่งพระปรมัตถ์ได้อธิบายความเปรียบดังกล่าวในบทต่อมาว่า

ไม้แอกนั้นเล่า
เราท่านทั้งหลาย
คือเต่าเสียตา
ประเสริฐเลิศแล้ว
คาถาพระเจ้า
พระผู้ทรงธรรม
ลึกเป็นที่สุด
เต่าพบแอกแล้ว
เมื่อลมพัดผ่าน

เต้านั้นจะจม
เดชะลมพัด
ลมคือศีลิ่ง
พ้นจากทุกขัง
นักปราชญ์ว่าฝั่ง
จำศีลให้ทาน

๑ ตัวเราคือเต่า
คือพระศาสนา
หญิงชายเกิดมา
ผูกสบสำคัญ
๑ ศาสนาพระแก้ว
ทุกสิ่งทุกอัน
แต่ล้วนสำคัญ
โปรดสัตว์ทุกสถาน
๑ พระมหาสมุทร
คือวิญญูสงสาร
ลอยอยู่ช้านาน
จึงลอยถึงฝั่ง
๑ ถ้าไม่ต้องลม
อยู่ในกลางวัง
ซัดเข้าถึงฝั่ง
ระลอกนั้นคือทาน
๑ ได้ขึ้นถึงฝั่ง
พ้นความสงสาร
คือตั้งนิพพาน
คำชูศาสนา

(ความเก่า, 106 - 110)

บทประพันธ์บทนี้เปรียบเต่า คือ ตัวของเรา ไม้แอก คือ ศาสนา ทะเลหรือมหาสมุทร คือ วัฏสงสารหรือการเวียนว่ายตายเกิด การที่แอกจะลอยตามน้ำไปจนถึงฝั่งได้ต้องมีลม คือ ศีล และระลอกคลื่น คือ ทาน ช่วยพัดไปให้ถึงฝั่ง คือ นิพพานหรือการพ้นทุกข์ เพราะฉะนั้น การที่เต่าลอยไปมาอยู่กลางทะเลนั้นหมายถึงมนุษย์ผู้ยังเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสารด้วยความยากลำบาก เต่าพบไม้แอกหมายถึงมนุษย์ผู้ได้พบกับพระธรรมคำสอน ถึงแม้ว่าจะอยู่ได้อย่างสบายมากขึ้น แต่ก็ยังวนเวียนอยู่ในทะเลหรือวัฏสงสารนั้นอยู่ ซึ่งการจะไปถึงฝั่งหรือนิพพานได้นั้นต้องมีลม และระลอกคลื่น คือ ศีลกับทานเป็นปัจจัยในการพาไปจนถึงที่หมายและพ้นจากความทุกข์ในที่สุด ความเปรียบนี้สอดคล้องกับคำสอนเรื่องการสร้างกุศลเพื่อให้ไปสู่นิพพานที่มีกล่าวอยู่ในเนื้อเรื่อง พระปรมัตถ์เช่นกัน เป็นคำสอนที่มุ่งเน้นให้ชาวบ้านตระหนักถึงความสำคัญของการรักษาศีลและสร้างบุญกุศล โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ได้ไปสู่นิพพานนั่นเอง

3.3.2 เรื่องเรือสำเภาข้ามทะเล

เรื่องเรือสำเภาข้ามทะเลมีเนื้อหาลักษณะเดียวกับเรื่องเต่าตาบอด แต่ต่างกันที่สิ่งที่ใช้เปรียบและการนำเสนอ ดังความว่า

อาจารย์แจ้ไว้

ใครมีปัญญา

จะได้ข้ามคลอง

๑ ศีลทานนั้นไซ้

คือดังสำเภาทอง

ถือเอาทั้งสอง

รอดแล้วถึงฝั่ง

(ความเก่า, 60)

แต่งไว้ทุกบท

นักปราชญ์บัณฑิต

คาถาพระองค์

ท่านแต่งไว้แล้ว

ใครมีปัญญา

ได้ข้ามสาคร

๑ พระไว้กำหนด

คาถาจำนอง

คิดแล้วจึงปลง

ย่อมนำสั่งสอน

๑ คือดังสำเภาแก้ว

ให้ข้ามสาคร

ฟังคำสั่งสอน

รอดด้วยปัญญาธรรม

(ความเก่า, 93 – 94)

เอาเป็นต้นหน
ส่งให้ถึงฝั่ง
หนทางกันดาร

๑ รู้แห่งตำบล
คือศีลคือทาน
คือตั้งนิรพาน
คือตั้งสมุทไทย

(ความเก่า, 220)

บทประพันธ์ข้างต้นเปรียบเรือสำเภาและต้นหนเรือ คือ ศีล ทาน และพระธรรม ซึ่งใช้ในการข้ามสาครหรือทะเล คือ วัฏสงสาร เพื่อไปให้ถึงฝั่ง คือ นิพพาน จากตัวอย่างความเปรียบทั้งสองจะเห็นว่ามีการใช้ตัวอย่างเปรียบเทียบและมีการนำเสนอที่ต่างกัน คือ เป็นเรื่องของเต่าที่ลอยทะเลและเกาะไม้แอกเพื่อไปให้ถึงฝั่ง กับการสร้างเรือเพื่อข้ามทะเลไปให้ถึงอีกฝั่ง แต่ทั้งสองเรื่องนี้ก็มีแนวคิดแบบเดียวกัน คือ สอนเรื่องการนับถือพระธรรม สร้างกุศลและรักษาศีล เพื่อให้หลุดพ้นจากวัฏสงสารหรือบรรลุนิพพาน ทั้งนี้ความเปรียบยังสอดคล้องกับเรื่องการข้ามโอฆสงสาร โอฆะ หมายถึง ห้วงน้ำ ในพุทธศาสนาหมายถึงกิเลสที่ท่วมทับจิตใจของหมู่สัตว์ มี 4 อย่าง คือ 1.กาโมฆะ หรือ กาม 2.ภโวฆะ หรือ ภพ 3.ทิฏฐิโฆฆะ หรือ ทิฐิ และ 4.อวิชโฆฆะ หรือ อวิชชา คำว่า “โอฆสงสาร” หมายถึง การเวียนเกิดเวียนตายในห้วงของกิเลส (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556: 1440) ซึ่งการข้ามโอฆสงสารเป็นความเชื่อที่รวมเอาเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดและนิพพานเข้าด้วยกัน โดยชี้ให้เห็นว่าการเวียนว่ายตายเกิดนั้นเปรียบเหมือนทะเล ซึ่งต้องลอยวนเวียนอยู่เช่นนั้นไม่สิ้นสุด ดังนั้นการจะรอดจากทะเลนี้จำเป็นจะต้องข้ามไปอีกฝั่งหนึ่งให้ได้ หรือหมายถึงให้ไปถึงนิพพาน ดังบทประพันธ์ข้างต้นที่กล่าวมา

3.4 ความสำคัญของปรมัตถธรรม

ปรมัตถธรรม คือ หลักธรรมที่สอนเรื่องความจริงที่เป็นที่สุด โดยแบ่งเนื้อหาเป็น 4 ประการ ได้แก่ จิต เจตสิก รูป และนิพพาน ชี้ให้เห็นว่าทุกสิ่งทุกอย่างล้วนมีการเกิดดับตามเหตุปัจจัยของจิต เจตสิก และรูป เว้นแต่นิพพานที่เป็นสภาวะที่หลุดพ้นจากการเกิดดับทั้งปวง อย่างไรก็ตามเนื้อหาในวรรณกรรมเรื่องพระปรมัตถ์ไม่ได้อธิบายเรื่องของปรมัตถธรรมโดยละเอียด แต่กล่าวว่าปรมัตถธรรมนั้นเป็นธรรมที่พระพุทธเจ้าใช้สั่งสอนสรรพสัตว์ ดังความว่า

เป็นทางปรมัตถ์
แต่งไว้ทั้งหมด
จงจำเอาไว้

๑ พระสั่งสอนสัตว์
อันเป็นพิสมัย
เป็นนวลตัวใหญ่
ใส่เกศเกศา

(ความเก่า, 37)

เอาธรรมปรมัตถ์
ประเสริฐเลิศแล้ว
เพราะนักบริบูรณ์

๑ พระเจ้าโปรดสัตว์
ไว้แล้วมากมุล
พระแก้วบัณฑูร
ได้ความรำพึง

(ความเก่า, 45)

ดังนั้นปรมัตถธรรมจึงเป็นหลักธรรมที่มีสำคัญอย่างมาก ดังความว่า

เป็นที่อาศัย
พระเจ้าเทศนา
ทั้งเจ็ดคัมภีร์
ประเสริฐกว่าแก้ว
สิ่งนี้ประเสริฐ
มีคุณหนักหนา
ท่านปลงตามอรรถ
คนได้รู้ฟัง
พ้นจตุรabay

๑ พระธรรมพิสมัย

สมเด็จจมนี่
กล่าวเป็นบาลี
จบแล้วบริบูรณ์

๑ พระเลือกสรรแล้ว

แต่พระกุศลา
คือยอดธรรมา
แก่เราทั้งหลาย

๑ พระธรรมปรมัตถ์

เป็นคำบรรยาย
พ้นจากนรกาย
ด้วยฟังคาถา

(ความเก่า, 40 – 42)

บทประพันธ์ข้างต้นกล่าวว่าปรมัตถธรรมเป็นยอดของหลักธรรมทั้งหลาย ซึ่งคัดสรรคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ดีที่สุดเอาไว้แล้ว เพราะฉะนั้นหากผู้ใดได้รู้ได้ศึกษาก็จะหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง บทประพันธ์นี้จึงเป็นเหมือนการสร้างความสำเร็จให้ศึกษาเรื่องของปรมัตถธรรมเพื่อที่จะรับอานิสงส์ดังกล่าวนี้เอง

4. การปิดเรื่อง

การปิดเรื่องของพระปรมัตถ์สำนวนความเก่า ได้กล่าวสรุปใจความของเรื่องเอาไว้ดังนี้

พระธรรมปรมัตถ์
เอาคุณพระเจ้า
เกิดมาชาติใด

๑ ทางนี้ปรนนิบัติ

ไว้สั่งสอนใจ
เป็นที่อาศัย
จงรู้พระธรรม

ตามพระบัญชา
ขอตั้งให้อดทวย
นำโลกประชา

๑ เท่านั้นบุรีบูรณ

พระเจ้าเทศนา
อันตรรายราคา
เข้าสู่นิรพาน

(ความเก่า, 507 – 508)

การปิดเรื่องสามารถถอดความจากบทประพันธ์ได้ว่า “จงยึดถือพระมัตถธรรมไว้สอนตน และไม่ว่าจะเกิดมาในชาติใดก็ขอให้ยึดถือพระธรรมไว้เสมอ คำสอนของพระพุทธเจ้าที่ชี้แนะทุกคน ไปสู่นิพพานก็จบแต่เพียงเท่านั้น” หลังจากนั้นจะเป็นหมายเหตุท้ายเล่มที่กล่าวถึงชื่อผู้สร้าง วันเดือนปีที่สร้าง จุดประสงค์ที่สร้าง หรือบอกว่าบันทึกจบแล้ว ได้แก่ “หนังสือ บอระมัต+จบลง ณ วันเสาร์ เดือนสาม แรมห้าค่ำ จุลศักราช 1221 ปีมะแมเอกศก” (บรมัต เลขที่ 274) “สิ้นฉบับเท่านั้น ท่านเอ๋ย รูปเพ็ญสอนเขียน แม้นผิตอย่าได้นินทานะท่านเอ๋ย และท่านผู้นักสวดผิตเพี้ยนช่วยแต่มี ด้วยเถิดหนา” (บรมัต เลขที่ 276) “สมุดนี้นายมาบัณทิตเขียนไว้ในพระศาสนาแล” (บรมัต เลขที่ 279) ส่วนต้นฉบับที่เหลือจะเป็นการจับทันที กล่าวคือเมื่อเขียนบทประพันธ์ถึงบทสุดท้ายก็ถือเป็นจุดสิ้นสุดต้นฉบับแต่เพียงเท่านั้น ไม่มีหมายเหตุท้ายเรื่องที่กล่าวถึงชื่อคนและวันเดือนปีที่สร้างแต่อย่างใด ซึ่งอาจจะเป็นเพราะคติการสร้างสมุดไทยของคนในสมัยก่อนที่ถือว่าสร้างเพื่อสืบทอดศาสนาและเป็นการสร้างกุศลแก่ตนเท่านั้น จึงไม่จำเป็นต้องเอ่ยชื่อของตนเพื่อหวังผลตอบแทนหรือบอกให้คนอื่นทราบก็เป็นได้

พระบรมัตถ์สำนวนความใหม่

พระบรมัตถ์สำนวนนี้เป็นสำนวนที่คาดว่าแต่งขึ้นใหม่โดยใช้เค้าโครงจากสำนวนความเก่า บทประพันธ์ที่ปรากฏไม่เหมือนกับสำนวนความเก่า แต่มีความคล้ายคลึงที่ยังคงนำเสนอคำสอนระดับพื้นฐาน คำสอนระดับสูง และความเปรียบเทียบต่าง ๆ ซึ่งเนื้อหากล่าวถึงการเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสาร โดยสอนว่าทุกชีวิตบนโลกไม่อาจหนีพ้นพญามัจจุราชไปได้ จึงควรทำความดี ละเว้นความชั่วเพื่อประโยชน์สุขของชีวิต สอดแทรกด้วยนิทานเกี่ยวกับพระคุณมารดาที่เลี้ยงดูบุตรจนโต และนิทานเกี่ยวกับเศรษฐีที่กำลังจะตาย มีใจความสำคัญของเรื่องดังนี้

1. คันถารัมภะ หรือ การเปิดเรื่อง

ต้นฉบับพระบรมัตถ์สำนวนความใหม่มีการเปิดเรื่องเช่นเดียวกับสำนวนความเก่า คือส่วนใหญ่จะเริ่มด้วยบทประณามพจน์หรือบทไหว้ครูเพื่อกล่าวบูชาสิ่งทั้งหลายที่สูงกว่าตน ดังนี้

๑ ข้าไหว้พระพุทฺธิเจ้า
เดชะพระมุนี

อยู่เหนือเกล้าเหนือเกศี
ไว้บาลีแลคาถา

๑ ข้าไหว้พระธรรมเจ้า	อยู่เหนือเกล้าเหนือโลกา
เดชะพระคาถา	มนุชสาใส่เกศี
๑ ข้าไหว้พระภิกขุ	ได้มาลูไมยินดี
ข้าขอยอชูลี	จงเป็นที่แก่กามา
๑ ข้าไหว้ทั้งครูบา	รู้วิชาเพราะพระคุณ
ให้เข้ามาเข้าใจ	ข้าใส่ไว้เหนือเกศา
๑ ไหว้พระคุณบิดุเรศ	ยอเหยื่อเกศไหว้มารดา
พระคุณเท่าเมรุมา	ข้าใส่ไว้เกล้าเกศี
๑ รู้เพราะพระบิดุเรศ	สอนไตรเพทแลบาลี
ตบแต่งไว้ทั้งนี้	อันที่รู้รำเรียนมา
	(ความใหม่, 1 – 6)

บทไหว้ครูของพระปรมัตต์สำนวนความใหม่มีลักษณะเดียวกับสำนวนความเก่า คือ ยกย่องสิ่งต่าง ๆ เอาไว้เหนือตน โดยมีการเน้นย้ำคำว่า “เหนือเกศี” อยู่ตลอด บทไหว้ครูในพระปรมัตต์สำนวนความใหม่มีเพียงแค่ 6 บทเท่านั้นซึ่งน้อยกว่าสำนวนความเก่า แต่มีบทที่กล่าวบูชาบิดามารดาเพิ่มขึ้นมาด้วยว่าเป็นผู้ที่มิพระคุณใหญ่เท่าเขาพระสุเมรุและเป็นผู้ที่สอนหนังสือมาลำดับถัดมาเป็นบทประพันธ์ที่ผู้แต่งหรือผู้คัดลอกเขียนถึงผู้อ่านหรือผู้ฟัง ได้แก่ กล่าวว่าคุณเขียนหนังสือไม่เก่ง หากใครคิดว่ามีคำประพันธ์ที่ดีกว่าก็ช่วยแก้ไขให้ด้วย ความว่า

๑ พลาดพลั้งขาดอักษร	ซึ่งบทกลอนอย่านิทานา
พอเพี้ยนเรียนคลาดคลา	ใครฉลาดช่วงแต่งใส่
	(ความใหม่, 7)

๑ แรกเขียนเพ็งสอนเขียน	ตามบทกลอนสืบสืบมา
อันมีปมึคลา	ข้าว่าไว้ในสอนศรี
	(ความใหม่, 9)

๑ พี่น้องมาคอยฟัง	ถ้าพลาดพลั้งบทธาทไป
เอกโทขาดเหลือไซ้	ช่วยแต่มีใส่ให้มันคง
	(ความใหม่, 11)

บทประพันธ์ข้างต้นเรียกว่าการเขียนแบบ “อัตวิพากษ์” หมายถึง การวิพากษ์วิจารณ์ตนเอง ในต้นฉบับสมุดไทยมักจะปรากฏข้อความลักษณะนี้อยู่เป็นประจำ ส่วนมากเขียนอัตวิพากษ์

ในตอนเปิดหรือปิดเรื่อง ผู้แต่งหรือผู้คัดลอกจะกล่าวกับผู้อ่านหรือผู้ฟังว่าอย่าเพิ่งต่อว่าตนเอง เพราะตนไม่เก่งเรื่องการประพันธ์ ไม่ใช่ นักปราชญ์หรือเป็นคนเพ่งหัดเขียน และยังกล่าวว่าหากผู้ใดที่เชี่ยวชาญหรือมีค่าประพันธ์ที่ดีกว่าก็ช่วยแก้ไขให้ด้วย (ตรีศิลป์ บุญขจร, 2547: 26)

บทประพันธ์ที่เขียนถึงผู้อ่านหรือผู้ฟังประเด็นต่อมาคือ กล่าวจุดประสงค์ของการแต่งว่า ตนนำปรมัตถธรรมมาแต่งเป็นนิทานหรือเรื่องเล่า เพื่อให้ชาวบ้านได้อ่านและยึดถือเป็นคำสอนต่อไป ความว่า

<p>๑ นิทานข้างปรมัตถ์ ข้าแกล้งแปลงเป็นไทย</p>	<p>บทกลอนนั้นไม่เข้าใจ ให้จงแจ้งแก่ประชา (ความใหม่, 8)</p>
---	--

<p>๑ จงแจ้งซึ่งนิทาน จะได้สืบสืบไป</p>	<p>ตามโบราณท่านกล่าวไว้ สอนหัวใจคนทั้งหลาย (ความใหม่, 10)</p>
--	---

สุดท้ายคือกล่าวถึงผู้ที่เอาต้นฉบับไปอ่านว่าให้ระมัดระวังรักษาต้นฉบับให้ดี ความว่า

<p>๑ ถ้าใครจะยืมไป จบแล้วมาส่งพลัน ๑ ถ้าว่านางสาวน้อย สวดอ่านจงรักษา ๑ ยืมไปอ่านอนอ่าน สมุดของเรา ๑ อย่าวางลงบนอก คิดมาเสียดายทรง</p>	<p>อย่านอนใจไว้หลายวัน เจ้าของนั้นเร่งรักษา หน้าแซมซ้อยจะปรารถนา เราหากว่าเตือนให้ดี เห็นรำคาญหน้าบดสี เราเสียดายอย่างวางลง เราวิตกข้างโฌมยง สมุดกลับทัບยวนยี่ (ความใหม่, 19 - 22)</p>
---	--

เจ้าจะน้อยใจ
ครั้นให้ง่ายดาย
เขียนง่ายนักฤ

๑ ถ้ายืมไม่ให้
ว่าไม่นับถือ
เสียดายหนังสือ
เจ็บหลังพันใจ

(ความใหม่, 30)

เนื่องจากการศึกษาของคนในสมัยก่อนมักผูกพันอยู่กับวัดและพระสงฆ์ สิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับภารกิจการศึกษารวมถึงอุปกรณ์การเรียนต่าง ๆ ล้วนเป็นสิ่งที่ต้องเคารพบูชา โดยเฉพาะหนังสือหรือสมุดไทยที่ต้องกราบไหว้ก่อนสวดอ่านทุกครั้ง (ตรีศิลป์ บุญขจร, 2547: 22) หรือก็คือสำหรับผู้เขียนหนังสือแล้ว สมุดไทยถือว่าเป็นของสูง จึงมักมีข้อความที่บอกให้ใช้สมุดไทยด้วยความระมัดระวัง และมักจะบอกกว่ากว่าตนจะเขียนเสร็จนั้นยากลำบาก เนื่องจากการเขียนสมุดไทยแต่ละเล่มต้องใช้เวลาในการเขียนและทุนทรัพย์ ผู้เป็นเจ้าของจึงต้องวางแผนสมุดไทยของตนโดยมีคำตักเตือนหรือขอความกรุณาให้ผู้หยิบยืมไปอ่านระวังรักษาต้นฉบับเอาไว้นั่นเอง

ถัดจากการเปิดเรื่องด้วยข้อความที่กล่าวถึงผู้อ่านหรือผู้ฟังแล้ว ต่อไปคือการเริ่มเนื้อหาของพระปรมัตถ์ด้วยบทประพันธ์เริ่มเรื่อง ดังนี้

คำพระชินสีห์	๑ จักเอาบาลี
สั่งสอนมนุษย์	คัดออกเป็นไทย
ฟังแล้วจำไว้	กลบุตรสืบไป
แปรเป็นคำไทย	อย่าให้เสื่อมสูญ
สืบสืบกันมา	๑ปรมัตถ์ผูกใหม่
พระเจ้าบ้านจุก	พระเจ้าบ้านจุก
	มิให้เสื่อมสูญ
	สอนสัตว์ทั้งหลาย

(ความใหม่, 31 - 32)

บทประพันธ์กล่าวว่าจะนำคำสอนของพระพุทธเจ้าที่เป็นภาษาบาลี มาเผยแพร่เป็นภาษาไทยเพื่อเอาไว้สอนประชาชนต่อไป เป็นการเปิดเรื่องพระปรมัตถ์ก่อนที่จะตามด้วยคำสอนต่าง ๆ ต่อไป

2. คำสอนระดับพื้นฐาน

คำสอนระดับพื้นฐาน หมายถึง คำสอนที่คนส่วนใหญ่สามารถปฏิบัติได้ เช่น ทำความดี ละเว้นความชั่ว ซึ่งพระปรมัตถ์สำนวนความใหม่มีเนื้อหาที่เป็นคำสอนระดับทั่วไป คือ

2.1 การฟังเทศน์มหาชาติ

เทศน์มหาชาติ คือ การอ่านกลอนสวดเรื่องพระเวสสันดรในวันสำคัญทางศาสนา โดยเทศน์ให้ประชาชนได้ฟัง มีจำนวนทั้งสิ้น 13 กัณฑ์ หรือ 13 ตอน สาเหตุที่เรียกเรื่องพระเวสสันดรว่า “มหาชาติ” เป็นเพราะว่าพระเวสสันดรเป็นพระชาติสุดท้ายของพระโคตมพุทธเจ้า ก่อนที่จะมาประสูติเป็นเจ้าชายสิทธัตถะแล้วตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในเวลาต่อมา ซึ่งในพระชาตินี้พระโพธิสัตว์ได้บำเพ็ญทานบารมีที่ถือเป็นการทำบุญสูงสุดในพุทธศาสนา จึงนิยมเรียกกันว่า “มหาชาติ” นั่นเอง

ในพุทธศาสนามีความเชื่อกันว่า หากผู้ใดได้ฟังเทศน์มหาชาติครบทั้ง 13 กัณฑ์ในวันเดียวจะได้บุญมาก และได้ไปเกิดในยุครพระศรีอาริยมตไตรยหรือพระพุทธเจ้าองค์ต่อไป จึงนิยมมีประเพณีเทศน์มหาชาติเกิดขึ้นเป็นประจำทั่วทุกท้องถิ่นในประเทศไทย หรือมีบทประพันธ์ที่สะท้อนความเชื่อเรื่องดังกล่าว สอดแทรกอยู่ในวรรณกรรม เช่นเดียวกับที่ปรากฏในพระบรมถัสำนวนความใหม่ว่า

สั่งพระมาลัย

ศีลพระเร่งจำ

มหาชาตินี้

ฟังไปให้ครบ

แล้วอย่านิทาน

เชื่อบ้างศัพทังคัพ

๑ สมเด็จพระเมตไตรย

บอกชาวโลกา

ฟังธรรมเทศนา

พระคาถาพัน

๑ วันเดียวให้จบ

จบสิ้นสิบสามกัณฑ์

ว่าสงฆ์เด็ดฉันท

ของพระศาสดา

(ความใหม่, 51 - 52)

อย่างไรก็ตามพระบรมถัสได้เสนอว่า การได้ฟังเทศน์มหาชาติแต่เพียงอย่างเดียววันนั้น ไม่ใช่หนทางที่จะนำไปสู่การหลุดพ้นได้ ยังคงต้องปฏิบัติตนในทางที่ถูกที่ดี บำเพ็ญกุศลอยู่เช่นเดิม ทั้งนี้เพื่อไม่ให้ผู้คนหลงระเริงว่าแค่ได้ฟังเทศน์มหาชาติก็หลุดพ้นจากความทุกข์ได้ ดังความว่า

ไซ้แต่เท่านั้น

แต่พอระงับ

เราท่านเกิดมา

ปัญญากล้าแก่

ตั้งใจใส่บาตร

ศรัทธาเลื่อมใส

๑ สั่งมาถ้วนถึ

มากมายนักหนา

สติปัญญา

ฟังให้เข้าใจ

๑ ท่านผู้รู้แท้

เห็นทุกข์เห็นภัย

ไม่คาดเนื่องไป

ในพระศาสนา

(ความใหม่, 53 - 54)

ดังนั้นแล้วมนุษย์ทุกคนจึงควรให้ความสำคัญกับการปฏิบัติตนตามคำสอนของ พุทธศาสนา สร้างบุญกุศล และรู้จักใช้สติปัญญาพิจารณาถึงหนทางหลุดพ้นจากความทุกข์ที่แท้จริง

2.2 การบำเพ็ญกุศลในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่

การบำเพ็ญกุศลหรือการทำความดีเพื่อให้ได้ไปสู่สวรรค์เป็นธรรมระดับพื้นฐานที่ทุก ๆ คนสามารถปฏิบัติได้ โดยพระปรมัตถ์สำนวนความใหม่นำเสนอว่าชีวิตเป็นสิ่งที่ไม่เที่ยงแท้ หากไม่รีบบำเพ็ญกุศลในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ เมื่อตายไปจะต้องชดใช้กรรมอยู่ในนรก ถึงแม้จะรู้ตัวเมื่อแก่เฒ่าก็ไม่สามารถแก้ไขสิ่งใด ๆ ได้ทันแล้ว ตัวอย่างความตอนหนึ่งว่า

๑ แต่ก่อนบ่ห่อนคิด	ไม่ผูกจิตต่อกุศลา
ต่อใกล้จะมรณา	ครั้นเหลียวหาไม่พบทาง
๑ ทางตายเหมือนทางป่า	เหลียวเอากว้างเวงใจ
ไม่เสาะสร้างหาทางไว้	เมื่อจะไปจึงหาทาง
๑ ทางเปลี่ยวเปลี่ยววังเวง	แต่ตนเองเปลี่ยวอวงขนาง
ฉันใดไม่เสาะสร้าง	หาเพื่อนบ้างเดินทางไกล
๑ เป็นเพื่อนทางสามสิ่งนี้	คือพระศรีรัตนตรัย
ผูกพันให้มั่นไว้	จึงจะได้เป็นเพื่อนทาง
	(ความใหม่, 409 – 412)

บทประพันธ์กล่าวว่าเมื่อตายไปก็ต้องตกนรก ไม่มีทางได้ไปสู่สวรรค์หรือหลุดพ้นจากความทุกข์ เพราะไม่ได้สร้างบุญกุศลในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ ก็เหมือนกับการอยู่ในป่ารกคนเดียวไม่สามารถเดินทางไปได้ถ้าไม่ได้สร้างทางหรือหาเพื่อนร่วมทางเอาไว้ ซึ่งสิ่งที่จะช่วยนำทางให้ได้นั้นคือ พระรัตนตรัย ได้แก่ พระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ หากนับถือ 3 สิ่งนี้ก็จะสามารถไปสู่ความสุขทั้งหลายได้ หรือตัวอย่างบทประพันธ์อื่น ๆ ที่สอนเรื่องการบำเพ็ญกุศล เช่น

๑ ทนทุกข์เวทนา	เพราะกุศลาตนกลางแคลง
สุนัขจิ้งจอกร้ายแยะ	เหมือนแมงเม่าบินเขาไฟ
๑ ต่อร้อนตนจึงรู้คิด	ตริกถึงกิจพระวินัย
แมงเม่าดับเปลวไฟ	ต่อปีกไหม้จึงรู้ตัว
๑ เป็นคนไม่ควรคิด	รู้ว่าผิดไม่เกรงกลัว
ต่อไฟไหม้มากลุ่มตัว	จึงคิดกลัวในสันดาน
๑ เกิดมาพบทางแล้ว	เป็นทางแก้วในไพรสาร
นครนิรพาน	มาชมชานให้ผิดทางไป
๑ ต่อมาต้องขวากหนาม	ไฟไหม้ลามทั่วสารพางค์
เหลียวหน้ามาหาทาง	ไม่แผ้วถางเมื่อจะไป

๑ ไปแล้วปะทางรก ไม่ได้แผ้วถางไว้	กลับหน้าหกหาทางใหม่ เดินเปลืองเมื่อไหร่ ที่หนทางจะไปมา อย่าสงก่าจะได้ทาง
๑ เป็นคนไม่แผ้วถาง ต่อจนผืนหน้าหา	(ความใหม่, 450 – 456)

บทประพันธ์ข้างต้นใช้ความเปรียบเรื่องการไม่บำเพ็ญกุศลในขณะที่ยังมีชีวิตกับแมงเม่าที่บินเข้ากองไฟ โดยเปรียบว่าผู้คนที่หลงมัวเมาอยู่ในโลกีย์ก็เหมือนแมงเม่าที่ชอบบินเล่นอยู่กับไฟ ไม่รู้ตัวว่ากำลังเดินไปในทางที่ผิด กว่าจะรู้ตัวว่าถูกไฟเผาก็สายเกินแก้ จะหาทางหลุดพ้นก็ไม่สามารถทำได้เพราะไม่ได้สร้างหนทางให้กับตัวเองไว้แต่แรก ซึ่งหนทางหรือผู้ที่จะช่วยให้หลุดพ้นจากโลกีย์ในที่นี้ก็คือพระรัตนตรัย ดังนั้นมนุษย์จึงควรบูชาและระลึกถึงพระรัตนตรัยอยู่เสมอ เพื่อที่เมื่อตายไปจะได้ไปอยู่ในภพภูมิที่ดี

2.3 การให้ความเคารพต่อพระสงฆ์

พระสงฆ์คือผู้ที่ถวายตัวเป็นสาวกของพระพุทธเจ้า ทำหน้าที่ศึกษาเล่าเรียนพระธรรม และนำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าไปเผยแผ่สู่สังคม ทำให้ศาสนาพุทธยังคงอยู่คู่สังคมนี้มากกว่า 2,500 ปี จนได้รับชื่อว่าเป็นลูกเป็นหน่อของพระพุทธเจ้า ดังนั้นพระสงฆ์จึงถือเป็นบุคคลที่มีความสำคัญมาก ควรแก่การยกย่อง ไม่ใช่จินตนาการว่าร้าย ดังความว่า

ควรหรือกล่าวโทษ เห่าหอนอุกอาจ เถรเถรนั้นหนา	๑ ท่านเที่ยวไปโปรด ถ้อยคำหยาบช้า ประมาทนิทนา เที่ยวมาขอทาน
นินทาว่าใหญ่ พระสงฆ์โปรดสัตว์ ไอ้เปรตเดียรฉาน	๑ ตัวไม่เลื่อมใส ถึถ้วนทุกประการ พลัดว่าขอทาน ป่วยการเกิดมา
ควรหรือว่าผิด ท่านเที่ยวโปรดสัตว์ไป ควรหรือนินทา	๑ ท่านทำตามกิจ แก่งริชยา ตามใครเขาศรัทธา ลูกไอ้เดรัจฉาน

สงฆ์นี้ลูกใคร	๑ มึงไม่ตั้งใจ
โอรสพระเจ้า	ว่าได้ว่าดี
มึงไม่ยินดี	เหล่าพระชินสีห์
	มึงนี้ริษยา
	๑ ไอ้คนเหล่านี้
ให้หนักบัญชี	เสียทีเกิดมา
เสียแรงได้สบ	พบพระศาสนา
ดิฉินนินทา	ลูกพระชินสีห์
	๑ นินทาค่าสงฆ์
เหมือนนินทาองค์	แห่งพระมุนี
โปรดศาสนา	อันห้าพันปี
สงฆ์เถรเถรชี้	เป็นเนื้อเชื้อวงศ์
	๑ ใครเป็นเช่นนี้
สมเด็จไม่ตรี	สั่งมามั่นคง
ถ้าใครปลั่งพลาต	ประมาทพระสงฆ์
ไม่พบพระองค์	เมื่อท่านเสด็จมา

(ความใหม่, 44 - 50)

พระปรมัตถ์กล่าวไว้ว่า ผู้ใดที่ดูถูกว่าร้ายพระสงฆ์ก็เหมือนว่าร้ายพระพุทธเจ้า คนเหล่านี้ นับเป็นพวกเดียรถยาน เสียทีที่ได้เกิดมาในยุคที่มีศาสนา พระศรีอาริยมุตไตรยจึงกล่าวว่าคนเหล่านี้ จะไม่ได้เกิดในสมัยพุทธกาลอีกต่อไป ดังนั้นคำสอนในข้อนี้จึงเป็นเหมือนการชี้ให้เห็นว่ามนุษย์ ควรมีความเคารพต่อพระรัตนตรัย ได้แก่ พระพุทธเจ้าผู้เป็นศาสดา พระธรรมที่เป็นคำสอนของ พระพุทธเจ้า และพระสงฆ์ผู้เผยแผ่คำสอนของพระพุทธเจ้า

3. คำสอนระดับสูงหรือระดับปรมัตถ์

คำสอนระดับสูงหรือระดับปรมัตถ์ หมายถึง คำสอนสูงสุดซึ่งปฏิบัติได้ยาก โดยเนื้อหา จะมุ่งเน้นเรื่องไตรลักษณ์ การเวียนว่ายตายเกิด และนิพพาน โดยจะชี้ให้เห็นถึงความไม่เที่ยงแท้ ของสังขาร ความทุกข์ของการเวียนว่ายตายเกิดไม่มีที่สิ้นสุด และนิพพาน ซึ่งพระปรมัตถ์สำนวน ความใหม่มีเนื้อหาที่เป็นคำสอนระดับสูง ได้แก่

3.1 ไตรลักษณ์

เช่นเดียวกับสำนวนความเก่า ในพระปรมัตถ์สำนวนความใหม่ก็ยังคงมีเนื้อหาที่สอนถึงเรื่องไตรลักษณ์ อันได้แก่ อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา ซึ่งในสำนวนความใหม่มีบทประพันธ์ที่กล่าวถึงไตรลักษณ์เพื่อสอนเรื่องความไม่เที่ยงแท้ของสังขารว่า

มีนานมิช้า

อายุแห่งเรา

คิดดูให้ได้

มีมากกว่าสุข

เหนียวหน่วงดวงจิต

ปลงใจให้ตั้ง

ให้เห็นทุกขัง

สำรวจอินทรีย์

อายุสังขาร

ใครเลยจะพัน

ความตายเป็นต้น

หมายป่าช้าได้

๑ อนิจจังสังขาร

จะม้วยบรรลีย์

ยีนสักเท่าใด

ที่ในอนิจจัง

๑ ทุกขังคือทุกข์

เป็นบ่วงรุงรัง

ลงในอนิจจัง

ต่อไตรสรณ

๑ ให้เห็นอนิจจัง

อนิจจังอนัตตา

เห็นที่กุศลา

จะอยู่เพียงไร

๑ เกิดมาเป็นคน

ซึ่งความประลีย์

หอนพันเมื่อไร

เมื่อไรตัวเรา

(ความใหม่, 382 - 385)

พระปรมัตถ์สอนว่าสังขารของมนุษย์ไม่ยืนยาว จึงควรตระหนักเรื่องของไตรลักษณ์ คือ อนิจจังหรือความไม่เที่ยง ทุกขังหรือการเกิดดับ และอนัตตาหรือลักษณะที่บังคับไม่ได้ เพื่อให้เข้าใจถึงความจริงของชีวิตว่าไม่มีใครหนีพ้นความตายไปได้

3.2 การเวียนว่ายตายเกิด

สังคมไทยมีความเชื่อกันว่ามนุษย์ทุกคนเมื่อตายไปแล้ว จะได้ขึ้นสวรรค์หรือลงนรกตามแต่บุญหรือบาปที่ได้สร้างเอาไว้เมื่อยังมีชีวิต และเมื่อใช้ผลบุญผลกรรมจนหมดแล้ว ก็จะกลับมาเกิดใหม่อีกครั้ง เวียนว่ายตายเกิดอย่างนี้ไปไม่จบสิ้น

เกิดแล้วตายไป	๑ ตัวเรานี้ไซ้ไร
แต่เอากำเนิด	มิได้รู้วาย
กระดุกเรียวยาย	เวียนเกิดเวียนตาย
	อยู่ในแผ่นดิน
สูงกว่ายอดเขา	๑ ถ้าจะกองไว้เล่า
มั่งสิ่งนี้หนา	นั้นเล่าถวิล
หมุ่หมาลากกิน	มากกว่าแผ่นดิน
	เป็นเหยื่อแร้งกา
นับชาติมิได้	๑ เกิดแล้วตายไป
แต่ตายจากกัน	มากพันคนนา
ร้องไห้น้ำตา	เวียนไปเวียนมา
	มากกว่าทะเลหลวง

(ความใหม่, 33 – 35)

บทประพันธ์กล่าวว่าคนเราเกิดมาเมื่อตายไปก็จะกลับมาเกิดใหม่ วนเวียนเช่นนี้ไปไม่รู้จบ และยกตัวอย่างให้เห็นว่าการเวียนว่ายตายเกิดอย่างไม่สิ้นสุดนั้นเป็นเช่นไร โดยกล่าวว่า หากจะนับกระดุกของคนที่เวียนว่ายตายเกิดก็คงมีสูงกว่าภูเขา หากจะนับน้ำตาจากความโศก ความกลัวก็คงมีมากกว่ามหาสมุทร หรือมากมายนับไม่ถ้วน

3.3 ความสำคัญของนิพพาน

นิพพานคือการหลุดพ้นจากการเกิดและดับทั้งปวง เป็นความสุขที่สุดที่แม้แต่การได้ไปสวรรค์ก็ไม่สามารถเปรียบเทียบได้ ถึงอย่างไรก็ตามการที่จะไปให้ถึงนิพพานนั้นเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก มนุษย์จึงควรเร่งบำเพ็ญกุศลให้มากเพื่อที่จะสามารถไปสู่นิพพานได้

๑ นิพพานคือเมืองแก้ว	สูงผ่องแผ้วเกษมศานต์
เสวยสุขสำราญ	พื้นที่มารจะตามไป
	(ความใหม่, 554)

๑ ความสุขในมนุษย์โลกีย์	สวรรค์ชั้นนาคี
สุขนี้มีเท่านิรพาน	
๑ เร่งให้ทำบุญให้ทาน	คิดกรรมฐาน
จงพ้นทุกนिरันดรราตรี	

(ความใหม่, 581 – 582)

เมื่อเทียบกับสำนวนความเก่า มุมมองของผู้แต่งที่มีต่อนิพพาน การนำเสนอ และคำแนะนำเพื่อการไปสู่นิพพานของพระปรมาธิบดีสำนวนความใหม่นั้นเหมือนกัน คือมีมุมมองว่า นิพพานเป็นสถานที่แห่งหนึ่ง ดังคำว่า “นิพพานคือเมืองแก้ว” โดยนำเสนอว่าเป็นสถานที่ที่อยู่แล้ว จะมีความสุข “เสวยสุขสำราญ” “สุขนี้มีเท่านิพพาน” ดังนั้นจึงควร “เร่งให้ทำบุญให้ทาน” เพื่อให้ได้ ไปสู่นิพพาน

4. การยกตัวอย่างด้วยความเปรียบเทียบที่เป็นเหตุการณ์

เพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจคำสอนได้ง่ายขึ้น ในการเผยแพร่คำสอนทางศาสนาจึงนิยม ใช้เหตุการณ์หรือสิ่งต่าง ๆ มาเปรียบกับคำสอนในพุทธศาสนา ซึ่งพระปรมาธิบดีสำนวนความใหม่ มีบทประพันธ์ที่แต่งเป็นลักษณะความเปรียบด้วยเหตุการณ์ต่าง ๆ เช่นเดียวกับความเปรียบเรื่อง การข้ามฝั่งน้ำของสำนวนความเก่า โดยความเปรียบเทียบที่เป็นเหตุการณ์ของสำนวนความใหม่มีดังนี้

4.1 ความเปรียบเรื่องการข้ามฝั่งน้ำ

ความเปรียบนี้มีลักษณะเดียวกับเรื่องการข้ามฝั่งน้ำของพระปรมาธิบดีสำนวน ความเก่า คือ เปรียบการข้ามฝั่งน้ำกับการไปสู่นิพพาน ดังความต่อไปนี้

๑ คิดอ่านว่าจะหนี	ข้ามนทีอันโพ้นไกล
ถึงฝั่งลุดังใจ	ไปกรุงแก้วนิรพาน
๑ จะข้ามให้พ้น	มารประจัญคือสงสาร
จะล่องจากบ่วงมาร	ไปนิรพานอันพ้นไกล
๑ อุตส่าห์จำศีลภาวนา	เหมือนสร้างนาวา
จะข้ามคงคาสุราลัย	
๑ ให้ทานทำบุญจงครุ่นไป	โน้มน้าวดวงใจ
ให้เป็นสำเภาอันยวรี	
๑ อุตส่าห์ภาวนาทุกราตรี	จะเป็นกระดานยวรี
สำหรับจะต่อนาวา	
๑ ความตรงเป็นกงอันใหญ่หนา	ได้เมตตานันมา
เป็นช่างสำเภา	
๑ สร้างได้ด้วยคิดตั้งจิตเรา	อนิจจันนั้นเล่า
เป็นเสากระโดงเกตรา	
๑ สติเป็นจังกูดนาวา	อนิจจาสังขารานันมา
เป็นใบสำเภา	

๑ ปัญญานั้นมาเป็นเข็มขัด	เหนียวห่วงดวงใจ
เป็นธงน้อยใหญ่นานา	
๑ สายใบสร้างด้วยกรุณา	ได้อารมณ์มา
ศีลแปดศีลห้าเป็นสมอ	

(ความใหม่, 560 – 569)

ความเปรียบข้างต้นสื่อถึงคติเรื่องการข้ามโสมสงสาร หรือการเวียนเกิดเวียนตาย ในห้วงของกิเลส โดยบทประพันธ์ชี้ให้เห็นว่าการไปสู่นิพพานนั้นเหมือนการข้ามทะเล ซึ่งความเปรียบ เรื่องการข้ามฝั่งน้ำในพระปรมัตถ์สำนวนความใหม่ เปรียบสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในเหตุการณ์กับ วิธีหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดไปสู่นิพพาน ได้แก่ ทะเลคือมารผจญและวัฏสงสาร การจำศีล ภาวนาคือการสร้างเรือ บุญคือเรือสำเภา การสวดมนต์คือกองหรือล้อเรือ ความเมตตาคือช่างสำเภา อนิจจังคือเสากระโดงเรือ สติคือจังกูดหรือหางเสือ ปัญญาคือเข็มทิศและเสากระโดง ความกรุณา คือสายใบเรือ และศีลคือสมอ จากที่กล่าวมาหมายความว่า เมื่อนำสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้มาใช้ ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ก็จะเป็นปัจจัยให้หลุดพ้นจากความทุกข์หรือไปสู่นิพพานได้ เปรียบเหมือนกับการต่อเรือที่จะช่วยให้ข้ามทะเลไปถึงอีกฝั่งหนึ่งได้

นอกจากนี้พระปรมัตถ์สำนวนความใหม่ยังมีความเปรียบที่เป็นเหตุการณ์ แต่นำเสนอ ในรูปแบบนิทานสั้น ๆ ที่มีตัวละครในการดำเนินเรื่องจำนวน 2 เรื่อง ดังนี้

4.2 นิทานเรื่องเศรษฐี

นิทานเรื่องนี้กล่าวถึงเศรษฐีคนหนึ่งที่กำลังจะตาย ดังความว่า

เห็นว่าชีวิต	๑ กูเอ๊ยที่นี่
ทรัพย์สินเงินทอง	จะม้วยบรลลัย
ช่างม้าฆ่าไท	ข้าวของสิ่งไร
	ใครจะรักษา
ข้าหญิงข้าชาย	๑ ลูกเมียทั้งหลาย
แต่ล้วนของกู	ว้าวายไรंना
ใครจะนำพา	ไม่อยู่รักษา
	รักษาปกครอง
สั่งเสียเมียไว้	๑ เอาไปไม่ได้
ตัวพี่หาไม่	แก้วแหวนเงินทอง
แม่ลูกปกป้อง	ใครจะปกครอง
	ครอบครอบรักษา

ไฟโรให้ฟัง	๑ ลูกเมียพร้อมพรั่ง
กอดจูบลูบไล้	มานั่งซ้ายขวา
พอนี้มีข้า	รำไรโรศกา
	จะมาบรรลีย์
ลูกเมียทั้งปวง	๑ ความรักหนักหน่วง
พิศแลดูหน้า	เป็นห่วงเป็นโย
สั่งลูกเมียไว้	น้ำตาหลังไหล
	ให้อยู่จงดี

(ความเก่า, 70 – 74)

บทประพันธ์กล่าวถึงเศรษฐีที่กำลังจะตาย แต่ว่ายังคงห่วงทรัพย์สินสมบัติและครอบครัวของตน ได้แต่โศกเศร้าสั่งเสียเรื่องต่าง ๆ แก่บุตรภรรยา ก่อนตาย บทประพันธ์ตอนนี้แสดงให้เห็นว่า ความตายเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้กับทุกคนไม่ว่าจะเป็นคนรวยแค่ไหนก็ต้องตายเมื่อถึงเวลา และเมื่อตายก็เหลือแต่ร่างกายที่เนาเปื่อยเท่านั้น ทรัพย์สินสมบัติที่มีก็ไม่สามารถเอาไปในโลกหลังความตายได้

ทรัพย์สินสิ่งไร	๑ เป็นผีนี้ไซ้
กระตุกกับเนื้อ	ได้ติดตัวมา
สำหรับภักษา	เป็นเหยื่อแร้งกา
	หมูหมาลากกิน
รูปกายนี้ไซ้	๑ ถ้าพาไปได้
อนิจจาสูญเปล่า	ทิ้งไว้โยมี
รูปร่างทั้งนี้	เปื่อยเนาไม่ดี
	ยังมีตามไป

(ความใหม่, 108 – 109)

๑ เงินทองสะสมไว้	ครั้นตายไปไม่ตามมา
เสียเปล่าไม่ได้ยา	สังขารไม่อยู่นาน
	(ความใหม่, 177)

พระปรมาภิไธยได้บรรยายสภาพศพของเศรษฐีที่เนาเปื่อยไว้ว่า มีแต่ฝูงแมลงวันบินตอม น้ำเลือดน้ำหนองดูน่าเกลียดน่ากลัว แม้แต่ลูกหลานก็ไม่กล้าเข้าไปใกล้ ดังความว่า

๑ ลูกเต้าเขามาไม่นำพา
เห็นหน้าแต่ฝูงแมลงวัน

เขากลัวอาตมา

(ความใหม่, 140)

๑ ชิงกันกินเลือดหนองไหล
ตอมได้ไล่จับเรียงรัน

บินว่อนร่อนไป

(ความใหม่, 145)

นิทานเรื่องเศรษฐีสอนเรื่องความไม่เที่ยงแท้ของสังขารว่า มนุษย์เกิดมาก็ต้องตายทุกคน เมื่อตายก็เหลือเพียงแต่สภาพศพที่เน่าเปื่อยน่ารังเกียจ และแม้จะมีทรัพย์สมบัติแค่ไหนก็ไม่สามารถเอาติดตัวไปด้วยได้ ต่อจากนั้นพระปรมทัตได้บรรยายถึงพญามัจจุราชว่าเป็นผู้ที่ไม่มีใครสามารถต่อกรได้ และเป็นผู้นำความตายมาสู่ทุกคน

ท่านนีู้กอาจ	๑ พญามัจจุราช
กร้าวเกรี้ยวเรียวแรง	ร้ายกาจสาธารณ์
เข้าบุกรุกราน	กล้าแข็งท้าวหาญ
	หักหาญเอาไป
โตใหญ่ไม่เล็ก	๑ จะทำกรงเหล็ก
กำแพงเจ็ดชั้น	ตัวเข้าอยู่ใน
แต่ละชั้นสูงใหญ่	กางกั้นรอบไป
	เปรียบได้คิริ
กล้าแข็งแทงฟัน	๑ ถึงจะเข้มขัน
รบพุ่งยังยืน	ตัวกลิ้งตัวดี
แต่ลี้วนคนดี	หอกปืนไม่หนี
	พิทักษ์รักษา
สักเจ็ดร้อยชั้น	๑ ถึงจะป้องกัน
พญามรณัง	รู้พลโยธา
บุกรุกเข้ามา	ไม่ฟังเลยหนา
	ฉุดลากเอาไป

(ความใหม่, 58 - 61)

บทประพันธ์กล่าวถึงพญามัจจุราชที่หมายมุ่งจะมาเอาชีวิตเราว่า เป็นผู้ที่มีความร้ายกาจ มีความกล้าแข็งและพลังกำลังมหาศาล ซึ่งไม่ว่าเราจะสร้างกรงเหล็กหรือกำแพงที่แข็งแรงใหญ่โต

แค่ไหน ไม่ว่าจะมียोगหรือพรหมกรรมมากมายเพียงใดก็ไม่สามารถป้องกันได้และถูกพญามัจจุราชพาตัวไปสู่นรกในที่สุด เมื่อพญามัจจุราชมารับวิญญาณผู้ตายไปสู่นรกแล้ว จะมีการพิจารณาบุญบาปที่วิญญาณนั้น ๆ ได้สร้างไว้เมื่อยังมีชีวิต ดังตัวอย่างเช่น

๑ ยมบาลเขาทั้งสี่	เอาบัญญัติไว้ทุกคน
ทำบุญแลบาปปน	เขาเขียนไว้ในบัญชี
๑ เมื่อตายมาวยชนม์	ยมบาลเขาขึ้นมา
มัดมือแน่นตรึงตรา	เขาจุดคร่าผูกคอไป
๑ เขาถามเมื่อเป็นคน	สร้างกุศลสิ่งอันใด
เขารู้อยู่ในใจ	เขาเขียนไว้ในบัญชี
๑ บอกเราให้จงแจ้ง	คิมเหล็กแดงไม่ปราณี
บอกเราให้ถ้วนถี่	ตัวเรานี้จะขอพึ่ง
๑ จะใคร่บอกซึ่งกุศล	ด้วยบาปตนแต่หนหลัง
บาปนั้นมากำบัง	บอกว่าซึ่งซึ่งกุศล
๑ ฆ่าสัตว์จำตาย	มาขายเลี้ยงลูกเมียตน
ไม่ทำซึ่งกุศล	มายกदनอหังการ

(ความใหม่ 179 – 184)

เมื่อลงสู่นรก วิญญาณจะถูกผูกถูกล่ามแล้วนำมาไต่สวนถึงบาปกรรมที่ได้ทำไว้เมื่อตอนยังมีชีวิต ยมบาลจะนำบัญชีบันทึกกรรมของวิญญาณแต่ละดวงที่ได้เคยทำไว้ มาพิจารณาว่าวิญญาณนั้นทำกรรมดีกรรมชั่วอะไรมาบ้าง หากมัจจุราชพิจารณาแล้วเห็นว่าวิญญาณนั้น ๆ สร้างบาปไว้อย่างไร ก็จะลงโทษตามบาปที่วิญญาณนั้นได้สร้างไว้ ต้องได้รับความทุกข์ทรมานอย่างแสนสาหัสอยู่ในนรกจนกว่าจะชดใช้บาปจนหมด เช่น วิญญาณที่เคยฆ่าสัตว์ด้วยการแทงสัตว์จนตาย ก็จะถูกลงโทษลักษณะเดียวกัน ให้ได้รับความทุกข์ทรมานจนตาย และเมื่อตายแล้ววิญญาณก็จะฟื้นขึ้นมาใหม่ และรับการลงโทษแบบเดิมต่อไปจนกว่าจะหมดกรรม ดังบทประพันธ์ว่า

๑ เขาเถื่อร้องโอยโอย	ขอโทษโพลยคงขาดใจ
เขาตรึงขึงลงไว้	เชือดเนื้อได้ให้กินเอง
๑ ตัวเขามีชีวิต	มึงไม่คิดทำขมเหง
ฆ่าสัตว์ไม่กลัวเกรง	ตัวของเอ็งร้องโยนา
๑ เขาตีดินหุบหุบ	ค้อนเหล็กทุบแหลกไปมา
ตายแล้วมีทันช้า	เกิดขึ้นมาบัดเดียวใจ

๑ ฆ่าสัตว์ไม่ปราณี	ตัวมีงนี้อย่าสงสัย
มีงแทงเขากระไร	กูแจ่งใจอยู่ทุกอัน
๑ แทงสัตว์ดินขวกไขว่	ไม่ทันตายเข้าเถื่อปลัน
กูทำให้เหมือนกัน	ยิ่งกว่านั้นอย่าสงกา
	(ความใหม่, 189 – 193)

สภาพแวดล้อมของนรกในพระปรมัตถ์ ได้รับอิทธิพลมาจากคติความเชื่อเรื่องไตรภูมิ หรือวรรณกรรมเรื่องพระมาลัย เป็นวรรณกรรมที่มีมาตั้งแต่สมัยอยุธยา เนื้อหาว่าด้วยภพภูมิต่าง ๆ ในจักรวาลของพุทธศาสนา ทั้งโลกมนุษย์ สวรรค์และนรก ยกตัวอย่างบทประพันธ์ในเรื่องพระมาลัย ที่มีฉากบรรยายถึงการลงโทษวิญญาณในนรก เช่น

๑ ผุงเปรตหมุ่น	เมื่อยังเป็นคน
ฆ่าสัตว์เลี้ยงตน	บ่มีได้อุดสู
ฆ่าเนื้อวัวควาย	บ่มีได้เ็นคู
แทงสัตว์ให้อยู่	ดินล้มนดินตาย
๑ ฆ่าทรายแลเนื้อ	ทั้งวัวแลควาย
ฆ่าสัตว์ทั้งหลาย	แต่ล้วนสี่ตีน
บาปตนฆ่าเนื้อ	วัวควายเป็นอาจิม
แร้งกาจิกกิน	รุมกันยื้อเอา
๑ บาปตนเชือดเนื้อ	ไว้แต่โครงเปล่า
แร้งกาจิกเอา	เนื้อตนนั้นไป
บาปตนฆ่าสัตว์	เจ็บปวดฉันไค
แร้งกาเฉียวไป	ทนเจ็บคนเดียว
๑ เจ็บปวดเหลือทน	แต่ตนอยู่เปลี่ยว
ร้องครางคนเดียว	ทนเวทนา
บาปฆ่าซึ่งสัตว์	ให้มรณา
นกตะกรุมแร้งกา	จิกทั้งเนื้อตน

(กรมศิลปากร, 2555: 11)

บทประพันธ์ข้างต้นกล่าวถึงวิญญาณที่ถูกลงโทษในนรกว่า วิญญาณนี้เมื่อยังเป็นคน ได้ทำบาปฆ่าสัตว์เอาไว้ เมื่อตายไปก็จะกลายเป็นเปรต ถูกแร้งกาในนรกจิกกินเนื้อให้ได้รับความเจ็บปวดเหมือนที่ตนได้เคยทำไว้กับสัตว์เหล่านั้น เป็นต้น จะเห็นว่าบทประพันธ์ที่บรรยาย

เรื่องของนรกจากพระปรมัตถ์กับพระมาลัยนั้นมีลักษณะคล้ายคลึงกันคือ กล่าวถึงวิญญูณที่ถูกลงโทษอย่างทุกข์ทรมานตามบาปที่ตนได้กระทำความ วรรณกรรมเรื่องพระมาลัยถือเป็นวรรณกรรมศาสนาที่สำคัญเรื่องหนึ่งของประเทศไทย ซึ่งนอกจากพระปรมัตถ์แล้ว วรรณกรรมศาสนาเรื่องอื่น ๆ ก็ล้วนแต่ได้รับอิทธิพลด้านเนื้อหาจากวรรณกรรมเรื่องพระมาลัยเช่นกัน

นิทานเรื่องเศรษฐีเป็นนิทานที่มุ่งเน้นการสอนเรื่องความไม่เที่ยงแท้ของสังขารและการบำเพ็ญกุศลในขณะที่ยังมีชีวิต โดยนำเสนอว่าเมื่อตายไปสิ่งที่ติดตัวไปด้วยไม่ใช่ทรัพย์สมบัติที่มี แต่เป็นบุญบาปที่ได้กระทำไว้ในขณะที่ยังมีชีวิต หากไม่สร้างกุศลและทำแต่บาป เมื่อตายไปก็ต้องชดใช้กรรมในนรก ถูกมัดจูงราชลงโทษด้วยความทุกข์ทรมานอย่างมาก ดังนั้นมนุษย์จึงควรเข้าใจหลักของไตรลักษณ์ คือ ความไม่เที่ยงแท้ของสังขารและเร่งบำเพ็ญกุศลเพื่อให้ได้พบกับความสุขหลังความตาย เช่น การได้ไปสวรรค์ ดังความตอนหนึ่งว่า

มีนามมิช้า
อายุแห่งเรา
คิดดูให้ได้

มีมากกว่าสุข
เหนียวหน่วงดวงจิต
ปลงใจให้ตั้ง

ให้เห็นทุกขัง
สารวมอินทรีย์
อายุสังขาร

ใครเลยจะพ้น
ความตายเป็นต้น
หมายป่าช้าได้

๑ อนิจจังสังขาร
จะม้วยบรรลัย

เย็นสักเท่าใด
ทีไรอนิจจัง

๑ ทุกขังคือทุกข์
เป็นบ่วงรุงรัง
ลงในอนิจจัง
ต่อไตรสรณ

๑ ให้เห็นอนิจจัง
อนิจจังอันตตา

เห็นที่กุศลา
จะอยู่เพียงไร

๑ เกิดมาเป็นคน

ซึ่งความประลัย
ห่อนพ้นเมื่อไร

เมื่อไรตัวเรา

อย่าได้ประมาท
สร้างกรรมกรรมตาม
สร้างกุศลเล่า

๑ อย่าได้ปลั่งพลาด
โมโหมัวเมา
ดูจความลำเนา
กุศลค้าชู
(ความใหม่, 382 – 386)

สัปบุรุษหญิงชาย
เร่งรักษาศีล
ไตรลักษณ์ญาณ

๑ ดูราท่านทั้งหลาย
ตั้งใจขึ้นบาน
บำเพ็ญผลทาน
ให้เร่งภาวนา

อย่าได้แปดปน
ตั้งจิตตั้งใจ
พระเจ้าเทศนา

๑ เร่งสร้างกุศล
ด้วยอวิชา
ลงในวิญญา
บอกไว้ทุกอัน

ตั้งใจให้แผ้ว
ปลงจิตจงดี
ได้ไปสวรรค์

๑ ศีลทานทำแล้ว
ไปทางสวรรค์
อย่าคิดทუნหัน
แมนแท้แน่จริง

(ความใหม่, 661 – 663)

4.3 นิทานเรื่องพระคุณของมารดา

นิทานเรื่องนี้กล่าวถึงมารดาที่กำลังตั้งครรภ์ เลี้ยงดูทารกในครรภ์อย่างทะนุถนอม จนกระทั่งคลอดออกมาและเลี้ยงดูจนโต เนื้อเรื่องเริ่มด้วยการอธิบายถึงความยากลำบากของบุตรที่อยู่ในครรภ์ ตั้งความว่า

ลำบากยากใจ
วางที่ตายด้าน
พามแม่้วยมรณ

๑ ยากที่จะเกิดได้
ค้ำในอุทร
ในครรภ์มารดร
ถึงความมรณา

แต่สลบซบไป	๑ ตัวเรานี้ไซ้
เมื่อแม่ตักน้ำ	ในครรภ์มารดา
แทบจะมรณา	ตำข้าวหาปลา
	เมื่ออยู่ในครรภ์
	๑ ทุกข์บังเกิด
แต่เอากำเนิด	มาเกิดทุกข์พลัน
ทุกข์นี้ไซ้	แต่อยู่ในครัน
ไข้ความทุกข์นั้น	ต่อเมื่อใหญ่มา
	๑ ตัวเรานี้ไซ้
ทนทุกข์อยู่ใน	อุทรมารดา
เมื่อแม่ล้มลุก	เจ็บไข้โรค
กินหยูกกินยา	แสบร้อนเข้าไป
	๑ แต่สลบนิ่งแน
ในครรภ์นี้แล	แทบจักบรรลัย
แม่กินยาร้อน	สำสอนเข้าไป
ปีมปีาบบรรลัย	ในครรภ์มารดา

(ความใหม่, 246 – 250)

พระปรมาตม์เป็นวรรณกรรมที่ต้องการแสดงให้เห็นถึงความทุกข์ของการเวียนว่ายตายเกิด ซึ่งก็มีบทประพันธ์ที่กล่าวถึงความทุกข์ทรมานเมื่อแก่เฒ่า เมื่อกำลังจะตาย และเมื่อเป็นวิญญูณที่รับกรรมในนรกแล้วในนิทานเรื่องเศรษฐี ส่วนนิทานเรื่องพระคุณมารดานี้ก็ได้แสดงให้เห็นว่าความทุกข์ของการเวียนว่ายตายเกิดนั้นเริ่มขึ้นตั้งแต่แรกเกิด โดยกล่าวว่าเมื่อเริ่มปฏิสนธิในครรภ์ก็ได้รับความยากลำบากแล้ว บางครั้งหากบุตรตายในครรภ์ก็อาจจะทำให้มารดาตายไปด้วย หรือเมื่อมารดาเป็นไข้และกินยาร้อน ๆ เข้าไป ความร้อนของยานั้นก็ทำให้บุตรในครรภ์ปวดแสบปวดร้อนได้รับความทรมานแทน

บทประพันธ์ช่วงต่อมาเริ่มบรรยายถึงพระคุณของมารดา หลังจากที่ทนทุกข์กับการตั้งครรภ์เป็นเวลา 9 เดือน เมื่อมารดาจะคลอดบุตรก็ยังคงพบกับความเจ็บปวด กว่าที่จะคลอดได้สำเร็จนั้นมารดาต้องทรมานอย่างมาก

ความเจ็บน้กเล่า
 ทูรนทุราย
 สยายเกศี

น้ำตาไหลพราก
 คิดแต่ลูกน้อย
 มาม้วยบรลัย

ขึ้นดีเซิ่งแซ่
 ชีวิตมารดา
 ปากปิดชิดพัน

เมื่อคลอดแล้วมารดาก็เลี้ยงดูบุตรด้วยความเหนื่อยยาก แต่ก็เลี้ยงดูอย่างดี ดูแลรักษายามเจ็บไข้ หรืออบรมสั่งสอนให้เป็นคนดี

อุมเออลูกไว้
 แล้วให้กินนม
 พระคุณมารดา

ปากบนผีไป
 แม่ซื้อแม่หา
 อย่าให้ชีวี

๑ พระคุณแม่เจ้า
 ล้นเกล้าเกศี
 ความสุดไม่มี
 กลิ้งเกลือกเสือกไป

๑ ครางสุดไม่วางปาก
 กลัวจะบรลัย
 จะพลอยตายไป
 ด้วยพระมารดา

(ความใหม่, 253 – 254)

๑ แม่หมอดำแย
 ผันแปรเป็นขวัญ
 แทบมาอาสัญ
 สิ้นทั้งกายา

(ความใหม่, 258)

๑ ครั้นลูกร้องไห้
 บนตักมารดา
 เขยชมลูกยา
 แม่มาพดีวี

(ความใหม่, 280)

๑ กอดลูกเข้าไว้
 ร่ำไรถ้วนถี่
 จึงมาปรานี
 ลูกข้าบรลัย

ไหว้ท้าวมัฆวาน
ขอให้โรคา
เคลื่อนคลายบัดใจ

๑ บนทั้งพระกาฬ
เป็นเจ้าตรีงษ์ไตร
ลูกข้าหายไป
อย่าให้มรณา

(ความใหม่, 288 – 289)

กราบไหว้เสียก่อน
สอนให้เคารพ
แม่สั่งสอนข้า

มิให้มุสา
สบพบพระสงฆ์
อย่าฟังคนพาล

เหมือนกับพ่อแม่
เจรจามิงกุ
อย่าได้พาที

๑ สอนให้ลูกนอน
บิตรมารดา
นบนอบวันทา
ถึถ้วนทุกอัน

๑ สอนให้เจรจา
ถ้อยคำอ่อนหวาน
นั่งลงกราบกราน
ป่วยการพาที

๑ ผู้เฒ่าผู้แก่
เจ้าอย่าอาย
ซึ่งรู้ไม่ได้
อย่างนี้ลูกอา

(ความใหม่, 310 – 312)

บทประพันธ์ข้างต้นเป็นการพรรณนาถึงพระคุณของมารดาว่ามีมากมาย เช่น ดูแลเลี้ยงดูบุตรอย่างดี อุ้มขึ้นปลอบใจเมื่อร้องไห้ เมื่อบุตรเจ็บไข้เหมือนจะตายมารดาก็เสียใจอย่างมาก ทำทุกทางเพื่อให้บุตรหายดี ทั้งยังอบรมสั่งสอนให้เป็นคนอ่อนน้อมสุภาพต่อผู้ใหญ่ เป็นต้น จากตัวอย่างที่ยกมาจะเห็นว่ามารดามีพระคุณต่อบุตรอย่างมาก เพราะตั้งแต่เริ่มปฏิสนธิจนโตนั้น มารดาต้องเลี้ยงดูบุตรด้วยความยากลำบากและอดทนกว่าลูกจะเติบโตจนสามารถดูแลตัวเองได้ ดังนั้นพระคุณของมารดาจึงเป็นสิ่งที่ยิ่งใหญ่ยากที่จะหาอะไรมาเปรียบ

มาเปรียบบ่ได้
ดุจดั่งหิ้งห้อย
เทียมพระสุรียา

๑ เอาแผ่นดินไซรั
ตั้งคุณมารดา
แสงน้อยหนักหนา
อย่าฟังสงสัย

ใหญ่่นักสามารถ	๑ แผ่นฟ้าอากาศ
ขึ้นชั่งกับคุณ	กวาดมาทันใจ
แผ่นฟ้าหนาใหญ่	คุณแม่หนักไป
	เบาไปหนักหนา
น้ำนั้นไม่ถึง	๑ ใส่น้ำค้ำหนึ่ง
เอาลมใส่เข้า	กึ่งคุณมารดา
คุณพระมารดา	ยังเบาหนักหนา
	มากกว่าแสนทวี
สูงเทียมอากาศ	๑ เอาพระเมรุมาศ
เอาชั่งขึ้นเล่า	ใหญ่กว้างล้นที
คุณพระชนนี	เบาว่าคุณชี่
	มากกว่าหนักหนา

(ความใหม่, 330 - 332)

สิ่งต่าง ๆ ที่เอามาเปรียบกับพระคุณมารดา ล้วนไม่มีสิ่งใดเทียบได้เลย หากเอาแผ่นดินมาเทียบ ก็เหมือนกับเอาแสงทิ้งห้อยมาเทียบกับแสงพระอาทิตย์ หากเอาท้องฟ้าหรือเขาพระสุเมรุที่สูงและกว้างใหญ่มาชั่งน้ำหนัก พระคุณมารดาก็ยังหนักกว่าอยู่ดี ซึ่งมีเพียงสิ่งเดียวที่เทียบได้กับพระคุณมารดาคือพระธรรมของพระพุทธเจ้า

ชั่งคุณแม่ได้	๑ จะเอาอันใด
เอาพระธรรมเจ้า	นั้นก็ไม่มี
ทั้งเจ็ดคัมภีร์	ปกเกล้าเกศี
	ชั่งคุณมารดา
พอได้พอดี	๑ เอาพระธรรมเจ้านี้ไซ้
คุณพระธรรมเจ้า	เทียบเท่าหนักหนา
เสมอกันหนักหนา	กับคุณมารดา
	กับคุณชนนี

(ความใหม่, 335 -336)

บทประพันธ์ข้างต้นกล่าวว่า หากเอาพระอภิธรรมซึ่งเป็นธรรมชั้นสูงมาชั่งน้ำหนักกับพระคุณมารดาจะชั่งได้เท่ากันพอดี หมายความว่าพระคุณมารดานั้นเป็นสิ่งสูงศักดิ์เป็นสิ่งประเสริฐเทียบเท่ากับพระธรรมของพระพุทธเจ้าเลยนั่นเอง และเนื่องจากพระคุณมารดาเป็นสิ่งยิ่งใหญ่

ที่ไม่สามารถหาอะไรมาเปรียบได้นอกจากพระธรรม ดังนั้นบุตรจึงควรมีความกตัญญูต่อบิดามารดา หากเป็นคนอกตัญญูก็เปรียบได้กับคนโหดชั่ว

เป็นอกตัญญู

ไม่รู้จักคุณ

เสียที่เกิดมา

โหดเขลาเขามาแล้ว

รุกรานมารดา

ฝูงคนเหล่านี้

๑ ผู้ใดไม่รู้

ลบหลู่มารดา

บุญบาปเลยหนา

เหยียบพระธรรม

๑ เกิดมาใจชั่ว

ไม่กลัวไฟรี

ให้มาหมองศรี

บาปยิ่งนักหนา

(ความใหม่, 338 -339)

นอกจากมีความกตัญญูต่อมารดาแล้ว การตอบแทนบุญคุณก็เป็นสิ่งที่บุตรควรกระทำ แต่พระคุณมารดานั้นเป็นสิ่งที่ทดแทนให้หมดได้ยาก มีเพียงการกระทำเดียวที่สามารถทดแทนคุณได้ คือการบวช ดังความว่า

ดุจดั่งมหา

ห้วยหนองคลองใหญ่

เทียมทันที่

อาบน้ำค้ำเช่า

ทดแทนไม่ถึง

คุณเคี้ยวข้าวป้อน

ขายตนเจ็ดหน

แทนค่าน้ำนม

ลดเลี้ยวออกมา

๑ คุณพระมารดา

คงคานที่

เปรียบใดไม่มี

พระสมุทรสาคร

๑ แต่คุณป้อนข้าว

แกว่งไกวให้นอน

ซึ่งคุณมารดร

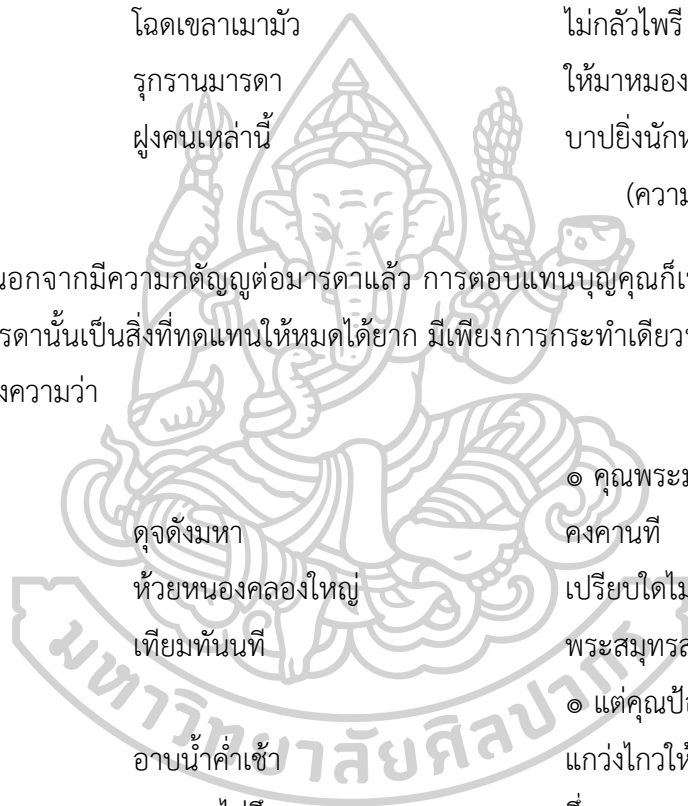
ยังก่อนแลนา

๑ ถึงแม้ยากจน

เลี้ยงพระมารดา

ไม่สมเลยนา

มากกว่าแสนทวี

พระเทศนาไว้	๑ ลูกรำลึกได้
โกนเกล้าเข้าบวช	แทนคุณชนนี
เป็นสามเณรนี้	เป็นพรตเป็นชี
	แทนคุณมารดา
เป็นที่ยิ่งยวด	๑ กุศลที่บวช
จึงจะทดแทนได้	บวชตัวนั้นหนา
บวชในศาสนา	คุณไทมารดา
	ลูกพระชินสีห์

(ความใหม่, 359 – 363)

การบวชคือการถวายตัวเป็น “ลูกพระชินสีห์” คือสาวกของพระพุทธเจ้า เพื่อศึกษาพระธรรมและเผยแผ่คำสอนในศาสนาให้อยู่คู่กับสังคมตลอดไป ดังนั้นสังคมไทยจึงถือว่าการบวชจะทำให้ได้รับอานิสงส์และสร้างผลบุญอย่างมาก แต่มารดาซึ่งเป็นผู้หญิงนั้นไม่สามารถบวชได้ เพราะปัจจุบันศาสนาพุทธไม่มีการบวชภิกษุณี ดังนั้นมารดาจึงบวชเพื่อรับอานิสงส์ไม่ได้ แต่ถ้าหากครอบครัวใดมีบุตรชายก็มักจะมีความต้องการให้ได้บวช เพื่อที่มารดาจะได้รับอานิสงส์จากการบวชของบุตรชายแทน ดังความว่า “กุศลที่บวช เป็นที่ยิ่งยวด บวชตัวนั้นหนา จึงจะทดแทนได้ คุณไทมารดา” นอกจากนี้จะทดแทนคุณมารดาได้แล้ว การบวชยังส่งผลบุญไปถึงวิญญาณของบรรพบุรุษให้พ้นจากความทุกข์อีกด้วย หรือในสำนวนไทยที่พูดกันทั่วไปว่า “เกาไชยผ้าเหลือง” หมายถึง พึ่งพาผลบุญจากผู้ที่เป็นพระภิกษุสามเณร (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556: 149) ดังความว่า

ไชจะสิ้นไป	๑ บุญนี้เล่าไชรั
ญาติกาตายไป	แต่พระชนนี
รับส่วนบุญนี้	ที่ในเมืองผี
	พ้นจากทุกข์ขา

(ความใหม่, 364)

นิทานเรื่องพระคุณของมารดาเป็นนิทานที่มุ่งเน้นการสอนให้ตระหนักถึงคุณของมารดาที่เลี้ยงดูบุตรและสอนเรื่องการประพฤติตนในฐานะเด็กที่ดี อีกทั้งสอนเรื่องความทุกข์ของการเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสาร โดยชี้ให้เห็นว่าการเกิดนั้นก็เป็นการเกิดนั้นก็เป็นความทุกข์อย่างหนึ่ง ดังนั้นเมื่อมองภาพรวมของความเปรียบที่เป็นการเหตุการ์ณทั้ง 3 เรื่อง คือ การข้ามฝั่งน้ำ พระคุณมารดา และเศรษฐีที่กำลังจะตาย จะเห็นว่าทั้ง 3 เรื่องมีคำสอนทั้งระดับทั่วไปและระดับสูงอยู่รวมกัน คำสอนระดับทั่วไป เช่น การประพฤติตัวในสังคม ศีลธรรม บุญบาป สวรรค์นรก และคำสอนระดับสูง

เช่น การเวียนว่ายตายเกิดและนิพพาน โดยยกตัวอย่างให้มีตัวละครและเหตุการณ์ในการดำเนินเรื่อง มาเปรียบกับคำสอนในพุทธศาสนา ซึ่งความเปรียบเหล่านี้เป็นประโยชน์อย่างมากสำหรับคนทั่วไป ที่ไม่มีความรู้เรื่องศาสนา เพราะบางครั้งหลักธรรมคำสอนอาจเป็นเรื่องไกลตัวหรือลึกซึ้งเกินไป แต่ถ้าหากนำเอาสิ่งที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต สิ่งที่เราพบเห็นได้บ่อย หรือสิ่งที่คนทั่วไปรู้จักมาอธิบายควบคู่ กับหลักธรรมโดยเปรียบเทียบให้เห็นภาพ ก็จะทำให้เข้าใจถึงคำสอนของศาสนาได้ง่ายและชัดเจนยิ่งขึ้น เช่น การเวียนว่ายตายเกิดคืออะไร พระคุณแม่ยิ่งใหญ่เพียงใด สังขารไม่เที่ยงและการสร้างบุญกุศล เพื่อชีวิตที่ดีเป็นอย่างไร

5. การปิดเรื่อง

การปิดเรื่องของพระปรมาตม์สำนวนความใหม่ มีประพันธ์ที่กล่าวแสดงการปิดเรื่องว่า

เรื่องราวปรมาตม์

ฟังแล้วจำเอา

จำไว้ในทรวง

๑ จบแล้วตามอรรถ

จบสิ้นทั้งปวง

เจ้าอย่าหนักหน่วง

สั่งสอนใจเอง

(ความใหม่, 782)

บทประพันธ์ข้างต้นกล่าวว่า “เนื้อหาเรื่องปรมาตม์จบเท่านี้ ขอให้ยึดถือเอาไว้สอนตนต่อไป” ส่วนหมายเหตุท้ายเรื่อง มีลักษณะเช่นเดียวกับพระปรมาตม์สำนวนความเก่า คือ ต้นฉบับส่วนมากจะเป็นการจบเรื่องทันที ถ้าหากเป็นต้นฉบับที่มีหมายเหตุท้ายเรื่อง ก็จะบันทึกด้วยข้อความที่กล่าวถึงชื่อผู้สร้าง วันเดือนปีที่สร้าง จุดประสงค์ที่สร้าง หรือข้อความที่กล่าววิจารณ์ตนเองว่าไม่ชำนาญการเขียน ได้แก่ “รูปเพ็ญสอนเขียน แม้นผิดอย่าได้นินทานะท่านเอ๋ยและท่านผู้นักสวด ผิดเพี้ยนช่วยแถมด้วยเถิดหนา” (ปรมาตม์ เลขที่ 276) “ข้าพเจ้าได้ลงมือเขียน ณ วัน 6 แรม 13 ค่ำ เดือน 9 ปีมะแมเบญจศก จุลศักราชล่วง 1245 ๓ จบ ณ วัน 5 ขึ้น 3 ค่ำ เดือน 11 ปีมะแม ๓” (ปรมาตม์ เลขที่ 285) “พระปรมาตม์นี้ ข้าพเจ้านายทองเขียน ตั้งแต่วันที่ 10 สิงหาคม รัตนโกสินทร์ศก 110” (ปรมาตม์ เลขที่ 291)

“นิยายพระ.....เขียนแล้ว ณ วันพฤหัสบดี เดือนอ้าย แรมสามค่ำ จุลศักราช พันร้อยสี่สิบแปด ปีกุญเศศก.....ถวายขึ้นโน...แลสัพ...ทั้งหลาย จะสวดจะเรียนก็ดี.....อักษรผิดพลั้งก็ตีอย่าได้ดิฉินนินทาด้วย.....ข้าพเจ้า...ได้ร้อยพันพระ....”

(ปรมาตม์ เลขที่ 283)

หนังสือนายเกิดสร้างไว้ในพระศาสนา ขอให้สำเร็จแก่พระนิพพาน
ในภายภาคหน้านั้นเถิด ฑะ ข้าฯ ผู้เขียนสองคนนี้ ขอให้มิปัญญาอันใหญ่ยิ่งกว่าบุคคลทั้งหลาย
ในชาตินี้และชาติหน้า จะเกิดในภพใด ๆ ขอให้พบพระศาสนาทุก ๆ ชาตินั้นเถิด ประเสริฐเอย ฑะ
เขียนแล้ววันอังคารเดือนอ้าย แรมแปดค่ำปีมะแมตรีศก จุลศักราชพันสองร้อยสามสิบสามปี
จปรมัตถ์แต่เท่านั้นะท่านทั้งหลาย อย่าได้ติเตียน ข้าฯ เพิ่งเขียน ถ้าผิดเพี้ยนขอสมอภัยโทษ
เสียเถิดนะท่านเจ้าของเอ๋ย

(บอหมัดเรม 1 เลขที่ 295)

๑ เราเขียนไม่เป็น	อย่าติเตียนเราเลยนา
เจ็บหน้าหน้า	ท่านนักสวดเอย
๑ ถ้ำตกพลาดพลั้ง	ผิดเพี้ยนอักขระ
ท่านเอาธุระ	ตกแต่งให้บ้าง
เราขอสมมาท่านผู้สวดผู้ฟัง จปรมัตถ์เท่านั้นแล	
	(บรมัทจบบริบูรณ เลขที่ 288)

นอกจากนี้ยังมีการกล่าวถึงความสำคัญของต้นฉบับว่าเป็นของศักดิ์สิทธิ์และสร้างขึ้นมา
ด้วยความยากลำบาก จึงขอว่าอย่าเอาไปนอนอ่านหรือสวดเล่น ดังความว่า

๑ เขียนไว้เอาบุญ
จงมาอย่าเกรง
ใครสวดครุ่นครุ่น
มิใช่ของเอ็ง
อย่าได้นอนสวด
เขียนยากสิ้นที
อย่าทำโง่งม
๑ กว่าเขียนได้
ลำบากเหลือใจ
จงได้ปรานี
ข้าพระผู้เขียน
เพี้ยนพระบาลี
ถ้ามันผิดพลั้ง
ท่านช่วยแต่มี
ขอให้ข้านี้
ถึงแก่โพธิญาณ

จปพระปรมัตถ์แล้วแต่เท่านั้น นิพพานนะ ปัจจะโยโหดเต คุณอยู่เป็นผู้เขียน
ไว้สำหรับพระศาสนา

(ปรมัตถ์ เลขที่ 285)

ความแตกต่างระหว่างพระปรมัตถ์สำนวนความเก่าและความใหม่

หลังจากที่กล่าวถึงเนื้อหาของพระปรมัตถ์ทั้งสำนวนความเก่าและความใหม่มาแล้ว สามารถสรุปความแตกต่างระหว่างพระปรมัตถ์ของทั้ง 2 สำนวนได้ดังนี้

1. ขนาดของเนื้อหา

ขนาดของเนื้อหาในพระปรมัตถ์ทั้ง 2 สำนวน ในเบื้องต้นหากนับจากจำนวนหน้าสมุดไทยตามข้อมูลในบทที่ 3 จะได้ว่าพระปรมัตถ์สำนวนความเก่ามีจำนวนหน้าเฉลี่ย 109 หน้า ส่วนพระปรมัตถ์สำนวนความใหม่มีจำนวนหน้าเฉลี่ย 120 หน้า แต่การเปรียบเทียบขนาดของเนื้อหาจากจำนวนหน้าสมุดไทยเป็นข้อมูลที่กำหนดความแตกต่างระหว่างพระปรมัตถ์ทั้ง 2 สำนวนได้ยาก เนื่องจากต้นฉบับสมุดไทยแต่ละเล่มเขียนด้วยลายมือที่แตกต่างกัน ทั้งขนาดของตัวอักษร ระยะห่างระหว่างอักษรและบรรทัด ขนาดของบรรทัด ขนาดของสมุดไทย ซึ่งล้วนเป็นตัวแปรให้จำนวนหน้าสมุดไทยมากขึ้นหรือน้อยลงได้ ดังนั้นจึงควรนับขนาดของเนื้อหาจากจากจำนวนบทประพันธ์ที่ปรากฏในต้นฉบับสมุดไทย ซึ่งพระปรมัตถ์สำนวนความเก่ามีจำนวนบทประพันธ์ประมาณ 508 บท และสำนวนความใหม่มีจำนวนบทประพันธ์ประมาณ 782 บท¹ สรุปได้ว่าพระปรมัตถ์สำนวนความใหม่มีเนื้อหาที่มากกว่าสำนวนความเก่าประมาณ 200 บท

2. การนำเสนอเนื้อหา

ถึงแม้จะมีบทประพันธ์ที่ต่างกัน แต่พระปรมัตถ์ทั้ง 2 สำนวนนำเสนอเนื้อหาในประเด็นเดียวกัน คือ มีคำสอนทั้งระดับพื้นฐานและระดับสูง ประกอบไปด้วยเนื้อหาหลัก ๆ ได้แก่ บาปบุญคุณโทษ ความดีความชั่ว สวรรค์นรก พระคุณของบุพการี ความไม่เที่ยงแท้ของสังขาร การเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสาร นิพพาน และการอธิบายด้วยความเปรียบเทียบเรื่องการข้ามฝั่งน้ำ

ส่วนรูปแบบการนำเสนอพบว่าพระปรมัตถ์สำนวนความใหม่มีการพรรณนาที่ละเอียดกว่า สำนวนความเก่า กล่าวคือพระปรมัตถ์สำนวนความเก่านิยมการนำเสนอเนื้อหาแบบรวบรัด ไม่เน้นการพรรณนาความที่ยืดยาว ในขณะที่พระปรมัตถ์สำนวนความใหม่นิยมพรรณนาให้เห็นภาพที่ชัดเจนกว่า ยกตัวอย่างเช่นพรรณนาถึงการชดใช้กรรมในนรก

¹ อ้างอิงจากภาคผนวก

ตารางที่ 7 เปรียบเทียบการพรรณนาระหว่างสำนวนความเก่ากับสำนวนความใหม่

พระปรมาภิไธยสำนวนความเก่า		พระปรมาภิไธยสำนวนความใหม่	
๑ พระยมราชา ให้กินน้ำทองแดง	มีอาชญาอันเรียวแรง ว่าร้อนล้ากลักลั่นไป	๑ เขาเอาน้ำทองแดง ร้อนเร่าเผาตับไต	ลูกเป็นแสงกรอกลงไป พุงแลไส้ขาดออกมา
๑ กลิ่นแล้วนั่งร้องไห้ ไส้พุงร้อนดังไฟ	ยกมือไหว้แล้วบอกไป ว่าข้าเจ็บบ้างหนักหนา (ความเก่า, 298 - 299)	๑ กินเหล้าได้เว้น เปิดไก่อเลเอามา	ทุกเข้าเย็นเป็นอตรา เป็นภักษามากินไป ตัวมึงเล่าให้หน้าใจ
๑ ยังมีกระทะใหญ่ คนไรอันบาปหนา	เขาต้มไว้แต่ก่อนมา เขาจับมัดขัดลงไป	๑ มึงกินเนื้อของเขา ตัวเขานั้นกระไร	มึงจึงไม่เวทนา ที่ยังอยู่ที่ไศกา
๑ น้ำนั้นร้อนแสนสาหัส คนบาปตกลงไป	มีบ่อกรดงอกอยู่ใน แหล็กเป็นพัตรฐีกลีบ ในนรกอันพิศาล	๑ ผ่าสัตว์ให้พลัดคู่ ตัวเดียวเที่ยวร้องหา	เวทนาเขารักกัน ลูกทั้งหลายเที่ยวกระสัน แม่ลูกนั้นเวทนา
๑ หมูนั่นครั้งตายตก ทนทุกข์อยู่ช้านาน	ได้แก้อกกับจะคณนา จนเที่ยงสายพันเวลา	๑ ผ่าแม่ให้วอดวาย ผ่าสัตว์ให้พลัดกัน	ล้างชีวิตของเขาหนา มึงนี้หนาอย่าสงสัย
๑ ลางคนใช้วัวควาย บได้กรุณา	มิโปรดให้เร่หากิน ทำช้านานคนทมิฬ	๑ ทำเขามึงไม่คิด มากินเล่นเป็นภักษา	ยมบาลผลักลงไป กรรมนั้นไซ้ไรเกิดขึ้นมา
๑ เรียวแรงเดรัจฉาน เที่ยงสายบให้กิน	อดทนยากลำบากใจ ก็ใหม่หมกอยู่ในไฟ	๑ หม้อเหล็กเคียวเดือดพล่าน หัวขาดตื่นขาดไป	ยับย้อยไปใหม่มรรณา เกิดขึ้นมาบนเปลวไฟ
๑ ครั้นตายตกนรก เวทนาลำบากใจ	ได้สืบทับไปโดยไตรตรา มันใจบาปยิ่งหนักหนา	๑ เกิดขึ้นกลางเปลวไฟ บัดเดียวมิทันช้า	ลูกขึ้นมาบนเปลวไฟ ตัวมึงไซ้ไรกินสุรา
๑ ลางคนมาซื้อขยา กำไรได้ต่อหน้า	ชวนกันมาแล้วดีใจ ในนรกอยู่ช้านาน	๑ ไส้พุงเป็นจุลไป ออกมาดับไตเป็นภักษา	ด้วยเปลวไฟขาด ยับมรรณาด้วยเปลวไฟ
๑ หมูหญิงครั้งตายตก เที่ยงแท่นกับปีประมาณ	แลทานนับได้สิบกัลป์ (ความเก่า, 303 - 310)		(ความใหม่, 197 - 206)

บทประพันธ์ข้างต้นกล่าวถึงเรื่องการชดใช้กรรมจากการดื่มสุราและเบียดเบียนสัตว์ พระปรมาภิไธยสำนวนความเก่าพรรณนาโดยสรุปว่า “พญามัจจุราขให้กินน้ำทองแดง ไส้พุงลูกใหม่ วิญญาณได้รับความแสบร้อนจนต้องยกมือไหว้ร้องขอชีวิต และโทษของการเบียดเบียนสัตว์ก็คือ ต้องนรกหมกใหม่ และถูกลงทรมานด้วยกระทะทองแดง” ส่วนพระปรมาภิไธยสำนวนความใหม่พรรณนา ความว่า “พญามัจจุราขรอกน้ำทองแดงที่ลูกเป็นแสงด้วยความร้อน เผาไหม้เครื่องในจนไส้พุงขาด หากทำกรรมเบียดเบียนสัตว์ก็จะถูกทอดในหม้อเหล็กสีแดงฉานที่เดือดด้วยความร้อน ถูกกดหัวลงไป ทอดจนร่างกายขาดเป็นส่วน ๆ ในเวลาไม่นาน” จากตัวอย่างจะเห็นว่าพระปรมาภิไธยสำนวนความใหม่ มีการพรรณนาที่ละเอียดกว่าสำนวนความเก่า เช่น ขยายคำว่า “น้ำทองแดง” เป็น “น้ำทองแดงที่ลูก

เป็นแสง” มีการใช้ศัพท์พจน์ หรือการเลียนเสียงธรรมชาติมาเสริมภาพของบทประพันธ์ เช่น “น้ำทองแดงเดือดฉ่ำฉ่ำ” เป็นต้น

เนื้อหาส่วนที่เป็นเอกลักษณ์ที่สุดที่ทำให้สามารถระบุได้ว่าต้นฉบับสมุดไทยเรื่อง พระปรมาภิไธยเป็นสำนวนความเก่าหรือความใหม่ คือ การใช้ความเปรียบด้วยนิทานเรื่องเศรษฐี และพระคุณมารดา ซึ่งมีเฉพาะในพระปรมาภิไธยสำนวนความใหม่นั้น และปรากฏในต้นฉบับสมุดไทย เรื่องพระปรมาภิไธยสำนวนความใหม่ที่ใช้นางวิชัยทุกเล่ม จากเนื้อหาในนิทานข้างต้น จะเห็นได้ว่า นิทานทั้ง 2 เรื่องมุ่งเน้นนำเสนอเนื้อหาแบบเดียวกับบทประพันธ์อื่น ๆ ทั้งบาปบุญคุณโทษ สวรรค์นรก พระคุณของบุพการี ความไม่เที่ยงแท้ของสังขาร และการเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสาร เป็นต้น เพียงแต่ใช้รูปแบบการนำเสนอด้วยนิทานที่มีตัวละครในการดำเนินเรื่อง คือ เศรษฐีและมารดา เพื่อขยายภาพของเนื้อหาหลักให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

นอกจากรูปแบบการนำเสนอที่ขยายความเกี่ยวกับหลักธรรมให้ชัดเจนขึ้นแล้ว พระปรมาภิไธยสำนวนความใหม่ยังมีบทประพันธ์อื่น ๆ ที่เพิ่มเติมขึ้นมาและไม่พบในต้นฉบับ สำนวนความเก่า ได้แก่ อักษรสืบแม่ และการฟังเทศน์มหาชาติ ดังนี้

นายสารถิ	◎ เป็นพระเตมีย์
ตรัสรู้ในใจ	ฝังเสียในไพร
พระเล็งชาติได้	บังเกิดในใจ
	แต่ก่อนไปพันมา
ตรัสรู้ในอก	◎ เมื่อเป็นพระชนก
พระตกทะเลว่าย	กอดอกอกา
นางมณีเมขลา	ในกลางคองคา
	พาขึ้นเปื้องบน
รูปโฉมงาม	◎ เมื่อเป็นสุวรรณสาม
ตรัสรู้กังก	ล้ำเลิศเมืองบน
เลี้ยงพ่อแม่ตน	ในกลางไพรสนธ์
	ไร้ญาติพึ่งหลาย

(ความใหม่, 691 - 693)

◎ นโมและกอดอก	คือแม่พ่อเลี้ยงรักษา
ในครรภ์มารดา	คลอดจากอุทร
◎ ข้าไหว้คุณกอกา	เมื่อออกมาช่วยสั่งสอน
ให้คว่ำให้หงายนอน	เดชะสอนก่อนนำไป

๑ ข้าไหว้คุณงก้ง	สอนให้นั่งคลานคลาไป
ล้มลงค่อยคลานไป	เดินไม่ได้เวทนา
๑ ข้าไหว้คุณกตักัด	สอนกระบัดเดินโคลคลา
ลุกขึ้นค่อยอย่างมา	เวทนาจี่ล้มลง

(ความใหม่, 705 - 708)

บทประพันธ์ข้างต้นมีเนื้อหาคล้ายกับแต่งเป็นบทไหว้ครูก่อนเริ่มเรียนหนังสือ โดยเริ่มจาก “นโม” ซึ่งน่าจะหมายถึงคาถาภาษาบาลีว่า “นโม พุทธาย” เป็นคาถาแสดงความนอบน้อมต่อพระพุทธเจ้าทั้ง 5 พระองค์ในภัทรกัปป์ตามความเชื่อของคนไทย ตามปกติก่อนจะเริ่มเรียนเขียนอ่าน ครูผู้สอนก็มักจะให้เริ่มเขียนและเอ่ยคาถานี้ก่อน เพื่อเป็นการไหว้ครู และให้เกิดสิริมงคลแก่การเรียน (เทิม มีเต็ม, 2560) ต่อมาคือ “กอขอ” น่าจะหมายถึงการเรียนตัวอักษรไทย ก - ฮ และสุดท้ายคือมาตราตัวสะกดของไทยทั้ง 8 แม่ ได้แก่ กก กง กต กน กบ กม เกย เกอว และกอกา เมื่อรวมกับ “นโม” และ ”กอขอ” ก็จะได้เป็น “อักษรสิบแม่” พอดี บทประพันธ์เรื่องนี้มีอยู่ 2 กลุ่ม กลุ่มแรกแต่งควบคู่ไปกับเรื่องย่อพระเจ้าสิบชาติ หรือทศชาติ กลุ่มที่สองแต่งควบคู่ไปกับเรื่องพระคุณบิดามารดา ลักษณะคือจะกล่าวถึงอักษร 1 แม่ต่อพระชาติ 1 ชาติ หรือพระคุณ 1 เรื่อง ไปจนครบ 10 บท ลักษณะดังกล่าวสันนิษฐานว่าบทประพันธ์เรื่องนี้ อาจจะเป็นบทไหว้ครูตามที่กล่าวมาข้างต้น และอีกส่วนหนึ่งอาจจะแบบเรียนสำหรับท่องจำ โดยใช้วิธีการผูกเรื่องอักษรสิบแม่คู่กับเรื่องทศชาติและพระคุณบิดามารดาทำให้ง่ายต่อการท่อง ดังบทประพันธ์ว่า

สั่งขังมาเตือน	๑ เรียนธรรมแปดเดือน
อะอืออะอา	ให้รู้ธบาย
พระธรรมทั้งหลาย	ว่าได้ง่ายดาย
	ช่วยคำชูไป

(ความใหม่, 690)

สิบชาตินี้แล	๑ อักษรสิบแม่
เดชะกุศลสร้าง	จึงรู้มาเอง
ตรัสรู้มาเอง	มาแต่ปางเพรง
	บ่มีภัสสร

(ความใหม่, 701)

๑ อักษรทั้งสิบแม่
ตั้งอยู่ในเกษา

เกยนี้แลพระพรรณนา
ล้อมมรรคาทางนิพพาน
(ความใหม่, 714)

บทประพันธ์ข้างต้นสรุปได้ว่า พระสงฆ์ที่ เป็นผู้สอนจะให้ผู้เล่าเรียนได้หัดอ่านหนังสือ โดยใช้หลักกรรมควบคู่กันไปเพื่อให้ท่องจำได้ง่าย ซึ่งกล่าวถึงอักษรสิบแม่ว่ามีอะไรบ้าง ควบคู่ไปกับหลักกรรมคือเรื่องย่อทศชาติและพระคุณบิดามารดา ท้ายที่สุดบทประพันธ์กล่าวสรุป หลักกรรมว่า พระพุทธเจ้าได้สร้างกุศลมาตั้งแต่อดีตจึงได้ตรัสรู้ และให้ตระหนักถึงพระคุณบิดามารดา และยึดถือคำสอนต่าง ๆ เอาไว้ ทั้งหมดนี้เป็นการสอดแทรกคำสอนให้รู้จักทำบุญกุศลเพื่อให้เป็นทาง ไปสู่นิพพานนั่นเอง

ส่วนบทประพันธ์เรื่องเทศน์มหาชาติ สะท้อนถึงความเชื่อของคนไทยว่า หากผู้ใดได้ฟัง เทศน์มหาชาติครบทั้ง 13 กัณฑ์ในวันเดียวจะได้บุญมาก ดังนี้

สังพระมาลัย

ศีลพระเร่งจำ

มหาชาตินี้

ฟังไปให้ครบ

แล้วอย่านิทาน

เชื่อย่างศัพทัง

๑ สมเด็จพระเมตไตรย

บอกชาวโลกา

ฟังธรรมเทศนา

พระคาถาพัน

๑ วันเดียวให้จบ

จบสิ้นสิบสามกัณฑ์

ว่าสงฆ์เด็ดฉันท

ของพระศาสดา

(ความใหม่, 51 - 52)

เทศน์มหาชาติ คือ การอ่านกลอนสวดเรื่องพระเวสสันดรในวันสำคัญทางศาสนา โดยเทศน์ให้ประชาชนได้ฟัง มีจำนวนทั้งสิ้น 13 กัณฑ์ หรือ 13 ตอน สาเหตุที่เรียกเรื่องพระเวสสันดร ว่า “มหาชาติ” เป็นเพราะว่าพระเวสสันดรเป็นพระชาติสุดท้ายของพระโคตมพุทธเจ้า ก่อนที่จะมา ประสูติเป็นเจ้าชายสิทธัตถะแล้วตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในเวลาต่อมา ซึ่งในพระชาตินี้พระโพธิสัตว์ ได้บำเพ็ญทานบารมีที่ถือเป็นการทำบุญสูงสุดในพุทธศาสนา จึงนิยมเรียกกันว่า “มหาชาติ” นั่นเอง ในพุทธศาสนามีความเชื่อกันว่า หากผู้ใดได้ฟังเทศน์มหาชาติครบทั้ง 13 กัณฑ์ในวันเดียวจะได้บุญมาก และได้ไปเกิดในยุครพระศรีอาริยเมตไตรย จึงนิยมมีประเพณีเทศน์มหาชาติเกิดขึ้นเป็นประจำทั่วทุก ท้องถิ่นในประเทศไทย ความเชื่อเรื่องพระศรีอาริยเมตไตรยและการฟังเทศน์มหาชาตินี้ มีที่มาจาก วรรณกรรมเรื่องพระมาลัย ดังความตอนหนึ่งว่า

๑ ถ้าผู้ใดจะใคร่ให้
ให้ฟังนิทานพระเวสสันดร

เมื่อท่านได้เป็นพระบวร
ในวันเดียวจบทั้งพัน
(กรมศิลปากร, 2555: 61)

๑ ผู้ใดฟังดังนี้จบ
จึงจะพบพระไมตรี

จึงจะพบท่านด้วยดี
เมื่อเป็นพระพันประมาณ
(กรมศิลปากร, 2555: 61)

ดังนั้นบทประพันธ์เรื่องเทศน์มหาชาติในพระปรมัตถ์สำนวนความใหม่นี้ จึงมีจุดประสงค์เพื่อเชื้อเชิญให้ชาวบ้านเข้าวัดฟังเทศน์หรือฟังเทศน์มหาชาติ โดยเชื่อมโยงกับความเชื่อเรื่องพระศรีอาริยมตไตรยว่าหากฟังเทศน์มหาชาติจบในวันเดียวจะได้ไปเกิดในยุคของพระองค์ เพื่อให้ชาวบ้านเกิดความสนใจในการฟังเทศน์ ด้วยหวังว่าอันสงส์จากการฟังเทศน์นี้จะทำให้ไปเกิดในยุคพระศรีอาริยมตไตรยและได้ไปสู่นิพพานในยุคนี้

ความแตกต่างระหว่างพระปรมัตถ์สำนวนความเก่าและความใหม่จากที่กล่าวมาสามารถสรุปได้ว่า พระปรมัตถ์สำนวนความใหม่จะมีเนื้อหามากกว่าสำนวนความเก่า ซึ่งเมื่อดูจากพัฒนาการของกลอนสวดตามทฤษฎีของ ตรีศิลป์ บุญขจร ว่า กลอนสวดสำนวนความเก่ามักมีขนาดสั้น เนื้อหาไม่ยืดยาว มีการมุ่งสอนคติธรรมโดยตรง ถ้าเป็นกลอนสวดที่สอนคติธรรมโดยอ้อมมักจะมีโครงเรื่องสำคัญเพียงเรื่องเดียว การดำเนินเรื่องรวบรัดไปสู่แนวคิดที่ต้องการเสนอค่อนข้างชัดเจน ส่วนกลอนสวดสำนวนความใหม่มักมีเนื้อหายาวและซับซ้อนด้วยโครงเรื่องหลักและโครงเรื่องสืบเนื่อง (ตรีศิลป์ บุญขจร, 2547: 457-459) ซึ่งสอดคล้องกับเนื้อหาในพระปรมัตถ์ คือสำนวนความเก่าเน้นการนำเสนอเนื้อหาที่รวบรัด ตรงไปตรงมา โดยมีความเปรียบเทียบ ๑ เป็นเรื่องการข้ามฝั่งน้ำเพียง 2 เรื่อง ในขณะที่สำนวนความใหม่มีการพรรณนาที่ละเอียดมากกว่า เนื้อหานอกจากส่วนหลักแล้วก็มีเนื้อหาสอดแทรกเพิ่มเติม คือ นิทานความเปรียบเทียบทั้ง 2 เรื่องที่ใช้ในการขยายความของเนื้อหาหลัก โดยในนิทานแต่ละเรื่องก็มีรายละเอียดปลีกย่อยเป็นช่วงต่าง ๆ อีก เช่นในนิทานเรื่องเศรษฐี เมื่อกำลังจะตายจึงสั่งเสียลูกเมียเป็นคำสอนต่าง ๆ เมื่อตายก็เป็นการพรรณนาถึงสภาพศพที่น้ำเวทนา จากนั้นถึงพรรณนาถึงความทุกข์ทรมานในนรก และสั่งสอนเรื่องบุญบาป ซึ่งถือว่ามีความซับซ้อนของเนื้อหามากกว่าพระปรมัตถ์สำนวนความเก่าเช่นเดียวกับที่ ตรีศิลป์ บุญขจร กล่าว

3. ลำดับการแต่งและความแพร่หลายของทั้ง 2 สำนวน

เนื่องจากวรรณกรรมเรื่องนี้มีอยู่ 2 สำนวนใหญ่ ๆ จึงเป็นไปได้ว่ามีสำนวนใดสำนวนหนึ่งที่แต่งขึ้นมาก่อน และเป็นแบบอย่างหรือเค้าโครงให้กับอีกสำนวนหนึ่ง ซึ่งจากการศึกษา มีความแน่นอนค่อนข้างมากกว่าสำนวนความเก่าเป็นสำนวนที่แต่งก่อนสำนวนความใหม่ ด้วยเนื้อหา

ของสำนวนความเก่าที่เรียบง่าย ไม่ซับซ้อน และนำเสนอเนื้อหาแบบรวบรัด เมื่อประกอบกับทฤษฎีของ ตรีศีลป์ บุญขจร ที่ว่ากลอนสวดสำนวนความเก่ามักมีขนาดสั้น เนื้อหาไม่ยืดยาว ส่วนสำนวนความใหม่มักมีเนื้อหายาวและซับซ้อน ดังนั้นพระปรมัตถ์สำนวนความเก่านี้จึงน่าจะแต่งขึ้นก่อนและเป็นต้นแบบให้สำนวนความใหม่ได้ขยายความเพิ่มในเวลาต่อมา นอกจากนี้ ตรีศีลป์ บุญขจร ได้กล่าวได้ว่า หากผู้แต่งหรือผู้คัดลอกมีจุดมุ่งหมายที่จะดัดแปลงต้นฉบับให้เป็นสำนวนใหม่ด้วยเหตุผลต่าง ๆ ก็จะทำให้ตัวบทประพันธ์เปลี่ยนแปลงไปอย่างมากจนเกิดเป็นสำนวนใหม่ที่มีบทประพันธ์แตกต่างไปจากเดิม แต่ยังคงเนื้อเรื่องหรือแก่นเรื่องแบบเดียวกัน โดยเรียกรวบรวมที่ เป็นสำนวนเดิมว่า “สำนวนความเก่า” และรวบรวมเรื่องเดียวกันที่แต่งขึ้นใหม่ว่า “สำนวนความใหม่” (ตรีศีลป์ บุญขจร, 2547: 39 - 40) สอดคล้องกับการจัดหมวดหมู่ของสำนักหอสมุดแห่งชาติที่แบ่งต้นฉบับออกเป็นสำนวนความเก่ากับสำนวนความใหม่ ซึ่งหากพิจารณาจากการทำบรรณานุกรมของเจ้าหน้าที่สำนักหอสมุดแห่งชาติที่ระบุว่าต้นฉบับกลุ่มใดเป็นสำนวนความเก่า กลุ่มใดเป็นสำนวนความใหม่ ก็มีความเป็นไปได้ว่าผู้ทำบรรณานุกรมเอกสารอาจจะรู้จักวรรณกรรมเรื่องนี้ และรู้ว่าสำนวนใดแต่งขึ้นก่อน จึงสามารถระบุให้ต้นฉบับแต่ละเล่มอยู่ในกลุ่มสำนวนต่าง ๆ ได้

ทางด้านยุคสมัยที่แต่งและความแพร่หลายของแต่ละสำนวน มีความเป็นไปได้ว่าพระปรมัตถ์สำนวนความเก่าเป็นสำนวนที่แต่งขึ้นตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลายแล้ว เนื่องจากพบต้นฉบับสมัยธนบุรีเป็นสำนวนความใหม่ที่มิบทประพันธ์ของสำนวนความเก่ารวมอยู่ด้วย ซึ่งน่าจะคัดลอกมาจากต้นฉบับสำนวนความเก่าในสมัยอยุธยาตอนปลาย นอกจากนี้วรรณกรรมกลอนสวดยังมีความนิยมมาตั้งแต่สมัยอยุธยา และจากการศึกษาต้นฉบับเรื่องพระปรมัตถ์ของสำนักหอสมุดแห่งชาติและงานวิจัยพระปรมัตถ์ฉบับภาคใต้ของ สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ พบว่าสำนวนความเก่ามีจำนวนและความแพร่กระจายของต้นฉบับอยู่น้อย สันนิษฐานว่าต้นฉบับสำนวนความเก่าอาจจะชำรุดผุพังไปเป็นจำนวนมากแล้วจากสาเหตุของระยะเวลาและการถูกทำลายในช่วงที่บ้านเมืองมีสงคราม จึงเหลือต้นฉบับสำนวนความเก่าที่ยังใช้อ่านหรือศึกษาได้ไม่มากในปัจจุบัน หรืออาจจะเป็นเพราะว่าสำนวนความเก่าไม่ได้รับความนิยม ซึ่งสังเกตจากเนื้อหาของต้นฉบับแต่ละเล่มในสำนวนนี้ที่มีความแตกต่างกันเพียงเล็กน้อย แสดงให้เห็นว่าเป็นสำนวนที่ไม่ได้รับการคัดลอกหรือผลิตซ้ำอย่างแพร่หลาย ส่วนพระปรมัตถ์สำนวนความใหม่ไม่แน่ชัดว่าแต่งขึ้นในสมัยอยุธยาตอนปลายหรือไม่ เพราะพบต้นฉบับที่เก่าที่สุดว่ามีอายุอยู่ในปี พ.ศ.2322 หรือในสมัยธนบุรี ซึ่งอาจจะเป็นฉบับที่คัดลอกมาจากต้นฉบับสมัยอยุธยาตอนปลายมาอีกทีหนึ่งก็ได้ บทประพันธ์ของต้นฉบับเล่มนี้เป็นระยะแรกของสำนวนความใหม่หรือสำนวนความใหม่กลุ่มที่หนึ่ง ที่อยู่ในช่วงกึ่งกลางระหว่างสำนวนความเก่ากับความใหม่ สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นต้นแบบให้กับสำนวนความใหม่กลุ่มที่สองที่มีการคัดลอกและแพร่หลายมากกว่า โดยต้นฉบับสำนวนความใหม่กลุ่มที่สองพบว่ามีอายุอยู่ในสมัยรัชกาลที่ 3 เป็นต้นมาเป็นส่วนใหญ่ สอดคล้องกับคำกล่าวของตรีศีลป์ บุญขจร เกี่ยวกับวรรณกรรมกลอนสวดว่า

1. วรรณกรรมกลอนสวดเป็นวรรณกรรมที่แพร่หลายอย่างมากในสมัยรัชกาลที่ 3 - 5 และ
 2. กลอนสวดยุคความใหม่มีอายุอยู่ในสมัยรัชกาลที่ 3 นั้นเอง ทางด้านความแพร่หลายพบว่า
 สำนวนความใหม่มีความแพร่หลายอย่างมากโดยสังเกตจากต้นฉบับที่พบในสำนักหอสมุดแห่งชาติ
 ซึ่งมีถึง 20 เล่ม (ต้นฉบับสำนวนความใหม่กลุ่มที่ 1, 2 และ 3) จากทั้งหมด 29 เล่ม
 และจากการศึกษาเนื้อหาพระปรมัตถ์สำนวนภาคใต้ของ สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ เพิ่มเติม ก็พบว่าต้นฉบับ
 ส่วนมากในงานวิจัยของ สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ มีเนื้อหาคล้ายกับสำนวนความใหม่ของต้นฉบับ
 จากสำนักหอสมุดแห่งชาติเช่นเดียวกัน แต่ก็มีบทประพันธ์ที่แตกต่างกับของสำนักหอสมุดแห่งชาติ
 อยู่หลายบท และต้นฉบับสำนวนภาคใต้ที่คล้ายกับสำนวนความใหม่นี้ ก็ยังสามารถแบ่งออก
 ได้อีกหลายกลุ่ม แสดงให้เห็นว่าพระปรมัตถ์สำนวนความใหม่เป็นสำนวนได้รับความนิยม
 และแพร่กระจายอย่างกว้างขวางทั้งในท้องถิ่นภาคใต้และภาคกลาง มีการคัดลอกแก้ไขหลายครั้ง
 จนมีหลายสำนวนย่อย ๆ แต่ไม่ได้เปลี่ยนบทประพันธ์ไปโดยสิ้นเชิงเหมือนกับสำนวนความเก่า
 และสำนวนความใหม่

ดังนั้นลักษณะของวรรณกรรมเรื่องพระปรมัตถ์สรุปได้ว่า เป็นวรรณกรรมที่แต่งขึ้น
 ในสมัยอยุธยาตอนปลาย - สมัยรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ โดยสำนวนที่แพร่หลายที่สุดคือ
 สำนวนความใหม่ที่เริ่มแต่งขึ้นในสมัยธนบุรีและแพร่หลายอย่างมากในสมัยรัชกาลที่ 3 เนื้อหาที่มาจาก
 ปรมัตถธรรมที่ดัดแปลงหลักธรรมให้เข้าใจได้ง่ายขึ้นด้วยคำหรือความเปรียบง่าย ๆ และรูปแบบ
 การประพันธ์ที่ใช้กาพย์ชนิดต่าง ๆ ซึ่งเป็นฉันทลักษณ์ที่ใช้สำหรับสวดอ่านให้เป็นทำนอง เช่น ยานี 11
 หรือฉับ 16 จุดประสงค์ของการแต่งหรือการคัดลอก คือ เพื่อสอนคติธรรมในการดำเนินชีวิต
 เพื่อเผยแพร่คำสอนทางศาสนาและเนื้อหาของวรรณกรรม หรือเพื่อให้เกิดอานิสงส์แก่ผู้คัดลอกเอง
 เนื้อหาสามารถแบ่งเป็นกลุ่มใหญ่ ๆ ได้ 2 สำนวน คือ สำนวนความเก่า และสำนวนความใหม่ที่แต่งขึ้น
 ในภายหลัง ซึ่งมีบทประพันธ์และรูปแบบการนำเสนอที่ต่างกัน แต่มุ่งเน้นการสอนในเรื่องเดียวกัน คือ
 คำสอนระดับพื้นฐาน เช่น บุญบาป ความดีความชั่ว นรกสวรรค์ พระคุณของบุพการี และคำสอน
 ระดับสูง คือ ความไม่เที่ยงแท้ของสังขาร การเวียนว่ายตายเกิด และนิพพาน อย่างไรก็ตามเมื่อ
 เปรียบเทียบเนื้อหากับปรมัตถธรรมที่เป็นที่มาของวรรณกรรมแล้ว พบว่ามีความแตกต่าง
 ค่อนข้างชัดเจน คือ พระปรมัตถ์มีการตัดรายละเอียดของปรมัตถธรรมอย่างเรื่องของ จิต เจตสิก และ
 รูป ออกไปอย่างมาก จนให้ความรู้สึกที่พระปรมัตถ์เป็นวรรณกรรมที่สอนการประพฤติตน
 ตามหลักศาสนาเช่นเดียวกับวรรณกรรมกลอนสวดเรื่องอื่น ๆ มากกว่าเป็นวรรณกรรมที่อธิบาย
 เรื่องปรมัตถธรรม

คุณค่าของวรรณกรรมกลอนสวดเรื่องพระปรมาัตถ์

จากการศึกษาวรรณกรรมกลอนสวดเรื่องพระปรมาัตถ์ทั้งด้านที่มาและเนื้อหาแล้วพบว่าวรรณกรรมเรื่องนี้มีคุณค่าในด้านต่าง ๆ ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น 2 ด้านใหญ่ ๆ ได้แก่ 1.คุณค่าด้านวรรณศิลป์ และ 2.คุณค่าด้านสังคม

คุณค่าด้านวรรณศิลป์

วรรณศิลป์ หมายถึง ศิลปะในการแต่งหนังสือ เช่น ลิลิตพระลอเป็นวรรณคดีที่มีวรรณศิลป์สูงส่ง, ศิลปะทางวรรณกรรม เช่น นักวรรณศิลป์, วรรณกรรมที่ได้รับยกย่องว่าแต่งดี (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556: 1100) กล่าวคือ วรรณศิลป์เป็นศิลปะการถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดของผู้แต่งผ่านทางบทประพันธ์ เช่น การใช้คำ การใช้ฉันทลักษณ์ รสในวรรณคดี โวหารและภาพพจน์ เพื่อให้วรรณกรรมมีความงดงาม และเพื่อให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังเกิดจินตนาการและอารมณ์ตามภาพที่ผู้แต่งได้วาดไว้ ซึ่งวรรณกรรมเรื่องพระปรมาัตถ์ก็มีเนื้อหาที่แสดงถึงวรรณศิลป์เช่นกัน ดังนี้

1. การดัดแปลงเนื้อหา

การที่จะแต่งวรรณกรรมเรื่องพระปรมาัตถ์ได้ ผู้แต่งน่าจะต้องเคยศึกษาคัมภีร์อภิธรรมมัตถสังคหะหรือคัมภีร์อรรถกถาอื่น ๆ และมีความรู้ความเข้าใจเรื่องของปรมัตถธรรมเป็นอย่างดีก่อนที่จะสรุปใจความสำคัญของหลักธรรมมาดัดแปลงเป็นวรรณกรรมได้ ซึ่งปรมัตถธรรมเป็นหลักธรรมชั้นสูงในพุทธศาสนาที่มีเนื้อหาลึกซึ้งและทำความเข้าใจอย่างชัดเจนได้ยาก ดังนั้นผู้แต่งจึงน่าจะเป็นผู้ที่เชี่ยวชาญทางด้านศาสนาในระดับสูง รวมไปถึงภาษาบาลี และอาจจะมีความรู้ด้านอักษรขอมไทยที่เป็นอักษรที่นิยมใช้บันทึกภาษาบาลีในคัมภีร์ทางพุทธศาสนาอีกด้วย เพราะฉะนั้นการดัดแปลงเนื้อหาจากปรมัตถธรรมที่เป็นหลักธรรมชั้นสูงมาเป็นวรรณกรรมกลอนสวดนอกจากจะแสดงถึงความรู้ด้านศาสนาของผู้แต่งแล้ว ยังแสดงถึงความสามารถด้านการดัดแปลงเนื้อหาด้วยเช่นกัน วรรณกรรมกลอนสวดเรื่องพระปรมาัตถ์ แตกต่างจากปรมัตถธรรมในด้านการนำเสนอคติธรรม กล่าวคือ ในปรมัตถธรรมนั้นได้มีการแบ่งลักษณะของปรมัตถธรรมไว้ 4 ประการ ได้แก่ จิต เจตสิก รูป และนิพพาน ซึ่งแต่ละอย่างสามารถจำแนกแยกย่อยได้อีกรวมแล้วมีไม่ต่ำกว่า 100 ประเภท และทั้งหมดนี้ยังมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันได้อีกมากมาย เช่นสมมติการเชื่อมโยงว่า “เมื่อจิตที่ 1 เกิดขึ้น เจตสิกที่ 1 ก็เกิดขึ้นพร้อมกัน”, “รูปที่ 13 จะเกิดขึ้นไม่ได้หากรูปที่ 4 ไม่เกิดขึ้นมาก่อน” หรือ “รูปที่ 2 ส่งผลให้ จิตที่ 3 และเจตสิกที่ 24 กับ 49 เกิดขึ้นตามมา” เป็นต้น เห็นได้ว่าแม้ปรมัตถธรรมจะเป็นการสรุปย่อพระอภิธรรมให้เหลือเป็นปรมัตถธรรม 4 ประการแล้วก็ตาม แต่ก็ยังเป็นเรื่องที่มีเนื้อหาที่มากและมีการเชื่อมโยงที่ซับซ้อนยากแก่การทำความเข้าใจอยู่ดี ดังนั้นวรรณกรรมเรื่องพระปรมาัตถ์จึงได้ตัดรายละเอียดต่าง ๆ ออกไป คงเหลือไว้แต่นิพพาน

โดยกล่าวถึงจิต เจตสิก และรูปแต่เพียงผิวเผินหรือให้สอดแทรกอยู่ในเนื้อเรื่อง ยกตัวอย่างเช่นบทที่ สอนเรื่องความละอายและเกรงกลัวต่อบาป หรือหิริโอตตัปปะดังความตอนหนึ่งว่า

รู้กลัวรู้อาย	๑ แม่นว่าหญิงชาย
บ่ได้ติฉิน	ได้พันไพร
ใครทำทั้งนี้	นินทากาลี
	ได้ไปสวรรค์

(ความเก่า, 159)

ย่อมเทพนิมิต	๑ รู้กลัวความผิด
สิ่งใดประเสริฐ	อยู่เลี้ยงรักษา
รู้ว่ากุศลา	เกิดด้วยปัญญา
	ไว้เป็นสำคัญ

(ความเก่า, 183)

หิริโอตตัปปะนี้สอดคล้องกับปรมัตถธรรมในข้อ หิริเจตสิก คือ ความเกลียดต่อบาป และโอตตัปปเจตสิก คือ ความสะดุ้งกลัวต่อบาป (ขุนสรรพกิจโกศล, 2559: 20) ดังนั้นจะเห็นว่า พระปรมัตถ์ไม่ได้กล่าวถึงเรื่องของจิต เจตสิก และรูปโดยตรง แต่นำเสนอโดยให้สอดแทรกอยู่ในเนื้อเรื่องแทน ส่วนปรมัตถธรรมอีกข้อที่เหลือ คือ นิพพาน พระปรมัตถ์ได้เน้นการนำเสนอผ่านเรื่องของไตรลักษณ์หรือความไม่เที่ยงแท้ของสังขาร การสร้างบุญกุศล เรื่องนรกสวรรค์ ความทุกข์จากการเวียนว่ายตายเกิด และชี้ให้เห็นว่านิพพานนั้นเป็นความสุขที่แท้จริง ซึ่งคำสอนที่นำเสนอมาเหล่านี้ล้วนแต่เป็นคติธรรมที่พบเห็นได้ในวรรณกรรมศาสนาทุกเรื่อง และเป็นคติธรรมที่ฝังอยู่ในความเชื่อของคนไทยอย่างกว้างขวาง จึงถือได้ว่าผู้แต่งวรรณกรรมเรื่องพระปรมัตถ์นี้ เป็นผู้ที่มีความสามารถอย่างยิ่งในการดัดแปลงเนื้อหาจากหลักธรรมที่เข้าใจได้ยากให้เป็นเรื่องง่าย โดยการตัดทอนเนื้อหาที่ซับซ้อนออกแล้วอธิบายใหม่ด้วยการใช้คติธรรมที่เป็นที่เข้าใจกันอยู่แล้ว โดยทั่วไปในการนำเสนอ หรือการอธิบายเพื่อหวังผลเดียวกันคือให้เห็นความสำคัญของนิพพาน ด้วยมุมมองที่แตกต่างกัน กล่าวคือปรมัตถธรรมอธิบายลักษณะของนิพพานได้ 3 ลักษณะตามมุมมองต่าง ๆ ได้แก่ สภาวะลักษณะ ปริยายแห่งเหตุ และอาการเข้าถึง ซึ่งจะเห็นว่าปรมัตถธรรมมีมุมมองต่อนิพพานเป็นสถานะหรืออาการรูปแบบหนึ่งที่อยู่คนละสถานะนี้จะไม่มีการเกิดกลับชาติมาเกิดใหม่อีกแล้วตามความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดในพุทธศาสนา แต่ก็ยังเป็นสิ่งที่เข้าใจได้ยากว่านิพพานที่แท้จริงนั้นเป็นอย่างไร ในขณะที่พระปรมัตถ์ ผู้แต่งนำเสนอเรื่องนิพพานด้วยแนวคิดง่าย ๆ ว่า “นิพพาน คือ ความสุขที่สุด” ผ่านบทประพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึงคุณประโยชน์ต่าง ๆ ของนิพพาน เช่น

๑ นิรพานั้นประเสริฐ เป็นสุขสำราญ	ได้ไปเกิดพ้นรำคาญ ประเสริฐแล้วไข่พอดี
๑ ความไข้แล้วความตาย แสนสนุกเปรมปรีดี	ความกลับคลายบรูมี ประเสริฐนักยิ่งอินทร์พรหม
๑ นิรพานคือดั่งแก้ว แสนสนุกน่าพิงชม	ใครรู้แล้วว่าอุดม ยิ่งไต่รถพจบโลกา

(ความเก่า, 457 - 459)

เป็นที่สรรเสริญ
พระเสด็จคู่
นิพพานสบาย

๑ เป็นที่ดำเนิน
พระเจ้าทั้งหลาย
อยู่แล้วมากมาย
ยิ่งภพทั้งสาม

(ความเก่า, 464)

๑ จะถึงนครนิรพาน
ความสุขก็ล้ำทั้งปวง

๑ พ้นจากทุกข์พ้นจากภัยอันใหญ่หลวง อันหนึ่งก็ล่วง
จากบ่วงมหาเวจี

๑ ทวีปอื่นอื่นพื้นไม่มี
ไม่เหมือนนิรพานนั้นเลยนา

เสวยสุขสำราญ
ไม่พ้นอเวจี

(ความใหม่, 575 - 577)

บทประพันธ์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่าพระบรมมถ์นั้นมีมุมมองต่อนิพพานเป็นสถานที่แห่งหนึ่ง อย่างคำว่า “นครนิรพาน” ซึ่งเชื่อว่าเป็นที่ที่ดี ไปอยู่แล้วจะมีความสุข แสดงให้เห็นถึงรูปแบบการนำเสนอนิพพานที่สามารถเข้าใจได้ง่ายกว่าเมื่อเทียบกับบรมมถ์ธรรม เพราะบทประพันธ์ไม่ได้มีการกล่าวถึงรายละเอียดว่านิพพานมีกี่ประเภท แต่นำเสนอโดยเชื่อมโยงกับความเชื่อต่าง ๆ เช่น เรื่องสวรรค์ที่คนไทยเชื่อกันว่าเป็นที่ที่อยู่แล้วมีแต่ความสุขว่า “นิพพานเป็นที่ที่ดียิ่งกว่าสวรรค์ แม้แต่พระพุทธเจ้าทั้งหลายในกาลก่อนก็ล้วนแต่ไปสู่นิพพาน” หรือความเชื่อเรื่องนรกว่า “นิพพานเป็นที่ที่พ้นจากความทุกข์ทั้งปวง และยังพ้นจากนรกอเวจีซึ่งไม่มีที่แห่งใดหนีพ้นได้นอกจากนิพพาน” นอกจากนี้พระบรมมถ์ยังมีการมุมมองต่อนิพพานในรูปแบบอื่นอีกด้วย ดังความว่า

บ่เห็นบาปตน	๑ อนิจจาหนอ
เบญจขันธ์ผูกคอ	เกิดมามีเดมัว
ให้คิดเมามัว	ข้องอยู่ในตัว
	บ่เห็นทางเลย
พระเจ้าตามไว้	๑ นิรพานคือได้
หญิงชายทั้งหลาย	ทั้งภายในเอ้ย
ครั้นเมื่อตายเอย	ไม่หาเอาเลย
	ย่อมทนเวทนา
จะกินกลใด	๑ ไม่หาเอาได้
เกิดด้วยอกุศล	มีदनกมีตนา
มีदनกมีตนา	อันตนนำมา
เมื่อปัญญามี	เห็นแต่ลัวไฟ
เมื่อยังเป็นคน	๑ จะข้ามอัคคี
พระพรธนาไว้	คิดดูในใจ
	ให้หาดวงได้
	คือแก้วสามประการ

(ความใหม่, 754 - 757)

บทประพันธ์ข้างต้นกล่าวว่า มนุษย์ที่เกิดมามีจิตใจมืดมัวด้วยอกุศล ก็ย่อมมองไม่เห็นหนทางไปสู่การหลุดพ้น ซึ่งสิ่งที่จะช่วยให้มองเห็นทางนั้นได้ก็คือนิพพานที่เปรียบเหมือนได้หรือคบไฟที่ช่วยส่องแสงสว่างให้มนุษย์สามารถเดินทางไปสู่การหลุดพ้นได้ เพราะฉะนั้นจากที่กล่าวมาด้วยการนำเสนอมุมมองต่อนิพพานว่าสถานที่ที่ดีหรือเป็นคบไฟสำหรับส่องแสงสว่าง เพียงเท่านั้นก็สามารถเป็นแรงจูงใจให้ผู้อ่านหรือชาวบ้านตระหนักถึงความสำคัญและเร่งทำความดีเพื่อให้ได้ไปสู่นิพพานดังที่วรรณกรรมได้กล่าวเอาไว้

2. การเลือกสรรคำ

การเลือกสรรคำ คือ การเลือกใช้คำในบทประพันธ์เพื่อสื่อความคิดของผู้แต่งได้อย่างเหมาะสมในกรณีต่าง ๆ เช่น

2.1 การใช้คำที่มีความหมายเหมาะสมกับเนื้อเรื่อง

ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดสำหรับการเลือกสรรคำในกรณีนี้ คือ การตั้งชื่อเรื่อง ซึ่งการตั้งชื่อเรื่องว่า “ปรมัตถ์” ตามเนื้อเรื่องที่สอนเกี่ยวกับสิ่งที่เป็นปรมัตถ์ คือ นิพพาน ถือว่าเป็นตัวอย่างของการเลือกสรรคำที่เหมาะสม เพราะชื่อเรื่องและเนื้อเรื่องมีความสัมพันธ์กัน

อีกตัวอย่างหนึ่งที่น่าสนใจ คือ การเลือกใช้คำง่าย ๆ มาร้อยเรียงในบทประพันธ์ เช่นการใช้คำศัพท์ทางศาสนาอย่าง กุศล อนิจจัง ทุกขัง ตีล ทาน นิพพาน ชันธ วัฏสงสาร มรรค ฯลฯ ซึ่งนอกจากจะเป็นคำศัพท์ที่สอดคล้องกับเนื้อเรื่องที่มุ่งสอนเรื่องศาสนาแล้ว คำเหล่านี้ยังเป็นคำศัพท์พื้นฐานที่คนทั่วไปสามารถเข้าใจได้ แม้จะไม่มีความรู้เรื่องศาสนามากนักก็ตาม ซึ่งก็จะสอดคล้องกับการตัดแปลงเนื้อหาตามที่กล่าวไว้ข้างต้น หรืออีกตัวอย่างหนึ่งคือบทประพันธ์ที่สะท้อนความเชื่อเรื่องการข้ามโสมงสารที่ปรากฏในวรรณกรรมมีการนำเสนอเป็นความเปรียบ 2 รูปแบบ คือเปรียบกับเต่า และเปรียบกับเรือสำเภา ดังนี้

ผุดแล้วผุดเล่า
 เวียนไปเวียนมา
 ลอยอยู่กลางชล
 แล้วจมลงไป
 ทนทุกข์ทนยาก
 อยู่ยาวนานหลายปี
 แต่ว่ายลอยลอด
 บ่ได้พบพาน
 บรู้ถึงฝั่ง
 ผุดขึ้นมาพบ
 หยดไว้ส่นัด
 เพราะแอกเป็นผล

๑ ตัวเราคือเต่า
 ก็บ่เห็นหน
 อะดักอะคน
 สำคัญว่าตัวดี
 ๑ ผุดขึ้นหายใจ
 ในกลางนที
 ลำบากแสนทวี
 บ่ได้เห็นฝั่ง
 ๑ เต้านั้นตาบอด
 อยู่ในขุมขัง
 ที่หยุดที่ยัง
 หวังจะรอดตัวตน
 ๑ วันหนึ่งผุดสบ
 แอกลอยกลางชล
 รัตไว้กับตน
 ได้แล้วยินดี

(ความเก่า, 100 - 103)

๑ คิดอ่านว่าจะหนี
 ถึงฝั่งลุดังใจ
 ๑ จะข้ามให้พ้น
 จะล่องจากบ่วงมาร
 ๑ อุตส่าห์จำศีลภาวนา
 จะข้ามคงคาสุราลัย

ข้ามนทีอันพันไกล
 ไปกรุงแก้วนิรพาน
 มารประจัญคือสงสาร
 ไปนิรพานอันพันไกล
 เหมือนสร้างนาวา

๑ ให้ทานทำบุญจงด่วนไป ให้เป็นสำเภาอันยาวรี	โน้มน่วงดวงใจ
๑ อุตส่าห์ภาวนาทุภรัตรี สำหรับจะต่อนาวา	จะเป็นกระดานยาวรี
๑ ความตรงเป็นกงอันใหญ่หนา เป็นช่างสำเภา	ได้เมตตานั่นมา
๑ สร้างได้ด้วยคิดตั้งจิตเรา เป็นเสากระโดงเกตรา	อนิจจันนั้นเล่า
๑ สติเป็นจังกูดนาวา เป็นใบสำเภา	อนิจจาสังขารานั่นมา
๑ บัญญานั่นมาเป็นเข็มชัย เป็นธงน้อยใหญ่นานา	เหนี่ยวหน่วงดวงใจ
๑ สายใบสร้างด้วยกรุณา ศิลปแปดศิลป์ห้าเป็นสมอ	ได้อารมณฺ์มา

(ความใหม่, 560 – 569)

จากตัวอย่างจะเห็นว่านอกจากทั้ง 2 เรื่องจะมีความแตกต่างทางด้านสิ่งที่ใช้เปรียบเทียบแล้ว ยังมีความแตกต่างกันทางด้านการนำเสนอด้วย เรื่องของเต้านั้นนำเสนอว่าเต่าลอยอยู่กลางทะเล และเมื่อพบกับขอนไม้ก็เกาะไม้นั้นลอยไปจนถึงฝั่งได้ เปรียบเหมือนกับคนเราที่เวียนว่ายอยู่ในวัฏสงสาร เมื่อพบกับพระธรรมคำสอนก็ใช้สิ่งนี้ไปสู่นิพพาน ส่วนเรื่องเรือสำเภานั้นก็นำเสนอว่าเราต้องใช้สิ่งต่าง ๆ มาต่อเรือ เพื่อข้ามทะเลไปอีกฝั่ง เปรียบเหมือนกับคนเราที่สร้างบุญกุศลบำเพ็ญศีลภาวนา เพื่อให้กุศลเหล่านั้นพาตนให้พ้นจากวัฏสงสารและข้ามไปสู่นิพพานได้ การนำเสนอทั้ง 2 แบบนี้แสดงให้เห็นถึงความสามารถของผู้แต่งที่อธิบายเรื่องทางศาสนาด้วยความเปรียบเทียบที่ทำให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น อีกทั้งยังแสดงให้เห็นถึงความเข้าใจในสถานะของสิ่งที่เอามาเปรียบเทียบ และสามารถนำเสนอออกมาได้อย่างเหมาะสม กล่าวคือ เต่าควรจะลอยอยู่ในทะเลโดยเกาะสิ่งของเพื่อให้ลอยไปได้ มากกว่าที่จะว่ายน้ำข้ามทะเลไปซึ่งดูจะเกินกำลังของเต่า ส่วนเรือสำเภาก็ควรแล่นในทะเล และฝ่าคลื่นลมพายุต่าง ๆ ไปได้ด้วยวิศุทธิ์ที่แข็งแกร่งทนทาน มากกว่าลอยอยู่กลางทะเลเฉย ๆ แล้วรอสายลมพัดเรือไปนั่นเอง

2.2 การเล่นคำ

ในที่นี้หมายถึง การเล่นเสียงและการใช้คำพ้อง ตัวอย่างการเล่นคำที่เป็นการเล่นเสียงในเรื่องพระปรมาภิไธย เช่น การใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติ หรือที่เรียกว่า “สัทพจน์” ดังความตอนหนึ่งที่พรรณนาถึงการลงโทษในนรกว่า

๑ เจ็บนักทนไม่ได้
 บาดตนนั้นน้อยฤ
 นั่งร้องไห้ครางหือหือ
 บ่ทำตามพระบัญชา
 (ความเก่า, 294)

๑ เขาเถือร้องโอยโอย
 เขาตริงซิงลงไว้
 ๑ ตัวเขามีชีวิต
 ฆ่าสัตว์ไม่กลัวเกรง
 ๑ เขาตีดินหุบหุบ
 ตายแล้วมิทันช้า
 ขอโทษโผยคงขาดใจ
 เชือดเนื้อได้ให้กินเอง
 มึงไม่คิดทำข่มเหง
 ตัวของเอ็งร้องโยนา
 ค้อนเหล็กทุบแหลกไปมา
 เกิดขึ้นมาบัดเดียวใจ
 (ความใหม่, 189 - 191)

บทประพันธ์ข้างต้น คำว่า “หือหือ”, “โอยโอย” และ “หุบหุบ” ล้วนแต่เป็นคำที่ใช้มาเพื่อเลียนแบบเสียงที่เกิดขึ้นจริง ทั้งเสียงร้องโอดครวญอย่างเจ็บปวดและเสียงของกระทบกัน เพื่อให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังเกิดจินตนาการที่ชัดเจนมากขึ้น

ต่อมาคือตัวอย่างบทประพันธ์ที่คำพ้องในการนำเสนอ เช่น

๑ เวียนตายเวียนเกิด
 เพราะตนละเมียด
 ยืมขันธเขามา
 ชันทั้งห้าใบ
 สำหรับกายา
 มีสง่ามานมา
 ดูน่าบัดสี
 ๑ รูปขันธทั้งห้า
 ว่าขันไม่ดี
 ไปเกิดเมืองผี
 ยืมขันธเขามา
 ๑ เวียนตายเวียนเกิด
 เพราะตนละเมียด
 ยืมขันธเขามา
 ชันทั้งห้าใบ
 สำหรับกายา
 มีสง่ามานมา
 ดูน่าบัดสี
 ๑ รูปขันธทั้งห้า
 ว่าขันไม่ดี
 ไปเกิดเมืองผี
 ยืมขันธเขามา

เร่งตักเร่งรั้ว
ครั้นว่าตนตาย
เพราะตนตระบัด

บาตรตีมิตติ
ครั้นเมื่อตนตาย
เหตุว่าตนฉุด

อย่าไว้บนเรือน
ครั้นตนตายไป
เหตุด้วยตนนั้น

อย่าได้นึกปอง
ครั้นเมื่อตนตาย
เหตุด้วยประสม

๑ เวทนาขันธว่ากลัว

ขันไม่สันทัด
ไปเกิดเป็นสัตว์
ยืมขันธเขามา

๑ สัญญาขันธว่าขันสัมฤทธิ์

ขันนี้ชำระ
เกิดเป็นมนุษย์
เอาขันธเขามา

๑ สังขารขันเงิน

ว่าขันโศกศีลย์
เกิดในสวรรค์
ยืมขันธเขามา

๑ วิญญาณขันทอง

ว่าขันอุดม
ไปเกิดเป็นพรหม
ยืมขันธเขามา

(ความใหม่, 723 - 728)

บทประพันธ์มีการเล่นคำพ้องระหว่าง “ขันธ” กับ “ขัน” ซึ่งเปรียบเทียบขันธ หรือขัน 5 เป็นขันประเภทต่าง ๆ ได้แก่ รูป - ขันไม่ดี เวทนา - ขันไม่สันทัด, สัญญา - ขันสัมฤทธิ์ชำระ, สังขาร - ขันเงิน, วิญญาณ - ขันทอง โดยกล่าวว่าขันทั้ง 5 ใบนี้อันเป็นสิ่งที่ไม่ดี ถึงแม้จะมีขันสัมฤทธิ์ ขันเงิน และขันทองที่ดูสวยงาม แต่ขันบางชนิดก็ชำระ และขันเหล่านั้นก็ไม่ใช่ของตน เปรียบเหมือนกับขัน 5 หรือร่างกายของคนเรา ซึ่งร่างกายนี้ไม่ใช่ของเราอย่างแท้จริง เพราะเราได้ “ยืมขันธ” มาจาก “เจ้าขันธ” หรือพญามัจจุราช ซึ่งเมื่อถึงอายุขัยหรือใกล้จะตาย พญามัจจุราช ก็จะมาหาเพื่อทวงขันธคืน

เจ้าขันธเขาหัก
เป็นไข้เป็นเจ็บ
เกิดความไม่ดี

๑ หัวหงอกฟันหัก

มาทวงทุกที
โรคามากมี
เจ้าขันธเขามา

เจ้าชั้นทั้งหลาย
 ชักตีนชักมือ
 เขารุมกันคร่ำ
 เขาเข้ากุมมือ
 เขาจึงร้องว่า
 ของท่านจะเอา

๑ เมื่อตนจะตาย
 เขารุมกันมา
 ชักแข้งชักขา
 เอาชั้นของเขา
 ๑ ครางอยู่ฮือฮือ
 ชักยื้อคร่ำเอา
 เอาไว้โยเล่า
 มิใช่ของเอ็ง

(ความใหม่, 731 – 733)

ดังนั้นแล้ว คนเราจึงควรสร้างชั้นของตนขึ้นมา เพื่อที่จะได้ไม่ต้องหยิบยืมชั้นอีกต่อไป

ชื่อว่าชั้นแก้ว
 มิได้หาเอา
 ให้เราเราหา
 อยู่ในหีบทอง
 พระเจ้าจะให้
 ผูกสัตว์สุรกาย
 พระสูตรพระวินัย
 ผู้ใดคิดได้
 ศีลทานตนมี

๑ ชั้นตนมีแล้ว
 ประเสริฐหนักหนา
 ฉกชั้นเขามา
 เวทนาบัดสี
 ๑ชั้นแก้วเรื่องรอง
 เลิศล้ำฤสหาย
 มนุษย์ทั้งหลาย
 พระจะให้ได้ดี
 ๑ พระธรรมแต่งไว้
 เกิดผลมากมี
 จึงว่าคนดี
 พันทุกข์แลนา

(ความใหม่, 741 – 743)

ชั้นที่สร้างขึ้นมาเองนี้ก็คือพระธรรมคำสอน หากผู้ใดยึดถือพระธรรมเป็นที่ตั้งก็จะทำให้พ้นจากความทุกข์ทั้งปวง หรือทำที่สุดแล้วพระธรรมนี้ก็คือสิ่งที่จะนำพาเราไปสู่นิพพาน เปรียบเหมือนกับชั้นแก้วที่สว่างเรืองรองดั่งดวงมณีเอง ลักษณะการใช้คำพ้องระหว่าง “ชั้น” กับ “ชั้น” นี้ นอกจากจะแสดงให้เห็นถึงความสามารถในการเลือกสรรค่าของผู้แต่งแล้วยังแสดงให้เห็นถึงความสามารถในการยกตัวอย่างเปรียบเทียบให้ชั้น 5 และพระธรรมเป็นชั้นแบบต่าง ๆ ที่ทำให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังสามารถเข้าใจในหลักคำสอนเรื่องชั้นได้ง่ายขึ้นอีกด้วย

2.3 การใช้คำภาษาถิ่น

ถึงแม้วรรณกรรมกลอนสวดเรื่องพระปรมาภิไธยจะเป็นวรรณกรรมที่มาจากภาคใต้ แต่กลับพบคำภาษาถิ่นใต้เพียงเล็กน้อยในต้นฉบับของสำนักหอสมุดแห่งชาติ ซึ่งสันนิษฐานว่าอาจจะเกิดจากการคัดลอกและปรับเปลี่ยนเนื้อหาบางส่วนตามความคิดเห็นของผู้คัดลอกซึ่งอาจเป็นคนภาคกลาง โดยมีตัวอย่างของคำภาษาถิ่นที่ยังคงพบอยู่ เช่น คำว่า “เน็ต” หรือ “เนตร” เป็นคำภาษาถิ่นใต้ หมายถึง เปลา่ตาย, ไร่, ปราศจาก, ไม่ปรากฏ, โดยสิ้นเชิง, ไม่เห็นมี (สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2548: 271) ปรากฏในบทประพันธ์ดังนี้

อย่าถือตัวเน็ต	๑ เริงคิดสมเพช
เอาชาติกำเนิด	สำคัญว่าดี
คิดจงถ้วนถึ	เกิดในโลกีย์
	รำพึงถึงตัว
	(ความเก่า, 57)

การใช้หน่วยเสียง /ตฺร/ บันทิกแทนเสียง /กร/ ซึ่งเป็นสำเนียงท้องถิ่นที่มักพบการเขียนแบบนี้ได้บ่อยในสมุดไทยเล่มอื่น ๆ เช่นคำว่า “ตรวจน้ำ” หมายถึง “กรวดน้ำ”

๑ สมภารทานให้คาถา	ตรวจน้ำกรุณา
มิชาก็ไปยังกุฎี	
	(ความใหม่, 154)

คำว่า “จั่ว” เป็นคำภาษาถิ่นที่พบทั้งภาคเหนือ อีสาน และใต้ หมายถึง ั่ว

๑ ลูกวายโศกแล้ว	
อ้อมเอาลูกแก้ว	มาอาบคงคา
วางลูกลงไว้	ให้เล่นตุ๊กตา
เจ้าอย่าโศกา	ดูมัจจั่วควาย
	(ความใหม่, 301)

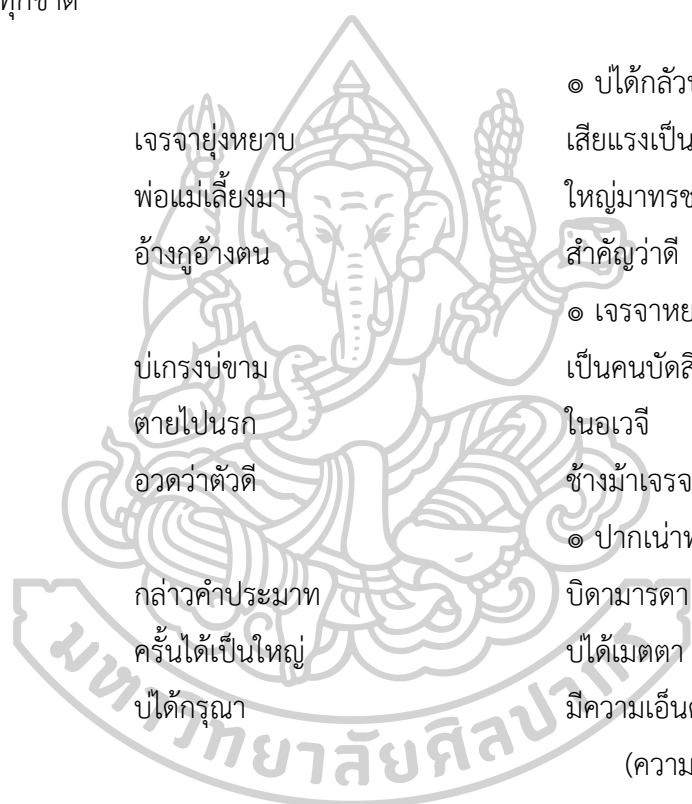
3. โวหาร

โวหาร คือ วิธีการนำเสนอข้อความตามวัตถุประสงค์ของผู้ส่งสาร เป็นการนำเสนอที่มีการเรียบเรียงถ้อยคำในทำนองต่าง ๆ มาอย่างดี (ประสิทธิ์ กาพย์กลอน, 2518: 127) ความสำคัญของโวหารคือ เป็นการนำเสนอเนื้อหาแบบตรงไปตรงมาด้วยกลวิธีการใช้คำต่าง ๆ เพื่อให้ผู้รับสารเข้าใจเนื้อหาของวรรณกรรมได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ดังนั้นโวหารจึงเป็นวรรณศิลป์ที่มีอยู่ในวรรณกรรม

ทุกประเภท ซึ่งโหราศาสตร์มีทั้งหมด 5 ประเภทตามรูปแบบการนำเสนอข้อความ ได้แก่ บรรยายโหรา
พรรณนาโหรา อุปมาโหรา เทศนาโหรา และสาธกโหรา แต่จะขอยกตัวอย่างเฉพาะโหรา
ที่โดดเด่นอันเป็นลักษณะสำคัญของวรรณกรรมเรื่องพระปรมัตถ์ ดังนี้

3.1 เทศนาโหรา

เทศนาโหรา คือ การนำเสนอข้อความที่ชี้ให้เห็นถึงคุณและโทษของสิ่งต่าง ๆ
รวมทั้งแนะนำสั่งสอนอย่างมีเหตุผล เพื่อให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังเกิดความคิดคล้อยตาม (ประสิทธิ์
กาพย์กลอน, 2518: 129) เช่น ชี้ให้เห็นถึงโทษของการพูดจาหยาบคายกับบิดามารดาที่จะเป็น
คนปากเน่าไปทุกชาติ

เจรจายู้งหยาบ

พ่อแม่เลี้ยงมา

อ้างกูอ้างตน

บ่เกรงบ่ขาม

ตายไปนรก

อวดว่าตัวดี

กล่าวคำประมาท

ครั้งได้เป็นใหญ่

บ่ได้กรุณา

๑ บ่ได้กลัวบาป

เสียแรงเป็นคน

ใหญ่มาทรชน

สำคัญว่าดี

๑ เจรจาหยาบหยาม

เป็นคนบัดสี

ในอเวจี

ช่างม้าเจรจา

๑ ปากเน่าทุกชาติ

บิดามารดา

บ่ได้เมตตา

มีความเอ็นดู

(ความเก่า, 151 - 153)

การให้ข้อเสนอแนะว่าถ้าอยากมีความสุข อยากไปถึงนิพพาน หรือมีรูปโฉมงดงาม
ก็ขอให้จำศีลภาวนา สร้างบุญกุศล บริจาคทาน เพื่อให้ได้ความสุขตามที่กล่าวมา ดังความตอนหนึ่งว่า

๑ อุทิศสำหรับภาวนา

ข้อผิดพลาดอย่าคิดปลง

๑ จำศีลภาวนา

จะได้ไปป้องกัน

๑ จะป้องกันศัตรู

ศัตรูแลหมูร้าย

เห็นอนิจจาให้มั่นคง

ผูกมันคงในทางธรรม

ดังกล่าวมาให้ทุกวัน

เมื่อจิตนั้นออกจากกาย

พาไปสู่ที่สบาย

ไม่กลัวภัยเพราะศีลทาน

๑ นำตนไปพันทุกซ์ ยังไม่ได้ถึงฉาน	เสวยสุขสำราญ อยู่วิมานสุราลัย
๑ จุตีกลงมาเกิด เดชะได้สร้างไว้	จะประเสริฐยิ่งขึ้นไป ตามตนไปถึงนิรพาน
๑ ทำน้อยก็ได้มาก มันแน่นเป็นแก่นสาร	ให้บริจาคซึ่งศีลทาน เดชะทานตามค้าชู
๑ รูปทรงยอมยวนตา ใครเห็นก็เอ็นดู	เพราะศีลารักษาอยู่ รูปโฉมงามพรรณนาราย

(ความใหม่, 498 – 504)

3.2 พรรณนาโวหาร

พรรณนาโวหาร คือ การนำเสนอข้อความที่สอดแทรกอารมณ์ความรู้สึกให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังเกิดจินตนาการและมีอารมณ์คล้อยตามไปกับบทประพันธ์ ส่วนมากมักจะใช้ในบทพรรณนา ลักษณะของบ้านเมือง ตัวละคร เหตุการณ์ หรืออารมณ์ความรู้สึกต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น (ประสิทธิ์ กาศย์กลอน, 2518: 128) ตัวอย่างเช่นตอนสัปเหร่อหั้นศพเศรษฐีโยนให้แร้งกากิน บทประพันธ์ได้พรรณนาให้เห็นสภาพอันน่าเวทนานั้นว่า

๑ สัปเหร่อจึงเข้ามาพลัน ห้ำหั่นเข้าฟันตามที	เข้ากลุ่มรุมกัน ลงกลางธรณี
๑ แลเนื้อเถื่อนหนึ่งไม่มี เถื่อนผีออกให้เป็นทาน	เหวยเหวยแร้งกา มิช้ำมาถึงพลัน
๑ เชื้อเขิญเดือนร้องเรียกหา ภักษาจะให้เป็นทาน	อื้ออึงมาบินผายผัน เข้าจิกกินเป็นภักษา
๑ เมื่อนั้นหมูแร้งกา มิช้ำมาถึงพลัน	บ้างจิกหัวจิกนัยน์ตา เข้ายื้อคร่ามิปราศรัย
๑ แร้งกามากลุ่มตัว ตัวหนึ่งเพ็งบินมา	ปากมันนั้นคมเหลือใจ ลากเอาไส้จิกออกมา
๑ รางตัวนั้นจะหยัน จิกกินสิ้นตบไต	บินวู่วาดไปเหวหา กินอ้มแล้วไปวางรัง
๑ ตัวหนึ่งทิ้งเอาเนื้อขาด บ้างไปบ้างบินมา	

๑ นกตะกรุมไอ้หัวเหม่	เดินโซเซมาที่หลัง
หัวหูตุรุงรัง	กินที่หลังเดินแรงกา
๑ แข้งขายังติดกัน	เขาฟันโยนออกมา
คาบได้ไปเวหา	แล้วบินมาด้วยเร็วพลัน
	(ความใหม่, 163 - 171)

การพรรณนาถึงอารมณ์โกรธของตัวละคร ด้วยการใช้คำที่ทำให้เห็นถึงความนึกคิด และกิริยาของตัวละคร เช่น ตอนยมบาลลงโทษวิญญาณในนรก

๑ เขาทำเขาบ่เกรง	เพราะบาปเองเป็นนปีทา
เขาจึงใส่ชื่อคา	ทั้งไซ่ตรวนห้าประการ
๑ คำรามเขามัดศอก	ว่ามีบอกไปยาวนาน
เจ็บปวดค้อยร้องขาน	ว่าข้าทำบาปจริงจริง
๑ คำรามถามดูตะคอก	ว่ามีบอกไปยาวนาน
ประดุงตั้งลิง	ร้อยกระเว้ยกระเว้ยไป
	(ความเก่า, 234 - 236)

๑ บาปเองอันตนทำ	เขาก็จำทั้งชื่อคา
ด้วยกรรมเวรธา	เขาไม่ได้จะปราศรัย
๑ ให้นอนเหนือเหล็กแดง	เขาทิ่มแทงเลือดลามไหล
เป็นแล้วมาตายไป	ได้วันละเจ็ดหน
	(ความเก่า, 241 - 242)

บทประพันธ์พรรณนาถึงยมบาลที่พูดในเชิง “ตะคอกคำราม” แสดงให้เห็นถึงอารมณ์ที่เกรี้ยวโกรธ การลงโทษวิญญาณในนรกด้วยวิธีต่าง ๆ เช่น การใส่ชื่อ การเอาเหล็กแทงให้เลือดไหล เพื่อให้วิญญาณนั้นเจ็บปวดทรมานจนร้องโวยวายออกมา ซึ่งทั้งหมดล้วนแสดงให้เห็นถึงอารมณ์ความรู้สึกของตัวละครอย่างเห็นได้ชัด และนอกจากการพรรณนาสิ่งต่าง ๆ ที่ทำให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังเกิดความเกลียดกลัวนรกและการเวียนว่ายตายเกิดแล้ว ก็ยังมีบทประพันธ์ที่พรรณนาให้เห็นถึงสิ่งดี ๆ อย่างนิพพาน ตัวอย่างเช่น

๑ นิรพานั้นประเสริฐ	ได้ไปเกิดพ้นรำคาญ
เป็นสุขสำราญ	ประเสริฐแล้วใช้พอดี

๑ ความไข้แล้วความตาย	ความกลับคลายบู้มี
แสนสนุกเปรมปรีดี	ประเสริฐนักริงอินทร์พรหม
๑ นิรพานคือดั่งแก้ว	ใครรู้แล้วว่าอุดม
แสนสนุกน่าฟังชม	ยิ่งไตรภพจบโลกา
๑ คนใดได้ไปเกิด	ดูประเสริฐยิ่งหนักหนา
เป็นที่เส่นหา	ย่อมเป็นสุขบมีภัย
๑ พระเสด็จจะถึงแล้ว	จึงพระแก้วก็เชี้ยวชาญ
สรรเพชญดาญาณ	ประเสริฐกว่ายิ่งทั้งปวง
๑ ประเสริฐยิ่งกว่าอินทร์พรหม	เป็นบรมใหญ่หลวง
พระเจ้าท่านตัดบ่วง	สำเร็จแล้วได้เสวยรมย์

(ความเก่า, 457 - 462)

บทประพันธ์ได้พรรณนาถึงนิรพานด้วยการใช้คำที่ให้จินตนาการในด้านที่ดีอย่างคำว่า ประเสริฐ ความสุข คือดั่งแก้ว หรือเสวยรมย์ เพื่อสื่อความหมายว่า “นิรพานเป็นสิ่งที่ประเสริฐยิ่งกว่า การได้ไปสวรรค์ เป็นที่ ๆ อยู่แล้วสุขสบายไม่มีความทุกข์ใด ๆ แม้แต่พระพุทธเจ้าทั้งหลายในกาลก่อน ก็ล้วนแต่ไปสู่นิรพานแล้วเสวยสุขอยู่ที่นั่น”

3.3 สารกโหวาร

สารกโหวาร คือ การนำเสนอข้อความด้วยการยกตัวอย่างเพื่อประกอบการอธิบาย ในวรรณกรรมกลอนสวดเรื่องพระปรมัตถ์ มีบทประพันธ์ที่จัดว่าเป็นสารกโหวารเด่น ๆ คือ นิทานเรื่องเศรษฐีที่กำลังจะตายและเรื่องพระคุณมารดา ที่อยู่ในฉบับสำนวนความใหม่ ดังตัวอย่าง

เงินทองกองให้	๑ มั่งมีอย่างไร
พระกาฬนี้ไซ้	สูงเทียมเกศา
ยากไร้ไม่ว่า	มิได้เมตตา
	ผู้ดีเชิญใจ

(ความใหม่, 66)

บทประพันธ์กล่าวว่า ไม่ว่าจะรวยหรือจนอย่างไรก็ไม่มีใครหนีพ้นพญามัจจุราชหรือความตายไปได้ หลังจากนั้นพระปรมัตถ์ก็ได้ใช้สารกโหวาร ยกตัวอย่างนิทานเรื่องเศรษฐีที่กำลังจะตาย มาแนะนำ โดยกล่าวว่าแม้จะมีเงินทองมากมาย แต่เมื่อตายไปก็ไม่สามารถเอาทรัพย์สมบัติทั้งหมดไปได้ อีกทั้งเมื่อใกล้ตายก็ได้แต่หวังสิ่งที่อยู่เบื้องหลังซึ่งให้ความรู้สึกเวทนา ดังความตอนหนึ่งว่า

เห็นว่าชีวิต	๑ กุเอ๋ยทีนี้
ทรัพย์สินเงินทอง	จะม้วยบรรลัย
ช่างฆ่าฆ่าไท	ข้าวของสิ่งไร
	ใครจะรักษา
	๑ ลูกเมียทั้งหลาย
ข้าหญิงข้าชาย	วิวควายไร่นา
แต่ล้วนของกู	ไม่อยู่รักษา
ใครจะนำพา	รักษาปกครอง
	๑ เอาไปไม่ได้
สั่งเสียเมียไว้	แก้วแหวนเงินทอง
ตัวพี่หาไม่	ใครจะปกครอง
แม่ลูกปกป้อง	ครอบครองรักษา

(ความใหม่ 70 - 72)

การยกตัวอย่างนิทานในสำนวนความใหม่นี้ ถือว่าเป็นประโยชน์ต่อผู้อ่านหรือผู้ฟังอย่างมาก เพราะเมื่อเทียบกับสำนวนความเก่าที่มุ่งเน้นการบรรยายเกี่ยวกับหลักธรรมตรง ๆ แล้ว การที่มีนิทานเพิ่มขึ้นมาในสำนวนความใหม่นี้ นับเป็นการยกตัวอย่างที่ดี ที่จะทำให้อ่านหรือผู้ฟัง เกิดจินตนาการและมีอารมณ์คล้อยตามไปกับเนื้อเรื่องที่สั่งสอนเกี่ยวกับการเวียนว่ายตายเกิด การทำความดีความชั่ว หรือสรวลครันในเรื่องพระปรมัตถ์ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

โวหารทั้ง 3 ประเภทที่ยกตัวอย่างมานี้ เป็นโวหารหลักของวรรณกรรมเรื่องพระปรมัตถ์ เนื่องจากเป็นวรรณกรรมกลอนสวดที่มุ่งเน้นการนำเสนอคำสอนทางพุทธศาสนา ด้วยการพูดถึงอานิสงส์ของการปฏิบัติตนตามหลักธรรมต่าง ๆ ดังนั้นพระปรมัตถ์จึงได้ใช้เทศนาโวหารเป็นหลักของเรื่องเพื่อสอนหลักธรรม โดยใช้พรรณนาโวหารและสาธกโวหารในการขยายความให้ชัดเจนขึ้น

4. ภาพพจน์

ภาพพจน์ คือ วิธีการนำเสนอข้อความตามวัตถุประสงค์ของผู้ส่งสาร ที่เรียบเรียงถ้อยคำที่แต่งขึ้นอย่างมีชั้นเชิงเพื่อให้ผู้รับสารเห็นจินตนาการภาพได้แจ่มชัด และเข้าใจเนื้อหาได้ลึกซึ้ง ภาพพจน์มีความคล้ายคลึงกับโวหาร แต่ต่างกันที่ภาพพจน์ คือ การนำเสนอข้อความแบบไม่ตรงไปตรงมา โดยมีจุดมุ่งหมายให้ผู้รับสารตีความและทำความเข้าใจให้ถูกต้องได้ด้วยตัวเอง เพราะฉะนั้นภาพพจน์จึงเป็นสิ่งที่ทำให้วรรณกรรมมีคุณค่ามากยิ่งขึ้นเพราะเป็นการแสดงให้เห็นถึงความสามารถของผู้แต่งในชั้นเชิงการนำเสนอข้อความแบบไม่ตรงไปตรงมาเพื่อสื่อความหมายที่แท้จริง และผู้รับสารต้องพยายามทำความเข้าใจให้ถูกต้องเพื่อให้ได้อรรถรสยิ่งขึ้นตามที่ผู้แต่งนำเสนอ

(กุลนรี ราชปรีชา, 2527: 182; กุหลาบ มัลลิกะมาส, 2543: 126 - 127) ภาพพจน์มีอยู่หลายประเภท ตามลักษณะการนำเสนอและเป็นวรรณศิลป์ที่พบในวรรณกรรมทุกเรื่องเช่นเดียวกับโวหาร ดังนั้นจึงจะขอยกตัวอย่างเฉพาะภาพพจน์ที่สำคัญ ๆ อันเป็นเอกลักษณ์ของเรื่องพระปรมาภิไธยมานำเสนอ ดังนี้

4.1 อุปมาและอุปลักษณ์

อุปมา คือ การเปรียบสิ่งหนึ่งว่าเหมือนกับอีกสิ่งหนึ่ง มักจะใช้คำเชื่อม เช่น ดุจ ดัง ประหนึ่ง เฉก เพียง ราว เทียม เป็นต้น ส่วนอุปลักษณ์ คือ การเปรียบสิ่งหนึ่งว่าเป็นอีกสิ่งหนึ่ง มักจะใช้คำเชื่อม เช่น คำว่า คือ เป็น เป็นต้น หรือการนำลักษณะเด่นของสิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบมากล่าวคู่กันทันทีโดยไม่มีคำเชื่อม (กุลนรี ราชปรีชา, 2527: 185; กุหลาบ มัลลิกะมาส, 2543: 127) ซึ่งเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของวรรณกรรมกลอนสวดเรื่องพระปรมาภิไธย คือ ผู้แต่งใช้การเปรียบเทียบด้วยอุปมาและอุปลักษณ์ที่เข้าใจได้ง่าย โดยใช้ความเปรียบกับสิ่งที่คนทั่วไปพบเห็นหรือเข้าใจได้โดยทั่วไป เช่น เปรียบเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดและนิพพานกับเต่าตาบอดที่ว่ายอยู่ในทะเล ความว่า

ไม้แอกนั้นเล่า	๑ ตัวเรคือเต่า
เราท่านทั้งหลาย	คือพระศาสนา
คือเต่าเสียตา	หญิงชายเกิดมา
ประเสริฐเลิศแล้ว	ผูกสบสำคัญ
คาถาพระเจ้า	๑ ศาสนาพระแก้ว
พระผู้ทรงธรรม์	ทุกสิ่งทุกอัน
ลึกเป็นที่สุด	แต่ล้วนสำคัญ
เต่าพบแอกแล้ว	โปรดสัตว์ทุกสถาน
เมื่อลมพัดผ่าน	๑ พระมหาสมุทร
เต่านั้นจะจม	คือวิภูสงสาร
เดชะลมพัด	ลอยอยู่ช้านาน
ลมคือศีลิ่ง	จึงลอยถึงฝั่ง
	๑ ถ้าไม่ต้องลม
	อยู่ในกลางวัง
	ซัดเข้าถึงฝั่ง
	ระลอกนั้นคือทาน

พ้นจากทุกขัง	๑ ได้ขึ้นถึงฝั่ง
นักปราชญ์ว่าฝั่ง	พ้นความสงสาร
จำศีลให้ทาน	คือตั้งนิพพาน
	คำชูศาสนา

(ความเก่า, 106 - 110)

จากบทประพันธ์ จะเห็นว่าผู้แต่งใช้ความเปรียบแบบอุปลักษณ์ว่าสิ่ง ๆ หนึ่ง คืออีกสิ่งหนึ่ง ได้แก่ เต่าคือตัวของเรา ไม่แอกคือศาสนา ทะเลหรือมหาสมุทรคือวิภวสังสาร หรือการเวียนว่ายตายเกิด การที่แอกจะลอยตามน้ำไปจนถึงฝั่งได้ต้องมีลม คือ ศีล และระลอกคลื่น คือ ทาน ช่วยพัดไปให้ถึงฝั่ง คือ นิพพานหรือการพ้นทุกข์ เพราะฉะนั้น การที่เต่าลอยไปมา อยู่กลางทะเลนั้นหมายถึงมนุษย์ผู้ยังเวียนว่ายตายเกิดในวิภวสังสารด้วยความยากลำบาก เต่าพบไม้แอกหมายถึงมนุษย์ผู้ได้พบกับพระธรรมคำสอน ถึงแม้ว่าจะอยู่ได้อย่างสบายมากขึ้น แต่ก็ยังวนเวียนอยู่ในทะเลหรือวิภวสังสารนั้นอยู่ ซึ่งการจะไปถึงฝั่งหรือนิพพานได้นั้นต้องมีลม และระลอกคลื่น คือ ศีลกับทานเป็นปัจจัยในการพาไปจนถึงที่หมายและพ้นจากความทุกข์ในที่สุด

ต่อมาคือตัวอย่างของบทประพันธ์ที่ใช้ภาพพจน์แบบอุปมา เช่น

เปรียบคุณแม่ได้	๑ จะเอาสิ่งใด
ซึ่งด้วยคุณท่าน	สิ่งใดจะมี
ว่าคุณชนนี	ให้รู้ถ้วนถี่
	อยู่ที่เกศา
มาเปรียบบ่ได้	๑ เอาแผ่นดินไซ้
ดุจดั่งหิ่งห้อย	ดั่งคุณมารดา
เทียมพระสุริยา	แสงน้อยหนักหนา
	อย่าฟังสงสัย
ใหญ่่นักสามารถ	๑ แผ่นฟ้าอากาศ
ขึ้นชิ่งกับคุณ	กวาดมาทันใจ
แผ่นฟ้าหนาใหญ่	คุณแม่หนักไป
	เบาไปหนักหนา

(ความใหม่, 327 - 331)

บทประพันธ์ข้างต้นเป็นการเปรียบพระคุณของมารดาว่ามีมากยิ่งขึ้นกว่าท้องฟ้าและแผ่นดิน โดยใช้อุปมาว่าเปรียบเหมือนกับแสงของหิ่งห้อยที่ไม่อาจสว่างสู้แสงอาทิตย์ได้ จากบทประพันธ์

ที่ยกมาจะเห็นว่า การใช้อุปมาและอุปลักษณ์ในการดำเนินเรื่อง เป็นประโยชน์อย่างมาก สำหรับคนทั่วไปที่ไม่มีความรู้เรื่องศาสนา เพราะบางครั้งหลักธรรมคำสอนอาจเป็นเรื่องไกลตัว หรือลึกซึ้งเกินไปสำหรับชาวบ้าน แต่ถ้าหากนำเอาสิ่งที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต สิ่ง que พบเห็นได้บ่อย หรือสิ่งที่ชาวบ้านรู้จักมาอธิบายควบคู่กับหลักธรรมโดยเปรียบเทียบให้เห็นภาพ ก็จะทำให้เข้าใจถึงคำสอน ของศาสนาได้ง่ายและชัดเจนยิ่งขึ้น

4.2 บุคลาธิษฐาน

บุคลาธิษฐาน คือ การนำสิ่งไม่มีชีวิตหรือสิ่งที่ไม่ใช่คนมาแสดงกิริยา เหมือนกับเป็นคน (กุนนรี ราชปรีชา, 2527: 186; กุหลาบ มลลิกะมาส, 2543: 128) ในวรรณกรรม เรื่องพระปรมาตม์มีบุคลาธิษฐานที่น่าสนใจอยู่อย่างหนึ่งคือ การแทน “ความตาย” ด้วยภาพของ “พระกาฬ พญายม หรือมัจจุราช” หรือการทำให้ความตายกลายเป็นบุคคลขึ้นมา ดังความตอนหนึ่งว่า

ความตายมาถึง	๑ ไม่คิดรำพึง
เมื่อยังสบาย	จงทำร้อนรน
ความตายมาถึงตน	เกลียดอายกุศล
ท่านนีู้กอาจ	จึงทำลนลาน
กร้าวเกรี้ยวเรี่ยวแรง	๑ พญามัจจุราช
เข้าบุกรุกราน	ร้ายกาจสาธารณ์
	กล้าแข็งหัวหาญ
	ห้กหาญเอาไป

(ความใหม่, 57 - 58)

จะเอาออกสู้	๑ ถึงมีความรู้
กับด้วยพระกาฬ	ต่อยุทธชิงชัย
แต่ก่อนนั้นไซ้	กล้าหาญเหลือใจ
อยู่คงกระพัน	มีชัยทุกที
ความรู้วิชา	๑ ร้าเรียนป้องกัน
มีอิทธิฤทธิ์	แทงฟันไม่หนี
	เรียนมาดีดี
	มีพันมรณา

ไม่ป้องกันตัว	๑ ความรู้ท่วมหัว
ไอ้ทีนี้แล	ซึ่งความมรณา
พระกาฬท่านมา	เที่ยงแท้แลหนา
	ฉุดพาตัวไป

(ความใหม่, 67 - 69)

บทประพันธ์ข้างต้น หมายความว่า ความตายเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นกับทุกคน โดยนำเสนอด้วยภาพพจน์แบบบุคลาธิษฐานให้ “ความตาย” มีลักษณะเป็นบุคคลขึ้นมา คือ เป็นพญายมที่มากเอาชีวิตเราไป หรือ “ความตายเกิดขึ้นกับทุกคน” คือ ไม่มีใครสามารถสู้ชนะพญายมได้ สุดท้ายก็ถูกพญายมพาตัวไปสู่นรก ภาพพจน์ข้อนี้ทำให้เกิดประโยชน์คือเป็นการผนวกเรื่องความตายเข้ากับความเชื่อเรื่องนรก ทำให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังเกิดความคิดต่อความตายได้หลาย ๆ รูปแบบ เช่น เกิดความเกรงกลัวต่อความตาย พยายามทำความดีเพื่อที่จะไม่ต้องถูกลงโทษเพื่อชดใช้กรรมในนรก หรือทำดีที่สุดแล้วอาจตีความหมายได้ว่า มนุษย์จะมีความสุขได้ต้องเข้าใจชะตากรรมและความตาย ในเมื่อความตายและการเวียนว่ายตายเกิดเป็นชะตากรรมที่ไม่สามารถหนีพ้นได้ ก็จงยอมรับมันว่าเป็นสัจธรรมของโลก และมุ่งใช้ชีวิตเพื่อหาทางหลุดพ้นจากทุกข์ในวัฏสงสารนี้ไปให้ได้ ซึ่งทางหลุดพ้นอย่างเดียวที่มีนั่นก็คือนิพพานอันเป็นหนทางแห่งความสุข ดังตัวอย่างว่า

๑ ไหนไหนคิดดูสิ้น	ในฟ้าดินนั่นก็ตี
ไม่พ้นจากอเวจี	เห็นแต่ที่นิรพาน
๑ นิพพานคือเมืองแก้ว	สูงผ่องแผ้วเกษมศานต์
เสวยสุขสำราญ	พ้นที่มารจะตามไป

(ความใหม่, 553 - 554)

๑ ความสุขในมนุษย์โลกีย์	สวรรคค์ชั้นนาคี
สุขนี้มีเท่านิรพาน	

(ความใหม่, 581)

คุณค่าด้านวรรณศิลป์ทั้งหมดที่กล่าวมานี้ ความจริงแล้วในเรื่องพระปรมัตถ์แต่ละบท มักจะมีวรรณศิลป์ปรากฏอยู่มากกว่า 1 ประเภทผสมผสานกัน แต่ทั้งนี้วรรณศิลป์ทั้งหมด ก็มีจุดประสงค์และให้ผลแบบเดียวกัน คือ ทำให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังเกิดจินตนาการและมีอารมณ์คล้อยตามไปกับเนื้อเรื่องตามที่ผู้แต่งต้องการนำเสนอตนเอง ซึ่งการใช้ภาพเหตุการณ์ คำหรือสิ่งต่าง ๆ มาเปรียบเทียบกับคำสอนในพุทธศาสนา เป็นลักษณะที่พบเห็นได้บ่อยครั้งในการเผยแพร่คำสอนทางศาสนา เพราะคนทั่วไปมักเป็นผู้ที่ไม่มีความรู้เรื่องศาสนา ดังนั้นการอธิบาย

ด้วยหลักธรรมล้วน ๆ จึงไม่สามารถทำให้เข้าใจได้ แต่ถ้าหากใช้สิ่งที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต สิ่งที่เราเห็นได้บ่อย หรือสิ่งที่คนทั่วไปรู้จักมาอธิบายควบคู่กับหลักธรรมโดยเปรียบเทียบให้เห็นภาพ อย่างเช่น การเปรียบเทียบเวียนวายตายเกิดและเดินทางไปสู่นิพพาน กับการข้ามฝั่งน้ำของเต่าตาบอดหรือเรือสำเภา ก็จะทำให้คนทั่วไปเข้าใจได้มากขึ้นว่าอะไรคือการเวียนวายตายเกิด สิ่งนี้ก่อให้เกิดความทุกข์อย่างไร ทำไมนิพพานถึงเรียกว่าการหลุดพ้นความทุกข์ เป็นต้น เพราะฉะนั้นหลังจากที่ได้ศึกษาคุณค่าด้านวรรณศิลป์ของวรรณกรรมกลอนสวดเรื่องพระปรมาัตถ์ ถึงแม้ว่าปัจจุบันต้นฉบับสมุดไทยเรื่องพระปรมาัตถ์ที่เป็นฉบับแรกจะไม่มีอยู่แล้ว แต่จากการศึกษาพระปรมาัตถ์ในต้นฉบับสมุดไทยเล่มอื่น ๆ ที่เป็นการคัดลอกต่อ ๆ กันมา ก็พอจะแสดงให้เห็นว่าผู้แต่งวรรณกรรมเรื่องพระปรมาัตถ์นี้จะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถที่ดีเลิศ ทั้งความรู้ด้านศาสนาที่สามารถดัดแปลงเนื้อหาจากหลักธรรมที่เข้าใจยากมาเป็นวรรณกรรมที่เข้าใจได้ง่ายขึ้นด้วยการดัดทอนเนื้อหาของหลักธรรมที่ซับซ้อนออกไป แล้วนำเอาเฉพาะแก่นของหลักธรรม คือ นิพพาน มานำเสนอด้วยมุมมองใหม่ที่ไม่ซับซ้อน และความสามารถด้านการประพันธ์วรรณกรรมที่ใช้วรรณศิลป์เพื่อมุ่งเน้นการสร้างจินตนาการและอารมณ์ให้กับผู้อ่านหรือผู้ฟัง เช่น การใช้ความเปรียบเทียบที่เป็นที่เข้าใจได้โดยทั่วไปในการนำเสนอ จึงกล่าวได้ว่าวรรณกรรมกลอนสวดเรื่องพระปรมาัตถ์เป็นวรรณกรรมที่มีคุณค่าด้านวรรณศิลป์ที่ดีเรื่องหนึ่ง

คุณค่าด้านสังคม

ผู้ที่ศึกษาวรรณกรรมมักจะได้ยินคำกล่าวในทำนองว่า “วรรณกรรมเป็นภาพสะท้อนสังคม” อยู่เสมอ กล่าวคือถึงแม้ว่าวรรณกรรมที่แต่งขึ้นโดยไม่ได้มีจุดมุ่งหมายเพื่อบันทึกสภาพสังคมเป็นสำคัญ แต่ในบทประพันธ์ต่าง ๆ ที่ผู้แต่งได้ทำให้ปรากฏในวรรณกรรมแต่ละเรื่องนั้นก็ล้วนแต่ได้รับแรงบันดาลใจมาจากสิ่งแวดล้อมรอบข้างที่ผู้แต่งเป็นผู้พบเห็นเอง เช่น สภาพบ้านเมืองความเป็นอยู่ของผู้คน วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ หรือค่านิยมของสังคม เป็นต้น ดังนั้นวรรณกรรมทุกเรื่องจึงมีความสำคัญในฐานะที่เป็นข้อมูล ส่วนหนึ่งในการศึกษาภาพลักษณ์ด้านต่าง ๆ ของสังคมในช่วงยุคสมัยที่แต่งวรรณกรรมเรื่องนั้น ๆ ได้ ซึ่งพระปรมาัตถ์ปรากฏเนื้อหาที่ให้คุณค่าด้านสังคมที่เด่นชัด ดังนี้

1. หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา

เนื่องจากเรื่องพระปรมาัตถ์เป็นวรรณกรรมประเภทสอนคติธรรมโดยตรงที่เนื้อหาหลักคือการสอนเรื่องธรรมระดับพื้นฐานและระดับสูง ดังนั้นจึงพบเนื้อหาที่เกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาอยู่ตลอดทั้งเรื่อง มีตัวอย่างดังนี้

1.1 ปรมัตถธรรม

ปรมัตถธรรม คือ หลักธรรมที่สอนเรื่องความจริงที่เป็นที่สูงสุด โดยแบ่งเนื้อหาเป็น 4 ประการ ได้แก่ จิต เจตสิก รูป และนิพพาน ซึ่งให้เห็นว่าทุกสิ่งทุกอย่างล้วนมีการเกิดดับตามเหตุปัจจัยของจิต เจตสิก และรูป เว้นแต่นิพพานที่เป็นสภาวะที่หลุดพ้นจากการเกิดดับทั้งปวง อย่างไรก็ตามเนื้อหาในวรรณกรรมเรื่องพระปรมัตถ์ไม่ได้อธิบายเรื่องของปรมัตถธรรมโดยละเอียด แต่ให้ความสำคัญกับการชี้ให้เห็นถึงความสุขจากนิพพาน หรือกล่าวว่าเป็นสิ่งที่ดีมากกว่าดังตัวอย่างเช่น

บทประพันธ์ข้างต้นมีใจความโดยสรุปว่าพระอภิธรรม 7 คัมภีร์ หรือปรมัตถธรรมเป็นธรรมที่ค้ำชูราคาสอนของพระพุทธเจ้าที่ดีที่สูงสุดเอาไว้แล้ว เป็นยอดของหลักธรรมทั้งหลาย หากผู้ใดได้ฟังก็จะได้รับอานิสงส์คือหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง

1.2 ชั้น 5

ชั้นในที่นี่หมายถึงร่างกายของมนุษย์ คือ แยกร่างกายออกเป็นส่วน ๆ ตามสภาพได้ 5 ส่วน หรือที่เรียกว่า ชั้น 5 ได้แก่

- รูป คือ ส่วนที่ผสมกันของธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ เช่น ผม หนัง โลหิต หรือสิ่งที่เห็นด้วยตา
- เวทนา คือ อารมณ์ความรู้สึกรับรู้ ที่เกิดจากขึ้นจากการกระทบสัมผัส
- สัญญา คือ ความจำได้ ความหมายรู้ต่าง ๆ
- สังขาร คือ ระบบคิดปรุงแต่ง แยกแยะสิ่งที่รับรู้และจำได้นั้น ๆ

- วิญญาณ คือ ส่วนที่ใช้รู้แจ้งสิ่งต่าง ๆ ทั้งทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ

ชั้น 5 คือ หลักธรรมที่สอนให้รู้ว่าร่างกายของคนเรานั้นเป็นสิ่งไม่เที่ยงแท้สามารถเกิดดับได้ไม่สิ้นสุด ในวรรณกรรมเรื่องพระปรมาตม์ ชี้ให้เห็นว่าร่างกายของคนเรานั้นแต่เดิมไม่ใช่ของเรา แต่เป็นของ “เจ้าชั้น” หรือพญามัจจุราช ซึ่งเมื่อถึงอายุขัยหรือใกล้จะตายพญามัจจุราชก็จะมาหาเพื่อทวงชั้นคืน

เพราะตนละเมิด

ชั้นทั้งห้าใบ

มีส่งท่านมา

ติณนินทา

ครั้นเมื่อตนตาย

รู้ว่าตนนี้

เจ้าชั้นเขาทัก

เป็นใช่เป็นเจ็บ

เกิดความไม่ดี

เจ้าชั้นทั้งหลาย

ชักตืนชักมือ

เขารูมกันคร่า

เขาเข้ากุมมือ

เขาจึงร้องว่า

ของท่านจะเอา

๑ เวียนตายเวียนเกิด

ยืมชั้นเขามา

สำหรับกายา

คุณาบัดสี

๑ รูปชั้นทั้งห้า

ว่าชั้นไม่ดี

ไปเกิดเมืองผี

ยืมชั้นเขามา

(ความใหม่, 723 – 724)

๑ หัวหงอกฟันหัก

มาทวงทุกที

โรคามากมี

เจ้าชั้นเขามา

๑ เมื่อตนจะตาย

เขารูมกันมา

ชักแข่งชักขา

เอาชั้นของเขา

๑ ครางอยู่ฮือฮือ

ชักยื้อคร่าเอา

เอาไว้โยเล่า

มิใช่ของเอ็ง

(ความใหม่, 731 – 733)

ท้ายที่สุดแล้วชั้น 5 ก็คือสิ่งที่ไม่ยั่งยืน เพราะชั้นนี้ไม่ใช่ของเรา เมื่อเยี่ยมมาสุดท้ายก็ต้องคืนให้เจ้าของ หรือก็คือมนุษย์ทุกคนเมื่อเกิดมาก็ต้องพบกับความตายนั่นเอง ดังนั้นจึงไม่ควรมีความยินดีในชั้น และตั้งใจบำเพ็ญกุศลเพื่อให้หลุดพ้นจากชั้นทั้ง 5 นี้ได้ดังตัวอย่างเช่น

๑ ใครใครจะใคร่พ้นเวจี	ระงับอินทรี
ทั้งห้าอย่าให้ครอบงำ	
๑ รูปชั้นนามชั้นนั้นนา	สำหรับโลกา
ทั้งนี้ก็ย่อมมายินดี	
๑ กำจัดให้พ้นโลกีย์	ถึงจะเกิดมี
คิดได้อย่าให้หลงทาง	

(ความใหม่, 587 – 589)

นอกจากนี้พระปรมาจารย์ยังสอนให้สร้างชั้นของตัวเองขึ้นมาโดยไม่ต้องหยาบยืม ความว่า

ชื่อว่าชั้นแก้ว	๑ ชั้นตนมีแล้ว
มิได้หาเอา	ประเสริฐหนักหนา
ให้เราเร่หา	ฉกชั้นชัชามา
อยู่ในหีบทอง	เวทนาบัดสี
พระเจ้าจะให้	๑ชั้นแก้วเรื่องรอง
ฝูงสัตว์สุรกาย	เลิศล้ำฤสา
	มนุษย์ทั้งหลาย
	พระเจ้าให้ได้ดี
พระสูตรพระวินัย	๑ พระธรรมแต่งไว้
ผู้ใดคิดได้	เกิดผลมากมี
ศีลทานตนมี	จึงว่าคนดี
	พันทุกข์แลนา

(ความใหม่, 741 – 743)

จึงคิดได้แล	๑ สมภารนั้นแก่
แผ้วทางนิพพาน	ว่าชั้นนี้ไซ้
เพราะชั้นห้าใบ	รุ่งเรืองสุกใส
	ส่งให้เจ้าของ

(ความใหม่, 747)

ชั้นที่สร้างขึ้นมานี้ก็คือพระธรรมคำสอน หากผู้ใดยึดถือพระธรรมเป็นที่ตั้งก็จะทำให้พ้นจากความทุกข์ทั้งปวง หรือท้ายที่สุดแล้วพระธรรมนี้ก็คือสิ่งที่จะนำพาเราไปสู่นิพพานได้นั่นเอง

1.3 ไตรลักษณ์

ไตรลักษณ์ หรือลักษณะเฉพาะตามธรรมชาติ 3 ประการ ได้แก่

- อนิจจัง คือ ลักษณะที่ไม่เที่ยง ไม่คงที่ ต้องเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา
- ทุกขัง คือ ลักษณะที่ทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ เกิดขึ้นแล้วต้องดับไปเสมอ
- อนัตตา คือ ลักษณะที่ไม่ใช่ตัวตน ไม่สามารถบังคับบัญชาได้

ไตรลักษณ์ คือ หลักธรรมที่สอนให้เห็นถึงความไม่เที่ยงแท้ของสังขาร ดังความว่า

คือปิ่นปักเกล้า

ให้รู้ทุกขัง

เพราะว่าเกิดมา

คนเข้าหยุดพัก

อยู่ในศาลา

ครั้นเมื่อถึงกาล

พบศาลาเก่า

ศาลาคือรูป

เร่งคิดใส่ใจ

๑ พระกรรมฐานเจ้า

ยิ่งชั้นพรหมา

อนิจจังอนัตตา

มิเป็นแก่นสาร

๑ คือตั้งสำนัก

บ่ห่อนจะนาน

เจรจาสำราญ

ต่างคนต่างไป

๑ ไปแล้วมาเล่า

ที่เขาอาศัย

งามแต่เมื่อใหม่

ดูเราทั้งหลาย

(ความเก่า, 215 – 217)

บทประพันธ์ข้างต้นอธิบายว่า ให้รู้จักพิจารณาไตรลักษณ์ให้เห็นว่าชีวิตของคนเรานั้นไม่เที่ยงแท้ เปรียบได้กับคนเดินทางมาพักที่ศาลา เมื่อถึงเวลาที่ต้องออกเดินทาง ไม่ได้อยู่ที่ศาลานั้นตลอดไป หรือเมื่อพบศาลาเก่าที่ไม่น่าอยู่ แต่ความจริงแล้วเมื่อตอนที่ศาลานั้นยังใหม่ก็มีสภาพที่สวยงาม เช่นเดียวกับสังขารของคนเราที่ย่อมแก่ชราไปตามกาลเวลา หรือดังความในตอนอื่น ๆ เช่น

อายุปล่าง

พยาธิปีศา

ทั่วทั้งอินทรีย์

๑ เราท่านทั้งปวง

มิถึงร้อยปี

โรคาพยาธิ

เปื่อยเน่าภายใน

มีนานมีชั่ว
อายุแห่งเรา
คิดดูให้ได้

มีมากกว่าสุข
เหนียวหน่วงดวงจิต
ปลงใจให้ตั้ง

ให้เห็นทุกขัง
สำรวมอินทรีย์
อายุสังขาร

ใครเลยจะพ้น
ความตายเป็นต้น
หมายป่าช้าได้

อย่าได้ประมาท
สร้างกรรมกรรมตาม
สร้างกุศลเล่า

๑ อนิจจังสังขาร

จะม้วยบรรลัย

เย็นสีกเท่าไต

ที่ในอนิจจัง

๑ ทุกขังคือทุกขัง

เป็นบ่วงรุงรัง

ลงในอนิจจัง

ต่อไตรสรณนา

๑ ให้เห็นอนิจจัง

อนิจจังอนัตตา

เห็นที่กุศลา

จะอยู่เพียงไร

๑ เกิดมาเป็นคน

ซึ่งความประลัย

ห่อนพ้นเมื่อไร

เมื่อไรตัวเรา

๑ อย่าได้ปลั่งพลาด

โมโหมัวเมา

ดูจความลำเนา

กุศลค้าชู

(ความใหม่, 381 – 386)

หลักธรรมเรื่องไตรลักษณ์ในพระปรมัตถ์ชี้ให้เห็นว่าคนเรานั้นท้ายที่สุดก็ต้องตาย เพราะฉะนั้นจึงควรตระหนักว่าอนิจจัง ทุกขัง และอนัตตาเป็นเรื่องธรรมดาของโลก แล้วให้นับถือ ไตรสรณคัมภ์ หรือที่พึ่งทั้ง 3 ได้แก่ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ และเร่งสร้างกุศลเพื่อความสุขของชีวิต

โดยทั่วไปปรมัตถธรรมมักจะกล่าวควบคู่กับเรื่องชั้น 5 และไตรลักษณ์เสมอ แม้กระทั่ง ในวรรณกรรมเรื่องนี้ ด้วยความที่หลักธรรมทั้ง 3 มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน เพราะเป็นหลักธรรม ที่กล่าวถึงการเกิดดับตามปัจจัยปรุงแต่งทั้งสิ้น ซึ่งชั้น 5 เมื่อเปรียบเทียบกับปรมัตถธรรมแล้ว จะแสดงลักษณะความสัมพันธ์ได้ดังนี้

ตารางที่ 8 เปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่างปรมัตถธรรมกับชั้น 5

ปรมัตถธรรม 4	ชั้น 5
จิต	วิญญาณ
เจตสิก	เวทนา สัญญา สังขาร
รูป	รูป
นิพพาน	(ชั้นวิมุตติ - พ้นจากชั้น)

จากตารางจะเห็นความสอดคล้องกันระหว่างปรมัตถธรรมและชั้น 5 คือ

1. จิต กับวิญญาณ คือ การรับรู้สิ่งต่าง ๆ ด้วยประสาทสัมผัส เช่น ตา หู จมูก ปาก
2. เจตสิก กับเวทนา สัญญา สังขาร คือ ความรู้สึกที่เกิดขึ้นพร้อมกับการรับรู้
3. รูป กับรูป คือ การมองเห็นด้วยตา หรือลักษณะที่เป็นรูปร่าง
4. นิพพาน ไม่ใช่ชั้น เนื่องจากหลุดพ้นจากชั้นแล้ว เรียกว่าชั้นวิมุตติ (วินัย ภาเสณ, 2559)

ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างปรมัตถธรรมกับไตรลักษณ์ คือ ลักษณะของไตรลักษณ์สามารถครอบคลุมปรมัตถธรรม หรือแม้กระทั่งชั้น 5 ได้ทั้งหมด ดังจะเห็นได้ว่าทั้งปรมัตถธรรมและชั้น 5 เป็นหลักธรรมที่แสดงให้เห็นถึงความไม่เที่ยงแท้ เพราะมีการเปลี่ยนแปลงตามปัจจัยสภาพแวดล้อม เกิดและดับอยู่ตลอดเวลาโดยที่ไม่สามารถบังคับหรือออกคำสั่งให้มีหรือไม่มีได้ ซึ่งสอดคล้องตามหลักของไตรลักษณ์ ดังนั้นเมื่อสรุปความสัมพันธ์ของหลักธรรมทั้ง 3 แล้ว จะแสดงออกมาได้ดังนี้

ภาพที่ 16 แผนผังแสดงความสัมพันธ์ระหว่างปรมัตถธรรม ชั้น 5 และไตรลักษณ์

จากภาพจะเห็นได้ว่าไตรลักษณ์เป็นสภาวะธรรมซึ่งครอบคลุมได้ทั้งปรมัตถธรรมและ
 ชั้น 5 เพราะทั้ง 2 สิ่งเป็นสภาวะธรรมที่ไม่คงที่ เกิดและดับไปเสมอ และไม่สามารถบังคับบัญชาได้
 กล่าวได้ว่า หลักธรรมทั้ง 3 ล้วนสอนให้ตระหนักในสิ่งเดียวกัน คือ เรื่องความไม่เที่ยงแท้ของสังขาร

1.4 อกุศลมูล 3

อกุศลมูล 3 คือ รากเหง้าแห่งความชั่ว มี 3 อย่าง ได้แก่

- โลภะ คือ ความอยากได้
- โทสะ คือ ความประทุษร้าย
- โมหะ คือ ความเขลา ความหลง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556: 1363)

อกุศลมูลเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดการทำอกุศลอื่น ๆ ตามมา ซึ่งเป็นเรื่องที่ไม่ควรชื่นชม

ข่มเหงคนยาก

ไม่คิดอนิจจัง

ทั้งนี้ย่อมนโมโห

๑ โลภมกมาก

ด้วยใจโทโส

ทุกขังพุทโธ

อย่าควรสรรเสริญ

(ความเก่า, 34)

ในเรื่องพระปรมัตถ์มีการสอนอยู่เรื่อย ๆ ว่าให้ละจากอกุศลมูลทั้ง 3 โดยพยายามใช้คำ
 ที่สามารถสร้างความตระหนักให้กับผู้อ่านหรือผู้ฟังได้ เช่น อยามัวเมา ออย่าโง่เขลา ออย่าเชื่อฟังคนพาล
 หากทำได้จะเป็นที่ยินดีของคนอื่น ๆ เช่น

ควรคิดป่ายเบี่ยง

อย่าคิดโทโส

แต่ให้ท่านรัก

๑ ยศศักดิ์มีเที่ยง

ดูอริยาศัย

โมโหเมาศักดิ์

ท่านจึงสรรเสริญ

(ความเก่า, 499)

ระงับโทโส

อย่าเขลาอย่าขลาด

อย่าฟังสามานย์

๑ สละโลภ

อย่าได้เมามัว

อย่าสร้างเสกสรร

ผู้พาลพาที่

(ความใหม่, 611)

เพราะฉะนั้นแล้วจึงควรละหรือระงับอกุศลมูลให้ได้ หากสามารถละอกุศลเหล่านี้ลงได้ ก็ถือเป็นการผ่อนปรนบาปหรืออกุศลที่ได้สร้างไว้ให้เบาบางลง และให้เชื่อฟังคำสอนจากคนดีหรือผู้มีปัญญาเพื่อความสุขของตนเอง ดังความว่า

๑ โทโสอย่าให้เกิด	จึงประเสริฐกว่าทุกอัน
โทโสใจอาธรรม์	เร่งระงับให้บรรเทา
๑ คนใดระงับได้	บาปนั้นไซ้จึงเบาบาง
ปัญญาไม่รู้เฉา	เพราะว่าฟังแล้วทำตาม
	(ความเก่า, 279 - 280)

อย่าทำทุจริต
อย่านิ่งนอนใจ
บำเพ็ญบารมี

๑ ฟังผู้บัณฑิต
ให้ผิดประเพณี
เร่งจำเริญศีล
ให้ครบแสนกัลป์
(ความใหม่, 612)

1.5 หิริ โอตตปปะ

หิริโอตตปปะ คือ ความละอายและเกรงกลัวต่อบาป (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556: 1338) ในเรื่องพระปรมาัตถ์จะมีการกล่าวให้เห็นถึงข้อเสียหรือโทษของการทำสิ่งไม่ดีอยู่เสมอ เช่น ต้องตกนรก เกิดมาในชาติหน้าจะได้รับความลำบาก ชีวิตจะไม่พบความสุข เป็นต้น ทั้งนี้ก็เพื่อให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังเกิดความละอายและกลัวต่อสิ่งเหล่านั้นนั่นเอง ดังความตอนหนึ่งว่า

จงฟังธบาย	๑ เราท่านทั้งหลาย
ระงับดับจิต	ฟังธรรมอย่าเกรง
ระงับใจเอง	รู้กลัวรู้เกรง
	สิ่งนี้เป็นบุญ
	(ความเก่า, 123)

รู้กลัวรู้อาย
บ่ได้ตีฉิน
ใครทำทั้งนี้

๑ แม้นว่าหญิงชาย
ได้พ้นไพร
นินทากาลี
ได้ไปสวรรค์
(ความเก่า, 159)

ย่อมเทพนิมิต
สิ่งใดประเสริฐ
รู้ว่ากุศลา

๑ รู้กลัวความผิด
อยู่เลี้ยงรักษา
เกิดด้วยปัญญา
ไว้เป็นสำคัญ

(ความเก่า, 183)

บทประพันธ์ข้างต้นสอนให้เห็นถึงความสำคัญของหิริโอตตปปะว่าเป็นสิ่งประเสริฐ หากผู้ใดมีสิ่งนี้ก็จะมิมีเทวดาคุ้มครองและได้ไปสวรรค์

1.6 ศิล

ศิล คือ ข้อบัญญัติทางพระพุทธศาสนาที่กำหนดการปฏิบัติกายและวาจา (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556: 1146) ซึ่งศิลที่คนทั่วไปรู้จักกันดี คือ ศิล 5 และ ศิล 8 ถือเป็นหลักการปฏิบัติตนขั้นพื้นฐานของมนุษย์ในสังคมก็ได้ ในเรื่องพระปรมาตถ์ก็มีเนื้อหาที่สอนเกี่ยวกับเรื่องศิลเช่นกัน ยกตัวอย่างความตอนทีอธิบายเกี่ยวกับศิล 5 ดังนี้

ปานาติปาตา
ผู้ใดถือได้
รู้ปรนนิบัติ
ถือจงเชี่ยวชาญ
สิ่งสินเงินทอง
ความฉกความลัก

๑ ศิลพระทั้งห้า
อย่าได้ฆ่าสัตว์
ทำตามบัญญัติ
พระเจ้าสรรเสริญ
๑ อทินนาทาน
อย่าล้วงอย่าลัก
ข้าวของเขารัก
อย่าเลียนจะเบียนตัว

จงเร่งรักษา
ใครทำนอกกิจ
ปได้เกรงกลัว

๑ กาเมสุมิฉนา
อย่าได้เมาเมัว
ผิดเมียผิดผัว
ขึ้นจัวฉิมพลี

เป็นบาปหนักหนา
ให้เว้นมูสา
ศิลพระชินสีห์

๑ มุสาวาทา
เจรจาพาที
เจรจาจงดี
อย่าได้ลืมน

กล่าวคำมูสา	๑ เป็นบาปหนักหนา
ไม่คิดชีวิต	เท็จล่อลวงคน
บาปมาผจญ	ทำผิดใส่ตน
	เวรมาเยือนตัว
อย่าได้ดูเบา	๑ สุราคือเหล่า
ครั้นเหล่าเข้าปาก	กินแล้วเมาแล้ว
ปรู้ว่าตัว	อุกอาจไม่กลัว
	กินน้ำทองแดง

(ความเก่า, 124 - 129)

โดยในเรื่องพระปรมัตถ์ได้ชี้ให้เห็นว่าศีลเป็นสิ่งจะนำความสุขมาให้กับผู้ที่ยึดถือ เช่น

ศีลพระนั้เซร์	๑ ใครรักษาได้
ศีลพระทั้งห้า	ยกไว้เนื้อหัวใจ
ให้พ้นที่กลัว	จะพาเอาตัว
	พ้นทางกันดาร

(ความเก่า, 77)

๑ จำศีลภาวนา	ดังกล่าวมาให้ทุกวัน
จะได้ไปป้องกัน	เมื่อจิตนั้นออกจากกาย
๑ จะป้องกันศัตรู	พาไปสู่ที่สบาย
ศัตรูแลหมูร้าย	ไม่กลัวกลายเพราะศีลทาน

(ความใหม่, 499 - 500)

1.7 อริยสัจ 4

อริยสัจ 4 คือ ความจริงอันประเสริฐ 4 ประการ ได้แก่

- ทุกข์ คือ ความยากลำบาก ความไม่สบายกายไม่สบายใจ
- สมุทัย คือ เหตุให้เกิดทุกข์
- นิโรธ คือ ความดับทุกข์
- มรรค คือ ทางดับทุกข์

โดยเนื้อหาในเรื่องพระปรมัตถ์ก็มีการสอดแทรกเรื่องอริยสัจ 4 เช่น กล่าวว่่าอริยสัจ 4 เป็นธรรมที่สอนการพิจารณาและปฏิบัติตนเพื่อให้หลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งหลาย ดังความว่า

จะข้ามเขตमार	๑ เพียรให้พ้นพาล
อริยสังข์สี่	ให้พ้นจตุรา
จะปลงสังขา	เป็นที่มรณา
	จัมโมโฬาร

(ความใหม่, 637)

1.8 สังคหัตถุ 4

สังคหัตถุ 4 คือ หลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจบุคคลและประสานหมู่ชนไว้ในความสามัคคี (ราชบัณฑิตสถาน, 2556: 1200) ได้แก่

- ทาน คือ การให้ปันสิ่งของแก่ผู้สมควรให้
- ปิยวาจา คือ การเจรจาที่อ่อนหวาน
- อัตถจริยา คือ การประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น
- สมานัตตตา คือ การเป็นคนเสมอต้นเสมอปลาย ไม่ถือตัว

สังคหัตถุ 4 เป็นหลักธรรมที่สอนการปฏิบัติเมื่อต้องอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม ซึ่งมีคำสอนเกี่ยวกับหลักธรรมเรื่องนี้สอดแทรกอยู่ในพระปรมัตถ์เช่นเดียวกัน ยกตัวอย่างเช่น ปิยวาจา คือ การพูดจาด้วยถ้อยคำที่สุภาพ ละเว้นการพูดนินทา ดังความตอนหนึ่งว่า

รู้กลัวรู้อาย	๑ แม้นว่าหญิงชาย
บ่ได้ติฉิน	ได้พ้นไพร่
ใครทำทั้งนี้	นินทากาลี
เจรจาสุภาพ	ได้ไปสวรรค์
สิ่งใดมิชอบ	๑ รู้บุญรู้บาป
จะได้ไปสวรรค์	เป็นยศเป็นธรรม
	อย่าได้สำคัญ
	เป็นเทพบุตร

(ความเก่า, 159 - 160)

การอยู่ร่วมกันในสังคมให้ดีได้ ส่วนหนึ่งเกิดจากการรู้จักพูดคุยให้ถูกกาลเทศะ โดยละเว้นจากการพูดโกหก ส่อเสียด นินทา หยาบคาย หรือเพ้อเจ้อ ซึ่งถ้าหากพูดไปในทางที่ไม่ดี ก็อาจจะก่อให้เกิดปัญหาได้ เช่น การทะเลาะวิวาท ดังนั้นการมีปิยวาจาหรือรู้จักใช้คำพูดในทางที่ถูกต้อง จะทำให้เราสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ถึงแม้ว่าจะเป็นคนชั้นผู้น้อยเพียงใด ถ้าหากรู้จักการพูดที่ดี ก็สามารถทำให้ผู้อื่นรักใคร่เอ็นดูได้ ดังความว่า

เจรจาพาที
มักเกิดถ้อยความ
เพราะไม่มีอชฌมา

พูดจาปราศรัย
ถึงว่ายากจน
เจรจาพาที

๑ อชฌมาไม่มี
ไม่ตื่นะลูกอา
วิวาทโทษา
เจรจาพาที
๑ อุตสาห์ตั้งใจ
ไพเราะมีศรี
มีคนปราณี
เพราะมีอชฌมา

(ความใหม่, 321 - 322)

1.9 ขรवासธรรม 4

ขรवासธรรม 4 คือ หลักธรรมของผู้ครองเรือน 4 ประการ ได้แก่ สัจจะ ทมะ
ขันติ และจาคะ มีตัวอย่างดังนี้

สัจจะ คือ ความซื่อสัตย์ จริงใจ เช่น

๑ เดชะถือความสัตย์
เทวาสรรเสริญชม

มีในอรธอันอุดม
ว่าท่านนั้นมีปัญญา

(ความเก่า, 329)

ทมะ คือ ความยับยั้งชั่งใจ เช่น

จงฟังธินาย
ระงับดับจิต
ระงับใจเอง

๑ เราท่านทั้งหลาย
พึงธรรมอย่าเกรง
รู้กลัวรู้เกรง
สิ่งนี้เป็นบุญ

(ความเก่า, 123)

ขันติ คือ ความอดทน เช่น

จะให้พ้นทุกข์
เร่งสร้างสมภาร
ถือเอาขันติ

๑ จะให้เสวยสุข
พ้นจากโลกีย์
เพิ่มพระบารมี
ไว้เป็นเพื่อนตน

พระตถาคต	๑ ชั้นดีคืออรรถ
พระสร้างสมภาร	กล่าวเป็นคาถา
จำศีลภาวนา	ทรมานกายา
	ตั้งใจชมชัว

(ความเก่า, 75 - 76)

จาคะ คือ ความเสียสละ หรือการให้ทาน เช่น

๑ ทำน้อยก็ได้มาก
มั่นแน่นเป็นแก่นสาร

ให้บริจาคซึ่งศีลทาน
เดชทานตามค้ำชู

(ความใหม่, 503)

อุตสาห์บริจาค
เกิดมาชาติหน้า
จะเปลื้องปลดไป

๑ ลางคนตกยาก
ศีลทานสืบไป
รุ่งเรืองสุขใส
ซึ่งอเวจี

(ความใหม่, 656)

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่าผู้ใดที่ปฏิบัติตามหลักขรวัสธรรม มักจะได้ผลตอบแทนที่ดีกับชีวิต เช่น เป็นที่รักของเทวดา หลุดพ้นจากความทุกข์ ได้เกิดมามีความสุขในชาติภพหน้า เป็นต้น

วรรณกรรมกลอนสวดเรื่องพระปรมัตถ์ เป็นวรรณกรรมที่มีหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาปรากฏอยู่ในเนื้อเรื่องเป็นจำนวนมาก ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ 1.หลักธรรมประเภทโลกุตระธรรม คือการสอนเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสาร ความไม่เที่ยงแท้ของสังขาร และนิพพาน โดยมุ่งเน้นให้ผู้คนปฏิบัติเพื่อให้หลุดพ้นจากวัฏสงสาร ซึ่งจะอยู่ในหลักธรรมข้อที่ 1.1 - 1.3 และ 2.หลักธรรมประเภทโลกียธรรม คือการสอนเรื่องของการปฏิบัติตนในทางที่ถูกต้อง การทำความดีละเว้นความชั่ว เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขต่อชีวิตของตนเองทั้งในชาตินี้และชาติหน้า ซึ่งจะอยู่ในหลักธรรมข้อที่ 1.4 - 1.9 นั่นเอง

2. สภาพสังคม

สภาพสังคมในที่นี้หมายถึงสภาพของบ้านเมืองหรือเหตุการณ์ในสังคมที่ปรากฏในวรรณกรรม ซึ่งอาจสะท้อนให้เห็นถึงสภาพสังคมที่เป็นอยู่จริงในยุคสมัยที่แต่งวรรณกรรม แต่พระปรมัตถ์เป็นวรรณกรรมที่มุ่งเน้นการสอนเกี่ยวกับหลักธรรมโดยไม่ได้มีจุดมุ่งหมายจะบรรยายเกี่ยวกับสภาพสังคม จึงมีบทประพันธ์ที่บอกเล่าสภาพสังคมอยู่น้อยมาก โดยเฉพาะในพระปรมัตถ์ ส่วนนวนความเก่าซึ่งเป็นสำนวนที่ไม่เน้นการพรรณนาเท่าใดนัก ส่วนสำนวนความใหม่

ก็ยังมิบทประพันธ์ที่พอจะบอกเล่าสภาพสังคมอยู่บ้าง สภาพสังคมที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องพระปรมาภิไธยดังนี้

2.1 การติดต่อกับต่างประเทศ

แม้เราจะไม่ทราบว่าวรรณกรรมกลอนสวดเรื่องพระปรมาภิไธยประพันธ์ครั้งแรกในยุคสมัยใด ปี่อะไร แต่อย่างน้อยที่สุดวรรณกรรมเรื่องนี้ก็มีอายุอยู่ในสมัยกรุงธนบุรี - รัชกาลที่ 3 ซึ่งเป็นยุคสมัยที่ประเทศไทยทำการติดต่อกับค้าขายกับต่างประเทศมาช้านานแล้ว มิบทประพันธ์ตอนหนึ่งในสำนวนความใหม่ที่กล่าวถึงชื่อชนชาติอื่น ๆ ดังความว่า

๑ ลางที่เกิดเสียเปล่า	เกิดมาแล้วไม่เป็นผล
ลางที่เป็นพิกล	แขกฝรั่งวิลันดา
	(ความใหม่, 213)

“แขกฝรั่งวิลันดา” เป็นข้อความที่กล่าวถึงชนชาติต่าง ๆ ได้แก่ “แขก” หมายถึง อินเดีย หรือชนชาติที่นับถือศาสนาอิสลาม เช่น จาม ชวามลาญ อาหรับเปอร์เซีย “ฝรั่ง” คือ ฝรั่งเศส ลังกา อังกฤษ และ “วิลันดา” คือ ฮอลันดาหรือเนเธอร์แลนด์ (กุสุมา รักษมณี, 2547: 129) ข้อความนี้ถือเป็นอีกหนึ่งสภาพสังคมที่ทำให้เห็นว่าประเทศไทยในยุคสมัยที่แต่งวรรณกรรมเรื่องนี้ ได้รู้จักหรือมีการติดต่อกับต่างประเทศแล้ว และนำชื่อของประเทศหรือชนชาติเหล่านั้นมาใส่ในบทประพันธ์ นอกจากนี้อาจแสดงให้เห็นว่าวรรณกรรมเรื่องพระปรมาภิไธยสำนวนความใหม่ น่าจะแต่งขึ้นหลังวรรณคดีเรื่องพระอภัยมณีของสุนทรภู่ ที่เริ่มแต่งขึ้นตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 2 เป็นต้นมา เนื่องจากมิบทประพันธ์ที่กล่าวถึงชาวต่างประเทศอยู่มากมาย เช่น

ฝ่ายโยคีที่อยู่บนภูเขา	กับคนเหล่าเหลือตายหลายภาษา
ทั้งจันจามพราหมณ์แขกไทยชวา	วิลันดาฝรั่งพร้อมกัน
	(กรมศิลปากร, 2529: 111)

รวมถึงสุนทรภู่ มักจะใช้คำเอ่ยถึงแขกคู่กับฝรั่ง เช่น “แขกฝรั่งวางว้างเป็นสิงคลี” “แขกฝรั่งนั่งรายทนายปิ่น” “แขกฝรั่งทั้งนั้น” “แขกฝรั่งทั้งสิ้น” เป็นต้น (กุสุมา รักษมณี, 2547: 130) จากบทประพันธ์ “ทั้งจันจามพราหมณ์แขกไทยชวา วิลันดาฝรั่งพร้อมกัน” และความนิยมใช้คำว่า “แขกฝรั่ง” ที่ปรากฏในเรื่องพระอภัยมณี สันนิษฐานว่า “แขกฝรั่งวิลันดา” ที่ใช้ในพระปรมาภิไธยจึงอาจจะเป็นคำคล้องจองหรือชุดคำที่ได้รับอิทธิพลมาจากพระอภัยมณีก็เป็นได้ ส่วนการที่ชื่อชนชาติต่าง ๆ ที่กล่าวมาทั้ง แขก ฝรั่ง และวิลันดา สามารถหมายถึงชนชาติต่าง ๆ ได้มากกว่า 3 ชนชาติ แสดงให้เห็นว่านอกจากการเรียกชื่อประเทศของแต่ละชนชาติแล้ว คนไทยในสมัยก่อนยังมีทัศนคติในการกำหนดกลุ่มของชาวต่างประเทศ จากรูปรางลักษณะที่เห็น

ซึ่งทัศนคตินี้ก็ยังมีมาอยู่ถึงปัจจุบัน เรานิยมเรียกคนจากทวีปเอเชียที่ผิวขาวตาตี่ว่า “จีน” นิยมเรียกคนจากซีกโลกตะวันตกว่า “ฝรั่ง” นิยมเรียกคนจากประเทศอินเดีย หรือชนชาติที่นับถือศาสนาอิสลามว่า “แขก” ชื่อเรียกเหล่านี้เป็นชื่อที่ครอบคลุมชนชาติในโลกได้เกือบทั้งหมด เพราะเมื่อแบ่งอย่างกว้าง ๆ ตามรูปลักษณ์ ภาษา และวิถีชีวิต จากสายตาของคนไทยแล้ว ก็มีแต่ชนสามกลุ่มนี้เองที่เป็นชาวต่างชาติสำหรับคนไทย (กุสุมารักษ์มณี, 2547: 128 - 129)

2.2 พิธีกรรมตอนเกิดและตอนตาย

สังคมไทยเป็นสังคมมีความเกี่ยวข้องกับศาสนาและความเชื่อตั้งแต่เกิดจนตาย เมื่อตอนกำลังจะคลอดก็มีพิธีเพื่อให้คลอดออกมาได้อย่างปลอดภัย ดังความว่า

ขึ้นดีเซ็งแซ่	๑ แม่หมอต้าแย
ชีวิตมารดา	ผันแปรเป็นขวัญ
ปากปิดชิดฟัน	แทบมาอาสัญ
ตือกตกใจ	สิ้นทั้งกายา
หรือผีซัดไว้	๑ ฟัน้องร้องไห้
คิดแล้วมีข้า	รำไรไปมา
ปู้ย่าตายาย	มิให้เคลื่อนคลา
ข้าจะตักบาตร	ทำตามสงสัย
คลอดดั่งไก่ไข่	๑ ผีสาบทั้งหลาย
ผันแปรแก้ไข	มาช่วยบัดใจ
แม่หมอกคนหนึ่ง	ตรวจน้ำสงไป
เหมือนตุ๊กตา	เร็วไวเถิดรา
	๑ บนผีแล้วไซ้
	มิได้เคลื่อนคลา
	พึงเอาตัวมา
	มาถึงทันใจ
	(ความใหม่, 257 - 261)
ผลักใสในครรภ์	๑ จึงเข้าแปรผัน
ขัดง้างขวางอยู่	ตัวสิ้นเป็นเกลียว
ขัดสนจนเจียว	สุครูที่เดียว
	เหลียวดูหน้ากัน
	(ความใหม่, 264)

ก่อนที่จะมีโรงพยาบาลหรือเทคโนโลยีทางการแพทย์ที่ทันสมัยอย่างในปัจจุบัน ผู้ที่ทำคลอดในสมัยก่อน คือ หมอตำแย ซึ่งนอกจากจะมีความชำนาญในการทำคลอดแล้ว หมอตำแย ยังต้องเป็นผู้รู้เรื่องคาถาอาคมด้วย จากบทประพันธ์จะเห็นว่า หมอตำแยได้กล่าวบนบานเรียกเชิญ วิญญาณต่าง ๆ ให้มาช่วยดลบันดาลให้เด็กคลอดออกมาได้ง่าย ส่วนพิธีกรรมตอนตายก็คืองานศพ เพื่อส่งดวงวิญญาณให้ไปสู่สุคติ ดังความตอนหนึ่งว่า

๑ พี่น้องพวกพ้องซ้ายขวา เรียกหาเอาน้ำมารดผี	ชวนกันเข้ามา
๑ ลูกเต้าเข้าช่วยล้างสี ขัดสีแล้วขอขมา	กันปากตามที
๑ กราบลงกับดินบิดา ลูกยาขอโทษบิดร	ผิดพลังหลังมา
๑ ผูกคนชวนสลอน ผ้าผ่อนเข้าพันกายา	ยกวางให้นอน
๑ ผูกคอผูกมือถือบ่า อนิจจาเขาทำตามที	รัดรั้งตรึงตรา
๑ เคี้ยวหมากบ่อนใส่ปากผี ตามที่จะใส่ปากไป	เงินทองอันมี

(ความใหม่, 133 – 138)

บทประพันธ์ข้างต้นกล่าวถึงพิธีกรรมแรก เป็นการชำระศพให้สะอาด กราบขอขมา ใส่เงินปากผี และมัดตราสัง ก่อนที่จะนำศพมาประกอบพิธีต่อ คือการนิมนต์พระมาสวดบังสุกุล และกรวดน้ำเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับดวงวิญญาณ

๑ ครั้นถึงจึงเข้ากราบกราน ดิฉันนิมนต์บังสุกุล	ประคุณสมภาร
๑ อันดับทกสิบสองทั้งเจ้าคุณ พระคุณไปยังเชิงตะกอน	นิมนต์บังสุกุล
๑ พระสงฆ์มานั่งสลอน ยกกรขึ้นเหนือเกศี	รับศีลรับพร
๑ น้ำใจเลื่อมใสยินดี บุญนี้ไปถึงบิดา	แจกทานตามที

๑ สมภารท่านให้คาถา
มิชาก็ไปยังกุฎี

ตรวจน้ำกรรณา

(ความใหม่, 150 – 154)

สุดท้ายคือการหันศพนโยนให้แรงกาгин

๑ ผูกคนจึงร้องเรียกหา
มีดพร้าของเขาครบครัน

สั่งให้สับห่อเข้ามา

๑ สับห่อจึงเข้ามาพลัน
ห้าหันเข้าฟันตามที

เข้ากลุ่มรุ่มกัน

๑ แลเนื้อเถื่อนหนังไม่มี
เถื่อนผิออกให้เป็นทาน

ลงกลางธรณี

๑ เชื้อเชิญเตือนร้องเรียกหา
ภิกษายะให้เป็นทาน

เหวี่ยงเหวี่ยงแรงกา

(ความใหม่, 162 – 165)

ความจริงแล้วงานศพในชั้นตอนนั้นน่าจะต้องเป็นพิธีเผาศพมากกว่า แต่งานศพของคนไทยในสมัยก่อนมีรูปแบบหลากหลายตามแต่ละท้องถิ่นหรือฐานะของเจ้าภาพ บางครั้งก็เป็นการนำศพไปฝัง บางครั้งก็ตั้งเชิงตะกอนเผาศพโดยไม่มีพิธี หรือบางครั้งก็ปล่อยศพทิ้งไว้ให้เน่าเปื่อยไปตามเวลา แต่ทั้งนี้การโยนศพให้แรงกาгинสันนิษฐานว่าน่าจะมีที่มาจากเหตุการณ์โรคคอหิวดกหรือโรคทำระบาดในสมัยรัชกาลที่ 2 ซึ่งช่วงนั้นมีคนตายเป็นจำนวนมากทำให้จัดพิธีเผาหรือฝังศพไม่ทันสุดท้ายชาวบ้านจึงนำศพมากองกันไว้ที่วัดสระเกศ ทำให้ฝูงแร้งจำนวนมากแห่กันมาจิกกินซากศพเป็นจำนวนมาก เพราะฉะนั้นจากบทประพันธ์ดังกล่าวนอกจากจะทำให้เห็นพิธีกรรมเกี่ยวกับงานศพแล้ว ยังทำให้พอทราบได้ถึงเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ในยุคสมัยนั้น ๆ ได้อีกด้วย

2.3 การสอนหนังสือของคนในสมัยก่อน

ในพระปรมาัตถ์สำนวนความใหม่มีบทประพันธ์ช่วงหนึ่งกล่าวถึงเรื่อง นโม กอขอ และมาตราตัวสะกด เช่น

นายสารถี
ตรัสรู้้นโม
พระเล็งชาติได้

๑ เป็นพระเตมีย์
ฝังเสียในไพร
บังเกิดในใจ
แต่ก่อนโพ้นมา

ตรีสรู้ออก
พระตกทะเลว้าย
นางมณีเมขลา

รูปโฉมงาม
ตรีสรู้ออก
เลี้ยงพ่อแม่ตน

๑ เมื่อเป็นพระชนก

กอกอกอก
ในกลางคองคา
พาขึ้นเบื่องบน

๑ เมื่อเป็นสุวรรณสาม

ล้าเลิศเมืองบน
ในกลางไพรสนธ์
ไร่ญาตีทั้งหลาย

(ความใหม่, 691 - 693)

๑ นโมและกอกอ
ในครรรภ์มารดา

๑ ข้าไหว้คุณกอกอ
ให้คว่ำให้หงายนอน

๑ ข้าไหว้คุณกอกอ
ล้มลงค่อยคลานไป

๑ ข้าไหว้คุณกอกอ
ลุกขึ้นค่อยย่างมา

คือแม่พ่อเลี้ยงรักษา

คลอตจากอูทร

เมื่อออกมาช่วยสั่งสอน

เดชะสอนก่อนนำไป

สอนให้นั่งคลานคลาไป

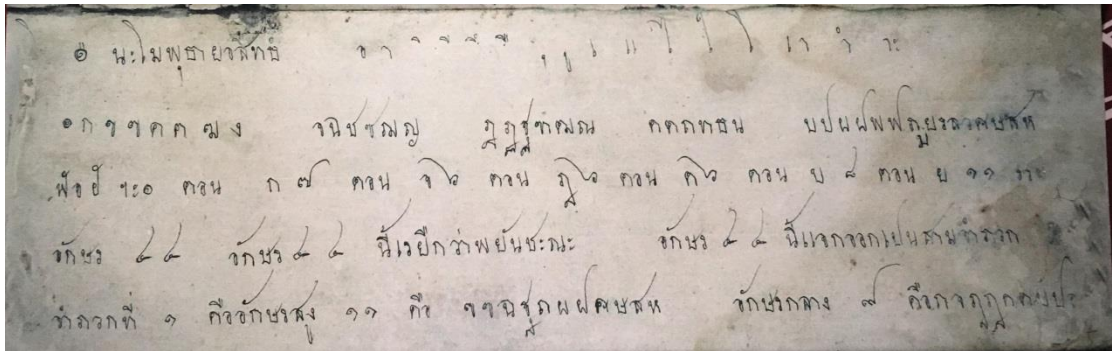
เดินไม่ได้เวทนา

สอนกระบัดเดินโคลคลา

เวทนาจี่ล้มลง

(ความใหม่, 705 - 708)

บทประพันธ์กลุ่มนี้สะท้อนให้เห็นถึงการสอนหนังสือของคนในสมัยก่อน ซึ่งก่อนที่จะได้อ่านกลอนสวดที่เป็นแบบเรียนสำหรับหัดอ่านนั้น พระภิกษุหรือผู้สอนหนังสือจะสอนเรื่อง “นโม และกอกอ” ก่อน โดย “นโม” คือ “นโม พุทธาย” เป็นคาถาแสดงความนอบน้อมต่อพระพุทธเจ้าทั้ง 5 พระองค์ที่ครูผู้สอนมักจะทำให้ผู้เรียนได้เขียนและเอ่ยคาถานี้ก่อน เพื่อเป็นการไหว้ครูให้เกิดสิริมงคลแก่การเรียน และ “กอกอ” คือ เรื่องพยัญชนะและสระในภาษาไทย เพื่อให้ผู้เรียนรู้จักพยัญชนะและสระจนอ่านออกเขียนได้ จากนั้นจะสอน “อักษรสิบแม่” หรือมาตราตัวสะกด เพื่อให้รู้จักการประสมคำและให้ฝึกหัดอ่านกลอนสวดต่อไป ลักษณะการสอนแบบนี้มีปรากฏในแบบเรียนภาษาไทยสมัยก่อน เช่น ปฐมมาลา จึงเป็นไปได้ว่าบทประพันธ์ช่วงดังกล่าวนี้อาจจะได้รับอิทธิพลมาจากแบบเรียนภาษาไทยและสะท้อนให้เห็นถึงวิธีการสอนหนังสือของคนในสมัยก่อนก็เป็นได้

ภาพที่ 17 ตัวอย่างเนื้อหาในปฐมมมาลา เริ่มต้นด้วย “นมโม่ และกขอ”

นอกจากนี้เราจะพบว่าบทประพันธ์ดังกล่าวมีการสอดแทรกเรื่องทศชาติ และพระคุณบิดามารดาควบคู่ไปด้วย เพื่อเป็นการปลูกฝังเรื่องคุณธรรมควบคู่ไปกับแบบเรียน ดังความตอนหนึ่งว่า

๑ เรียนธรรมแปดเดือน
 สั่งขังมาเดือน ให้รู้ธบาย
 อะอืออะอา ว่าได้ง่ายตาย
 พระธรรมทั้งหลาย ช่วยค้าชูไป
 (ความใหม่, 690)

๑ อักษรสิบแม่
 ลีบชาตินี้แล จึงรู้มาเอง
 เดชะกุศลสร้าง มาแต่ปางเพรง
 ตรีสรู้มาเอง บ่มีภัสสร
 (ความใหม่, 701)

๑ อักษรทั้งสิบแม่
 ตั้งอยู่ในเกษา เกยนี้แลพระพรธนา
 ล้อมมรรคาทางนิพพาน
 (ความใหม่, 714)

บทประพันธ์ข้างต้นสรุปได้ว่า พระภิกษุที่เป็นผู้สอนจะให้ผู้เล่าเรียนได้หัดอ่านหนังสือโดยใช้หลักธรรมควบคู่กันไปเพื่อให้ท่องจำได้ง่าย ซึ่งกล่าวถึงอักษรสิบแม่ว่ามีอะไรบ้างควบคู่ไปกับหลักธรรมคือเรื่องย่อทศชาติและพระคุณบิดามารดา ท้ายที่สุดบทประพันธ์กล่าวสรุปหลักธรรมว่า พระพุทธเจ้าได้สร้างกุศลมาตั้งแต่อดีตจึงได้ตรัสรู้ และให้ตระหนักถึงพระคุณบิดามารดาและยึดถือคำสอนต่าง ๆ เอาไว้ ทั้งหมดนี้เป็นการสอดแทรกคำสอนเรื่องคุณธรรมจริยธรรมเอาไว้เพื่อให้เด็กผู้เรียนหนังสือสามารถอ่านออกเขียนได้และเป็นผู้ที่ประพฤติตนในทางที่ดีต่อไปนั่นเอง

3. ความเชื่อ

ความเชื่อ คือ ทศนคติของบุคคลหรือทศนคติที่สืบทอดกันมาโดยไม่คำนึงว่าเป็นความจริงหรือถูกต้องหรือไม่ (โสภี สุขเกษม, 2535: 178) เป็นธรรมชาติที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ทุกคน โดยความเชื่อมักจะสะท้อนออกมาในรูปแบบของความศรัทธา ความเลื่อมใส ความไว้วางใจ หรือการกระทำ เช่น หากเชื่อว่าทำความดีจะได้ไปสวรรค์ คนที่เชื่อนั้นก็ทำความดี เป็นต้น (รวีพิมพ์ สมจิตร, 2544: 129) ดังนั้นความเชื่อจึงเป็นสิ่งที่มิอยู่เสมอไม่ว่าจะวันเวลาหรือยุคสมัยใด ซึ่งในวรรณกรรมเรื่องพระปรมัตถ์ปรากฏเนื้อหาที่สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อในสังคมไทย เช่น

3.1 บุพกรรม

บุพกรรม คือ ความเชื่อว่าการเป็นอยู่ในปัจจุบันหรืออนาคตเป็นผลมาจากการกระทำของเราในอดีต หรือที่เรียกว่า “กรรมเก่า” ซึ่งมีทั้งกรรมดีและกรรมชั่ว ผู้ใดทำกรรมใด ก็ย่อมได้รับกรรมนั้นตอบสนองไม่ช้าก็เร็ว ไม่ใช่ในชาตินี้ก็เป็นชาติต่อไป (ตรีศิลป์ บุญขจร, 2547: 137) ดังตัวอย่าง

๑ คนใดฟังคำพระ	อย่าได้ละความศรัทธา
กลับชาติเกิดมา	ได้เป็นใหญ่ในเมืองคน
๑ บ่ได้มีโรคา	เบียนปีทาในตัวตน
รูปโฉมงามอุดม	เป็นที่รักสุดแสนหา
๑ มั่งมีด้วยทำบุญ	เป็นต้นทุนติดตามมา
รูปโฉมงามโสภา	เพราะได้รับบุญแลศีล
	(ความเก่า, 344 – 346)
๑ คิดว่าเราท่านนี้	บ้างชั่วดีใครอุปถัมภ์
เกิดมาบ้างขลาด	ใครแต่งทำให้เกิดมา
๑ บุญแลกรรมตบแต่งให้	ได้ทำไว้ตามรักษา
ศีลแปดแลศีลห้า	ใครรักษารูปจึงดี
	(ความใหม่, 438 – 439)
๑ จุดिलงลงมาเกิด	จะประเสริฐยิ่งขึ้นไป
เดชะได้สร้างไว้	ตามตนไปถึงนิรพาน
๑ ทำน้อยก็ได้มาก	ให้บริจาคซึ่งศีลทาน
มันแน่นเป็นแก่นสาร	เดชะทานตามค้าชู

๑ รูปทรงยอมนวนตา
ใครเห็นก็เอ็นดู

เดชะภาวนา
ให้ได้ช่วงชอบ
ตายไปสู่สวรรค์

เพราะศีลารักษาอยู่
รูปโฉมงามพรรณนาราย
(ความใหม่, 502 – 504)

๑ จะพบพระศาสนา
คุณพระชักนำ
ระบอบทางธรรม
จะพ้นทุกข์
(ความใหม่, 617)

จากตัวอย่าง พระปรมาภิไธยว่าบุพกรรมสร้างสมได้ด้วย 3 สิ่ง ได้แก่ ทาน ศีล และภาวนา หากปฏิบัติตามนี้ก็ส่งผลที่ดีในภายหลัง เช่น หากชาติก่อนผู้ใดทำบุญให้ทาน จะส่งผลให้ชาตินี้เป็นคนฐานะดี ไม่ขัดสน หากชาติก่อนผู้ใดรักษาศีล จะส่งผลให้ชาตินี้เป็นคนหน้าตาดี ผิวพรรณดี หากชาติก่อนผู้ใดบำเพ็ญจิตภาวนา จะส่งผลให้ชาตินี้เป็นคนฉลาด มีความคิดดี หรือได้ไปสู่สวรรค์

3.2 การเวียนว่ายตายเกิด

การเวียนว่ายตายเกิด วัฏสงสาร หรือสังสารวัฏ คือ ความเชื่อว่าสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย มีการเกิดและตายวนเวียนไปไม่มีที่สิ้นสุด จนกว่าจะหลุดพ้นจากกิเลส หรือได้ไปถึงนิพพาน

พระพรณนาหมาย
ร้อยชาติพันชาติ
อนิจจาสัตว์เอ๋ย

๑ เวียนตายเวียนเกิด
สัตว์ไม่เสวย
ไม่รู้แล้วเลย
หลงแล้วแลนา

(ความใหม่, 775)

อีกทั้งการเวียนว่ายตายเกิดจะสัมพันธ์กับบุพกรรม คือ ชาติใหม่ที่จะได้ไปเกิดนั้น จะดีหรือไม่ดีอย่างไรก็ขึ้นอยู่กับบุพกรรมที่ได้สร้างเอาไว้ เช่น เกิดเป็นสัตว์เดรัจฉานเพราะชาติก่อนทำบาปไว้

บาปนั้นชดให้
ตายแล้วตายเล่า
บาปนั้นตามผลาญ

๑ ครั้นเมื่อตายไป
ได้ทุกข์อยู่นาน
ในภพสงสาร
ด้วยกรรมเวรา

๑ เวียนตายแล้วเวียนเกิด	เอากำเนิดมาซ้ำนาน
บังเกิดเป็นไตรัจฉาน	ทนวิบากยากเหลือใจ
๑ เพราะว่อกุศล	ตามเบียนตนบ่คลาไคล
ทั้งนี้อย่าโทษใคร	เพราะบาปเองได้ทำมา
	(ความเก่า, 225 – 227)

ในเรื่องพระปรมาตม์ได้ชี้ให้เห็นอยู่เสมอว่าการเวียนว่ายตายเกิดนั้นเป็นความทุกข์ เช่นบทประพันธ์ความเปรียบเรื่องการข้ามฝั่งน้ำ ซึ่งการจะหลุดพ้นได้ต้องเป็นผู้ที่ละจากกิเลส และบรรลุนิพพานขั้นใดขั้นหนึ่ง ได้แก่ โสดาบัน สกิทาคามี อนาคามี หรืออรหันต์ ดังความว่า

๑ ว่าแต่ตายและกับเกิด	คิดดูเถิดยังซ้ำนาน
เวียนว่ายในสงสาร	จะทราบรู้อะไร
๑ ชาตีก่อนนั้นเกิดมา	ทนเวทนาสักเท่าไร
ที่ตกอยู่หมกไหม้	ก็อสงไขยก็แสนกัลป์
๑ เป็นคนมีความสุข	น้อยกว่าทุกข์สิ้นด้วยกัน
เว้นไว้แต่อรหันต์	ทั้งโสดาสักตินาคา
	(ความใหม่, 523 – 525)

3.3 นรก – สวรรค์

ความเชื่อเรื่องนรกและสวรรค์ เป็นความเชื่อที่มีความสัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องบุญกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด เป็นที่ทราบกันดีว่าผู้ใดที่ทำความดีก็จะได้ขึ้นไปเสวยสุขบนสวรรค์ ส่วนผู้ใดทำความชั่วก็ต้องลงมาชดใช้กรรมในนรก ดังความตอนหนึ่งว่า

๑ จะพบพระศาสนา	
เดชะภาวณา	คุณพระชักนำ
ให้ได้ช่วงชอบ	ระบอบทางธรรม
ตายไปสู่สวรรค์	จะพ้นทุกข์
	(ความใหม่, 617)

ใจร้ายยุ่งหยาบ
ตั้งใจทำตาม
จะได้ไปสวรรค์

๑ อย่าทำใจบาป
โมโหมั่วเมา
พระธรรมสอนนั้น
พ้นความรำคาญ

(ความใหม่, 667)

๑ เป็นคนใจกลี
ไม่ฟังพระสั่งสอน

บ่ยินดีในศีลพร
ก็ตายไปตกนรกนาน
ทนวิบากพ้นประมาณ
ทานนับได้อสงไขย

(ความเก่า, 231 - 232)

๑ ตกอยู่เป็นอันมาก
เป็นทุกข์อยู่หีนาน

๑ ต้องโทษในเมืองคน
ต้องโทษยมบาล
๑ บาปเองอันตนทำ
ด้วยกรรมเวรา

ร้อยพันหนบ่ปูนปาน
ทนวิบากยากหนักหนา
เขาก็จำทั้งชื่อคา
เขาไม่ได้จะปราศรัย

(ความเก่า, 240 - 241)

ความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์ เป็นความเชื่อที่ต้องการให้ผู้คนละเว้นจากการกระทำบาป โดยชี้ให้เห็นถึงความทุกข์ทรมานในนรกเป็นสำคัญ เช่น การลงโทษวิญญานในนรก

๑ พระยมราชา

มีอาชญาอันเรียวแรง

ให้กินน้ำทองแดง

ว่าร้อนล้าล้ากลิ้งไป

๑ กลืนแล้วนั่งร้องไห้

ยกมือไหว้แล้วบอกไป

ใส่ฟุ้งร้อนดังไฟ

ว่าข้าเจ็บยิ่งหนักหนา

๑ พระยมเจ้าแผ่นดิน

ครั้นได้จึงแลมา

เร่งให้จำชื่อคา

ให้นอนเหนือถ่านไฟ

๑ เมื่อนั้นยมบาล

ได้ฟังสาส์นจึงคร่าไป

คนบาปแลเห็นไฟ

ก็สำคัญว่าพุทหมอน

๑ ยมบาลซึ่งโกรธนัก

เขาจึงผลักให้ล้มนอน

เจ็บนักร้องวิงวอน

เขาบ่ได้จะนำพา

๑ ยังมีกระทะใหญ่

เขาต้มไว้แต่ก่อนมา

คนไรอันบาปหนา

เขาจับมัดขัดลงไป

๑ น้ำนั้นร้อนแสนสาหัส	มีบ่อกรดงอกอยู่ใน
คนบาปตกลงไป	แหลกลเป็นพัศฐ์ลีกลับ
๑ หมูนี้ครั้นตายตก	ในนรกอันพิศาล
ทนทุกข์อยู่ช้านาน	ได้แก้กักจะคณนา
	(ความเก่า, 298 – 305)

นอกจากนี้พระปรมาธิบดียังบอกเรื่องเวลาให้เห็นว่าเวลาในนรกนั้นนานมาก เมื่อเทียบกับเวลาในโลกมนุษย์หรือสวรรค์ ฉะนั้นหากได้ไปเกิดใหม่แล้วจึงมีความเกรงกลัวต่อบาป และให้ทำแต่กุศล

๑ ตายแล้วไปเวียนตก	ในนรกกลางเปลวไฟ
เดือนปีเรานี้ไซ้ไร	เปรียบเท่าได้แต่พริบตา
๑ วันเดือนในสวรรค์	มาเปรียบกันเมืองมนุษย์
ร้อยปีเรานี้หนา	มีพันช้ามมาถึงวัน
๑ วันหนึ่งในนรก	ครู่หนึ่งตกยกเปรียบกัน
ร้อยปีในสวรรค์	ไม่ถึงวันนั้นเลยหนา
๑ ปีเดือนนับปนกัน	ไม่เร็วพลันเหมือนโลกา
เข็ดหลาบบาปนี้หนา	ไปเมื่อหน้าทำกุศล
	(ความใหม่, 207 – 210)

ความเชื่อเรื่องสวรรค์ในพระปรมาธิบดี พบว่ามีการกล่าวถึงและให้ความสำคัญอยู่น้อยมาก เพราะสวรรค์ก็เหมือนกับนรก เมื่อวิญญูณในนรกชดใช้กรรมจนหมดแล้วก็จะได้กลับชาติมาเกิดใหม่ อีกครั้ง ในทำนองเดียวกันเมื่อวิญญูณในสวรรค์ใช้ผลบุญที่ได้สั่งสมไว้จนหมด ก็ต้องกลับชาติ มาเกิดใหม่เช่นกัน หมายความว่าแม้สวรรค์จะเป็นที่ ๆ อยู่แล้วมีความสุข แต่ความสุขนั้นก็ไม่ได้คงอยู่ ตลอดไป และยังต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ไม่สิ้นสุด ผิดกับนิพพานซึ่งหลุดพ้นจากการเวียนว่าย ตายเกิด กล่าวคือนิพพานเป็นที่ที่ดียิ่งกว่าสวรรค์เสียอีก

3.4 นิพพาน

นิพพาน คือ ความเชื่อที่เป็นเป้าหมายสูงสุดในพุทธศาสนา เป็นสภาวะที่หลุดพ้น จากกิเลส การเวียนว่ายตายเกิด และความทุกข์ทั้งปวง ในพระปรมาธิบดีจึงมักจะใช้ข้อความที่แสดง ให้เห็นว่านิพพานนั้นเป็นสภาวะที่ดี ดังตัวอย่าง

เป็นที่สนุก

ความเป็นความตาย

พระเจ้าพอใจ

๑ นิพพานดับทุกข์

พระเจ้าเสด็จไป

บ่ได้มีนัย

นิพพานยินดี

(ความเก่า, 86)

ดับทุกข์ดับโศก

ผู้ใดไปได้

พ้นจากบ่วงมาร

๑ นิพพานลบโลก

ถ้วนทุกประการ

เป็นแก่นเป็นสาร

ที่นั่นเย็นใจ

(ความเก่า, 465)

๑ นิพพานคือเมืองแก้ว

เสวยสุขสำราญ

สูงผ่องแผ้วเกษมศานต์

พ้นที่มารจะตามไป

(ความใหม่, 554)

สืบเนื่องจากข้อ 3.3 พระบรมัตถ์ให้ความสำคัญกับเรื่องนิพพานมากกว่าการไปสวรรค์ เพราะนิพพาน คือ ความจริงที่เป็นที่สูงสุดในพุทธศาสนาหรือเป็นปรมัตถ์นั่นเอง ดังนั้นมนุษย์จึงควรปฏิบัติตนเพื่อให้ได้ไปสู่นิพพานมากกว่าหยุดแค่การไปสวรรค์

พระชินสีห์

ประเสริฐนักหนา

เลิศล้ำอุดม

๑ นิพพานนี้ดี

มีใจชื่นชม

ยิ่งกว่าอินทร์พรหม

ยิ่งกว่าทั้งหลาย

(ความเก่า, 467)

๑ ความสุขในมนุษย์โลกีย์

สุขนี้มีเท่านิรพาน

สวรรค์ชั้นนาคี

(ความใหม่, 581)

ความเชื่อเรื่องนิพพานไม่ได้มีแต่ในบทประพันธ์ที่เป็นเนื้อเรื่องเท่านั้น แต่ยังมีในข้อความ แสดงความปรารถนาของตัวผู้แต่งหรือผู้คัดลอกต้นฉบับสมุดไทยเองด้วย โดยมักจะขออานิสงส์ จากการสร้างสมุดไทยนี้ให้เป็นปัจจัยไปสู่นิพพานหรือภาษาบาลีว่า “นิพพานํ ปุจฺจโย โหตุ”

ดังตัวอย่างเช่น “สร้างไว้สำหรับพระศาสนา นิพพานะ ปัจจะโย โหตุ” (พระบรมมัต ทรางไวสำหรับ พระศาสน้านิพพานะปัจจะโยโหตุ เลขที่ 289)

เมธาบัณฑิต

ขอเป็นอคติ

ล่วงลุนคร

๑ ขอเป็นบัณฑิต

ธรรมาธิกร

ต้นอยู่พระสอน

แจ่มแจ้งนิรพาน

(ความใหม่, 645)

เป็นหน่อพุทธองค์

ขอให้ข้าพ้น

โพลยภัยอย่าพาล

อย่าให้เป็นบาป

ให้พ้นจากมาร

ขอสิ้นราศี

ในพุทธบัญญัติ

ขอได้โปรดสัตว์

ข้ามพ้นกันดาร

๑ ข้าไหว้พระสงฆ์

ทรงศีลลาจารย์

จากวิภูสงสาร

เดชะพระสงฆ์

๑ขอให้สุภาพ

หมดสิ้นราคะ

ใจพาลอย่ามี

ในวิภูสงสาร

๑ ขอให้ได้อรหัต

ในโลกโอฬาร

ในวิภูสงสาร

จากฝั่งสาคร

(บรมัททจบบริบูรณ์ เลขที่ 288)

3.5 การข้ามโอฆสงสาร

โอฆะ หมายถึง ห้วงน้ำ ในพระพุทธศาสนาหมายถึงกิเลสที่ท่วมทับจิตใจของหมู่สัตว์ มี 4 อย่าง คือ 1.กาโมฆะ หรือ กาม 2.ภโวฆะ หรือ ภพ 3.ทิฏฐิโฆฆะ หรือ ทิฐิ 4.อวิชโฆฆะ หรือ อวิชชา คำว่า “โอฆสงสาร” หมายถึง การเวียนเกิดเวียนตายในห้วงของกิเลส (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556: 1440) ซึ่งการข้ามโอฆสงสารเป็นความเชื่อที่รวมเอาเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดและนิพพานเข้าด้วยกัน โดยชี้ให้เห็นว่าการเวียนว่ายตายเกิดนั้นเปรียบเหมือนการลอยอยู่ในน้ำหรือทะเล และลอยวนเวียนอยู่เช่นนั้นไม่สิ้นสุด ซึ่งการจะหลุดรอดจากทะเลนี้จำเป็นจะต้องข้ามไปถึงอีกฝั่งหนึ่งของทะเลหรือนิพพานให้ได้ ดังความว่า

๑ จะให้พ้นทุกข์	เสวยสุขเกษมศานต์
นกรนิรพาน	ทางกันดารพ้นกำลัง
๑ มัจฉาหมู่ปลาร้าย	ลอยแถกว่ายอยู่สะพรั่ง
แลไปไม่เห็นฝั่ง	สุดกำลังที่จะไป
๑ ทะเลกว้างลึก	แต่คิดตริกเห็นสุดใจ
จะข้ามกระไรได้	ให้ถึงฝั่งคือนิรพาน
๑ คิดอ่านที่จะหนี	ฉันใดดีความสงสาร
หนีห่างจากบ่วงมาร	ไปนิรพานอันโพนั้ไกล
๑ ทะเลกว้างขวางนัก	พ้นที่จักข้ามไป
เป็นคลื่นพื้นใหญ่ใหญ่	ไซ่อื่นไกลคือบ่วงมาร
๑ วาโยก็กายพัด	คลื่นก็ซัดอยู่ฉัดฉาน
หนทางนิรพาน	มารคิดอ่านไว้เป็นกล
	(ความใหม่, 546 - 551)

อย่างไรก็ตามการจะข้ามไปให้ถึงอีกฝั่งนั้นไม่ใช่เรื่องง่าย เพราะในห้วงทะเลก็มีอุปสรรคต่าง ๆ ทั้งคลื่นยักษ์ พายุ ฝูงปลาที่ดุร้าย และความกว้างของทะเล เปรียบได้กับการไปนิพพานที่ไม่ใช่เรื่องง่าย มักจะมีอุปสรรคต่าง ๆ อย่างเช่นกิเลสมาขัดขวางเราเสมอ ดังนั้นการจะข้ามทะเลหรือไปสู่นิพพานได้จะต้องมีสิ่งต่าง ๆ มาช่วยเหลือ ดังความว่า

อยู่ในโอวาท	๑ คนใดฉลาด
รู้ว่ากำเนิด	พระเจ้าเทศนา
คือเต่าเสียตา	เกิดแล้วหลายครา
	อยู่ในกลางชล
ผุดแล้วผุดเล่า	๑ ตัวเรคือเต่า
เวียนไปเวียนมา	ก็บ่เห็นหน
ลอยอยู่กลางชล	อะดักอะตน
	สำคัญว่าตัวดี
แล้วจมลงไป	๑ ผุดขึ้นหายใจ
ทนทุกข์ทนยาก	ในกลางนที
อยู่นานหลายปี	ลำบากแสนทวี
	บ่ได้เห็นฝั่ง

แต่ว่ายลอลอด
 บ่ได้พบพาน
 บรูถึงฝั่ง

ผูกขึ้นมาพบ
 หยดไว้สนัด
 เพราะแอกเป็นผล

จะได้ถึงฝั่ง
 เต้านั้นสำคัญ
 จะรอดครั้งนี้

เต้านั้นชื่นชม
 เต่าว่าแอกนี้
 แม้นแอกจมไป

ไม้แอกนั้นเล่า
 เราท่านทั้งหลาย
 คือเต่าเสียตา

ประเสริฐเลิศแล้ว
 คาถาพระเจ้า
 พระผู้ทรงธรรม

ลึกเป็นที่สุด
 เต่าพบแอกแล้ว
 เมื่อลมพัดผ่าน

๑ เต้านั้นตาบอด
 อยู่ในชุมชัง
 ที่หยุดที่ยัง
 หวังจะรอดตัวตน

๑ วันหนึ่งผูกสบ
 แอกลอยกลางชล
 รั้ดไว้กับตน
 ได้แล้วยินดี

๑ เต้านั้นคิดหวัง
 พ้นจากนที
 หมายถึงดี
 เพราะแอกพาไป

๑ แอกลอยตามลม
 เพราะได้หายใจ
 เป็นที่อาศัย
 บ่ได้เป็นการ

๑ ตัวเราคือเต่า
 คือพระศาสนา
 หลิงชายเกิดมา
 ผุดสบสำคัญ

๑ ศาสนาพระแก้ว
 ทุกสิ่งทุกอัน
 แต่ล้วนสำคัญ
 โปรดสัตว์ทุกสถาน

๑ พระมหาสมุทร
 คือวิภูสงสาร
 ลอยอยู่ช้านาน
 จึงลอยถึงฝั่ง

แต่นั้นจะจม

เดชะลมพัด

ลมคือศีล

พ้นจากทุกขัง

นักปราชญ์ว่าฝั่ง

จำศีลให้ทาน

๑ ถ้าไม่ต้องลม

อยู่ในกลางวัง

ซัดเข้าถึงฝั่ง

ระลอกนั้นคือทาน

๑ ได้ขึ้นถึงฝั่ง

พ้นความสงสาร

คือตั้งนิพพาน

คำชูศาสนา

(ความเก่า, 106 – 110)

๑ คิดอ่านว่าจะหนี

ถึงฝั่งลุดังใจ

๑ จะข้ามให้พ้น

จะล่องจากบ่วงมาร

๑ อุตส่าห์จำศีลภาวนา

จะข้ามคงคาสุราลัย

๑ ให้ทานทำบุญจงครุ่นไป

ให้เป็นสำเภาอันยาวรี

๑ อุตส่าห์ภาวนาทุภราตรี

สำหรับจะต่อนาวา

๑ ความตรงเป็นกงอันใหญ่หนา

เป็นช่างสำเภา

๑ สร้างได้ด้วยคิดตั้งจิตเรา

เป็นเสากระโดงเกตุรา

๑ สติเป็นจังกูดนาวา

เป็นใบสำเภา

๑ ปัญญานั้นมาเป็นเข็มชัย

เป็นธงน้อยใหญ่นาวา

๑ สายใบสร้างด้วยกรุณา

ศีลแปดศีลห้าเป็นสมอ

ข้ามนทีอันโพนไกล

ไปกรุงแก้วนิรพาน

มารประจัญคือสงสาร

ไปนิรพานอันพ้นไกล

เหมือนสร้างนาวา

โน้มหน่วงดวงใจ

จะเป็นกระดานยาวรี

ได้เมตตานั้นมา

อนิจจันนั้นเล่า

อนิจจาสังขารานั้นมา

เหนี่ยวหน่วงดวงใจ

ได้อารมณฺ์มา

ข้อความข้างต้นกล่าวถึงความยากของการเกิดเป็นมนุษย์ว่า เปรียบเหมือนไม้แอกฐเดียว ลอยอยู่กลางมหาสมุทร และเต่าตาบอดที่ทุก ๆ 100 ปีจะโผล่ขึ้นมาบนผิวน้ำ ซึ่งเต่าจะต้องโผล่ขึ้นมา สอดคอเข้าไปในรูของไม้แอกนั้นให้ได้ ถึงแม้ความเปรียบนี้จะไม่ได้พูดถึงเรื่องการข้ามโอฆสงสาร แต่การพูดถึงเต่าตาบอด มหาสมุทร และไม้แอกนั้นก็สอดคล้องกับความเปรียบเรื่องเต่าตาบอด ในพระปรมัตถ์และวรรณกรรมเรื่องอื่น ๆ ซึ่งอาจจะได้รับอิทธิพลมาจากฉิคคหุคสุตตรนี้เอง ต่อมา คือที่มาของปริศนาธรรมเรื่องการสร้างเรือ สันนิษฐานว่าได้รับอิทธิพลมาจากวรรณกรรมเรื่อง เวสสันดรชาดก หรือมหาชาติ กัณฑ์กุมาร โดยมีความตอนหนึ่งว่า

ยานนาวา เม โทถ อันว่าสองเจ้าหนอนงเยาว์ จงมาเป็นสเกาแก่พ่อเทอญ อจลา ภา
 สาคเร อนนบมิรู้โคลงรู้คล่อง ชีข้ามช่องสงสารเสมอสมุทรรันน ชาติปาร์ ตรสสามิ อนนอาจเอาพอไป
 ยงนฤพานนคร ที่พันชาติชรา มรณานฤทุกขันน สนตาเรสส์ สเทวกั พ่อก็จะชี ข้ามโลกยประชา
 อิกเทพาภพสวรรค์ โสแดแล ฯลฯ

(กรมศิลปากร, 2528: 168)

ข้อความข้างต้นกล่าวถึงตอนพระเวสสันดรตรีเศียรกัณฑ์หาและขาลีให้ออกมาจากที่ซ่อน โดยกล่าวว่าการยกลูกทั้งสองให้เป็นทานแก่พราหมณ์ชุกนี้ เป็นการสร้างกุศลที่เหมือนกับสร้างเรือ สำเกาล้ำใหญ่ที่จะพาข้ามโอฆสงสารไปสู่นิพพาน ซึ่งเนื้อหาในตอนนี้ก็ยังเป็นที่มาของชื่อ “วัดยานนาวา” หรือ “ญาณนาวา” ที่หมายถึง “วัดหรือญาณที่เป็นพาหนะดุจสำเกาข้ามโอฆสงสาร” เพราะฉะนั้นจากทั้งหมดที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า ปริศนาธรรมเหล่านี้ได้ถูกนำมาดัดแปลง เป็นบทประพันธ์ซึ่งจะเป็นความเปรียบเชิงอุปมาและอุปลักษณ์โดยเปรียบสิ่งต่าง ๆ ที่ช่วยให้ข้ามทะเล กับสิ่งที่จะช่วยให้ไปสู่นิพพาน เช่น เต่าที่ลอยวนเวียนอยู่ในทะเลด้วยความยากลำบาก เมื่อพบท่อนไม้ลอยมา ก็ช่วยให้ลอยอยู่ในทะเลได้มั่นคงขึ้น แต่ก็ยังไม่สามารถไปถึงฝั่งได้ จำเป็นจะต้องมีลมและคลื่นช่วยพัดไปให้ถึงฝั่ง ก็เหมือนกับมนุษย์ที่ยังคงได้รับความทุกข์ จากการเวียนว่ายตายเกิด เมื่อได้นับถือศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ก็ทำให้เป็นคนดีมีจิตใจที่เข้มแข็ง แต่นั่นยังไม่ใช่ว่าปัจจัยที่เพียงพอจะให้ไปถึงนิพพานได้ ต้องรักษาศีลและรู้จักให้ทานด้วยจึงจะเป็นปัจจัย ที่ช่วยพาไปให้ถึงนิพพาน ทั้งนี้การใช้อุปมาและอุปลักษณ์ในปริศนาธรรมเรื่องเดียวกันของผู้แต่ง แต่ละคนก็อาจจะไม่เหมือนกันบ้าง ยกตัวอย่างเช่นเรื่องการสร้างเรือที่พบในต้นฉบับวรรณกรรม เรื่องอื่น ๆ

ภาพที่ 18 ปริศนาธรรมเรื่องการสร้างเรือ

ภาพข้างต้นมาจากสมุดไทยเรื่องปริศนาธรรม ของวัดเสนาณุชรังสรรค์ จังหวัดพังงา คำบรรยายในภาพเขียนด้วยอักษรขอมไทย ข้อความข้างบนแปลเป็นไทยว่า “มหานิพพาน อาตมา อยู่กลาง สำเภาคือผลทาน นกคืออนุโลมปัญญา ภูเขาไฟคือสงสาร” ตรงกองไฟเขียนว่า “ฉานพระนาปา” คนหน้าเรือเขียนว่า “บิดา” คนท้ายเรือเขียนว่า “มารดา” ข้อความข้างล่าง เขียนว่า “โยคาวจรพิจารณา เป็นอนุโลมปัญญา ดุจดั่งนกสมุทราคี คือนายสำเภา นั้นแล” สรุปลักษณะภาพนี้บรรยายเกี่ยวกับการข้ามเรือจากภูเขาไฟที่เมื่ออยู่แล้วได้รับความร้อนทรมาณ ไปสู่อีกฝั่งหนึ่งโดยใช้เรือข้ามไป โดยมีบิดาทำหน้าที่เป็นเหมือนต้นหนเรือหรือผู้นำทาง มีมารดา เป็นนายท้ายเรือหรือผู้บังคับทิศทาง และมีนกบนเสากระโดงเรือทำหน้าที่เป็นผู้มองทาง หรือนายสำเภา ปริศนาธรรมนี้ใช้ความเปรียบว่าหากต้องการข้ามจากภูเขาสงสารไปสู่นิพพาน ตัวเราหรือโยคาวจร หมายถึง ผู้ที่ยังลงสู่ความเพียร, ผู้ประกอบความเพียร, ผู้เจริญภาวนา (พระธรรมปิฎก, 2546: 206) ต้องบำเพ็ญทาน กำหนดฉานพระนาปา (ในที่นี้จะหมายถึง “อานาปานสติ” หมายถึง การใช้สติกำหนดลมหายใจเข้าออก ถือเป็นภาวนาอย่างหนึ่ง) และอนุโลมปัญญา คือ การพิจารณาเป็นลำดับ โดยอาจจะมึบิดามารดาคอยเกื้อหนุนให้เป็นปัจจัย ไปสู่นิพพานได้ จากตัวอย่างจะเห็นว่าการใช้ความเปรียบในต้นฉบับสมุดไทยของวัดเสนาณุชรังสรรค์นี้ แตกต่างกับที่พบในเรื่องพระปรมัตถ์ เช่น ภูเขาสงสารของวัดเสนาณุชฯ คือ ภูเขาไฟ แต่ของพระปรมัตถ์ คือ ทะเล เป็นต้น อย่างไรก็ตามปริศนาธรรมจากต้นฉบับทั้ง 2 นี้ก็มีใจความเดียวกัน คือ ต้องการให้ผู้อ่านได้ตีความปริศนาที่พบ แล้วบำเพ็ญทาน ศีล ภาวนา เพื่อเป็นปัจจัยหรือข้ามโสมสงสาร ไปสู่นิพพาน ดังความตอนหนึ่งว่า

๑ ผู้ใดได้ฟังดังกล่าวมา	เป็นธรรมปริศนา
แจ้งในวิญญาคิดดู	
๑ คิดได้จำไว้เป็นครู	ดีดีมีอยู่
คิดดูให้เห็นเหนือความ	
๑ เห็นชอบเห็นผิดตาม	มิตคิดที่จะข้าม
จากโอฆะมีพ้นอเวจี	

(ความใหม่, 578 - 580)

3.6 พระศรีอารียเมตไตรย

ในพุทธศาสนามีความเชื่อกันว่าพระศรีอารียเมตไตรย หรือพระศรีอารีย์ คือผู้ที่จะมาประสูติเป็นพระพุทธเจ้าองค์ต่อไปถัดจากพระโคตมพุทธเจ้า หรือพระพุทธเจ้าที่รู้จักกันในยุคสมัยนี้ ดังปรากฏความเชื่อเกี่ยวกับพระศรีอารียเมตไตรยในเรื่องพระปรมาถ์ว่า

๑ ใครรับศีลพระ	
ให้เอาอย่าละ	ถือเอาเป็นการ
จะได้ไปเกิด	พบพระศรีอารีย์
ได้ชมสมภาร	ฟังธรรมพระองค์

(ความเก่า, 78)

๑ รู้จักผิดชอบ	
ทำตามระบอบ	บารมีเป็นมูล
แสนกลับกำไ	จะได้เพิ่มพูน
พบพุทธางกูร	สมเด็จเมตไตรย

(ความใหม่, 621)

บทประพันธ์ข้างต้นสะท้อนทัศนคติในพุทธศาสนาว่ามีความเชื่อเรื่องการสร้างบุญกุศลเพื่อให้ได้ไปเกิดในยุคพระศรีอารียเมตไตรย สมัยพุทธกาลเป็นยุคสมัยที่มีความเชื่อกันว่าเป็นยุคของความดี ความเจริญ ผู้ใดได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าก็สามารถบรรลุไปถึงนิพพานได้ ถือเป็นยุคสมัยในอุดมคติที่ผู้นับถือศาสนาพุทธหลาย ๆ คนต้องการไปอยู่ ดังข้อความที่กล่าวสรรเสริญยุคพระศรีอารียเมตไตรยว่าจะเป็ยุคที่นำเราไปสู่นิพพาน เช่น

ทำตามบัญญัติ
 พันบ่วงสงสาร
 พันจากไฟรี

๑ ใครได้ปรนนิบัติ
 แห่งพระศรีอารีย์
 จากความโลภี๋ย
 ในจตุรabay

(ความเก่า, 87)

แม้ว่าหญิงชาย
 จะได้เกิดสบ
 ใครไปนิพพาน

๑ พระเจ้าทำนาย
 เข้าในคายน
 พบพระศรีอารีย์
 ด้วยเสด็จพระองค์

(ความเก่า, 92)

ศาสนาพระแก้ว
 เมื่อไหร่จะได้เกิด
 จะพันไฟกาฬ
 รัศมีจรัส
 กระจ่างสว่างแจ้ง
 ผุ่งสัตว์ทั้งหลาย

๑ จะป่วยการนานแคล้ว
 สมเด็จพระไตร
 จะได้นิรพาน
 ในจตุรabay
 ๑ เมื่อพระเสด็จจรัส
 รุ่งเรืองเฉิดฉาย
 คือแสงฟ้าพราย
 เกิดโสมนัสสา

(ความใหม่, 614 - 615)

3.7 ฟังเทศน์มหาชาติ

เทศน์มหาชาติ คือ การอ่านกลอนสวดเรื่องพระเวสสันดรในวันสำคัญทางศาสนา ปกติผู้อ่านจะเป็นพระผู้ใหญ่หรือพระผู้มีความสามารถด้านการเทศน์ที่ดีและไพเราะ โดยเทศน์ให้ประชาชนได้ฟัง มีจำนวนทั้งสิ้น 13 กัณฑ์ หรือ 13 ตอน สาเหตุที่เรียกเรื่องพระเวสสันดรว่า “มหาชาติ” เป็นเพราะว่าพระเวสสันดรเป็นพระชาติสุดท้ายของพระโคตมพุทธเจ้า ก่อนที่จะมาประสูติเป็นเจ้าชายสิทธัตถะแล้วตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในเวลาต่อมา ซึ่งในพระชาตินี้ พระโพธิสัตว์ได้บำเพ็ญทานบารมีที่ถือเป็นการทำบุญสูงสุดในพุทธศาสนา จึงนิยมเรียกกันว่า “มหาชาติ” นั่นเอง ในพุทธศาสนามีความเชื่อกันว่า หากผู้ใดได้ฟังเทศน์มหาชาติครบทั้ง 13 กัณฑ์ ในวันเดียวจะได้บุญมากและได้ไปเกิดในยุคพระศรีอารียเมตไตรย จึงนิยมมีประเพณีเทศน์มหาชาติ

เกิดขึ้นเป็นประจำทั่วทุกท้องถิ่นในประเทศไทย ความเชื่อเรื่องพระศรีอารียเมตไตรยและการฟังเทศน์มหาชาตินี้ มีที่มาจากวรรณกรรมเรื่องพระมาลัย ดังความตอนหนึ่งว่า

๑ ถ้าผู้ใดจะใคร่ให้
ให้ฟังนิทานพระเวสสันดร

เมื่อท่านได้เป็นพระบวร
ในวันเดียวจบทั้งพัน
(กรมศิลปากร, 2555: 61)

๑ ผู้ใดฟังดั่งนี้จบ
จึงจะพบพระไมตรี

จึงจะพบท่านด้วยดี
เมื่อเป็นพระพันประมาณ
(กรมศิลปากร, 2555: 61)

ส่วนเรื่องพระปรมัตถ์ก็ได้้นำความเชื่อดังกล่าวมาสอดแทรกอยู่ในวรรณกรรมเช่นกัน ดังความตอนหนึ่งว่า

สั่งพระมาลัย
ศีลพระเร่งจำ
มหาชาตินี้
ฟังไปให้ครบ
แล้วอย่านิทาน
เชื่อว่าศักดิ์พินธุ์

๑ สมเด็จพระเมตไตรย
บอกชาวโลกา
ฟังธรรมเทศนา
พระคาถาพัน
๑ วันเดียวให้จบ
จบสิ้นสิบสามกัณฑ์
ว่าสงฆ์เด็ดฉันท
ของพระศาสดา

(ความใหม่, 51 - 52)

อย่างไรก็ตามพระปรมัตถ์ได้เสนอว่า การได้ฟังเทศน์มหาชาติแต่เพียงอย่างเดียวนั้น ไม่ใช่หนทางที่จะนำไปสู่การหลุดพ้นได้ ยังคงต้องปฏิบัติตนในทางที่ถูกที่ดี บำเพ็ญกุศลอยู่เช่นเดิม ทั้งนี้เพื่อไม่ให้ผู้คนหลงระเหิดว่าแค่ได้ฟังเทศน์มหาชาติก็หลุดพ้นจากความทุกข์ได้ ดังความว่า

ใช่แต่เท่านั้น
แต่พออรังบ
เราท่านเกิดมา

๑ สัจมาถ้วนถึ
มากมายนักหนา
สดับปัญญา
ฟังให้เข้าใจ

ปัญญากล้าแก่
ตั้งใจใส่บาตร
ศรัทธาเลื่อมใส

๑ ท่านผู้รู้แท้
เห็นทุกข์เห็นภัย
ไม่คาดเนื่องไป
ในพระศาสนา

(ความใหม่, 53 - 54)

3.8 พระรัตนตรัย

พระรัตนตรัย หมายถึง แก้ว 3 ประการอันประเสริฐ ได้แก่ พระพุทธเจ้า คือ ศาสดาผู้ตรัสรู้และเผยแผ่ธรรม พระธรรม คือ คำสอนของพระพุทธเจ้า และพระสงฆ์ คือ สาวกและผู้เผยแผ่คำสอนของพระพุทธเจ้า พระรัตนตรัยเป็นเหมือนเสาหลักของพุทธศาสนา ที่เหล่าพุทธศาสนิกชนต่างก็เคารพบูชาและถือเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ ซึ่งแนวคิดนี้ได้ปรากฏให้เห็นในวรรณกรรมหลาย ๆ เรื่อง โดยเฉพาะในบทประณามพจน์หรือบทไหว้ครูที่เป็นบทกล่าวบูชาสิ่งทั้งหลายที่อยู่เหนือกว่าตน ดังความตอนหนึ่งในพระปรมาภิไธยว่า

๑ นโมข้าจะไหว้พระพุทธ	อันบริสุทธ์ด้วยศีลา
ผมข้าคือบุชบา	ในเกศาถวายนุณี
๑ นิ้วมือข้าทั้งสอง	คือเทียนทองถวายเป็นยติ
ประนมกรอัญชูลี	เหนือเกศให้ศาสดา
๑ ข้าไหว้ทั้งพระธรรม	อันเลิศล้ำคณา
จากโอษฐ์พระศาสดา	ใครจักมาเปรียบปูนปาน
๑ ข้าไหว้ทั้งพระสงฆ์	เลิศพระองค์ขอปริญาณ
รู้ธรรมใครจะปาน	จะเทียมทานพระสงฆ์มา

(ความเก่า, 1 - 4)

๑ ข้าไหว้พระพุทธิเจ้า	อยู่เหนือเกล้าเหนือเกศี
เดชะพระมนู	ไว้บาลีแลคาลา
๑ ข้าไหว้พระธรรมเจ้า	อยู่เหนือเกล้าเหนือโลกา
เดชะพระคาลา	มนุชสาใส่เกศี
๑ ข้าไหว้พระภิกขุ	ได้มาลูไม่ยินดี
ข้าขอยอชูลี	จงเป็นที่แก่กามา

(ความใหม่, 1 - 3)

นอกจากการกล่าวบูชาพระรัตนตรัยในบทประณามพจน์แล้ว ในส่วนเนื้อเรื่อง พระปรมาตย์ก็ได้มีการกล่าวถึงคุณของพระรัตนตรัยเช่นกัน ดังความว่า

เมื่อปัญญามี
เมื่อยังเป็นคน
พระพรณนาไว้

เทวามนุษย์
พระให้เกิดมา
ใจคนบังพาล

ครั้นเกิดมาแล้ว
มาจะพึ่งใคร
ไม่คิดหาเลย

๑ แต่ก่อนบ่หอนคิด
ต่อใกล้จะมรณา

๑ ทางตายเหมือนทางป่า
ไม่เสาะสร้างหาทางไว้

๑ ทางเปลี่ยวเปลี่ยววังเวง
ฉันทไม่เสาะสร้าง

๑ เป็นเพื่อนทางสามสิ่งนี้
ผูกพันให้มันไว้

๑ จะข้ามอัคคี

คิดดูในใจ

ให้หาดวงใต้

คือแก้วสามประการ

๑ เป็นที่บริสุทธิ์

สิ่งสัตว์ทุกสถาน

หาแก้วสามประการ

ไม่รู้ตัวเลย

๑ ไม่รู้คุณแก้ว

ย่อมทำเมินเฉย

เลยนะสัตว์เอ๋ย

ซึ่งธรรมภายใน

(ความใหม่, 757 - 759)

ไม่ผูกจิตต่อกุศลา

ครั้นเหลียวหาไม่พบทาง

เหลียวเอากวังเวงใจ

เมื่อจะไปจึงหาทาง

แต่ตนเองเปลี่ยวอวงขนาง

หาเพื่อนบ้างเดินทางไกล

คือพระศรีรัตนตรัย

จึงจะได้เป็นเพื่อนทาง

(ความใหม่, 409 - 412)

บทประพันธ์กล่าวว่าพระรัตนตรัยคือสิ่งบริสุทธิ์ ซึ่งเป็นที่พึ่งเดียวแก่เหล่าสิ่งมีชีวิต ทั้งมนุษย์ สัตว์ และเทวดา เปรียบเหมือนกับการอยู่ในป่ารกคนเดียว ไม่สามารถเดินทางไปได้ ถ้าไม่ได้สร้างทางหรือหาเพื่อนร่วมทางเอาไว้ ซึ่งสิ่งที่จะช่วยนำทางให้ได้ นั่นคือพระรัตนตรัย ที่สามารถไปนำเราสู่ความสุขทั้งหลายได้ นอกจากนี้ยังมีบทประพันธ์ที่กล่าวถึงคุณของพระรัตนตรัย โดยสรุปอีกด้วย ความว่า

ได้คุ้มแก่เกล้า

ห้าสิบหกถ้วน

คุณพระธรรมนี้

สิบสี่ประมาณไว้

จึงนับว่ารู้

เกิดในสงสาร

๑ คุณพระเจ้า

ทั่วโลกโลกีย์

คุณพระชินสีห์

สามสิบแปดประการ

๑ คุณพระสงฆ์ไซ้

ใครรู้ชำนาญ

คุณแก้วสามประการ

จึงจะพ้นวังวน

(ความใหม่, 626 - 627)

บทประพันธ์ข้างต้นเป็นการกล่าวถึงคุณของพระรัตนตรัย โดยกำหนดเป็นจำนวน ได้แก่ 56 คุณพระพุทธรูป 38 คุณพระธรรม และ 14 คุณพระสงฆ์ ทั้งนี้เพื่อให้ง่ายต่อการจดจำ เนื่องจากการพรรณนาคุณหรือกล่าวบูชาพระรัตนตรัยให้ครอบคลุมทั้งหมดอาจเป็นเรื่องยากและไม่มีหลักที่แน่นอน ดังนั้นคนในอดีตจึงได้กำหนดหลักการบูชาพระรัตนตรัยแบบง่าย ๆ ให้ โดยสรุปใจความสำคัญให้เป็นบทสวดมนต์สรรเสริญคุณพระรัตนตรัย หรือบทสวดอิติปิโส ดังนี้

- บทสรรเสริญคุณพระพุทธรูป : อิติปิ โส ภควา อรหิ สมมาสมพุทโธ วิชชาจรณสมปนโน สุขโต โลกวิทู อนุตตโร ปุริสทมมสารถิ สตถาเทวมนุสสานิ พุทโธ ภควาติ

- บทสรรเสริญคุณพระธรรม : สวากขาโต ภควตา ธมโม สนทิมุจฺฉิโก อกาลิโก เอหิปสฺสิโก โอปนยิโก ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญญูหิติ

- บทสรรเสริญคุณพระสงฆ์ : สุปฏิปนโน ภควโต สาวกสงโฆ

เมื่อนับจำนวนพยางค์ของแต่ละบทแล้ว จะได้เป็น 56, 38 และ 14 พอดิ จึงเป็นที่มาของ 56 คุณพระพุทธรูป 38 คุณพระธรรม และ 14 คุณพระสงฆ์นั่นเอง ทั้งนี้เมื่อนำเลขทั้ง 3 จำนวนมาบวกกันจะได้เท่ากับ 108 และเมื่อบวกเลข 108 เข้าด้วยกันจะได้เท่ากับ 9 ซึ่งมักจะโยงเข้ากับผลของการปฏิบัติธรรม ได้แก่ มรรค 4 ผล 4 นิพพาน 1 เป็นการสอดแทรกคำสอนเกี่ยวกับผลดีของการบูชาพระรัตนตรัยและปฏิบัติตนตามคำสอนในพุทธศาสนา (เทิม มีเต็ม, 2560) และยังสอดคล้องกับบทสวดท้ายในคำประพันธ์ข้างต้นว่า “ใครรู้ชำนาญ จึงนับว่ารู้ คุณแก้วสามประการ เกิดในสงสาร จึงจะพ้นวังวน” หมายความว่า ผู้ใดที่รู้บทสวดอิติปิโสจนขึ้นใจ ถือว่าเป็นผู้ที่รู้คุณของพระรัตนตรัย และให้ยึดถือไว้เป็นสรณะเพื่อที่จะช่วยให้เราพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดและไปสู่นิพพาน

3.9 การบวชเพื่อทดแทนคุณบิดามารดา

ในพุทธศาสนามีความเชื่อเรื่องการบวชว่าจะได้รับอานิสงส์อย่างมาก เพราะการบวชคือการถวายตัวเป็นสาวกของพระพุทธเจ้า ทำหน้าที่ศึกษาเล่าเรียนพระธรรม และเผยแผ่คำสอนในศาสนาให้อยู่คู่กับสังคมตลอดไป ด้วยอานิสงส์จากการบวชที่มีมากเช่นนี้ จึงมีความเชื่ออีกอย่างหนึ่งว่าการบวชถือเป็นการทดแทนคุณบิดามารดาที่เลี้ยงดูเรามา โดยเฉพาะมารดาซึ่งเป็นผู้หญิง ในศาสนาพุทธปัจจุบันไม่มีการบวชภิกษุณี กล่าวคือผู้หญิงไม่สามารถบวชและรับอานิสงส์นี้ได้ ดังนั้นหากครอบครัวใดมีบุตรชายก็มักจะมีความต้องการให้ได้บวชเพื่อที่มารดาจะได้รับอานิสงส์จากการบวชของบุตรชายด้วย ดังความว่า

ได้รู้จักคุณ

โกนเกล้าเข้าบวช

แทนคุณบิดา

ดุจเทพนิมิต

ไปบวชถวาย

ได้มรรคได้ผล

๑ ลางคนใจบุญ

ด้วยใจศรัทธา

ในพระศาสนา

มารดาแห่งตน

๑ ปัญญารู้คิด

เข้าในใจคน

จำเริญกุศล

ดุจพระศรีอารีย์

(ความเก่า, 142 - 143)

นอกจากการบวชจะทำให้บิดามารดาได้รับผลจากอานิสงส์แล้ว สังคมไทยยังเชื่อกันว่าการบวชนี้เป็นหนทางเดียวที่จะทดแทนคุณมารดาได้ เพราะพระคุณของมารดานั้นยิ่งใหญ่มาจนยากที่จะหาสิ่งใดจะมาเปรียบ

มาเปรียบบ่ได้

ดุจดั่งหิ้งห้อย

เทียมพระสุริยา

ใหญ่นักสามารถ

ขึ้นชั่งกับคุณ

แผ่นฟ้าหนาใหญ่

๑ เอาแผ่นดินไซ้

ตั้งคุณมารดา

แสงน้อยหนักหนา

อย่าพึงสงสัย

๑ แผ่นฟ้าอากาศ

กวาดมาทันใจ

คุณแม่หนักไป

เบาไปหนักหนา

น้ำนั้นไม่ถึง	๑ ใส่น้ำค้างหนึ่ง
เออลมใส่เข้า	กึ่งคุณมารดา
คุณพระมารดา	ยังเบาหนักหนา
	มากกว่าแสนทวี
สูงเทียมอากาศ	๑ เอาพระเมรุมาศ
เอาซังขึ้นเล่า	ใหญ่กว้างสิ้นที
คุณพระชนนี	เบากว่าคุณชี่
	มากกว่าหนักหนา

(ความใหม่, 330 - 332)

สิ่งเดียวที่เปรียบได้กับพระคุณมารดา คือ พระธรรม ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพระคุณมารดานี้เป็นสิ่งสูงส่งและประเสริฐอย่างมาก เช่นเดียวกับพระธรรมซึ่งเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า

ซังคุณแม่ได้	๑ จะเอาอันใด
เอาพระธรรมเจ้า	นั่นก็ไม่มี
ทั้งเจ็ดคัมภีร์	ปกเกล้าเกศี
พอได้พอดี	ซังคุณมารดา
คุณพระธรรมเจ้า	๑ เอาพระธรรมเจ้านี้ไซ้
เสมอกันหนักหนา	เทียบเท่าหนักหนา
	กับคุณมารดา
	กับคุณชนนี

(ความใหม่, 335 - 336)

ความเชื่อว่าพระคุณมารดามีความเท่าเทียมกับพระธรรม มีที่มาจากพุทธประวัติ ตอนพระพุทธเจ้าเสด็จโปรดพุทธมารดาที่สวรรค์ชั้นดาวดึงส์เพื่อทดแทนพระคุณ โดยพระพุทธเจ้าได้เทศน์พระอภิธรรม 7 คัมภีร์ซึ่งเป็นธรรมอันสูงสุดโปรดแก่พุทธมารดา เพราะฉะนั้นจึงมีความเชื่อกันว่าพระธรรมนี้เป็นสิ่งเดียวที่สามารถทดแทนและเทียบเท่ากับพระคุณมารดาได้ และนอกจากการบวชเพื่อให้มารดาได้รับอานิสงส์แล้ว ในพุทธศาสนาก็ยังมีความเชื่ออีกว่า ก่อนจะสึกหรือลาสิกขา ก็ต้องเทศน์พระอภิธรรม 7 คัมภีร์ให้มารดาฟังเช่นกัน เสมือนเป็นการตามรอยที่พระพุทธเจ้าได้ทรงปฏิบัติต่อพุทธมารดา (เทิม มีเต็ม, 2560) ดังนั้นด้วยความที่กุศลจากการบวชและความศรัทธาของพระธรรมนี้มีมาก การบวชเพื่อศึกษาเล่าเรียนพระธรรมจึงถือเป็นการทดแทน

คุณมารดาที่ดี และนอกจากจะทดแทนคุณมารดาได้แล้ว ยังส่งผลบุญไปถึงวิญญาณของบรรพบุรุษที่ตายไปให้พ้นจากความทุกข์อีกด้วย

พระเทศนาไว้	๑ ลูกรำลึกได้
โกนเกล้าเข้าบวช	แทนคุณชนนี
เป็นสามเณรนี้	เป็นพรตเป็นศีล
	แทนคุณมารดา
	๑ กุศลที่บวช
เป็นที่ยิ่งยวด	บวชตัวนั้นหนา
จึงจะทดแทนได้	คุณให้มารดา
บวชในศาสนา	ลูกพระชินสีห์
	๑ บุญนี้เล่าไซ้
ไซ้จะสิ้นไป	แต่พระชนนี
ญาติกาตายไป	ที่ในเมืองผี
รับส่วนบุญนี้	พ้นจากทุกข์

(ความใหม่, 362 - 364)

3.10 สิ่งเหนือธรรมชาติ

วิถีชีวิตของมนุษย์ในสมัยก่อนเป็นสิ่งลึกลับที่ต้องพึ่งพาธรรมชาติ จึงมีความเชื่อเรื่องอำนาจและสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติรวมอยู่ด้วย ซึ่งความเชื่อนี้ก็สะท้อนออกมาเป็นวัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ เช่น ประเพณีขอฝน เป็นต้น ด้วยความที่สิ่งเหนือธรรมชาตินี้เป็นสิ่งที่ไม่สามารถให้คำอธิบายได้ ดังนั้นในบางครั้งมนุษย์จึงแสดงออกมาในรูปแบบของความกลัว โดยสร้างภาพของภูติผีปีศาจขึ้นมาเป็นตัวแทนของสิ่งเหล่านั้น หรือแสดงความเคารพยำเกรง ให้มีความสำคัญและกราบไหว้บูชาในฐานะสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือเทพ ตัวอย่างเช่นในสมัยก่อนเมื่อเกิดปรากฏการณ์พายุฝนฟ้าคะนอง มนุษย์ก็จะเข้าใจว่ามาจากการตกลงมาของเทพบนสวรรค์ จนเกิดเป็นคติความเชื่อเรื่องเทพ เช่น พระพิรุณ พระพาย พระอินทร์ หรือตำนานต่าง ๆ เช่น นางเมขลา รามสูร เป็นต้น ถึงแม้ว่าในปัจจุบันเหตุการณ์ฝนฟ้าคะนองจะสามารถให้คำอธิบายได้ด้วยหลักวิทยาศาสตร์ว่าเป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติรูปแบบหนึ่ง ไม่ใช่สิ่งเหนือธรรมชาติแต่อย่างใด แต่ความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาตินี้ก็ได้มีมาอย่างช้านานและฝังรากลึกเข้าไปในวิถีชีวิตและแนวคิดของคนในสังคมแล้ว ซึ่งในสมัยก่อนที่ความรู้ทางวิทยาศาสตร์หรือการแพทย์ยังไม่เจริญมากนัก เมื่อมีการเจ็บไข้ได้ป่วยชาวบ้านก็มักจะคิดว่าเป็นเรื่องของสิ่งเหนือธรรมชาติหรืออำนาจลึกลับเช่นกัน

ขึ้นดีเซ็งแซ่	๑ แม่หมอต้าแย
ชีวิตมารดา	ผันแปรเป็นขวัญ
ปากปิดชิดฟัน	แทบมาอาสัญ
	สิ้นทั้งกายา
ตืออกตกใจ	๑ พี่น้องร้องไห้
หรือผีซัดไว้	รำไรไปมา
คิดแล้วมิช้า	มิให้เคลื่อนคลา
	ทำตามสงสัย
ปู้ย่ำตายาย	๑ ผีสารทั้งหลาย
ข้าจะตักบาตร	มาช่วยบัดใจ
คลอคดงไถ่ไข	ตรวจน้ำสงไป
ผันแปรแก้ไข	เร็วไวเถิดรา
แม่หมอกคนหนึ่ง	๑ บนผีแล้วไซ้
เหมือนตุ๊กตา	มิได้เคลื่อนคลา
	พึงเอาตัวมา
	มาถึงทันใจ

(ความใหม่, 258 - 261)

จากบทประพันธ์ เมื่อมารดามีปัญหาคลอดบุตรไม่ออก ชาวบ้านจึงคิดกันไปว่าเป็นเพราะมีผีหรือวิญญาณร้ายซัดขวางเอาไว้ และเรียกให้ผู้ที่รู้คาถาอาคมที่มีชื่อเรียกกันไปต่าง ๆ เช่น พ่อมด หมอผี คนทรง หรืออาจจะเป็นชาวบ้านหรือพระที่มีวิชาก็ได้ ทำหน้าที่เหมือนกับหมอคือรักษาอาการผิดปกติของคนไข้ให้หายไป ด้วยความเชื่อที่ว่าอำนาจลี้ลับต้องลบล้างด้วยอาคมดังเช่นที่หมอต้าแยมาทำคลอดให้กับหญิงสาวคนหนึ่งด้วยการทำพิธีบนบานผีสารและวิญญาณบรรพบุรุษให้ช่วยคลันดาลให้เด็กคลอดออกมาได้ นี่ถือเป็นลักษณะหนึ่งของความเชื่อเรื่องสิ่งเหนือธรรมชาติ ดังที่มีการกล่าวถึงผีวิญญาณผู้ล่องลับไปแล้วนั่นเอง อย่างไรก็ตามเรื่องของคาถาอาคมไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่ในคำสอนทางพุทธศาสนา เพราะถือเป็นอวิชาและไม่ใช่วิถีทางไปสู่การหลุดพ้นที่แท้จริง ในเรื่องพระปรมาตย์ก็ได้กล่าวไว้ว่าต่อให้รู้เวทมนตร์คาถาจนมีฤทธิ์มากแค่ไหนก็ไม่สามารถหนีพ้นความตายได้ ดังความว่า

อยู่คงกระพัน	๑ ร่ำเรียนป้องกัน
ความรู้วิชา	แทงฟันไม้หนิ
มีอิทธิฤทธิ์	เรียนมาดีดี
	มีพันมรณา

(ความใหม่, 68)

พุทธศาสนาหรือความในเรื่องพระปรมาตถ์กล่าวว่ามีสิ่งที่ดีกว่าการร่ำเรียนคาถาอาคม ว่า

จึงได้ไปเกิด	๑ ปัญญาประเสริฐ
แม้ว่าอยู่ลับ	อย่าได้ทำกำบัง
ปัญญานั้นซึ้ง	เห็นลึนเห็นยัง
	ยิ่งมนตร์ทั้งปวง

(ความเก่า, 61)

๑ รักษาแต่ความชอบ	ให้บนอบไตรทั้งสาม
รู้ฟังให้รู้ไถ่ถาม	รู้เกรงความเป็นมงคล
๑ สิ่งนี้ทานว่ายา	แก้โรคในตัวตน
ประเสริฐยิ่งกว่ามนตร์	ยาพระเจ้าชื่อขันตี

(ความเก่า, 318 - 319)

๑ มีบุญมีปัญญา	เกิดศรัทธาในสันตาร
จะรอดพ้นสงสาร	จึงแล้วแลที่ตำบล
๑ รู้แล้วให้ซบซาบ	ความสุภาพอย่าลืมน
ประเสริฐดีกว่ามนตร์	ครั้นได้ยั้งทุกสิ่ง

(ความเก่า, 341 - 342)

สิ่งที่ประเสริฐยิ่งกว่าคาถาอาคมทั้งหลาย ได้แก่ ปัญญาที่ทำให้รู้แจ้งและมองเห็นถึงความทุกข์ของวิภูสงสาร พระรัตนตรัยที่เป็นหลักยึดถือสำหรับความดี ขันตีหรือความอดทน ดังนั้นมนุษย์จึงควรรู้จักสร้างบุญกุศลและมีสติปัญญาให้มาก เพราะนี่คือสิ่งที่ดีกว่าเวทมนตร์คาถา

๑ เรียนมนตร์อันล้ำเลิศ	ไม่ประเสริฐเหมือนความจริง
กันภัยได้ทุกสิ่ง	ประเสริฐแล้วในโลกา

(ความเก่า, 343)

สิ่งสุดท้ายที่ประเสริฐยิ่งกว่ามรรตธรรมถึงทุกอย่างในโลกนี้ก็คือ “ความจริง” หมายถึง นิพพาน ความจริงที่ประเสริฐที่สุดอันเป็นแก่นของปรมัตถธรรม ซึ่งสามารถ “กันภัยได้ทุกอย่าง” หมายถึง เป็นทางที่จะหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวงได้นั่นเอง

4. วัฒนธรรมการเขียนหนังสือของคนในสมัยก่อน

จากคุณค่าด้านสังคมทั้ง 3 ข้อข้างต้น ได้แก่ หลักธรรมคำสอน สภาพสังคม และความเชื่อของสังคมไทย คุณค่าด้านสังคมเหล่านี้เป็นคุณค่าที่มองจากบทประพันธ์ส่วนที่เป็น เนื้อเรื่องพระปรมัตถ์ แต่ยังมีบทประพันธ์ที่อยู่นอกเหนือจากส่วนเนื้อเรื่อง เช่น ตอนเปิดหรือปิดเรื่อง บทแทรกระหว่างเรื่อง ลักษณะการเขียนโดยรวม เนื้อหาบางตอน หรือการใช้คำเล็ก ๆ น้อย ๆ ซึ่งในต้นฉบับแต่ละเล่มก็มักจะมีลักษณะดังที่จะกล่าวต่อไปนี้ร่วมกัน สะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรม หรือรูปแบบการเขียนหนังสือของคนสมัยก่อนได้ในหลาย ๆ ด้าน ดังนี้

4.1 อัตตวิพากษ์ของผู้แต่งหรือผู้คัดลอก

อัตตวิพากษ์ หมายถึง การวิพากษ์วิจารณ์ตนเอง ในต้นฉบับสมุดไทย มักจะปรากฏข้อความลักษณะนี้อยู่เป็นประจำ โดยมากจะเป็นการอัตตวิพากษ์ในตอนเปิดหรือปิดเรื่อง ผู้แต่งหรือผู้คัดลอกจะกล่าวกับผู้อ่านหรือผู้ฟังว่าอย่าเพิ่งต่อว่าตนเอง เพราะตนไม่เก่ง เรื่องการประพันธ์ ไม่ใช่สำนักปราชญ์หรือเป็นคนเพ่งหัดเขียน และยังกล่าวว่าหากผู้ใดที่เชี่ยวชาญ หรือมีค่าประพันธ์ที่ดีกว่าก็ช่วยแก้ไขให้ด้วย (ตรีศิลป์ บุญขจร, 2547: 26) ตัวอย่างอัตตวิพากษ์ ที่พบในต้นฉบับสมุดไทยเรื่องพระปรมัตถ์ เช่น “รูปเพ่งสอนเขียน แม้นผิดอย่าได้นินทานะท่านเอ๋ย และท่านผู้้นักสวด ผิดเพี้ยนช่วยแก้ด้วยเถิดหนา” (ปรมัตถ์ เลขที่ 276) “เราเขียนไม่เป็น อย่าติเตียน เราเลยนา เจ็บหนักหนา ท่านนักสวดเอ๋ย ถ้าตกพลาดพลั้ง ผิดเพี้ยนอักษร ท่านเอาธุระตกแต่งให้บ้าง เราขอสมาท่านผู้สวดผู้ฟัง” (ปรมัตถ์จบบริบูรณ์ เลขที่ 288) อย่าได้ติเตียน ข้าฯ เพ่งเขียน ถ้าผิดเพี้ยน ขอสมากภัยโทษเสียเถิดนะ ท่านเจ้าของเอ๋ย” (ปรมัตถ์ 1 เลขที่ 295)

๑ ข้าพเจ้าไม่ฉลาด	ไซ้สำนักปราชญ์จะขอกกล่าว
บทบาทกลอนยี่ดียว	แก้และสาวอย่านินทา
	(ปรมัตถ์ เลขที่ 285)

๑ พลาดพลั้งขาดอักษร	ซึ่งบทกลอนอย่านินทา
พอเพี้ยนเรียนคลาดคลา	ใครฉลาดช่วงแต่งใส่
๑ นินทานข้าพรมัตถ์	บทกลอนนั้นไม่เข้าใจ
ข้าแก้แปลงเป็นไทย	ให้จงแจ้งแก่ประชา

๑ แรกเขียนเพ็ງสอนเขียน อันมีปมึคลา	ตามบทกลอนสืบบีมา ข้าว่าไว้ในสอนศรี
๑ จงแจ้งซึ่งนิทาน จะได้สืบบีไป	ตามโบราณท่านกล่าวไว้ สอนหัวใจคนทั้งหลาย
๑ พี่น้องมากอยฟัง เอกโทขาดเหลือไซ้	ถ้าพลาดพลั้งบทาบทไป ช่วยแต่มีใส่ให้มันคง

(พระบอระมัต เลขที่ 298)

อัตตวิพากษ์ลักษณะนี้เป็นลักษณะของกวีชาวบ้านมากกว่ากวีชาววัง เนื่องจากกวีชาวบ้านจะไม่ใช้ความเปรียบว่าผลงานของตนเป็นเลิศ แต่มักถือว่าเป็นการทำเพื่อกุศล และขอผลบุญบันดาลให้ตนมีความสุขในชาตินี้และชาติหน้า ส่วนกวีชาววังถึงแม้จะออกตัวในเชิงถ่อมตนว่าความรู้้น้อยเช่นเดียวกับกวีชาวบ้าน แต่ก็มีลักษณะมั่นใจในตนเองสูง เช่น การเปรียบผลงานของตนว่าเหมือนมาลัยประดับหูนันมีค้ายิ่ง หรือมีค่าควรกับสวรรค์ ดังตัวอย่างในลิลิตยวนพ่าย (ตรีศิลป์ บุญขจร, 2547: 28) ดังนี้

๑ ไซ้แรงข้ารู้กล่าว อัลปเบญโญเยาว จัดแสดงพระยศรื้อ นักปราชญ์ใดเรื่องรู้	๑ ไตผิตเชิญช่วยรื้อ ไตขอบกาลเชิญเกล้า เพียงพระรพีเพ็ญ จูงพระยศพระเจ้า	๑ สารสยามภาคยพร้อง คือคู่มาลาสวรรค์ เบญญาพิศาลแสดง คือคู่มัหมแสร์รื้อ	๑ เป็นสร้อยโสภิตพิน โสรรมโสดศิริรางค จงคงคู่กล้า หายแผ่นดินฟ้าใหม่	กลบท บอกพ่อ ยิ่งผู้ ถึงทวย ไล่แฮ เชี่ยวชาญ รอนเสี่ย กล่าวเข้า สบสาธุ ร้อยกัลป์ กลกานท์ นีฎ ช่อช้อย เดิมเกียรติ พระฤ กึ่งกลาง อุปรมา เวียไว้ ยีนโยค อย่าหาย
--	--	--	---	---

(ราชบัณฑิตยสถาน, 2544: 82 - 85)

บทประพันธ์จากลิลิตยวนพ่าย 2 บทแรกอธิบายโดยสรุปได้ว่า “เชื่อว่าข้าพเจ้าจะมีความรู้เรื่องร้อยกรอง เพราะข้าพเจ้ามีสติปัญญาน้อย ไม่สามารถพรรณนาพระเกียรติได้ครบถ้วน จึงขอให้นักปราชญ์ผู้เชี่ยวชาญช่วยด้วย หากบทใดบกพร่องก็ให้แก้ไข ตัดทิ้ง หรือเกล่าสำนวนให้ดีขึ้น เพื่อเทิดพระเกียรติคุณของพระองค์” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2544: 82 - 83) ส่วน 2 บทต่อมาอธิบายโดยสรุปได้ว่า “หนังสือภาษายามที่พรรณนาเป็นร้อยกรองนี้มีความงามตามแบบฉันทลักษณ์เปรียบเหมือนพวงดอกไม้สวรรค์ที่งามช้อย สายสร้อยแห่งคำร้อยกรองที่งดงามสุดจะเปรียบนี้เป็นดั่งอารมณ์ประดับหูของบรรดานักปราชญ์ในราชสำนัก เมื่อได้ฟังและช่วยกันแก้ไขแล้วดังนี้ แม้แผ่นดินจะสูญหาย แผ่นฟ้าจะไหม้ ก็ขอให้คำร้อยกรองนี้อย่าได้สูญหายไป” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2544: 84 - 85) จะเห็นว่าใน 2 บทแรกผู้แต่งกล่าวเอาไว้ว่าตนมีความรู้บ้างน้อย ขอให้ผู้อื่นที่มีความรู้ช่วยกันแก้ไข เหมือนกับอดีตวิพากษ์ของกวีชาวบ้าน แต่ในบทต่อมากวีได้ยกย่องงานเขียนของตนที่แต่งเป็นร้อยกรองว่าเปรียบเหมือนดอกไม้สวรรค์ที่อยู่คู่กับนักปราชญ์ ซึ่งไม่พบการกล่าวยกย่องผลงานของตนในงานเขียนของกวีชาวบ้านหรือในต้นฉบับเรื่องพระปรมาภิไธยเลย แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างกันระหว่างอดีตวิพากษ์ของกวีชาวบ้านและกวีชาววัง

4.2 ความสำคัญของต้นฉบับสมุดไทย

ในปัจจุบันสมุดไทยได้รับกำหนดให้เป็น 1 ใน 3 เอกสารโบราณของไทย ร่วมกับจารึกและคัมภีร์โบราณ เอกสารโบราณ หมายถึง สิ่งที่ใช้บันทึกภาษาและตัวหนังสือของคนในสมัยก่อน เป็นเอกสารที่บันทึกเรื่องราวต่าง ๆ เช่นเดียวกับสิ่งตีพิมพ์หรืองานเขียนในปัจจุบัน เอกสารโบราณจึงมีความสำคัญในฐานะหลักฐานสำคัญที่บันทึกข้อมูลวิชาการหรือเรื่องราวต่าง ๆ อีกทั้งยังมีคุณค่าด้านรูปอักษร ภาษา และอักขรวิธีของคนในสมัยก่อนอีกด้วย (กรมศิลปากร, 2548: 1 - 5) แต่ในอดีตสมุดไทยก็มีความสำคัญอยู่แล้วเช่นกัน เนื่องจากการศึกษามักผูกพันอยู่กับวัดและพระสงฆ์ สิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ การศึกษารวมถึงอุปกรณ์การเรียนต่าง ๆ ล้วนเป็นสิ่งที่ต้องเคารพบูชา โดยเฉพาะหนังสือหรือสมุดไทยที่ต้องกราบไหว้ก่อนสวดอ่านทุกครั้ง (ตรีศิลป์ บุญจรรย์, 2547: 22) ดังนั้นจึงมักมีข้อความในสมุดไทยที่บอกให้ใช้สมุดไทยด้วยความเคารพ และตั้งใจอ่าน อย่าอ่านเล่น ๆ โดยไม่เห็นความสำคัญของสมุดไทยและเนื้อหา ตัวอย่างเช่น

๑ สวดแล้วให้รำพึง	คิดให้ถึงจึงสวดไป
คนดีที่เลื่อมใส	เห็นแจ้งใจในปัญญา
๑ คนพาลสวดเสียเปล่า	คนดีเล่าใส่เกศา
คนพาลอ่านหลับตา	คนบ้าว่ารำคาญ
๑ อ่านแล้วมิเข้าใจ	คนนั้นไซ้ไร้อัคนพาล
ตัวมันใจห้าวหาญ	ที่เกี่ยวพาลจึงพอใจ

๑ สวดเล่นแต่พอสนุก
ไฉ่ถ้อยไม่เข้าใจ

ไม่เห็นทุกข์แลเห็นภัย
สวดไปโยให้ป่วยการ

(ความใหม่, 224 - 227)

ใครสวดครุ่นครุ่น
อย่าได้นอนสวด
อย่าทำโง่งเงง

๑ เขียนไว้เอาบุญ

จงมาย่าเกรง

มีไซ่ของเอ็ง

เขียนยากสิ้นที

(ปรมัตถ์ เลขที่ 285)

จากบทประพันธ์ข้างต้น ในวรรณคดีท้ายเขียนไว้ว่า “เขียนยากสิ้นที” ซึ่งนอกจากข้อความที่บอกให้ใช้สมุดไทยด้วยความเคารพแล้ว ยังมีข้อความที่บอกให้ใช้สมุดไทยด้วยความระมัดระวัง โดยมักจะบอกว่าตนจะเขียนเสร็จนั้นยากลำบาก เนื่องจากการเขียนสมุดไทยแต่ละเล่มต้องใช้เวลาและทุนทรัพย์ ผู้เป็นเจ้าของจึงต้องหวงแหนสมุดไทยของตน โดยมีคำตักเตือนหรือขอความกรุณาให้ผู้หยิบยืมไปอ่านระวังรักษาต้นฉบับเอาไว้ ตัวอย่างเช่น

๑ ยืมแล้วมักให้ลบ

อย่านอนที่ศนา

เกลือกจะนิทรา

มักทับยี้จะซ้ำ

อักขรา

เหือคล้า

หลับแท้

ขาดมาฟ่านเอย

(ปรมัตถ์ เลขที่ 274)

ลำบากเหลือใจ

ข้าพระผู้เขียน

ถ้าแม้นผิดพลั้ง

ขอให้ช้านี้

๑ กว่าจะเขียนได้

จงได้ปราณี

เพี้ยนพระบาลี

ท่านช่วยแต่มี

ถึงแก่โพธิญาณ

(ปรมัตถ์ เลขที่ 285)

๑ ยืมไปอ่านอนอ่าน
สมุดของเรา

เห็นรำคาญหน้าบัดสี

เราเสียตายอย่างวางลง

๑ ออย่าวางลงบนอก
คิดมาเสียดายทรง

เจ้าจะน้อยใจ
ครั้นให้้ง่ายง่าย
เขียนง่ายนักฤ

เราวิตกข้างโฌมยง
สมุดกลับทั้บยวนยี่
(พระบอระมัต เลขที่ 298)

๑ ถ้ายืมไม่ให้
ว่าไม่นับถือ
เสียดายหนังสือ
เจ็บหลังพ้ใจ
(พระบอระมัต เลขที่ 298)

4.3 ปณิธานของผู้แต่งหรือผู้คัดลอก

ปณิธาน หมายถึง ความปรารถนา โดยทั่วไปมีความเชื่อว่าการสร้างสมุดไทยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องทางศาสนาเป็นวิธีหนึ่งในการสืบทอดศาสนา เป็นการสร้างกุศลและนำมาซึ่งอานิสงส์ ผู้แต่งหรือคัดลอกมักแสดงความปรารถนาขอให้ตนมีความสุข ขอให้ได้พบพระศรีอารียเมตไตรย หรือขอให้ได้ไปสู่นิพพาน (ตรีศิลป์ บุญขจร, 2547: 25 - 29) เช่น สมุดไทยเลขที่ 289 มีชื่อเรื่องเขียนว่า “พระบอระมัต ทรางไวยสำหรับพระศาสนานิพพานะปัจจะโยโหตุ” หรือ “พระปรมัตถ์ สร้างไว้สำหรับพระศาสนา นิพพานะ ปัจจะโย โหตุ” เป็นการกล่าวถึงจุดประสงค์ของผู้สร้าง หมายถึง “สร้างพระปรมัตถ์เล่มนี้ไว้เพื่อสืบทอดพระศาสนา และขอให้เป็นปัจจยสู่นิพพาน” (วินัย เกาเสน, 2559)

อย่าให้เป็นบาป
หนีพ้นจากมาร
ขอสิ้นราศี

โดยพุทธบัญญัติ
ขอได้โปรดสัตว์
ข้ามพ้นกันดาร

๑ ขอให้ลุลาภ
มลทินราศี
โมหะบาป
ในชาติสงสาร

๑ ขอได้อรหัตถ์
ชั้นโลกโอฟาร
จากวิภูสงสาร
ถึงฝั่งสาคร

(ความใหม่, 647 - 648)

ขอให้สำเร็จแก่พระนิพพานในภายภาคหน้านั้นเถิด ๗๕ ๗๕๕ ผู้เขียนสองคนนี้
ขอให้มิปัญญาอันใหญ่ยิ่งกว่าบุคคลทั้งหลายในชาตินี้และชาติหน้า จะเกิดในภพใด ๆ ขอให้พบ
พระศาสนาทุก ๆ ชาติที่นั่นเถิด ประเสริฐเออ

(บอมนัดแรม 1 เลขที่ 295)

ทั้งหมดนี้คือการแสดงความปรารถนาต่าง ๆ เช่น ขอให้ตนหลุดพ้นจากการเวียนว่าย
ตายเกิด คือ การไปสู่นิพพาน ขอให้ได้เป็นพระอรหันต์ในยุคสมัยของพระศรีอาริยมุตไตรย ขอให้พ้น
จากทุกข์ทั้งปวง หรือขอให้ได้เกิดในชาติภพที่ดี เป็นต้น ซึ่งนอกจากจะแสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรม
การเขียนหนังสือแล้ว ยังแสดงให้เห็นว่าความปรารถนาเหล่านี้เป็นความเชื่อที่ฝังอยู่ในจิตใจของผู้แต่ง
ผู้คัดลอก หรืออาจจะชาวบ้านทั่ว ๆ ไปด้วย

4.4 ข้อความจากผู้ส่งสารถึงผู้รับสาร

ลักษณะอีกอย่างหนึ่งที่เป็นวัฒนธรรมการเขียนของคนสมัยก่อนก็คือ
การที่ผู้ส่งสาร ได้แก่ ผู้แต่ง ผู้คัดลอก หรือผู้สวดเขียนข้อความเพื่อสื่อสารกับผู้รับสาร ได้แก่
ผู้สวด ผู้อ่านหรือผู้ฟังโดยตรง เช่น ตัวอย่างในข้อ 4.1 และ 4.2 ที่บอกว่าตนไม่ใช่ นักปราชญ์
หรือบอกให้ใช้สมุดไทยด้วยความระมัดระวัง เป็นต้น ซึ่งแตกต่างกับคุณค่าด้านสังคมทั้ง 3 ข้อข้างต้น
ได้แก่ หลักธรรมคำสอน สภาพสังคม และความเชื่อ เนื่องจากการสื่อสารผ่านเนื้อเรื่องพระปรมาัตต์
ไม่ใช่การสื่อสารกันโดยตรง นอกจากตัวอย่างในข้อ 4.1 และ 4.2 แล้ว ยังมีตัวอย่างอื่น ๆ
ที่เป็นข้อความโดยตรงจากผู้แต่ง ผู้คัดลอกหรือผู้สวดอีก เช่น

สัพบุรุษทั้งหลาย

กล้วยอ้อยขม

ส่งมาอย่างนาน

อักษรอักษร

ถ้าใครเข้าใจ

อ่านสวดผิดพลั้ง

จะฟังให้ได้

มิได้ขนม

แก่หูแก่ตา

๑ กลับไปหน้าปลาย

ใครรู้รันทาน

สัมผัสของหวาน

จะอ่านให้ฟัง

๑ บทบาทตลาดกลอน

ย่อนหน้าย่อนหลัง

ได้ยินได้ฟัง

ระวังเถิดนา

๑ หน้าหนึ่งเล่าไซ้

แต่งของกินมา

ข้าวต้มเถิดรา

หาวหลับหาวนอน

เอ็นดูข้าเจ้า
บอบแบบแทบตาย
ขอให้ได้ทองอ่อน

๑ ฟังแล้วจำเอา
ผู้เขียนอักษร
ปืมกายม้วยมรณ์
บ้านนี้เถิดนา

(ปรมัตถ์ เลขที่ 281)

ข้อความข้างต้นเป็นข้อความที่ผู้สวดพูดกับผู้ฟังว่าให้หาของกินมาให้มาให้ตนเพื่อแลกกับการให้ตนเล่านิทานหรืออ่านกลอนสวดให้ฟัง โดยใช้ถ้อยคำหยอกล้อออกต้ออันกับผู้ฟัง เช่นในบทสุดท้ายถอดความได้ว่า “โปรดเอ็นดูเราด้วย เพราะเขียนหนังสือมาเหนื่อย ขอขนมหน่อยนะ” แสดงให้เห็นถึงความเป็นกันเองระหว่างผู้สวดกับผู้ฟัง หรือบทประพันธ์ที่กล่าวหยอกล้อกับผู้อ่านที่เป็นหญิงสาวว่า

๑ ถ้าว่านางสาวน้อย	หน้าแหม่มซ้อยจะปรารณา
สวดอ่านจงรักษา	เราหากว่าเตือนให้ดี
๑ ยืมไปอ่านนอนอ่าน	เห็นรำคาญหน้าบัดสี
สมุดของเรา	เราเสียดายอย่างวางลง
๑ ออย่าวางลงบนอก	เราวิตกข้างโฌมยง
คิดมาเสียดายทรง	สมุดกลับทับขวนยี่
๑ ถันนี้เต่งทั้งสอง	จะพลันต้องหม่นหมองศรี
สาวน้อยคอยจงดี	จิตโลกีย์เสียดายองค์
๑ ถ้าวากลับลงนอน	นางเนื้ออ่อนเจ้านอนค่อย
เลิกทำคาล้ออักษร	จะชอกช้ำท่านทำไว้

(ความใหม่, 20 - 24)

บทประพันธ์ข้างต้นเป็นการกล่าวถึงความสำคัญของต้นฉบับสมุดไทยว่าให้รักษาต้นฉบับให้ดีเช่นเดียวกับข้อ 4.2 แต่บทประพันธ์นี้ได้สอดแทรกการหยอกล้อกับหญิงสาวที่นำไปอ่านด้วย ดั่งการใช้คำเรียกที่ดูสนิทสนมอย่างคำว่า “สาวน้อยหน้าแหม่มซ้อย”, “โฌมยง” และ “นางเนื้ออ่อน” ซึ่งถึงแม้จะมีข้อความที่บอกว่าให้รักษาต้นฉบับว่า “สมุดของเรา เรายเสียดายอย่างวางลง... คิดมาเสียดายทรง สมุดกลับทับขวนยี่” แต่ในขณะที่เดียวกันก็แสดงถึงความห่วงต่อหญิงสาวด้วยว่า “ออย่าวางลงบนอก เราวิตกข้างโฌมยง... ถันนี้เต่งทั้งสอง จะพลันต้องหม่นหมองศรี” บทประพันธ์เหล่านี้แสดงให้เห็นถึงการใช้คำในระดับที่เป็นกันเองกับผู้รับสาร และยังเป็นการหยอกล้อกัน เพื่อให้เกิดความสนุกสนานขณะอ่านหรือฟังด้วย นอกจากนี้การใช้คำสรรพนามแทนตัวบุคคลระหว่าง

กันและกัน ประกอบกับการใช้คำภาษาพูด ก็สามารถแสดงถึงความเป็นกันเองเช่นกัน เช่น “พี่ลานะน้องเอ๋ย” (บรมัต เลขที่ 274) “หน้าตันปลาย ปรมัตต์เล่ม 1 จบปริบูรณ์ นะท่าน นะพี่น้องน้องทั้งหลาย” (บรมัต เลขที่ 274) “กลับไปหน้าโน้นเถิด” (ปรมัตต์ เลขที่ 282) “สิ้นฉบับเท่านี้ นะท่านเอ๋ย รูปเพิงสอนเขียน แม้นผิดอย่าได้นินทานะท่านเอ๋ย และท่านผู้นักสวดผิตเพี้ยนช่วยแถมด้วยเถิดหนา” (ปรมัตต์ เลขที่ 276) เป็นต้น จะเห็นว่ามีการใช้สรรพนามทั้ง “พี่ น้อง และท่าน” แสดงถึงความใกล้ชิดกันระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสาร หรือคำว่า “นักสวด” ที่เป็นคำยกย่องว่าผู้นำไปอ่านหรือนำไปสวดนี้มีความชำนาญ การใช้คำภาษาพูด เช่น “กลับไปหน้าโน้น” ที่เชื่อเชิญให้ผู้อ่านพลิกสมุดไทยไปอีกด้านหนึ่ง หรือการใช้คำลงท้าย เช่น “นะ เอ๋ย เถิด” เหล่านี้เป็นเอกลักษณ์ของภาษาพูด หรือข้อความที่แสดงถึงความเป็นกันเองที่พบในต้นฉบับสมุดไทย (ตรีศิลป์ บุญขจร, 2547: 35)

4.5 การสอดแทรกอารมณ์ขันในบทประพันธ์

ด้วยความที่วรรณกรรมกลอนสวดเป็นวรรณกรรมแต่งขึ้นเพื่อใช้สวดอ่านให้เป็นทำนองที่มีจังหวะสนุกสนาน ดังเช่นการสวดโอ้เอ้วิหารรายเรื่องกาพย์พระไชยสุริยา หรือการแห่เทศน์มหาชาติ ที่ต่างก็เป็นการอ่านวรรณกรรมกลอนสวดให้มีจังหวะสนุกสนาน และในบางครั้งก็อาจจะมีการสอดแทรกมุขตลกหรืออารมณ์ขันเข้าไปในบทประพันธ์ เพื่อให้บรรยากาศของการอ่านกลอนสวดมีความสนุกสนานไม่น่าเบื่อ ซึ่งก็มีลักษณะดังกล่าวในพระปรมัตต์เช่นกัน ดังนี้

๑ สมภารท่านให้คาถา	ตรวดน้ำกรรณา
มิซำก็ไปยังกุฎี	
๑ พระสงฆ์ท่านไปไม่มี	ยังเถรกับชี
เรานี้จะให้ยถา	
๑ ยายชีขยดเข้ามา	เข้าทูนกับหลวงตา
อย่าซำนิมนต์เร็วไว	
๑ ยายชีรีแร่เข้าไป	เห็นเถรตกใจ
แลไปใครมิเข้ามา	
๑ ออเถรชำเลื่องหางตา	ออชีเข้ามา
อย่าซำจะจวนเผาผี	
๑ ออเถรตั้งคั่นสามที	ซำนี้พ้อดี
ยายชีส่งท้ายขึ้นมา	

- ๑ หลวงยายส่งท้ายหลายครา   ช่วยแรงหลวงตา
 ยถาแล้วให้ศีล
- ๑ หลวงตาซักผ้ากับซี   จบกันทันที
 หลวงซีก็ไปวัดวา

(ความใหม่, 154 - 161)

บทประพันธ์กล่าวถึงการหยอกล้อกันระหว่างตาเถรหรือศิษย์วัดกับยายซีว่า หลังจากพระสงฆ์กลับกุฏิกันไปหมดแล้ว เมื่อยายซีเดินเข้าไปในงานศพก็ตกใจที่ไม่พบพระสงฆ์ พบแต่ตาเถร ซึ่งตาเถรก็ทำเล่นหูเล่นตาเชิงดูว่าให้ยายซีรีบเข้ามาสวดพิจารณาซักผ้าบังสุกุล ซึ่งภาพเหตุการณ์คล้าย ๆ กันนี้ยังปรากฏอยู่ในพระบรมัตถ์ฉบับอื่น ๆ ว่า

- ๑ ยิ่งเถรเจ้าเถรหลวงตา   หลวงซีนี้มา
 แจกผ้าแจกผอนท่อนสไบ
- ๑ หลวงซีมีจิตพิสมัย   ได้ผ้าดีใจ
 อวยพรไปให้พัศดา
- ๑ หลวงยายไม่เจียมกายา   แคะค้อนหลวงตา
 ร้องว่านี่มาทำไม
- ๑ หลวงสีตอปล้นทันใจ   รูปมานี้ไซ้ไร
 อยากได้สไบหลวงซี
- ๑ ได้แล้วไปไว้กุฏิ   หนาวใจรูปนี้
 หลวงสีจะได้หมนอน
- ๑ หลวงยายได้ฟังนั่งสลอน   เผ่าพงค้วงคัมมอญ
 ควักค้อนแล้วว่าตอกซี

(ตรีศิลป์ บุญขจร, 2547: 160 - 161)

บทประพันธ์ข้างต้นกล่าวว่า หลวงตาอยากได้ผ้าสไบของยายซีเอาไว้หมนอนที่กุฏิ ซึ่งจากบทประพันธ์ทั้งหมดที่ยกมานี้ จะเห็นว่าเป็นการแสดงภาพหลวงตา ตาเถร หรือเด็กวัดหยอกล้อกับยายซีในเชิงกามารมณ์ ถึงแม้จะเป็นบทประพันธ์เหล่านี้จะให้ความตลกขบขัน แต่ขณะเดียวกันก็อาจจะเป็นการสะท้อนถึงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของสมณเพศหรือการไม่สำรวมตัวในวัดที่เกิดขึ้นจริงในสังคมก็ได้ ตัวอย่างบทประพันธ์ที่สอดแทรกอารมณ์ขันอีกบทหนึ่ง ความว่า

- ๑ แมลงหวี่ว่าดีขยัน   โผนเข้าชิงกัน
 แมลงวันมันไล่ขวิดัญหนี่

๑ เสียตายกุเล็กสั้นที	เท่ากันไม่หนี
กุนี่ไม่เข็ดขามใคร	
๑ แมลงวันไต้ยบินไป	เข้ายุคชิงชัย
จับได้มันทองสองสามตึง	
๑ แมลงหวี่ทำหน้าที่มึงตึง	ถูกทองสองสามตึง
โกรธชิงคอยดำแต่ใจ	

(ความใหม่, 141 - 144)

บทประพันธ์ข้างต้นกล่าวถึงการต่อสู้กันระหว่างแมลงหวี่กับแมลงวัน แมลงหวี่สู้แมลงวันไม่ได้ก็บอกไปว่า “เป็นเพราะตัวเล็กกว่าต่างหาก ถ้าตัวเท่ากันต้องชนะแน่นอน” แมลงวันไต้ยบินเข้าไประทุ้งแมลงหวี่อีกสองสามที ซึ่งแมลงหวี่ก็ได้แต่ดำใจ ภาพการต่อสู้กันของแมลงตัวเล็ก ๆ เหล่านี้ก็เป็นอีกหนึ่งอารมณ์ขันที่สอดแทรกเข้ามา เพื่อให้การอ่านวรรณกรรมเรื่องนี้ไม่น่าเบื่อหน่าย

จากคุณค่าด้านสังคมกล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่าวรรณกรรมกลอนสวดเรื่องพระปรมัตถ์เป็นวรรณกรรมที่มีคุณค่าด้านสังคมชัดเจนที่สุดในเรื่องของหลักธรรมทางพุทธศาสนาและความเชื่อที่สะท้อนออกมาให้เห็นอยู่มากในบทประพันธ์ ตามด้วยวัฒนธรรมการเขียนสมุดไทยของผู้แต่งหรือผู้คัดลอกที่ต่างก็มีขนบการเขียนไปในทิศทางเดียวกัน และที่น้อยที่สุดคือสภาพสังคม เพราะพระปรมัตถ์ไม่ใช่วรรณกรรมที่มุ่งเน้นบรรยายถึงสภาพสังคม แต่ทั้งนี้ก็ยังมียุคประพันธ์ที่สะท้อนให้เห็นถึงสภาพสังคมสอดแทรกอยู่บ้าง และเมื่อเทียบกับวรรณกรรมกลอนสวดหรือวรรณกรรมศาสนาเรื่องอื่น ๆ จะพบว่าส่วนใหญ่ยังมีคุณค่าด้านสังคมในลักษณะคล้าย ๆ กัน เว้นแต่กลอนสวดประเภทนิทานหรือกลอนสวดที่สอนคติธรรมทางอ้อมที่มีการสอดแทรกความตลกขบขันและสภาพสังคมมากกว่า อาจกล่าวได้ว่าคุณค่าด้านสังคมของเรื่องพระปรมัตถ์ไม่มีความแปลกใหม่เท่าไรนัก อย่างไรก็ตามวรรณกรรมเรื่องนี้กลับมีความน่าสนใจในคุณค่าด้านวรรณศิลป์ที่โดดเด่นกว่ากลอนสวดเรื่องอื่น ๆ ทั้งการดัดแปลงเนื้อหาและการใช้ความเปรียบต่าง ๆ ให้เข้าใจแก่นของปรมาตถธรรมได้ง่ายขึ้นนั่นเอง

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

บทสรุป

วรรณกรรมกลอนสวดเป็นวรรณกรรมที่ประพันธ์ด้วยกาพย์ชนิดต่าง ๆ มีความนิยมตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เนื้อหามักเป็นเรื่องในศาสนา คือ ชาดกและหลักธรรมต่าง ๆ ผู้สวดส่วนมากจะเป็นพระหรือบัณฑิตผู้มีความรู้สวดให้ประชาชน ซึ่งอ่านหนังสือไม่ออกได้ฟัง โดยจะสวดหรืออ่านในช่วงที่ศาสนิกชนไปบำเพ็ญกุศลที่วัด สวดในวันนักขัตฤกษ์หรือสวดเมื่อสิ้นหน้าในครัวเรือนทั่วไปตามชนบท เพราะฉะนั้นวรรณกรรมกลอนสวดจึงมีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของประชาชนอย่างมาก เนื่องจากกลอนสวดมีเนื้อหาจูงใจให้เลื่อมใสในพุทธศาสนา สั่งสอนเรื่องความดีความชั่ว บาปบุญคุณโทษ และให้ข้อคิดคติสอนใจในการดำเนินชีวิตนอกจากนี้กลอนสวดยังใช้เป็นแบบเรียนสอนอ่านสำหรับเด็กเพื่อให้อ่านหนังสือได้คล่องแคล่ว เพราะกลอนสวดประพันธ์ด้วยกาพย์ซึ่งมีลักษณะเป็นร้อยกรอง ทำให้อ่านและจดจำได้ง่าย ซึ่งพระบรมไตรโลกนาถก็เป็นวรรณกรรมกลอนสวดอีกเรื่องหนึ่งที่น่าสนใจ เนื่องจากเป็นวรรณกรรมที่นำ “ปรมาตถธรรม” จากพระอภิธรรมในพระไตรปิฎกที่เป็นหลักธรรมชั้นสูงที่เข้าใจได้ยาก มาดัดแปลงเป็นวรรณกรรมกลอนสวดที่ประยุกต์เนื้อหาให้เข้ากับความเชื่อทางพุทธศาสนาและวิถีชีวิตของคนทั่วไป ทำให้สามารถทำความเข้าใจได้ง่ายมากยิ่งขึ้น โดยมีจุดประสงค์หลัก ๆ คือ เพื่อสอนคติธรรมในการดำเนินชีวิต และเพื่อเผยแพร่คำสอนทางศาสนาและเนื้อหาของวรรณกรรม

ต้นฉบับวรรณกรรมกลอนสวดเรื่องพระปรมาตถ์ที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ เป็นต้นฉบับสมุดไทยของสำนักหอสมุดแห่งชาติจำนวน 29 เล่ม จากการศึกษาพบว่าต้นฉบับส่วนใหญ่มีอายุอยู่ในสมัยรัชกาลที่ 3 - 5 ซึ่งต้นฉบับที่เก่าที่สุดที่ทราบได้สร้างขึ้นในปี พ.ศ.2322 อยู่ในสมัยธนบุรี เนื้อหาแต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทกาพย์จำนวนประมาณ 500 - 700 บท การนำเสนอเนื้อหาสามารถแบ่งได้เป็น 2 ระดับ คือ คำสอนระดับพื้นฐาน ได้แก่ คำสอนเรื่องศีลธรรมจริยธรรม พระคุณของบุพการี การนับถือพระรัตนตรัย และคำสอนระดับสูง ได้แก่ คำสอนเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด ไตรลักษณ์ และนิพพาน ซึ่งเนื้อหาของกลอนสวดเรื่องพระปรมาตถ์สามารถแบ่งได้เป็น 2 ส่วน คือ ส่วนความเก่า และส่วนความใหม่ ความแตกต่างของทั้ง 2 ส่วน คือ ส่วนความใหม่เนื้อหาว่ากว่า พรรณนาให้เห็นภาพได้ละเอียดกว่า และมีทานความเปรียบเรื่องเศรษฐีและพระคุณมารดาซึ่งไม่มีในส่วนความเก่า อย่างไรก็ตามเนื้อหาจากทั้ง 2 ส่วน

ต่างก็สอนอยู่ในแก่นเรื่องเดียวกัน คือ มุ่งเน้นการสอนให้รู้ว่าสังขารเป็นสิ่งไม่เที่ยงแท้ มนุษย์ทุกคนไม่ว่าจะรวยหรือจนเมื่อเกิดมาก็ต้องพบกับความตาย และสิ่งที่ติดตัวไปด้วยนั้นก็แค่บุญกรรมที่ได้ทำไว้ขณะมีชีวิต เมื่อใช้ผลของบุญกรรมหมดแล้วก็ต้องกลับชาติมาเกิดใหม่ เวียนว่ายตายเกิดอยู่เช่นนี้ไม่จบไม่สิ้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นความทุกข์ แต่นิพพานนั้นคือทางแห่งความสุขที่หลุดพ้นแล้วจากสังขารและการเวียนว่ายตายเกิดทั้งปวง เป็นสิ่งที่ประเสริฐอย่างแท้จริง ดังนั้นมนุษย์จึงควรเร่งบำเพ็ญเพียรทำความดีให้มากเพื่อให้ได้ไปสู่นิพพาน

วรรณกรรมกลอนสวดเรื่องพระปรมัตถ์เป็นวรรณกรรมที่มีคุณค่าเด่น ๆ 2 ด้าน คือ 1.ด้านวรรณศิลป์ ซึ่งเด่นทางด้าน การดัดแปลงเนื้อหาจากหลักธรรมมาเป็นวรรณกรรม การเลือกใช้คำที่เรียบง่ายไม่ซับซ้อนเหมาะสำหรับการให้คนทั่วไปอ่าน อีกทั้งยังมีการพรรณนาให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังเกิดจินตนาการหรือมีอารมณ์คล้อยตามไปกับเนื้อเรื่องด้วยการใช้โวหาร ภาพพจน์ และนิทานความเปรียบอื่น ๆ ที่น่าเอาสิ่งทีพบเห็นและเข้าใจได้ในคนทั่วไปมานำเสนอ เช่น เรื่องเต่าตาบอด เรื่องเรือข้ามทะเล เรื่องคนใกล้ตาย เป็นต้น 2.ด้านสังคม ซึ่งสอดแทรกหลักธรรมต่าง ๆ สภาสังคม ความเชื่อ และวัฒนธรรมการเขียนหนังสือของคนในสมัยก่อน ทำให้สามารถศึกษา เปรียบเทียบ หรือมองเห็นพัฒนาการของสังคมนั้นระหว่างสมัยก่อนกับสมัยปัจจุบันได้

การแพร่กระจายของต้นฉบับ นอกจากจะพบว่าต้นฉบับส่วนใหญ่มีอายุอยู่ในสมัยรัชกาลที่ 3 - 5 แล้ว ยังพบว่าแหล่งที่พบต้นฉบับมากที่สุดอยู่ที่ภาคใต้ ถัดมาคือภาคกลาง ภาคตะวันตก และภาคเหนือตามลำดับ ทำให้มีข้อสังเกตว่าวรรณกรรมเรื่องนี้ น่าจะมีที่มาจากภาคใต้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ ที่ศึกษาต้นฉบับกลอนสวดเรื่องพระปรมัตถ์ที่พบในภาคใต้และให้ข้อวินิจฉัยไว้แล้วว่าเป็นเช่นนั้น แต่ประเด็นของสุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ มีความขัดแย้งเล็กน้อยกับต้นฉบับของสำนักหอสมุดแห่งชาติ คือ ต้นฉบับของสำนักหอสมุดแห่งชาติไม่มีเนื้อหาที่บ่งบอกลักษณะทางภาษาและวัฒนธรรมภาคใต้ที่เด่นชัดเหมือนกับต้นฉบับที่สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ ใช้ ทำให้ไม่สามารถสรุปได้ทันทีว่าพระปรมัตถ์เป็นวรรณกรรมภาคใต้จริง อย่างไรก็ตามการศึกษาเรื่องพระปรมัตถ์จากต้นฉบับของสำนักหอสมุดแห่งชาติก็ทำให้สามารถนำเสนอข้อมูลอื่น ๆ ในประเด็นดังกล่าวเพิ่มเติมคือ การพิจารณาจากวรรณกรรมเรื่องอื่น ๆ ที่บันทึกพร้อมกับเรื่องพระปรมัตถ์ไว้ในสมุดไทยเล่มเดียวกัน ส่วนใหญ่ล้วนแต่เป็นวรรณกรรมที่สำคัญและแพร่หลายอย่างมากในท้องถิ่นภาคใต้ รวมไปถึงมีคำบอกเล่าของพุทธศาสนิกชนที่กล่าวไว้ว่าผู้แต่งเรื่องพระปรมัตถ์นี้เป็นคนใต้ในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ประกอบกับการพิจารณาเรื่องแหล่งที่พบต้นฉบับที่พบในภาคใต้เป็นส่วนมาก จึงสรุปได้ว่ามีความเป็นไปได้อย่างมากว่าพระปรมัตถ์เป็นวรรณกรรมภาคใต้จริง ซึ่งสอดคล้องกับข้อวินิจฉัยของสุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์

ทางด้านการใช้สวดอ่าน ถึงแม้ว่าจะพบต้นฉบับสมุดไทยเรื่องพระปรมัตถ์อยู่ทั่วประเทศไทย แต่ก็ยังไม่พบว่ามีการนำเรื่องพระปรมัตถ์มาใช้สวดจริง ๆ ซึ่งสาเหตุหลัก ๆ น่าจะมาจาก

การที่คนไทยนิยมสวดอ่านเรื่องอื่นมากกว่า เช่น พระมาลัย มหาชาติ และกาพย์พระไชยสุริยานอกจากนี้อาจจะเป็นด้วยเรื่องของความเข้าใจว่าวรรณกรรมเรื่องพระปรมัตต์น่าจะอ่านเข้าใจยาก เช่นเดียวกับปรมัตต์ธรรม และเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของตัวเอกสารต้นฉบับซึ่งคนไทยบางคนก็มีความเชื่อว่าเป็นของที่ห้ามแตะต้องจึงทำให้วรรณกรรมเรื่องนี้ไม่เป็นที่สนใจมากนัก

อภิปรายผล

เมื่อเทียบกับงานวิจัยอื่น ๆ ที่ศึกษาวรรณกรรมกลอนสวดเรื่องพระปรมัตต์เช่นเดียวกัน ได้แก่ พระปรมัตต์ฉบับภาคใต้ ของ สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ และพระปรมัตต์ฉบับจังหวัดกาญจนบุรี ของ พ็อน เปรมพันธ์ุ และปริญญา ปันสุวรรณ พบว่าต้นฉบับที่เก่าที่สุดอยู่ที่สำนักหอสมุดแห่งชาติ โดยมีอายุอยู่ใน พ.ศ.2322 ส่วนพระปรมัตต์ฉบับภาคใต้ที่เก่าที่สุดใน พ.ศ.2385 และของจังหวัดกาญจนบุรีอยู่ใน พ.ศ.2400 แต่ทั้งนี้ก็เป็นข้อมูลเฉพาะต้นฉบับที่ใช้ในการวิจัยและเป็นต้นฉบับที่มีการเขียนบอกวันเดือนปีที่สร้างสมุดไทยเท่านั้น ซึ่งอาจจะมิตต้นฉบับที่มีอายุเก่ากว่านี้ก็ได้

จุดที่งานวิจัยฉบับนี้แตกต่างกับงานวิจัยอีก 2 ฉบับ คือ งานวิจัยฉบับนี้ใช้การตรวจสอบชำระวรรณกรรมจากต้นฉบับของสำนักหอสมุดแห่งชาติเป็นหลัก และได้ศึกษาเรื่องที่มาของวรรณกรรม ยุคสมัยที่แต่ง และการแพร่กระจายของวรรณกรรมด้วย โดยอายุวรรณกรรมเรื่องนี้ น่าจะอยู่ในสมัยอยุธยาตอนปลายถึงสมัยรัชกาลที่ 3 อันเป็นช่วงที่วรรณกรรมกลอนสวดมีการแพร่กระจายมากที่สุด ซึ่งวรรณกรรมเรื่องนี้แพร่หลายมากที่สุดในภาคใต้ และแพร่หลายน้อยที่สุดในภาคเหนือ อีกทั้งยังมีวรรณกรรมเรื่องอื่น ๆ ที่บันทึกพร้อมอยู่ในต้นฉบับเรื่องพระปรมัตต์ที่ล้วนแต่เป็นวรรณกรรมที่มีความโดดเด่นหรือมีความสำคัญอยู่ในภาคใต้อย่าง นางโกควดี พระเจ้าเข้านิพพาน และสุบินกุมาร จึงทำให้ตั้งข้อสันนิษฐานได้ว่าวรรณกรรมกลอนสวดเรื่องพระปรมัตต์เป็นวรรณกรรมที่เริ่มแพร่กระจายมาจากภาคใต้ เนื้อหา 3 ประเด็นที่งานวิจัยฉบับนี้ได้เพิ่มเติมขึ้นมาถือเป็นการนำเสนอข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับวรรณกรรมกลอนสวดเรื่องพระปรมัตต์ที่เคยมีผู้ศึกษาไว้แล้วให้ได้ทราบถึงภูมิหลังของวรรณกรรมมากยิ่งขึ้น

ทางด้านเนื้อหาและคุณค่าของวรรณกรรม จากการศึกษาทำให้ทราบว่าเนื้อหาของวรรณกรรมกลอนสวดเรื่องพระปรมัตต์มีการนำเสนอที่แตกต่างจากปรมัตต์ธรรม เนื่องจากการตัดแปลงเนื้อหาจากหลักธรรมมาเป็นวรรณกรรมต้องตัดทอนรายละเอียดที่ยากและซับซ้อนออกไป เพื่อให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังที่เป็นคนทั่วไปสามารถทำความเข้าใจกับเนื้อหาได้ง่าย เนื้อหาเกี่ยวกับปรมัตต์ธรรมจึงเหลือแต่เพียงเรื่องของนิพพาน โดยผู้แต่งเน้นย้ำอยู่เสมอเกี่ยวกับความสำคัญของนิพพานว่าเป็นความสุขที่แท้จริง เพราะนิพพานเป็นเป้าหมายสูงสุดของพุทธศาสนา นอกจากนี้วรรณกรรมเรื่องนี้ยังสอดแทรกไปด้วยหลักธรรมข้ออื่น ๆ อีก เช่น ชั้น 5 ไตรลักษณ์ สิลอกุศลมูล 3 ฯลฯ ซึ่งเป็นหลักธรรมทั่วไปที่ผู้อ่านหรือผู้ฟังน่าจะมีความรู้ความเข้าใจอยู่แล้ว

ดังนั้นเมื่อพิจารณาเนื้อหาเกี่ยวกับหลักธรรมแล้ว อาจกล่าวได้ว่าวรรณกรรมกลอนสวด เรื่องพระปรมาัตม์ก็มีเนื้อหาเช่นเดียวกับวรรณกรรมศาสนาเรื่องอื่น ๆ ที่สอนเรื่องของการทำความดี ละเว้นความชั่ว สวรรค์นรก การเวียนว่ายตายเกิด ความไม่เที่ยงแท้ของสังขาร และนิพพาน

ข้อเสนอแนะ

1. การเปรียบเทียบวรรณกรรมกลอนสวดเรื่องพระปรมาัตม์ระหว่างท้องถิ่น

งานวิจัยฉบับนี้เป็นการศึกษาวรรณกรรมกลอนสวดเรื่องพระปรมาัตม์ เฉพาะของสำนักหอสมุดแห่งชาติ รวมถึงงานวิจัยเรื่องพระปรมาัตม์ฉบับท้องถิ่นอื่น ๆ เช่น พระปรมาัตม์ ฉบับภาคใต้ของสุริวงษ์ พงศ์ไพบูลย์ และพระปรมาัตม์ฉบับจังหวัดกาญจนบุรีของพ็อน เปรมพันธ์ุ และปริญญา ปั้นสุวรรณ ต่างก็เป็นงานวิจัยที่ศึกษาจากต้นฉบับที่พบในท้องถิ่นหรือภูมิภาคนั้น เพียงอย่างเดียว โดยที่ยังไม่มีการศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมเรื่องนี้ระหว่างต้นฉบับ 2 หรือ 3 ภูมิภาค จึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจให้มีการศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมกลอนสวดเรื่องพระปรมาัตม์ ระหว่างภูมิภาคเพื่อหาจุดเหมือน จุดแตกต่าง รวมไปถึงเรื่องที่มาของวรรณกรรมได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

2. การศึกษาเรื่องการใช้สวดอ่าน

ควรมีการลงภาคสนามเพื่อหาว่ามีการนำกลอนสวดเรื่องพระปรมาัตม์มาใช้สวดอ่าน กันจริงในท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่งในประเทศไทยหรือไม่ หรือหากผู้ใดที่มีความรู้หรือข้อมูลเรื่องการใช้สวดอ่านเรื่องพระปรมาัตม์และนำข้อมูลนี้มาเผยแพร่ ก็จะถือว่าเป็นการต่อยอดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ วรรณกรรมเรื่องนี้เพิ่มขึ้นไปอีกขั้น

3. การศึกษาพระปรมาัตม์ที่ประพันธ์ในรูปแบบอื่น ๆ

นอกจากวรรณกรรมเรื่องพระปรมาัตม์ที่ประพันธ์แบบกลอนสวดหรือกาพย์แล้ว ผู้วิจัยพบว่ายังคงมีเรื่องพระปรมาัตม์ที่ประพันธ์ในรูปแบบอื่น ๆ เช่น กลอนแปด และธรรมคดี อีกด้วย ดังนั้นผู้ที่สนใจวรรณกรรมเรื่องนี้อาจทำงานค้นคว้าวิจัยเพิ่มเติมได้จากแหล่งข้อมูลที่กล่าวมา ทั้งการศึกษาเนื้อหาจากแหล่งข้อมูลนั้นเพียงอย่างเดียว หรือการศึกษาเปรียบเทียบกับพระปรมาัตม์ ที่ประพันธ์ด้วยรูปแบบที่ต่างกัน เช่น การเปรียบเทียบเนื้อหาในวรรณกรรมเรื่องพระปรมาัตม์ระหว่าง แบบกาพย์กับกลอน หรือพระปรมาัตม์ที่เป็นวรรณคดีกับธรรมคดี เป็นต้น

นอกจากนี้ที่สำนักหอสมุดแห่งชาติยังมีวรรณกรรมกลอนสวดอีกหลายเรื่อง ที่ยังไม่มีผู้นำมาศึกษาหรือทำงานวิจัย ดังนั้นผู้ที่สนใจวรรณกรรมกลอนสวดสามารถไปค้นหาต้นฉบับ วรรณกรรมเรื่องอื่น ๆ ของสำนักหอสมุดแห่งชาติมาศึกษาและวิเคราะห์ได้ โดยใช้แนวทาง จากงานวิจัยฉบับนี้หรืองานวิจัยฉบับอื่น ๆ ตัวอย่างเช่น กลอนสวดภาคกลาง ของ ตรีศิลป์ บุญจรรยา เป็นต้น

รายการอ้างอิง

หนังสือ

- กรมศิลปากร. (2528). **วรรณกรรมสมัยอยุธยา เล่ม 1**. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- _____. (2529). **พระอภัยมณี**. พิมพ์ครั้งที่ 14. กรุงเทพฯ: องค์การค้ำของคุรุสภา.
- _____. (2542). **สมุดภาพไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา - ฉบับกรุงธนบุรี เล่ม 1**. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- _____. (2548). **คู่มือปฏิบัติงานเกี่ยวกับเอกสารโบราณ**. กรุงเทพฯ: สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร.
- _____. (2555). **สมุดมาลัยและสุบินกลอนสวด**. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- _____. (2556). **แบบอักษรโบราณ ฉบับคู่มือผู้สอน**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร.
- _____. (2560). **ตำนานพระธาตุและตำนานเมืองนครศรีธรรมราช**. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- กรณีการ วิมลเกษม. (2552). **ตำราเรียนอักษรไทยโบราณ**. นนทบุรี: นิติธรรมการพิมพ์.
- กลิ่น คงเหมือนเพชร และชวน เพชรแก้ว. (2548). "พระนิพนธ์านสูตร คำกาพย์." ใน **วรรณกรรมทักษิณ วรรณกรรมคัตสร เล่ม 3**, 89 - 206. ชวน เพชรแก้ว, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.): มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี.
- กุลนรี ราชปรีชา. (2527). "การศึกษาเชิงวิเคราะห์ 'สุบินคำกาพย์'." วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กุสุมา รักษมณี. (2547). "เมืองเทศและชาวเมืองเทศในโลกของสุนทรภู่." **ศิลปวัฒนธรรม** 25, 8 (มิถุนายน): 126 - 130.
- _____. (2556). **การวิจัยวรรณคดี**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- กุลลาบ มัลลิกะมาส. (2543). **วรรณคดีวิจารณ์**. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- จุไรรัตน์ ลักษณะศิริ. (2551). **จากลายสือไทยสู่อักษรไทย**. กรุงเทพฯ: แอคทีฟ พรินท์.
- ชฎาลักษณ์ สรรพานิช. (2524). "พระมาลัย : การศึกษาเชิงวิเคราะห์." วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจารึกภาษาไทย ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

- ชัยวุฒิ พิชะกุล. (2548). "นางโศควดี คำกาพย์." ใน **วรรณกรรมทักษิณ วรรณกรรมคัตสรร เล่ม 1**, 121 - 198. ชวน เพชรแก้ว, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.): มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี.
- ณัฐวุฒิ สุทธิสงคราม. (2522). **วรรณกรรมปักษ์ใต้**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พิมพ์เนศ.
- ตรีศิลป์ บุญขจร. (2542). **นวนิยายกับสังคมไทย**. กรุงเทพฯ: โครงการตำราคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย.
- _____. (2547). **กลอนสวดภาคกลาง**. กรุงเทพฯ: ศูนย์หนังสือแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เดือน พรหมเมศ. (2548). "จิตทกumar คำกาพย์." ใน **วรรณกรรมทักษิณ วรรณกรรมคัตสรร เล่ม 4**, 77 - 152. ชวน เพชรแก้ว, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.): มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี.
- ทรงวิทย์ แก้วศรี. (2536). **คัมภีร์พระพุทธศาสนา**. ม.ป.ท.
- ธวัช ปุณโณทก. (2525). **วรรณกรรมท้องถิ่น**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ธัญญาภรณ์ ภูทอง. (2544). "ศึกษาวิเคราะห์ห่มหาชาติกลอนสวด ฉบับวัดกลางวรวิหาร จังหวัดสมุทรปราการ." วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยศึกษา มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- บุษกร บิณฑสันต์. (2554). **ดนตรีภาคใต้ : ศิลปิน การถ่ายทอดความรู้ พิธีกรรมและความเชื่อ**. กรุงเทพฯ สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประสิทธิ์ กาพย์กลอน. (2518). **การเขียนภาคปฏิบัติ**. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- พรวิมล แสงทับ. (2547). **บรรณนิทัศน์เอกสารตัวเขียน หมวดวรรณคดี หมู่กลอนสวด เล่ม 1 อักษร ก - ป**. ม.ป.ท.
- พระคันธสาราภิวังศ์, ผู้แปล. (2552). **พระอภิธัมมัตถสังคหะและปรมัตถ์ทีปนี**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2546). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ: เอส. อาร์. พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์.
- พระอธิการพรหมมาศ ธีรภทฺโท. (2549). **ปรมัตถธรรม 4**. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสัทธัมมโชติ กะ.
- พื่อน เปรมพันธุ์ และปริญญา ปั่นสุวรรณ. (2556). **ปรมัตถ์กลอนสวด : วรรณกรรมท้องถิ่นกาญจนบุรี บริทรศน์**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่มที่ 19 พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ 11 สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- รวีพิมพ์ สมจิตร์. (2544). "การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมกลอนสวดเรื่อง 'นางโกลกตี'." วิทยานิพนธ์
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา.
- รังสรรค์ นัยพรม. (2557). "บทพรรณนิต์ศน์การวิจัยวรรณคดี." **วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี** 5, 1 (มกราคม - มิถุนายน): 172- 178.
- รัตน์ชัย ปรีชาพงศ์กิจ. (2552). "การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมกลอนสวดเรื่องสมุทรโคดม."
วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจารึกภาษาไทย ภาควิชาภาษา
ตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2544). **พจนานุกรมศัพท์วรรณคดีไทย สมัยอยุธยา โคลงยวนพ่าย**. กรุงเทพฯ:
ราชบัณฑิตยสถาน.
- _____. (2556). **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554**. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- วินัย ภูระหงษ์. (2544). **หนังสือเรียนภาษาไทย รายวิชา ท 043 การแต่งคำประพันธ์**. พิมพ์ครั้งที่ 2.
กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- สมชัย ศรีนอก. (2546). **วรรณกรรมกับสังคมไทย**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สรรพกิจโกศล (โกวิท ปัทมะสุนทร), ชุน. (2559). **ลักษณะทิวทัศน์แห่งปรมัตถธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 3.
กรุงเทพฯ: รุ่งเรืองวิริยะพัฒนาโรงพิมพ์.
- สวาท เหล่าอูด, บรรณาธิการ. (2549). **ชื่อเรื่องและชื่อแบบฉบับหนังสือตัวเขียนทางพระพุทธศาสนา**.
กรุงเทพฯ: สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร.
- สิทธา พิณีภูวดล. (2516). **วรรณกรรมสุโขทัย**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, บรรณาธิการ. (2542). **สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม 12**. กรุงเทพฯ:
มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.
- _____. (2548). "พระปรมัตถธรรม คำกาพย์ ฉบับชำระ." ใน **วรรณกรรมทักษิณ วรรณกรรมคัต
สรร เล่ม 1**, 261 - 426. ชวน เพชรแก้ว, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุน
สนับสนุนการวิจัย (สกว.): มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี.
- โสภี สุขเกษม. (2535). "การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมกลอนสวดเรื่องณรงค์จิตรชาตก." วิทยานิพนธ์
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจารึกภาษาไทย ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิต
วิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- อภิขญา แก้วอุทัย และจอมขวัญ สุทธินนท์. (2556). "วรรณกรรมสุบินกุมาร : การศึกษาเชิง
เปรียบเทียบ." **วารสารศิลปศาสตร์** 5, 1 (มกราคม - มิถุนายน): 35 - 48.
- อุปกิตศิลปสาร (นิ่ม กาญจนาชีวะ), พระยา. (2533). **หลักภาษาไทย อักษรวิธี วจิวิภาค วากยสัมพันธ์
ฉันทลักษณ์**. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

เอกสารสมุดไทยหมวดวรรณคดีเรื่องพระปรมาภิไธย

- "ปรมาภิไธย." (ม.ป.ป.). หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เส้นดินสอ. เลขที่ 271. สำนักหอสมุดแห่งชาติ.
- "ปรมาภิไธย." (ม.ป.ป.). หนังสือสมุดไทยขาว. อักษรไทย. ภาษาไทย. เส้นหมึก. เลขที่ 272. สำนักหอสมุดแห่งชาติ.
- "ปรมาภิไธย." (ม.ป.ป.). หนังสือสมุดไทยขาว. อักษรไทย. ภาษาไทย. เส้นหมึก. เลขที่ 273. สำนักหอสมุดแห่งชาติ.
- แม่เทศจำง. (2402). "บรมมหาราชวัง." หนังสือสมุดไทยขาว. อักษรไทย. ภาษาไทย. เส้นหมึก. เลขที่ 274. สำนักหอสมุดแห่งชาติ.
- "ปรมาภิไธย." (ม.ป.ป.). หนังสือสมุดไทยขาว. อักษรไทย. ภาษาไทย. เส้นรงค์ (หมึก, สีน้ำยา). เลขที่ 275. สำนักหอสมุดแห่งชาติ.
- "ปรมาภิไธย." (ม.ป.ป.). หนังสือสมุดไทยขาว. อักษรไทย. ภาษาไทย. เส้นดินสอ. เลขที่ 276. สำนักหอสมุดแห่งชาติ.
- "พระบรมมหาราชวัง." (ม.ป.ป.). หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เส้นหลอด. เลขที่ 277. สำนักหอสมุดแห่งชาติ.
- "ปรมาภิไธย." (ม.ป.ป.). หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เส้นดินสอ. เลขที่ 278. สำนักหอสมุดแห่งชาติ.
- นายมาบัณฑิต. (ม.ป.ป.). "ปรมาภิไธย." หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เส้นหมึก. เลขที่ 279. สำนักหอสมุดแห่งชาติ.
- "ปรมาภิไธย." (ม.ป.ป.). หนังสือสมุดไทยขาว. อักษรไทย. ภาษาไทย. เส้นหมึก. เลขที่ 280. สำนักหอสมุดแห่งชาติ.
- "ปรมาภิไธย." (ม.ป.ป.). หนังสือสมุดไทยขาว. อักษรไทย. ภาษาไทย. เส้นหมึก. เลขที่ 281. สำนักหอสมุดแห่งชาติ.
- พระเจ้ามหาจักร. (2378). "ปรมาภิไธย." หนังสือสมุดไทยขาว. อักษรไทย. ภาษาไทย. เส้นหมึก. เลขที่ 282. สำนักหอสมุดแห่งชาติ.
- "ปรมาภิไธย." (2322). หนังสือสมุดไทยขาว. เส้นหมึก. ภาษาไทย. อักษรไทย. เลขที่ 283. สำนักหอสมุดแห่งชาติ.
- "ปรมาภิไธย." (ม.ป.ป.). หนังสือสมุดไทยขาว. อักษรไทย. ภาษาไทย. เส้นหมึก. เลขที่ 284. สำนักหอสมุดแห่งชาติ.

- คุณอยู่ วัดชนะสงคราม. (2426). "ปรมัตถ์." หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เส้นหรรดล.
เลขที่ 285. สำนักหอสมุดแห่งชาติ.
- "ปรมัตถ์." (ม.ป.ป.). หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เส้นหรรดล. เลขที่ 286. สำนักหอสมุด
แห่งชาติ.
- "ปรมัตถ์." (ม.ป.ป.). หนังสือสมุดไทยขาว. อักษรไทย. ภาษาไทย. เส้นหมึก. เลขที่ 287. สำนักหอสมุด
แห่งชาติ.
- "บรมัทจบบริบูรณ." (ม.ป.ป.). หนังสือสมุดไทยขาว. อักษรไทย. ภาษาไทย. เส้นหมึก. บรมัทจบบริบูรณ
เลขที่ 288. สำนักหอสมุดแห่งชาติ.
- สมิบุญ. (2427). "พระบรมมัต ทรางไวยสำร้พระสาศหน้านิพการณะปัจจะโยโหตุ." หนังสือสมุดไทยขาว.
เส้นหมึก. ภาษาไทย. อักษรไทย. เลขที่ 289. สำนักหอสมุดแห่งชาติ.
- "ปรมัตถ์." (ม.ป.ป.). หนังสือสมุดไทยขาว. อักษรไทย. ภาษาไทย. เส้นดินสอ. เลขที่ 290. สำนักหอสมุด
แห่งชาติ.
- นายทอง. (2434). "ปรมัตถ์." หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เส้นรงค์ (ดินสอ, หรรดล).
เลขที่ 291. สำนักหอสมุดแห่งชาติ.
- "พระบรมมัต." (ม.ป.ป.). หนังสือสมุดไทยขาว. อักษรไทย - ขอม. ภาษาไทย - บาลี. เส้นหมึก. เลขที่ 292.
สำนักหอสมุดแห่งชาติ.
- มหาจันทสุวรรณ. (ม.ป.ป.). "ปรมัตถ์." หนังสือสมุดไทยขาว. อักษรไทย. ภาษาไทย. เส้นหมึก. เลขที่
294. สำนักหอสมุดแห่งชาติ.
- นายเกด. (2414). "บอมัตเรม 1." หนังสือสมุดไทยขาว. อักษรไทย. ภาษาไทย. เส้นหมึก. เลขที่ 295.
สำนักหอสมุดแห่งชาติ.
- "ปรมัทธู." (ม.ป.ป.). หนังสือสมุดไทยดำ. เส้นดินสอ. ภาษาไทย. อักษรไทย. เลขที่ 296. สำนักหอสมุด
แห่งชาติ.
- "ประมัตศ." (ม.ป.ป.). หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เส้นดินสอ. เลขที่ 297. สำนักหอสมุด
แห่งชาติ.
- "พระบอระมัต." (ม.ป.ป.). หนังสือสมุดไทยขาว. อักษรไทย. ภาษาไทย. เส้นหมึก. เลขที่ 298.
สำนักหอสมุดแห่งชาติ.
- "พระบอระมัต." (ม.ป.ป.). หนังสือสมุดไทยขาว. อักษรไทย. ภาษาไทย. เส้นหมึก. เลขที่ 347.
สำนักหอสมุดแห่งชาติ.
- "พระบอระมัต ฉบัพเดิม." (ม.ป.ป.). หนังสือสมุดไทยขาว. อักษรไทย. ภาษาไทย. เส้นหมึก. เลขที่ 445.
สำนักหอสมุดแห่งชาติ.

เอกสารสมุดไทยหมวดวรรณคดีเรื่องอื่น ๆ

"นางโศภะวดี ทานเอ๋ย." (ม.ป.ป.). หนังสือสมุดไทยขาว. อักษรไทย. ภาษาไทย. เส้นหมึก. เลขที่ 194.
สำนักหอสมุดแห่งชาติ.

"นางโศภะวดี." (ม.ป.ป.). หนังสือสมุดไทยขาว. อักษรไทย. ภาษาไทย. เส้นหมึก. เลขที่ 195.
สำนักหอสมุดแห่งชาติ.

"สังข์ศิลป์ชัย." (ม.ป.ป.). หนังสือสมุดไทยขาว. อักษรไทย. ภาษาไทย. เส้นหมึก. พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ
แพรง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา.

"สุวรรณลอยล่อง." (ม.ป.ป.). หนังสือสมุดไทยขาว. อักษรไทย. ภาษาไทย. เส้นหมึก. พิพิธภัณฑสถาน
บ้านแพรง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา.

"หนังสือเจ้าโศภะวดีนทาร์ทั้งหลายเอ๋ย." (ม.ป.ป.). หนังสือสมุดไทยขาว. อักษรไทย. ภาษาไทย. เส้น
หมึก. เลขที่ 299. สำนักหอสมุดแห่งชาติ.

เอกสารสมุดไทยหมวดธรรมคดี

"ปรมัตถธรรม." (ม.ป.ป.). หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย - บาลี. เส้นทรดาล. เลขที่ 58.
สำนักหอสมุดแห่งชาติ.

"ปรมัตถธรรม." (ม.ป.ป.). หนังสือสมุดไทยขาว. อักษรไทย. ภาษาไทย - บาลี. เส้นหมึก. เลขที่ 59.
สำนักหอสมุดแห่งชาติ.

"ปริศนาธรรม." (ม.ป.ป.). หนังสือสมุดไทยขาว. อักษรขอม. ภาษาไทย - บาลี. เส้นหมึก. วัดเสนาบุช
รังสรรค์ จังหวัดพังงา.

เอกสารสมุดไทยหมวดตำราภาพ

"แผนที่เมืองนครศรีธรรมราช." (ม.ป.ป.). หนังสือสมุดไทยขาว. อักษรไทย - ขอม. ภาษาไทย - บาลี. เส้น
รงค์ (หมึก, สี, ดินสอ). เลขที่ 3. สำนักหอสมุดแห่งชาติ.

เอกสารสมุดไทยหมวดอักษรศาสตร์

"พจนมมาลา เล่ม 1." (ม.ป.ป.). หนังสือสมุดไทยขาว. อักษรไทย. ภาษาไทย. เส้นหมึก. วัดหนองโพ
จังหวัดนครสวรรค์.

สัมภาษณ์

ก่องแก้ว วีระประจักษ์. (2559). ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านภาษาโบราณ. สัมภาษณ์, 16 กุมภาพันธ์.

ชวน เพชรแก้ว. (2559). เมธีวิจัยอาวุโส. สัมภาษณ์, 25 เมษายน.

เทิม มีเต็ม. (2560). ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านภาษาโบราณ. สัมภาษณ์, 22 กุมภาพันธ์.

พิมพ์พรรณ ไพบูลย์หวังเจริญ. (2558). ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านภาษาโบราณ. สัมภาษณ์, 28 ธันวาคม.

ยุวเรศ วุทธิรพล. (2559). นักภาษาโบราณชำนาญการ. สัมภาษณ์, 11 พฤศจิกายน.
วินัย เภาเสน. (2559). นักภาษาโบราณชำนาญการ. สัมภาษณ์, 27 พฤษภาคม.

ภาคผนวก

คำอธิบาย

1. ภาคผนวกนี้ได้จากการตรวจสอบชำระต้นฉบับวรรณกรรมกลอนสวดเรื่องพระปรมาภิไธยของสำนักหอสมุดแห่งชาติทั้ง 2 ส่วนวน คือ ส่วนวนความเก่า และส่วนวนความใหม่
2. เลขที่ใช้กำกับลำดับของบทประพันธ์ เป็นสิ่งที่ผู้วิจัยได้กำหนดขึ้นเองจากการชำระต้นฉบับเพื่อใช้ในงานวิจัยนี้เท่านั้น ซึ่งจะไม่ตรงกับลำดับบทประพันธ์ในงานของนักวิจัยท่านอื่น ๆ
3. ส่วนวนความเก่า จะยึดบทประพันธ์จากสมุดไทยเลขที่ 279 เป็นหลัก เนื่องจากมีความสมบูรณ์ของเนื้อหามากที่สุด แต่ถ้าหากคำหรือวรรคใดในฉบับเลขที่ 279 ขาดหายไป มีความหมายไม่ชัดเจน หรือมีคำที่ไม่ตรงกันกับต้นฉบับอื่น ๆ หากต้นฉบับที่เปรียบเทียบมีคำที่เหมาะสมกว่า ก็จะยึดบทประพันธ์จากต้นฉบับนั้น ๆ โดยจะใส่บทประพันธ์ที่มีความสมบูรณ์กว่าแทนลงไปด้วยอักษรตัวเอียง และให้คำอธิบายไว้ในเชิงอรรถ
4. ต้นฉบับพระปรมาภิไธยส่วนวนความใหม่หลาย ๆ เล่มมีบทประพันธ์หลัก ๆ ที่คล้ายกัน แต่ปัญหาคือต้นฉบับพระปรมาภิไธยส่วนวนนี้แต่ละเล่มมีการลำดับบทประพันธ์สลับกันไปมาไม่ตรงกัน บทประพันธ์หนึ่งอาจอยู่ต้นเล่มของสมุดไทยเล่มแรกแต่อยู่ท้ายเล่มของสมุดไทยเล่มที่สอง บางเล่มอาจตัดเนื้อความให้จบก่อน แต่ในเล่มอื่น ๆ ยังมีเนื้อหาต่อจากนั้นไปอีก หรือบางเล่มเพิ่มเติมบทประพันธ์ตามความคิดและสำนวนของผู้สร้างเอง ทำให้ไม่สามารถเลือกต้นฉบับหลักที่จะใช้ได้อย่างสมบูรณ์ ต่างกับพระปรมาภิไธยส่วนวนความเก่าที่มีบทประพันธ์และการลำดับความตรงกันเกือบทั้งหมดทำให้ง่ายต่อการเปรียบเทียบ เพราะฉะนั้นภาคผนวกของพระปรมาภิไธยส่วนวนความใหม่นี้จะยึดบทประพันธ์จากต้นฉบับเลขที่ 298 ซึ่งมีเนื้อหาสมบูรณ์ที่สุดเป็นหลักก่อน และใช้ต้นฉบับเล่มอื่น ๆ ที่มีความใกล้เคียงกันได้แก่ ต้นฉบับเลขที่ 275, 285, 288, 295 และ 445 ในการเปรียบเทียบและใช้เป็นหลักต่อไป โดยจะใส่บทประพันธ์ที่มีความสมบูรณ์กว่าแทนลงไปด้วยอักษรตัวเอียง และให้คำอธิบายไว้ในเชิงอรรถเช่นเดียวกับส่วนวนความเก่า
5. หลังจากตรวจสอบชำระต้นฉบับเล่มต่าง ๆ มาเป็นภาคผนวกแล้ว หากยังมีบทประพันธ์คำใดหรือวรรคใดขาดหายไป จะแทนส่วนที่ไม่สมบูรณ์นั้นด้วยเครื่องหมาย “...”

วรรณกรรมกลอนสวด เรื่อง พระปรมัตถ์ สำนวนความเก่า

1 ¹	๑ นโมข้าจะไหว้พระพุทธ นมข้าคือบูชา	อันบริสุทธิ์ด้วยศีลา ในเกศาถวายมนี
2	๑ นิ้วมือข้าทั้งสอง ประนมกรอัญชูลี	คือเทียนทองถวายด้วยดี เหนือเกศให้ไหว้ศาลดา
3	๑ ข้าไหว้ทั้งพระธรรม จากโอษฐ์พระศาลดา	อันเลิศล้ำคณนา ใครจักมาเปรียบปูนปาน
4	๑ ข้าไหว้ทั้งพระสงฆ์ รู้ธรรมใครจะปาน	เลิศพระองค์ขอปริญาณ จะเทียมทานพระสงฆ์มา
5	๑ พระเจ้าคือดวงแก้ว แก้วโตมहिมา	อันเลิศแก้วในโลกา ต่ำใต้ฟ้าบ่เทียมทาน
6	๑ บังเลาดวงหนึ่งมี ของท้าวผู้ทรงธรรม	ขอโกสิย์พันอธรรม จักรพรรดิราชา
7	๑ พรารณาเอาอันใด แก้วนั้นมีฤทธา	ย่อมจะได้ตั้งจินดา จะมีมาแต่แห่งใด
8	๑ แก้วหนึ่งก็เชี่ยวชาญ นาคาผู้เลิศไกร	อยู่บาดาลเมืองต่ำใต้ เอาสิ่งใดตั้งพรารณา
9	๑ แก้วหนึ่งมีฤทธิ แก้วหนึ่งมีฤทธา	ของโกสิย์ดาวดิงสา แก้วใดนาบ่เทียมทัน
10	๑ แก้วทั้งสามดวงนี้ แก้วใครไม่เทียมทัน	มีฤทธิมากอนันต์ เปรียบแก้วนั้นก็ไม่มี
11	๑ เทวาเอามาเทียบ แก้วทั้งสามดวงนี้	เอามาเปรียบชินสีห์ บ่ได้มีเหมือนศาลดา
12	๑ พระเจ้าคนล้ำเลิศ สมบัติมนุษยสา	ให้บังเกิดผลพุนมา มีคาถามาสั่งสอน
13	๑ พระเจ้าคือดวงแก้ว เป็นบุญยิ่งหนักหนา	อันเลิศแล้วมहिมา ขอเดชะจำเริญผล

¹ ตั้งแต่บทที่ 1 - 23 ปรากฏในต้นฉบับเลขที่ 274 และ 277 แต่ไม่ปรากฏในต้นฉบับเลขที่ 279

- 14   ๑ แก่ข้าผู้บุญน้อย   เป็นข้าช้อยของทศพล
แปลธรรมยากแปลกปน   คำทศพลแปลออกมา
- 15   ๑ ข้าไหว้ทั้งพระธรรม   อันเลิศล้ำกว่าโลกา
จากโอษฐ์พระศาสดา   แล้วเทศนาที่ไพโรจน์
- 16   ๑ พระเจ้านิพพานแล้ว   พระธรรมแก้วไว้ให้โปรด
ฝูงสัตว์เขานิโรธ   พระธรรมโปรดทั่วทุกสถาน
- 17   ๑ พระธรรมคือดวงแก้ว   อันเลิศแล้วทุกประการ
ขอเดชะภูยาพาน   แก่ข้าน้อยผู้แปลธรรม
- 18   ๑ ข้าไหว้ทั้งพระสงฆ์   เลิศพระองค์อรหันต์
ตัดบาปอันพัวพัน   ให้ขาดแล้วทุกพระองค์
- 19   ๑ นิ้วมือข้าคือเทียน   ตั้งเหนือเศียรไหว้พระสงฆ์
ตั้งจิตรจำนง   ดำรงแก้วจะแปลธรรม
- 20   ๑ ข้าไหว้ทั้งครูสอน   ข้ายกอรอภิวินท์
สั่งสอนข้าทุกอัน   ให้สับพระคาถา
- 21   ๑ พระธรรมประเสริฐนัก   ครูสอนสรรพนาถา
ปัญญาข้าสามารถ   ครูสอนว่ามาลีมกาย
- 22   ๑ ปัญญาข้าโศกเขลา   รำเรียนเล่าบ่นแทบตาย
ได้แล้วมาลีมกาย   เห็นวุ่นวายนี้หนักหนา
- 23   ๑ ข้าไหว้พระเถระเจ้า   อันปกเกล้าแลเกศา
ไหว้ธรรมพระคาถา   โปรดหัวข้าผู้คนหลง

๑ 28 ๑

- 24   ๑ ข้าไหว้ทั้งสาม   คำพระพุทธองค์
ข้าขอทำตาม   บให้ไหลหลง
พระสั่งสอนสัตว์   ตั้งต่อภักดี
ข้าพระจำนง
- 25   ๑ ขอทำตามอรรถ   สรรเพชญ์มุนี
ข้าขอปรนนิบัติ   เพียงเท่าเกศี
อย่าได้หลงไหล   ศรัทธาเหตุหรรษ
- จงบังเกิดมี

26	ขอน่ายขอนี่ สิ่งใดประเสริฐอันร้าย อย่าเกิดในครรรภ์	๑ ทิฐิอย่ามี ทุกเมื่อเชื่อวัน อย่าได้สำคัญ กราบทำววายชนม์
27	จึงให้บังเกิด สิ่งใดอันร้าย จึงเกิดกุศล	๑ สิ่งใดประเสริฐ มีในใจตน อย่าทำอลวน โดยดูจใจบอง
28	สังขารวัตร ² แม้นปฏิสนธิ ยามาตาวตังส์	๑ จงพ้นจากสัตว์ โลภียหวงหิง เล่ห์กลพลันถึง เป็นที่อาศัย
29	จะสร้างสมไว้ จงขออย่าผิด อย่าให้หลงไหล	๑ ชาตินี้ขอได้ ให้เป็นกำไร สิ่งกิจพระวินัย ดุจคนสาธารณ ³
30	รู้รักษาตัว เร่งดำรงจิต รั่วฟังถึงการ	๑ รู้อายุรู้กลัว อย่าคบคนพาล เร่งคิดเร่งอ่าน อันเป็นกุศล
31	รั่วฟังถึงทุกซ ⁴ ตั้งจิตคิดชอบ จะได้เอาตน	๑ ยามเมื่อมีสุข อย่าให้อลวน ให้เป็นกุศล พ้นจากสงสาร

² จาก 274 ส่วน 279 ใช้ว่า “ในขารวัตร”

³ จาก 274 และ 277 ส่วน 279 ใช้ว่า “ดุจคนขอทาน”

⁴ จาก 277 ไม่ปรากฏใน 279

32	<p>อย่าดูเยี่ยงคน แม้นคิดว่าชอบ ไม่ฟังอาจารย์</p>	<p>๑ คิดอย่ามีตมณ อันใจسامานย์ ถือเอาเป็นการ ฟังแต่ใจเอง</p>
33	<p>แม้นคิดแม้นเพี้ยน ทั้งนี่ย่อมกรรม เราท่านเร่งเกรงกลัว</p>	<p>๑ คิดแต่เปียดเบียน บ่ได้กลัวเกรง ทำใส่ตนเอง อย่าถือโลโลก</p>
34	<p>ข่มเหงคนยาก ไม่คิดอนิจจัง ทั้งนี่ย่อมโมโห</p>	<p>๑ โลโลกมักมาก ด้วยใจโทโส ทุกขังพุทโธ อย่าควรสรรเสริญ</p>
35	<p>ไม่ฟังคำพระ สิ่งใดอันผิด เหมือนหลับตาเดิน</p>	<p>๑ คนพาลพาละ บ่ห่อนจำเริญ รู้แล้วทำเมิน บ่เห็นหนทาง</p>
36	<p>บรู๋หนักเบา⁵ รู้แล้วว่าบาป บ่เห็นหนทาง</p>	<p>๑ เกิดมาอับเฉา เป็นคนอับปาง ทำหยาบบ่วง พระเจ้าเสด็จไป</p>
37	<p>เป็นทางปรมัตถ์ แต่งไว้ทั้งมวล จงจำเอาไว้</p>	<p>๑ พระสั่งสอนสัตว์ อันเป็นพิสมัย เป็นนวลตัวใหญ่ ใส่เกศเกศา</p>
38	<p>อย่าได้ดูเบา เอาใจสอนจิต ให้เกิดปัญญา</p>	<p>๑ ฟังพระธรรมพระเจ้า จงมีศรัทธา ถวายมิสบูชา เดชะพระธรรม</p>

⁵ จาก 277 ส่วน 279 ใช้ว่า “บรู๋หนักหนา”

39	<p>ละม่อมละไม รสสิ่งใดเลย ฟังแล้วเร่งจำ</p>	<p>๑ พระธรรมท่านไซ ทุกสิ่งทุกอัน จะเหมือนรสพระธรรม ด้วยใจศรัทธา</p>
40	<p>เป็นที่อาศัย พระเจ้าเทศนา ฟังเจ็ดคัมภีร์</p>	<p>๑ พระธรรมพิสมัย สมเด็จจุมณี กล่าวเป็นบาลี จบแล้วบริบูรณ์</p>
41	<p>ประเสริฐกว่าแก้ว สิ่งนี้ประเสริฐ มีคุณหนักหนา</p>	<p>๑ พระเลือกสรรแล้ว แต่พระกุศลา คือยอดธรรมา แก่เราทั้งหลาย</p>
42	<p>ท่านปลงตามอรรถ คนใครู้ฟัง พันจตุรabay</p>	<p>๑ พระธรรมปรมัตถ์ เป็นคำบรรยาย⁶ พันจากนรกาย⁷ ด้วยฟังคาถา</p>
43	<p>รสพระธรรมเจ้า ถือเอาเป็นกิจ เอาพระธรรมมา</p>	<p>๑ ฟังแล้วจำเอา ไว้ในเกศา ถวายมิสบูชา ไว้สั่งสอนตัว</p>
44	<p>บ่ได้เห็นบาป ยอกรประนม จะได้รอดตัว</p>	<p>๑ หญิงชายสุภาพ ฟังแล้วเกรงกลัว บังคมเหนือหัว ที่นั่นบริบูรณ์</p>
45	<p>เอาธรรมปรมัตถ์ ประเสริฐเลิศแล้ว เพราะนักบริบูรณ์</p>	<p>๑ พระเจ้าโปรดสัตว์ ไว้แล้วมากมุล พระแก้วบัณฑูร ได้ความรำพึง</p>

⁶ จาก 274 ส่วน 279 ใช้ว่า “เป็นคำวรรณาน”

⁷ จาก 274 ส่วน 279 ใช้ว่า “พันจากนรกานต์”

46	ชักชวนเพื่อนกัน ครั้นดับสังข หุหนวกหุตึง	๑ ลางคนฟังธรรม เจรจาอ้ออึง เกิดมาบ่หึง เป็นคนอัปรีย
47	เป็นคนสำเสีย ท่านเกลียดท่านกลัว เพราะบาปยาอี	๑ เกิดมาง่อยเปลี้ย ท่านไม่ว่าดี เขาก็เอาตัวหนี เห็นแล้วพันตา
48	ตั้งใจอย่าเขา รับเอาไถยธรรม ^๘ ไม่เสียทีมา	๑ ฟังธรรมพระเจ้า ระวังกายเอา ไว้ในเกศา ฟังแล้วจำเอา
49	นับว่าบัณฑิต ตรีบฟังเอาอรรถ รสธรรมพระเจ้า	๑ รู้ฟังตามกิจ ไซ้คนมัวเมา ปรมัตถ์พรายเพรา ยิงรสอาหาร
50	ฟังพระอุปเทศ พระเจ้าไขออก สมเด็จพระศรีอารี	๑ อย่าดูบังเหตุ พระผู้ทรงญาณ เป็นทางนิรพาน โปรดเราทั้งหลาย
51	ทัวทั้งไตรวิภู ^๙ รอดพ้นจากทุกข์ คุณพระฤสาช	๑ พระเจ้าโปรดสัตว์ โลภีย่มากมาย ได้สนุกสบาย ยกไว้เหนือหัว

^๘ ไถยธรรม หมายถึง ธรรมอันควรเรียนรู้, สิ่งที่ควรรู้ควรเข้าใจ (พระธรรมปิฎก, 2546: 51)

^๙ จาก 277 ส่วน 279 ใช้ว่า “ทัวทั้งต่ำใต้”

52	<p>ทั้งหญิงทั้งชาย ครั้นค่าเข้านอน ตั้งใจชมชั้ว¹⁰</p>	<p>๑ ผูงคนทั้งหลาย อย่าได้ลืมตัว ยอกรทูนหัว ถวายมิสบูชา</p>
53	<p>ศรัทธาเลื่อมใส เท่านั้นประเสริฐ จงทำบูชา</p>	<p>๑ หญิงชายผู้ใด ในพระศาสนา จงเกิดปัญญา คุณพระทั้งสาม</p>
54	<p>คือปิ่นปกเกล้า มียศมีศักดิ์ คุณพระทั้งสาม</p>	<p>๑ คุณพระเป็นเจ้า รุ่งเรืองดงาม นรลักษณ์มากขาม ยกไว้เหนือหัว¹¹</p>
55	<p>ประเสริฐยิ่งแก้ว ใครรู้โทษผิด รำพึงถึงตัว</p>	<p>๑ ใครถือเอาแล้ว เร่งให้ชมชั้ว คิดแล้วเกรงกลัว คิดเป็นอนิจจา</p>
56	<p>ยังไปไม่พ้น แม้งามดังแก้ว ไอ้อนิจจา</p>	<p>๑ เกิดมาเป็นคน อยู่ในโลกีย์ บ่แคล้วนินทา เพราะว่าโลกีย์</p>
57	<p>อย่าถือตัวเนต¹² เอาชาติกำเนิด คิดจงถ้วนถี่</p>	<p>๑ เร่งคิดสมเพช สำคัญว่าดี เกิดในโลกีย์ รำพึงถึงตัว</p>

¹⁰ จาก 277 ไม่ปรากฏใน 279; ชมชั้ว แปลว่า ชื่นชม, รื่นรมย์ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542: 345)

¹¹ จาก 277 ส่วน 279 ใช้ว่า “อยู่เหนือหัวกล่าว”

¹² เนต หรือ เนตร เป็นคำภาษาถิ่นใต้แปลว่า เปลาตาย, ไร้, ปราศจาก, ไม่ปรากฏ, โดยสิ้นเชิง, ไม่เห็นมี (สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์, 2548: 271)

58	คิดสมประกอบ สอนตัวสอนจิต ที่นั่นจะพัน	๑ สิ่งใดเห็นชอบ ให้เป็นกุศล คิดเห็นชอบกล โลกีย์สงสาร
59	อย่าควรมั่นหมาย จงเร่งชวนชวาย ทำบุญให้ทาน	๑ โลภีฉิบหาย แต่ล้วนกันดาร ให้พันรำคาญ ลุแล้วโดยปอง
60	อาจารย์แจ้ไว้ ใครมีปัญญา จะได้ข้ามคลอง	๑ ศิลทานั้นไซ้ คือดังสำเภาทอง ถือเอาทั้งสอง รอดแล้วถึงฝั่ง
61	จึงได้ไปเกิด แม้ว่าอยู่ลับ ปัญญานั้นขลัง	๑ ปัญญาประเสริฐ อย่าได้ทำกำบัง เห็นลึนเห็นยัง ยิ่งมนตรีทั้งปวง
62	แม้ว่าเทวา เที่ยงแท้ประเสริฐ เทวาทั้งปวง	๑ คนใดศรัทธา ย่อมมาบวงสรวง มาเกิดในทรง ย่อมสมปัญญา
63	แลเห็นทั่วจบ พระผู้อุดม ทั่วทั้งโลกา	๑ แม้นยังไทรภาพ ทั้งสามโลกา ชมแต่ปัญญา บ่มีถึงสอง
64	จงเร่งรำพึง สิ่งใดอันผิด สอนคิดให้ตรง	๑ คนใดคิดถึง โดยใจสมพอง อย่าคิดหม่นหมอง ให้เป็นมงคล

65	จงอย่าประสพ จงให้รู้จัก เห็นไม่เป็นผล	๑ คนพาลอย่าคบ <i>คบคนกุกุศล</i> ¹³ นรลักษณ์เล่ห์กล อย่าควรวินดี
66	แม้นว่าผู้รัก คบด้วยบัณฑิต รู้แจ้งบาลี	๑ เล่นให้รู้จัก อย่าให้เสียที <i>ศิษย์พระมุนี</i> ¹⁴ ได้ฟังจำเอา
67	ฟังให้รู้เรื่อง สิ่งนี้คือยา หายทั้งกำเดา	๑ อย่าทำเป็นเงือง ทิ้งหนักทิ้งเบา ทำให้หายเมา อันเกิดภายใน
68	ทานอุปเทศ ไฟหายร้อนเตือด ยานี้เป็นปัจจัย	๑ ยานี้วิเศษ คือน้ำดับไฟ เลือดลมภายใน จงรู้คุณยา
69	ได้ฟังบ่อยบ่อย เป็นคนใจแข็ง ไม่ฟังคาถา	๑ ลางคนคติน้อย เมื่อไม่นำพา เสียแรงเกิดมา บั้ไต้ยินดี
70	บั้ไต้สุภาพ ถือฝ้ายอกุศล เป็นคนเดียรถีย์	๑ เป็นคนใจพาลใจบาป <i>ต่อศาสนา</i> ¹⁵ <i>ใจตนยินดี</i> ¹⁶ เสียทีเกิดมา

¹³ จาก 277 ส่วน 279 ใช้ว่า “เร่งให้หาให้พบอันใจอกุศล”

¹⁴ จาก 274 และ 277 ส่วน 279 ใช้ว่า “รู้จักพระวินัย”

¹⁵ จาก 274 ส่วน 279 ใช้ว่า “ต่อพระศาสนา”; สืห์ มาจากคำว่า “พระชินสืห์”

¹⁶ จาก 274 ไม่ปรากฏใน 279

71	<p>รู้แต่ลักลอบ บ่ได้ยินดี บาปนั้หนักหนา</p>	<p>๑ เห็นท่านทำชอบ กล่าวร้ายนินทา ในศาสนา คือลักษณะของสงฆ์</p>
72	<p>พระเจ้าไม่เรียก ครั้นดับสังข เพราะใจไม่ตรง</p>	<p>๑ ใครทำดังนี้ ว่าลูกพระองค์ บาปพาดนหลง ต่อพระศาสนา</p>
73	<p>เมื่อไหร่จะได้ เราท่านทั้งหลาย เพราะว่าสังข</p>	<p>๑ ตกอยู่ต่ำได้ กลับคืนขึ้นมา¹⁷ อย่าได้อุเบกขา คือไม่ไกล่ตึง</p>
74	<p>นำทางพาไป เพราะว่าคุณตาย บ่เที่ยงบ่จริง</p>	<p>๑ แม้นว่าน้อยใหญ่ ล้มสิ้นทุกสิ่ง มีทั่วชายหญิง อย่าพึงยินดี</p>
75	<p>จะให้พ้นทุกข์ เร่งสร้างสมภาร ถือเอาขันตี</p>	<p>๑ จะให้เสวยสุข พ้นจากโลกีย์ เพิ่มพระบารมี ไว้เป็นเพื่อนตน</p>
76	<p>พระตถาคต พระสร้างสมภาร จำศีลภาวนา</p>	<p>๑ ขันตีคืออรรถ กล่าวเป็นคาถา ทรมานกายา ตั้งใจชมชัว¹⁸</p>
77	<p>ศีลพระนี้ไซ้ ศีลพระทั้งห้า ให้พ้นทีกล้วย</p>	<p>๑ ใครรักษาได้ ยกไว้เนื้อหัวใจ จะพาเอาตัว พ้นทางกันดาร</p>

¹⁷ จาก 277 ไม่ปรากฏใน 279

¹⁸ จาก 277 ส่วน 279 ใช้ว่า “ตั้งใจชื่น”

78	ให้เอาอย่าละ จะได้ไปเกิด ได้ชมสมภาร	๑ ใครรับศีลพระ ถือเอาเป็นการ พบพระศรีอารีย์ พึงธรรมพระองค์
79	ว่าอย่าแวงเวียน ขอพระเจ้านั้น อย่าให้ข้าหลง ¹⁹	๑ ข้าตั้งความเพียร โดยใจจ้านง ว่าอยู่ในวง ทางพระเสด็จ ²⁰
80	ข้าจะขอรับ ข้าพระรับไว้ คำพระสั่งสอน	๑ เกิดมาอาภัพ เอาคำสั่งสอน จำเริญพระพร ยิ่งกว่าไพฑูรย์
81	ข้าพระพอใจ สอดข้าทั้งสอง เพราะนักรับบริบูรณ์	๑ รุ่งเรืองสุขใส ไถยธรรมทั้งมวล รองรับบัณฑิต ซบซาบกายา
82	ขอพระเจ้าโปรด มั่นพลังมั่นพลาด ขอพระฤสาช	๑ ข้าพระตามสอด พระพันจตุรabay ประมาททั้งหลาย โปรดข้าคนหลง
83	ในที่ประเสริฐ พระสร้างสมภาร ปัญญากล้าคม	๑ ขอได้ไปเกิด ²¹ ต่อพระบรม ให้ทานอุดม ยิ่งกว่าพระขรรค์

¹⁹ จาก 274 และ 277 ส่วน 279 ใช้ว่า “อย่าให้หลงทาง”

²⁰ น่าจะหมายถึง “เสด็จจร”

²¹ จาก 274 ส่วน 279 ใช้ว่า “จึงไปเกิดมา”

84	พระเจ้าให้ทาน เป็นที่สำคัญ พระผู้ทรงธรรม	๑ พระสร้างสมภาร ทุกสิ่งทุกอัน มักทำทุกอัน ²² ยกให้เป็นทาน
85	เป็นที่สมภักดี พระเจ้าบอกไว้ หวังจะเอานิพพาน	๑ ลูกรักเมียรัก คู่สร้างสมภาร ยกให้เป็นทาน เลิศล้ำแดนไตร
86	เป็นที่สนุก ความเป็นความตาย พระเจ้าพอใจ	๑ นิพพานดับทุกข์ พระเจ้าเสด็จไป บ่ได้มีนัย นิพพานยินดี
87	ทำตามบัญญัติ พันบ่วงสงสาร ²³ พันจากไฟริ	๑ ใครได้ปรนนิบัติ แห่งพระศรีอารีย์ จากความโลภภัย ในจตุรabay
88	ได้เป็นต้นทุน ใครมีปัญญา ปัญญาพาไป	๑ ให้ทานทำบุญ บ่เสียบ่หาย ศรีธำรงจนตาย เกิดในสวรรค์
89	รู้กลัวว่าบาป แม้นบาปแต่ก่อน เพราะใจสำคัญ	๑ ด้วยใจสุภาพ ทุกสิ่งทุกอัน บ่ห่อนจะตามทัน หน่วงเอานิรพาน
90	ปัญญาคิดได้ ทำนี้ชอบกิจ รู้สร้างสมภาร	๑ เป็นบุญเพราะใจ จำศีลให้ทาน รู้คิดรู้อ่าน ตามพระอารีย์

²² จาก 277 ไม่ปรากฏใน 279

²³ จาก 274 ส่วน 279 ใช้ว่า “พันบ่วงทั้งสาม”

91	ด้วยใจสุภาพ พระเจ้าท่ามา มีใจยินดี	๑ ให้พ้นจากบาป ต่อพระชินสีห์ ²⁴ ว่าคนหมู่นี้ ต่อพระธรรมมา
92	แม้ว่าหญิงชาย จะได้เกิดสบ ใครไปนิพพาน	๑ พระเจ้าท่านาย เข้าในคายน พบพระศรีอารีย์ ด้วยเสด็จพระองค์
93	แต่งไว้ทุกบท นักปราชญ์บัณฑิต คาถาพระองค์	๑ พระไว้กำหนด คาถาจำนง คิดแล้วจึงปลง ยอมคำสั่งสอน
94	ท่านแต่งไว้แล้ว ใครมีปัญญา ได้ข้ามสาคร	๑ คือตั้งสำเภาแก้ว ให้ข้ามสาคร ฟังคำสั่งสอน รอดด้วยไถยธรรม
95	ไว้ทางปรนนิบัติ พ้นจากสงสาร พ้นจากที่นั้น	๑ พระเจ้าโปรดสัตว์ แก่เราทุกอัน ด้วยความไถยธรรม เป็นสุขสำราญ
96	เลี้ยงแลฝูงคน เห็นสัตว์ทั้งหลาย พระผู้ทรงญาณ	๑ หน่อพระทศพล ทั่วทั้งสงสาร ทนทุกข์หิงนาน โปรดสัตว์ทั้งหลาย
97	สัตว์ในชมพู พระธรรมวิเศษ สอนสัตว์ทั้งหลาย	๑ พระเลี้ยงแลดู เป็นทุกข์มากมา ²⁵ อันรุ่งเรืองฉาย ในภพทั้งสาม

²⁴ จาก 277 ส่วน 279 ใช้ว่า “ต่อศาสนา”

²⁵ จาก 274 และ 277 ส่วน 279 ใช้ว่า “เป็นทุกข์หนักหนา”

104	<p>จะได้ถึงฝั่ง เต่านั้นสำคัญ จะรอดครั้งนี้</p>	<p>๑ เต่านั้นคิดหวัง พันจากนที หมายถึงว่าดี เพราะแอกพาไป²⁹</p>
105	<p>เต่านั้นชื่นชม เต่าว่าแอกนี้ แม้นแอกจมไป</p>	<p>๑ แอกลอยตามลม เพราะได้หายใจ เป็นที่อาศัย บ่ได้เป็นการ</p>
106	<p>ไม้แอกนั้นเล่า เราท่านทั้งหลาย คือเต่าเสียตา</p>	<p>๑ ตัวเราคือเต่า คือพระศาสนา หญิงชายเกิดมา ผุดสพบสำคัญ</p>
107	<p>ประเสริฐเลิศแล้ว คาถาพระเจ้า³¹ พระผู้ทรงธรรม</p>	<p>๑ ศาสนาพระแก้ว ทุกสิ่งทุกอัน³⁰ แต่ล้วนสำคัญ โปรดสัตว์ทุกสถาน</p>
108	<p>ลึกเป็นที่สุด เต่าพบแอกแล้ว เมื่อลมพัดผ่าน</p>	<p>๑ พระมหาสมุทร คือวิภูสงสาร ลอยอยู่ช้านาน จึงลอยถึงฝั่ง</p>
109	<p>เต่านั้นจะจม เดชะลมพัด ลมคือศีล³²</p>	<p>๑ ถ้าไม่ต้องลม อยู่ในกลางวัง ชัดเข้าถึงฝั่ง ระลอกนั้นคือทาน</p>

²⁹ จาก 274 และ 277 ส่วน 279 ใช้ว่า “เพราะแอกพามา”

³⁰ จาก 274 และ 277 ส่วน 279 ใช้ว่า “ทุกอนทุกอน”

³¹ จาก 274 และ 277) ส่วน 279 ใช้ว่า “คำพระเจ้า”

³² จาก 274 ส่วน 279 ใช้ว่า “ลมนั้นคือศีล”

110	พ้นจากทุกขัง นักปราชญ์ว่าฝั่ง จำศีลให้ทาน	๑ ได้ขึ้นถึงฝั่ง พ้นความสงสาร คือตั้งนิพพาน คำบูชาศาสนา
111	ตั้งใจจำนง สมเด็จพระองค์ ไหว้พระศาสนา	๑ ชาวเจ้าพระสงฆ์ ฟังอรรถคาถา ทรงพระกรุณา รุ่งเรืองสุขใส
112	เป็นคำสั่งสอน หลิงชายถ้วนหน้า บุญญาบัดใจ ³⁴	๑ พระไว้แต่ก่อน ละม่อมละไม แน่นว่าตายไป ³³ พบพระศาสนา
113	แจ้งตั้งตามได้ สมเด็จพระองค์ ³⁵ เอาพระธรรมมา	๑ ศาสนาพระไว้ ทัวทั้งโลกา ทรงพระกรุณา สอนสัตว์ทั้งหลาย
114	คือปั้นปกเกล้า ³⁶ พระเจ้าตรัสแล้ว พระผู้ฤๅสาย	๑ ศาสนาเจ้า ทัวทั้งหลิงชาย จึงพุทธทำนาย ไว้ธรรมสั่งสอน
115	ไว้ปรนนิบัติ อย่าทำนอกกิจ จะข้ามสาคร	๑ พระเจ้าบัญญัติ เลิศล้ำบวร ผิดคำสั่งสอน รอดแล้วถึงฝั่ง ³⁷

³³ จาก 274 ส่วน 279 ใช้ว่า “แน่นคนใจบุญ”

³⁴ จาก 274 ส่วน 279 ใช้ว่า “โยประจัยไต่”

³⁵ จาก 274 ส่วน 279 ใช้ว่า “สมเด็จพระบาท”

³⁶ จาก 274 ส่วน 279 ใช้ว่า “คือปกเกล้า”

³⁷ จาก 274 ส่วน 279 ใช้ว่า “รอดแล้วโดยจง”

116	<p>ทั้งหญิงทั้งชาย อย่าได้สนุก อย่าได้คิดหวัง</p>	<p>๑ ผูกสัตว์ทั้งหลาย จงรู้ทุกขัง ย่อมทุกข์กายพลั้ง ทำร้ายโทสา</p>
117	<p>ให้พ้นจากโสด เที่ยวแลให้จบ ได้ฟังคาถา</p>	<p>๑ จงรำพึงโทษ จงเร่งแสวงหา จงพบปัญญา มีผลอุดม</p>
118	<p>ฟังแล้วให้รับ อีกศีลทั้งห้า กัมเกล้าบังคม</p>	<p>๑ ปัญญาประดับ ไตรสรณคมน์ ของพระอุดม สมาทานรับเอา</p>
119	<p>รับไว้กับตัว เดชะรับศีล จะนำเอาตัว</p>	<p>๑ ศีลพนห้า ให้พาบาปบรรเทา ทั้งพระธรรมเจ้า เข้าสู่นิรพาน</p>
120	<p>เป็นที่ยุติหวัง จงเร่งรู้จัก ศีลห้าประการ</p>	<p>๑ ศีลพระทั้งปวง ให้พ้นกันดาร คุณศีลคุณทาน เป็นที่อาศัย</p>
121	<p>ป้มีความทุกข์ ทำบุญให้ทาน มีใจรักใคร่³⁸</p>	<p>๑ จักได้ความสุข ภายนอกภายใน รับศีลพระวินัย ยิ่งทรัพย์เงินทอง</p>
122	<p>ยังที่ประเสริฐ หญิงชายทั้งหลาย บุญสร้างทั้งสอง</p>	<p>๑ ศีลพาไปเกิด ล้าเลิศโดยปอง ตั้งใจสมpong เกิดแล้วตัวเอง</p>

³⁸ จาก 274 และ 277 ส่วน 279 ใช้ว่า “มีน้ำใจรัก”

123	<p>จงฟังอธิบาย ระงับดับจิต ระงับใจเอง</p>	<p>๑ เราทำนั้งหลาย ฟังธรรมอย่าเกรง รู้กลัวรู้เกรง สิ่งนี้เป็นบุญ</p>
124	<p>ปานาติปาตา ผู้ใดถือได้ รู้ปรนนิบัติ</p>	<p>๑ ศีลพระทั้งห้า อย่าได้ฆ่าสัตว์ ทำตามบัญญัติ พระเจ้าสรรเสริญ</p>
125	<p>ถือจงเชี่ยวชาญ สิ่งสิ้นเงินทอง ความฉกความลัก</p>	<p>๑ อทินนาทาน อย่าล่วงอย่าลัก ข้าวของเขารัก อย่าเลียนจะเบียนตัว</p>
126	<p>จงเร่งรักษา ใครทำนอกกิจ ปีได้เกรงกลัว</p>	<p>๑ กาเมสุมิฉฉา อย่าได้เมาเม้า ผิดเมียผิดผัว ขึ้นจิวฉิมพลี</p>
127	<p>เป็นบาปหนักหนา ให้เว้นมฺสา ศีลพระชินสีห์</p>	<p>๑ มุสาวาทา เจรจาพาที เจรจาจงดี อย่าได้ลืมนตบ</p>
128	<p>กล่าวคำมฺสา ไม่คิดชีวิต บาปมาผจญ</p>	<p>๑ เป็นบาปหนักหนา³⁹ เท็จล่อลวงคน⁴⁰ ทำผิดใส่ตน เวรบาเบียนตัว</p>
129	<p>อย่าได้ดูเบา ครั้นเหล่าเข้าปาก ปรู้ว่าตัว</p>	<p>๑ สุราคือเหล่า กินแล้วเมาเม้า อุกอาจไม่กลัว กินน้ำทองแดง</p>

³⁹ จาก 277 ไม่ปรากฏใน 279

⁴⁰ จาก 277 ส่วน 279 ใช้ว่า “เท็จต่อล่อลวง”

130	เป็นคนพาละ จะตกลงไป บาปด้วยใจแข็ง	๑ ไม่ฟังคำพระ บาปนั้นเรียวแรง ในหม้อทองแดง คิดนอกศาสนา
131	ถือเป็นอาจิณ แม่นเอากำเนิด รูปโฉมโสกา	๑ ใครรักษาศีล บ่ได้โคลคลา ท่องเที่ยวไปมา ทุกถึงพึงใจ
132	ทั้งห้าประการ ค้าชุตบแต่ง แม่นอยู่เหนไหน	๑ คุณศีลคุณทาน เป็นที่อาศัย ทุกแห่งที่ไป บุญนั้นรักษา
133	เป็นมรรคเป็นผล รูปงามใจดี ถ้อยคำเจรจา	๑ แม้นเกิดเมืองคน เดชะศีลา มีทั้งปัญญา เพราะนักบริบูรณ์
134	รู้เสียมานะ รูปโฉมงามสรรพ มีทั้งสกุล	๑ ด้วยใจสละ ซึ่งพระบัณชुर มีทรัพย์มากมุล เลิศล้ำแดนไตร
135	รำพึงจินดา หญิงชายถ้วนหน้า ศรัทธาเหลือใจ	๑ ใครมีปัญญา เห็นแจ้งภายใน แม้นว่าคนใด ถึงมรรคถึงผล
136	ศรัทธาแท้จริง พระเจ้าทำนาย ใจอดใจทน	๑ แม้นว่าชายหญิง เชื่อในกุศล ว่าอริยบุคคล ใจนี้ยิ่งโสตา

137	รู้แผ่เมตรี เอ็นดูฝูงเป็ด ทำบุญกรุณา	๑ ใจมากใจดี มีความกรุณา ประเทศภาษา ตั้งใจอิฐฐาน
138	ปัญญานักแก้ มีความเมตตา ทำบุญให้ทาน	๑ รู้ผืนรู้แปล เกิดในสันดาน แก้สัตว์เดรัจฉาน อุทิศส่งไป
139	ทำบุญยกพริบ คิดถึงบิดามารดา ศรัทธาเหลือใจ	๑ ลางคนมีพริบ ตั้งเนื้อตั้งใจ อันท่านตายไป จึงได้อานิสส์
140	ข้าหลังน้ำลง บิดามารดา ข้าทำตามกิจ	๑ ท่ามกลางพระสงฆ์ ขอจงสำเร็จ ทั้งวงศ์พงศ์จิต พระเจ้าสั่งสอน
141	จงข้าฉลาด อย่าได้ทำผิด อยู่ในสั่งสอน	๑ ข้ารับโอวาท ในศีลในพร คิดจงแน่นอน บำเพ็ญศาสนา
142	ได้รู้จักคุณ โกนเกล้าเข้าบวช แทนคุณบิดา	๑ ลางคนใจบุญ ด้วยใจศรัทธา ในพระศาสนา มารดาแห่งตน
143	ดูเทพนิมิต ไปบวชถวาย ได้มรรคได้ผล	๑ ปัญญารู้คิด เข้าใจคน จำเริญกุศล ดูจพระศรีอารีย์ ⁴¹

⁴¹ จาก 277 ส่วน 279 ใช้ว่า “ดูจดังพระองค์”

144	รู้คุณมารดา ความมีเมตตา เลี้ยงดูด้วยดี	๑ คนใดศรัทธา ตั้งต่อภักดี กรุณาปราณี ผู้มีบิได้แค่นเคือง
145	บิได้เสียที ทำตามบัญญัติ ปัญญารุ่งเรือง	๑ เกิดในโลเกีย ปัญญารุ่งเรือง ปรนนิบัติเนื่องเนื่อง เกิดในตัวเอง
146	ทำผิดใส่ตัว เป็นคนฉโก ฟังแต่ใจเอง	๑ ลางคนมีตมัว บกลัวบเกรง โลเลโงงเฉง บฟังท่านสอน
147	บิได้ฟังคำ เจรจาสามทาว บฟังคำสอน	๑ เป็นคนโกลา ท่านไว้แต่ก่อน กล่าวให้อนทาว เป็นคนใจพาล
148	ไม่รู้เจรจา เขาเกลียดเขาขัง อยู่ในสงสาร	๑ เสียแรงเกิดมา เป็นคนสาธารณ เขาแข่งสาบาน ให้ร้ายหนักหนา
149	บิได้รู้คุณ เป็นคนใจแข็ง มั่นเลี้ยงรักษา	๑ ลางคนคือหุน บิดามารดา เสียแรงเกิดมา ไยมาออกตัญญู
150	บิให้อดอยาก เลี้ยงใหญ่มาแล้ว นรกสี่หมู	๑ ท่านเลี้ยงมายาก รักษาอุ้มชู อั่งมึงอั่งกู บแคล้วแกตุน ⁴²

⁴² จาก 277 ส่วน 279 ใช้ว่า “บแคล้วแกตัว”

151	<p>เจรจายุ่งหยาบ พ่อแม่เลี้ยงมา อ้างกูอ้างตน</p>	<p>๑ บ่ได้กลัวบาบ เสียแรงเป็นคน ใหญ่มาทรชน สำคัญว่าดี</p>
152	<p>บ่เกรงบ่ขาม ตายไปนรก อวดว่าตัวดี</p>	<p>๑ เจรจาหยาบหยาม เป็นคนบัดสี ในอเวจี ช่างม้าเจรจา</p>
153	<p>กล่าวคำประมาท ครั้นได้เป็นใหญ่ บ่ได้กรุณา</p>	<p>๑ ปากเน่าทุกชาติ บิดามารดา บ่ได้เมตตา มีความเอ็นดู</p>
154	<p>อวดว่าตัวดี ท่านว่าชอบที่ สำคัญว่ารู้</p>	<p>๑ เป็นคนบัดสี ไม่ฟังคำครู อวดว่าตัวดี ไม่กลัวความตาย</p>
155	<p>ไม่รู้กลัวนรก ท่านไว้สั่งสอน เราท่านทั้งหลาย</p>	<p>๑ เจรจาโกหก จตุรบาบ ทั่วทั้งหญิงชาย รู้แล้วเร่งถือ</p>
156	<p>ว่าทั้งหญิงชาย เทวามือองบน ความชอบเร่งถือ</p>	<p>๑ เราท่านทั้งหลาย ฟังคำบ้างฤ ฝูงคนล่าลือ อย่าทำโมโห</p>
157	<p>ให้เสียประโยชน์ ไม่กลัวความผิด ทั้งนี้โลโก⁴³</p>	<p>๑ โมโหนี้โสด เพราะถืออิจโฉ คิดใจโทโส เกิดในสันดาน</p>

⁴³ จาก 274 ส่วน 279 ใช้ว่า “ทั้งนี้ยอมใจ”

158	เกิดมาเป็นคน ใครทำดังนี้ ทุกข์ทนอยู่นาน	๑ ทัวทั้งสากล อยู่ในสงสาร ตายไปนรกนาค อยู่ในอเวจี
159	รู้กลัวรู้อาย บ่ได้ติฉิน ใครทำดังนี้	๑ แม้นว่าหญิงชาย ได้พ้นไฟรี นินทากาลี ได้ไปสวรรค์
160	เจรจาสุภาพ สิ่งใดมิชอบ จะได้ไปสวรรค์	๑ รู้บุญรู้บาป เป็นยศเป็นธรรม อย่าได้สำคัญ เป็นเทพบุตร ⁴⁴
161	เป็นเทวาอุดม ได้ไปสวรรค์เมืองแมน คนใดสัปปุรุช	๑ เกิดมาเป็นอินทร์เป็นพรหม ด้วยใจบริสุทธิ์ พ้นแต่มนุษย์ ไปได้เป็นอรหันต์
162	สอนตัวสอนตน สิ่งใดประเสริฐ คิดเป็นอันนั้น	๑ เกิดมาเป็นคน ทุกเมื่อเชื้อวัน เกิดมาไถยธรรม บ่ได้อัธยา
163	ต่อรู้เกรงรู้กลัว สิ่งใดอันร้าย อย่าได้มัวเมา	๑ รู้สั่งรู้สอน บ่ได้เงื่องเหง้า จงได้บรรเทา โลกีย์สงสาร
164	เมื่อก่อนบ่ได้ เกิดมาชาตินี้ ไร้ปัญญาญาณ	๑ เกิดมาโหดร้าย ทำบุญให้ทาน ไร้ทุกประการ ไร้รูปไร้ทรง

⁴⁴ จาก 274 ส่วน 279 ใช้ว่า “เป็นเทพเทวา”

165	รู้ฟังคาถา จำศีลให้ทาน รูปโฉมงามสรรพ	๑ ใครมีปัญญา พระเจ้าบังคับ ทำบุญยกทรัพย์ ถ้วนทุกประการ
166	ไม่ทำความผิด เป็นที่อาศัย ศีลห้าประการ	๑ นับว่าบัณฑิต นอกคำอาจารย์ แต่ศีลกับทาน คือน้ำทานเขา ⁴⁵
167	บ่ได้เหือดแห้ง คนใดคิดถึง รำพึงถึงเสียเปล่า	๑ แม้นว่าฝนแล้ง คือน้ำใจเรา ⁴⁶ รำพึงถือเอา ใครจะนับว่าดี ⁴⁷
168	รู้แล้วบนอบ ปัญญาประเสริฐ ยอกรชูลี	๑ รำพึงให้ชอบ ต่อพระชินสีห์ ⁴⁸ เกิดความยินดี ถวายมิสบูชา
169	จำไว้เป็นหวัง เร่งได้สติ ให้พ้นทุกข์	๑ ท่านสอนท่านสั่ง เป็นคุณเหลือตรา ⁴⁹ ได้ทั้งปัญญา พ้นจตุรบาย
170	รู้ฟังท่านสติบ ฟังแล้วจำเอา บาลีป้คล้าย	๑ ได้ฟังเป็นพับ นับว่าเป็นชาย ปัญญาภุมมหาย นับว่าฟังยิน

⁴⁵ จาก 274 และ 277 ส่วน 279 ใช้ว่า “คือน้ำเขา”

⁴⁶ จาก 274 และ 277 ส่วน 279 ใช้ว่า “น้ำในขำเรา”

⁴⁷ จาก 274 และ 277 ส่วน 279 ใช้ว่า “ใครจะนับว่าคน”

⁴⁸ จาก 274 และ 277 ส่วน 279 ใช้ว่า “ในศาสนาสีห์”

⁴⁹ จาก 274 และ 277 ส่วน 279 ใช้ว่า “ฟังเมื่อเป็นคน”

171	พระธรรมบวร พระเจ้าโปรดสัตว์ ฟังเป็นอาจิณ	๑ ท่านสั่งท่านสอน เป็นประณินทิน ทั่วทั้งแผ่นดิน ได้ความรำพึง
172	ใครมีปัญญา มั่นเอากำเนิด เวราตามถึง	๑ ทั่วทั้งโลกา จงเร่งคิดถึง เกิดในไตรตรึงษ์ บัพันบ่คลาย
173	จงคิดสังเวช สิ่งใดอันผิด เพราะว่าความตาย	๑ คนใดรู้เหตุ กลัวในอบาย คิดแล้วกลัวอาย มีในตัวตน
174	ไม่เสียแรงเกิด เอาแต่ปัญญา ปัญญาพาตน	๑ จึงได้ประเสริฐ ท่านนับว่าคน ให้เป็นต้นหน ให้พ้นทุกข์
175	มั่นท่านซึ่งโกรธ ปัญญานี้ขลัง เร็วนักย่อมทรุด	๑ ปัญญารู้โทษ ทำโทษเป็นสุข เป็นยังเป็นยุค มักให้เสียคน
176	เจอร์จาบ่หนัก จะตายด้วยกาย ⁵⁰ ทำเชิญใส่ตัว	๑ ลางคนเมาสั๊ก บ่รู้ว่าอาย เป็นคนเมามัว ไม่นับว่าดี
177	ทำให้วิบาก ตายไปในนรก สิ่งสินมากมี	๑ เบียดเบียนคนยาก ไม่กลัวไพร่ ตกในอเวจี เขาแบ่งเขาปัน

⁵⁰ จาก 277 ไม่ปรากฏใน 279

178	ว่าตนได้บวช มิได้ทำตาม หักมว่ากัน	๑ ลางคนพุงเทีจ ได้ร่ำเรียนธรรม สักสิ่งสักอัน กับคนนินทา ⁵¹
179	เบียดเบียนคนยาก ต้องแต่งเมื่อเป็น เราท่านเกิดมา	๑ โลโหมากมัก ไม่กลัวเลยหนา เห็นแล้วทันตา อย่าควรเบียดกัน
180	บาปเป็นที่สุด เมื่อดับสังข ตกลงไปพลัน	๑ บาปเบียนมนุษย์ ยิ่งกว่าทุกอัน เวรตามทัน ในจตุรabay
181	ไม่กลัวความผิด บาปพาดนลง เราท่านทั้งหลาย	๑ อวดว่ารู้คิด บรูจักอาย ในจตุรabay อย่าได้ทำตาม
182	ทำแต่ชอบกิจ ประเสริฐยิ่งแก้ว คุณพระทั้งหลาย	๑ สิ่งนี้เร่งคิด ได้บุญมากมาย เห็นแล้วเพริศพราย ยิ่งคุณมารดา
183	ย่อมนเทพนิมิต สิ่งใดประเสริฐ รู้ว่ากุศลา	๑ รู้กลัวความผิด อยู่เลี้ยงรักษา เกิดด้วยปัญญา ไว้เป็นสำคัญ ⁵²

⁵¹ จาก 277 ส่วน 279 ใช้ว่า

ว่าได้บวช	“ลางคนพูดออก
มิได้ทำตาม	ได้เรียนพระธรรม
หักมว่ากัน	สักสิ่งอัน
	ปากคนเขานินทา”

⁵² จาก 274 และ 277 ส่วน 279 ใช้ว่า “เป็นที่อาศัย”

184	รู้ผ่อนรู้ปรน เท่านี้ประเสริฐ รู้ปองรู้กัน	๑ รู้ให้เป็นผล รู้บุญรู้ธรรม ⁵³ ยิ่งกว่าทุกอัน รู้รักษาตัว
185	ถือคุณศาสนา ตั้งต่อภักดี คุณพมหัว	๑ ไม่ถือมารยา ยกไว้เหนือหัว มีใจชมชัว เป็นสวัสดิมงคล
186	ไม่คิดว่าบาป บาปนั้นบังจิต คุณพระทศพล	๑ เบียดเบียนคนยาก ทำเข็ญใส่ตน ให้คิดมีตม มิได้สำคัญ ⁵⁴
187	บาปเองนิกให้ บาปด้วยฆ่าสัตว์ เพราะบาปอันนั้น	๑ เป็นคนโหดร้าย ได้ยากทุกอัน กระหัดเบียดเบียนกัน เวรตามตน
188	ได้มียศถา ทั้งนี้ยอมได้ ได้จำเริญผล	๑ ลางคนเกิดมา ได้เป็นนายคน ด้วยเพราะกุศล บุญนั้นแต่งมา
189	อกุศลคือบาป แมนอยู่ถึงไหน ทั้งสองนี้	๑ กุศลให้ลาภ ให้ยากหนักหนา ตามไปเร่หา ด้วยตั้งใจทำ

⁵³ จาก 274 และ 277 ส่วน 279 ใช้ว่า “คุณบุญธรรม”

⁵⁴ จาก 274 และ 277 ส่วน 279 ใช้ว่า

ไม่รู้กลัวเวร	“ใครคิดมารยา
บาปนั้นยิ่งนัก	ทำเข็ญใส่ตัว
คุณพระเหนือหัว	อัปลักขณ์มีตมัว
	บได้สำคัญ”

190	ตั้งใจตั้งใจ ตั้งใจตั้งใจ ตั้งใจตั้งใจ ตั้งใจตั้งใจ	๑ ฟังแล้วเร่งคิด คิดแล้วเร่งจำ อย่าคิดกระทำ บ่ได้โคลคลา
191	จะกล่าวถึงคุณ มีในนิทาน ประเสริฐยิ่งกว่า	๑ ตั้งใจทำบุญ มากพันคณนา อาจารย์เทศนา เที่ยงแท้จริงจัง
192	เพราะบุญตนมี บุญนั้นแต่งให้ มีแล้วมากมาย	๑ เกิดมาได้ดี ได้แล้วทุกสิ่ง ⁵⁵ ได้ทั่วหญิงชาย ได้ด้วยทำบุญ
193	ตั้งใจอย่าเซา ได้มั่งได้มี บ้างได้เป็นขุน	๑ ดูก่อนชาวเรา ฟังให้เป็นคุณ เดชะทำบุญ เพราะว่ากุศล
194	ทำเป็นว่ากู เขายกมือไหว้ ถือศักดิ์ถือตน ⁵⁶	๑ บางคนไม่รู้ ยกยอตัวตน บ่ได้ต่อบุคุณ บ่ได้เจรจา
195	เสียที่ยกมือไหว้ แม้ไม่ยกมือ ป่คิดอนิจจา	๑ เขาว่าคนใบ้ เพราะว่าไม่นำพา แต่อ้อบ้างรา ว่าคนเสมอกัน

⁵⁵ จาก 274 และ 277 ส่วน 279 ใช้ว่า “ได้ทุกสิ่งอัน”

⁵⁶ จาก 274 และ 277 ส่วน 279 ใช้ว่า “ถือยศถาศักดิ์”

196	<p>เมื่อยากผันแปร กลับร้ายกลับมี เมื่อต้องโทษทัณฑ์</p>	<p>๑ บ่เที่ยงบ่แท้ อย่าได้สำคัญ ข้างนี้เหมือนกัน เขารุมกันไหม⁵⁷</p>
197	<p>อย่าหลงไหลหนัก ผู้ใดไม่คิด⁵⁸ ไฟดับหายโฉม</p>	<p>๑ อย่าเมายศศักดิ์ เมารูปเมาโฉม พิศดูแสงโฉม ดูจเราทั้งหลาย</p>
198	<p>อย่าเพ้อประมาท มั่งมีแล้วยาก รู้กลับรู้กลายเป็น</p>	<p>๑ เกิดมาเอาชาติ ทั่วทั้งหญิงชาย มากนักเหลือหลาย เพราะว่าโลกีย์</p>
199	<p>พ่อแม่ตกไร่ บุญส่งมาให้ เกิดมาครั้งนี้</p>	<p>๑ ลางคนเล่าไชร้ ถึงตนมั่งมี จึงได้เป็นดี จึงมียศ⁵⁹</p>
200	<p>ทั้งเครื่องประดับ บุญนี้ตามสั่ง ยิ่งกว่าบิดา</p>	<p>๑ บุญให้เกิดทรัพย์ ทุกสิ่งนานา ให้ทรงกายา มารดาเชื้อชาติ⁶⁰</p>
201	<p>รู้ที่ทำบุญ ภัยอันจะมา เราท่านเร่งคิด</p>	<p>๑ หญิงชายรู้คุณ อันสั่งสอนจิต บุญนั้นป้องปิด รู้ชาติเกิดมา</p>

⁵⁷ จาก 274 และ 277 ส่วน 279 ใช้ว่า “เขารุมกันไชร้”

⁵⁸ จาก 274 ส่วน 279 ใช้ว่า “คนดูคิด”

⁵⁹ จาก 274 ส่วน 279 ใช้ว่า “จึงได้มั่งมี”

⁶⁰ จาก 274 และ 277 ส่วน 279 ใช้ว่า “มารดาญาติ”

202	เทวามนุษย์ ให้ศีลให้พร พรท่านอินทรา	๑ คนโตสัปปุรุช มีความกรุณา ให้ทั้งยศถา ย่อมเป็นมงคล
203	เทวาบังเกิด เพราะมีปัญญา เทวาเมืองบน	๑ พรอันประเสริฐ เข้าในใจตน ศรัทธาแผ่ผล มีความกรุณา
204	ท่านรู้ใจคน คนโตสุภาพ เขียนเป็นนามตรา	๑ เทวาเมืองบน แต่พระอินทรา มีความเมตตา ไว้ในแผ่นทอง ⁶¹
205	คนอันบุญหนัก ได้พ้นจากทุกข์ ได้ปราสาททอง	๑ เทวารู้จัก บรู๋หม่นหมอง เสวยสุขทั้งสอง เดชะกุศล
206	บิดามารดา เมื่อหาบุญไม่ บาปตามเบียนตน	๑ ลางคนเกิดมา ให้ทรัพย์แก่ตน บໍได้เทียมคน เป็นภาษาเขา
207	เราท่านทั้งปวง กรรมนั้นคือกาฬ ประดุจดั่งเงา	๑ พระธรรมนี้ใหญ่หลวง อย่าได้ดูเบา มาตามตัวเรา มาตามกายา
208	อยู่เรือนโกรงเกรง อย่าได้โทษใคร เป็นบาปพันตา	๑ บาปเบียนตัวเอง ยับเป็นรังกา โทษใจเองนา เกิดมาเป็นเชื้อ ⁶²

⁶¹ จาก 274 ส่วน 279 ใช้ว่า “เขียนเป็นตำรา ลงไว้แผ่นทอง”

⁶² จาก 274 และ 277 ส่วน 279 ใช้ว่า “เกิดมาเป็นคน”

209	ปัญญาตนอ่อน ช่มเหงรุกราน ⁶³ ไม่เป็นว่าเป็น	๑ บาบแต่ชาติก่อน บได้คิดเห็น คนยากคนเย็น ได้แล้วดีใจ
210	บเกรงบ่กลัว ช่มเหงคนยาก แม้นอยู่ถึงไหน	๑ อย่าทำผิดใส่ตัว แล้วทำพุ่มพวย บาบมากเหลือใจ บ่พันเวรา
211	เพราะไม่เห็นตัว อกุศลนี้ไซ้ อยู่ไกลหนักหนา	๑ ลางคนไม่กลัว เป็นรูปเดินมา คือตั้งขนาตา จึงแลบเห็น ⁶⁴
212	ตามมาเผาผลาญ แม้นว่าอยู่ไหน บาบนั้นให้เป็น	๑ อกุศลคือกาฬ ให้เกิดความเข็ญ จำให้ยากเย็น คนอันเข็ญใจ
213	เราทำนทั้งหลาย อกุศลนั้นแล ตกในตำใต้	๑ หนทางสามฝ่าย บรู้ที่จะไป พาเอาตนไป ตามเวรกรรม
214	อย่าได้เบียดเบียน เร่งจำเริญผล เอาพระกรรมฐาน	๑ จงคิดความเพียร เป็นคนใจพาล จตุพรหมวิหาร ไว้ในเกศา

⁶³ จาก 274 และ 277 ส่วน 279 ใช้ว่า “ช่มรุกราน”

⁶⁴ จาก 277 ส่วน 279 ใช้ว่า “เพราะว่าแลไม่เห็นตัว”

215	คือปิ่นปักเกล้า ให้รู้ทุกซัง เพราะว่าเกิดมา	๑ พระกรรมฐานเจ้า ยิ่งชั้นพรหม ⁶⁵ อนิจจังอนัตตา มิเป็นแก่นสาร
216	คนเข้าหยุดพัก อยู่ในศาลา ครั้นเมื่อถึงกาล	๑ คือตั้งสำนัก บ่ห่อนจะนาน เจรจาสำราญ ต่างคนต่างไป
217	พบศาลาเก่า ศาลาคือรูป เร่งคิดใส่ใจ	๑ ไปแล้วมาเล่า ที่เขอาอาศัย งามแต่เมื่อใหม่ ดูเราทั้งหลาย
218	เดชะกุศล เข้าได้ถึงฝั่ง เราท่านทั้งหลาย	๑ ไปเกิดเป็นคน สร้างมามากมาย หยุดยังสบาย จอดเรือกลางหน
219	จะใคร่รอดตัว เราท่านรู้จัก เข้าถึงตำบล	๑ กันดารทางกลัว คิดให้ชอบกล ของรักเป็นตน หนทางกันดาร
220	เอาเป็นต้นหน ส่งให้ถึงฝั่ง หนทางกันดาร	๑ รู้แห่งตำบล คือศีลคือทาน คือตั้งนิรพาน คือตั้งสมุทไทย
221	อย่าหลงใหลนัก ไถ่ถามตามกิจ แจ้งความสงสัย ⁶⁶	๑ คนใดรู้จัก ทางอันจะไป บันทึกตลับไป แล้วเร่งทำตาม

⁶⁵ จาก 277 ส่วน 279 ใช้ว่า “ยิ่งกว่าฉัตรพรหม”

⁶⁶ จาก 274 และ 277 ส่วน 279 ใช้ว่า “แจ้งความสง”

222	<p>ป้ได้รู้จัก ป้ได้คิดถึง ป้ได้ทำตาม</p>	<p>๑ ลางคนหลงนัก หนทางทั้งสาม รำพึงไถ่ถาม คำพระบัณชुर</p>
223	<p>ทำผิดใส่ตน ยอมทำนอกกิจ อกุศลมัวมูล</p>	<p>๑ ผู้ใดทรพล⁶⁷ เป็นคนเสียสกุล ผิดพระบัณชुर เกิดมาอัปเนา</p>
224	<p>บ่มีความสุข คิดความให้ผิด เป็นคนมัวเมา</p>	<p>๑ เกิดมาได้ทุกข์ เพียงเท่าหัวเหา⁶⁸ คิดแล้วโอดเนา หลงในสงสาร</p>
225	<p>บาปนั้นช้ดให้ ตายแล้วตายเล่า บาปนั้นตามผลาญ</p>	<p>๑ ครั้นเมื่อตายไป ได้ทุกข์อยู่นาน ในภพสงสาร ด้วยกรรมเวรา</p>
	๑ 11 ๑	
226	<p>๑ เวียนตายแล้วเวียนเกิด บังเกิดเป็นเดรัจฉาน</p>	<p>เอากำเนิดมาช้านาน ทนวิบากยากเหลือใจ</p>
227	<p>๑ เพราะว่อกุศล ทั้งนี้อย่าโทษใคร</p>	<p>ตามเบียนตนบ่คลาไคล เพราะบาปเองได้ทำมา</p>
228	<p>๑ กลับชาติแต่เดรัจฉาน ตบตีถามเอาคำ</p>	<p>ยมบาลเขาก็จำ มีประแดงจดบัญชี</p>
229	<p>๑ ต้องด้วยบาปตนเอง จำจงเข้าทุบตี</p>	<p>เขาบ่เกรงบ่ปรานี ทนวิบากยากหนักหนา</p>
230	<p>๑ บาปนั้นมาผจญ ด้วยกรรมเวรา</p>	<p>เพราะบาปตนถือมิจฉา อันได้ทำแล้วแต่ก่อน</p>

⁶⁷ จาก 277 ส่วน 279 ใช้ว่า “อยู่ในทรชน”

⁶⁸ จาก 274 และ 277 ส่วน 279 ใช้ว่า “เพียงเท่าเกศี”

231	๑ เป็นคนใจกุลี ไม่ฟังพระสั่งสอน	บ่ยินดีในศีลพร ก็ตายไปตกนรกนาน
232	๑ ตกอยู่เป็นอันมาก เป็นทุกข์อยู่หึ่งนาน	ทนวิบากพันประมาณ ทานนับได้อสงไขย
233	๑ ด้วยใจอันยุ่งหยาบ ทำได้ก็ทำไป	บ่กลัวบาปสิ่งอันใด บ่ได้คิดความเมตตา ⁶⁹
234	๑ เขาทำเขาบ่เกรง เขาจึงใส่ชื้อคา	เพราะบาปเองเบียนปีศา ทั้งไซ้ตรวนห้าประการ
235	๑ คำรามเขามัดศอก เจ็บปวดค้อยร้องขาน ⁷⁰	ว่ามีบอกไปยาวนาน ว่าข้าทำบาปจริงจริง
236	๑ คำรามถามดูตะศอก ประดุงดั่งลิง	ว่ามีบอกไปยาวนาน ว่ามีบอกไปยาวนาน ⁷¹
237	๑ ลางคนก็ต้องแต่เป็น เพราะว่ากลัวความตาย ⁷²	พี่น้องเห็นเล่นชวนชวาย รักชีวิตยิ่งเงินทอง
238	๑ สิ้นชาติจากมนุษย์ แม้ว่ามีเงินทอง	บาปตามสนอง บ่ได้เอาไปกับตัว
239	๑ แม้นว่าญาติทั้งหลาย บ่ได้ไปชมชัว	มิตรสหายแลเมียผัว เมื่อต้องโทษยมบาล
240	๑ ต้องโทษในเมืองคน ต้องโทษยมบาล	ร้อยพันหนบ่ปูนปาน ทนวิบากยากหนักหนา
241	๑ บาปเองอันตนทำ ด้วยกรรมเวรา	เขาก็จำทั้งชื้อคา เขาไม่ได้จะปราศรัย
242	๑ ให้นอนเหนือเหล็กแดง เป็นแล้วมาตายไป	เขาที่มแทงเลือดลามไหล ได้วันละเจ็ดหน
243	๑ มักเห็นแก่อามิส เขาตัดเอาชีวหา	บ่ได้คิดกลัวเลยหนา เพราะบังคับให้ล่าเอียง

⁶⁹ จาก 277 ส่วน 279 ใช้ว่า “ทำได้ไป ไม่เมตตาไม่ปรานี”

⁷⁰ จาก 277 ส่วน 279 ใช้ว่า “เจ็บปวดร้อง”

⁷¹ จาก 277 ไม่ปรากฏใน 279

⁷² จาก 274 และ 277 ส่วน 279 ใช้ว่า “เพราะว่ากลัวความผิด”

244	๑ บาปตนอันปรับความ ได้แล้วก็บ้ายเบียง	คุกคามให้พลาตเพลิง ที่ข้างเท็จเอาเป็นจริง
245	๑ แม้นว่าตายไปแล้ว ปว่าแต่ความจริง	บได้แล้วโทษหาสิ่ง ก็จะตกนรณาน
246	๑ ไม่รู้จักความผิด หมึหมาเท้าข้างสาร	ทำผิดกิจมาช้านาน ทั้งแรงกรรมกันกิน
247	๑ บได้รักชีวิต เห็นเขารักษาศีล	รักความผิดเป็นอาจิม ยอมประมาทกล่าวนินทา
248	๑ ยมบาลว่าคนบาป เพราะตนแสนนินทา	เอาคิมคาบซึ่งชีวหา ยอมกล่าวร้ายแก่พระสงฆ์
249	๑ คือนเหล็กอันหนึ่งใหญ่ นินทาแก่พระสงฆ์	ร้อหัวไว้แล้วรันลง บาปนั้นแลไปยังพอ
250	๑ นินทากระหัดชาติ บาปนั้นยังพอดี	ถึงประมาทได้ร้อยที ไม่ตะละนินทาสงฆ์
251	๑ คนใดแสนประมาท ด้วยว่าใจไม่ตรง	ครั้นกลับชาติเขาพาหลง ต่อพระเจ้าศาสดาจารย์
252	๑ ตกอยู่ในอบาย เพราะใจเป็นคนพาล	เวียนเกิดตายเป็นช้านาน ไม่ฟังคำพระท่านสั่งสอน
253	๑ ไม่รู้จักคุณมารดา เป็นนอกตัณญา	ญาติกาแลคุณครู ท่านไม่นับไม่สรรเสริญ
254	๑ ตกอยู่ในอวิจี ปากเปี้ยวตาแหกเห็น	หมื่นพันปีจำเริญ ยอมโหดร้ายทุกประการ
255	๑ แม้นเกิดมาในเมืองคน โหดร้ายใจสามานย์	ทั้งอกุศลตามเผาผลาญ เพราะบาปเองจึงตามตน
256	๑ เป็นบาปหนักหนา ซื้อขายยอมเกลียดคน	เทศน์มูสาลอ้วงคน ทั้งลอบลักบักลัวเกรง
257	๑ ทำกลโกหกต่อหน้า ได้แล้วปิดปากหัว	ฝ้ายลูกค้าไม่รู้ตัว ว่าเขาไม่รู้เท่ากู
258	๑ บาปปลักล่อลวง เวรานั้นคือกาพ	บาปทั้งปวงบ่ปูนปาน จะตามผลาญตามผจญ

259	๑ ครั้นต้นตบชีวิต พูนเกิดที่ตำบล	สังขารจิตจากเมืองคน ในนรกสู่อบาย
260	๑ ทนทุกข์อยู่ช้านาน พูนเกิดแล้วพุนตาย	ได้ประมาณท่านท่านาย เวียนวังเกิดในขุมขัง
261	๑ เพราะใจไม่สุภาพ อวิชาให้กำบัง	รู้ว่าบาปแล้วไม่ฟัง บ่ได้คิดถึงความตาย
262	๑ โลโหมมีในตัว บ่ฟังคำอภิปราย	ได้บ่ได้กลัวความฉิบหาย ท่านแต่งไว้ทุกประการ
263	๑ พรรณนาบาปอันฉุกลัก ต้องอทินนาทาน	สิ่งนี้หนักพันประมาณ บาปนี้แลตามเขียนตน
264	๑ บาปเขียนจนกำหนด เมื่อใดสิ้นบาปตน	มีในบทพระจุมพล จึงได้กลับคืนขึ้นมา ⁷³
265	๑ บ่ได้เกิดเป็นคน ⁷⁴ เป็นเนื้อบ้างเป็นปลา	เพราะบาปตนเขียนบิชา ทนวิบากอยู่ช้านาน
266	๑ บาปได้เกิดเป็นสัตว์ เกิดแล้วเป็นช้างสาร	มีในอรรถแลนิตาน สัตว์น้อยใหญ่ตามภาษา
267	๑ บ้างเกิดเป็นสุนัข ห้ำร้อยชาติบ่คลาดคลา	บ่รู้จักพระเทศนา เป็นหมาบ้าแลจัญไร
268	๑ ครั้นแล้วเกิดเป็นเปรต มีรูปอันเตบใหญ่	เอาเพศตามวิสัย ปากเล็กนักบ่สมตัว
269	๑ ฝ่ายว่าท้องใหญ่พอง อาหารจะเลี้ยงตัว	ปากเป็นหนองนำฟังกิ้ว ก็บ่มีรูที่แห่งหน ⁷⁵
270	๑ ห้ำร้อยชาติจึงไปเกิด เกิดยากในทุกข์ทน	เอากำเนิดในเมืองคน ไม่รู้เทียมคนยากหนักหนา
271	๑ เกิดเป็นคนย่อมอาภัพ ถึงจะเลี้ยงอาตมา	บ่มีทรัพย์สินในเคหา ย่อมอาศัยแต่ขอทาน

⁷³ จาก 274 และ 277 ส่วน 279 ใช้ว่า “กลับคืนขึ้นมา”

⁷⁴ จาก 277 ส่วน 279 ใช้ว่า “บ่มีกินเทียบคน”

⁷⁵ จาก 274 และ 277 ส่วน 279 ใช้ว่า “หาบ่ได้สักน้อยเลย”

272	๑ กลางคนไปแร่อขอ แม้ว่าไปขอทาน	เขาตัดพ้อน่าสงสาร เขาบ่ได้จะยินดี
273	๑ มีผ้าแต่ผืนเดียว แม้ว่าพี่น้องมี ⁷⁶	ชาวแลเขียนว่าบ่ดีสี เขาซึ่งเคียดเกลียดชังตน
274	๑ ผ้าห่มบ่มิดเนื้อ บาปนั้นตามตัวตน	เสื้อจะใส่บ่เทียมคน ให้เกิดแล้วที่เชยใจ
275	๑ เกิดไหญ่ยอมเกิดด้วย บาปนั้นให้เบียนไป	บ่ห่อนจะม้วยพิราลัย คือตั้งเงาอันตามตน
276	๑ หญิงชายอันมีดมัว บาปให้เบียนอยู่	ไม่คิดตัวกลัวอดสู ครั้นถึงแล้วก็ฉิบหาย
277	๑ รู้แล้วเร่งเกรงกลัว จงรู้ว่าความตาย	อย่าลืมหันตัวทั้งหญิงชาย ให้รู้คิดจงเนืองเนือง
278	๑ รู้แล้วจงหลาบ อย่าให้ไปแค้นเคือง	ระงับบาปนั้นเสียเปลือง แม้จนจรจาเป็นทางธรรม
279	๑ โทโสอย่าให้เกิด โทโสใจอาธรรม	จึงประเสริฐกว่าทุกอัน เร่งระงับให้บรรเทา
280	๑ คนใดระงับได้ ปัญญาารู้เฉา	บาปนั้นไซ้จึงเบาบาง เพราะว่าฟังแล้วทำตาม
281	๑ พระกล่าวว่บาปนัก ว่าบาปอันปรับความ	เจ้าจอมจักรผู้ทรงนาม ลำเอียงไซ้รู้ไซ้สามานย์
282	๑ แม้นฆ่าสัตว์ทั้งหลาย บาปนั้นไปสามานย์	ฆ่าวัวควายถึงช้างสาร บังคับความให้ลำเอียง
283	๑ จำเลยแลทั้งโจทก์ ปรับความไม่ให้เถียง	ตนซึ่งโกรธว่าเข้าเถียง สิ่งแลบาปนักหนักหนา
284	๑ บ่ได้ว่ให้เป็นกลาง จระเข้เห็นคาบพา	เหมือนตระกาง ⁷⁷ เขาลอยมา บ่ได้เห็นซึ่งเงื่อนเงา

⁷⁶ จาก 274 และ 277 ไม่ปรากฏใน 279

⁷⁷ น่าจะหมายถึง “ตระลาการ, ตุลาการ”

285	๑ เพราะเห็นแก่อาหาร โลภดูความเบา	ใจกันดารก็มีตเมา บ่ได้กลัวฉิบหาย
286	๑ คนใดรับผิด ตกอยู่ในอบาย	ทำนอกกิจพระวินัย ทนวิบากยากช้านาน
287	๑ ที่ตกลงอยู่นั้น เขานั้นทั้งสี่คน	คือกาฬพญายม คำรามรมนาพิงกลัว
288	๑ เขาทำเขาบ่เกรง เป็นคนใจมีตมัว	เพราะบาบเองไม่เกรงกลัว บาบนั้นแลติดตามตน
289	๑ ต้องโทษด้วยทำผิด คิดแต่เบียดเบียนคน	ว่ารู้คิดทำเกลียดกล ถือเอาแล้วว่าตัวดี
290	๑ ต้องใส่ตรวนข้อคา เป็นคนอวดว่าดี	ตกประหม่าหน้าคือผี ตกรอกเวจี
291	๑ พระยมราชา ผิดชอบเล็งแลดู	อุปมาคือตราชู จึงทำตามอัยการ
292	๑ โทษหนักทำตามหนัก บัดเดียวร้อนทันใจ	เขาจึงผล็กลงกลางไฟ แหลเป็นพัตฐ์สัการ
293	๑ พุนเกิดมาตามบาป เขาแลแล้วเขารัน	เขาจับดาบไล่สับฟัน เขาตัดบั้นทั้งตีนมือ
294	๑ เจ็บนักทนบ่ได้ บาปตนนั้นน้อยฤ	นั่งร้องไห้ครางหือหือ บ่ทำตามพระบัณฑูร
295	๑ มักเห็นแก่อามิส ไม่ฟังพระธรรมมูล	ปรับความผิดพระบัณฑูร รักเงินทองยิ่งกว่าตน ⁷⁸
296	๑ เงินทองช่วยบ่ได้ ตัวสั้นคือชั๊กยนต์	เมื่อไฟไหม้ร้อนลามลน ตายไปแล้วเป็นขึ้นมา
297	๑ ตายแล้วมาพุนเกิด บ่ได้พบข้าวปลา	เอากำเนิดได้หลายครา เขาให้กินน้ำทองแดง
298	๑ พระยมราชา ให้กินน้ำทองแดง	มีอาชญาอันเรี่ยวแรง ว่าร้อนล้าล้าสิ้นไป

⁷⁸ จาก 274 ส่วน 279 ใช้ว่า “รักเงินทองยิ่งกว่าตัว”

299	๑ กลืนแล้วนั่งร้องไห้ ใส่พวงร้อยดั่งไฟ	ยกมือไหว้แล้วบอกไป ว่าข้าเจ็บยิ่งหนักหนา
300	๑ พระยมเจ้าแผ่นดิน เร่งให้จำชื้อคา	ครั้นได้จึงแลมา ให้นอนเหนือถ่านไฟ
301	๑ เมื่อนั้นยมบาล คนบาปแลเห็นไฟ	ได้ฟังสาส์นจึงคร่าไป ก็สำคัญว่าพุกหมอน
302	๑ ยมบาลซึ่งโกรธนัก เจ็บนักร้องวิงวอน	เขาจึงผลักให้ล้มนอน เขาบได้จะนำพา
303	๑ ยังมีกระทะใหญ่ คนไรอันบาปหนา	เขาต้มไว้แต่ก่อนมา เขาจับมัดขัดลงไป
304	๑ น้ำนั้นร้อนแสนสาหัส คนบาปตกลงไป	มีบ่อกรดงออกอยู่ใน แหลเป็นพัตฐลีกลับ
305 ⁷⁹	๑ หมูนี้อันตายตก ทนทุกข์อยู่ช้านาน	ในรอกอันพิศาล ได้แก้กับปีจะคมนา
306	๑ ล่างคนใช้ชั่วควาย บได้กรูณา	จนเที่ยงสายพันเวลา มิโปรดให้เร่หากิน
307	๑ เรี่ยวแรงเดรัจฉาน เที่ยงสายบให้กิน	ทำช้านานคนทมิฬ อดทนยากลำบากใจ
308	๑ ครั้นตายตกนรก เวทนาลำบากใจ	ก็ใหม่หมกอยู่ในไฟ ได้ลืบกปีโดยไตรตรา
309	๑ ล่างคนมาซื้อชื้อขาย กำไรได้ต่อหน้า	มันใจบาปยิ่งหนักหนา ชวนกันมาแล้วดีใจ
310	๑ หมูหญิงครั้นตายตก เที่ยงแท่นกับปีประมาณ	ในรอกอยู่ช้านาน แลทานนับได้ลืกลับ
311	๑ ผู้ใดได้เป็นใหญ่ ได้เสวยมากคร้ามครัน	ครอบครองไพรเป็นอนันต์ ใจอาธรรมมากหนักหนา
312	๑ สร้อยสาแลอากร ผูกมัดแลดีตรา	ตนรีบร้อนเขามา ครั้นมิได้มาจำจอง

⁷⁹ บทที่ 305 - 313 ปรากฏในต้นฉบับเลขที่ 274 และ 277 แต่ไม่ปรากฏในต้นฉบับเลขที่ 279

313	๑ ตายตกในนรก เขาจับทอดลงไป	นานเหลือใจ ตกลงในหม้อเหล็กหนา
314	๑ เวียนตายแล้วเวียนเกิด กินน้ำอันแดงฉาน	เอากำเนิดเป็นนิรันดร์ คือเลือดสัตว์ทั้งหลาย
315	๑ แม้นยังแต่กระดูก ชีวิตก็ฉิบหาย	อันรัตติกาลสำหรับกาย ยังแต่เ็นเป็นขึ้นมา
316	๑ รู้แล้วนำฟิงกล้วย จวงเว้นความมูสา	รักษาตัวอย่าไคลคลา เอาปัญญาสั่งสอนตน ⁸⁰
317	๑ หญิงชายได้เกิดมา ไม่เสียแรงเกิดเป็นคน	มีปัญญาสร้างกุศล เพราะฟิงแล้วก็ทำตาม
318	๑ รักษาแต่ความชอบ รู้ฟิงให้รู้เถ่ถาม	ให้บนอบไตรทั้งสาม รู้เกรงความเป็นมงคล
319	๑ สิ่งนี้ท่านว่ายา ประเสริฐยิ่งกว่ามนตร์	แก้โรคาในตัวตน ยาพระเจ้าชื่อขันตี
320	๑ ขันตีคือความอด ท่านไว้เป็นบาลี	มีในบทพระมนุณี ใครรู้แล้วเร่งทำตาม
321	๑ คนใดเร่งถือได้ ให้ถือไตรทั้งสาม	พระเจ้าไว้บุญมากขาม เท่านั้นแลท่านบังคม
322	๑ เท่านั้นเป็นมงคล หญิงชายได้สร้างสม	ยิ่งกว่ามนตร์อันอุดม เท่านั้นแลเป็นสภาพ
323	๑ ตัวเราท่านทั้งหลาย เทวายอมถวายพร	หญิงแลชายฟิงคำสอน ประเสริฐแล้วในเมืองคน
324	๑ คนใดใจสุภาพ กลับชาติแต่เมืองคน	เร่งเป็นลาภจำเริญผล ได้ไปเกิดในโนสตา
325	๑ บุญให้จงประเสริฐ รูปโฉมงามโสภา	ได้ไปเกิดเป็นเทวา ประโลมโลกคหญิงชาย
326	๑ รูปงามใจดีนั้ก บังเกิดความสบาย	เป็นที่รักทั่วทั้งหลาย เป็นที่รักคนทั้งผอง ⁸¹

⁸⁰ จาก 277 ส่วน 279 ใช้ว่า “เอาปัญญามาสอนตัว”

⁸¹ จาก 274 และ 277 ส่วน 279 ใช้ว่า “จงหญิงชายในเมืองคน”

327	๑ หญิงชายสุภาพ เกิดในปราสาททอง	พ้นจากบาปสิ้นทั้งปวง เสวยเครื่องทิพย์เป็นอาหาร
328	๑ สุภาพเป็นที่สุด คนใดสร้างสมภาร	ฝูงมนุษย์ในสงสาร ได้เกิดแล้วเป็นอินทร์พรหม
329	๑ <i>เดชะถือความสัตย์</i> <i>เทวาสรรเสริญชม</i>	<i>มีในอรรณอันอุดม</i> <i>ว่าท่านนั้นมีปัญญา</i> ⁸²
330	๑ เพราะรู้ดับโมโห คนร้ายอันปีศา	ทั้งโทษไม่นำพา อย่าได้ไว้ในเมืองหลวง
331	๑ ที่นั้นอยู่เป็นสุข คนกล้าเป็นใหญ่หลวง	ไม่มีทุกข์เกิดในทรวง ออกไปแล้วจากตัวคน
332	๑ คนใดมีปัญญา ระงับบาปแห่งตัวตน	รู้ปรารถนาเจ้าจุมพล ผู้นั้นแลมีปัญญา
333	๑ พระเจ้าท่านทำนาย ผู้ใดใจศรัทธา	คนทั้งหลายอันเกิดมา ได้เป็นใหญ่ในเมืองคน
334	๑ รู้กลัวอายแก่บาป ได้มรรคแล้วได้ผล	รู้สุภาพเป็นกุศล ได้ถึงศักดิ์ถึงยศลา
335	๑ คนใดผู้วิเศษ บังเกิดความเมตตา	เกิดสมเพชความมรณา แก่ฝูงสัตว์ทั้งหลาย
336	๑ เร่งคิดเร่งเห็นโทษ จักนำไปอบาย	มีความโสดเกิดในกาย เสียตนแล้วเพราะตณหา
337	๑ <i>เราท่านเร่งคิดหวัง</i> <i>ความชอบเร่งรักษา</i>	<i>อย่าได้ฟังใจมารยา</i> <i>ให้รอดพ้นจากความเข็ญ</i> ⁸³
338	๑ จะไปได้เมืองฟ้า ให้พ้นจากความเข็ญ	กายภาคหน้าเร่งคิดเห็น พ้นจากทุกดั่งสัญญา

⁸² จาก 274 และ 277 ส่วน 279 ใช้ว่า

“เดชะถือความสัตย์ มีในอรรณพระมุนี
เทวามาชมศรี ท่านนั้นแลมีปัญญา”

⁸³ จาก 277 ส่วน 279 ใช้ว่า

“เราท่านเร่งคิดหวัง ยังใครฟังมารยา
ความชอบเร่งรักษา ให้รอดพ้นจากเข็ญใจ”

339	๑ เสวยสุขไม่ประสาท เพราะได้ถึงโสดา	แม่นยำกลับชาติได้ลงมา ทำนั่นแลใจอารี
340	๑ ท่านกล่าวพรรณานาบุญ คนใดปัญญาามี	สรรเสริญคุณพระมุณี เห็นแจ้งแล้วทุกประการ
341	๑ มีบุญมีปัญญา จะรอดพ้นสงสาร	เกิดศรัทธาในสันตาร จึงแล้วแลที่ตำบล
342	๑ รู้แล้วให้ซบซาบ ประเสริฐดีกว่ามนตร์	ความสุภาพอย่าลืมตน ครั้งได้ยังทุกสิ่ง
343	๑ เรียนมนตร์อันล้ำเลิศ กันภัยได้ทุกสิ่ง	ไม่ประเสริฐเหมือนความจริง ประเสริฐแล้วในโลกา
344	๑ คนใดฟังคำพระ กลับชาติเกิดมา	อย่าได้ละความศรัทธา ได้เป็นใหญ่ในเมืองคน
345	๑ บ่ได้มีโรคา รูปโฉมงามอุดม	เบียนบิฑาในตัวตน เป็นที่รักสุดเสนาหา
346	๑ มั่งมีด้วยทำบุญ รูปโฉมงามโสภา	เป็นต้นทุนติดตามมา ⁸⁴ เพราะได้รับบุญแลศีล
347	๑ อย่าฟังคนใจพาล อันเวรความตดิน	ฟังคำพระเป็นอาจิณ ให้เร่งคิดอนิจจา
348	๑ ปัญญาผู้สังเวช เราท่านนี้เกิดมา	คิดสมเพชในสังขา บ่เที่ยงแท้ในโลกีย์
349	๑ สิ่งนี้เอาสอนจิต ท่านไว้ในบาลี	ตามจาริตพระมุณี กล่าวเป็นอรรถพระคาถา
350	๑ ให้รู้อนิจจัง พระปลงเป็นคาถา	รู้ทุกช่วงอนัตตา พระว่าไว้เป็นบาลี ⁸⁵
351	๑ หญิงชายใดศรัทธา เกิดมาไม่เสียที	ภาวนาเป็นสวัสดี เพราะได้ฟังท่านสั่งสอน
352	๑ ผู้ใดว่าทุกวัน ท่านแต่งไว้แต่ก่อน	จำเริญธรรมย่อมนเป็นพร พระทรงธรรมท่านเมตตา

⁸⁴ จาก 274 ไม่ปรากฏใน 279

⁸⁵ จาก 274 ไม่ปรากฏใน 279

366	๑ แม่น้ำคนใดเกิดมา เป็นที่อาศัยแก่เรา	พบพระศาสนา
367	๑ จึงได้ทำบุญให้ทาน จงฟังพระเจ้าเทศนา	เร่งสร้างสมภาร
368	๑ ให้เร่งรำพึงจินดา พระพุทธิเจ้าใส่หัว	จงรู้บูชา
369	๑ ผู้ใดมีความรักตัว ให้ฟังพระเจ้าสั่งสอน	รู้เกรงรู้กลัว
370	๑ คาถาท่านไว้แต่ก่อน พิลาป ⁸⁷ พิไลหนักหนา	เป็นบทเป็นกลอน
371	๑ แม่น้ำคนใดศรัทธา ซบซอบกำบนเหตุภัย	รู้ฟังคาถา
372	๑ พันความสนเท่ห์สงสัย รู้แล้วก็ให้ทำตาม	ฟังท่านแจ้งไข
373	๑ คนใดอันได้ฟังธรรม ข้าสารุการด้วยงาม ⁸⁸	จึงไปสวรรค์
374	๑ คนใดถือไตรทั้งสาม ร้องสารุการถวายพร	เทวาเกรงขาม
375	๑ มีใจเลื่อมใสสาธรร รู้คุณพระเจ้าเทศนา	อยู่ในสั่งสอน
376	๑ รุ้่น้อยท่านไถ่ถาม พ้นจากนรกทั้งสี่	ฟังแล้วทำตาม
377	๑ ผิดชอบท่านถ้วนถี่ ไพเราะก็เพราะหนักหนา	มีในบาลี ⁸⁹
378	๑ ผู้รู้คุณมารดา บ่ได้มีความแค้นเคือง	เลี้ยงดูรักษา

⁸⁷ น่าจะเป็นคำว่า พิลาส ที่แปลว่า งาม

⁸⁸ จาก 277 ไม่ปรากฏใน 279

⁸⁹ จาก 277 ส่วน 279 ใช้ว่า “มีบาลีอยู่”

379	๑ ยอกรบוחาอยู่เนื่อง ศรัทธาก็เกิดในใจเอง	ปัญญารุ่งเรือง
380	๑ รู้อายุรู้เกรง อย่าทำโกหกมารยา	อย่าได้ครั้นเครง
381	๑ ผู้ใดแทนคุณมารดา ปรนนิบัติแต่ความสั่งสอน	ให้พ้นทุกข์
382	๑ พระเจ้าทำนายปองปูน เสมือนรู้บุญพระสัพพัญญู ⁹⁰	สรรเสริญถึงคุณ
383	๑ เทวารักษาเลี้ยงดู บ่ได้มีความอันตราย	บุญนั้นค้าชู
384	๑ บังเกิดความสุขสบาย ก็ได้มาพึงใจบุญ	ฝูงคนทั้งหลาย
385	๑ มียศมีศักดิ์ถึงขุน อันได้ทำแล้วแต่ก่อน	ด้วยเดชะบุญ
386	๑ รูปโฉมงามสรรพาวร ประเสริฐตักยั้งทั้งหลาย	ในโลกอุดร
387	๑ เกิดมามีความสุข บ่ห่อนจะมีความทุกข์	แมนเป็นหญิงชาย
388	๑ คนใดเกิดมารู้คุณ รักษาจึงได้เป็นตัว	ท่านเลี้ยงท่านขุน
389	๑ ลางคนเกิดมาเมาแก้ว มิได้รำพึงถึงตน ⁹¹	บาปหนักกลุ่มตัว
390	๑ เสียแรงเกิดมาเป็นคน บ่ได้รู้อายุอดสู	น้ำใจทรชน
391	๑ เพราะว่าบาปนั้นค้าชู สำหรับวิบากคนพาล ⁹²	นรกสี่หมู

⁹⁰ จาก 277 ส่วน 279 ใช้ว่า “ขอได้อย่าได้เป็นอกตัญญู”

⁹¹ จาก 274 ส่วน 279 ใช้ว่า “บ่ได้รำพึงถึงตัว”

⁹² จาก 274 ส่วน 279 ใช้ว่า “สำหรับวิบากคนพาล”

- 392   ๑ ท่านกล่าวไว้ในนิทาน   คนอันใจपाल
ปได้รู้คุณมารดา
- 393   ๑ คุณแม่นี้มากหนักหนา   เพราะท่านเลี้ยงมา
จึงรอดมาแล้วเป็นตัว
- 394   ๑ ลางหญิงเกิดมาเมามัว   ครั้นตนมีผ้า
ลืมนบิดาแลมารดา
- 395   ๑ คุณพ่อคุณแม่สองรา   ประเสริฐหนักหนา
เราท่านอย่าได้ดูเบา
- 396   ๑ พระคุณหนักยิ่งภูเขา   มีรู้ว่าเบา
พระเอาดินซังด้วยตราชู
- ๑ 11 ๑
- 397   ๑ คุณครูคุณมารดา   ท่านสัญญาว่าเสมือนกัน
พระคุณทั้งสองนั้น   เราหญิงชายอย่าลืมตัว
- 398   ๑ ผู้ใดแทนคุณได้   ยกมือไหว้ขึ้นเพียงหัว
เทวารักษาตัว   เท่านั้นแลเป็นมงคล
- 399   ๑ ท่านนับว่าประเสริฐ   เพราะบังเกิดกุศล
เทวาในเมืองบน   ตราชื่อไว้ในแผ่นทอง
- 400   ๑ แม้นว่าจะกลับชาติ   ได้ปราสาทมเรืองรอง
ชื่อมีในแผ่นทอง   ท่านหมายไว้เป็นสำคัญ⁹³
- 401   ๑ พระอินทร์คือตราชู   เส็งแลดูทั่วสบันต์
คนใดใจอาธรรม   ตราชื่อไว้ในหนังหมา
- 402   ๑ พระอินทร์ผู้มีฤทธิ์   ส่องดาทิพพลงมา
ผิดชอบในโลกา   เห็นสิ้นแล้วทุกประการ⁹⁴
- 403   ๑ แลเห็นคนใจบาป   ทำยุ่งหยาบบ่เกรงขาม
บ่กลัวบ่ทำตาม   พระเจ้าไว้เป็นคาถา

⁹³ จาก 274 ส่วน 279 ใช้ว่า “ทำได้ไว้เป็นสำคัญ”

⁹⁴ จาก 274 ส่วน 279 ใช้ว่า “พิศแลในโลกีย์ เห็นสิ้นแลทุกประการ”

404	๑ โมโหเมามีตมัว ⁹⁵ โลโกคือตันทา	บ่ได้กลัวซึ่งทุกขา พระวินัยพระบาลี
405	๑ บัณฑิตมีปัญญา รู้orrothพระบาลี	ปลงคาถาพระมนี ท่านแต่งไว้แต่ก่อนมา
406	๑ รู้แล้วอย่าทำเมิน ⁹⁶ นบนอบไหววันทา	ให้จำเรณูด้วยศรัทธา คำพระเจ้าอันสั่งสอน
407	๑ พระเจ้าทรงเมตตา แต่ล้วนคำสั่งสอน	กล่าวคาถาไว้เป็นกลอน อันไพเราะยิ่งหนักหนา
408	๑ หลิงชายใดเกิดมา ประสบพบพระศาสนา ⁹⁷	เอากำเนิดในโลกา ประเสริฐนุกยิ่งชุมทอง
409	๑ หลิงชายอันศรัทธา ประเสริฐยิ่งชุมทอง	ฟังคาถาตั้งใจปอง เห็นแจ้งแล้วในปัญญา
410	๑ แม้นแก้วทำไพโรจิต บ่เหมือนพระคาถา	อันมีฤทธิ์มหิมา ท่านว่าไหนจะมาเหมือน
411	๑ พระเจ้าผู้ประเสริฐ โปรดสัตว์ทั่วทิศา	ยอมบังเกิดความเมตตา ให้พ้นจากทุกขา
412	๑ คนใดยอมมิเชื่อ เสียแรงตนเกิดมา	บ่เอื้อเพื่อบ่นำพา เป็นคนอกตัญญู
413	๑ อวดตัวถือมานะ ยมบาลเขาถามอยู่	ไม่ฟังคำพระลิมคุณครู จับคนร้ายอันใจพาล
414	๑ เขาตลใจคนหลุโหด เป็นคนใจจัญทาล	ให้ลงโทษห้าประการ ลิมคุณครูมารดา
415	๑ เขาว่าไอ้วงงุน ลิมคุณพระมารดา	ไม่รู้คุณท่านเลี้ยงมา รำเรียนมาแต่ครูใน
416	๑ เขาว่าไอ้คนเสีย ผูกคอครัลลงไป	ฟังคำเมียบ่ไ้อัจฉริยะ มันคนร้ายดูความเบา

⁹⁵ จาก 274 ส่วน 279 ใช้ว่า “โมโหก็มีตมุน”

⁹⁶ จาก 274 ส่วน 279 ใช้ว่า “รู้แล้วอย่าทำเป็น”

⁹⁷ จาก 274 และ 277 ไม่ปรากฏใน 279

417	๑ รักเมียเท่าภูเขา เขาวัวไฉ้มัวเมา	รักมารดาเท่าตัวเหา กินแต่เหล้าเป็นอัตรา
418	๑ เป็นคนใจกุสี ไม่คิดอนิจจา	ยอมทนต์พระมารดา ท่านอุ้มชูเลี้ยงดูตน ⁹⁸
419	๑ เขาทำเขาบ่เกรง จึงต้องงงจักรยนต์	เพราะบาปเองตามประจัญ ทนวิบากตามโทษา
420	๑ ถือตัวว่ามีบุญ เมาศกดิ์มีตมัวตา	ได้เป็นคุณบ่หน้าพา เมาตมhab่เห็นหน
421	๑ เขาทำบ่ปราศรัย บาปนั้นกลุ้มใจตน	เพราะว่าใจอันมีตม อกุศลให้กำบัง ⁹⁹
422	๑ เป็นคนใจยุ่งหยาบ โทษหนักพันกำลิ่ง	รู้ว่าบาปแล้วไม่ฟัง เพราะลืมนพระมารดา
423	๑ เขาวัวคนใจโหด ทนต์พระมารดา	ให้ลงโทษจงหนักหนา บาปนั้นแลตามเบียนตัว
424	๑ บาบให้ต้องงงจักร เลือดไหลลงโสมตัว	ลำบากนักเพราะไม่กลัว ทนวิบากอยู่ช้านาน
425	๑ บังคับพ่อแม่เสีย ¹⁰⁰ ครั้นไว้กลัวรำคาญ	ฟังคำเมียไ้อัจฉุชาล คิดตั้งนี้จึงดับเสีย
426	๑ ท่านเลี้ยงท่านรักษา ลืมนคุณพ่อแม่เสีย	รอดตัวมาจึงมีเมีย เป็นคนอกตัญญู
427	๑ หญิงชายอันเกิดมา คนใดลืมนคุณครู	ในโลกาเมืองชมพู แล้วลืมนคุณพระมารดา
428	๑ เขาเอาชวานมาผ่าหัว ลบหลู่คุณมารดา	ผูกกลางตัวแย่งไปมา บาปนั้นหนาตามมาถึง ¹⁰¹

⁹⁸ จาก 274 ส่วน 279 ใช้ว่า “ท่านอุ้มชูเลี้ยงรักษา”

⁹⁹ จาก 274 ส่วน 279 ใช้ว่า “อเวรราให้กำบัง”

¹⁰⁰ จาก 274 ส่วน 279 ใช้ว่า “นางชายค้บพ่อแม่เสีย”

¹⁰¹ จาก 274 ส่วน 279 ใช้ว่า

“เอาชวานมาผ่าอก ผูกกลางตัวแล้วไปมา
ลืมนคุณพระมารดา บาปนั้นดาตามมาถึง”

429	๑ กลางคนอันใจบาป บาปนั้นมาตามถึง	ทำคำหยาบบ่รำพึง เพราะว่าร้ายแก่มารดา
430	๑ เทวาเห็นคนบาป ตัดพ้อแก่มารดา	เอาศึมคาบลิ้นออกมา แล้วมักกล่าวให้แค้นเคือง
431	๑ ตกอยู่ในอบาย รู้แล้วให้ปลดเปลื้อง	ทั้งหญิงชายมากนองเนื่อง บาปนี้แลตามเปียนตน
432	๑ หญิงใดอันใจบาป ¹⁰² ยอมทำเชษฐไส้ตัว	ไม่สุภาพต่อลูกฝัว เสียแรงเกิดมาเป็นคน
433	๑ ท่านไม่นับว่าคน ดัดจริตจากเมืองคน	เขาลือทุกตำบล ยมบาลเขาพาไป
434	๑ กลางหญิงนั้นมีศึมัว เป็นคนอิจัญไร	แข่งตำพัวบ่ปราศรัย ได้บาปนักไซ้พอดิ
435	๑ บาปเองประจาดตัว เกิดมาเป็นสตรี	ด้วยมีศึมัวในโลภีย์ ได้ฟังแล้วเร่งรำพึง
436	๑ ตำพ้อตำแม่ฝัว ยังมีหนอนตัวหนึ่ง	บ่ได้กลัวบาปตามถึง ในนรกยอมกินตน
437	๑ สิ้นชาติเอากำเนิด หนอนใหญ่อันกินคน	จึงไปเกิดในตำบล เข้าย้อแยงบ่ปราศรัย
438	๑ เป็นคนไม่สุภาพ ว่าได้ก็ว่าไป	กล่าวคำหยาบให้แค้นใจ มาสำคัญแล้วว่าตัวดี
439	๑ บ่กลัวบ่ละอาย หนอนใหญ่เตียบยวรี	ครั้นเมื่อตายบาปยายี เขาลากลิ้นกินทั้งเป็น
440	๑ เจรจาอย่าบังอาจ หนอนกินทั้งเป็น	ความประมาทนี่คือเชษฐ เหม็นเนาแล้วคืออาจม
441	๑ มักแข่งมักตำพัว อีถ้อยอีบัดสี	อีคนชั่วมีงมิตี ปากมึงเนาบ่ทันตาย
442	๑ หญิงใดมีปัญญา รู้กลัวจตุรบาบ	แม้เจรจามีความอาย คนนั้นแลมีปัญญา

¹⁰² จาก 274 ส่วน 279 ใช้ว่า “แรงเกิดอันใจบาป”

- 443   ๑ หญิงใดไม่มีดมัว   สั่งสอนผัวให้ศรัทธา
นับว่ามีปัญญา   ประเสริฐแล้วในเมืองคน
- 444   ๑ จะได้พ้นจากบาป   เรียนสุภาพใส่ตัวตน
เท่านั้นเป็นมงคล   เรียนเอาไว้เป็นนาบุญ
- 445   ๑ คนใดมีปัญหา   เรียนเจรจาจึงมีคุณ
สิ่งนี้ก่อนเป็นบุญ   เรียนได้แล้วเป็นเพื่อนตัว
- 446   ๑ ให้รู้ทางปรนนิบัติ   บริษัทเขาเกรงกลัว
ยกกรขึ้นเพียงหัว   คิดถึงคุณพระทั้งสาม
- 447   ๑ แม้นชายแลสตรี   รู้จักดีตั้งใจงาม
ได้แล้วจงทำตาม   ประเสริฐนักยิ่งทั้งปวง
- 448   ๑ เท่านั้นเป็นสุขซึ้ง   เกิดมาพล้นมากใหญ่หลวง
ศรัทธาเกิดในทรวง   บุญมากนั้นยิ่งหนักหนา
- 449   ๑ ศรัทธาเตือนสติ   ได้ดำริความสังขา
บัณฑิตปลงคาถา   พระวินัยเป็นกุศล
- 450   ๑ คนใดมีปัญหา   รู้ปริศนาพระจุมพล
รู้จักว่าเป็นผล   จำเอาไว้สั่งสอนตัว
- 451   ๑ สอนสัตว์จงทุกวัน   อย่าสำคัญว่าไม่กลัว
สิ่งนี้อ่าลืมหัด   ให้หายเสียเป็นการ
- 452   ๑ บุญแล้วจึงมาสบ   ได้มาพบศาสดาจารย์
พระเจ้าสร้างสมภาร   ตัดความรักแลความซัง
- 453   ๑ เมียรักแลลูกแก้ว   สละเสียแล้วบคิดหวัง
หลุ่ยยกกำบัง   เห็นแจ่มแล้วบยินดี
- 454   ๑ พระเจ้าผู้ทรงเดช   เห็นสมเพชในราตรี
ควรออกบวชเป็นชี   บำเพ็ญโพธิสมภาร
- 455   ๑ วันนั้นพระสรรเพชญ์   แลเห็นเสร็จด้วยปัญญา
เมียรักลูกพังงา   คือบ่วงแล้วผูกตีนมือ
- 456   ๑ ทั้งนี้ยอมเป็นปวง   จะยุตหน่วงไว้เวียนวน
เทวาไปประจัญ   มิร้างพ้นจากปวงมาร
- 457   ๑ นิรพานั้นประเสริฐ   ได้ไปเกิดพ้นรำคาญ
เป็นสุขสำราญ   ประเสริฐแล้วไซ้พอดี

467	พระชินสีห์ ประเสริฐนักหนา ¹⁰⁴ เลิศล้ำอุดม	๑ นิพพานนี้ดี มีใจชื่นชม ยิ่งกว่าอินทร์พรหม ยิ่งกว่าทั้งหลาย
468	พระสร้างสมภาร เมียรักลูกรัก พระผู้ฤสหาย	๑ พระเจ้าให้ทาน มาแล้วมากมาย ทั้งหญิงทั้งชาย ยกให้เป็นทาน
469	ล้ำเลิศศรัทธา สิ่งอันใดอันรัก หน่วงเอานิพพาน	๑ พระเจ้าเทศนา ใครเลยจะปาน ยกให้เป็นทาน ได้แล้วโดยปอง
470	ตั้งใจบริสุทธิ์ ลูกรักเมียรัก พระตั้งใจปอง	๑ ดุราส์ปบุรุษ ฟังเอาทำนอง ยิ่งกว่าเงินทอง ยกให้เป็นทาน
471	เป็นบุญมากนัก ใครมีปัญญา เทวาเกรงขาม	๑ ให้ทานของรัก เพราะตั้งใจงาม รู้แล้วทำตาม สรรเสริญร้องชม
472	ทั้งหกห้องฟ้า เห็นใครให้ทาน ร้องสรรเสริญชม	๑ เทวถ้วนหน้า ชั้นอินทร์ชั้นพรหม จำศีลอุดม เป็นโกลาหล
473	รู้สร้างสมภาร ให้ศีลให้พร เทวาเมืองบน	๑ จำศีลให้ทาน ย่อมเทพนิมนต์ ให้ไชยมงคล มีความกรุณา

¹⁰⁴ จาก 274 ส่วน 279 ใช้ว่า “.....นักหนา”

474	รักษาค้าชู เพราะว่าววรรณเสริญ แม่นยำเจรจา	๑ มีความเอ็นดู ด้วยใจศรัทธา ซึ่งพระธรรมมา ถ้อยคำอ่อนหวาน
475	แม่นยำเจรจา ปัญญาเห็นแจ้ง รู้ว่าสังสาร	๑ หลึงชายศรัทธา รู้จักรู้อาย ถ้วนทุกประการ สำหรับโลกีย์
476	เพราะใจสุภาพ รู้รักษาตน รู้แผ่ไมตรี	๑ ไครพ้นจากบาป ตั้งต่อภักดี จึงพ้นไฟรี รู้บุญรู้คุณ
477	รักเมียรักพี่ รักษาความชอบ รู้บุญรู้ธรรม	๑ รักตัวสอนตัว รู้สั่งสอนกัน ทุกเมื่อเชียววัน รู้สั่งสอนตัว
478	จะได้ไปเกิด เพราะว่าเกิดมา รู้สั่งรู้สอน	๑ รู้นี้ประเสริฐ ในโลกอุดร รักษาศีลพร เป็นเพียรแก่ตัว
479	รู้จงละเอียด รู้อดรู้ออม ด้วยใจชื่นชม ¹⁰⁵	๑ อยากรู้ซึ่งเคียด เป็นมรรคเป็นผล รู้พรใจคน พ้นจตุรบาย
480	มีฤทธิ์มีเดช น้ำใจใครรัก ศีลพระฤสาช	๑ ศีลพระอุปเทศ กว่าฤทธิ์ทั้งหลาย รู้จักกลืนอาย ล้ำเลิศสงสาร

¹⁰⁵ จาก 274 ไม่ปรากฏใน 279

481	ประเสริฐยิ่งแก้ว ใครรักษาได้ ศิลห่าประการ	๑ ศิลพระเลิศแล้ว ทั้งห้าประการ บุญใช้สามานย์ รักษาเป็นมิตร
482	รู้แล้วว่าบาป ศิลพระทั้งห้า อย่าได้ทำผิด	๑ แม้นรักสุภาพ ทำแต่ชอบกิจ รักษาเป็นนิจ นอกคำสั่งสอน
483	ออกบวชเป็นชี จำเริญพระธรรม ให้พ้นอาวรณ์	๑ ลงหญิงสตรี พ้นจากอาวรณ์ ตามคำสั่งสอน พ้นจตุรบาย
484	ได้พ้นจากบาป พ้นจากไฟรี เพราะว่าหนีหน้าย	๑ รู้กลัวรู้บาป ¹⁰⁶ พ้นทุกข์ทั้งหลาย ยิ่งทุกข์นรกกาฬ จากวัฏสงสาร
485	ได้จำเริญผล ของรักทุกสิ่ง บุญนั้นใครจะปาน	๑ เกิดในสากล ได้สร้างสมภาร ยกให้เป็นทาน ทานบวชเป็นชี
486	บวชลูกบวชตน บุญนี้ประเสริฐ เพราะว่าเป็นชี	๑ บวชข้าบวชคน ในพระชินสีห์ ร้อยเท่าพันทวี ครองพระวินัย
487	ให้รู้จักโทษ รูปงามนถมถ จงท่านเฉลยไซ	๑ อาจารย์จำโนทย์ ¹⁰⁷ เพราะความสงสัย เป็นคนเฉลยใจ ให้รู้อาการ

¹⁰⁶ จาก 274 ส่วน 279 ใช้ว่า “รู้กลัวรู้ลาภ”

¹⁰⁷ จำโนทย์ แปลว่า ฟ่อง, ร้องขอ, กล่าวหา (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542: 308)

488	ปัญญาล้ำเลิศ รูปงามเชื้อใจ รูปงามสะคราญ	๑ ท่านผู้ประเสริฐ เฉลยคำบิณาน ไม่รู้ทำทาน เพราะรักษาศีล
489	รูปนั้นพอดี ทำบุญให้ทาน จงฟังท่านยิน	๑ ลางคนมั่งมี บ่ได้โดนถวิล ไม่รักษาศีล รู้แล้วทำตาม
490	ให้เมื่ออยากกิน จะได้ไปเกิด ฝูงคนเกรงขาม	๑ คนใดใจมาก บุญนั้นมากขาม สมบัติทั้งสาม เพราะบุญทั้งสอง ¹⁰⁸
491	รูปโฉมสะคราญ ข้าหญิงเหลือหลาย มีคู่สมสอง	๑ มีทรัพย์ทุกประการ มีเงินมีทอง ค้าขายเนืองนอง แต่ล้วนนางสวรรค์
492	อยู่ในโอวาท ทำบุญให้ทาน เดชะบุญนั้น	๑ คนใดฉลาด พระเจ้าจอมธรรม์ รับศีลห้าอัน ได้เป็นเทวา
493	ประเสริฐอุดม เมื่อได้จตุติ ได้เป็นพระยา	๑ เป็นอินทร์เป็นพรหม อยู่ในดุสิตา กลับชาติลงมา ควรครองบุรี
494	แห่ห้อมล้อมตน มีนางสนม ประดับเทวี	๑ ไพร่ฟ้าข้าคน ขึ้นชมยินดี อุดมสมศรี เมียรักพระองค์

¹⁰⁸ จาก 274 ส่วน 279 ใช้ว่า “เพราะบุญทั้งสาม”

502	ใต้รู้บัญชา ปัญญา รู้จัก รู้ว่าอุดม	๑ ผู้ใดเกิดมา ก้มเกล้าบังคม ที่รักที่ชม แต่พระธรรมมา
503	อย่าบุกกล้าบาป เลี้ยงพี่เลี้ยงน้อง เอ็นดูกรุณา	๑ อย่าได้ยุ่งหยาบ จะเป็นเวร พวกพ้องพงศา เจรจาพาที
504	อย่าผูกพญาบาท พี่น้องได้พึ่ง บ่ได้เสียที	๑ อย่าได้รุกราน ถือตัวว่าดี เพราะบุญตนมี เกิดมาเป็นชาย
505	เบียดเบียนญาติ อย่าได้ขี้งโกรธ เราท่านทั้งหลาย	๑ อย่าได้ข่มเหง ..... ข่มโทษตนตาย คิดให้สมควร
506	คิดความจงดี เจรจาพาที อย่าได้เดือดร้อน	๑ เกิดมาชาตินี้ อย่าให้ท่านสอน เป็นศิลาเป็นพร ข้าไททั้งหลาย
507	พระธรรมปรมัตถ์ เอาคุณพระเจ้า เกิดมาชาติใด	๑ ทางนี้ปรนนิบัติ ไว้สั่งสอนใจ เป็นที่อาศัย จงรู้พระธรรม
508	ตามพระบัณฑิต ขอดับเหือดหาย นำโลกประชา	๑ เท้านี้บริบูรณ์ พระเจ้าเทศนา อันตรายราคา เข้าสู่ Nirvana

วรรณกรรมกลอนสวด เรื่อง พระปรมัตถ์ สำนวนความใหม่

1	๑ ข้าไหว้พระพุทธิเจ้า เดชะพระมุนี	อยู่เหนือเกล้าเหนือเกศี ไว้บาลีแลคาถา
2	๑ ข้าไหว้พระธรรมเจ้า เดชะพระคาถา	อยู่เหนือเกล้าเหนือโลกา มนุษย์สาใส่เกศี
3	๑ ข้าไหว้พระภิกขุ ข้าขอยอชูลี	ได้มาลูไม่ยินดี จงเป็นที่แก่กามา
4	๑ ข้าไหว้ทั้งครูบา ให้เข้ามาเข้าใจ	รู้วิชาเพราะพระคุณ ข้าใส่ไว้เหนือเกศา
5	๑ ไหว้พระบิดุเรศ พระคุณเท่าเมรุมา	ขอเหยื่อเกศไหว้มารดา ข้าใส่ไว้เกล้าเกศี
6	๑ รู้เพราะพระบิดุเรศ ตบแต่งไว้ทั้งนี้	สอนไตรเพทแลบาลี อันที่รู้รำเรียน(มา) ¹
7	๑ พลาดปลั่งขาดอักษร พอเพี้ยนเรียนคลาดคลา	ซึ่งบทกลอนอย่านินทา ใครฉลาดช่วงแต่งใส่
8	๑ นิทานข้างปรมัตถ์ ข้าแกล้งแปลงเป็นไทย	บทกลอนนั้นไม่เข้าใจ ให้จงแจ้งแก่ประชา
9	๑ แรกเขียนเพ็งสอนเขียน อันมีบ่มิคลา	ตามบทกลอนสืบสืบมา ข้าว่าไว้ในสอนศรี
10	๑ จงแจ้งซึ่งนิทาน จะได้สืบสืบไป	ตามโบราณท่านกล่าวไว้ สอนหัวใจคนทั้งหลาย
11	๑ พี่น้องมากอยฟัง เอกโทขาดเหลือไซ้	ถ้าพลาดปลั่งบทบาทไป ช่วยแต่มีใส่ให้มั่นคง
12	๑ ถ้าว่าใครจะอ่าน เจ้าเอ๋ยอย่าทะนง	ฝากกระดานอย่าวางลง ค่อยวางลงจะเป็นบุญ
13	๑ แม้นว่าเจ้ากลับ เราว่าให้เป็นบุญ	เอาผ้าพับมารองหนุน เจ้าจะเป็นสถาพร

¹ ต้นฉบับไม่คำว่า “มา” แต่เห็นควรให้เพิ่มเติมคำดังกล่าวให้สัมผัสกับบทต่อไป

27	ให้คิดอ่านดู ที่ขอบอย่าแปลง คิดอ่านให้ถาม	๑ ถ้าใครไม่รู้ อย่าลบลามปาม แต่งตามเนื้อความ กันดูให้ควร
28	อะชาอาศัย อย่าได้ฉุดลาก คิดดูให้ถ้วน	๑ ถ้าใครยิ้มไป แล้วค่อยสงวน กระซอกโดยควร ขาดเสียของไป
29	แต่งผิวสงสาร หนุ่มหนุ่มกลุ่มสวด หมากพลูยื่นให้	๑ นิทานเกี้ยวพาน สาวสาวพอใจ เขี้ยวได้เขี้ยวไฟ สะกิดเอามือ
30	เจ้าจะน้อยใจ ครั้นให้่ง่ายง่าย เขียนง่ายนักฤ	๑ ถ้ายิ้มไม่ให้ ว่าไม่นับถือ เสียดายหนังสือ เจ็บหลังพันใจ
31 ²	คำพระชินสีห์ สั่งสอนมนุษย์ ฟังแล้วจำไว้	๑ จักเอาบาลี คัดออกเป็นไทย กลบุตรสืบไป อย่าให้เสื่อมสูญ
32	แปร ³ เป็นคำไทย สืบสืบกันมา พระเจ้าบันฑูร	๑ ปรมัตต์ผูกใหม่ พระเจ้าบันฑูร มิให้เสื่อมสูญ สอนสัตว์ทั้งหลาย

² บทที่ 31 - 32 จะเป็นบทเริ่มต้นเนื้อหาของสำนวนความใหม่ ซึ่งต้นฉบับบางเล่มจะเริ่มต้นที่บทนี้ บางเล่มจะเริ่มต้นด้วยบทไหว้ครู เช่นเดียวกับ 30 บทแรกของต้นฉบับเลขที่ 298 บางเล่มจะเริ่มต้นด้วยบทอื่น ๆ ในเรื่องพระปรมัตต์ หรือบางเล่มจะเริ่มต้นด้วยวรรณกรรมเรื่องอื่น ๆ

³ จากการศึกษาต้นฉบับเล่มต่าง ๆ พบว่ามีการเขียนทั้ง “แปร” และ “แปล” แต่จากบริบทในที่นี้ควรจะใช้คำว่า “แปร” ที่หมายถึง ทำให้เปลี่ยนไปจากลักษณะเดิม มากกว่าคำว่า “แปล” ที่หมายถึง การถ่ายความหมายจากภาษาหนึ่งมาเป็นภาษาหนึ่ง เพราะผู้แต่งได้นำเอา “ปรมัตต์” ที่เป็นหลักธรรม มาแปรให้เป็นวรรณกรรมกลอนสวด ไม่ใช่การแปลปรมัตต์จากภาษาบาลีมาเป็นภาษาไทย

33	เกิดแล้วตายไป แต่เอากำเนิด กระดุกเรียวยาย	๑ ตัวเรานี้ไซ้ไร้ มิได้รู้วาย เวียนเกิดเวียนตาย อยู่ในแผ่นดิน
34	สูงกว่ายอดเขา มั่งสิ่งนั้นหนา หมูหมาลากกิน	๑ ถ้าจะกองไว้เล่า นั้นเล่าถวิล มากกว่าแผ่นดิน เป็นเหยื่อแร้งกา
35	นับชาติมิได้ แต่ตายจากกัน ร้องไห้น้ำตา	๑ เกิดแล้วตายไป มากพันคณนา เวียนไปเวียนมา มากกว่าทะเลหลวง
36	เที่ยงแท้เมื่อไร ครั้นว่าตายไป ข้าวของทั้งปวง	๑ ตัวเรานี้ไซ้ไร้ หญิงชายทั้งปวง มิได้เป็นห่วง ห่วงไม่ต้องการ
37	ไม่สร้างกุศล ชวนไปฟังธรรม ออกชื่อให้ทาน	๑ เมื่อยังเป็นคน จำศีลให้ทาน ว่าไม่ต้องการ ซื้อครั้นหนักหนา
38	มีทรัพย์เสียเปล่า มิได้ใส่บาตร พระสงฆ์ศิลา	๑ เป็นคนโง่เง่า มิเอาออกมา ชั่วหนักชั่วหนา คลุมบาตรเดินจร
39	ตามพุทธบัญญัติ มิได้เลื่อมใส ทำตาควักค้อน	๑ ท่านเทียวโปรดสัตว์ พระเจ้าสั่งสอน น้ำใจบ่ออ่อน นินทาพระสงฆ์

40	<p>ให้เที่ยวโปรดสัตว์ ควรหรือนินทา ท่านเนื้อเชื้อวงศ์</p>	<p>๑ พระเจ้าบัญญัติ แทนต่างพระองค์ คำว่าพระสงฆ์ นน่อพระศาสดา</p>
41	<p>ไม่มีสิ่งไร⁴ เสียแรงได้พบ อย่าเมินเห็นหนา</p>	<p>๑ ถึงว่ายากไร อย่าได้นินทา สบพระศาสนา ว่าร้ายว่าดี</p>
42	<p>ตามตรอกชอกบ้าน ถึงได้มีได้ สำรวมอินทรีย์</p>	<p>๑ ท่านเที่ยวโปรดปราน สำรวมอินทรีย์ กลับมากฎี ถึงที่อาศัย</p>
43	<p>ฉันทพอเป็นยา สวดมนต์ภาวนา เข้าคำพรา้ให้</p>	<p>๑ มากน้อยไม่ว่า ปรมัตถ์ภายใน อุตส่าห์แผ่ไป กลัวเขานินทา</p>
44	<p>ควรหรือกล่าวโทษ เहांหอนอุกอาจ เถรเณรนั้นหนา</p>	<p>๑ ท่านเที่ยวไปโปรด ถ้อยคำหยาบช้า ประมาทินินทา เทียวมาขอทาน</p>
45	<p>นินทาว่าใหญ่ พระสงฆ์โปรดสัตว์ ไ้เปรตเดียรฉาน</p>	<p>๑ ตัวไม่เลื่อมใส ถี่ถั่นทุกประการ พลัดว่าขอทาน ป่วยการเกิดมา</p>
46	<p>ควรหรือว่าผิด ท่านเที่ยวโปรดสัตว์ไป ควรหรือนินทา</p>	<p>๑ ท่านทำตามกิจ แก่สังริชยา⁵ ตามใครเขาศรัทธา ลูกไ้เดรัจฉาน</p>

⁴ จาก 288 ไม่ปรากฏใน 298

⁵ จาก 288 ไม่ปรากฏใน 298

47	สงฆ์นี้ลูกใคร โอรสพระเจ้า มิ่งไม่ยินดี	๑ มิ่งไม่แจ้งใจ ว่าได้ว่าดี เหล่าพระชินสีห์ มิ่งนี้รัชยา
48	ใ้หน้กบัญชี เสียแรงได้สบ ดิฉินนินทา	๑ ไอ้คนเหล่านี้ เสียทีเกิดมา พบพระศาสนา ลูกพระชินสีห์
49	เหมือนนินทาองค์ โปรตศาสนา สงฆ์เถรเถรชี่	๑ นินทาค่าสงฆ์ แห่งพระมุนี อันห้าพันปี เป็นเนื้อเชื้วงศั
50	สมเด็จไม่ตรี ถ้าใครปลั่งพลาด ไม่พบพระองค์	๑ ใครเป็นเช่นนี้ สั่งมามันคง ประมาทพระสงฆ์ เมื่อท่านเสด็จมา
51	สั้งพระมาลัย ศีลพระเร้งจำ มหาชาตินี้นา	๑ สมเด็จพระเมตไตรย บอกชาวโลกา ฟังธรรมเทศนา พระคาถาพัน
52	ฟังไปให้ครบ แล้วย่านินทา เชื้อวงศ์พงศัพันธุ์	๑ วันเดียวให้จบ จบสิ้นสิบสามกัณฑ์ ว่าสงฆ์เดียดฉันท ของพระศาสดา
53	ไซ้แต่เท่านี้ แต่พอระงับ เราท่านเกิดมา	๑ สั้งมาถ้วนนถึ มากมายนักหนา สดับปัญญา ฟังให้เข้าใจ

⁶ จาก 288 และ 295 ส่วน 298 ใช้ว่า “สงฆ์เถรเถรชี่”

54	ปัญญากล้าแก่ ตั้งใจใส่บาตร ศรัทธาเลื่อมใส	๑ ท่านผู้รู้แท้ เห็นทุกข์เห็นภัย ไม่คาดเนื่องไป ในพระศาสนา
55	ชักชวนกันไป อังคาส ⁷ พระสงฆ์ วันเข้าพระวสา	๑ วันพระน้อยใหญ่ ทำบุญวัดวา อันทรงศีลา วันมหาสงกรานต์
56	อันว่าชีวิต อุตสาห์ทำบุญ ให้เร่งคิดอ่าน	๑ ทำบุญอย่าคิด ไม่พ้นพระกาฬ เพิ่มพูนสมภาร ทำการกุศล
57	ความตายมาถึง เมื่อยังสบาย ความตายมาถึงตน	๑ ไม่คิดรำพึง จงทำร้อนรน เกลียดอายุกุศล จึงทำลนลาน
58	ท่านนี้อุกอาจ กร้าวเกรี้ยวเรี่ยวแรง เข้าบุกรุกราน	๑ พญามัจจุราช ร้ายกาจสาธารณ์ กล้าแข็งหัวหาญ หักหาญเอาไป
59	โตใหญ่ไม่เล็ก กำแพงเจ็ดชั้น แต่ละชั้นสูงใหญ่	๑ จะทำกรงเหล็ก ตัวเข้าอยู่ใน กางกั้นรอบไป เปรียบได้ศิริ
60	กล้าแข็งแทงฟัน รบพุ่งยังยืน แต่ล้วนคนดี	๑ ถึงจะเข้มชั้น ตัวกลั่นตัวดี หอกปืนไม่หนี พิทักษ์รักษา

⁷ อังคาส หมายถึง ถวายอาหารพระ, เลี้ยงพระ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542: 1348)

61	สักเจ็ดร้อยชั้น พญามรณัง บุกรุกเข้ามา	๑ ถึงจะป้องกัน รู้พลโยธา ไม่ฟังเลยหนา จุดลากเอาไป
62	ไม่ฟังไม่ไว้ เขาจึงจุดพา กรรมมีแต่หลัง	๑ อ้อนวอนเท่าไร เพราะกรรมทำมา ไม่คิดอนิจจัง ไม่ฟังเลยหนา
63 ⁸	พญามรณัง ลูกเมียเกลือกกลน นั่งอยู่ดูได้	๑ อ้อนวอนไม่ฟัง กริ้วโกรธคือไฟ ผู้คนเข้าไทย ไม่ช่วยเลยหนา
64	มิเอาออกให้ นอนกลิ้งนั่งอยู่ ลูกเมียไม่ว่า	๑ เงินทองทำไว้ แทนตัวเลยหนา พิศแลดูตา บนบานแก้ไข
65	ทรัพย์สิ้นมากมี ลูกเมียมีอยู่ เงินทองกองให้	๑ เมื่อแรกยังดี รักล้นพันใจ ว่าดูเป็นไร แลกความมรณา
66	เงินทองกองให้ พระกาฬนี้ไซ้ ยากไร้ไม่ว่า	๑ มั่งมีอย่างไร สูงเทียมเกศา มิได้เมตตา ผู้ดีเสียใจ
67	จะเอาออกสู้ กับด้วยพระกาฬ แต่ก่อนนั้นไซ้	๑ ถึงมีความรู้ ต่อยุทธชิงชัย กล้าหาญเหลือใจ มีชัยทุกที

⁸ บทที่ 63 - 68 ปรากฏในต้นฉบับเลขที่ 274 และ 277 แต่ไม่ปรากฏในต้นฉบับเลขที่ 279

68	<p>อยู่คงกระพัน ความรู้วิชา มีอิทธิฤทธิ์</p>	<p>๑ ร่ำเรียนป้องกัน ทางพันไม่หนี เรียนมาดีดี มีพันมรณา</p>
69	<p>ไม่ป้องกันตัว โ้อ้ทีนี้แล พระกาฬท่านมา</p>	<p>๑ ความรู้ท่วมหัว ซึ่งความมรณา เทียงแท้แลหนา อดพาตัวไป</p>
70	<p>เห็นว่าชีวี ทรัพย์สิ้นเงินทอง ช่างม้าฆ่าไท</p>	<p>๑ กูเอี้ยทีนี้ จะม้วยบรรลัย ข้าของสิ่งไร ใครจะรักษา</p>
71	<p>ข้าหญิงข้าชาย แต่ล้วนของกู ใครจะนำพา</p>	<p>๑ ลูกเมียทั้งหลาย วัวควายไรณา ไม่อยู่รักษา รักษาปกครอง</p>
72	<p>สิ่งเสียเมียไว้ ตัวพี่หาไม่ แม่ลูกปกป้อง</p>	<p>๑ เอาไปไม่ได้ แก้วแหวนเงินทอง ใครจะปกครอง ครอบครอบรักษา⁹</p>
73	<p>พี่ไรให้พี่ง กอดจูบลูบไล้¹⁰ พ่อนี้มีข้า</p>	<p>๑ ลูกเมียพร้อมพรั่ง มานั่งซ้ายขวา ร่ำไรโตกา จะมาบรรลัย¹¹</p>

⁹ จาก 295 ส่วน 298 ใช้ว่า “ครองรักษากัน”

¹⁰ จาก 288 และ 295 ส่วน 298 ใช้ว่า “กอดจูบลูบหลัง”

¹¹ จาก 295 ส่วน 298 ใช้ว่า “เห็นหน้าสับไป”

74	ลูกเมียทั้งปวง พิศแลคดูหน้า สั่งลูกเมียไว้	๑ ความรักหนักหน่วง เป็นท่วงเป็นโย น้ำตาหลังไหล ให้อยู่จงดี ¹²
75	บวชเรียนให้ได้ ลูกน้อยลูกใหญ่ ลูกเต้าทั้งนี้	๑ อย่ามีผิวใหม่ เข้าเป็นนางสี ค่อยอยู่จงดี ค่อยเลี้ยงรักษา ¹³
76	ยังมิรู้ถ้อย ว่าพ่อไปไหน ร่ำไรให้หา	๑ คิดถึงลูกน้อย จะรำครวญหา เมื่อไหร่จะมา พ่อข้าไปไหน
77	ร่ำไรให้ออน พ่อคิดขึ้นมา พ่อนี้มีได้	๑ ไม่เห็นบิตร อ่อนแม่พาไป น้ำตาหลังไหล อยู่เลี้ยงรักษา
78	จะเรียกหาใคร นับวันจะไกล อยู่เถิดนะลูกอา	๑ ตัวพ่อหาไม่ ว่าเป็นบิดา พ่อไม่ได้มา กับพระชนนี
79	อยู่ด้วยมารดา ค่อยเลี้ยงรักษา เจ้าอย่าต่ำตี	๑ พ่อจะขอลา โรคาอย่ามี ลูกน้อยจงดี ลูกนี้จะโศกา ¹⁴

¹² จาก 288 ส่วน 298 ใช้ว่า “ให้อยู่รักษา”

¹³ จาก 288 และ 295 ส่วน 298 ใช้ว่า “ค่อยรักษากัน”

¹⁴ จาก 288 ไม่ปรากฏใน 298

80	<p>อย่าตีด้วยไม้ แต่ฟกตกใจ น้ำหูน้าตา</p>	<p>๑ ลูกผิดสิ่งใด หลังไหล่ลูกยา¹⁵ รำไรโศกา อาบหน้าโคก¹⁶</p>
81	<p>เมื่อพ่อหาไม้ ลูกในอุทร สอนสั่งทั้งนี้</p>	<p>๑ จะไปหาใคร ตายไปเป็นผี สั่งสอนแต่ดี อย่ามีอาญา¹⁷</p>
82	<p>มือสอดคอดไว้ พิไรให้สั่ง น้องเล็กเด็กกว่า</p>	<p>๑ ลูกน้อยลูกใหญ่ รำไรโศกา ฝากฝังน้องยา พ่ออย่าดำดี</p>
83	<p>ตีดำขัดข้อง ถึงน้องผิดชอบ อย่าได้โบายตี</p>	<p>๑ อย่าชูรูน้อง น้องจะหมองศรี ปลอบเอาแต่ดี น้องจะตกใจ</p>
84	<p>อย่าให้ตีดำ จะกินสิ่งของ น้องเห็นแต่จะได้</p>	<p>๑ ปกปักษ์รักษา น้องจะห่มใจ ช่วงชิงเอาไป ตามใจยินดี</p>
85	<p>ป่านกันพี่น้อง อย่าพุ่มเถียงกัน สุดแท้ชนนี้</p>	<p>๑ แก้วแหวนเงินทอง ข้าวของอันมี อย่างนั้นไม่ดี เป็นที่แบ่งปัน</p>

¹⁵ จาก 288 และ 295 ส่วน 298 ใช้ว่า “หลังไหล่ลูกแก้ว”

¹⁶ จาก 295 ส่วน 298 ใช้ว่า “อาบหน้าพุ่มฟอง”

¹⁷ จาก 288 และ 295 ส่วน 298 ใช้ว่า “ก็ปีจะกลับมา”

86	<p>อย่าได้ชิงกัน เห็นกันพี่น้อง วิวาเวยข้างม้า</p>	<p>๑ ข้าวของทั้งนั้น วิวาทท่าทอ ปรองดองกันรา ข้าทาสทาสี</p>
87	<p>คือดังตราชู ข้างม้าข้าไท สุดแต่ชนนี</p>	<p>๑ มารดายังอยู่ อยู่กับชนนี ให้ไว้ถ้วนถี่ เป็นที่แบ่งปัน¹⁸</p>
88	<p>จิตใจคิดผูก ทุกซักร้อนสิ่งไร ว่าแม่อาธรรม์</p>	<p>๑ อันแม่กับลูก รักลูกเท่ากัน เจ็บใช้รับขวัญ อย่างนั้นไม่มี</p>
89	<p>ว่าแม่ลำเอียง ขัดข้องหมองใจ อย่าให้หมองศรี</p>	<p>๑ พ่ออย่ากล่าวเกลียด ทุ่มเถียงชนนี อย่าโทษภัยจะมี ชนนี้จะไต่กศัลย์</p>
90	<p>สามที่พี่น้อง ผิดชอบสิ่งใด ยากเย็นเห็นกัน</p>	<p>๑ ให้คิดปรองดอง ร่วมท้องเดียวกัน อย่าเอาโทษทัณฑ์ เมื่อตกเข็นใจ</p>
91	<p>ปกติร็อง ถ้าใครผิดพลั้ง พี่น้องร่วมไส้</p>	<p>๑ เห็นกันพี่น้อง ข้าวของสิ่งไร หยุดยั้งซังใจ ยากเย็นเห็นกัน</p>

¹⁸ จาก 288 และ 295 ส่วน 298 บทที่ 86 ใ้ว่า

<p>ของเก่าของใหม่ บิดาหาไม่ พระชนนีนั่น</p>	<p>“ข้างม้าข้าไท มีอยู่ครบครัน ให้ไว้แบ่งปัน เป็นที่อาศัย” ส่วนบทที่ 87 ไม่ปรากฏ</p>
---	--

92	ฟ้าจงพินิจ ครั้นว่ามาผิด เจือดงดอดกลั่น	๑ แม้นว่าน้องคิด อย่าคิดเด็ดฉันท์ ถอยคิดมิทัน อย่างนั้นจึงดี
93	ผิดบ้างพลั้งไป เห็นกันเมตตา พ่อสิ่งทั้งนี้	๑ พี่น้องร่วมไส้ โทษภัยอย่ามี กรุณาปราณี อย่าลืมสักอัน
94	ยืดยาวกล่าวโทษ มีสุขทุกข์ภัย นอกไส้ไปนั้น	๑ อย่าคุมความโกรธ โกรธเคียดเด็ดฉันท์ จะได้เห็นกัน พ่ออย่าไว้ใจ
95	จะมาออกปาก จนเงินจนทอง หยิบยืมยื่นให้	๑ ถ้าน้องได้ยาก พี่งพาอาศัย น้องตกเชียวใจ น้องบ้างเถิดรา
96	อย่าให้เสียที ขัดสนจนใจ อย่าเห็นเมินหน้า	๑ ถ้าน้องได้ดี ร่วมทองมารดา ยากไร้มาหา พ่ออย่าเสียกัน ¹⁹
97	ใสในเกศี เต็บใหญ่ได้เมีย รักลูกผูกพัน	๑ ว่าร้ายมิดี ลูกรักจอมขวัญ พ่ออย่าเสียกัน ตัวนั้นเป็นผี
98	ตัวเองไม่รัก ไม่คิดรำพึง สั่งไว้ทั้งนี้	๑ เป็นห่วงห่วงหนัก จักสิ้นชีวี ถึงพระชินสีห์ ก็ปีจะกลับมา

¹⁹ จาก 288 และ 295 ไม่ปรากฏใน 298

99	ประทีปอันงาม จะให้บุญคุณ ครั้นสิ้นชีวา	๑ คุณพระทั้งสาม ส่องทั่วโลกา พระศาสดา นำหน้าตนไป
100	ยุดหวังให้ดี ลูกเมียข้าคน เขาไม่ช่วยได้	๑ พระธรรมเจดีย์คำภีร์ สุดที่ตรีกไฉน ทำวนไปเอย เหมือนในเมือคน ²⁰
101	ลูกเมียข้าไท บุญบาปทำได้ ตามติดตัวตน	๑ ครั้นว่าตายไป มิไปกับตน เมื่ออยู่เป็นคน จนถึงเมืองผี
102	นำหนทางได้ ลูกเมียนี่ไซ้ คุณพระชินสีห์	๑ จะตามไปได้ แต่พระชินสีห์ ช่วยได้ไม่มี สู่ที่เมืองสวรรค์
103	เหตุไรไม่คิด หนทางอันใด เป็นห่วงบ่วงบั้น	๑ จะใกล้ดับจิต เอาจิตผูกพัน จะไปเมืองสวรรค์ ตัดเสียยาวนาน
104	หลงไปทางนี้ ผิดทางสวรรค์ ทางเปรตเดรัจฉาน ²¹	๑ หนทางทั้งสี่ เห็นมิเป็นการ ทางนั้นกันดาร ทางนรกอสุรกาย
105	ละห้อยละเหี่ย ลืมนเสียคุณแก้ว สู่ทางอบาย	๑ ห่วงหนักรักเมีย ด้วยเมียเสียตาย ผิดแล้วโดยหมาย อสุรกายเดรัจฉาน

²⁰ จาก 295 ไม่ปรากฏใน 298

²¹ จาก 288 และ 295 ส่วน 298 ใช้ว่า “ทางเป็นเดรัจฉาน”

106	พระขรรค์คมกล้า ตัดบ่วงให้ได้ ตัดบ่วงสงสาร	๑ เอาแต่ปัญญา ฤทธาท้าหาญ ขาดไปยาวนาน ขาดกันทันที
107	วางจิตผิดไป ลูกเมียข้างหลัง สุขเกษมเปรมปรีดิ์	๑ ตัดบ่วงมิได้ สู้ที่เมืองผี พร้อมพรั่งอยู่ดี ตัวนี้เวทนา
108	ทรัพย์สิ้นสิ่งไร กระดุกกับเนื้อ สำหรับภักษา	๑ เป็นผีนี้ไซ้ ได้ติดตัวมา เป็นเหยื่อแร้งกา หมูหมาลากิน
109	รูปกายนี้ไซ้ อนิจจาสูญเปล่า รูปร่างทั้งนี้	๑ ถ้าพาไปได้ ทิ้งไว้โยม เปื่อยเน่าไม่ตี ยังมีตามไป
110	อันการกุศล ทำบุญแต่ละเฟื้อง นอนกลิ้งอยู่เฝ้า	๑ เมื่อยังเป็นคน ออกชื่อเมื่อไร กลัวจะเปลืองสิ้นไป จึงไม่นำพา
111	เหน้อยตัวเสียเปล่า มิได้ออกปาก เป็นคนค้นหา	๑ ทำไว้ให้เขา ตะเกียกตะกายหามา ว่ายากเลยหนา จนสิ้นชีวี
112	เขาจะโศกเศร้า จะคิดถึงคุณ ครั้นตายหลายปี	๑ หลงรักเสียเปล่า ไม่ถึงครึ่งปี ทำบุญสักที ไม่มีอาลัย

113	หาไม่ได้อื่น ความรักนี้หนา ได้อื่นชื่นใจ	๑ นับวันนับคืน ร่วมจิตพิสมัย เที่ยงแท้เมื่อไร เขาไม่ยินดี
114	รับคำสั่งไว้ จะเอาบุญให้ คอยบุญหลวงซี	๑ แต่ล้นหาไม่ จะบวชเป็นชี ส่งไปเมืองผี เห็นมิเป็นการ
115	ตัดเสียให้พลัน ใครจะช่วยให้ ไม่เห็นตัวท่าน	๑ ตั้งใจให้มัน ซึ่งบ่วงสงสาร ห้ามไว้พระกาฬ อยู่แห่งไหน
116	ขอยืมเอามา เจ้าของเขามา แต่ผัดนิ้วไป	๑ รูปพระจันทร์ทั้งห้า อย่าได้นอนใจ ทวงล่วงต่อไป หลายครั้งหลายครา
117	เจ้าของเขามาทัก แล้วกลับไป ²² เจ็บไข้โรคา	๑ หัวอกพินทัก เจ็บไข้โรคา ยอมให้รักษา เคลื่อนคลายหายไป
118	ท่านกลับมาเล่า ที่นี้กูไม่ฟัง พระกาฬมิได้	๑ ถึงผัดนิ้วเขา ทวงขันห้าใบ หลายครั้งมาผัดไป ละวางเลขนา
119	เรียกหาแม่พ่อ เสือกสนรนต์าย มือสอดกอดคั่ว	๑ ครางอยู่อ้ออ้อ ต่อจะสิ้นชีวา พลิกซ้ายพลิกขวา น้ำตาหลังไหล

²² จาก 288 ไม่ปรากฏใน 298

120	คนโน้นคนนี้ ²³ ตีมือเร่คว่ำ เรียวแรงอ่อนไป	๑ เรียกหาโน่นนี่ กลิ้งเกลือกเสือกไป น้ำตาหลังไหล ไม่มีสมประดี
121	ผมสั้นฟันห่าง พูดจามือออก จะสั้นชีวี	๑ ตาหูดูแดง เรียวแรงไม่มี กลับกลอกเกศี เตี้ยวันนี้แลนา
122	ปิดทางหายใจ ชักแขนแอนกลับ พุทโธนิจจา	๑ เสมหะปะทะไว้ ค้ำในวิญญา จับไปจับมา เวทนาเหลือใจ
123	ลืมนตาอ้าปาก ²⁴ ธาตุดับทั้งสี่ แข็งดั่งขอนไม้	๑ ลนลานตายยาก มีใครจะไป เป็นผีพันใจ จากในสงสาร
๑ 16 ๑		
124	๑ เมื่อนั้นสมเด็จพระกาฬ หักหาญเข้าผูกคอไป	เข้าบุกรุกราน
125	๑ ลูกเมียหอมล้อมไสว เป็นไรไม่ติดตามมา	นั่งอยู่ดูใจ
126	๑ ผูกมัดรัดมือถือบ่า มิซ้าก็พาเอาไป	ลูกเมียดูตา
127	๑ ลูกเต้าเฝ้าอยู่ดูใจ ร้องไห้จิ้งจู้ว่าเป็นผี	เห็นนั่งแนไป
128	๑ ร้องไห้ไม่มีสมประดี เกศีมารองเอาบาทา	กลิ้งเกลือกไปตามที่

²³ จาก 295 ไม่ปรากฏใน 298

²⁴ จาก 288 และ 295 ส่วน 298 ใช้ว่า “ลืมนตาอ้าปาก”

144	๑ แผลงหัวี่ทำหน้าสมีงตั้ง โกรรซึ้งคอยด่าแต่ใจ	ถูกถองสองสามตั้ง
145	๑ ซิงกันกินเลือดหนองไหล ตอมได้ไล่จับเรียงรัน	บินว่อนร่อนไป
146	๑ ฟู่คนถ้วนหน้ามาปลัน เรียกกันมาช่วยหามผี	เอาเชือกผูกพัน
147	๑ เร็วปลันพร้อมกันทันที หามผีไปยังเชิงตะกอน	ซ่าไว้เมี
148	๑ บ้างยกบ้างลากจากที่นอน ร้องไห้ตามกันออกมา	ลูกเมียสลอน
149	๑ บ้างยกศีลทานเสื่อผ้า เรียกหาเภสัชใส่พาน	นิมนต์พระสงฆ์มา
150	๑ ครั้นถึงจึงเข้ากราบกราน ดิฉันนิมนต์บังสุกุล	ประคุณสมภาร
151	๑ อันดับทกสิบสองทั้งเจ้าคุณ พระคุณไปยังเชิงตะกอน	นิมนต์บังสุกุล
152	๑ พระสงฆ์มานั่งสลอน ยกกรซึ้นเหนือเกศี	รับศีลรับพร
153	๑ น้ำใจเลื่อมใสยินดี บุญนี้ไปถึงบิดา	แจกทานตามที
154	๑ สมภารท่านให้คาถา มิซ้าก็ไปยังกุฎี	ตรวดน้ำ ²⁵ กรุณา
155	๑ พระสงฆ์ท่านไปไม่มี เรานี้จะให้ยถา	ยังเถรกับซี
156	๑ ยายซีขยดเข้ามา อย่าซ่านิมนต์เร็วไว	เข้าทูนกับหลวงตา
157	๑ ยายซีรี่แร่เข้าไป แลไปใครมิเข้ามา	เห็นเถรตกใจ

²⁵ เสียง /ตร/ ในภาษาถิ่นสามารถถอดเป็นเสียง /กร/ ในภาษาไทยมาตรฐานได้ คำนี้จึงหมายถึงคำว่า “กรวดน้ำ”

158	๑ ออ ²⁶ เถรชำเลื่องหางตา อย่าซ้าจะจวนเผาผี	ออซีเข้ามา
159	๑ ออเถรตั้งคีนสามที ยายซีส่งท้ายขึ้นมา	ซ้านี้พอดี
160	๑ หลวงยายส่งท้ายหลายครา ยถาแล้วให้ศีล	ช่วยแรงหลวงตา
161	๑ หลวงตาซักผ้ากับซี หลวงซีก็ไปวัดวา	จับกันทันที
162	๑ ผูกคนจิ้งร้องเรียกหา มีตพร้าของเขาครบครัน	สั่งให้สับหระอเข้ามา
163	๑ สับหระอจึงเข้ามาพลัน ห้าห้าเข้าพันตามที	เข้ากลุ่มรุ่มกัน
164	๑ แลเนื้อเถื่อนหนึ่งไม่มี เถื่อนผ้ออกให้เป็นทาน	ลงกลางธรณี
165	๑ เชื้อเชิญเถื่อนร้องเรียกหา ภักษาจะให้เป็นทาน	เหวยเหวยแรงกา
	๑ ยานี ๑	
166	๑ เมื่อนั้นหมู่แรงกา มิซ้ามาถึงพลัน	อ้ออิงมาบินผายผัน เข้าจิกกินเป็นภักษา
167	๑ แรงกามากลุ่มตัว ตัวหนึ่งเพ็งบินมา	บ้างจิกหัวจิกนัยันตา เข้าย้อคร่ำมิปราศรัย ²⁷
168	๑ ลางตัวนั้นจะหยัน จิกกินสิ้นดับไต	ปากมันนั้นคมเหลือใจ ลากเอาไส้จิกออกมา
169	๑ ตัวหนึ่งทิงเอาเนื้อขาด บ้างไปบ้างบินมา	บินวู่วาดไปเหวหา กินอิมแล้วไปรวงรัง
170	๑ นกตะกรุมไ้อหัวเหม หัวหูตุรุงรัง	เดินโซเซมาที่หลัง กินที่หลังเดินแรงกา

²⁶ ออ หมายถึง คำนำหน้าชื่อผู้ชายที่ตนพูดด้วยหรือพูดถึง เช่น ออมัน, ออคง, ออเจ้า (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542: 1341)

²⁷ จาก 288 ส่วน 298 ใช้ว่า “เข้าย้อคร่ำไม่ปราณี”

171	๑ แข่งขายังติดกัน คาบได้ไปเวหา	เขาพนโยนออกมา แล้วบินมาด้วยเร็วพลัน
172	๑ กระจุกตกร็ยราย เก็บเอาเผาเสียพลัน	คนทั้งหลายจึงชวนกัน กระจุกนั้นเป็นผงคลี
173	๑ แร้งกาบินวู่วอน นกหกจับบนต้นไม้	หมู่หมาหอนลึงโลดใจ ร้องโจกเจกกินซากผี
174	๑ จักจั่นแลเรไร เฉื่อยเฉื่อยในป่าผี	ร้องจับใจในราตรี เสียงมะมีวังเวงใจ
175	๑ นกเขาแลนกแสก น่ากลัวเย็นหัวใจ	เสียงร้องแรกแลกบินไป เซ็งแซ่ไปในป่าช้าผี
176	๑ คิดมาหน้าลึงโลด ครั้นตายไปเป็นผี	คนเดียวโสดในราตรี ให้เร่งคิดอนิจจา ²⁸
177	๑ เงินทองสะสมไว้ เสียเปล่าไม่ได้ยา	ครั้นตายไปไม่ตามมา ²⁹ สังขารไม่อยู่นาน
178	๑ เวียนตายแล้วเวียนเกิด อายุไม่ยืนนาน	เอากำเนิดในสงสาร ไม่คิดอ่านทำกุศล
179	๑ ยมบาลเขาทั้งสิ้น ทำบุญแลบาปปน	เอาบัญชีไว้ทุกคน เขาเขียนไว้ในบัญชี
180	๑ เมื่อตายมาวยชนม์ มัดมือแน่นตรึงตรา	ยมบาลเขาขึ้นมา เขาอุคคร่าผูกคอไป
181	๑ เขาถามเมื่อเป็นคน เขารู้อยู่ในใจ	สร้างกุศลสิ่งอันใด เขาเขียนไว้ในบัญชี
182	๑ บอกเราให้จงแจ้ง บอกเราให้ถ้วนถี่	คิมเหล็กแดงไม่ปราณี ตัวเรานี้จะขอฟัง

²⁸ จาก 295 ส่วน 298 ใช้ว่า

“ให้คิดอนิจจา   คนเดียวมาสันโดษ
ครั้นตายไปเป็นผี   ให้คิดอนิจจัง”

²⁹ จาก 288 ส่วน 298 ใช้ว่า “ครั้นตายไปไม่เข้ายา”

183	๑ จะใคร่บอกซึ่งกุศล บาปนั้นมากำบัง	ด้วยบาปตนแต่หนหลัง บอกว่าซึ่งซึ่งกุศล ³⁰
184	๑ ฆ่าสัตว์ให้จำตาย ไม่ทำซึ่งกุศล	มาซื้อขายเลี้ยงเมียตน ³¹ มายกदनอหังการ
185	๑ ยมบาลเขาตบตี โช้ตรวนแลซื้อคา	ฟังคติโทษโทษ เขาจึงจำไม่ปราศรัย ³²
186	๑ ตรึงเข้าทั้งห้าแห่ง ทำได้มีงทำไป	คิมเหล็กแดงไม่ปราศรัย โช้ตรวนใส่ใจมันแข็ง
187	๑ ตรวนเหล็กลูกเป็นไฟ ยมบาลเอาเหล็กแทง	เขาซึ่งไว้แผ่นเหล็กแดง มีงใจแข็งโช้พอดี
188	๑ หอกดาบแทงย้อยยับ หนังเนื้อเถื่อไม่มี	เขาแลสับไม่ปราณี คิมคาบลั่นลูกเป็นไฟ
189	๑ เขาเถื่อร้องโอยโอย เขาตรึงซึ่งลงไว้	ขอโทษโทษคงขาดใจ เชือดเนื้อได้ให้กินเอง
190	๑ ตัวเขามีชีวิต ฆ่าสัตว์ไม่กลัวเกรง	มีงไม่คิดทำข่มเหง ³³ ตัวของเอ็งร้องโยนา
191	๑ เขาตีดินหุบหุบ ตายแล้วมีพันชา	ค้อนเหล็กทุบแหลกไปมา เกิดขึ้นมาบัดเดียวใจ
192	๑ ฆ่าสัตว์ไม่ปราณี มีงแทงเขากระไร	ตัวมีงนี้อย่าสงสัย กูแจ้งใจอยู่ทุกอัน
193	๑ แทงสัตว์ดินขวกไชว กูทำให้เหมือนกัน	ไม่พันตายเข้าเถื่อปล้น ยิ่งกว่านั้นอย่าสงกา
194	๑ คิมเหล็กลูกเป็นไฟ สับปลับมีงมูสา	คาบลั่นได้ฉุดออกมา ค้อนนิหนาค่าพระสงฆ์
195	๑ สิ้นมีงช่างล่อลวง สิ้นมีงไม่ซื้อตรง	คนทั้งปวงให้ลุ่มหลง ให้เขาหลงด้วยวาจา

³⁰ จาก 288 ไม่ปรากฏใน 298

³¹ จาก 272 ส่วน 298 ใช้ว่า “ฆ่าสัตว์จำตาย มาขายเลี้ยงลูกเมียตน”

³² จาก 288 ส่วน 298 ใช้ว่า “เขาจงจำไม่ปราณี”

³³ จาก 288 ส่วน 298 ใช้ว่า “ตัวเขามีชีวิต มีชีวิตทำข่มเหง”

196	๑ ค้อนเหล็กเข้าตบปาก แลสับเป็นริ้วปลา	คีบกระซากลั่นออกมา คิมเหล็กลากลูกเป็นไฟ
197	๑ เขาเอาน้ำทองแดง ร้อนร่ำเผาตับไต	ลูกเป็นแสงกรอกลงไป พุงแล้ไส้ขาดออกมา
198	๑ กินเหล้าไปได้วัน เปิดไถไล่เอามา	ทุกเข้าเย็นเป็นอัตราก เป็นภักษามากินไป
199	๑ มึงกินเนื้อของเขา ตัวเขานั้นกระไร	ตัวมึงเล่าให้หน้าใจ มึงจึงไม่เวทนา
200	๑ ฆ่าสัตว์ให้พลัดคู่ ตัวเดียวเที่ยวร้องหา	ที่ยังอยู่ให้ไศกา เวทนาเขารักกัน
201	๑ ฆ่าแม่ให้วอดวาย ฆ่าสัตว์ให้พลัดกัน	ลูกทั้งหลายเที่ยวกระสัน แม่ลูกนั้นเวทนา
202	๑ ทำเขามึงไม่คิด มากินเล่นเป็นภักษา	ล้างชีวิตของเขาหนา มึงนี้หนาอย่าสงสัย
203	๑ หม้อเหล็กเคียวเคียดพล่าน หัวขาดตีนขาดไป	ยมบาลผลักลงไป กรรมนั้นไซ้เกิดขึ้นมา
204	๑ เกิดขึ้นกลางเปลวไฟ บัดเดียวมิทันช้า	ยับย่อยไปไหม้มรณา เกิดขึ้นมาบนเปลวไฟ
205	๑ น้ำทองแดงเคียดฉ่ำฉ่ำ เขาจึงกรอกลงไป	ลูกขึ้นมาบนเปลวไฟ ตัวมึงไซ้รักินสุรา
206	๑ ไล่พุงเป็นจุลไป ตับไตเป็นภักษา	ด้วยเปลวไฟขาดออกมา ยับมรณาด้วยเปลวไฟ
207	๑ ตายแล้วไปเวียนตก เดือนปีเรานี้ไซ้	ในนรกกลางเปลวไฟ เปรียบเท่าได้แต่พริบตา
208	๑ วันเดือนในสวรรค์ ร้อยปีเรานี้หนา	มาเปรียบกับเมืองมนุษย์ ³⁴ มิทันช้ามาถึงวัน
209	๑ วันหนึ่งในนรก ร้อยปีในสวรรค์	ครู่หนึ่งตกยกเปรียบกัน ไม่ถึงวันนั้นเลยหนา

³⁴ จาก 288 ส่วน 298 ใช้ว่า “มาเปรียบกันกับเมืองมนุษย์”

210	๑ ปีเดือนนับปนกัน เข็ดหลาบบาปนี้หนา	ไม่เร็วพลันเหมือนโลกา ไปเมื่อน้ำทำกุศล
211	๑ เมื่อยังมิได้มา ขอเกิดในเมืองคน	ใจปรารถนาทุกตัวตน สร้างกุศลให้หนักหนา
212	๑ บุญเรายังนี้ไซ้ ได้สบพบพระศาสดา	เกิดมาได้ตั้งจินดา จึงได้มาเกิดเป็นคน
213	๑ ลางที่เกิดเสียเปล่า ลางที่เป็นพิกล	เกิดมาแล้วไม่เป็นผล แขกฝรั่งวิไลดา
214	๑ เกิดมาดังนี้ไซ้ เสียตายได้เกิดมา	เกิดมาใหญ่ไม่เข้ายา ไม่รู้ว่าจะแก้ทั้งสาม
215	๑ สิ่งไรมิได้รู้ สงสัยให้ไถ่ถาม	รำพึงดูตามเนื้อความ ตามเนื้อความท่านกล่าวมา
216	๑ ตั้งใจจะหาแก้ว ตั้งใจจะมาหา	ครั้นได้แล้วมีนำพา จึงได้มาปฏิสนธิ์
217	๑ บุญหนุนเขานำหน้า ไม่รู้ว่ากุศล	จึงได้มาเกิดเป็นคน มายกตอหังการ
218	๑ เกิดมาได้พบแก้ว มาหลงด้วยตัณหา	ลืมเสียแล้วมีนำพา เสียแรงเกิดมาเป็นคน
219	๑ จะได้เป็นมนุษย์ เมื่อไหร่จะเป็นคน	ยากที่สุดร้อยพันหน บุญกุศลชักนำมา
220	๑ เกิดมาเป็นคนหลง อายุน้อยหนักหนา	มางวองงด้วยราคา มีทันช้าจะบรรลีย์
221	๑ เราเกิดตั้งสายฟ้า เหมือนเราเข้าอาศัย	แลบขึ้นมาบัดเดียวใจ อยู่ร่มไม้ในศาลา
222	๑ เกิดมาไม่ชำนาญ เหมือนหนึ่งเราเกิดมา	ตั้งหยุดพักกรมพฤษา หยุดพฤษาบัดเดียวใจ
223	๑ สวดแล้วให้รำพึง คนดีที่เลื่อมใส	คิดให้ถึงจึงสวดไป เห็นแจ้งใจในปัญญา
224	๑ คนพาลสวดเสียเปล่า คนพาลอ่านหลับตา	คนดีเล่าใส่เกศา คนบ้าว่ารำคาญ

225	๑ อ่านแล้วมิเข้าใจ ตัวมันใจห้าวหาญ	คนนั้นไซ้ไอ้คนพาล ที่เกี่ยวพาลจึงพอใจ
226	๑ สวดเล่นแต่พอสนุก ไอ้ถ้อยไม่เข้าใจ	ไม่เห็นทุกข์แลเห็นภัย ³⁵ สวดไปโยให้ป่วยการ
227	๑ ตัวมึงไอ้คนโหด น้ำใจไอ้คนพาล	ไม่เห็นโทษในสงสาร ถึงจะอ่านไม่ยินดี
228	๑ พอใจสวดไสวัต คนชั่วเอาตัวหนี	ใจกำดัดค้ำโลกีย์ ไม่ยินดีที่สั่งสอน
229	๑ สวดไปใจไม่ตั้ง คนพาลอย่าสั่งสอน	ทั้งผู้ฟังนั่งหาวนอน ซึ่งบทกลอนพระคาถา
230	๑ มันชั่วทั้งกำเนต เหมือนกับสัตว์เดรัจฉาน	ซึ่งตายเกิดให้ป่วยการ ไม่เข้าการหนักธรณี
231	๑ หรือมึงเป็นลูกหลาน โคตรเค้าเหล่ามึงนี้	เหล่าคนพาลใจเดียดริย ไม่ยินดีในศาสนา
232	๑ ที่เขาเหล่าใจบุญ เคารพพระศาสนา	เชื้อสกุลเขามีมา มึงนี้หน้าไอ้คนพาล
233	๑ โคตรเฝ้าเหล่าวงศ์วาน เฝ้าพันธู์เป็นคนหลง	มึงคนพาลเป็นมันคง จึงวงงด้วยราคา
234	๑ เกิดมาใจพมิมพ สุนัขจ๊กดีกว่า	หนักแผ่นดินพสุธา ยังรู้ว่าใจกุศล ³⁶
235	๑ เहांหอนถวยเสียง เขาเป็นสัตว์หน้าขน	เสียแรงเลี้ยงดีกว่าคน เขาเป็นคนใจศรัทธา
236	๑ มึงกินแต่บุญเก่า ชาตินี้มีศรัทธา	ทำไว้เล่าแต่หลังมา ไปชาติหน้าจะเชียวใจ
237	๑ คนตืออย่าพลอยโกรธ บทกลอนสอนหัวใจ	เราขอโทษโกรธเข้าโย เร่งจำไว้ใส่เกศี
238	๑ เกิดมาแต่ชายหญิง สอดสพบศาสนา	บุญเราจริงจึงได้มา จึงได้มาเกิดเป็นคน

³⁵ จาก 288 ส่วน 298 ใช้ว่า “สวดเล่นไม่เห็นทุกข์ สวดเล่นแต่สนุก”

³⁶ จาก 288 ส่วน 298 ใช้ว่า “ยังรู้ว่าจะเห่าหอน”

๑ 28 ๑

239	หญิงชายเกิดมา ปางที่เป็นสัตว์ เพราะว่ากุศล	๑ พระเจ้าเทศนา เป็นบุญกุศล พลัดมาเป็นคน ของเราหนักหนา
240	ปฏิสนธิ์นั้นเล่า เล็กเท่าขนจามจุรา เล็กนักเล็กหนา	๑ เมื่อแรกจะเข้า ในครรภ์มารดา หญิงชายเกิดมา ³⁷ ว่ามาไว้ให้เห็น
241	เราท่านเกิดมา ยังมีเป็นกาย รำพึงให้เห็น	๑ พระเจ้าเทศนา ยากเย็นแสนเข็ญ รู้ตายรู้เป็น เป็นอนิจจา
242	กว่าจะได้เป็นคน เป็นก้อนมั่งสัง จะเป็นสาขา	๑ เมื่อแรกเป็นเลือดคั้น ลำบากหนักหนา แตกตั้งออกมา ห้าแห่งอันมี
243	ชีวหตาลีน พระธรรมแต่งไว้ ครบครันถ้วนถี่	๑ อากาครบสิ้น มีสิ้นถ้วนถี่ ให้บังเกิดมี มีสามสิบสอง
244	ที่สุดหนักหนา ไส้พุงน้อยใหญ่ อย่าได้นึกปอง	๑ ตั้งแต่เกศา มัดตะลุงโดยปอง ตบแต่งทั้งผอง พระธรรมแต่งมา
245	มิได้ผายผัน ลูกขึ้นนั่งยอง ประนมมือภาวนา	๑ เมื่ออยู่ในครรภ์ ลำบากหนักหนา ในท้องมารดา ในครรภ์มารดร

³⁷ จาก 288 ไม่ปรากฏใน 298

246	ลำบากยากใจ ลางที่ตายด้าน พาแม่มีวามรณ	๑ ยากที่จะเกิดได้ ค้ำในอุทร ในครรรภ์มารดร ถึงความมรณา
247	แต่สลบซบไป เมื่อแม่ตักน้ำ แทบจะมรณา	๑ ตัวเรานี้ไซ้ไร้ ในครรรภ์มารดา ตำข้าวหาปลา เมื่ออยู่ในครรรภ์
248	แต่เอากำเนิด ทุกขังนี้ไซ้ไร้ ไซ้ความทุกขังนั้น	๑ ทุกขังบังเกิด มาเกิดทุกขังพลัน แต่อยู่ในครรรภ์ ต่อเมื่อใหญ่มา
249	ทนทุกขังอยู่ใน เมื่อแม่ล้มลุก กินหยูกกินยา	๑ ตัวเรานี้ไซ้ไร้ อุทรมารดา เจ็บไซ้โรคา แสบร้อนเข้าไป
250	ในครรรภ์นี้แล แม่กินยาร้อน ปืมข้าบรลลย	๑ แต่สลบนิ่งแน แทบจักบรลลย สำล่อนเข้าไป ³⁸ ในครรรภ์มารดา
251	ทนทุกขังอยู่ใน เมื่อได้สืบเดือน เมื่อลมพัดกล้า	๑ กว่าจะคลอดได้ ให้คตอินิจจา บุญเดือนเคลื่อนคลา พัตมาในครรรภ์
252	บัดเดียวกลลบกลา ลมกรรมชวาท เคลื่อนคลาไม่ทัน	๑ ลมพัตผ่ายผัน วุ่นวายในครรรภ์ ³⁹ เร้งพัตผายผัน ขวางครรรภ์ชนนี

³⁸ จาก 288 ไม่ปรากฏใน 298

³⁹ จาก 288 ไม่ปรากฏใน 298

253	<p>ความเจ็บนักเล่า ทุรนทุราย สยายเกศี</p>	<p>๑ พระคุณแม่เจ้า ลั่นเกล้าเกศี ความสุดไม่มี กลิ้งเกลือกเสือกไป</p>
254	<p>น้ำตาไหลพราก คิดแต่ลูกน้อย มาม้วยบรรลัย</p>	<p>๑ ครางสุดไม่วางปาก กลัวจะบรรลัย จะพลอยตายไป ด้วยพระมารดา</p>
255	<p>แม่คิดแต่เจ้า บุญปลอดตรอดได้ คิดถึงมารดา</p>	<p>๑ ตัวแม่ทำเนา คลอดเล่าเกิดรา เติบโตใหญ่ขึ้นมา กรุณาบุญไป</p>
256	<p>ไม่รอดแล้วแล มันให้กลัดกลุ้ม ตั้งภูเขาใหญ่</p>	<p>๑ ชีวิตของแม่ เที่ยงแท้บรรลัย ละลุ่มหัวใจ ทับทรวงมารดา</p>
257	<p>ตัวสั้นย่นย่น แทบจะดับจิต เจ็บไข้โรคา</p>	<p>๑ เจ็บทนพันกลั่น ดังต้องป็นยา ชีวิตสังขา ไม่มาเท่าทัน</p>
258	<p>ขึ้นตีเซ็งแซ่ ชีวิตมารดา ปากปิดชิดฟัน</p>	<p>๑ แม่หมอต้าแย ผันแปรเป็นขวัญ แทบมาอาสัญ สิ้นทั้งกายา</p>
259	<p>ตืออกตกใจ หรือผีซัดไว้ คิดแล้วมิซ้ำ</p>	<p>๑ พี่น้องร้องให้ รำไรไปมา มิให้เคลื่อนคลา⁴⁰ ทำตามสงสัย</p>

⁴⁰ จาก 288 ส่วน 298 ใช้ว่า “มิให้เคลื่อนคลา”

260	<p>ปู้ย่ำตายาย ข้าจะตักบาตร คลอดดั่งไก่ไข่</p>	<p>๑ ผีสารทั้งหลาย มาช่วยบัดใจ ตรวดน้ำส่งไป เร็วไวเถิดรา</p>
261	<p>ผันแปรแก้ไข แม่หมอนคนหนึ่ง เหมือนตุ๊กตา</p>	<p>๑ บนผีแล้วไซ้ มิได้เคลื่อนคลา พึ่งเอาตัวมา มาถึงทันใจ</p>
262	<p>ตุ้มตามเลื้อยพาด เป็นถุงรุงรัง มั่นคึดกระไร</p>	<p>๑ นมยานใจจะขาด โตงเตงลงไป นำซังเหลือใจ ดุดังเชิงกราน</p>
263	<p>เนื้อหนึ่งแม่มาย เต็งเคลิ่งลงไป รับศีลทั้งบ้าน</p>	<p>๑ ลำสันใจหาย เป็นนายนมยาน ยานใหญ่สาธารณ นมยานคนเดียว</p>
264	<p>ผลักใสในครรภ์ ชัดจางวางอยู่ ชัดสนจนเจียว</p>	<p>๑ จึงเข้าแปรผัน ตัวสันเป็นเกลียว สูดรูทีเดียว เหลี้ยวดูหน้ากัน</p>
265	<p>ไหว้เทพเทวา จงช่วยลูกข้า ให้รอดคลอดพลัน</p>	<p>๑ ฝ่ายพระบิดา ห้องฟ้าเมืองสวรรค์ ที่อยู่ในครรภ์ จากครรภ์มารดา</p>
266	<p>บุญปลอดคลอดง่าย แต่พอเติบโตใหญ่ ขอให้ลูกข้า</p>	<p>๑ ขออย่าให้ตาย เป็นชายเถิดรา บวชในศาสนา เคลื้อยคลายจากครรภ์</p>

267	ตั้งความสัจจา กุศลบนบาน บัดเดียวผายผัน	๑ จึงพระบิดา เทวาช่วยปล้น ร้อนไปถึงสวรรค์ จากกรรมมารดา
268	แทบจะสิ้นชีวี แม่บนจะบวชเจ้า หาไม่ชีวา	๑ โอ้พระชนนี ด้วยพระลูกยา ⁴¹ เข้าในศาสนา จะม้วยเป็นผี
269	ลืมตาแลไป แม่ทุลกระหม่อมแก้ว ใครเลยจะปราณี	๑ ครั้นลูกคลอดได้ น้ำใจปราณี เห็นแล้วยินดี ดุจดั่งมารดา
270	เขี้ยวเข้าดำไป เข้าเยี่ยมข่มขี้ พระคุณมารดา	๑ ตัวลูกนี้ไซ้ ทั่วทั้งกายา ลูกนี้หนักหนา แม่มาสลับไป
271	แม่มาพลอยม้วย กรรมพระมารดา ก่อกรรมทำให้	๑ ลูกตายตายด้วย ด้วยลูกอยู่ใน พาแม่บรรทม พระคุณมารดา
272	สุดสิ้นชีวีต ครั้นเห็นลูกแก้ว ดีใจหนักหนา	๑ แทบว่าวางจิต ด้วยเพราะลูกยา คลอดแล้วออกมา รู้ว่าเป็นชาย
273	ครั้นเห็นลูกยา กลิ้งเกลือกเสือกกาย เหมือนหนึ่งใจหมาย	๑ ฝ่ายพระมารดา ตัวสิ้นขวัญหาย รู้ว่าเป็นชาย เป็นชายโสกา

⁴¹ จาก 288 ไม่ปรากฏใน 298

274	แจ่มใสน่ารัก แม่ตั้งใจปอง แม่คิดหนึ่งว่า	๑ แลดูดวงพัคตร์ งามหนักงามหนา อุ้มท้องเจ้ามา จะบวชเป็นชี
275	ยกเอาลูกยา หน้าตาใสสด ชำระสระสี	๑ ชื่นชมหนักหนา อาบน้ำล้างสี หมดจตราคี ปราณีหนักหนา
276	เบาะหมอนหาให้ อาบน้ำลูกแก้ว ปูรองลูกยา	๑ ผ้าผ่อนสิ่งไร แต่งให้ลูกยา ครั้นแล้วเอามา มิให้อนาทร
277	ลำบากยากใจ ชีเยี่ยวต้องทุกข์ แแปดเปื้อนผ้าผ่อน	๑ เพียงคลอดลูกได้ พระคุณมารดร อุ้มลูกให้นอน แม่คุณอัครา
278	แแปดเปื้อนไปหมด ทำกรรมเวทนา ⁴² ชีเยี่ยวออกมา	๑ ลูกชีเยี่ยวรด บนตักมารดา เบ็ดเสริจลูกอา บนตักชนนี
279	ชักล้างเสียแล้ว รากรดผ้าผ่อน คุณพระชนนี	๑ แม่คุณลูกแก้ว ผ่องแผ้วราคี มารดาชกดี ลูกนี้หนักหนา
280	อุ้มเอาลูกไว้ แล้วให้กินนม พระคุณมารดา	๑ ครั้นลูกร้องให้ บนตักมารดา เชยชมลูกยา แม่มาพัตวี

⁴² จาก 288 ส่วน 298 ใช้ว่า “ทำทานทำเวท”

281	สะดุ้งตกใจ โอ้วเจ้าเอ๋ย ⁴³ คุณของชนนี้	๑ เมื่อลูกหลับไหล รับขวัญทุกที อยู่ดีกินดี มียิ่งหนักหนา
282	อุ้มเอาลูกแก้ว ป้อนข้าวอาบน้ำ ลูปลั้ลาทา	๑ ครั้นลูกตื่นแล้ว จูบเกล้าเกศา วันละสามเวลา แม่มาให้นอน
283	กอดเอาลูกไว้ รับมิ่งสิ่งขวัญ พูนหัวตัวร้อน	๑ ลูกทอดใจใหญ่ ตกใจมารดร สารพันให้นอน พ่อไม่กินนม
284	เห็นลูกล้มไข้ ออกหลับอดนอน หน้าไม่ใสคม	๑ แม่คุณตกใจ ร้องให้ปรารมภ์ ออกร้อนเกรียมกรรม ปรารมภ์หนักหนา
285	ค้อนทรวงร้องไห้ มดหมอแห่งไร ลดเลี้ยวเที่ยวหา	๑ ลูกเจ็บหนักไป ตัวคือตีปลา แม่ไปหามา หมอยาทั้งหลาย ⁴⁴
286	เงินทองเท่าไร ทั้งผีทั้งคน หวังจะให้ลูกคลาย	๑ รักลูกพันใจ แม่ไม่เสียดาย พร่ำบนมากมาย จำหน่ายจ่ายไป

⁴³ จาก 288 ส่วน 298 ใช้ว่า “ว่าโอ้เจ้าแม่”

⁴⁴ จาก 288 ส่วน 298 “ลดเลี้ยวเที่ยวไป หามหมอทั้งหลาย”

287	ในสวรรค์ชั้นฟ้า จงช่วยลูกข้า เทพเจ้าจงใจ	๑ บนบานเทวา ลงมาทันใจ อย่าให้บรรลัย <i>เมตตาปราณี</i> ⁴⁵
287	ปากบนผีไป แม่ซื้อแม่หา อย่าให้ชีวี	๑ กอดลูกเข้าไว้ ร่ำไรถ้วนถี่ จิงมาปราณี ลูกข้าบรรลัย
289	ไหว้ท้าวมัฆวาน ขอให้โรคา เคลื่อนคลายบัดใจ	๑ บนทั้งพระกาฬ เป็นเจ้าตริงชั้ไตร ลูกข้าหายไป อย่าให้มรณา
290	<i>เดชะบุญใด</i> ⁴⁶ ปกเกล้าเกศ บนบานเทวา	๑ ลูกฟื้นขึ้นได้ ของพระมารดา ลูกนี้หนักหนา หยูกยาทั้งหลาย
291	ข้าวตอกดอกไม้ กล้ายอ้อยแดงกวา ใส่กระถางเรียราย	๑ ครั้นลูกคลายไป แต่งไว้มากมาย ถ่วงง้างทั้งหลาย บวงสรวงเทวา
292	จิงให้สินบน เงินทองเท่าไหร ความรักลูกยา	๑ แม่มาร้อนรน มดหมอรักษา เสียไปดีกว่า ยิ่งกว่าเงินทอง
293	แม่ทุลกระหม่อมแก้ว ซ้อมือซ้ายขวา ค่อยจับค่อยต้อง	๑ เมื่อลูกหายแล้ว ทำขวัญโดยปอง แม่ผูกเงินทอง ซ้อมือลูกยา

⁴⁵ จาก 288 ส่วน 298 ใช้ว่า “ปราณีเมตตา”

⁴⁶ จาก 288 ส่วน 298 ใช้ว่า “เดชะพระคุณ”

294	<p>เลี้ยงดูลูกแก้ว ของแสงสิ่งไร เข้าปากมารดา</p>	<p>๑ ทำขวัญลูกแล้ว อยู่จำเนียรมา แม่ไม่นำพา เท่ากึ่งเกศี</p>
295	<p>สดควาเล่าไซรั ว่าลูกกินนม กรุณาปราณี</p>	<p>๑ ถึงยากเท่าไหร แม่ไม่ไยดี โรคาจะมี ลูกนี้หนักหนา</p>
296	<p>อุ้มลูกไว้เล่า ขี้เยี่ยวกระเซ็น ซามข้าวถ้วยปลา</p>	<p>๑ ยามเมื่อจะกินข้าว บนตักมารดา กระเด็นถุกมารดา โกรธาไม่มี</p>
297	<p>ตักน้ำมาเล่า เข็ดล้างกินปาก เอามือล้างสี</p>	<p>๑ วางเสียมขามข้าว อาบล้างสระสี ให้หมดราคี ไม่มีเกลียดอาย</p>
298	<p>แม่คุณอุ้นเรือน เวลาป้อนข้าว เหม็นสบาบเหม็นอาย</p>	<p>๑ ผ้าผ่อนติดเปื้อน เปื้อนทั่วทั้งกาย คำเข้าพรางาย ด้วยพระลูกยา</p>
299	<p>อุ้มเตรไ้ไป จะเล่นสิ่งไร มิให้ไศกา</p>	<p>๑ ครั้นลูกร้องให้ ปლობหนักปლობหนา ตามใจลูกยา ครวญคร่ำรำไร</p>
300	<p>เห็นคำกำสรด ดูนี้ดูโนน พ้อกรรแสงให้</p>	<p>๑ แม่อุ้มเลี้ยงลต ลตเลี้ยงเที่ยวไป⁴⁷ ปლობโยนเอาใจ กินนมมารดา</p>

⁴⁷ จาก 288 ส่วน 298 ใช้ว่า “เลี้ยงลตไปมา”

301	อุ้มเอาลูกแก้ว วางลูกลงไว้ เจ้าอย่าโศกา	๑ ลูกวายโศกแล้ว มาอาบคงคา ให้เล่นตุ๊กตา ดูมัจฉา ⁴⁸ ควาย
302	กระเด็นเซ็นฎก เวลากินข้าว ลูกทำวุ่นวาย	๑ น้ำตาน้ำมูก น้ำมูกน้ำลาย คำเข้าเพร่าวาย แม่ไม่โกรธา ⁴⁹
303	ได้ความลำบาก ผ้าเยี่ยวผ้าขี้ ลูกคิดขึ้นมา	๑ เลี้ยงลูกมายาก ยากยิ่งหนักหนา ซักตี้อตรา ถึงคุณชนนี
304	พุกเบาะเมาะหมอน เหลือบยุ้งรินร่าน ต่อมไตไม่ละมี	๑ แต่งให้ลูกนอน อ่อนคือสำลี มิได้พาลสี ลูกนี้เลยนา
305	ครั้นลูกคลานไป สร้อยตาบกำไล ซ้อมือแก้วตา	๑ เมื่อลูกคลานได้ จงไปจงมา ใส่ให้ลูกยา รุ่งเรืองมีศรี
306	ทองคำกำไล เสมาปลาทอง แต่งให้ถ้วนถี่	๑ รักลูกแต่งให้ แต่งให้ตามมี เรื่องรองมีศรี ลูกนี้ครบครัน
307	แม่สั่งสอนข้า ส่วนพระแม่เจ้า สอนให้ลูกนั้น	๑ เมื่อรู้เจรจา ถี่ถ้วนทุกอัน เข้ามารับขวัญ มือประนมเกศี

⁴⁸ จ้ว เป็นคำภาษาถิ่น หมายถึง วัว

⁴⁹ จาก 288 ไม่ปรากฏใน 298

- 308 ผู้หลักผู้ใหญ่
ให้ไหว้พระสงฆ์
สั่งสอนถ้วนถี่
- 309 สอนให้ลูกพลอด
ก้มกราบผู้ใหญ่
กุมมิ่งอย่างนั้น
- 310 กราบไหว้เสียก่อน
สอนให้เคารพ
แม่สั่งสอนซ้ำ
- 311 มิให้มุสา
สบพบพระสงฆ์
อย่าฟังคนพาล
- 312 เหมือนกับพ่อแม่
เจรจา มิ่งกุ
อย่าได้พาที
- 313 เจ้าอย่าติฉิน
ยากไร้ทรพล
เสียหูเสียตา
- 314 สั่งสอนลูกรัก
เดินเหินเรือนไหว
สง่าราศี
- ๑ สอนให้ลูกไหว้
เจ้าไทพราหมณ์ซี
องค์พระชินสีห์
ลูกนี้ทุกอัน
- ๑ แม่เข้าสวมกอด
จูบกอดรับขวัญ
อย่าให้ตีรัน
พ่ออย่าเจรจา
- ๑ สอนให้ลูกนอน
บิตรมารดา
นบนอบวันทา
ถึถ้วนทุกอัน
- ๑ สอนให้เจรจา
ถ้อยคำอ่อนหวาน
นั่งลงกราบกราน
ป่วยการพาที
- ๑ ผู้เฒ่าผู้แก่
เจ้าอัยายี
ซึ่งรู้ไม่ได้
อย่างนี้ลูกอา
- ๑ พ่ออย่าดูหมิ่น
คนแก่ชรา
เป็นคนอัปรา
พ่ออย่าใหญ่ภัย
- ๑ อย่าเดินตีนหนัก
ช้วนักอัปรีย์
ยากไร้ไม่ตี
อัปรีย์หนักหนา

315	สง่าราศี เมื่อจะเข้านอน ให้ล้างบาป	๑ เดินอย่างอง่างนี้ ไม่ตีลูกอา สั่งสอนลูกยา เวลาเข้านอน
316	เป็นสง่าราศี ประนมก้มเกล้า เทพเจ้าอวยพร	๑ สอนลูกทั้งนี้ สวัสดีสถาพร จบท้าวมารดร จึงนอนลูกอา
317	ไปลามาไหว้ เป็นที่สรรเสริญ จะไปให้ลา	๑ พ่อไปแห่งไร บิดามารดา จำเริญนะลูกอา เมื่อมาราบกราน
318	อย่าว่ากูแหล อย่าทำเสียงดัง ค่อยก้มค่อยกราบ	๑ พลอยด้วยพ่อแม่ หยาบซ้ำหัวหาญ ทำอย่างคนพาล อ่อนหวานเจรจา
319	จำคำแม่ไว้ ท่านเป็นผู้ดี อย่าได้นินทา	๑ แม้นพ่อแม่ใหญ่ อย่าได้นินทา ศักดิ์ศรีหนักหนา ว่าร้ายมิดี
320	ท่านจะตบตอย พ่ออย่าจองทอง ท่านมีศักดิ์ศรี	๑ วาสนาน้อย ⁵⁰ ทุบถ้องโบายดี จาบจ้วงพาลี อย่าชิงเจรจา
321	เจรจาพาที่ มักเกิดถ้อยความ เพราะไม่มีอชฌา	๑ อชฌาไม่มี ไม่ตีนะลูกอา วิวาทโทษา เจรจาพาที่

⁵⁰ จาก 288 ส่วน 298 ใช้ว่า “บุญพาสนาน้อย”

322	<p>พุดจาปราศรัย ถึงว่ายากจน เจรจาพาที</p>	<p>๑ อุตส่าห์ตั้งใจ ไพบเราะมีศรี มีคนปรานี เพราะมีอัมขณา</p>
323	<p>จูบพลาทางสอน อิงแอบแนบจิต แม่คุณสอนข้า</p>	<p>๑ ชวนลูกเข้านอน นอนกอดลูกชาย ติดอกมารดา ถึถ้วนทุกอัน</p>
324	<p>ลูกผิดสิ่งไร กลัวจะตกใจ แม่ไม่ตีรัน</p>	<p>๑ เมื่อจำความได้ แม่ไม่ตีรัน รำไรโศกศัลย์ ลูกนั้นไม่มี</p>
325	<p>ลูกยอมร้องไห้ อ้อนวอนกินนม ความโกรธไม่มี</p>	<p>๑ ลางทีเจ็บไข้ เข้าไปทับยี่ ยื้อชักผลักสี ลูกนี้เลยหนา</p>
326	<p>ครั้นเห็นลูกหาย อุตส่าห์อดสม เห็นลูกโศกา</p>	<p>๑ ถึงเจ็บเท่าไร พุ่มพายน้าตา ลูกล้มมาหา ครวญคร่ำรำไร</p>
327	<p>ให้กินนมแล้ว บนตักมารดา พระคุณพันใจ</p>	<p>๑ อุ้มเอาลูกแก้ว ลูกแก้วหลับไหล ลูกมาหลับไป ลูกใส่เกศี</p>
328	<p>ลูกจะกราบไหว้ ปกเกล้าเกศี ดุจดั่งแผ่นฟ้า</p>	<p>๑ คุณแม่นี้ไซ้ไร ทั้งบาทบาทา ลูกนี้หนักหนา ครอบครองพระธรณี</p>

329	เปรียบคุณแม่ได้ ซึ่งด้วยคุณท่าน ว่าคุณชนนี	๑ จะเอาสิ่งใด สิ่งใดจะมี ให้รู้ถ้วนถี่ อยู่ที่เกศา
330	มาเปรียบบ่ได้ คุณดั่งหิ้งห้อย เทียมพระสุรียา	๑ เอาแผ่นดินไซ้ ดั่งคุณมารดา แสงน้อยหนักหนา อย่าพึงสงสัย
331	ใหญ่่นักสามารถ ขึ้นชั่งกับคุณ แผ่นฟ้าหนาใหญ่	๑ แผ่นฟ้าอากาศ กวาดมาทันใจ คุณแม่หนักไป เบาไปหนักหนา
332	น้ำนั้นไม่ถึง เออลมใส่เข้า คุณพระมารดา	๑ ใส่น้ำค้างหนึ่ง กึ่งคุณมารดา ยังเบาหนักหนา มากกว่าแสนทวี
333	สูงเทียมอากาศ เอาชั่งขึ้นเล่า คุณพระชนนี	๑ เอาพระเมรุมาศ ใหญ่กว้างสิ้นที่ เบาว่าคุณชี มากกว่าหนักหนา ⁵¹
334	เอามาหมดสิ้น ขึ้นชั่งเบากว่า คุณพระมารดา	๑ แผ่นฟ้าแผ่นดิน ทั้งเขาเมรุมาศ ไม่เท่าเลยหนา ⁵² หนักกว่าคิริ

⁵¹ จาก 288 ส่วน 298 ใช้ว่า

คุณมารดาเจ้า “.....
นี้มากหนักหนา”

⁵² จาก 288 ไม่ปรากฏใน 298

335	<p>ซึ้งคุณแม่ได้ เอาพระธรรมเจ้า ทิ้งเจ็ดคัมภีร์</p>	<p>๑ จะเอาอันใด นั่นก็ไม่มี⁵³ ปกเกล้าเกศี ซึ้งคุณมารดา</p>
336	<p>พอได้พอดี คุณพระธรรมเจ้า เสมอกันหนักหนา</p>	<p>๑ เอาพระธรรมเจ้านี้ไซ้ เทียบเท่าหนักหนา กับคุณมารดา⁵⁴ กับคุณชนนี</p>
337	<p>มิได้กลางแคลง คุณพระธรรมเจ้า ปกเกล้าเกศี</p>	<p>๑ ลูกมารู้แจ้ง เท่ากึ่งเกศี กับคุณชนนี ลูกนึ่งักหนา</p>
338	<p>เป็นอกตัญญู ไม่รู้จักคุณ เสียที่เกิดมา</p>	<p>๑ ผู้ใดไม่รู้ ลบหลู่มารดา บุญบาปเลยหนา เหยียบพระธรณี</p>
339	<p>โหดเขลาเขามัว รุกรานมารดา ผู้คนเหล่านี้</p>	<p>๑ เกิดมาใจชั่ว ไม่กลัวไพร่ ให้หมาหมองศรี บาปยิ่งักหนา</p>
340	<p>ลืมนคุณแม่ไป ตั้งใจมีเมีย รักเมียหนักหนา</p>	<p>๑ ครั้นเมื่อเติบโตใหญ่ มิได้นำพา ลืมนเสียมารดา กว่าพระชนนี</p>
341	<p>หามารดาไซ้ คุณแม่นี้ไซ้ คุณพระชนนี</p>	<p>๑ ลูกเมียห่างาย ยากยิ่งแสนทวี อยู่ในเกศี เป็นที่บูชา</p>

⁵³ จาก 288 ส่วน 298 ใช้ว่า “ของพระชนนี”

⁵⁴ จาก 288 ไม่ปรากฏใน 298

342	เจ็บไข้ไม่แล หยุกยาสิ่งไร เจ็บไข้โรคา	๑ ได้เมียลื้มแม่ พุ่มพีรักษา มิได้นำพา ไม่มาแลเหลียว
343	ทิ้งแม่เสียได้ คอยหาลูกยา ยากจนคนเดียว	๑ ทุกข์ร้อนสิ่งไร เจ็บไข้คนเดียว ไม่มาแลเหลียว ไม่เหลียวมารดา
344	แม่ไม่เป็นสุข กลัวลูกยากจน ครั้นทุกข์มารดา	๑ ครั้นลูกได้ทุกข์ ทุกข์ด้วยลูกยา ร้อนรอนหนักหนา ลูกยาลื้มเสีย
345	แม่เอาใจใส่ ทุกข์ร้อนสิ่งใด เติบโตใหญ่ได้เมีย	๑ ยากเย็นเข็ญใจ รักไปแต่เมีย เจ็บไข้ลื้มเสีย เมินเสียมารดา ⁵⁵
346	แม่นดีเท่าดี ครั้นผัวยากไร้ เขาคิดอายหน้า	๑ ลูกเมียทั้งนี้ ลางที่เล่าหนา บิได้นำพา มันไม่ไยดี ⁵⁶
347	ควรรอกต่างหาก ไปหาผัวใหม่ นอกใจสามี	๑ ครั้นได้ความยาก บากเอาตัวหนี ชอบใจได้ดี บ่มีเกรงกลัว
348	ไม่เหมือนชนนี ลางที่ยากไร้ ไม่ซื้อต่อผัว	๑ เมียดีเท่าดี แม่บังเกิดหัว เมียไม่เกรงกลัว เกรงกลัวสามี

⁵⁵ จาก 288 ส่วน 298 ใช้ว่า “ใครจะคูดี”

⁵⁶ จาก 288 ไม่ปรากฏใน 298

349	อย่าเพ้อหลงไหล อย่าทำลாமลวน น้ำใจกระษัตริ	๑ ลูกเมียนี่ไซ้ ไว้ใจกระษัตริ ซึกชวนพาที่ มีกลมารยา
350	มารยากระษัตริ ลืมพ่อแม่เสีย เลี้ยงมาตั้งใจ ลืมคุณชนนี	๑ หลงด้วยโลกีย์ ยียวนไปมา ด้วยเมียไม่ดี จะได้ฝากผี มิตีหนักหนา
351	อยู่ในเกศี แต่อยู่ในอุทร ลำบากหนักหนา	๑ คุณของแม่นี่ ลูกนี้หนักหนา ของพระมารดา แม่คุณชนนี
352	พระคุณทูลเกล้า ลูกจะแทนได้ เป็นค่าน้ำนม เอาเงินทองมา	๑ ลูกคิดมาแล้ว บังเกิดเกศี ยากหนักยากหนา ของพระมารดา กองให้ชนนี
353	พระมารดาไท้ ยังมีแทนได้ เงินทองทั้งนี้	๑ เงินทองกองให้ สูงเทียมคิริ คุณไท้ชนนี เป็นที่บูชา
354	ทดแทนไม่ได้ ยกแม่ขึ้นเล่า มิให้มารดา	๑ เงินทองนี้ไซ้ คุณพระมารดา ทูนเกล้าเกศา เหยียบพระธรณี
355	มิให้อนาทร เดินเหินไปไกล ให้พระชนนี	๑ แบกขุมารดา เหยียบแผ่นดินปฐพี มิให้จรัล เดินบนเกศา

356	ลูกขอรองเท้า ทรงทุกซ์หนักเบา ให้พระมารดา	๑ เกศี่นี้เล่า พระคุณมารดา บนเกล้าเกศา เหยียบต่างธรรณี
357	เดินเห็นบทจร กลางวันกลางคืน มิได้ให้ชนนี้	๑ ให้พระมารดร เหนือเกล้าเกศี่ ต่างพื่นปฐพี ทำการอันใด
358	เลี้ยงคูมารดา จนแม่ดับจิต ยังมีแทนได้	๑ ประณินบัตริรักษา มิให้เคื่องใจ ชีวิตบรรลัย คุณพระชนนี
359	ดุจดั่งมหา ห้วยหนองคลองใหญ่ เทียมทันนที	๑ คุณพระมารดา คงคานที เปรียบใดไม่มี พระสมุทรรสาคร
360	อาบน้ำค้ำเข้า ทดแทนไม่ถึง คุณเคี้ยวข้าวป้อน	๑ แต่คุณป้อนข้าว แกวง์ไกวให้นอน ซึ่งคุณมารดร ยังก่อนแลนา
361	ขายตนเจ็ดหน แทนค่าน้ำนม ลดเลี้ยวออกมา	๑ ถึงแม่ยากจน เลี้ยงพระมารดา ไม่สมเลยนา มากกว่าแสนทวี
362	พระเทศนาไว้ โกนเกล้าเข้าบวช เป็นสามเณรนี้	๑ ลูกรำลึกได้ แทนคุณชนนี เป็นพรตเป็นชี แทนคุณมารดา

363	เป็นที่ยิ่งยวด จึงจะทดแทนได้ บวชในศาสนา	๑ กุศลที่บวช บวชตัวนั้นหนา คุณให้มารดา ลูกพระชินสีห์
364	ไซ้จะสิ้นไป ญาติกาตายไป รับส่วนบุญนี้	๑ บุญนี้เล่าไซ้ แต่พระชนนี ที่ในเมืองผี พ้นจากทุกข์
365	พอบวชเรียนได้ อย่าให้ชนนี คิดแล้วมิช้า	๑ ลูกค้อยเติบโตใหญ่ แทนคุณมารดา เสียที่เลี้ยงมา ศรัทธาพุทธรัศ
366	เกสัชเพลลา กราบกับบาทา แม่อย่าโศกศัลย์	๑ จัดแจงแต่งผ้า รูปเทียนครบครัน อำลาด้วยพลัน ค้อยอยู่จงดี
367	ไม่มีอันใด จะทรงผนวช จะเอาบุญนี้	๑ ตัวลูกนี้ไซ้ แทนคุณชนนี ไปบวชเป็นชี ให้พระมารดา
368	จึงโกนเกศ ชำระสระสรง แต่งตัวนุ่งผ้า	๑ ลาแล้วชนนี ยินดีหนักหนา ลูบไล้ลาทา ออกมาโดยจง
369	รูปเทียนดอกไม้ ด้วยน้ำใจรัก ใจจิตคิดปลง	๑ กรวยพลูน้อยใหญ่ มิได้ลืมหลง สมัครม้นคง ม้นคงหนักหนา

370	อย่างเท้าเข้าไป กุศลนั้นไซ้ บุญนั้นหนักหนา	๑ ขึ้นชมดีใจ ออกจากเคหา ได้ถูกกล่าวไป ก็มาชื่นชม
371	เทวัญชั้นฟ้า ชวนกันโมทนา ศรัทธากล้าหาญ	๑ แבקชูไทรผ้า ในห้อยวิมาน ร้องสาธุการ บวชในศาสนา
372	จดใส่บัญชี ใส่ในแผ่นทอง ฝูงเทพเทวา	๑ โลกบาลทั้งสี่ ผู้มีศรัทธา ⁵⁷ ทูลเกล้าเกศา ร้องสาธุการ
373	กราบไหว้ทุกคน เปิดเกล้า ⁵⁸ เยี่ยมมอง ร้องสาธุการ	๑ เทวดาชั้นบน ชมโพธิสมภาร ตามช่องวิมาน ท้าวไตรตริงษา
374	..... คุณาติเรก ทรงพระกรุณา	๑ นมัสการชูลี ไหว้พระศาสนา อเนกศรัทธา แก้สัตว์สาคร
375	ปิ่นจอมมงกุฎ ไต้ห้ำฟ้าดิน โปรดสัตว์ทั้งสากล	๑ วรญาณวิสุทธิ์ เสร็จจสุธิสาผล กระสินธุ์ญาณ เพราะโลกทรงมา
376	ไหว้พระธรรมเจ้า ไหว้ทั้งพระสงฆ์ ไหว้พระศาสนา	๑ ประนมก้มเกล้า สอนสัตว์โลกา อันทรงศีลา ทั้งห้าพันปี

⁵⁷ จาก 288 ไม่ปรากฏใน 298

⁵⁸ แกล หมายถึง หน้าต่าง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542: 151)

377	บารมียังอ่อน ท้นแต่วินัย เป็นดวงมณี	๑ เป็นที่สั่งสอน ไม่ทันพระชินสีห์ ⁵⁹ ทั้งเจ็ดคัมภีร์ แก้วสามประการ ⁶⁰
378	งวยงหลงคิด ด้วยความโลภก็ หน่วงเหนี่ยวไว้นาน	๑ โมหะคะจริต อยู่ในสงสาร ทั้งสี่ประการ ในโลกโลกีย์
379	แต่งไว้เสรีจสรรพ ประดับรูปทรง เครื่องหอมทั้งนี้	๑ ของหอมเครื่องประดับ บำรุงอินทรีย์ จิตปลงว่าดี บัณฑิตเป็นการ
380	เครื่องเปื้อยเครื่องเนา พุพองหนองไหล อลู่กัณฐาสารณ ⁶¹	๑ รูปร่างตัวเรา พูนแผ่นดินดาล ไม่เป็นแก่นสาร อย่าได้ยินดี
381	อายุปลั่ง พยาธิปีศา ทัวทั้งอินทรีย์	๑ เราทำนทั้งปวง มิถึงร้อยปี โรครายายี เปื้อยเนาภายใน
382	มินานมิช้า อายุแห่งเรา คิดดูให้ได้	๑ อนิจจังสังข จะม้วยบรรลัย ยืนสักเท่าใด ที่โนอนิจจัง

⁵⁹ จาก 288 ส่วน 298 ใช้ว่า “ไม่ทันพระสีห์”

⁶⁰ จาก 288 ส่วน 298 ใช้ว่า “เป็นมณีแก้ว ทั้งสามประการ”

⁶¹ จาก 288 ส่วน 298 ใช้ว่า “อันกุศลสาธารณ”

383	มีมากกว่าสุข เหนียวหน่วงดวงจิต ปลงใจให้ตั้ง	๑ ทุกข์คือทุกข์ เป็นบ่วงรุงรัง ลงในอนิจจัง ต่อไตรสรณ ⁶²
384	ให้เห็นทุกข์ สำรวจอินทรีย์ อายุสังขาร	๑ ให้เห็นอนิจจัง อนิจจังอนัตตา เห็นที่กุศลา จะอยู่เพียงไร
385	ใครเลยจะพัน ความตายเป็นต้น ⁶³ หมายป่าช้าได้	๑ เกิดมาเป็นคน ซึ่งความประลัย ห่อนพันเมื่อไร เมื่อไรตัวเรา
386	อย่าได้ประมาท สร้างกรรมกรรมตาม สร้างกุศลเล่า	๑ อย่าได้ปลั่งพลาด โมโหมัวเมา ดูจความลำเนา กุศลค้าชู
387	อาศัยวินัย ไม่แจ้งแห่งไร หาท่านผู้รู้	๑ เกิดไม่ทันไท้ สั่งสอนเป็นครู สืบได้ถามดู ผู้เป็นอาจารย์
388	บอกออกแต่ละคำ ไม่รู้ว่ามี เครื่องไม่ต้องการ	๑ ให้ท่านแนะนำ ซึ่งเป็นแก่นสาร ลบหลู่อาจารย์ เห็นผิดท้วงตี
389	อาจารย์แนะนำ จำเรียมตต หน่วงเหนี่ยวจติ	๑ วาดเขียนเรียนธรรม แจ้งในคัมภีร์ ตามพระบาลี ให้ชอบทางธรรม

⁶² จาก 288 ส่วน 298 ใช้ว่า “ต่อไตรศาสนา”

⁶³ จาก 288 ส่วน 298 ใช้ว่า “ความตายเป็นตาย”

- 390 ให้เกิดกุศลา
รูปเทียนชวลา
คิดความตายนั้น
- 391 มีดวงจิตตั้ง
อุตสาห์ทำบุญ
ให้เห็นอนิจจา
- 392 ได้ฟังดังนี้
ด้วยไม่แฉงใจ
ยากที่จะปลง
- 393 ทนทุกข์ลำบาก
ครั้นพบเข้าแล้ว
เร่งพิจารณา
- ๑ 11 ๑
- 394 ๑ ดีแต่ข้างรำร้อง
ละครแลโขนหนึ่ง
- 395 ๑ เสียงเพราะเสนาะซ้ำ
แฉงจิตจับดวงใจ
- 396 ๑ ฟังธรรมจำใส่ใจ
จะพ้นจากทุกขา
- 397 ๑ แม้นว่านั่งฟังธรรม
จิตใจไม่มุ่งหมาย
- 398 ๑ เห็นด้วยไม่เชื่อธรรม
จำได้ซึ่งบทกลอน
- ๑ จำเริญเมตตา
จงเป็นนิจรรย์
บูชาทุกวัน
จงทุกเวลา
- ๑ ผู้ใดได้ฟัง
ต่อพระศาสดา
ตามคำกล่าวมา
ให้เที่ยงมั่นคง
- ๑ บุรุษกระษัตริ์
ให้คิดพิศหลง
วินัยมั่นคง
ให้เห็นอนิจจัง
- ๑ เราท่านเกิดมายาก
ได้ความเวทนา
คือแก้วจินดา
ปรนนิบัติสั่งสอนใจ⁶⁴
- เสียงซ้องกลองเงี้ยวหูฟัง
ทั้งระบำฟังต้องใจ
รำร้องเดินโกหกไป
จำเรื่องได้ดังกล่าวมา
มั่นจำได้เหมือนกล่าวมา
ความเวทนาจตุราบาย
พูดจกันเสียงวุ่นวาย
พูดมากมายแล้วหาวนอน
เชื่อร้องรำเป็นคำสอน
โขนละครของต้องใจ

⁶⁴ จาก 288 ไม่ปรากฏใน 298

399	๑ ไม่คิดว่าตัวเรา ป่วยหน้าบินเข้าไป	เหมือนแมงเม่าเห็นเปลวไฟ ต่อประลัยจึงรู้ตัว
400	๑ ครั้นไปเข้าใกล้ร้อน เปลวไฟไหม้กลุ่มตัว	คิดผ่นผันด้วยความกลัว คิดจะหนีก็มีทัน
401	๑ ต่อร้อนจึงรู้ตัว ปีกทางไหม้เสียพลัน	มีความกลัวตัวย่นย่น ตัวสัตว์นั้นม้วยบรรลัย ⁶⁵
402	๑ เหมือนคนอันใจพาล แมงเม่าโผนเข้าไฟ	เมื่อดูงานผูกจิตใจ ⁶⁶ ท่านกล่าวไว้เหมือนคนพาล
403	๑ ต่อร้อนจึงรู้ตัว ไม่กลัวยมบาล	ให้คิดกลัวในสงสาร ผลาญชีวิตไม่ปราศรัย
404	๑ เข้าคำรำพึงคิด ⁶⁷ แต่งตัวย้วยวนใจ	เหยียบดินผิดเพราะหลงไหล ตัวนั้นไซ้ร้หลงโลกีย์
405	๑ รู้ตัวว่าแก่เฒ่า เห็นร้อนผ่นผันหนี	เหมือนแมงเม่าไหม้อัคคี ตัวกลัวที่จะมรณา
406	๑ ครั้นรู้ตัวว่าผิด แจ้งใจในกุศลา	ถอยหลังคิดให้ทุกขา อนิจจาไม่เที่ยงแท้
407	๑ ผิดชอบได้ทำไว้ เร่งคิดเห็นผิดจริง	คิดขึ้นได้สิ้นทุกสิ่ง คิดคืนที่หาทางธรรม
408	๑ ไปป่าไม้หาทาง ความกลัวหนีตัวสิ้น	ครั้นปะช้ำอันตมมัน เหมือนเราท่านใกล้มรณา
409	๑ แต่ก่อนบ่หอนคิด ต่อใกล้จะมรณา	ไม่ผูกจิตต่อกุศลา ครั้นเหลียวหาไม่พบทาง
410	๑ ทางตายเหมือนทางป่า ไม่เสาะสร้างหาทางไว้	เหลียวเอกาวิงเวงใจ เมื่อจะไปจึงหาทาง

⁶⁵ จาก 288 ส่วน 298 ใช้ว่า

“ต่อร้อนจึงรู้ตัว มีความกลัวตัวย่นย่น
ปีกทางไหม้เสียพลัน ตัวสัตว์นั้นม้วยบรรลัย”

⁶⁶ จาก 288 ส่วน 298 ใช้ว่า “เมื่อดูงานมาผูกจิต”

⁶⁷ จาก 288 ส่วน 298 ใช้ว่า “เข้าคำไม่รำพึง”

411	๑ ทางเปลี่ยวเปลี่ยววังเวง ฉันใดไม่เสาะสร้าง	แต่ตนเองเปลี่ยวอ้างนาง หาเพื่อนบ้างเดินทางไกล
412	๑ เป็นเพื่อนทางสามสิ่งนี้ ผูกพันให้มันไว้	คือพระศรีรัตนตรัย จึงจะได้เป็นเพื่อนทาง
413	๑ โลกียให้ลุ่มหลง ไม่ได้เป็นตัว	อย่าคิดปลงให้มีตมัว เหมือนเดินทางกลางพงไพร
414	๑ เงินทองแลของแก้ว ครั้นเมื่อดับจิตใจ	ตัวตายแล้วสูญเปล่าไป มักหวังไว้ซึ่งเงินทอง
415	๑ พาใจให้แหวกหวาก เป็นห่วงด้วยเงินทอง	มิบริจาคเพราะข้าวของ ทรัพย์สินของคือบ่วงมาร
416	๑ ของรักมีสิ่งไร เป็นของอรทาน	สูญเปล่าไปใช่แก่นสาร คือบ่วงมารห่วงดวงใจ
417	๑ พอคิดถึงทุกขัง อุกคิตขึ้นมาได้	อนิจจังให้ช่องไป แต่ของรักมักกังวล
418	๑ ของรักคือบ่วงมาร แทรกทั้งอุกศล	เข้าเผาผลาญจุลาจน มิให้พ้นจากโลกีย
419	๑ เงินทองแลของรัก คิดดูให้ถ้วนถี่	มีมากนักมักภราตี เห็นทางนี้เป็นทางธรรม
420	๑ เมื่อมาก็มาเปล่า ทางนี้เป็นทางธรรม	เมื่อไปเล่าใครชักนำ คิดให้เห็นเป็นอนิจจัง
421	๑ ข้าวของสิ้นทั้งนั้น สิ่งไรนำใจหวัง	จึงผูกพันมันรั้งรั้ง เอาไปได้เมื่อไรมี
422	๑ อย่ว่าแต่เงินทอง ครั้นตายวายอินทรี	ทรัพย์สินของบันดามิ สิ้นชีวิสูญเปล่าไป
423	๑ นามรูปน่าเกลียดขัง ⁶⁸ มีกลิ่นกระลบไป	อสุภังเป็นหนองไหล ที่รักใคร่กลับเกลียดขัง
424	๑ กำจัดมัจฉิรี จำหน่ายขายออกบ้าง	คือกระเนียดรั้งรั้ง จะเกลียดขังรูปตน

⁶⁸ จาก 288 ส่วน 298 ใช้ว่า “นามะรูปะรูปร่าง”

425	๑ ยากที่จะเห็นจริง น้ำใจให้วังวน	ทั้งชายหญิงปุถุชน ยังไม่พ้นความโลภภัย
426	๑ อุตส่าห์นั่งตั้งใจ คิดตัดความโลภภัย	หน่วงจิตใจไว้จงดี คิดถึงที่มรณา
427	๑ ให้เห็นของรักนั้น ฝังไว้ในศาสนา	จิตผูกพันไม่เข้ายา กายภาคหน้าเป็นของตน
428	๑ เมื่อตนจะดับจิต ฝ่ายมารมาประจัญ	ไม่รำลึกที่กุศล ฝ่ายกุศลช่วยค้าชู
429	๑ ผู้ใดได้ฟังกล่าว ข้อดีมีอะโฮ	จำเรื่องราวไว้เป็นครู ⁶⁹ รำพึงดูจึงเห็นดี
430	๑ ผู้ใดได้พบเห็น แต่งไว้ในคัมภีร์	ใช้ของเล่นดวงมณี ⁷⁰ ให้เห็นที่ในกุศลา
431	๑ ผู้ใดเห็นโทษภัย ทำดังความกล่าวมา	แจ้งใจในสังขา ถือศีลห้าให้มั่นคง ⁷¹
432	๑ อุตส่าห์ปรนนิบัติ ตั้งใจให้มั่นคง	คิดบัญญัติอย่าให้ไหลหลง หน่วงจิตปลงเห็นที่ตาย
433	๑ ว่าได้ร้อยพันที่ จิตไม่ปลงลงง่ายดาย	เหมือนกล่าวนี้ตั้งใจหมาย เคลื่อนที่ตายเพราะราศี
434	๑ ที่ตายไม่ควรคิด อุตส่าห์ทุกรাত্রี	สำรวมจิตลงให้ดี บุญเรามีมาพบทาง
435	๑ ที่สั่งสอนมาเรียนธรรม ให้เห็นพอเป็นทาง	จะแนะนำเป็นท่ามกลาง ตริกคู้บางในน้ำใจ
436	๑ เข้าคำให้อุตส่าห์ ข้าวตอกแลดอกไม้	ตั้งบูชาให้เป็นไป แต่งตั้งไว้แล้วบูชา
437	๑ บรรดาที่คิดผิด เดชะด้วยบูชา	จะกลับคิดเห็นทุกขา เกิดปัญญาหน่วงจิตลง

⁶⁹ จาก 288 ส่วน 298 ใช้ว่า “ซึ่งเรื่องราวไว้เป็นคุณ”

⁷⁰ จาก 288 ส่วน 298 ใช้ว่า “ใช้ของเล่นของนี้ดี”

⁷¹ จาก 288 ส่วน 298 ใช้ว่า “ที่ศีลาให้มั่นคง”

- 438   ๑ คิดว่าเราท่านนี้   บ้างชั่วดีใครอุปถัมภ์
เกิดมาบ้างชาวดำ   ใครแต่งทำให้เกิดมา
- 439   ๑ บุญแลกรรมตบแต่งให้   ได้ทำไว้ตามรักษา
ศีลแปดแลศีลห้า   ใครรักษารูปจึงดี
- 440   ๑ บุญแล้วจึงเกิดมา   ในศาสนาพระชินสีห์
แม่นยินดั่งพอบองค์   ทรงขอพรณรังสี
- 441   ๑ เกิดมาเพียงนี้แล้ว   บ่เห็นแคล้วทางนิพพาน
อุตสาห์ได้ทุกวัน   ท่านผู้นั้นถึงขายาม
- 442   ๑ คิดจะไปเมืองแก้ว   พบพระแล้วมิเดินตาม
บุกชดลัดซึ่งหนาม   นั่นคือความข้างโลกีย์
- 443   ๑ โลกีย์ที่เจ็ดโฉม   เครื่องประโลมให้ยินดี
คือบ่วงมารยักชี   สำหรับที่ประโลมใจ
- 444   ๑ ใครหลงในบ่วงมาร   จิตขึ้นบานของผองใส
ครั้นว่าตัวเราบรรลัยไป   ที่ว่าไว้ให้ทำตาม
- 445   ๑ สำหรับจะยับย้อย   โลหิตพล้อยลงวู่วาม
เดินร้องต้องขวากหนาม   เพราะไม่ตามหนทางธรรม
- 446   ๑ สุนัขจะลากแย่ง   กาแลแรงจะชิงกัน
ยมบาลจะห้าห้า   ดินย่นย่นขาดใจตาย
- 447   ๑ ตายแล้วเกิดมาแล้ว   แรงกาเข้าจิกุ่นวาย
เจ็บปวดแทบตัวตาย   ฝูงสัตว์ร้ายแย่งปีทา
- 448   ๑ ยมบาลเขาจับฟาด   ดินปิดปิดกับสุธา
อัคคีมีขึ้นมา   เผาภาณูติติดตั้งพื้น
- 449   ๑ ดินเกลือกเสือกร้องไห้   แสงเปลวไฟไม่ครั้นครั้น
ตนล้มลงทั้งยืน   พื้นสุธาเป็นเหล็กแดง
- 450   ๑ ทนทุกข์เวทนา   เพราะกุศลาตนกลางแคลง
สุนัขจิ้งคร่าแย่ง   เหมือนแมงเม่าบินเขาไฟ
- 451   ๑ ต่อร้อนตนจึงรู้คิด   ตรึกถึงกิจพระวินัย
แมงเม่าดับเปลวไฟ   ต่อปีกไหม้จึงรู้ตัว
- 452   ๑ เป็นคนไม่ควรคิด   รู้ว่าผิดไม่เกรงกลัว
ต่อไฟไหม้มากลุ่มตัว   จึงคิดกลัวในสันดาน

- 453   ๑ เกิดมาพบทางแล้ว   เป็นทางแก้วในไพรสาร
นครนिरพาน   มาชมชานให้ผิตทางไป
- 454   ๑ ต่อมาต้องขวากหนาม   ไฟไหม้ลามทั่วสารพวงค์
เหลียวหน้ามาหาทาง   ไม่แผ้วถางเมื่อจะไป
- 455   ๑ ไปแล้วปะทางรก   กลับหน้าหกหาทางใหม่
ไม่ได้แผ้วถางไว้   เดินเปลืองเมื่อไหร่นา
- 456   ๑ เป็นคนไม่แผ้วถาง   ที่หนทางจะไปมา
ต่อจนผืนหน้าหา   อย่าสงกาจะได้ทาง
- 457   ๑ เหมือนคนอันใจพาล   ไม่คิดอ่านต่ออาจนาง
คิดให้ผิตหนทาง   คือคิดต่างความโลกีย์
- 458   ๑ โขนหนังเครื่องรำเดิน   เป็นของเล่นบรรดามี
กลองแขกมโหรี   การทั้งนี้ผูกจิตใจ
- 459   ๑ ถึงว่านั่งฟังธรรม   น้ำใจนั้นไม่ผ่องใส
ซังตายนั่งฟังไป   ไม่ผูกใจเหมือนโลกีย์
- 460   ๑ ยิ่งเล็กจะไว้ใจ   อายุใครได้ร้อยปี
คิดแต่ความโลกีย์   ไม่คิดที่ความมรณา
- 461   ๑ ครั้นคำเอนตัวนอน   เหนื่อผูกหมอนนอนหลับตา
ใจจิตไม่คิดหา   ปรารถนาแต่เงินทอง
- 462   ๑ ไม่คิดถึงทางธรรม   เพราะโลกนั้นเข้าครอบครอง
โฉดเขลาด้วยข้าวของ   รักเงินทองยิ่งกว่าตัว
- 463   ๑ หลงรักเงินทองเล่า   โลกีย์เปล่าให้มีตมัว
ต่อตึงเข้าถึงตัว   ต่อเรือรอจึงตกใจ
- 464   ๑ คนทุจริตผิตทางธรรม   ต่อได้น้ำคืออเวจี
ดูแต่คนเหล่านี้   ให้ดูที่ต้องจำจอง
- 465   ๑ บาปกรรมใครทำให้   คนทำไว้สิ้นทั้งผอง
เกิดมาต้องจำจอง   ให้คิดกรองในทางธรรม
- 466   ๑ ไม่เชื่อในศีลทาน   บ่วงห้วงมารจึงครอบงำ
เป็นคนตนต้องจำ   เพราะบาปกรรมตนไม่กลัว
- 467   ๑ หลงรักเงินทองเล่า   โลภเปล่าให้มีตมัว
ไม่ได้ไปแก่ตัว   ของดีชั่วเป็นอรทาน

468	๑ ไม่คิดสร้างกุศล ต่อใกล้จะวายปราณ	ทางที่พ้นจากสงสาร คิดทำการต่อชรา
469	๑ แก่ลงจึงเห็นบ้าง ต่อใกล้จะมรณา	เห็นทุกขังอนิจจา เหมือนไปป่าเพลาเย็น
470	๑ ไปป่าเมื่อจวนคำ มีทำก็จำเป็น	ถึงมีทรัพย์สักเกวียนเข็น ทำเมื่อเห็นต่อจะตาย
471	๑ สวตมนต์ภาวนา ผูกพันให้มั่นหมาย	พระคาถาเป็นต้นปลาย ต่อจะตายมีความกลัว
472	๑ เราทำนเร่งควรคิด ต่อแก่แล้วจึงกลัว	ข้อไรผิตอย่าใส่ตัว คนมีตมัวบ่เชื่อถือ
473	๑ ทำบุญแล้วให้ทาน อย่าหวังไว้ในทำทาน	นมัสการกิจวินัย จะได้ทางพระนิพพาน
474	๑ ได้บุญนั้นจะน้อยไป หวังไว้ต่อใกล้ตาย	เพราะน้ำใจคิดเสียดาย จึงจำหน่ายออกให้ทาน
475	๑ ทานนั้นไม่สูญเปล่า เป็นที่นิรพาน	ศีลทานเล่าเป็นแก่นสาร เพราะศีลทานรักษาธรรม
476	๑ ผู้ใดมีแฉ่งใจ ไม่มีผู้แนะนำ	กิจวินัยซึ่งข้อขำ ทำตามเราซึ่งกล่าวมา
477	๑ ไม่แฉ่งในกิจจ้ง หวังเอาพระธรรมมา	เห็นทุกขังอนัตตา กุศลาไม่มั่นคง
478	๑ อื่นไกลอย่าได้คิด สำรวมอย่าให้หลง	ผู้กดวงจิตตั้งจำนง ⁷² หวังจิตลงที่กุศลา
479	๑ นอนว่าสักร้อยครั้ง อานิสงส์มากหนักหนา	ไม่เท่านั่งภาวนา กว่านอนว่าสักพันที่
480	๑ ที่นั่งไม่รู้นั่ง อานิสงส์พันครั้งที่	ร้อยพันครั้งทุกรাত্রี ไม่เท่าพับพะเนางเชิง

⁷² จาก 288 ไม่ปรากฏใน 298

481	๑ ดวงจิตอย่าให้เต้าน นั่งพับแพนงเชิง ⁷³	อย่าวางเวงให้ละเลิง ได้กุศลมากหนักหนา
482	๑ แพนงเชิงแต่ละที ไม่เท่านั่งภาวนา	อาณิสส้อมากหนักหนา สมาธิสำรวมใจ
483	๑ ภาวนาร้อยพันที นั่งอึดกลัดต้องใจ	ไม่เท่านั่งนิ่งไป ผูกจิตไว้ให้จึงดี
484	๑ อย่าคิดสิ่งใดใด มิช้านักก็ดี	หวังจิตไว้ในวิถึ ได้สักทีกะพริบตา
485	๑ กุศลนั้นยิ่งนัก เป็นยอดอนิจจา	พันธ์จักพรรณนา ⁷⁴ ยอดกุศลายอดวินัย
486	๑ ดวงจิตอย่าหวากเหว สำรวมแล้วนิ่งไป	อย่าได้เตร่คิดสิ่งใด ยากที่จะให้ลงพร้อมกัน
487	๑ อุตสาหให้เป็นนิจ บายหน้าหาทางธรรม	ข้อใดผิดคิดห้ามหัน คนทุกวันยื่นเท่าไร
488	๑ คิดถึงคนที่ตก ใครส่งให้ลงไป	ในนรกผิดสิ่งใด แม้คิดได้ในกุศลา
489	๑ ดูแต่คนแก่เฒ่า ⁷⁵ เนื้อหนึ่งย่อมคร่ำคร่า	ถือไม้เท้าเซไปมา ทั้งกายาน่าพึงชัง
490	๑ เนื้อหนึ่งหดหู่ห่อ ตกกระปะผิวหนัง	มือเท้าคอเอ็นสะพร่ง นั่งตัวสั้นอยู่งنگ
491	๑ ตามีตแลหูหนัก ไซว่าตัวเราท่าน	ฟันฟางหักมือเท้าสั้น มิฉะนั้นอย่าสงสัย
492	๑ ความตายเป็นเที่ยงแท้ เนื้อหนึ่งให้คร่ำคร่า	ทุกคนแลให้ชรา คิดเวทนาบ้างเป็นไร
493	๑ ความตายนั้นไม่พ้น รับร่างอย่างท่อนไม้	มีทุกคนทั่วกันไป นับอะไรมักเกลียดชัง

⁷³ แพนงเชิง หมายถึง การนั่งขัดสมาธิ ปัจจุบันนิยมใช้คำว่า พนัญเชิง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542: 803)

⁷⁴ จาก 288 ส่วน 298 ใช้ว่า “พันธ์ที่จะคณนา”

⁷⁵ จาก 288 ส่วน 298 ใช้ว่า “ดูแต่คนเฒ่าแก่”

494	๑ดวงจิตไปตามที่ ให้เห็นอนิจจัง	ส่วนซากผีเน่าเปื่อยพัง อสุภังโถมทั้งกาย
495	๑ ดวงจิตไปตามจิต คนเดียวไปเปลี่ยวกาย	เมียมิตรแลสหาย ไปตามกรรมได้ทำมา
496	๑ คิดให้เห็นในข้อนี้ ตนแล้วแก่ชรา	ความโลภก็ไม่เข้ายา เห็นพันตาในโลภีย
497	๑ ไม่คิดถึงแลรูป หนีตายก็ไซ้ที่	เฒ่าแก่ไปเมื่อไรมี เห็นข้อนี้ก็อ่อนลง
498	⁷⁶ ๑ อุตส่าห์ภาวนา ข้อผิดอย่าคิดปลง	เห็นอนิจจาให้มันคง ผูกมันคงในทางธรรม
499	๑ จำศีลภาวนา จะได้ไปป้องกัน	ตั้งกล่าวมาให้ทุกวัน เมื่อจิตนั้นออกจากกาย ⁷⁷
500	๑ จะป้องกันศัตรู ศัตรูแลหมูร้าย	พาไปสู่ที่สบาย ⁷⁸ ไม่กล้ากลัวเพราะศีลทาน
501	๑ นำตนไปพันทุกข์ ยังไม่ได้ถึงฉาน	เสวยสุขสำราญ อยู่วิมานสุราลัย
502	๑ จุตติลงลงมาเกิด เดชะได้สร้างไว้	จะประเสริฐยิ่งขึ้นไป ตามตนไปถึงนิรพาน
503	๑ ทำน้อยก็ได้มาก มันแมนเป็นแก่นสาร	ให้บริจาตซึ่งศีลทาน เดชะทานตามค้ำชู
504	๑ รูปทรงขอมยวนตา ใครเห็นก็เอ็นดู	เพราะศีลรักษาอยู่ รูปโฉมงามพรรณนาราย
505	๑ เดชะด้วยเมตตา ไม่มีที่เกลียดอาย	เห็นอนิจจาตั้งใจหมาย วรกายตั้งทองทา

⁷⁶ ต้นฉบับเลขที่ 298 เนื้อหาสั้นสุดเพียงเท่านี้ แต่ในฉบับอื่น ๆ ยังมีเนื้อหากจากนี้ไปอีก ซึ่งในบทต่อไปจะใช้บทประพันธ์จากต้นฉบับเลขที่ 445 เป็นหลัก และใช้ต้นฉบับเลขที่ 275, 285 และ 288 ในการเปรียบเทียบ

⁷⁷ จาก 275 ส่วน 445 ใช้ว่า “เมื่อจิตดับสังขา”

⁷⁸ จาก 275 ส่วน 445 ใช้ว่า “จะพาไปสู่สบาย”

506	๑ อุตส่าห์อย่างอนใจ ดั่งพอบองค์พระศาสดา	เกิดมาได้ทันศาสนา ดั่งหลงป่ามาพบทาง
507	๑ ชอบผิดคิดดูเถิด หลงป่ามาอ้างว้าง	บุญแล้วเกิดในท่ามกลาง มาพบทางคือวินัย
508	๑ อื่นอื่นไม่ไปเกิด จิตเราดังนกไซร์	คิดดูเถิดในน้ำใจ ลอยอยู่ในอากาศบน
509	๑ อดน้ำแทบมรณา เหมือนเราเกิดมาเป็นคน	ตกลงมาพบเมื่อดฝน พบหนทางนิรพาน
510	๑ อากาศกว้างล้นพัน สาครสะท้อนสะท้อน	อันเมื่อดฝนค้างปลายตาล บันดาลแห่งน้ำไม่มี ⁷⁹
511	๑ อากาศกว้างขวางนัก ตกลงในปรุพี	อดน้ำจักสิ้นชีวี พอได้ที่ค้างปลายตาล
512	๑ ลงค้างอยู่ชอบกล น้ำใจให้ชื่นบาน	พบน้ำฝนอดมานาน ดั่งเราท่านพบรสธรรม
513	๑ ทวิบอื่นนั้นอยู่ ⁸⁰ เป็นที่บำเพ็ญธรรม	อันชมพูนี้เลิศล้ำ นำสัตว์นั้นเข้านิรพาน
514	๑ ทวิบอื่นอื่นไป ไม่ได้บำเพ็ญทาน	ไร้วินัยเป็นแก่นสาร มีแต่การข้างโลกีย์
515	๑ บุญเราเป็นหนักหนา เกิดในชมพูนี้	ชักนำมาได้ทั่วทั้งที่ พบพระศรีรัตนตรัย
516	๑ อื่นอื่นมิไปเกิด ตัวเราดังนกไซร์	คิดดูเถิดที่ในใจ ตกลงไปค้างยอดตาล
517	๑ อดน้ำแทบวายชนม์ ที่ค้างอยู่ปลายตาล	ปะน้ำฝนก็ชื่นบาน เหมือนเราท่านพบวินัย
518	๑ พระวินัยนี้ยากนัก พบแล้วห่างเหินไป	ยากที่จักพบเมื่อไร ท่านจัดไว้ว่าคนพาล
519	๑ แต่ตายตายแล้วเกิด เที่ยวท่องอยู่ช้านาน	คิดเอาเถิดใช่แก่นสาร นับชาติได้เมื่อไรมี

⁷⁹ จาก 275 ไม่ปรากฏใน 445

⁸⁰ น่าจะหมายถึง “อักษ” ที่แปลว่า มาก, หลาย

520	๑ เกิดแล้วตายไปแล้ว ที่ตายคนหนึ่งนี่	แต่ที่เฝ้าในปฐมพี ในปฐมพีซบซ้อนไป
521	๑ ท่านว่าปลายเข็มจี้ ไม่สอดปลายเข็มได้	ในปฐมพีให้ที่ไป สอดที่ในพื่นที่ตาย
522	๑ รู้ว่ากัชาติแล้ว เวียนเกิดแล้วเวียนตาย	แต่เกิดแล้วพระฤๅษาย อันรูปรกายเครื่องสาธาณณ์
523	๑ ว่าแต่ตายและกับเกิด เวียนวายในสงสาร	คิดดูเถิดยังช้านาน จะทราบมารู้เท่าไร
524	๑ ชาติก่อนนั้นเกิดมา ⁸¹ ที่ตกอยู่หมกไหม้	ทวนเวทนาสักเท่าไร ก็อสงไขยกี่แสนกลับ
525	๑ เป็นคนมีความสุข เว้นไว้แต่อรหันต์	น้อยกว่าทุกข์สิ้นด้วยกัน ทั้งโสดาสิกข์กาทาคา ⁸²
526	๑ เกิดมาเป็นมนุษย์ หายเหนื่อยแล้วโคลคลา	เหมือนแฉะมาหยุดร่มพฤษภา ตามมรรคาไปทางไกล
527	๑ อายุเราเกิดมา เรือนหย้าเราสร้างไว้	ดังพริบตาที่ว่าได้ ดังร่มไม้รายริมทาง
528	๑ เดินทางทางนั้นไกล อยู่ใต้ร่มร่มไม้บาง	ฝ่าแดดไปร้อนสารพวงค์ ที่ริมทางแล้วเดินไป
529	๑ อันเรือของเรา อายุนั้นเป็นกัปป์ไชย	คืออเวจีอันขุมใหญ่ ท่านแจ้งในคัมภีร์
530	๑ เดือนวันไม่พรมณา แก้วไฉนคัมภีร์	อุปมาต่อคิริ คิริสูงเกล้าโยชน์ปลาย
531	๑ สี่เหลี่ยมเหลี่ยมละเกล้าโยชน์ นางฟ้าอันพรมณราย	นับกับโกฏีโดยมันหมาย บ้ายหน้ามายอดคิริ
532	๑ นางทรงผ้าสีกระพัด ปิดเขาเข้าสามที่	ได้แสนกัปป์นับด้วยมี ยอดคิริแล้วนางไป

⁸¹ จาก 275 และ 288 ส่วน 445 ใช้ว่า “ชาติก่อนนั้นเกิด”

⁸² จาก 275 ส่วน 288 ใช้ว่า “โสดาบันสิกข์กาทาคา” และ 445 ใช้ว่า “ทั้งโสดาสิกข์กาทาคา” ในที่นี้
หมายถึง อริยบุคคล 3 ประเภทก่อนถึงขั้นอรหันต์ ได้แก่ โสดาบัน สกทาคามี และอนาคามี

533	๑ ภูเขาสิกด้วยผ้า จึงผูกขึ้นหายใจ	ถึงสุณานั้นเมื่อไร ได้บัดเดียวก็จมลง
534	๑ ในหม้อเหล็กพื้นอัคคี เปลวไฟอมขึ้นลง	มีฝาละมี ⁸³ ปิดมันคง คงชีวิตทนเวทนา
535	๑ เจ็บปวดตนร้อนไป เดือนวันไม่พรรณนา	ในเปลวไฟหม้อเหล็กหนา ดูจัดว่าไม่เกิด
536	๑ กลางอาจารย์ท่านกล่าวไว้ สัตว์นั้นจะได้เกิด	ว่าจิตใจโดยกำเนิด นานกว่านานพันคนนา
537	๑ เหมือนกับไม่เกิด จะหนีฉนใดนา	คิดดูเถิดให้หนักหนา จึงจะพ้นอเวจี
538	๑ อเวจีคือยักษ์ ล่อลวงทั้งปวงนี้	หรือคิดมาคือโลกีย์ ไว้เป็นที่ประโลมใจ
539	๑ คิดไว้สักแสนหา ที่แจ่มก็แจ่มใจ	ปองจะฆ่าเราให้ได้ ที่ลับไว้นั้นก็มี
540	๑ ยากที่จะรักษา ไม่วายด้วยโลกีย์	อาตมาให้ถ้วนถี่ กลัวแต่ที่จะมีรู้ตัว
541	๑ คิดอ่านฉนใดดี มิให้มารได้ตัว	จะเล่นหนีด้วยความกลัว เหตุว่ากลัวอเวจี
542	๑ จะไปสู่เมืองฟ้า ไม่พ้นมารยายี	ดูสิตานั้นก็ดี เพราะโลกีย์ติดตามไป
543	๑ แม้นว่าตมมีฤทธิ์ ถึงจะดำไปดำได้	คิดจะหนีไปแห่งใด ติดตามไปได้ตัวมา
544	๑ อยู่หนไหนก็ไม่พ้น สำหรับจะกลับมา	คิดผ่อนปรนดูให้หนักหนา ไซ้ชีวาจะพ้นมือมาร
545	๑ ไปซ่อนอยู่แห่งใด เหมือนอยู่ในมือมาร	จะไปได้ทุกสถาน ไปมิหนาก็กลับมา
546	๑ จะให้พ้นทุกข์ นครนिरพาน	เสวยสุขเกษมศานต์ ทางกันดารพันกำลัง

⁸³ ฝาละมี หมายถึง สิ่งที่ปิดปากหม้อดินที่เป็นหม้อข้าวหม้อแกง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542: 748)

- 547   ๑ มัจฉาหมู่ปลาร้าย   ลอยแฉกว่ายอยู่สะพรั่ง
แลไปไม่เห็นฝั่ง   สุดกำลังที่จะไป
- 548   ๑ ทะเลกว้างลึก   แต่คิดตริก็เห็นสุดใจ
จะข้ามกระไรได้   ให้ถึงฝั่งคือนิรพาน
- 549   ๑ คิดอ่านที่จะหนี   ฉันใดตีความสงสาร
หนีห่างจากบ่วงมาร   ไปนิรพานอันพ้นไกล
- 550   ๑ ทะเลกว้างขวางนัก   พื้นที่จักข้ามไป
เป็นคลื่นพื้นใหญ่ใหญ่   ไซ่อื่นไกลคือบ่วงมาร
- 551   ๑ วาโยก็กายพัด   คลื่นก็ซัดอยู่ฉุดฉาน
หนทางนิรพาน   มารคิดอ่านไว้เป็นกล
- 552   ๑ คิดมาหน้าจันใจ   หนีกระไรจะลืบทา
จะพ้นจากยักษ์   อุปมาคืออเวจี
- 553   ๑ ไหนไหนคิดคู่สิ้น   ในฟ้าดินนั่นก็ตี
ไม่พ้นจากอเวจี   เห็นแต่ที่นิรพาน
- 554   ๑ นิพพานคือเมืองแก้ว   สูงผ่องแผ้วเกษมศานต์
เสวยสุขสำราญ   พื้นที่มารจะตามไป
- 555   ๑ แม่นใครจะข้ามได้   แก่งแต่งไว้ให้ประจัญ
แต่งไว้เป็นสร้อยสน   หนีให้พ้นจากโลกีย์
- 556   ๑ เกตธาอันน้อยใหญ่   จะข้ามไปก็ไม่มี
แม่เหล็กในหนี   มีอยู่ที่หนทางไป
- 557   ๑ หนทางไปนิรพาน   พระยามารแก่งแต่งไว้
เห็นใครจะข้ามได้   แก่งแต่งไว้ให้จลาจล
- 558   ๑ ผุงสัตว์อันตัวร้าย   เที่ยวท่องว่ายอยู่เสือกสน
คลื่นใหญ่ในสาชล   พื้นเล่ห์กลพญามาร
- 559   ๑ แก่งแต่งให้โลมใจ   ไซ่อื่นไกลในสงสาร
โลกีย์สี่ประการ   คือบ่วงมารประโลมใจ
- 560   ๑ คิดอ่านว่าจะหนี   ข้ามที่อันพ้นไกล
ถึงฝั่งลุดังใจ   ไปกรุงแก้วนิรพาน
- 561   ๑ จะข้ามให้พ้น   มารประจัญคือสงสาร
จะลวงจากบ่วงมาร   ไปนิรพานอันพ้นไกล

๑ 16 ๑

562	๑ อุตส่าห์จำศีลภาวนา จะข้ามคงคาสุรालัย	เหมือนสร้างนาวา
563	๑ ให้ทานทำบุญจนครุ่นไป ให้เป็นสำเภาอันยาวรี ⁸⁴	โน้มหน่วงดวงใจ
564	๑ อุตส่าห์ภาวนาทุกรাত্রี สำหรับจะต่อนาวา	จะเป็นกระดานยาวรี
565	๑ ความตรงเป็นกง ⁸⁵ อันใหญ่หนา เป็นช่างสำเภา	ได้เมตตานั้นมา
566	๑ สร้างได้ด้วยคิดตั้งจิตเรา เป็นเสากระโดงเกตรา	อนิจจันนั้นเล่า
567	๑ สติเป็นจังกูด ⁸⁶ นาวา นั้นมาเป็นใบสำเภา	อนิจจาสังขารา
568	๑ ปัญญานั้นมาเป็นเข็มชัย เป็นธงน้อยใหญ่หนา	เหนี่ยวหน่วงดวงใจ
569	๑ สายใบสร้างด้วยกรุณา ศิลปแปดศิลป์ห้าเป็นสมอ	ได้อารมณฺ์มา
570	๑ ยังมีได้ถึงฝั่งจะรั้งรอ สำเภาอันใดจะเปรียบมี	งามคือทองหล่อ
571	๑ ควรที่จะข้ามความโลภภัย สร้างด้วยพระศรีรัตนตรัย	ข้ามมหานที
572	๑ ไม่มีราศีสิ่งอันใดใด จะได้ถึงฝั่งคงคา	ข้ามบ่วงมารไป
573	๑ สัตว์ร้ายว้ายแหวกแกกมา ถึงว่ามาจลาจล	อยู่ในคงคา

⁸⁴ จาก 288 ส่วน 445 ใช้ว่า “เป็นมาตอันยาวรี”

⁸⁵ กง หมายถึง วง, ส่วนรอบของล้อเกวียนหรือล้อรถม้า (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542: 2)

⁸⁶ จังกูด หมายถึง เครื่องถือท้ายเรือ คล้ายหางเสือ ทำด้วยไม้เป็นแผ่นใหญ่ รูปร่างคล้ายพาย มีด้ามยาว บ้างเรียกว่า จะกูด หรือ ตะกูด (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542: 298)

574	๑ เดชะสำเภาพระศพล เล่นหนีกี่พันจากมือมาร	มารตามประจัญ
575	๑ จะถึงนครนิรพาน ความสุขก็ล้ำทั้งปวง	เสวยสุขสำราญ
576	๑ พันจากทุกข์พ้นจากภัยอันใหญ่หลวง จากบ่วงมหาวงศ์	อันหนึ่งก็ล่วง
577	๑ ทวีปอื่นอื่นพื้นไม่มี ไม่เหมือนนิรพานนั้นเลยนา	ไม่พ้นอเวจี
578	๑ ผู้ใดได้ฟังดังกล่าวมา แจ้งในวิญญาคิดดู	เป็นธรรมปริศนา
579	๑ คิดได้จำไว้เป็นครู คิดดูให้เห็นเหนือความ	ดีดีมีอยู่
580	๑ เห็นชอบเห็นผิดตาม จากโอฆ ⁸⁷ มีพ้นอเวจี	มีคิดที่จะข้าม
581	๑ ความสุขในมนุษย์โลกีย์ สุขนี้มีเท่านิรพาน	สวรรค์ชั้นนาคี
582	๑ เร่งให้ทำบุญให้ทาน จงพันทุกนิรันดร์ราตรี	คิดกรรมฐาน
583	๑ กลัวภัยในมหาวงศ์ นานจะพ้นคณนา ⁸⁸	ตกในขุมนี้
584	๑ บุญแล้วไม่แคล้วศาสดา ประเสริฐเลิศล้ำโลกีย์	ได้ฟังธรรมา
585	๑ อุตส่าห์นั่งฟังพระบาลี จะหนีให้พ้นมือมาร	คำพระชินสีห์

⁸⁷ โอฆะ หมายถึง ห้วงน้ำ ในพระพุทธศาสนาหมายถึงกิเลสที่ท่วมทับจิตใจของหมู่สัตว์ มี 4 อย่าง คือ 1. กาโมฆะ = โอฆะ คือ กาม 2. ภโวฆะ = โอฆะ คือ ภพ 3. ทิฏฐิโฆฆะ = โอฆะ คือ ทิฏฐิ 4. อวิชโฆฆะ = โอฆะ คือ อวิชา อาจพบในคำว่า “โอฆสงสาร” หมายถึง การเวียนเกิดเวียนตายในห้วงของกิเลส (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542: 1401)

⁸⁸ จาก 275 ส่วน 445 ใช้ว่า “สินานก็พ้นคณนา”

586	๑ บุญค้าชูทุกประการ บุญดีอย่าให้หาย	คือเสนาमार
587	๑ ใครใครจะใคร่พันอเวจี ทั้งห้าอย่าให้ครอบงำ	ระงับอินทรีย์
588	๑ รูปชั้นธนามชั้นธนั้นนา ทั้งนี้ก็ยอมมาอินดี	สำหรับโลกา
589	๑ กำจัดให้พันโลกีย์ คิดได้อย่างให้หลงทาง ⁸⁹	ถึงจะเกิดมี
590	๑ ตั้งจิตคิดคล้อยคืนหลัง ตั้งจิตระงับให้จงดี	ปลงลงอนิจจัง
591	๑ พระอัฐฐังคิกมรรค ⁹⁰ อันมี จิตนี้อย่าฟุ้งซ่านไป	ทั้งแปดคัมภีร์
592	๑ จะกล่าวถ้อยคำวาจา อ่อนเกลี้ยงโดยคำพิสมัย	ให้เป็นสัมมา
593	๑ จงมาสมเคราะห์ใหญ่ จะได้แผ่เพิ่มบริบูรณ์	พันทุกข์พันภัย
594	๑ มานะทิวีเป็นประธาน โทษะก็เกิดตามพลอย ⁹¹	โมหะทะยาน
595	๑ ผู้ใดกลับได้ต้นรอย ปีทโมกข์นิรพาน	ถึงฝั่งก็คล้อย
596	๑ จะพ้นจากยมบาล จะหับ ⁹² ทวารจตุรabay	จะดับสังขาร

⁸⁹ จาก 275 ส่วน 445 ใช้ว่า “คิดได้อย่างให้หลง”

⁹⁰ พระอัฐฐังคิกมรรค หมายถึง มรรคมีองค์แปด ประกอบด้วย 1.สัมมาทิวี - ความเห็นชอบ 2.สัมมาสังกัปปะ - ความดำริชอบ 3.สัมมาวาจา - การเจรจาชอบ 4.สัมมากัมมันตะ - การงานชอบ 5.สัมมาอาชีวะ - การเลี้ยงชีวิตชอบ 6.สัมมาวายามะ - ความพยายามชอบ 7.สัมมาสติ - ความระลึกชอบ และ 8.สัมมาสมาธิ - ความตั้งใจชอบ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542: 834)

⁹¹ จาก 275 ส่วน 445 ใช้ว่า
“มานะทิวีเป็นการ โมหยาโทษ
ก็เกิดความพลอย”

⁹² หับ หมายถึง ปิด, จับ เช่น เข้าห้องแล้วหับประตูเสีย (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542: 1281)

597	๑ จะลู่ถึงกรุงมหิมา แก่พระอริยอรหันต์	เป็นที่ปรารถนา
598	๑ เราท่านทั้งหลาย ปูนปานคิดจะใคร่ได้สวรรค์	สมบัติมากมาย ⁹³
599	๑ สมบัติมนุษย์อุดม ถึงเป็นอินทร์พรหมก็ยอมแสวงหานิรพาน	บุญน้อยค่อยได้สร้างสม
600	๑ ด้วยว่าดับชาติสังขาร คือห้องแห่งมารดาตน	ไม่เกิดในสถาน
601	๑ ไม่มีทุกข์โศกกาล แผ่จทุกขอาดูร	โทมัสแยงยล
602	๑ เมื่อไรตัดราคะเป็นมูล คือยาอันทับศีลา	โมหะสาบสูญ
603	๑ สมุกเฉดประหารราคา คือสภิกาศาเรียนผล	ลู่ถึงศาสดา
604	๑ ลู่ถึงอรหัตต์บัดล นั้นแลจะได้นิรพาน	เป็นอักรบุคคล
๑ 28 ๑		
605 ⁹⁴	สวدمนต์ให้พระ จำเริญเมตตา คำพุทธานุกร	๑ จงมีวิริยะ อย่าให้เสื่อมสูญ จำเริญเป็นมูล สั่งสอนสืบมา
606	ให้เร่งพินิจ ได้โดยชอบธรรม อย่าได้อุเบกขา	๑ จะเลี้ยงชีวิต ซึ่งทรัพย์ภาษา จึงชักนำมา เปียนทรัพย์แห่งเขา

⁹³ จาก 288 ไม่ปรากฏใน 445

⁹⁴ ตั้งแต่บทที่ 605 จนถึงบทที่ 689 ต้นฉบับที่ใช้เปรียบเทียบกับเกือบทั้งหมดมีการลำดับบทประพันธ์สลับไปมา อีกทั้งยังใช้คำประพันธ์ในแต่ละบทต่างกัน ทำให้ยากต่อการตรวจสอบ อย่างไรก็ตามในช่วงนี้ภาควรรณคดีจะยังคงใช้บทประพันธ์ที่ปรากฏในต้นฉบับเลขที่ 445 เป็นหลักอยู่

607	<p>คิดให้แจ่มใจ ฝ้ายอกุศลเล่า ครั้นผิดลำนานา</p>	<p>๑ จะทำอะไร บริสุทธิ์สำเนา อย่าระคนด้วยเขา ทำนองทางธรรม</p>
608	<p>เร่งให้ดำริ อย่าได้ประมาท ให้เร่งปรารณา</p>	<p>๑ จงตั้งสติ อย่าดูความเบา ฆ่าเอาเนื้อเขา⁹⁵ ข้ามโลกทั้งหลาย</p>
609	<p>เป็นพรหมสี่หน้า ถึงสัตว์สุรกาย⁹⁶ อายุทำลาย</p>	<p>๑ ถึงเป็นอินทรา ไม่พ้นความตาย บุญบาปป้องหมาย ตายสูญอรทาน⁹⁷</p>
610	<p>ประเสริฐเลิศนัก สมบัติพระอินทร์ ย่อมดับสังขาร</p>	<p>๑ สมบัติจักรพรรดิ ย่อมรู้สาธารณ พรหมินทร์มากนาน ไม่เที่ยงสักวัน</p>
611	<p>ระจับโทโส อย่าเขลาอย่าขลาด อย่าฟังสามานย์</p>	<p>๑ สละโลโลก อย่าได้เมาแก้ว อย่าสร้างเสกสรร ผู้พาลพาที่</p>
612	<p>อย่าทำทุจริต อย่านิ่งนอนใจ บำเพ็ญบารมี</p>	<p>๑ ฟังผู้บัณฑิต ให้ผิดประเพณี เร่งจำเริญศีล ให้ครบแสนกัลป์</p>

⁹⁵ จาก 288 ไม่ปรากฏใน 445

⁹⁶ จาก 288 ส่วน 445 ใช้ว่า “ถึงอสังญีภพ”

⁹⁷ จาก 288 ส่วน 445 ใช้ว่า “มาสุนรก”

613	ค่อยเดินค่อยไป เราทำนทั้งหลาย ชาตินี้เสียสวรรค์	๑ เห็นทางยังไกล จะให้ถึงปล้น เกิดตายเร็ววัน สู่เปรตวิสัย
614	ศาสนาพระแก้ว เมื่อไหร่จะได้เกิด จะพ้นไฟกาฬ	๑ จะป่วยการนานแคล้ว สมเด็จพระโตตรัย จะได้นิรพาน ในจตุรบาย
615	รัศมีจำรัส กระจ่างสว่างแจ้ง ผุ่งสัตว์ทั้งหลาย	๑ เมื่อพระเสด็จตรัส รุ่งเรืองเฉิดฉาย คือแสงฟ้าพราย เกิดโสมนัสสา
616	สำเร็จที่สุลาภ พ้นเสรีบาปกรรม เดชะศีลา	๑ พ้นจากทุกข์บาป จากห้องจตุรา ตนได้ทำมา ที่ท่านได้ทำ
617	เดชะภาวนา ให้ได้ช่วงชอบ ตายไปสู่สวรรค์	๑ จะพบพระศาสนา คุณพระชักนำ ⁹⁸ ระบอบทางธรรม จะพ้นทุกข์
618	หญิงชายใดใด ข้ามโอบทั้งสี่ ถึงเป็นเทวา	๑ พระเจ้าตรัสไว้ ให้เร่งปรารถนา ให้พ้นจตุรา ไม่พ้นความตาย ⁹⁹
619	อุตส่าห์เสือกสน ที่ใดสงสัย จึงนับว่าดี	๑ ไม่นับว่าคน ภัยทานจงดี หน่วงในวิถี ทางนี้กุศล

⁹⁸ จาก 288 ส่วน 445 ใช้ว่า “กุศลจักมา”

⁹⁹ จาก 288 ส่วน 445 ใช้ว่า “ไม่พ้นอันตราย”

620	ผิดชอบอย่างวาง พระเจ้าเทศนา บารมีของตน	๑ เพราะเห็นหนทาง หนทางเมืองบน แต่ล้วนแผ่ผล ให้ครบบริบูรณ์
621	ทำตามระบอบ แสนกัลป์กำไร พบพุทธานุกร	๑ รู้จักผิดชอบ บารมีเป็นมุล จะได้เพิ่มพูน สมเด็จพระโตไทรย
622	แจ้งในบาลี จึงรู้ว่าบุญ พบพระกัปปิโต	๑ ตอนพบพระชินสีห์ ธรรมาพิสมัย บำเพ็ญนานไป จึงแจ้งทุกคน
623	เหมือนสร้อยประดับ ได้พบทั้งนี้ อุตส่าห์สร้างผล	๑ เกิดในภัทรกัปปิ ศาสนาทศพล บารมีฝูงคน รักษาศีลา
624	เหมือนพระอรหันต์ บารมีแก่กล้า เป็นอริยบุคคล	๑ อุตส่าห์ปรนนิบัติ ตรัสบัดเดียวดล จึงมาเป็นผล จึงได้นิรพาน
625	สัตว์ทุกภาษา ไม่รู้จักคุณ ไม่เป็นแก่นสาร	๑ บุญเราสร้างมา มีจิตกระสัน พระไตรลักษณญาณ ไม่นับว่าดี
626	ได้คุ้มเกศเกล้า ห้าสิบหกถ้วน คุณพระธรรมนี้	๑ คุณพระเจ้า ทั่วโลกโลกีย์ ¹⁰⁰ คุณพระชินสีห์ สามสิบแปดประการ

¹⁰⁰ จาก 288 ส่วน 445 ใช้ว่า “ทั่วโลกโลกา”

627	<p>ลึบสี่ประมาณไว้ จึ้นบว่ารู้ เกิดในสงสาร</p>	<p>๑ คุณพระสงฆ์ไซ้ ไครู้ช้านาญ คุณแก้วสามประการ จึ้จะพันวังวน</p>
628	<p>อย่าได้ดำริ โทสะนั้นหนา เกิดความอลวน</p>	<p>๑ มานะทีฐึ ละเสียอย่ายน บ่ได้เป็นผล ในสกลกาย</p>
629	<p>จะดับทวาร ลุถึงกรุงแก้ว เป็นที่สบาย</p>	<p>๑ จะดับสังขาร ประตุงตุรา เลิศแล้วเจ็ดฉาย พระอรหันต์</p>
630	<p>ทำบุญอย่าคลาย สมบัติมนุษย์ ไม่เท่าเมืองสวรรค์</p>	<p>๑ เราทำนั้งหลาย จะไปสู่สวรรค์ .....คร้ามครัน กับพระนิรพาน</p>
631	<p>เมื่อจิตจะขาด หน่วงเอาสติให้ดี เกิดในสถาน</p>	<p>๑ ด้วยว่าดับชาติ ค้างในสังขาร จึ้พันพญามาร คือท้องมารดาตน</p>
632	<p>อย่าประมาทไป อย่าเคลื่อนอย่าคลาด อย่าฟังคำคน</p>	<p>๑ ถ้าใครดับได้ มันไม่เป็นผล อย่าอาจรุกราน ตั้งไว้อย่าลำเอียง</p>
633	<p>อย่าอย่าอย่ายี้ อย่าส่อเสียดเขา ว่าอันใดเที่ยง</p>	<p>๑ สำรวมอินทรีย์ เป็นปากเป็นเสียง อย่ากล่าวอย่าเฉียง ส่องแท้โดยถวิล</p>

634	ประกอบศรัทธา ระบอบบทธบาท กล่าวแล้วโดยถวิล	๑ เราผู้ว่ามา ได้รู้ไต่ยิน สมเด็จจมนินทร์ วิสุทธิ์เทศนา
635	ฟังเป็นค่านับ ไต่ตามลำเนา โดยในพุทธา	๑ ผู้ไต่ได้สดับ ปรนนิบัติอิตรธา พระเจ้าเทศนา พิเศษบรรหาญ
636	สำเนียงตามคำ แปลออกแต่ละคำ แผ้วทางนิรพาน	๑ ให้แจ้งทางธรรม พระอรรถกถาจารย์ พระกรรมฐาน ให้พ้นทุกข์
637	จะข้ามเขตमार อริยสังขทั้งสี่ จะปลงสังข	๑ เพียรให้พ้นพาล ให้พ้นจตุรา เป็นที่มรณา ฉัมโมโอฟาร
638	ใคร่เสวยความสุข กรรมเบื้องหลัง ข้าวของชายมาร	๑ จะใคร่พ้นทุกข์ แทนทิพย์วิมาน เบียดบังสันดาน ชาตินี้อัปรีย์
639	หวังเป็นนิสสัย เพี้ยนพลาตอักษร บทกลอนใครดี	๑ ข้าผู้แต่งไว้ ปัจจัยโดยมี ดัดทอนพระบาลี ช่วยจัดดัดแปลง ¹⁰¹
640	ใช้ว่าจะแต่ง ยกในพระคัมภีร์ ผิดเล่าเราเกรง	๑ ทำตามลำแดง สมมุติเอาเอง ปรมัตถ์นั่นเอง เป็นบาปกรรมนา

¹⁰¹ จาก 288 ส่วน 445 ใช้ว่า “ผู้ไต่อันปรีชาผล .....”

- 641 .....
 ผู้ใดได้อ่าน
 เร่งพิจารณา
- 642
 อย่าได้กินแหง
 ให้ต้องบพบาท
 โดยธรรมพิมล
- 643
 ท่านผู้รู้เรียน
 ช่วยซ่อมแซมใส่
 บำรุงปัญญา
- 644
 ในอรรถอันลับ
 แต่งสี่อักษร
 แจ้งธรรมพิสมัย
- 645
 เมธาบัณฑิต
 ขอเป็นอคติ
 ล้วงลุนคร
- 646
 สืบทรจนา
 เห็นข้อธิบาย
 แจ้งในโวหาร
- 647
 อย่าให้เป็นบาป¹⁰³
 หนึพันจากมาร
 ขอสิ้นราศี
- ๑ เคลื่อนคลาดอักษร
 ประกอบปัญญา
 นิทานคาถา
 ชักใช้ไต่ถาม¹⁰²
- ๑ จงซ่อมสืบแปลง
 คลางแคลงใจคน
 อย่าคลาดกลอนตน
 สมเด็จพระศาสดา
- ๑ ถ้าว่าผิดเพี้ยน
 จะแจ้งธรรมมา
 ไว้ในศาสนา
 แห่งข้าผู้เขียน
- ๑ ข้าขอได้สดับ
 ผุดผาดถึงใจ
 ห่อนมีดมนไป
 ถึงมรรคาว
- ๑ ขอเป็นบัณฑิต
 ธรรมาธิกร
 ต้นอยู่พระสอน
 แจ่มแจ้งนิरण
- ๑ ได้ฟังคาถา
 ในพระวรญาณ
 เปรียบปรายสายสาร
 แห่งพระบาลี
- ๑ ขอให้ลุลาก
 มลทินราศี
 โมหะบาปี
 ในชาติสงสาร

¹⁰² จาก 288 ไม่ปรากฏใน 445

¹⁰³ จาก 288 ส่วน 445 ใช้ว่า “จากเบงย่บาป”

648	โดยพุทธบัญญัติ ขอได้โปรดสัตว์ ข้ามพ้นกันดาร	๑ ขอได้อรหัตถ์ ชั้นโลกโอฬาร จากวิภูสงสาร ถึงฝั่งสาคร
649	พระอาจารย์โต จงสิ้นเสรีจบาป ลุลาภนคร	๑ ตามที่วิสัย โปรดสัตว์นิกร โดยบาทบวร ¹⁰⁴ ปะทะศิวาลัย
650	น้อมในบาทศรี คุณาติเรก ทรงพระกรุณา	๑ กฤษดาขุลี สมเด็จพระศาสดา อเนกศาสดา แก่สัตว์ทั้งหลาย
651 ¹⁰⁵	ความคิดไม่สิ้น ที่ซึ่งว่าชั่ว ที่มั่งที่มี	๑ เกิดในแผ่นดิน ทั่วโลกโลกีย์ ที่รักว่าดี ย่อมชอบใจกัน
652	ทำชอบแสนทวี นักปราชญ์กับคนพาล พุดจาแตกตื่น	๑ คนยากกับคนมี ไม่ดีสักอัน ความคิดไกลกัน เข้ากันเมื่อไร
653	มีบุญวาสนา ลางคนมั่งมี ลางคนปัญญาไว	๑ เราท่านเกิดมา แปรกแปรกกันไป ลางคนเข้ญใจ ลางคนมีดมัว
654	ลางคนทารุณ บ้างเป็นบ้าใบ้ นั่งพร่ำรำพัน	๑ ลางคนใจบุญ ใจอกุศล ตาบอดมีดมน ทนเวทนา

¹⁰⁴ จาก 288 ไม่ปรากฏใน 445

¹⁰⁵ บทที่ 651 - 664 ปรากฏในต้นฉบับเลขที่ 288 ไม่ปรากฏใน 445

- 662
 อย่าได้แปดปน
 ตั้งจิตตั้งใจ
 พระเจ้าเทศนา
 ๑ เร่งสร้างกุศล
 ด้วยอวิชา
 ลงในวิญญา
 บอกไว้ทุกอัน
- 663
 ตั้งใจให้แผ้ว
 ปลงจิตจงดี
 ได้ไปสวรรค์
 ๑ ศีลทานทำแล้ว
 ไปทางสวรรค์
 อย่าคิดหุนหัน
 แม่นแท้แน่จริง
- 664
 อย่าได้ประมาท
 พระลี้สงอนไว้
 บอกไว้ทุกสิ่ง
 ๑ เราย่อมดับชาติ
 คิดดูทุกสิ่ง
 ทั้งชายทั้งหญิง
 ให้พ้นรำคาญ
- 665
 แผ่นดินนี้ไซ้
 มีทั้งแก้วแหวน
 เงินทองเสื้อผ้า
 ๑ พระธรรมแต่งไว้
 ย่อมมีนานา
 มากน้อยเหลือตรา
 ผลไม้ทั้งหลาย
- 666
 ให้รู้จักคุณ
 พระไว้สิ่งไร
 คิดให้ชอบความ
 ๑ ให้บำเพ็ญบุญ
 พระธรรมทั้งสาม
 ตั้งใจทำตาม
 จึ่งนับว่าคน
- 667
 ใจร้ายยุ่งหยาบ
 ตั้งใจทำตาม
 จะได้ไปสวรรค์
 ๑ อย่าทำใจบาป
 โมโหมัวเมา
 พระธรรมสอนนั้น
 พันความรำคาญ
- 668
 จงได้ดับจิต
 ให้เห็นทุกขัง
 ตัวเราเกิดมา
 ๑ โมโหความผิด
 คิดให้ชอบรา
 อนิจจังอนัตตา
 บ่เป็นแก่นสาร

669	พระพรณามาย เกิดด้วยทุกขัง เราท่านทั้งหลาย	๑ แต่เกิดแล้วตาย มนุษย์สาราณ ¹⁰⁶ จึงเวียนเกิดตาย เร่งคิดอนิจจา
670	สนุกชื่นชม ครั้นเมื่อตนตาย เงินทองเสื่อผ้า	๑ อยู่ได้ด้วยลม ยินดีหนักหนา ถึงความมรณา ไม่ติดตามไป ¹⁰⁷
671	ผันหน้าผันหลัง เป็นนากเกลียดนัก บ่ห่อนเข้าใกล้	๑ ลูกเมียกลับซัง เหม็นนักเหลือใจ ความรักหายไป เขากลับคืนมา ¹⁰⁸
672	บ่ได้มีเพื่อน แต่บุญกับบาป เป็นญาติกา	๑ นอนอยู่บนเรือน สักคนเลยนา อันตนทำมา ปานาแห่งตน
673	เขาเกลียดบ่คลาย ทั้งลูกและเมีย ตนรักหนักหนา	๑ ข้าไททั้งหลาย เขาไม่นำพา เงินทองเสื่อผ้า ไม่ชอบใดเลย

¹⁰⁶ จาก 288 ส่วน 445 ใช้ว่า “ยอมมากหนักหนา”

¹⁰⁷ จาก 288 ส่วน 445 ใช้ว่า

“เมื่อยังเป็นคน   เงินทองเสื่อผ้า
ครั้นเมื่อมรณา   เอาไปมิได้เลย”

¹⁰⁸ จาก 288 ส่วน 445 ใช้ว่า

“เขาคิดใจหวัง   ว่าตนเป็นผี
ความรักหน่ายหนี   ความเกลียดเขานา
ไอ้อนิจจา   ปราณีตัวเอย”

674	อย่าได้มีวเมา ยอมซื้อยอมขาย จงคิดอนิจจา	๑ อนิจจาตัวเรา หลงด้วยตัณหา ความตายมรณา โลกีย์ฉิบหาย
675	บ่ได้สูญเล่า ยอมตามไปช่วย เป็นท้าวพระยา	๑ รักธรรมพระเจ้า บ่เสียเลยนา ให้พ้นเวทนา เทวดาอินทร์พรหม
676	ทนทุกข์ลำบาก ผ้าผ่อนบ่มี ไร้พี่ไร้น้อง	๑ เกิดมาตกยาก ยากไร้เงินทอง ข้าวปลาทั้งผอง เพราะกรรมตนมี
677	ใจร้ายอกุศล ไม่คิดจะสร้าง เกิดมาบัดสี	๑ ครั้นเกิดเป็นคน มิจฉาทิฐิ ไว้ตามประเวณี ยากไร้ทุกประการ
678	อย่าคิดจู้จู้ พระพุทธเจ้า บ่ได้รู้เอง	๑ อักษรสอนรู้ ว่ารู้มาเอง สร้างมาแต่เพรง ¹⁰⁹ ถ้อยคำเจรจา
679	พระธรรมกฎหมาย อันชักมาให้ ครั้นใจอกุศล	๑ ถึงยากถึงง่าย ตามแต่กุศล จึงได้รอดตน ขอให้ประลัย
680	ไม่รู้จักคุณ ทำบุญให้ทาน มิจฉาบังใจ	๑ ครั้นตนทำบุญ พระรัตนตรัย กันโลกไยภัย สิ่งนั้นไม่เสีย

¹⁰⁹ เพรง หมายถึง เก่า, ก่อน เช่น แต่เพรงกาล (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542: 798)

681	ทำตามมานะ คำพุทธิเจ้า ทำตามน้ำใจ	๑ ไม่เชื่อคำพระ ไม่รู้ในใจ รับสั่งสอนไว้ บุญบาปไม่กลัว
682	พระให้ปรนนิบัติ แล้วให้รับศีล อันตรายมิจฉา	๑ เมื่อจะเข้าวัด ทักขินาบูชา เมตตาภาวนา สิ่งนั้นอย่ามี
683	รู้แต่จะแผ้ว ให้ทานสิ่งไร ธรรมย่อมเพิ่มพูน	๑ รู้จักคุณแก้ว เอาธรรมทั้งหมด ไม่เสียไม่สูญ รักษาตัวเรา
684	ผู้บังเกิดเกล้า แบ่งอักษรให้ พระธรรมแต่งมา	๑ คุณมารดาเล่า คุณพระบิดา แฝงผลไมตรี ¹¹⁰ ย่อมมีแต่ก่อน
685	แม่ทนวิบาก ทนอยู่สิบเดือน ¹¹¹ พระคุณแม่เอ๋ย	๑ แม่เลี้ยงลูกยาก ยากนักลูกเอ๋ย แค้นเคืองบ่เสวย พื้นที่จะคมนา
686	พระธรรมเจ้าแผ้ว นั่งนอนมิได้ โອ๋อนิจจา	๑ ถ้วนทศมาสแล้ว ในท้องมารดา เจ็บปวดเวทนา พระมารดาเอ๋ย
687	แต่จะร้องวุ่นวาย พี่น้องปู้ย่า บนบานเทวา	๑ มิรู้ที่ตาย ว่าช่วยข้ารา แม่ป้าหน้าอา ให้รอดเถิดนา

¹¹⁰ จาก 288 ไม่ปรากฏใน 445

¹¹¹ จาก 288 ไม่ปรากฏใน 445

688	เมื่อลูกออกจาก เดชะพระธรรม จึงพระมารดา	๑ สามร้อยเอิ้นคราก ครรภามารดา มีคุณรักษา รอดจากความตาย
689	สั่งขังแต่งให้ เดชะพระธรรม ไม่ได้ใจรจา	๑ เมื่อลูกออกได้ ท่านเลี้ยงรักษา ภายในนั้นนา ด้วยคนทั้งหลาย
690 ¹¹²	สั่งขังมาเดือน อะอืออะอา พระธรรมทั้งหลาย	๑ เรียนธรรมแปดเดือน ให้รู้ธบาย ว่าได้จ่ายตาย ช่วยค้าชูไป
691	นายสารถี ตรัสรู้ในโม พระเล็งชาติได้	๑ เป็นพระเตมีย์ ฝังเสียในไพร บังเกิดในใจ แต่ก่อนโพ้นมา
692	ตรัสรู้ในอก พระตกทะเลว่าย นางมณีเมขลา	๑ เมื่อเป็นพระชนก กอกอกอกา ในกลางคองคา พาขึ้นเบื้องบน
693	รูปโฉมงาม ตรัสรู้กัณฑ์ เลี้ยงพ่อแม่ตน	๑ เมื่อเป็นสุวรรณสาม ล้ำเลิศเมืองบน ในกลางไพรสนธ์ ไร้ญาติทั้งหลาย

¹¹² ตั้งแต่บทนี้เป็นต้นไปจนจบเรื่อง ตันฉบับทั้ง 3 เล่ม ได้แก่ ตันฉบับเลขที่ 285, 288 และ 445 กล่าวถึงเรื่องเดียวกันแต่ใช้คำประพันธ์ต่างกันเกือบทั้งหมด แต่ตันฉบับเลขที่ 285 มีความสมบูรณ์ของบทประพันธ์และคำสัมผัสมากที่สุด ดังนั้นจะใช้บทประพันธ์จากตันฉบับเลขที่ 285 เป็นหลัก และใช้ตันฉบับเลขที่ 288 และ 445 สำหรับเปรียบเทียบต่อไป

694		113 ๑ .....
	.....	.....
	.....	.....
	.....	.....
695	ลือชาปรากฏ ตรัสรู้กักก ชื่นชมมากมาย	๑ เมื่อเป็นมโหสถ ปัญญาเรืองฉาย ชักท้าวทั้งหลาย เป็นมิตรไมตรี
696	ตรัสรู้ในอรธ พระเจ้าศิลใน ลำพายุคหุติ	๑ เมื่อเป็นภุริทัต กบกับด้วยดี จอมปลวกคิริ จับเอาพระไป
697	ล้ำเลิศปัญญา ตรัสรู้กักก บุโรหิตเอาไป	๑ เมื่อเป็นจันทกุมาร เรื่องฤทธิไตร บังเกิดในใจ จะบูชาด้วย
698	โถมงามทราวมกอด ตรัสรู้กัมกัม สอนนางจอมขวัญ	๑ เมื่อเป็นพรหมนารอท อุดมคร้ามครัน พระมาด้วยพลัน อนุชาเทวี
699	เพิ่มพูนบารมี กนกันนี้แล ไปโปรดเทวี	๑ เมื่อเป็นพระวิฑูร ตรัสรู้ด้วยดี เกิดในใจซี ในเมืองนาวา

700	เห็นสำเร็จก่อน ตรัสรู้เกยกาย พระทัยนัยนา	๑ เมื่อเป็นเวสสันดร ล้ำเลิศโลกา ด้วยพระปัญญา อัศจรรย์ครั้นครอง
701	สืบทาตินี้แล เดชะกุศลสร้าง ตรัสรู้มาเอง	๑ อักษรสิบแม่ จึงรู้มาเอง มาแต่ปางเพรง บ่มีภัสสร
702	พระตักกิลสชาติ ไชธรรมออกมา มารดาสายสมร	๑ เมื่อเป็นพระสิริชาติ ¹¹⁴ เป็นพระบวร โปรดพระบิดร ญาติกาทุกคน
703	นโมนี้เนา ให้น้ำสิบสอง เป็นตัวเป็นตน	๑ พระเจ้าเทศนา เป็นมารดาตน จึงเกิดเป็นคน เพราะด้วยนโม
704	คือว่าคุณพ่อ ให้ดินยี่สิบเอ็ด ¹¹⁵ เป็นคุณอีกโข	๑ ยิ่งคุณกอขอ เป็นคุณอีกโข สมด้วยนโม สามสิบสามอันนา
๑ 11 ๑		
705	๑ นโมและกอขอ ในกรรมมารดา	คือแม่พ่อเลี้ยงรักษา คลอดจากอุทร
706	๑ ข้าไหว้คุณกอกา ให้คว่ำให้หงายนอน	เมื่อออกมาช่วยสั่งสอน เดชะสอนก่อนนำไป
707	๑ ข้าไหว้คุณกงกั ล้มลงค่อยคลานไป	สอนให้นั่งคลานคลาไป เดินไม่ได้เวทนา

¹¹⁴ พระสิริธัตถะ

¹¹⁵ จาก 445 ส่วน 285 ใช้ว่า “สิบแปดสิ่ง”

708	๑ ข้าไหว้คุณกตัก ลูกขึ้นค้อย่างมา	สอนกระบัดเดินโคลคลา เวทนาก็ล้มลง
709	๑ ข้าไหว้คุณกนกกัน ชวนเซบยื่นตรง	เที่ยวจรจันตั้งใจ ก็ล้มลงบมีคลา
710	๑ ข้าไหว้คุณกนกัก รู้เล่นรู้เจรจา	สอนรู้จักในภาษา เรียกมารดาอ่อนกินนม
711	๑ ข้าไหว้คุณกมกัม คบเพื่อนเล่นเซยชม	สอนจำคำอันอุดม เร่ไปสมกันทั้งสอง
712	๑ ข้าไหว้คุณกบักบ พระธรรมอันสมผอง	สอนให้รับคำโดยปอง ล้ำทำนองอย่าละเสย
713	๑ ข้าไหว้คุณเกยกาว ได้แล้วละแม่เสย	เติบโตว่าสาวหาลูกเมีย ครั้งนี้ได้เมียลื้มารดา
714	๑ อักษรทั้งสิบแม่ ตั้งอยู่ในเกษา	เกยนี้แลพระพรรณนา ลือมรรคาทางนิพพาน
715	๑ ประตูป้อมเกล้าแข็ง จะได้ทางนิพพาน	บุญใครปัญญาหาร เดชะญาณก็เผยไป
716	๑ พระธรรมเป็นลูกदान เผยประตุนิพพานได้	เอาศีลทานเป็นไต้ไฟ คือบังทุกข์กันตัวเอง
717	๑ บาปกรรมแต่ก่อนนา บังสุกุลในตัวเอง	ได้ทำมาแต่ปางเพรง บาปปางเพรงหายสูญไป

๑ 28 ๑

718	อยู่ในเมืองแก้ว บมีความทุกข์ ชื่นชมพิสมัย	๑ เมื่อถึงเมืองแล้ว รุ่งเรืองสุขใส อยู่สุขเย็นใจ สนุกยินดี
719	ความยากความไร้ รูปโฉมนั้นงาม มีรูปโฉมดี	๑ บมีความไข้ ไข้ตายไม่มี ย่อมเป็นเศรษฐี มั่งมีเหมือนกัน

720	ตามืดหูหนวก พยาธิโรคา ปมี้สั๊กอัน	๑ ปมี้พินหัก เฒ่าแก่งกั้ง ปีศาจอาธรรม ไม่รำคาญใจ
721	เป็นทุกข์รำคาญ เมื่ออยู่เมืองเอ็ง ถึงว่าได้ไฟ	๑ ในเมืองพระกาฬ ย่อมมีแต่ไฟ รุ่งเรืองสุกใส ไม่รู้ตามเลย
722	เป็นทุกข์รำคาญ พระกาฬนี้ไซ้ จึงได้ชมเขย	๑ ในเมืองพระกาฬ ทูปตีเสบาย ¹¹⁶ คือกรรมเราเอ๋ย ซึ่งทุกข์เวทนา
723	เพราะตนละเมิด ขั้นทั้งห้าใบ มิสงทานมา	๑ เวียนตายเวียนเกิด ยืมขันธเขามา สำหรับกายา ดูน่าบัดสี
724	ดิฉินนิินทา ครั้นเมื่อตนตาย รู้ว่าตนนี้	๑ รูปขันธทั้งห้า ว่าขันไม่ตี ไปเกิดเมืองผี ยืมขันธเขามา
725 ¹¹⁷	เร้งตักเร้งรั้ว ครั้นว่าตนตาย เพราะตนตระบัด	๑ เวทนาขันธว่ากลัว ขันไม่ลั่นทัด ไปเกิดเป็นสัตว์ ยืมขันธเขามา
726	บาตรตีมิติด ครั้นเมื่อตนตาย เหตุว่าตนนุด	๑ สัญญาขันธว่าขันลัมฤทธิ์ ขันนี้ชำระ เกิดเป็นมนุษย์ เอาขันธเขามา

¹¹⁶ สบาย

¹¹⁷ บทที่ 725 - 728 ปรากฏในต้นฉบับเลขที่ 288 และ 445 ไม่ปรากฏใน 285

- 727
 อย่าไว้บนเรือน
 ครั้นตนตายไป
 เหตุด้วยตนนั้น
- 728
 อย่าได้นึกปอง
 ครั้นเมื่อตนตาย
 เหตุด้วยประสม
- 729
 ชั้นทั้งห้าใบ
 ย่อมทนลำบาก
 ความยากเวทนา
- 730
 เพราะตนละเมิด
 ยืมแล้วยืมเล่า
 ยืมมาชมเชย
- 731
 เจ้าชั้น์เขาหัก
 เป็นไขเป็นเจ็บ
 เกิดความไม่ดี
- 732
 เจ้าชั้น์ทั้งหลาย
 ชักตืนชักมือ
 เขารุมกันคร่ำ
- 733
 เขาเข้ากุมมือ
 เขาจึงร้องว่า
 ของท่านจะเอา
- ๑ สังขาชั้นเงิน
 ว่าชั้นโคกคัลย์
 เกิดในสวรรค์
 ยืมชั้น์เขามา
- ๑ วิทยญาณชั้นทอง
 ว่าชั้นอุดม
 ไปเกิดเป็นพรหม
 ยืมชั้น์เขามา
- ๑ พระเทศนาไว้
 อุกอาจหนักหนา
 ยากในสังขา
 มิรู้แล้วเลย
- ๑ เวียนตายเวียนเกิด
 ยืมชั้น์มาเชย
 ไม่ส่งเขาเลย
 มิส่งไยดี
- ๑ หัวหงอกฟันหัก
 มาทางทุกที่
 โรครามากมี
 เจ้าชั้น์เขามา
- ๑ เมื่อตนจะตาย
 เขารุมกันมา
 ชักแข่งชักขา
 เอาชั้น์ของเขา
- ๑ ครางอยู่ฮือฮือ
 ชักยื้อคร่ำเอา
 เอาไว้ไยเล่า
 มิใช่ของเอ็ง

734	เขายื้อเขาคร้า อย่ายืมขันธเขา ไม่คิดบำเพ็ญ ¹¹⁸	๑ โอ้อนิจจา บ่มีความเกรง ไม่เอาขันธเอง เอาขันธเองเลย
735	เอ็นดูขำรา เขายื้อเขาซัก พระคุณเจ้าเอ๋ย	๑ โอ้อภวานา พระทูนหัวเอ๋ย เจ็บน้กับเสบย ช่วยข้าด้วยรา
736	มิได้ทหายใจ พุทธรังธัมมัง อยู่ในกายา	๑ เมื่อลมหาไม นิ่งแน่กายา สั้งขังรักษา มิใครไปเลย
737	โอ้อนิจจนา กูอยู่รักษา ไม่คิดเอาเลย	๑ พระธรรมจึงว่า บารมีกูเอ๋ย มั่นมาทำเฉย จะหาเอาขันธ
738	ร้องว่าไยเล่า เมื่อรักษาไม ไ้อ้คนอาธรรม	๑ ครั้นเขาจะเอา มนุษย์อาธรรม จะหาเอาขันธ ลักขันธเขาไย
739	แต่หูแต่ปาก เป็นเหยื่อหมูหมา ทรุคโทรมจัญไร	๑ พระธรรมออกจาก เป็นผีทันใจ แร้งกาพาไป เนื้อเปื้อยสาธารณ์
740	หน้าหมูหน้าหมา ไสคออกออกไป ฉ้อขันธมานาน	๑ เจ้าขันธร้องด่า ยืมขันธมานาน อย่าไว้รำคาญ ไม่คิดความอาย

¹¹⁸ บำเพ็ญ

741	ชื่อว่าขันแก้ว มิได้หาเอา ให้เราเร่หา	๑ ขันตันมีแล้ว ประเสริฐหนักหนา ฉกขันธ์เขามา เวทนาบัดสี ¹¹⁹
742	อยู่ในหีบทอง พระเจ้าจะให้ ผูกสัตว์สุรกาย	๑ขันแก้วเรื่องรอง เลิศล้ำฤสา มนุษย์ทั้งหลาย พระจะให้ได้ดี
743	พระสูตรพระวินัย ผู้ใดคิดได้ ศิลทานตนมี	๑ พระธรรมแต่งไว้ เกิดผลมากมี จึงว่าคนดี พันทุกข์แลนา
744	พระเทศนาไว้ ไม่เห็นทุกขัง ทนเวทนา	๑ ใครคิดมิได้ จะทนเวทนา อนิจจังอนัตตา ไม่รู้แล้วเอ๋ย
745	เป็นไรไม่เกิด ทนทุกข์ลำบาก นำปราณีเอ๋ย	๑ ขันแก้วประเสริฐ แก่ตัวเราเอ๋ย ยากบ่เสวย สัตว์เวียนไปมา
746	มิได้คิดเอา พอใจสามหา บาปตนเองหนา	๑ เกิดมาอัปฌา นิพพานแลนา เป็นท้าวพระยา จึงพาเอาไป
747	จึงคิดได้แล แฉ้วทางนิพพาน เพราะขันห้าใบ	๑ สมภารนั้นแก่ ว่าขันธนี้ไซ้ รุ่งเรืองสุกใส ส่งให้เจ้าของ

¹¹⁹ จาก 445 ไม่ปรากฏใน 285

748	ท้าวรณจักร ชักชวนกันมา มนุษย์สิบสอง	๑ ชั้นแก้วประเสริฐนัก สี่ทวีปทั้งผอง รุมขึ้นโดยปอง บรู้อันไป
749	พันทุกข์พันยาก เร่งกินเร่งหวาน เฒ่าแก่หลงไหล	๑ เร่งกินเร่งอยาก ความรำคาญใจ มีรสเหลือใจ เป็นบ่าวสาวมา
750	ถึงเมืองตนแล้ว ปมีพยาธิ ประเสริฐหนักหนา	๑ กินน้ำชั้นแก้ว รุ่งเรืองหนักหนา ความตายเลเยนา รูปโฉมพรรณราย
751	พระยอมแต่งให้ ยอมสอนทุกสิ่ง บาปบุญทั้งหลาย	๑ พระเทศนาไว้ แก่สัตว์ทั้งหลาย มีในนิยาย ให้รู้หนักเบา
752	เป็นคนโมโห คุณพระทั้งสาม อุตส่าห์คิดเอา	๑ เกิดเป็นคนโง่ ปัญญาอัปเภา ตามติดตัวเรา จึงจะเห็นนิพพาน
753	มากกว่าเกิดมา สัญญาว่าตัว ไม่รู้อาการ	๑ เกิดเป็นคนบ้า มิได้เป็นการ เองเป็นแก่นสาร ว่าพระอยู่ในตัว
754	บ่เห็นบาปตน เบญจันต์ผูกคอ ให้คิดเมามัว	๑ อนิจจาหนอ เกิดมามีดมัว ช้องอยู่ในตัว บ่เห็นทางเลย

755	พระเจ้าตามไว้ หญิงชายทั้งหลาย ครั้นเมื่อตายเอย	๑ นีรพานคือได้ ทั้งภายในเอย ไม่หาเอาเลย ย่อมทนเวทนา
756	จะกินกลใด เกิดด้วยอกุศล มีตหนักมีตหนา	๑ ไม่หาเอาได้ มีตหนักมีตหนา อันตนนำมา เห็นแต่ล้วนไฟ
757	เมื่อปัญญา เมื่อยังเป็นคน พระพรณนาไว้	๑ จะข้ามอัคคี คิดดูในใจ ให้หาดวงใต้ คือแก้วสามประการ
758	เทวามนุษย์ พระให้เกิดมา ใจคนบังพาล	๑ เป็นที่บริสุทธิ์ สิ่งสัตว์ทุกสถาน หาแก้วสามประการ ไม่รู้ตัวเลย
759	ครั้นเกิดมาแล้ว มาจะพึงใคร ไม่คิดหาเลย	๑ ไม่รู้คุณแก้ว ย่อมทำเหมินเฉย เลยนะสัตว์เอย ซึ่งธรรมภายใน
760	อย่าคิดอ้างว่าง มีถ้วนทุกประการ เป็นที่อาศัย	๑ พระธรรมแต่งสร้าง เป็นทางสงสัย ศีลทานภายใน ให้พ้นเกิดตาย
761	เมื่อสิ้นชีวา อย่าได้ชวนเซ ไปสู่อบาย	๑ คิดแต่ชาติหน้า เพราะตนมักง่าย เป็นเล่ห์โดยหมาย เมื่อตายทันใจ

762	ภายในไม่ล้าง เป็นท้าวพระยา นิรพานหมดไซรั	๑ คิดแต่จะสร้าง ให้หมดสติ เวียนมาเวียนไป มิได้ปรารถนา
763	กับสร้างกุศล ได้กับโมโห ได้เป็นเทวา	๑ คิดจะสวดมนต์ ไหว้พระศาสดา โลโกตัมหา แล้วไปอเวจี
764	ไม่คิดอนิจจา ว่าได้ว่าดี ไม่พันอเวจี	๑ คิดแต่ภายหลัง สังเวชไม่มี คิดว่าตัวดี นรกเลยนา
765	เพราะตนเมาเมว ว่าทรัพย์ของตน ของพระธรรมมา	๑ เขาเกาะเอาตัว ด้วยรากราคา เงินทองข้าวปลา ตัวไม่คิดดู
766	ครั้นหาได้แล้ว เข้าสู่นิพพาน จะลงไปสู่	๑ ให้มาหาแก้ว เร่งมาอุ้มชู อยู่ได้อยู่ชั่ว จตุรabay
767	ข้าวปลาเนืองนอง ครั้นหาได้แล้ว คิดสร้างมากมาย	๑ มาหาเงินทอง ข้าคนวัวควาย ไม่คิดความอาย ให้มั่งมีไป
768	คิดว่าของกู ครั้นเมื่อตนตาย พระธรรมนี้ไซรั	๑ เอามาออกชู ไม่อดสุใจ เอาไปไม่ได้ อยู่ในศาสนา

769	<p>บุปผาน้อยใหญ่ หอยแครงแมงกู่ อยู่ในคงคา</p>	<p>๑ พระยอมแต่งไว้ กุ้งกิ้งแมงดา ต่างต่างนานา พระสมุทรสาคกร</p>
770	<p>มีพันธน้อยใหญ่ ข้าวปลาอาหาร มิให้อนาทร</p>	<p>๑ ผักหญ้าไม้ไล่ งอกขึ้นสลอน เต็มทั้งดินดอน มนุษย์นั้นหนา</p>
771	<p>มิได้หมดสิ้น ทำบุญอย่าละ เป็นพระศาสดา</p>	<p>๑ รู้สร้างก็ได้กิน บำเพ็ญศาสนา ด้วยใจปรารถนา¹²⁰ อย่าเสื่อมสูญเลย</p>
772	<p>อย่าได้จู้จู้ พระเทศนาไว้ นานนะท่านเอ๋ย</p>	<p>๑ มิรู้ก็จำรู้ คิดดูคนเอ๋ย อย่าได้ทำเฉย เป็นพระแลนา</p>
773	<p>บาปหุ้มห่อไว้ เร่งทำกุศล ต่อเมื่อชาติหน้า</p>	<p>๑ ชาตินี้มิได้ ไม่เห็นอนิจจา ตามคำศาสนา จึงเห็นโทษภัย</p>
774	<p>ตัวเราเกิดมา คิดแต่ทำบาป อกุศลบังไว้</p>	<p>๑ ไม่คิดเลยหนา สว่างแล้วไซ้ หยาบเข้าเหลือใจ ไม่เห็นทางเลย</p>
775	<p>พระพรรณนาหมาย ร้อยชาติพันชาติ อนิจจาสัตว์เอ๋ย</p>	<p>๑ เวียนตายเวียนเกิด สัตว์ไม่เสวย ไม่รู้แล้วเลย หลงแล้วแลนา</p>

¹²⁰ จาก 445 ไม่ปรากฏใน 285

776	พระคาถาคือ ให้เป็นมรรคผล ท่านนั้นแลนา	๑ อกุศลาหรือ ท่านอ่านออกมา คือต้นกุศลา มนุษย์ทั้งปวง
777	ครั้นเมื่อตายไป เป็นที่สนุก อย่าได้หนักหน่วง	๑ ขวนขวายสร้างไว้ อย่าได้เป็นห่วง ดับทุกข์ทั้งปวง เครื่องรำคาญใจ
778	กุลบุตรเกิดมา ท่านสอนท่านสั่ง ฟังคำจำไว้	๑ ที่นี้จะว่า ฟังให้เข้าใจ จงฟังให้ได้ จำให้แน่นอน
779	ถ้าใครคิดได้ มีข้ามีคน ได้เหมือนท่านสอน	๑ ท่านเปรียบเทียบไว้ ในคำสั่งสอน ลูกเมียบวร ประเสริฐเหลือใจ
780	ว่าดังพงป่า สิงห์สัตว์แรดช้าง มีคลองน้ำใหญ่	๑ ท่านชักเปรียบเทียบมา เป็นที่อาศัย เสื่อสางในไพร คนได้เดินเรือ
781	ปะปรกรกไป กึ่งเกี่ยวเลี้ยวลัด ชะอุ่มคลุมเครือ	๑ ป่าดงพรงไพร ต้นไม้คลุมเครือ ขีดชฎ์พันเผื่อ เพราะเสื่อทั้งปวง
782	เรื่องราวปรมัตถ์ ฟังแล้วจำเอา จำไว้ในทรวง	๑ จบแล้วตามอรรถ จบสิ้นทั้งปวง เจ้าอย่าหนักหน่วง สั่งสอนใจเอง

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล	นายจามีกร ชูทรัพย์
วัน เดือน ปี เกิด	15 กรกฎาคม 2533
สถานที่เกิด	กรุงเทพมหานคร
ที่อยู่ปัจจุบัน	62/13 หมู่บ้านพระปิ่น 3 หมู่ 12 ซอยลุงพร้อม ถนนกาญจนาภิเษก บางแม่นาง บางใหญ่ นนทบุรี 11140

